

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

CİLT 1

38. ARAŞTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

**42. Uluslararası Kazı, Araştırma ve
Arkeometri Sempozyumu**

**38. ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI**

CİLT 1

**23-27 MAYIS 2022
DENİZLİ**

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ANA YAYIN NO: 3735/1
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ana Yayın No: 196/1

Editör

Dr. Candaş KESKİN

23-27 Mayıs 2022 tarihlerinde Denizli’de düzenlenen 42. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu Pamukkale Üniversitesi’nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

e-ISSN: 2667-8837

Grafik Tasarım

Nihal KARAPEK

Kapak Fotoğrafi

Bilge YILMAZ KOLANCI, Attouda Araştırmaları 2021.

Not: Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2023

İÇİNDEKİLER

Abdullah BAKIR ISPARTA ULUBORLU TÜRKİYE SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI.....	7
Abdullah HACAR, H. Simge EGECİ NİĞDE İLİ DAĞLIK ALAN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2021 YILI.....	23
Abdulkadir ÖZDEMİR, Ayşe ÖZDEMİR ELAZIĞ İLİ MERKEZ İLÇESİ PREHİSTORİK DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (EPAS): 2021 YILI KUZOVA VE HANKENDİ ÇEVRESİ.....	43
Ahmet İhsan AYTEK, Alper Yener YAVUZ, Erhan TARHAN, Büşra ALADAĞ, Mehmet Cihat ALÇİÇEK DENİZLİ İLİ OMURGALI FOSİL YATAKLARI TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021.....	63
Ahmet MÖREL, Mustafa ADAK, Burak TAKMER, Ebru AKDOĞU ARCA, Nuray GÖKALP ÖZDİL, Mehmet OKTAN ADADA ANTİK KENTİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI.....	73
Alpaslan CEYLAN, İbrahim ÜNGÖR, Oktay ÖZGÜL, Nezahat CEYLAN, Yavuz GÜNAŞDI 2021 YILIERZURUM - ERZİNCAN İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI.....	87
Asil YAMAN FIELDWORK AT PHOENIX 2021.....	105
Atilla ENGİN, Emrah ÖZDEMİR, Şenay DORUK ENGİN, Deniz Burak KİŞNİŞ YESEMEK HEYKEL ATÖLYESİ VE İSLAHİYE – NURDAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021.....	127
Aydın ERÖN, Suat ATEŞLİER, Emre ERDAN, Murat ÇEKİLMEZ, Barış SEMİZ, M. Eda ARMAĞAN, Çağlar ÇAKIR, Ömer GÜNGÖRMÜŞ, Nergis ATAÇ, Merve S. ÇAKAN, Sezen PALAMUTÇU, Aylin KILINÇ, Özgün ÖZ, Kemal ERSAVAŞ, Recep TAŞKIN, Mustafa ÜZÜMCÜ, Selin YENİGELEN, Aytül ÖRGEN, Ercan ÇERÇİOĞLU, Sami ARICI, Aybüke KEMİK, Pınar ERDENK 2021 YILI KUŞADASI İLÇESİ VE SAMSUN (MYKALE) DAĞI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMASI.....	149

Ayşe BELGİN HENRY KOZKALESİ/HATAY YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021	165
Aytaç COŞKUN DİYARBAKIR - KOCAKÖY İLÇESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI	175
Aytekin BÜYÜKÖZER, Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER, Abdullah KADAİFCİ, Muhammed ABDÜSTA, Esra BALKAYA STRATONIKEIA TERRİTÖRİUMU 2021 YILI ÇALIŞMALARI	193
Barış YENER, Polat ULUSOY, Şeniz YENER, Deniz ETİK, Tolga ABALI, Muhammed ERGENÇ KOLOSSAI ANTİK KENTİ VE TERRİTORYUMU 2021 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI (1. SEZON)	215
Betül FINDIK, Serdar MAYDA, Arzu DEMİREL, Rıdvan Can PARMAK BURDUR İLİ PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2021	229
Bilcan GÖKCE, Rıfat KUVANÇ, Bülent GENÇ, Esra KAÇMAZ LEVENT ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA VAN GÖLÜ HAVZASI URARTU DÖNEMİ YOL GÜZERGAHLARI 2021 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI: ERCİŞ VE MURADİYE İLÇELERİ ÇALIŞMALARI	245
Bilge YILMAZ KOLANCI ATTOUDA ARAŞTIRMALARI 2021	261
Doç. Dr. Bülent İŞLER, Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI	281
Cennet PİŞKİN AYVAZOĞLU, Rabia AKTAŞ, Özgür MARANGOZ, Atabey VARDAR YALOVA İLİ ve İLÇELERİ ANTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2021	295
Çiğdem ATAKUMAN, Hasan Can GEMİCİ BOZBURUN PREHİSTORİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2019-2021 BULGULARI VE GENEL DEĞERLENDİRME	303

Çiğdem MANER KONYA İLİ, EMİRGAZİ, KARAPINAR VE EREĞLİ İLÇELERİNDE TUNÇ VE DEMİR ÇAĞLARI KEYAR 2019 - 2021 YILI ARAZİ ÇALIŞMALARI.....	309
Çiler ÇİLİNGİROĞLU, Canan KARATAŞ YÜKSEL, Berkay DİNÇER, Cengiz GÜRBİYİK, Ece SEZGİN KAYA 2021.....	327
Deniz KAPLAN, Şener YILDIRIM, N. Cansu ESENLİ TARSUS İLÇESİ HİNTERLANDI 2021 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI.....	339
Deniz YAŞİN, Alexander SOLLEE, Susanne RUTİSHAUER ÇUKURKÖPRÜ HÖYÜK İNTENSİF YÜZEY ARAŞTIRMASI.....	345
Emre ERDAN, Murat ÇEKİLMEZ, Suat ATEŞLİER, Aydın ERÖN, Özden ÜRKMEZ, Nihan AYDOĞMUŞ, Nurdan AKBULUT, Bilge YILMAZ KOLANCI, Barış SEMİZ, Barış GÜR, Özgün ÖZ, Kemal ERSAVAŞ, Fehmi KESKİN, Gül Tuğçe TOPRAK, Seray AKIN, Yiğit Burak YÜKSEKTEPE, Yağız TAŞDELEN, Umut Mızrak ERSEZEN, Dilan CENGİZ, Cihan Deniz GÖZE, Ecrin Nur BURGAZLI TİSNA 2021 YILI ÇALIŞMALARI.....	355
Ercan AŞKIN, Hatice KÖRSULU, Mehmet KURT, Mehmet ALKAN KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI.....	371
Erkan ATAK, Erdal OKUMUŞ KOCAELİ İLİ İZMİT İLÇESİ'NDEKİ OSMANLI DÖNEMİ ESERLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI.....	381
Erkan FİDAN, H. Levent KESKİN, Atalay KARATAK, Sezer SEÇER FİDAN, Mehmet Ali KOCABAŞ ESKİŞEHİR VE KÜTAHYA İLLERİ TARİH ÖNCESİ DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMALARI (EKAR 2021).....	401

Ertekin M. DOKSANALTI, İbrahim KARAOĞLAN, Derviş Ozan TOZLUCA, Mehmet Bahadır TOSUNLAR, Songül SÖZEL, Kadriye Merve SELEK, Simge Yağmur KILINÇ DATÇA–KNİDOS HİTERLANDIARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2021.....	417
Eylem Güzel, Necla Arslan Sevin, Serdar Vardar, A. Sinan Güler BOZDAĞ YAYLALARINDA AYDINOĞULLARI VE OSMANLI DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2021).....	431
Eray DÖKÜ 2021 YILI (ERKEN KİBYRA) YÜZEY ARAŞTIRMALARI.....	443
F. Işıl DEMİRTAŞ, Pınar ÇAYLI, Yalçın KAMIŞ , Nurcan KAYACAN, Mustafa YILDIZ AKSARAY TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (AKYA) 2021 YILI ÇALIŞMALARI.....	459
Fatma ŞAHİN, Celal ULUDAĞ, Kadriye ÖZÇELİK, Yunus Emre SEVİNDİK, Kadriye ÖZÇELİK-Y. Emre SEVİNDİK ŞANLIURFA MERKEZ VE ÇEVRESİ TARİHÖNCESİ DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (ŞAYA) 2021 YILI İLK SEZON SONUÇLARI.....	477
Felix PİRSON PERGAMON 2021 YAKIN ÇEVREDE YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR.....	499
Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ NEVŞEHİR İLİ NEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMALARI PROJESİ 2021 YILLARI ÇALIŞMALARI.....	509

ISPARTA ULUBORLU TÜRKİYE SELÇUKLU VE BEYLİKLER DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Abdullah BAKIR*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 10.08.2021 tarih ve E-94949537- 161.01-1608729 sayılı izin yazısına istinaden yürütülen yüzey araştırması 1.9.2021-17.9.2021 tarihleri arasında "Isparta Uluborlu Türkiye Selçuklu ve Beylikler Dönemi Yüzey Araştırması" konusunda [Proje Numarası-YA013206 (2021)] Isparta İli Uluborlu İlçesinde gerçekleştirilmiştir.

Yürütülen çalışmalara Doç. Dr. Abdullah BAKIR başkanlığında, Prof. Dr. Çağlayan BALKAYA, Dr. Öğr. Üyesi Ali MIYNAT, Dr. Öğr. Üyesi Babür Mehmet AKARSU, Dr. Öğr. Üyesi Sedat BİLİNİR, Öğr. Gör. Erhan ŞENER, Öğr. Gör. Olcay ÇAKMAK, Arş. Gör. Sevgi Kübra AKDEMİREL, Arş. Gör. Ali Rıza BİLGİN, Muharrem DEMİR, Arslan DURDU, Esra ÇEÇEN, Münevver ŞİMŞEK ve Fatih DEMİR'den oluşan ekiple Bakanlık temsilcisi Arkeolog Süleyman TUĞCU katılmıştır. Sözü edilen bu yerleşim yerlerinde tespit edilen eserlerin kataloğu yapılmış, fotoğrafları çekilmiş ve konumlandırılmıştır. Belirlenen bazı bölgelerde jeoradar uygulaması yapılmıştır.

Gavurun Çevriği

Uluborlu ilçe merkezine yaklaşık 2500 m mesafede, Güneybatı yönünde yer alan Uluborlu baraj setinin tutturulduğu doğu yönündeki hâkim tepe üzerinde bulunan stratejik bir nokta olan Gavurun Çevriği'nde yüzey araştırmasına başlanmıştır. Gavurun Çevriği, Ortaçağ Anadolu coğrafyasında, İç Anadolu'yu Batı Anadolu'ya bağlayan askeri ve ticari yol üzerindeki en önemli askeri garnizonlardan biridir. Bu hâkim tepenin üç tarafı yüksek eğimlidir. Doğu tarafında sur kalıntısı bulunmamaktadır. Kuzey ve batı yönlerinde bulunan duvar kalıntıları, ana kayanın düzlenmesi ile oluşturulmuştur. Düzlenen ana kaya üzerindeki dikdörtgen blok taşlar sonradan yerleştirilmiştir. Üzerinde bulunan sur kalıntıları, o dönemde burada askeri bir garnizon bulunduğunun en önemli göstergesidir. Bu askeri garnizon hem tepenin eteğindeki antik yolu hem de yol üzerindeki Popa Boğazı Geçidi'ni kontrol etmektedir. Tepe üzerinde sivil mimari kalıntılarının yanında, daha büyük taşlardan yapılmış binalara ait yapı kalıntılarına rastlanılmıştır. Bu kalıntılardan biri batı-doğu yönünde düz bir zeminde olup mimari planı gereği kilise kalıntısı görünümü vermektedir. Doğu yönündeki kayaların üzerinde dikdörtgen hatlı yuvaları ile ışık kalıntıları tespit edilmiştir. Gavurun Çevriği'nin dört bir tarafında ve yoğunluklu olarak güney ve kuzey yamaçlarında Helenistik ve Roma dönemlerine ait çeşitli günlük kullanım kabı parçaları, çatı kiremitleri, kulp parçaları ve çeşitli formlarda seramik parçaları bulunmuştur. Bunların dışında erken Roma, Bizans ve az miktarda Selçuklu dönemi seramiklerine rastlanmıştır.

* Doç. Dr. Abdullah BAKIR., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye abdullahbakir@sdu.edu.tr

Pupa Boğazı Geçidi

Gavurun Çevriği Tepesi'nin eteklerinde yer alan antik yol güzergâhı üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde, yol üzerinde bulunan istinat duvarlarının batı-doğu doğrultusunda uzanmakta olup dört bölümden oluştuğu görülmüştür. İstinat duvarlarının yapısına bakıldığında bu duvarların farklı dönemlerde inşa edildiği ve daha sonralarda onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Duvar üzerinde yolun suyunu tahliye etmek amaçlı yapılmış drenaj delikleri mevcuttur. Daha sonraki dönemlerde Pupa Boğazı Geçidi üzerindeki antik yol üzerine günümüzdeki Uluborlu-Keçiborlu devlet karayolu inşa edilmiştir. Araştırmalar sonucunda; Gavurun Çevriği adı ile anılan tepe etrafı surla çevrili bir askeri garnizon özelliği taşıdığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda üzerinde tespit edilen sivil mimari kalıntıları, kilise kalıntısı ve seramik buluntuları buranın farklı dönemlerde aktif bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını da göstermektedir. Bu özelliklerinden dolayı günümüze kadar tescil çalışması yapılmamış olan Gavurun Çevriği Tepesi'nin, 1. Derece sit alanı olarak tescil edilmesi gerekliliği doğrultusunda yüzey araştırma başkanı ve müze temsilcisi tarafından tescil fişi hazırlanmıştır (Resim: 1).

Uluborlu Kalesi

Kalenin yerleşim planı incelendiğinde şehrin Müslüman ve gayr-i Müslim Mahallesi olarak bir duvar vasıtasıyla ikiye ayrıldığı görülmüştür. Uluborlu Kalesi içi güneyinde blok taş ve *ekhinus* sütun parçasına rastlanmıştır. Kale yolunun istinat duvarında geçen yıl tespiti yapılan Romanos Diogenes dönemine tarihlendiğini düşünülen Grekçe yazıt bloğunun fotoğraflanmıştır. Kale içi güney yamacında Selçuklu ve Beylikler, Roma ve Bizans dönemlerine ait muhtelif seramik parçaları, akıtaç ve yeşil taşlı yüzük bulunmuştur. Aynı bölgede farklı nitelikte yoğun metal objelere ve ayrıca cam üretim artıklarına da rastlanılmıştır. Cirimbolu Su Kemerü üst bölgesinde yapılan incelemede sur duvarlarını altında yer alan yaklaşık olarak derinliği 2.5 m. civarında olan bir dehliz yer almaktadır. Yine aynı mevkiinin batısında güney burcunun bir kısmının koparak aşağıya kaydığı görülmüştür. Söz konusu kale burcu parçası üzerinde devşirme taşlar ve yazıtlar bulunmaktadır. Batı yönündeki surların güneyden kuzey istikametine doğru yapılan tarama esnasında geçen yıl tespiti yapılan kiliseye ait *Narteks* duvarı olduğu düşünülen izlere rastlanılmıştır. Kilise çevresinde bir adet bronz haç, İslami döneme ait 6 adet sikke ve 1 adet Osmanlı Dönemi'ne ait üzerinde "İstavri-322" yazılı mühür, 11 adet İslami döneme ait sikke, Roma, Bizans, Selçuklu dönemine ait sırlı ve sırsız seramik parçaları, cam ziynet eşyaları, el yapımı dövme metal çiviler bulunmuştur. Kalenin kuzeydoğu bölgesinde yer alan savunma burcu üzerinde devşirme taşlara rastlanılmıştır. Alan içerisinde yapılan tespitlerde iki adet çeşmeye su sağlayan bir sarnıç bulunmuştur. Menzil Han'ı güneyindeki kale yamacında tespit edilen dikdörtgen planlı, içi boş ve herhangi bir kabartma işlenmemiş sunu nişinin ölçüleri alınarak fotoğraflanmıştır. Nişin her iki yanda dikey ölçüsü 70 cm, altta ve üstte yatay ölçüsü 53 cm, derinliği tabanda 34 cm üstte ise 23 cm olup ölçüleri alınan sunu nişinin GNSS cihazı ile de koordinat bilgileri alınarak kayıt altına alınmıştır.

Uluborlu Kalesi'nde Bizans, Roma, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi'ne kadar kesintisiz bir yaşam olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edilen seramik, metal ve cam parçaları bu bölgede bu objelerin imal edildiği üretim merkezlerinin bulunduğu veya ticaretinin yapıldığının önemli göstergeleridir. Ayrıca Cirimbolu su kemeri vasıtasıyla Kapı Dağından getirilen su sarnıçlar ve çeşmeler yardımı ile şehir içerisine dağıtıldığı görülmüştür. Şehir içinde tespit edilen sarnıçların, çeşmelerin, dehlizlerin ve su dağıtım hatlarının varlığı şehirdeki kesintisiz canlı bir yaşam olduğunu göstermektedir.

Kalenin batı yönünde bulunan 3 no'lu yüzey araştırması sahasında halk arasında Karabey Hamamı olarak bilinen Selçuklu Dönemi'ne ait yapı ile kalenin batı yamacı arası taraması esnasında dibek taşıma dönüştürülmüş Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen kare kesitli, üzerinde kaide olarak kullanıldığını gösteren kurşun akıtma delikleri bulunan bir yazıt bulunmuştur. Söz konusu kaide üzerinde tahrip olmuş Grekçe yazının okunabilen kısımları fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır (Resim: 2). Bina yapımında kullanılmak üzere ana kayadan taşların kesilmiş olduğu görülmüştür. Aynı bölgede antik döneme ait olduğu düşünülen kireç taşından imal edilmiş profilli kaide parçası tespit edilmiştir.

Kale surları üzerindeki farklı dönemlere ait devşirme taşlardan Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli sebeplerden ötürü onarım gördüğünü söyleyebiliriz. Yine bu devşirme taşlar çeşme yapımında kullanılmıştır. Söz konusu bölge üzerinde Selçuklu dönemine ait olabileceği düşünülen sıralı tekniği ile yapılmış seramik bir kuş figürü bulunmuştur (Resim: 3). Kalenin ana girişinin güneyinde bulunan sur üzerinde yaklaşık 150x50 cm boyutlarında heykel kaidesi olduğu düşünülen bir blok taşa rastlanılmıştır. Taş üzerinde 16 satırlık Grekçe yazı bulunmaktadır. Bu yazının bir kısmı tahrip olmuştur.

Kalenin ana girişi güneybatısında bulunan burç olabileceği düşünülen kare planlı yapı tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde bu yapının duvar yapısı özellikleri bakımından Türk döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Emrem Çeşmesi duvarı inşasında kullanılan 7 satırlık Grekçe yazıtlı bir blok taş kayıt altına alınmıştır. Aynı çeşmenin güneyinde yaklaşık 90x60x25 cm boyutlarında mezar *steli* olduğu düşünülen blok taş tespit edilmiştir. Bu taş üzerinde eşkenar bir dörtgen içerisinde çelenk kabartması ile bu eşkenar dörtgenin köşelerinde bitkisel beziye kabartmaları bulunmaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde taşın inşa malzemesi olarak kullanıldığı dolayısıyla yarısının kesildiği anlaşılmaktadır (Resim: 4). Kuzey-güney doğrultusunda aynı hizada bulunan birbirine paralel iki adet atık su kanalına rastlanılmıştır. Kargılı Lala Medresesi güneyindeki yol üzerinde tahrip olmuş kabartma bulunan mimari plastik parça fotoğraflanmıştır. 3 ve 2 no'lu yüzey araştırması bölgesi üzerinde bol miktarda çatı kiremidi, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait seramik, Roma Dönemi cam bilezik parçası, 1 adet sikke, 1 adet mavzer mermisi ve yoğun metal buluntuya rastlanılmıştır.

Fatmacık İni

1 ve 3 no'lu yüzey araştırma sahası olan kalenin kuzey ve kuzeybatı bölgesindeki Fatmacık İni olarak adlandırılmış noktadan doğu yönünden batıya doğru yapılan araştırmada sonradan ağaçlandırılmış olan alan üzerinde sivil mimari kalıntılara rastlanılmıştır. Fatmacık İni üzerindeki ana kayada tespit edilen mağara girişine teknik ekipman yetersizliği nedeniyle çıkmak mümkün olmadığı için inceleme yapılamamıştır. Ancak ses yankısından yola çıkılarak derin bir mağara olabileceği kanısına varılmıştır. Halk arasında bu mağaranın kalenin gizli bir geçidi olabileceğinden bahsedilmektedir. Fatmacık İni'nin batı yönündeki çeşme ve hamam üzerindeki benzer yapıdaki mimari taşlar, buradaki yapıların aynı dönemlerde inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Tespit edilen seramik parçaları incelendiğinde, bu alanda Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemi'nde kadar süregelen kesintisiz bir yaşamın devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bölgenin doğusunda tahrip olmuş bir çeşme tespit edilmiştir. Halk arasında Karabey Çeşmesi olarak adlandırılan söz konusu çeşmenin yapımında kullanılan taşlar, halk arasında Karabey Hamamı olarak adlandırılan Sultan Hamamı'nın yapımında kullanılan taşlarla benzerlik göstermektedir. Bu nedenle iki mimari yapının inşa tarihlerinin aynı dönemlere denk gelebileceği söylenebilir. Çeşmenin batısında bulunan bir evin kapı eşliğinde Roma Dönemi'ne ait bir eşik taşı görülmüştür (Resim: 5). Yine bu bölgede üzerinde devşirme taşlar bulunan yapı olarak günümüze ulaşmış depolu Han Çeşmesi adında bir çeşme bulunmaktadır (Resim: 6). Bölge üzerinde bol miktarda çatı kiremidi, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait seramik, Roma Dönemi'ne ait cam bilezik parçalarına ve yoğun metal buluntuya rastlanılmıştır.

Sultan Hamamı

Türkiye Selçukluları Dönemi'ne ait günümüzde orijinal yapısı ile ayakta kalmış nadir hamamlardan birisi olan Sultan Hamamı yönünde devam edilen yüzey araştırması esnasında söz konusu hamamın üst örtüsünün geçen yıla oranla oldukça tahrip olduğu görülmüştür. Hamamın güney yönünde bulunan Büyük Çeşme'nin daha evvel restorasyon yapılan kısımlarının çatlamış olduğu ve düşen kilit taşının çeşme yanında bulunduğu tespit edilmiştir.

Karaaslan Mevkii (Akçay)

Uluborlu İlçesi, Karaaslan Mevkii (Akçay), 168/10 ada parselin batı yönünde yapılan tarama esnasında yoğun taş öbeklerine rastlanmış olup söz konusu taşların yakın tarihte arazi sahipleri tarafından bir noktada biriktirildiği anlaşılmıştır. 168/10 ada parselin kuzeydoğusunda bu taşlar kullanılarak harçsız kuru örgü ile duvar örüldüğü tespit edilmiştir. Bunun hemen batısında kare plana yakın yapı kalıntısına rastlanmıştır. Ayrıca aynı alan içerisinde yoğun miktarda antik dönem çatı kiremidi parçaları ve yine aynı döneme ait seramik buluntular tespit edilmiştir. Bu seramik buluntular arasında *pitos* parçaları ile *terra sigillata* parçaları bulunmuştur. Alan içerisinde devam edilen araştırmada yoğun miktarda cüruf buluntusuna ve yoğun çatı kiremidi parçalarına rastlanmıştır. Aynı alan üzerinde farklı noktalarda iki adet iş-

lik tespit edilmiştir. Bölge üzerinde çoğunluğu antik döneme ait seramik parçaları bulunmuştur. Bu seramikler arasında kulp parçaları yoğunlukta olmak üzere *terra sigillata* örnekleri ve bir adet yeşil sırlı seramik parçasına rastlanmıştır. Buluntular arasındaki kulp parçalarının bazılarında profilli silmeler vardır. Karaaslan mevkiinin antik dönemden günümüze kadar bir yerleşim yeri olduğunu söyleyebiliriz. Bu alan üzerindeki mimari kalıntılar ve antik seramik kalıntıları bu iddiamızı daha da güçlendirmektedir. Ayrıca cam ve demir cüruflarının bu bölgede yoğunlaşması burada bu madenlere ait işlik olduğunu göstermektedir.

Hisarardı Mevkii

Hisarardı Mevkii üzerinde takip edilen yolun güneyinde antik döneme ait 6 satırlık Grekçe bir yazıt bulunmuştur. Yazıtın üst kısmının kırık olduğu görülmüştür. Yazıt detaylı olarak fotoğraflanmış ve koordinat bilgisi alınmıştır. Yol üzerinde bir adet yeşil sırlı seramik bulunmuştur. Apollonia antik kenti 1. Derece arkeolojik sit alanının 500 m doğusunda, İnalıtı tepesinin doğu yamacında yapılan araştırmada, Uluborlu-Senirkent otoyolunun yaklaşık olarak 345 m güneyinde yer alan yüksek eğimli yamacın üst kesimlerinde aralarında 1,5 m mesafe bulunan iki adet kaya mezarı tespit edilmiştir. Bunların yanında bir *chamosorium*, tahrip edilmiş duvar örgü oda tipi ve bir yarım bırakılmış mezar bulunmuştur. Bu mezarların güney yönünde bulunanı “kaya mezarı 1”, kuzey yönünde olanı ise “kaya mezarı 2” olarak adlandırılmıştır (Resim: 7).

Birinci kaya mezarın yaklaşık 9 m yükseklikte olması sebebiyle ölçüleri alınamamıştır. Roma Dönemi’ne ait kaya mezarı ana kayanın yaklaşık olarak 7x2.5 m yüzeyinin tıraşlanarak düzlenmesi sonucu inşa edilmiştir. Bu kaya mezarı yaklaşık 1x0.60 m ebadında dikdörtgen girişe sahiptir. Giriş açıklığının hemen önünde kırma çatılı tapınak mimarisini andıran *portiko* vardır. Giriş düzenlemesinin ölçüleri yaklaşık 2x1.5 m ebadında ve 1 m derinliğindedir. Kaya mezarda fiziki ve doğal tahribatlar mevcuttur. İkinci kaya mezarı; düzeltilen alan üzerinde birinci kaya mezarının yaklaşık 1.5 m güneyinde yer almaktadır. Yaklaşık 0.80x0.50 cm ebadında dikdörtgen girişe sahiptir. Girişinde hemen üzerinde yaklaşık 1.5x0.80 cm ebatlarında alt kenarında *meander* motifi bulunan üçgen alınlık kazınarak yapılmıştır. İkinci kaya mezarının herhangi bir *portiko* düzenlemesi bulunmamaktadır. Girişinin hemen üzerinde kazınarak üçgen alınlık oluşturulmuştur. Üçgen alınlığının altında *meander* motifi bulunmaktadır. Alan içerisinde Kaya mezarlarının güneydoğusunda bulunan ana kaya çıkıntısı da mezar için kullanılmıştır. Bu ana kaya üzerinde 196x45x100 cm ebatlarında *chamosorium* bulunmaktadır. Bu *chamosorium*’un içerisinde yaklaşık 50 cm yükseklikte 8 cm genişlikte kapağın oturacağı çıkıntı bulunmaktadır (Resim: 8).

Hisarardı Mevkii’nde, Apollonia Antik Kenti 1. Derece arkeolojik sit alanının 250 m doğusunda yer alan İnalıtı Tepesi’nin doğu yamacında, Uluborlu-Senirkent otoyolunun yaklaşık olarak 145 m güneyinde yer alan yüksek eğimli yamacın üst kesimlerindeki kayalıkta ana kayaya oyularak yapılmış 3 adet kaya mezarına rastlanmıştır. Tarafımızca bu mezarların güney yönünde bulunanı “kaya mezarı 3”, orta bulunanı ise “kaya mezarı 4”, kuzeyde yer alanı ise “kaya mezarı 5” olarak adlandırılmıştır.

III. kaya mezarı; yerden yaklaşık 12 m yükseklikte olması sebebiyle ölçüleri alınamamıştır. Roma Dönemi'ne ait kaya mezarı ana kayanın tıraşlanarak düzlenmesiyle inşa edilmiştir. Kaya mezarı yaklaşık 1x0.60 m ebadında dikdörtgen formunda kuzeydoğu yönüne bakan girişe sahiptir. Kaya mezarda fiziki ve doğal tahribatlar mevcuttur. IV. kaya mezarı; yerden yaklaşık 6 m yükseklikte olması sebebiyle ölçüleri alınamamıştır. Roma Dönemi'ne ait kaya mezarı ana kayanın tıraşlanarak düzlenmesiyle inşa edilmiştir. Kaya mezarı yaklaşık 0.80x0.60 m ebadında dikdörtgen formunda kuzeydoğu yönüne bakan girişe sahip iki yana eğimli kırma çatılı kaya mezarıdır. Kaya mezarda fiziki ve doğal tahribatlar mevcuttur.

Cirimbolu Su Kanyonu

Cirimbolu Kanyonu, Uluborlu Kalesi'nin güney yönünde yer almakta ve kalenin yerleşim alanını sarp bir uçurum ile Kapıdağı'ndan ayırmaktadır (Resim: 9). Bu kanyon sayesinde kalenin güney yönü tamamen güvenlik altına alınmıştır. İki tarafı çok yüksek ve sarp kayalarla çevrili olan kanyonun iç kısmı zaman zaman 1,5 m kadar daralmaktadır ve derin su çukurları oluşmuştur. Kanyon içerisindeki dereden akan sular bir noktadan sonra yatak içerisinde kaybolmaktadır. Kanyon çıkışında bulunan su değirmenlerine su taşımak amacıyla yapılmış olan su kanalları sağlam olarak bulunmaktadır. Cirimbolu su kanyonunun çıkış noktasına yaklaşılan ve kanyonun genişlediği noktada güney yönünde, bir adet ana kayaya oyulmuş sunu alanı tespit edilmiştir. Bu alan zeminden başlayarak kubbe şeklinde içeriye doğru oyulmuş, bu oyuğun duvar kısmında dikdörtgen şeklinde sunu nişi yapıldığı görülmektedir. Bu sunu nişi 49 cm yüksekliğinde 62 cm genişliğinde ve 46 cm derinliğindedir. Sunu nişinin zeminden yüksekliği yaklaşık 90 cm'dir. Kanyonun çıkış noktasına gelindiğinde bir su değirmeni ile karşılaşmıştır. Bu değirmenin suyunun kanyon içerisinde tespit ettiğimiz su künkleriyle getirildiği görülmüştür. Değirmenin konumu ve fiziki yapısı değerlendirildiğinde söz konusu değirmenin tarihsel süreç içerisinde uzun yıllardır kullanıldığı düşünülmektedir.

Büyük Bahar Mevkii

Apollonia Antik Kenti'ne ait olduğu düşünülen mimari blok ve plastik parçalar tespit edilmiştir. Tespit edilen bu plastik parçalardan bir tanesi üçgen alınlıklı mezar stelidir (Resim: 10). Bu mimari parçalar arasında sütunlar, profilli *arşitrav* parçaları bulunmaktadır. Aynı mevkii üzerinde halk dilinde Büyük Bahar Çeşmesi olarak adlandırılan devşirme taşlardan yapılmış bir çeşme tespit edilmiştir. Söz konusu çeşme zemin kotunun altında kalmıştır. Çeşmede bir kaide parçası, bir mimari blok ve bir sütun, içleri oyularak yalak haline getirilmiştir.

Kuyubaşı Mevkii

Uluborlu bağları içerisinde İslami döneme ait ve yakın döneme kadar kullanılmış bütün unsurları halen ayakta olan bir namazgâh tespit edilmiştir. Bu namazgâh içerisinde, içi oyularak su haznesi oluşturulmuş gövdesi üzerinde ise kurna deliği açılmış bir devşirme sütun, abdest şadırvanı olarak kullanılmıştır. Yine iki adet devşirme blok minber ve minare olarak kullanılmıştır.

Namazgâhın mihrap taşı da devşirme bir bloktur. Namazgâhın güneyinde, ibadete kapalı, kare planlı kiremit kaplı kırma çatı ile örtülü bir cami bulunmaktadır. Bu inceleme neticesinde namazgâh üzerinde kullanılan abdest şadırvanı, su kuyusunun kenarlıkları, minberi, kible taşı ve namazgâhın etrafını çevreleyen duvar taşlarının tapınak podyum taşlarından inşa edildiği görülmüştür. Namazgâhın bitişiğinde günümüzde kullanılmayan bir de camii bulunmaktadır. Bu cami önceden toprak damlı iken sonradan üzeri kırma kiremit çatı ile kapatılmıştır. Tamamen taş malzeme ile inşa edilmiş olan bu yapının tavan kısmı bulunmamaktadır. İçerisi metruk halde bulunan bu eserin yapılış tarihi tam olarak ortaya konulamamıştır, ancak Selçuklu ve beylikler döneminden beri kullanıldığı düşüncesi hâsıl olmuştur (Resim: 11).

Sarıyer Erendost Mevkii

Sahada yaptığımız çalışmada bir kısım seramik tespit edilmiştir. Yüzey üzerindeki buluntulardan yola çıkarak alanın bir yerleşim yeri olduğu kanısı oluşmuştur. Bu alanda kilise yapısı olabileceği düşünülen bir alan tespit edilmiştir. Ancak üst örtüsü çok önce yıkıldığı ve alan üzerinde hayvancılığın yapılması sebebiyle yüzeyden net bir fikir elde edilememiştir. Erendost bölgesinde elde edilen yüzey buluntularının geneli değerlendirildiğinde Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik buluntu yoğunluğuna rastlanılmıştır. Ayrıca yoğun miktarda cam işçiliğine ait mezar buluntuları ile karşılaşılmıştır.

Erentepe Mevkii

Erentepe'nin eteklerinde yaptığımız incelemelerde seramik ve demir cüruflarına rastlanmıştır. Bölgede yoğun miktarda tarihlendirilemeyen yerleşim kalıntısı tespit edilmiştir. Tepenin zirvesine çıkıldığında, tepeyi çevreleyen moloz taştan inşa edilmiş duvar kalıntıları bulunmuştur. Bu alan üzerinde çok sayıda yapı kalıntısına ve kilise kalıntısı olabileceği düşünülen yapı artıklarına rastlanılmıştır. Ayrıca tepe üzerinde Roma ve Erken Bizans dönemlerine ve İslami dönemlere ait çok sayıda seramik ile karşılaşılmıştır. Erentepe'de yapılan yüzey araştırması neticesinde elde edilen bulgular bu tepenin Roma dönemi kalesi veya büyük bir çiftlik evi olabileceği düşüncesi oluşmuştur.

Bahçe Camii Mevkii

Bahçe Camii dolaylarında bulunan mezarlıklar bölgesi incelenmiş, Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen ve Selçuklular'dan son dönemlere kadar sadaka taşı olarak kullanılan ikiz sütun konumlandırılıp ölçülendirilerek çizimi yapılmıştır. İçerisinde yeni mezarların bulunduğu alan üzerinde devşirme malzemelerden oluşan eski mezar taşları incelenmiş ve bu mezar taşlarının, aynı form ile düzenlenmiş devşirme malzemelerden yapıldığı, bir yüzünün oval formda olduğu ve mezar kitabesi yapılması için levha haline getirildiği tespit edilmiştir. Yapılan incelemede bölge üzerinde çok sayıda büyük taş kitlelerine, devşirme taşlardan kitbesiz İslami mezar taşlarına rastlanmıştır. Her iki mezarlık üzerinde yapılan incelemeler neticesinde İslami dönem öncesinde bu bölgenin yerleşim yeri veya tiyatro alanı

olabileceği düşüncesi hâsıl olmuştur. İslami dönem itibariyle de söz konusu alan mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır (Resim: 12).

Kuyubaşı Mevkii

Kuyubaşı Mevkii'nde Uluborlu bağları içerisinde Roma Dönemi'ne ait tapınak podyumu olarak kullanıldığı anlaşılan, büyük boyutlu monolit parça olmalarından dolayı M.S 2. yüzyıla tarihlendirilen 6 adet blok taş tespit edilmiştir (Resim: 13).

Üyüllü Mevkii

Yüzeyde bulunan seramikler incelendiğinde söz konusu bölgenin erken imparatorluk dönemi ve İslami dönemlerde yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgede çeşitli dönemlere ait seramiklerin görülmesi alanda seramik üretimi yapıldığını göstermektedir. Aynı alan üzerinde çok miktarda cam cürufalarının kümelenildiği görülmektedir. Üzerinde yaklaşık 30 cm çapında delik bulunan ve pres ağırlığı olarak kullanıldığı anlaşılan bir taş bulunmuştur. Önemli bir mimari özellik göstermeyen dikdörtgen ve kare formlarda yapı kalıntıları görülmüştür. Bu yapılar amorf taşlardan yapılmıştır ve harç kullanılmamıştır. Bu alan, Roma döneminden başlamak üzere Türkiye Selçuklu, Beylikler ve sonrası dönemde kırsal yerleşim özelliği taşımaktadır.

Uluborlu şehrine su sağlayan kaynaklardan birisi olan Üyüllü su duvarı incelenmiştir. Bu duvarların az bir kısmı yıkılmış olsa da genel olarak halen ayakta. Su künklerinin üzerinden geçtiği, Roma Dönemi'nde inşa edildiği düşünülen su duvarının iki katmanlı olarak inşa edildiği görülmüştür. Bu duvar çeşitli tektonik hareketler sonucu kayması ve çökmesini engellemek amacıyla bindirme tekniğine göre inşa edilmiştir. Taşların farklı büyüklüklerde olması ve kenet bulunmaması duvara esneklik kazandırmaktadır. Su duvarından Üyüllü su kaynaklarına kadar giden alanın incelemesi yapılmıştır. Bu incelemede su kaynağından suyun taşınmasını amacıyla kullanılacak künklerin geçirilebilmesini sağlamak amacıyla kayaların kesildiği ve oyularak künk yataklarının açıldığı görülmüştür. Buradaki yapıların inşa edildiği dönemden itibaren günümüze kadar kullanımına devam edildiği görülmüştür. Üyüllü su duvarlarının Türkiye Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde kalabalık bir şehir olan Uluborlu'ya su sağlamakta kullanıldığı görülmüştür.

Başdeğirmen Mevkii

Bölgede yapılan tarama neticesinde Selçuklu ve Beylikler dönemlerine ait az miktarda seramik bulunmuştur. Ayrıca moloz taştan yapılmış yapı kalıntılarına rastlanılmıştır. Dere içerisinde elektrik santral kalıntısı görülmüştür. Burada yapılan incelemeler neticesinde daha önceleri santral binasının yerinde değirmen bulunduğu kanısına varılmıştır.

Bahçe Mahallesi Mevkii

Cami haziresi olarak kullanılan yerdeki İslam mezarlığında, Roma Dönemi'ne ait mimari kalıntı parçalarından oluşan mezar taşları ile karşılaşılmıştır. Yapılan ölçümler neticesinde buradaki mezarların normal mezar boyutlarından daha uzun olduğu görülmüştür. Söz konusu mezarların boyutları 2.36x1.20 m ve 3.06x1.27 m ölçülerindedir (Resim: 14). Mezarlık içerisindeki çalışmalarda Osmanlı Dönemi'ne ait kitabesi bulunan mezarlar ile karşılaşılmıştır. Mezar kitabeleri ölçülendirilerek kayıt altına alınmıştır. Yine aynı bölge üzerinde ardıc ağacından yapılan üst kısmı sarık şeklinde Osmanlı Dönemi'ne ait 82x108x43 cm ölçülerinde bir mezar başlığı tespit edilmiştir (Resim: 15). Aynı alan içerisinde yapılan incelemelerde mezar taşı olarak kullanılan mimari yapılara ait eserlere rastlanılmıştır.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

NİĞDE İLİ DAĞLIK ALAN ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2021 YILI

Abdullah HACAR^{1*}

H. Simgе EGECİ

GİRİŞ

2017 yılında başlanan ve beş yıl olarak planlanan ‘Niğde İli Dağlık Alan Yüzeу Araştırması’nın beşinci ve son arazi sezonu 2021 yılında gerçekleştirilmiştir. Temel amaçları, özetle, bölgenin tarihöncesi dönemlerdeki kültürel gelişimlerini/dönüşümlerini ve bu dönemlerin özellikle kültürel, sosyo-ekonomik ve siyasal yapılarını çözümlenmeyi sağlayacak verilere ulaşmak olan yüzeу araştırmalarımızda bu güne kadar oldukça önemli bilgiler elde edilmiştir². 2021 yılı arazi çalışmaları Covid-19 pandemisi nedeniyle sınırlı bir ekip ile 06-15 Eylül 2021 tarihlerinde, Niğde Müzesi Müdürlüğü’nden Arkeolog Murat TEKTAŞ temsilciliğinde gerçekleştirilmiştir.

Yüzeу araştırmamızın beşinci ve son sezon çalışmaları Niğde İli, Bor İlçesi’nin dağlık ve ovalık alanları ile Ulukışla İlçesi’nin kuzeyi dağlık alanda yürütülmüştür (Harita: 1). Aşağıda yüzeу araştırmamızın 2021 yılı arazi çalışmalarında elde edilen bulgular ve 2017 yılından itibaren elde ettiğimiz verilerden hareketle yaptığımız dönemsel değerlendirmeler yer almaktadır.

- * Doç. Dr. Abdullah Hacı, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Ulukavak 19040 Çorum/TÜRKİYE. abduallahacı@hotmail.com.
MA. H. Simgе Egeci, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Buca İzmir/TÜRKİYE. simgegeci@yahoo.com
- 1 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni, Hitit Üniversitesi Bap Birimi’nin (FEF19001.21.001) proje desteği ile gerçekleştirilen 2017 yılı yüzeу araştırmaları, Abdullah Hacı, H. Simgе Egeci, Şeyma Bıçakçı ve Hacı Erdem’den oluşan bir ekip ile sürdürülmüştür. Çalışmalarımızda emeği geçen tüm ekip üyelerine, Bakanlık Temsilimiz Niğde Müzesi Müdürlüğü’nden Arkeolog Murat TEKTAŞ’a, Hitit Üniversitesi Bap Birimi’ne, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne en içten teşekkürlerimizi sunarız.
 - 2 Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzeу Araştırması projesinin temel amaçlarına ve uygulanan yöntemle ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Hacı 2019a. Ayrıca yüzeу araştırmalarımızdan elde edilen elde edilen veriler ve yorumlar, uluslararası nitelikteki bir çok dergi ve kitapta yayınlanmıştır. Proje kapsamında bugüne kadar yapılmış başlıca yayınlarımızın şu şekildedir: Hacı A., 2021. ‘Cultural Exchanges in Cappadocia during the Chalcolithic Period: Recent Results of the Archaeological Survey in the South-western Cappadocia (2017–2019 Seasons)’ Cultural Exchange and Current Research in Kültepe and its Surroundings. (Kültepe International Meetings 4) Ed. F. KULAKOĞLU, G. KRYSZAT ve C. MICHEL. Turnhout: Brepols: 7-21; Hacı, A., 2021. ‘Niğde İli Dağlık Alan Yüzeу Araştırmaları: 2019-2020 Yılları’ Türkiye Yüzeу Araştırmaları Webinarsi (Orta Anadolu-Karadeniz) 2: 94; Hacı, A., 2021. ‘İlk Tunç Çağı’nda Orta Torosların Kuzeyi Dağlık Alan: Ekonomik ve Sosyo-Politik Yapıya İlişkin Yorumlar’ MÖ III. Binyılda Anadolu Genel Durum ve Son Dönem Araştırmaları, 19-22 Şubat 2021; Hacı, A., 2020. ‘İlk Tunç Çağı Çanak-Çömlek Üretiminde Uzmanlaşma: Güneybatı Kapadokyada Uzmanlaşmış Üretim Örgütlenmesine İlişkin Yorumlar’, Belleten 84-300: 459-502; Hacı, A., 2019, ‘Niğde İli Dağlık Bölgenin Orta Kalkolitik Dönem Buluntu Alanları’ Arkeolojiyle Geçen Yarıyın Asır: Sevil GÜLÇUR’a 75. Yaş Armağanı. Ed. P. Çaylı, I. DEMİRTAŞ ve B. Eser. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 21-44; HACAR, A., TEKTAŞ M., EGECİ H. S., ve JOHNSON M., 2019, ‘Middle Chalcolithic expansion into the highlands of the north-central Taurus, south-western Cappadocia’ Antiquity 93-372; 1-7. Doi: 10.15184/aqy.2019.184; Hacı, A., ve Egeci, H. S., 2019, ‘Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzeу Araştırmaları: 2018 Yılı’ Araştırma Sonuçları Toplantısı, 17-21 Haziran 2019.

2021 YILI BOR İLÇESİ ARAZİ ÇALIŞMALARI

Bağdüz Höyük (NB21-1)

Bor İlçesi'nin yaklaşık 3.5km batısında, Bor Ovası içlerinde yer alan, Bağdüz Höyüğü yaklaşık 120m çapında 1-1,5 m yüksekliğinde höyük tipinde bir alandır (Harita: 1). Bor Ovası'nda yapılan jeomorfolojik araştırmalar, tarihöncesi dönemlerde sığ bir göl olan bu ovanın zamanla alüvyon ile dolduğu ve bugünkü halini aldığını göstermektedir (Gürel ve Lermi 2010; Altın vd. 2015). Bu nedenle yüksekliği fazla olmayan bu höyüğün kültür dolgusu ova seviyesi altında da devam ediyor olabilir. Bağdüz Höyüğü'nün yüzeyinde ve çevresinde yapılan incelemelerde; Osmanlı, Bizans ve Roma dönemi seramikleri ile projemiz kapsamındaki dönemlerden biri olan Kalkolitik döneme tarihlendirilen çanak çömlekler, sürtme taş örnekleri ve obsidiyen ağırlıklı yontma taş buluntuları elde edilmiştir. Çanak çömlekler arasında koyu açık, kırmızı açık ve kahverengi açık mallar yoğunluktadır. Obsidiyen ağırlıklı yontma taş buluntular ise Geç Neolitik ve Kalkolitik dönemlerini işaret etmektedir.

Kayıyolu Köfterlik Yerleşmesi (NB21-2)

Bor Ovası içlerinde, Bor İlçesi'nin yaklaşık 5 km güneybatısında yer almaktadır (Harita: 1). Kültür varlığı olarak tescilli Kayıyolu Köfterlik Yerleşmesi yaklaşık 16 hektarlık geniş bir alanı kapsamaktadır. Kalıntıların ova seviyesinden yüksekliği yer yer 1m'yi bulmaktadır. Alan genelinde yapılan incelemelerde bazı mimari kalıntıların plan verecek düzeyde izlenebildiği anlaşılmıştır. Yüzey taramalarında elde edilen buluntular arasında sınırlı sayıda Kalkolitik buluntu ile daha çok Osmanlı, Bizans ve Roma dönemlerine tarihlendirilen seramikler vardır. Ancak alanın tarihöncesi dönemlerde de yoğun kullanımına işaret eden Geç Neolitik ve Kalkolitik özelliği gösteren obsidiyen ağırlıklı çok fazla sayıda yontma taş alet/yonga parçası tespit edilmiştir.

Ömerağa Ağılı Höyük (NB21-3)

Bor İlçesi'nin yaklaşık 8 km güneybatısında, bir önceki alan Kayıyolu Köfterlik Yerleşmesi'nin 3km güneybatısında Bor Ovası içlerinde yer almaktadır (Harita: 1, Resim :1). Ömerağa Ağılı Höyük yaklaşık 130 m çapında ve ova seviyesinden 5m yüksekliktedir. Alan genelinde yapılan incelemelerde önceki yıllarda araştırılan Kaynarca Höyük, Kıvrımak, Çıplaktepe ve Pınarbaşı-Bor höyükleri ile benzer bir stratigrafiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Alandan Orta Kalkolitiğin siyah açık mal gruplarının yanı sıra Geç Neolitiğin ve Erken Kalkolitiğin kırmızı açık veya boya bezemeli çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Resim: 2). Ayrıca içlerinde öğütme taşı ve havan ellerinin de olduğu sürtme taş buluntuları ve obsidiyen ağırlıklı yontma taş buluntular da elde edilmiştir. Yontma taş aletler arasında düzeltili kenarında silika parlaklığı olan çakmaktaşıdan bir orak bıçağı da vardır.

Bentkavak Mevkii Yerleşimi

Bor İlçesi'nin yaklaşık 6.3km güneybatısında, bir önceki alan Ömerağa Ağılı Höyüğü'nün 1.7km doğusunda Bor ovası içerisinde yer almaktadır (Harita: 1). Bentkavak Mevkii yerleşiminde yapılan taramalarda genellikle geç dönem buluntular tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde buluntuların yaklaşık 280x150mlik bir alanda yayılım gösterdiği anlaşılmıştır. Elde edilen buluntular Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Akbaştepe (NB21-4)

Akbaştepe Bor Ovası'nın kuzey kısmında Melendiz Dağı'nın güney sınırında Bor İlçesi, Balcı Köyü'nün 3 km Güneybatısında yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 3-4). Tarihöncesi yerleşmenin, üzerine konumlandığı doğal kayalık yükselti kuzey ve doğu yönünden nispeten yumuşak bir eğime, güney ve batı yönlerinde ise oldukça sarp bir formasyona sahiptir. Yerleşmenin sarp güney kısmı Bor ovasına hakim konumdadır. Alanın daha yumuşak bir eğime sahip kuzeyi ise Melendiz Dağı içlerine açılan Balcı vadisine bakmaktadır. Akbaştepe yerleşiminin bu topoğrafik özellikleri bölgemizde oldukça fazla yayılım alanı bulmuş Orta Kalkolitik döneme özelliklerini yansıtmaktadır.

Alan genelinde yapılan taramalarda buluntuların özellikle eğimin azaldığı kuzey ve kuzeybatı yamaçlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu haliyle yerleşme yaklaşık 1.2 hektarlık alanı kapsamaktadır. Yer yer mimari kalıntıların da izlendiği bu kısımda Güvercinkayası I-II ve Köşk Höyük I ile benzer tipik Orta Kalkolitik siyah, koyu ve kahverengi açkılı çanak-çömlek parçaları elde edilmiştir (Resim: 5). Çanak çömleklerden bazıları, dönemin yaygın kabartma ve çizi bezemelerine sahiptir. Alanda öğütme taşı parçaları ve obsidiyen ağırlıklı yontma taş alet/yonga parçaları da elde edilmiştir. Ayrıca doğal kayalık yükseltinin tepe kısmında tahrip olmuş bir alanda yerleşmenin şiddetli bir yangın geçirdiğini gösteren kamış ve saz izlerine sahip yanık toprak dam parçaları tespit edilmiştir. Yerleşmede Orta Kalkolitik dışında çok fazla veri elde edilememiştir. Ancak yerleşmenin Orta Kalkolitik 'ön evre'ye tarihlenen tabakalara da sahip olduğunu, çoğu Orta Kalkolitik dönem yerleşmelerinde gördüğümüz ana kayaya açılmış oyuklar ve çizi bezemeye sahip çanak çömlek parçaları göstermektedir (Resim 6). Bu yerleşmenin tespiti Orta Kalkolitik'te bölgemizde yaşanan gelişmeleri anlamamızda oldukça önemlidir. Çünkü yüzey araştırmamız sırasında birçok benzer tipte yerleşme Bor Ovası'nın güneyinde Orta Torosların kuzeyi dağlık alanda tespit edilmesine rağmen, Akbaştepe yerleşiminin tespiti bize bu yerleşim tipinin bölgenin kuzeyinde de -özellikle Volkanik Melendiz Dağı- ve olasılıkla Hasan Dağı- var olduğunu göstermektedir.

Emen Soğla Mevkii Yerleşimi (NB21-5)

Emen Köyü Soğla Mevkii yerleşimi, Bor Ovası içerisinde, Bor İlçesi, Emen Köyü'nün yaklaşık 1.7km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1). Alanda yapılan incelemelerde buluntuların yaklaşık 120m çapında bir alana yayıldığı anlaşılmıştır. Oldukça zayıf dolgular yer yer yaklaşık 0.70-1m kalınlığına ulaşmaktadır. Elde edilen buluntular Kalkolitik ve İlk

Tunç Çağı'nın başlarını işaret etmektedir. Çanak çömlek parçaları içerisinde kırmızı, koyu ve kahverengi açıklıklar yoğundur. Bunun dışında yoğun olarak obsidiyen yontma taş alet/yonga parçaları tespit edilmiştir. Alanda bu erken dönem buluntular dışında az sayıda Geç Dönem seramik örnekleri de saptanmıştır.

Emen Eski Musluk Mevkii Höyük (NB21-6)

1/25000'lik alanda Eski Musluk Mevkii olarak geçen bu alan, Bor İlçesi, Emen Köyü'nün yaklaşık 1km güneydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1). Eski Musluk Mevkii Höyük olarak adlandırılan alan aynı zamanda 'Mezarlık Mevkii' olarak da bilinmektedir. Alan yaklaşık 130m çapında, ova seviyesinden yaklaşık 1-1.5m yüksekliğindedir. Yapılan taramalarda Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı çanak çömlek örnekleri ile obsidiyen yoğunluklu yontma taş alet ve yonga parçaları saptanmıştır. Ayrıca başta Bizans Dönemi olmak üzere geç dönem seramik örnekleri de görülmüştür.

Eski Musluk Mevkii Höyük yakınlarında bazıları devşirme (sütun taşları ve diğer mimari parçalar) mezar taşlarına sahip doğu-batı yönünde eski bir mezarlık alanı da bulunmaktadır.

Çukurkuyu Kaletepe (NB21-7)

1/25000'lik paftada Kaletepe olarak adlandırılan alan, Bor ilçesi Çukurkuyu Köyü'nün yaklaşık 4,5km güneybatısında yer almaktadır (Harita: 1). Çukurkuyu Kaletepe olarak adlandırılan bu alan, Bor Ovası'nın batı sınırında kayalık bir yükseltinin ovaya hakim güneybatı ucunu kapsamaktadır. Alan genelinde yapılan incelemelerde Geç Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen seramik örnekleri ile kale tipi bir yapıya ait olabilecek mimari kalıntılar tespit edilmiştir (Resim: 7).

Ayrıca alanın, özellikle, güney ve güneydoğu eteklerinde tarihöncesi tekil buluntulara da ulaşılmıştır. Buluntular arasında biri baskı düzeltili ok ucu parçası olmak üzere obsidiyen yontma taş parçaları yer almaktadır (Resim: 8). Özellikle baskı düzeltili ok ucu örneğinin benzerleri Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyüğü'nün Neolitik ve Erken Kalkolitik tabakalarından bilinmektedir (Bıçakçı vd. 2012; Öztan 2012). Ayrıca yine tekil buluntu olarak İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilen Anadolu Metalik mal grubuna ait bir fincan parçası alandan elde edilmiştir.

Sarp Deresi Tepe (NB21-8)

Sarp Deresi Tepe Bor İlçesi, Kavuklu Köyü'nün yaklaşık 5km doğusunda Orta Torosların kuzeyi dağlık alan içlerinde yer almaktadır (Harita: 1). Bu alan, 1/25000'lik paftada Sarp Deresi Mevkii olarak geçen, yaklaşık 9 hektarlık geniş bir kayalık yükseltinin 130x80m ebatlarındaki kuzeybatı yönündeki uzantısını kapsamaktadır. Sarp Deresi Tepe olarak adlandırılan bu alan üzerinde obsidiyen ağırlıklı yontma taş alet ve yonga parçaları ile oldukça aşınmış, herhangi bir tanımlayıcı özellik göstermeyen çanak çömlek parçaları elde edilmiştir. Alanda birçok Orta Kalkolitik yerleşmesinde gördüğümüz standart ölçü ve forma sahip ana kayaya açılmış oyuklar tespit edilmiştir. Bu nedenle Sarp Deresi Tepe'nin Orta Kalkolitiğe

tarihlenen bir geçici kamp alanı olma olasılığı yüksektir. Ayrıca alan üzerinden 2019 yılında tespit ettiğimiz bir başka Orta Kalkolitik yerleşmesi olan Dikmenhöyüğü Tepe görülebilmektedir. Aynı kayalık formasyonun güney kısmında ise geç dönem seramik örnekleri ile mimari kalıntılar tespit edilmiştir.

2021 YILI ULUKIŞLA İLÇESİ ARAZİ ÇALIŞMALARI

Toraman Tepe (NU21-1)

Toraman Tepe Ulukışla İlçesi, Toraman Köyü'nün yaklaşık 2km güneydoğusunda, Orta Torosların kuzeyi dağlık alanda, oldukça stratejik bir noktada yer almaktadır (Harita: 1, Resim 9). Alan üzerinden Eminlik Vadisi girişi ve önceki yıllarda tespit ettiğimiz Orta Kalkolitikte tarihlenen Dikmen Höyüğü Tepe ve Hökeniz Tepe 1-2 rahatlıkla izlenebilmektedir. Bu özelliği ile dönemin çağdaş yerleşimlerinin kendi aralarında uzak mesafelerden de iletişim kurmayı amaçladığı ve buna uygun alanları yerleşim kurmak için tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Kültür varlığı olarak tescilli Toraman Tepe'de yapılan incelemelerde kültür dolgusunun daha çok, doğu-batı doğrultulu iki kayalık formasyonun arasında ve kayalık yükseltinin doğu yamacında olduğu anlaşılmıştır. Alandan elde edilen çanak çömlekler gerek form gerek üretim tekniği yönünden Erken Kalkolitik sonu ve Orta Kalkolitik dönemi işaret etmektedir. Ayrıca obsidiyen ağırlıklı yontma taş ve havan ellerinden oluşan sürtme taş aletler elde edilmiştir (Resim: 10). Bu alanda da birçok Orta Kalkolitik yerleşim alanında görülen ana kayaya açılmış oyuklar tespit edilmiştir.

Karacaören Kaletepe (NU21-2)

Ulukışla İlçesi, Karacaören Köyü'nün yaklaşık 2km güneybatısında Orta Torosların kuzeyi dağlık alanda yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 11). Çevresine hakim konumda olan Karacaören Kaletepe yerleşmesi üzerinden özellikle Bor Ovası, Melendiz Dağı ve çevresi geniş bir bakış açısı ile izlenebilmektedir. Bu panoramik bakış sayesinde Bor Ovası'ndaki ve kenarındaki bir çok çağdaş yerleşme görülebilmektedir.

Alanın topografik özellikleri, elde ettiğimiz buluntular paralelinde Orta Kalkolitik dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Alan genelinde yapılan taramalarda buluntuların yaklaşık 110m çapında bir alana yayıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen buluntular arasında Güvercinkayası I-II, Köşk Höyük I ve tespit ettiğimiz bir çok alan ile benzer tipik Orta Kalkolitik siyah, koyu ve kahverengi açık çanak-çömlek grupları bulunmaktadır (Gülçur 2004; 2012; Hacıoğlu 2019b) (Resim: 12). Bu çanak çömleklerden bazıları çizi bezemeye sahiptir. Yontma taş endüstrisi obsidiyen yoğunluktadır.

Karacaören Kaletepe'de ayrıca bölgenin Geç Demir Çağı'na özgü az sayıda boyalı çanak çömlekler de elde edilmiştir. Yerleşmenin tepe kısmında izlenen dörtgen plana sahip mimari kalıntılar da bu döneme ait olmalıdır.

2017-2021 YILI ÇALIŞMALARINA İLİŞKİN GENEL DEĞERLENDİRME

2017 yılında başladığımız Niğde İli, Çamardı, Ulukışla ve Bor İlçeleri dağlık alan yüzey araştırmasının beşinci ve aynı zamanda son arazi sezonu 2021 yılında gerçekleştirilmiştir. Bugüne kadar yüzey araştırmalarımızda projenin temel hedeflerine yönelik önemli veriler elde edilmiş ve bu verilerden hareketle yaptığımız değerlendirmeler sonucunda bölgenin Neolitik'ten başlayarak Tunç Çağı sonuna kadarki kültürel gelişimi/dönüşümü şekillenmeye başlamıştır. Bu beş yıllık sürede elde ettiğimiz veriler sayesinde söz konusu dönemlere ilişkin giderek daha net bir resme sahip olmaktadır ve artık genel söylemler yerine daha belirgin bir şekilde; çalışma alanının yerleşim sistemlerini sınıflandırıp, proje kapsamındaki dönemlerin yaşam tarzları hakkında yorumlar yapabilmekteyiz³. Aşağıda beş yıllık arazi çalışmalarımızda elde ettiğimiz tüm verilerden yola çıkarak yaptığımız genel değerlendirmelerin özeti dönemsel başlıklar altında verilmektedir:

Neolitik Dönem

Niğde İli dağlık alanlarında beş yıldır sürdürdüğümüz yüzey araştırmasında yaklaşık 150 alanda incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan oldukça küçük bir kısmında (yaklaşık %8) Neolitik buluntulara ulaşılmıştır. Bunlardan 2019 yılında tespit ettiğimiz ve 2020-2021 yıllarında araştırmalara ve haritalandırma çalışmalarına devam ettiğimiz kalıcı bir yerleşime ilişkin kalıntılar barındıran Hacıbekirli-Karayay (NU19-4 ve 5) alanı Neolitik ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. 2019-2020 yıllarında yapılan taramalarda toplanan çanak çömleklerin büyük çoğunluğu Neolitik ve Erken Kalkolitik'e tarihlenmektedir. Mal grupları arasında koyu yüzlü, krem ve kırmızı açkılı mallar öne çıkmaktadır. Elde edilen iki çizi bezemeli örnek koyu yüzlü açkılı mal grubuna aittir. Yontma taş buluntuları obsidiyen yoğunluktadır. Baskı ve vurma tekniği ile işlenmiş oldukça ince örnekler elde edilmiştir. Özellikle sürtme taş endüstrisine ait kapı mil yuvaları ile kütsel öğütme taşları, havan ve havan eli parçaları bu alandaki kalıcı yerleşime işaret etmektedir. Bu alanın tespiti ve gelecek yıllarda yapılması muhtemel yeni araştırmalar Neolitik ve Erken Kalkolitik'te Kilikya ve Orta Anadolu ilişkilerinin anlaşılmasına ve Orta Anadolu'da yerleşik yaşama geçiş ile ilgili sorunların çözümüne katkıda bulunabilecektir.

Kalkolitik Dönem

Batı Kapadokya kronolojisinde Erken Kalkolitik ile Orta Kalkolitik arasında, şu an için belirsiz bir evre vardır. Yaklaşık MÖ 5500/5400-5200 yılları arasına denk gelen ve Orta Kalkolitik 'ön evre' olarak adlandırılabilir bu dönemde, olasılıkla yüzey araştırmamızda saptadığımız birçok kaya üzeri yerleşimde görülen Orta Kalkolitik kültürünü şekillendirecek toplumsal dönüşümler yaşanmaya başlamıştır (Hacı 2019b). Şimdilik bu evreye tarihlenen

3 Tüm bu değerlendirmeler ve yorumlar yukarıda dipnot 1'de künyeleri verilen yayınlarla bilim dünyasına sunulmuştur. Ayrıca yüzey araştırmamızın üç yıl içerisinde tamamlanması planlanan nihai raporu için hazırlık çalışmalarına başlanmıştır.

bileceğimiz bulgular, Güvercinkayası kazılarında Orta Kalkolitik tabakalarının altında açığa çıkarılan ahşap kazık delikleri olabilecek ana kayaya açılmış oyuklardır. Benzer oyuklar, yüzey araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz birçok yerleşmede de görülmektedir. Son olarak 2021 yılı arazi çalışmalarında Akbaştepe (NB21-4), Sarp Deresi Tepe (NB21-8) Toraman Tepe (NU21-1) kaya üzeri yerleşmelerinde benzer oyuklar tespit edilmiştir. Güvercinkayası ve dağlık alan yerleşmelerinde tespit edilen ve şimdilik oyuklar/kazık delikleri ile karakterize olan bu evre, olasılıkla Tepecik-Çiftlik 2 ve Köşk Höyük II tabakalarının sonu ile çağdaş olarak (yak. MÖ 5500/5400-5200) Erken Kalkolitik sonlarına tarihlendirilmelidir. Belli ki bu evrede Kapadokya bölgesinde yaşam tarzını değiştirmeye başlayan kültürel değişimler/kaynaşmalar meydana gelmektedir.

Orta Kalkolitik dönemde (MÖ 5200-4700) kamp alanı niteliğindeki bu yerleşimlerin çoğunun yıl boyunca iskân edilen yerleşimlere dönüştüğü anlaşılmaktadır (Hacar vd. 2019). Yaşam tarzındaki değişikliklere işaret eden göstergeler, hem iyi korunmuş Güvercinkayası I-II ve çağdaşı Köşk Höyük I yerleşmelerinden hem de yüzey araştırmalarımızda tespit edilen alanlardan açık bir şekilde izlenebilmektedir. Bu tipteki yerleşmelere son olarak 2021 yılında yaptığımız tespitlerle Ömerağa Ağılı Höyük (NB21-3), Akbaştepe (NB21-4), Toraman Tepe (NU21-1) ve Karacaören Kaletpe (NU21-2) eklenmiştir.

Bu yerleşmeler ile kazıları gerçekleştirilmiş Güvercin kayası I-II ve Köşk Höyük I'in Orta Kalkolitik dönem buluntuları, yerleşim alanı seçimi, mimari ve çanak-çömlek açısından dönemi için sıra dışı bir tekdüzeligi yansıtmaktadır (Öztan 2002; Gülçür 2004; 2012; Hacar 2017; Çaylı 2017). Buluntularda belli derecelere kadar izlenen tekdüzelik dışında depolama kaplarının oranındaki ve bu kapların hacmindeki belirgin artış, özellikle Güvercinkayası'nda tespit edilen iki kuleli bir savunma duvarı ile birbirinden ayrılmış aşağı ve yukarı yerleşme tipindeki yerleşim düzeni ve aşağıda detaylandırılacak yerleşim örüntüsü toplum hiyerarşisinde ve örgütlenmesinde karmaşıklık düzeyinin arttığını göstermektedir (Gülçür 2004; 2012; Hacar 2017; Hacar vd. 2019).

Niğde İli dağlık alanında sürdürdüğümüz arkeolojik yüzey araştırmaları sonucunda Kapadokya Orta Kalkolitiği'nde üç farklı yerleşim tipinin olduğunu söyleyebiliriz. Orta Kalkolitiğin sosyo-politik yapısını çözümlememize katkı sağlayacak sınıflamadaki ilk tip, bölgede arkeolojik kazısı yapılmış iki alanla -Melendiz Ovası'nda yer alan Tepecik-Çiftlik (Bıçakçı vd. 2012), Bor Ovası'na güneydoğu yönünden hâkim kayalık bir yükselti üzerinde konumlanmış Köşk Höyük (Öztan 2002)- paralel niteliktedir. Bu tipteki yerleşimler genellikle ekilebilecek geniş alanlara sahip ovalarda veya ova kenarlarında, yüksek bir konumda yer almaktadır. 2018 yılı çalışmalarımızda araştırma fırsatı bulduğumuz, Bor Ovası'na güney yönünden hâkim bir kayalık yükselti üzerinde konumlanmış Bekçitepe (NB18-17) ve Galhane (Badak) Höyük (NB18-10), 2019 yılında araştırdığımız, Pınarbaşı Höyük, Kıvrımak Höyük (NB20-1) ve Çıplaktepe (NB20-2) ile son olarak 2021 yılında incelediğimiz Ömerağa Ağılı Höyük (NB21-3) ve Emen Soğla Mevkii Yerleşimi (NB21-5) birinci tipteki yerleşmelerdendir. Bu yerleşmeler kazı veya yüzey buluntularından anlaşılacağı üzere daha erken yer-

leşmelere de sahiptir. Bu nedenle çalışmamızda birinci tip olarak belirlediğimiz yerleşimler, olasılıkla bölgede Orta Kalkolitik Dönem'deki yayılmanın nedenini anlayabileceğimiz kilit önemde öncül buluntuların yer aldığı alanlardır.

Yukarıda belirtildiği gibi Kapadokya'da Erken Kalkolitik dönemin sonlarında henüz tanımlayamadığımız bir nedenden dolayı bölgede yerleşim tarzını değiştirecek yeni kararlar alınmıştır. Bu değişikliklerin en önemli göstergeleri burada ikinci tip olarak sınıflandırdığımız yerleşimlerdir. İkinci tip yerleşimleri genellikle vadi kenarlarında, bulunduğu vadiye hâkim, doğal olarak korunaklı sırt/kaya üzerlerinde veya yamaçlarda görmekteyiz. Bunlar, birinci tip Orta Kalkolitik alanların aksine daha erken buluntulara sahip değildir. İlk yerleşim kalıntıları, Orta Kalkolitiğin ön evresi (yaklaşık MÖ 5400-5200) ile başlamakta ve çoğu zaman gelişkin evrenin (MÖ 5200-4800) standart buluntuları ile devam etmektedir. Yüzey araştırmalarında tespit ettiğimiz Aşırılık Tepe (NB18-26), Dikmen Höyüğü (NB18-29), Hökenez Tepe 1-2 (NB18-35, NB 19-1), Gavurkale (NU19-6), Hacıbekirli 2 (NU19-10), Çiftepınar Doğusu (NU19-27), İlhan-Taşpınar Höyüğü (NU19-30) (NU19-31), ikinci tipteki alanlardandır. Son olarak projemizin 2021 yılı çalışmalarında tespit ettiğimiz Akbaştepe (NB21-4), Toraman Tepe (NU21-1), Karacaören Kaletpe (NU21-2) yerleşmeleri gerek yerleşim alanlarının topoğrafik özellikleri gerekse de elde edilen buluntular yönünden bölgenin ikinci tip Orta Kalkolitik yerleşmelerindendir.

Orta Kalkolitiğin üçüncü tip yerleşimleri sezonluk yerleşim veya kamp alanı niteliği taşımaktadır. Önceki yıllarda yapılan arazi çalışmalarında tespit ettiğimiz Karahavuz Kuzeyi, Balkaya 1 (NU19-7), Kısıcık Mevki (NU19-35) bu tipteki yerleşim alanlarındandır. 2021 yılı çalışmalarında tespit ettiğimiz ve ana kayaya açılmış oyuklara ve oldukça zayıf dolgulara sahip Sarp Deresi Tepe (NB21-8) de üçüncü tip Orta Kalkolitik sezonluk veya kamp alanı niteliğindeki bir yerleşim alanıdır. Orta Kalkolitik Dönem yerleşim sistemlerinin anlaşılmasında üçüncü tip olarak sınıflandırdığımız geçici konaklama alanlarının tespiti önem taşımaktadır. Çünkü dönemin geçim ekonomisinde hayvancılık ve buna bağlı olarak elde edilen süt ürünleri önemli bir yer tutmaktadır (Gülçur 2012; Meiggs vd. 2018).

2017 yılından itibaren gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz önemli verilerden bir diğeri Geç Kalkolitik döneme ilişkindir. Geçtiğimiz sezonlarda Orta Toroslara'nın Bor Ovasına doğru inen kuzey eteklerinde yaptığımız incelemelerde bu döneme ilişkin önemli bulgular elde edildi. Bulgulardan en önemlisi, Kapadokya'da Neolitik'ten itibaren alışık olduğumuz çanak çömlek gruplarına hem üretim tekniği hem de biçim çeşitlemesi ile yabancı bir buluntu grubunun, 2018-2019 yıllarında araştırmalar gerçekleştirdiğimiz Bekçitepe ve Adıyaman Mevkii 1 olarak adlandırılan arkeolojik alanlarda tespit edilmiş olmasıdır (Hacıar 2020). Orta Anadolu kronolojisinde Geç Kalkolitiğin erken evrelerine tarihlenmesi gereken bu buluntular, Orta Anadolu'nun geleneksel ince ve açık mal gruplarının tersine kaba, açık renkli yüzeye sahip, seri üretim tarzlı *Coba* kaselerinden ve saman yüzü sıkma boyunlu çömleklerden oluşmaktadır. Benzer buluntular *Ubaid* yayılımı ile ilişkili olarak daha çok Kuzey Mezopotamya, Doğu Anadolu ve Kuzey Suriye yerleşmelerinde, üç kısımlı

yapılar, *token* 'lar, mühür ve mühür baskıları ile birlikte değişen sosyo-ekonomik ve politik örgütlenmenin işaretleri olarak Geç *Ubaid* evresinden itibaren görülmektedir (Stein 2010: 28-29; 2012: 128; Frangipane 2002: 127, 161-173).

Batı Kapadokya Geç Kalkolitik buluntuları sadece bölgesi için değil Yakındoğu Kalkolitikli'ne ilişkin yapılan mevcut değerlendirmeleri ve yorumları büyük oranda değiştirecek/ geliştirecek niteliktedir. Orta Anadolu'nun yerel Orta Kalkolitik kültürüne ilişkin materyaller MÖ 4700-4600'de ortadan kalkmakta ve bazı alanlarda bu tabakaların üzerine *Ubaid* ile bağlantılı kültürel materyalleri kullanan bir topluluğun (yerel veya yerel olmayan) yerleştiği anlaşılmaktadır. Güvercinkayası kazılarında çanak çömlek, mühür-mühür baskıları ve küçük buluntuların yanı sıra Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye ile benzer bir mimari düzene ait kanıtlar da elde edilmiştir (Gülçür 2012; Demirtaş 2017; 2018). Bekçitepe ve Adıyaman Mevkii 1 yerleşmelerinde, araştırmalarımızın niteliğinden dolayı şimdilik, bu ilişki sadece çanak çömlek üzerinden kurulabilmektedir. Ancak mevcut bulgular bile, olasılıkla MÖ 5. binyılda başlayan *Ubaid*-ilişkili etkilerin Orta Anadolu'da sadece Güvercinkayası ve Fraktin Yanı (Özgüç 1956) ile sınırlı kalmadığını, neredeyse tüm Kapadokya bölgesinde bu etkinin izlenebildiğini göstermesi açısından önemlidir. Bunun dışında *Ubaid*-ilişkili etkiler, Orta Anadolu ile güneyin gelişkin kültürleri arasındaki yoğun ve sistemli ilişkilerin MÖ 3. binyılın ikinci yarısından çok daha önce başladığını kanıtlamaktadır.

İlk Tunç Çağı

Yüzey araştırmamızın odaklandığı bir diğer dönem olan İlk Tunç Çağı'na ilişkin, özellikler dağlık alan ile ovalık alanın ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarının niteliğinin anlaşılması bağlamında önemli bilgiler elde edildi. Arazi çalışmalarımızda dağlık alan içlerinde, kaya üzeri veya vadi sistemi boyunca vadi içlerinde oldukça fazla sayıda buluntu alanı tespit edilmiştir. Söz konusu buluntu alanlarından bazıları şunlardır: Kaptaj Höyük (NU19-2), Beytepe Höyüğü (NU19-3), Balkaya 2 (NU19-8), Hacıbekirli 2 (NU19-10), Şahintepe (NU19-12), Karaağaç Höyük (NU19-17), Ulukışla Höyük (NU19-18), Sansarteppe (NU19-19), Kocabağ Höyük (NU19-22), Handere Karaağaçlar Düzü Mevki 1 (NU19-26), Çiftepınar Doğusu (NU19-27), Tapur Mevki (NU19-28), Zorlakepe (NU19-37), Kavuklu Köyü Buluntu Alanı (NB19-3), Üçkapılı Höyük (NÇ18-5).

Yüzey araştırmalarında tespit ettiğimiz dağlık alan yerleşmeleri oldukça çeşitli tiplerdedir. Höyük, yamaç, tepe, kaya üzeri veya sezonluk yayla yerleşmeleri görülebilmektedir. Bu biçimsel zenginlik yanında buldukları bölgenin jeolojik ve coğrafi özellikleri göz önüne alındığında bu yerleşmelerin değişik geçim ekonomilerine de sahip oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin dağlık alan içlerindeki Ulukışla Vadisi'nin genişlediği kısımda yer alan höyük tipindeki Beytepe yerleşmesi tıpkı ovadaki çağdaşları gibi tarım ekonomisine sahip olmalıdır. Bunun yanında Orta Anadolu ve Kilikya arasındaki ana geçiş güzergahlarından biri olan Ulukışla Vadisi'ndeki konumu nedeniyle -Ulukışla Vadisi'nde yer alan Ulukışla Höyük, Kocabağ ve Balkaya 2 yerleşmeleri ile birlikte- bu dönemde yoğunlaşan uzun mesafeli ticarete olasılıkla önemli bir rol üstlenmiştir.

Çalışma alanımızın dağlık alan içlerindeki İTÇ yerleşim örüntüsünde -belki de temelde ticaret veya hayvancılık ile geçinen yerleşmelerden daha önemli bir role sahip- madenci yerleşmeleri de görülebilmektedir. Yüzey araştırmalarımızda saptadığımız Balkaya 2 ve Sansartepe yerleşmelerinden elde ettiğimiz maden zenginleştirmede kullanılan aletler ve cevher-cüruf örnekleri, bu yerleşmelerin daha önce Aslıhan Yener tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş Göltepe tipinde maden üretimi yapan yerleşmeler olduğunu göstermektedir. Göltepe ve yakınındaki Kestel maden ocağından elde edilen bilgiler, bu dönemin madencilerinin tam zamanlı ve uzmanlaşmış bir üretim zinciri sürecinde üretimlerini gerçekleştirdiklerini göstermiştir (Yener 2000; Yener ve Vandiver 1993; Özbal ve Çıtakoğlu 1994). Bu üretim yukarıda belirtilen merkez olabilecek yerleşmelerdeki politik güçler tarafından desteklenmiş ve kontrol altında tutulmuş olmalıdır.

Dağlık alanlardaki bir diğer farklı geçim ekonomisine sahip yerleşim örneği uzmanlaşmış çobanlık yapan topluluklara ait sezonluk vadi veya yayla yerleşmeleridir. Çalışma alanımızda 1900-2000m yükseklikteki Üçkapılı Yaylası kenarında konumlanan Üçkapılı Höyük ve Gümük Höyük olasılıkla bu yerleşmelerdendir. İlginç olarak yapılan yüzey taramalarında, hemen hemen tüm İTÇ yerleşmelerinde yoğun olarak tanımladığımız ve olasılıkla uzmanlaşmış bir üretim zinciri sonucunda politikler tarafından kontrollü olarak üretilen Anadolu Metalik çanak çömlekleri bu yerleşmelerde tespit edilememiştir. Bu durum, belki de antropolojik ve etnoarkeolojik çalışmaların işaret ettiği göçer grupların bölgelerinde gelişen sosyo-politik yapılara mesafeli duruşunu gösteren bir olgudur.

KAYNAKÇA

ALTIN T. B., M. E. OUAHABI ve N. FAGEL 2015. Environmental and climatic changes during the Pleistocene–Holocene in the Bor Plain, Central Anatolia, Turkey. *Palaeogeography, Palaeoclimatology, Palaeoecology*, 440, 564–578.

BİÇAKÇI E., M. GODON ve Y.G. ÇAKAN, 2012. “Tepecik-Çiftlik”, M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (ed.), *The Neolithic in Turkey* (Vol. 3), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: 89-134.

ÇAYLI P. 2017. “Gelenekte Devamlılık: Orta Kalkolitik Güvercinkayası ve Köşk Höyük I”. Samsat’tan Acemhöyük’e Eski Uygırlıkların İzinde Aliye Öztan’a Armağan. Editör: Özkan, S., Hüryılmaz, H., Türker, A. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 23-39.

DEMİRTAŞ I. 2015. “Güvercinkayası Damga Mühür ve Mühür Baskıları”, *Arkeoloji Dergisi*, XX, 21-37.

— 2018. “Güvercinkayası “Coba” Tipi Tarazlı Kaseleri”, *OLBA XXVI*, 1-30.

FRANGİPANE M. 2002. Yakın Doğu’da Devletin Doğuşu. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

GÜLÇUR S., 2004. “Güvercinkayası The Black-Dark Burnished Pottery A General Overview”, *Tuba-Ar* 7: 141-164.

— 2012. “The Chalcolithic Period in Central Anatolia Aksaray-Niğde Region”, *Origini 24 Nuova Serie* 5:213-227.

GÜREL A. ve A. LERMÍ, 2010. Pleistocene-Holocene Fills of the Bor-Ereğli Plain (Central Anatolia): Recent Geo-archaeological Contributions. In L. d’Alfonso, M. Elena Balza & C. Mora (Eds.), *Studia Mediterranea 22: Geo-Archaeological Activities in Southern Cappadocia* (55–68). Pavia: Italian University Press.

HACAR A., 2020. “Orta Torosların Kuzey Sınırında Orta-Geç Kalkolitik Geçiş Süreci: Ubaid-İlişkili (?) Etkiler”, *Tuba-Ar* 26: 27-43.

—2019a. “Niğde İli Çamardı Ulukışla ve Bor İlçeleri Yüzey Araştırması: 2017 Yılı” *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 36-1: 1-22.

—2019b. “Niğde İli Dağlık Bölgenin Orta Kalkolitik Dönem Buluntu Alanları”. Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçür’a 75. Yaş Armağanı. Editör: Çaylı, P., Demirtaş, I., Eser, B. Ankara: Bilgin Kültür-Sanat Yayınları, 21-44.

—2017. “Possible Links Between the Highland Regions North of the Central Taurus and West Cappadocia in the Middle Chalcolithic Period (6th and 5th Millennium BC)”, *TÜBA-AR*, 21, 11-23.

HACAR A. ve H. S. EGECİ, 2020. “Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2018 Yılı”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 37: 1-20.

HACAR A. ve H. S. EGECİ, 2022. “Niğde İli Dağlık Alan Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2019-2020 Yılları”, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları*: 7-30.

HACAR A., M. TEKTAŞ, H. S. EGECİ ve M. JOHNSON, 2019. “Middle Chalcolithic expansion into the highlands of the north-central Taurus, south-western Cappadocia”, *Antiquity* 93-372.

MEIGGS D., B.S. ARBUCKLE ve A. ÖZTAN, 2018. The Pixelated Shepherd: Identifying detailed local land use practices at Chalcolithic Köşk Höyük, central Turkey, using a strontium isotope ($^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$) isoscape, in A.R. Ventresca Miller & C. Makarewicz (ed.), *Isotopic Investigations of Pastoralism in Prehistory*, London, Routledge: 77-96.

ÖZBAL H., ve H. ÇITAKOĞLU, 1994. Kestel Kasiteritinin Bir Ön Çalışma Niteliğinde Olan Zenginleştirme ve Ergitme Deneyleri. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*, 9, 177–184.

ÖZGÜÇ T. 1956. “Fraktin Kabartması Yanındaki Prehistorik Ev”, *Anadolu*, I, 59-64.

ÖZTAN A. 2002. “Köşk Höyük: Anadolu Arkeolojisine Yeni Katkılar”, *Tuba-Ar* 5: 55-72.

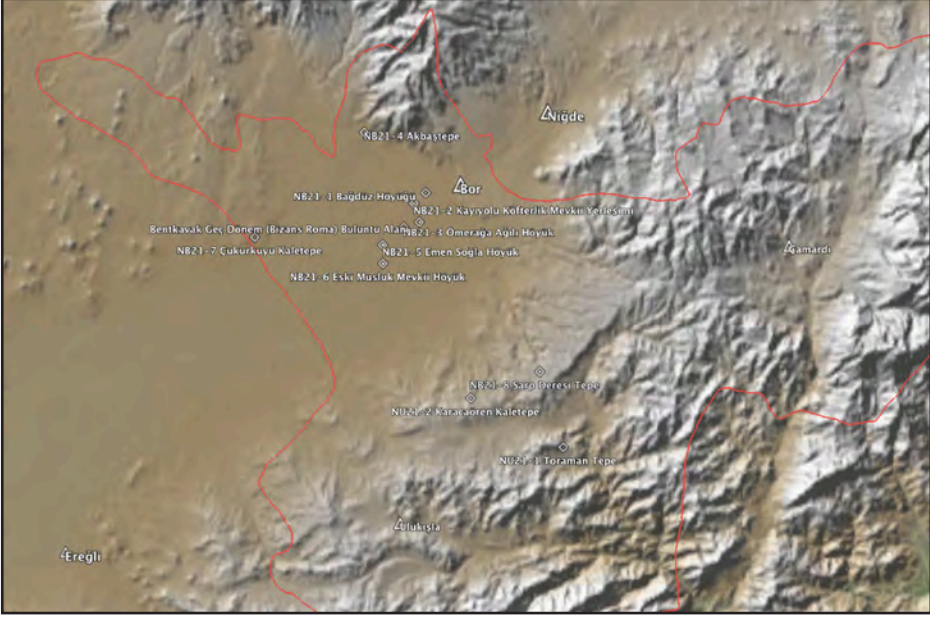
— 2012 “Köşk Höyük: A Neolithic Settlement in Niğde-Bor Plateau”, in Mehmet

Özdoğan, Neziğ Başgelen VE Peter Kuniholm (ed.), *The Neolithic in Turkey Central Turkey* (Vol. 3). İstanbul: 31–70.

STEIN G. J. 2010. “Local identities and interaction spheres: Modelling regional variation in the Ubaid horizon”. *Beyond the Ubaid: Transformation and Integration in the Late Prehistoric Societies of the Middle East*. Editör: Carter, R. A., Graham P. Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago, 23-44.

YENER A. 2000. *Domestication of Metal: The Rise of Complex Metal Industries in Anatolia*. Leiden: Brill.

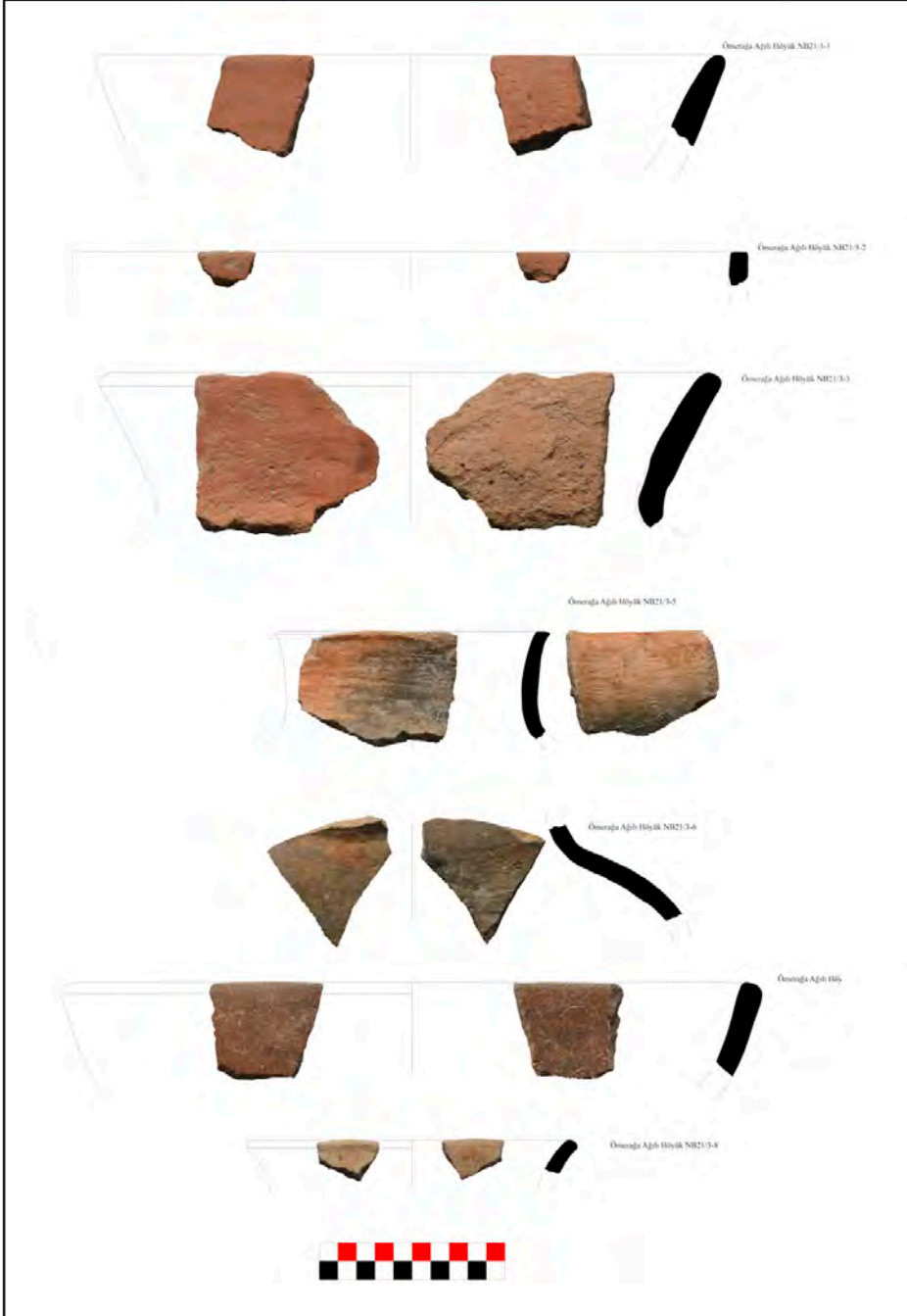
YENER K. A., ve B. P. VANDIVER, 1993. Replay to J.D. Muhly “Early Bronze Age Tin and the Taurus”. *American Journal of Archaeology*, 97, 255–264.

Harita 1: Niğde İli Dağlık Alan Yüzeý Araştırması 2021 yılı buluntu alanları.

Resim 1: Ömerağa Ağılı Höyük genel görünüm.

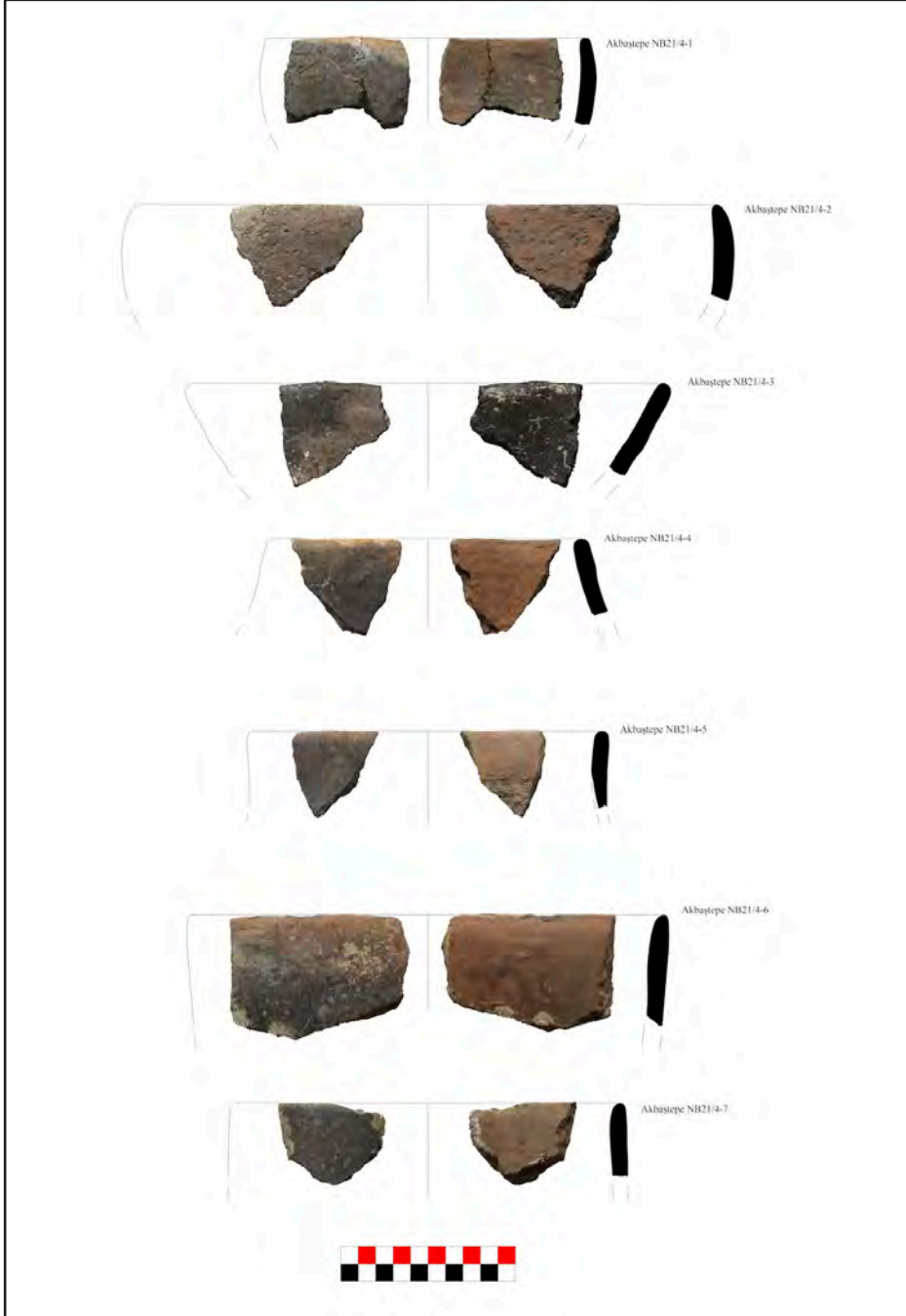

Resim 3: Akbaştepe genel görünüm.

Resim 4: Akbaştepe genel görünüm.

Resim 5: Akbaştepe Orta Kalkolitik Dönem çanak çömleği.

Resim 6: Akbaştepe'den Anakayaya açılmış oyuklar.

Resim 7: Çukurkuyu Kaletepe'den mimari kalıntılar.

Resim 8: Çukurkuyu Kaletepe'den obsidiyen okucu.

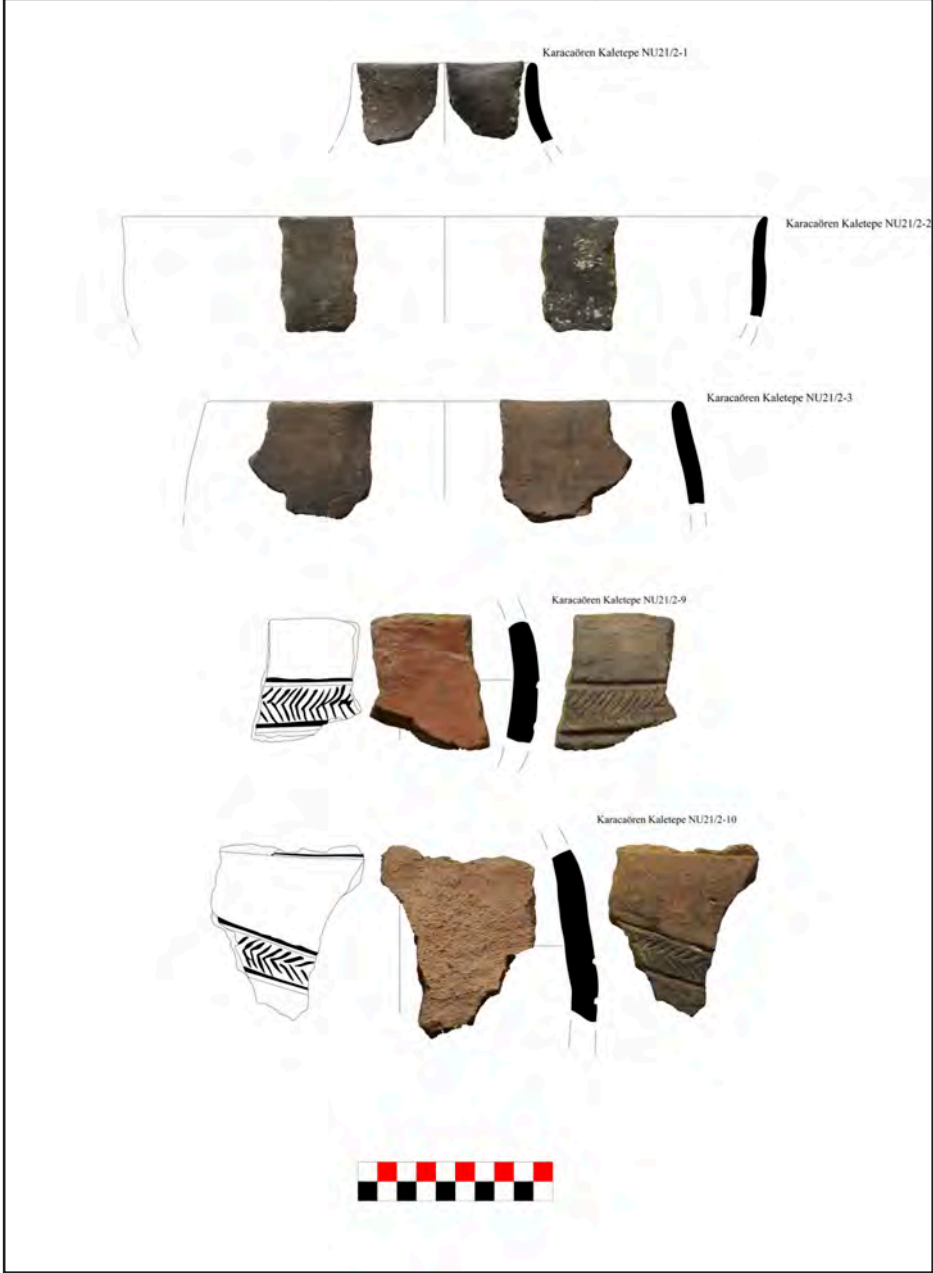
Resim 9: Toraman Tepe genel görünüm.

Resim 10: Toraman Tepe'den Havaneli.

Resim 11: Karacaören Kaletepe genel görünüm.

Resim 12: Karacaören Kaletpe Orta Kalkolitik çanak çömleği.

ELAZIĞ İLİ MERKEZ İLÇESİ PREHİSTORİK DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (EPAS): 2021 YILI KUZOVA VE HANKENDİ ÇEVRESİ

Abdulkadir ÖZDEMİR*

Ayşe ÖZDEMİR

GİRİŞ

Yüzeysel araştırması, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Elazığ İli, Merkez İlçesi "Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüzeysel Araştırması" (EPAS) projesi 2020 yılında ilk sezonu Uluova ve Çevresinde gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı ikinci sezonu ise Kuzova ve Hankendi Çevresi'nde yapılmıştır¹.

Yüzeysel araştırması projesinin ikinci sezonundaki 2021 yılı çalışmaları, 07.06.2021 - 25.06.2021 tarihleri arasında, on dokuz (19) gün boyunca Bakanlık temsilcisi olarak Elazığ Müze Müdürlüğü'nden Arkeolog Ergün DEMİR'in katılımı ve başkanlığındaki araştırma ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir². 2021 yılı planı çerçevesinde çalışmalar, Elazığ İli, Merkez İlçesi'nde Neolitik Dönem'den Tunç Çağı sonuna kadar olan dönemleri kapsayan "Kuzova ve Hankendi Çevresi'nde yapılmıştır. Yüzeysel araştırmasında tespit edilen alanlara ilişkin koordinat bilgileri, ED-50 6 derecelik dilime esas Türkiye koordinatları alınmıştır.

Epas coğrafi olarak, Elazığ Merkez İlçesi ve merkeze bağlı köylerini kapsamaktadır. Bu bağlamda, Elazığ İli, Merkez İlçesi sınırları içerisindeki çalışmalar kapsamında Kuzova ve Hankendi Çevresi'nde 68 köy ziyaret edilmiş ve 22 adet kültür varlığı tespit edilmiştir. Tespit edilen bu alanlardan 18 tanesi tescilli höyükler, 4 tanesinin ise tescilsiz taşınmaz kültür varlığı özelliği gösteren alanlar olduğu görülmüş ve tescil yapılmak üzere Diyarbakır K.V.K. B.K.'na öneride bulunulmuştur. Bu alanlarda yapılan araştırmalar sırasında ele geçen Envanterlik ve Etütlik toplam 6 adet eser Elazığ Müzesi'ne teslim edilmiştir.

* Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR, Araştırma Başkanı, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ELAZIĞ / TÜRKİYE. akadir23@gmail.com (ORCID: 0000-0003-3333-9118)
Doktorant Ayşe ÖZDEMİR, Ekip Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, AYDIN / TÜRKİYE. ayseabali09@gmail.com (ORCID: 0000-0003-3952-8745)

- 1 Bu araştırmaya gerekli izni tarafıma veren T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve Kazılar Dairesi Başkanlığı'na teşekkür ederim. Kazılar Dairesi Başkanlığı'nda görevli Uzman Arkeolog İpek SAHAR'a iyi niyeti ve tavsiyeleri için içtenlikle teşekkürü bir borç bilirim.
- 2 Yüzeysel araştırmasına Bakanlık Temsilcisi olarak Elazığ Müzesi'nden katılan Arkeolog Ergün DEMİR'in ilgisi, desteği ve tavsiyeleri için minnettarım. 2021 yılı yüzeysel araştırması ekip üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi A. Onur BAM-YACI (Arkeolog), Dr. Öğr. Üyesi Ümit GÜDER (Arkeometrist), Ayşe ÖZDEMİR (Arkeolog), Arş. Gör. Dr. Ömer Can YILDIRIM (Arkeolog), Doç. Dr. Korkmaz ŞEN (Sanat Tarihiçi), Prof. Dr. Mustafa Taner ŞENGÜN (Coğrafyacı), Arş. Gör. Enes KARADENİZ (Coğrafyacı) ve Arş. Gör. Yavuz DENİZ'e (Seramik Uzmanı-Resam) teşekkürlerimi sunarım. Yüzeysel araştırması projesi ikinci sezonu Fırat Üniversitesi tarafından desteklenmiştir (Özellikle Fırat Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fahrettin GÖKTAŞ'a içtenlikle teşekkür ederim).

Elazığ'ın da içinde bulunduğu Yukarı Fırat Bölümü'nün batı kısmında ilk sistemli arkeolojik yüzey ve ardından kazı araştırmaları 1968 yılında Keban Projesi kapsamında başlamıştır. Keban Projesi öncesinde Doğu Anadolu'da genelinde ama Elazığ İli'ni de kapsayan ilk yüzey araştırmaları K. Kökten tarafından 1945 ve 1969 yıllarında (Kökten, 1947; 1971), C. A. Burney tarafından 1956 yılında (Burney, 1958; Russell, 1980) yapılmıştır. Elazığ'da en önemli ve sistemli yüzey araştırması ise Keban Projesi kapsamında R. Whallon ve S. Kantman tarafından 1967 yılında (Whallon & Kantman, 1970) gerçekleştirilmiştir. Elazığ'da ilk sistemli arkeolojik kazı araştırmaları ise 1968 yılında Keban Projesi kapsamında yapılmıştır. Tüm bu yüzey araştırmalarıyla tespit edilen yerleşim alanları, bölgenin tarihsel sürecinin aydınlatılmasına önemli katkılar sunmuştur.

Uzun bir aradan sonra EPAS projesiyle, bölgenin tarihsel sürecinin aydınlatılmasına katkı sunmak amacıyla 2020 yılında başlanılan yüzey araştırmalarında tespit edilen 38 arkeolojik alan ile birlikte (Özdemir 2021; Özdemir ve Şengün 2022), 2021 yılında da 22 arkeolojik alanın tespit edilmesiyle devam etmiştir. Her iki sezonda toplam 60 adet arkeolojik alan incelenmiştir.

ELAZIĞ PREHİSTORİK DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (EPAS) 2021: KUZOVA VE HANKENDİ ÇEVRESİ

Elazığ İli, Merkez İlçesi “Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması” (EPAS) 3 sezonluk bir proje olup, coğrafi olarak Elazığ Merkez İlçesi ve merkeze bağlı köylerini kapsamaktadır. 2021 yılı ikinci sezonda, Neolitik Dönem'den Tunç Çağı sonuna kadar Kuzova ve Hankendi Çevresi'ndeki köylerde, 15 tanesi prehistorik buluntu veren tescilli ve tescilsiz toplam 22 arkeolojik merkez tespit edilmiştir (Harita: 1). Projenin araştırma konusunun odağı prehistorik dönemler (Neolitik'ten – Tunç Çağı sonu) olmakla birlikte, yüzey araştırması alanında karşılaşılan 7 tane (Demir Çağı–Roma–Orta Çağ) yerleşim merkezinde kaydedilmiş, gereken durumlarda tescil için önerilmiş ve ilk gözlemler bu çalışmada aktarılmıştır (Tablo: 1). Bunlar aşağıda arkeolojik alan adı ve yerleşim numarası verilerek sıralanmıştır (2021 yılı ikinci sezonu, 2020 yılının devamı niteliğinde olduğu ve aynı merkez ilçe sınırları içerisinde yer aldığı için, 2021 yılı çalışmaları sırasında tespit edilen arkeolojik merkezlere, 2020 yılından verilen (38'de kalmıştı) yerleşim numaraları, 2021 yılında (39'dan itibaren) devam ettirilmiştir). Höyükler, tescilli olanlar tescil isimleriyle, tescilsiz olanlara da daha çok buldukları köy veya mevkii isimlerinin verilmesiyle adlandırılmalar oluşturulmuştur. Bunlar:

39. Sakabaşı Höyüğü

Sakabaşı Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nin 15.08.2018 tarih ve 6030 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Sakabaşı Höyüğü, Sakabaşı Köyü'nün yaklaşık 700 m. güneydoğusunda, Elazığ-Malatya karayolunun yaklaşık 600 m. güneyinde, köy yolunun ise 500 m. doğusunda, Tepe Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 1a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1270 m.'dir. Höyük ortalama 180 m. çapında ve konik formudur. Höyüğün kuzeyinde doğu-batı uzantılı eski bir dere yatağı bulunmak-

tadır. Höyüğün tarım tahribatına bağlı olarak yükseklik kaybetmeye başladığı gözlemlenmiştir. Höyüğün yüzeyinde ve eteklerinde yoğun çanak çömlek parçaları, az sayıda obsidyen, sürtme taş aletler ve bir adet bronz saç takısı tespit edilmiştir. Ele geçen buluntular Erken Tunç Çağı (ETÇ I ve ETÇ III), Orta Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

40. Tilek (Killik) Tepe Höyüğü

Tilek (Killik) Tepe Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 21.06.1992 tarih ve 1079 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Durupınar (Çalo) Köyü'nde, Hankendi merkezinin 1.5 km. güneyinde, Elazığ-Malatya karayolunun 760 m. doğusunda, Tilek Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 1b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1178 m.'dir. Höyük yaklaşık 250 m. çapında ve konik formundadır. Höyüğün doğusundan kuzey-güney uzantılı tren yolu geçmektedir. Tren yolu höyüğün doğu kısmını tahrip etmiştir. Höyüğün tarım ve tren yolu tahribatından önce yaklaşık 300 m. çapında olduğu düşünülmektedir. Höyük yüzeyinde Erken Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve Orta Demir Çağı'na ait seramik parçalar tespit edilmiştir.

41. Değirmendüzü Höyüğü

Değirmendüzü Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 21.06.1992 tarih ve 1080 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Hankendi Köyü'nün 1.7 km. kuzeydoğusunda, Elazığ-Malatya karayolunun 700 m. güneydoğusunda, Değirmendüzü Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 1c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1142 m.'dir. Yaklaşık 150 m. çapında, yuvarlak formu ve yayvan bir höyüktür. Höyüğün tarım tahribatından dolayı yüksekliğini kaybetmeye devam ettiği gözlemlenmiştir. Yüzeydeki seramikler Erken Tunç Çağı'na ve Kalkolitik (?) Dönem'e tarihlenmektedir. Ayrıca yüzeyde obsidyen, el taşı, söve taşı gibi buluntular da gözlemlenmiştir.

42. Seli (Dilek) Höyüğü

Seli (Dilek) Köyü Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 21.06.1992 tarih ve 1081 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Seli (Dilek) Köyü'nün 600 m. güneydoğusunda, Elazığ-Malatya karayolunun 2.3 km. batısında, Üğ Tepesi Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 2a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Kuzey-güney 190 m, doğu-batı 110 m. boyutlarında, oval formu bir höyüktür. Höyüğün daha çok doğu kısımlarında seramiklerin yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Yoğun seramik buluntunun yanında az sayıda çakmaktaşı ve obsidyen alet ele geçmiştir. Seramikler Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

43. Harabetepe Höyüğü

Harabetepe Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 29.04.2016 tarih 3958 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Işık yolu Köyü'nün 1.35 km. güneybatısında, Elazığ-Malatya ka-

rayolunun 1.1 km batısında, Sıtmapınar Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 2b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1341 m.'dir. Doğal bir tepenin kuzey sırtı üzeri yerleşim alanı olarak seçildiği anlaşılmıştır. Güney kısmı dağlık, kuzeyi ve doğusu ise ovaya bakmaktadır. Kuzeyinden doğu-batı akara sahip dere yatağı yer almaktadır. Yüzeyle tespit edilen seramikler Erken Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve Orta Demir Çağı'na tarihlenmektedir. Ayrıca az sayıda öğütme taşı ve obsidyen gözlemlenmiştir.

44. Sancaklı Höyüğü

Sancaklı Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 29.04.2016 tarih ve 3959 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Sancaklı Höyüğü, Sancaklı Köyü'nün 500 m. kuzeyinde, Elazığ-Baskil karayolunun 650 m. güneyinde, Meşelik Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 2c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1478 m.'dir. Höyüğün kuzeydoğusundan, kuzeybatı-güneydoğu akara sahip dere yatağı yer almaktadır. Su bakımından zengin bir bölgedir. Yerleşme, doğal bir tepe üzerinde yer almaktadır. Tepe, kuzeydoğu-güneybatı 420 m. kuzeydoğu-güneybatı 250 m. boyutlarındadır. Tepeli çevreleyen sur duvarlarına ait olabilecek duvar kalıntılarına rastlanmıştır. En önemlisi, tepenin en yüksek ve merkezi kısmında, Erken Tunç Çağı I'e tarihlenen Karaz Türü seramikler ele geçmiştir. Ayrıca bu alanda öğütme taşları ve el taşları da tespit edilmiştir. Yerleşimin, Erken Tunç Çağı, Demir Çağı ve Orta Çağ dönemlerinde kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

45. Hulvenk Höyüğü

Hulvenk Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 11.11.1999 tarih ve 2271 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Şahinkaya (Hulvenk) Köyü'nün 1.2 km. güneybatısında, Elazığ-Keban karayolunun 140 m. kuzeyinde, Çelik Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 3a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1138 m.'dir. Höyük korunduğu itibarıyla 125 m. çapında, konik formlu ve yüksek bir höyüktür. Höyük yüzeyinde az sayıda Erken Tunç Çağı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir.

46. Beşiktepe Höyüğü

Beşiktepe Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 25.03.2014 tarih ve 2085 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Beşik Köyü'nün yaklaşık 650 m. kuzeyinde, Elazığ-Keban karayolunun 1.5 km. güneyinde, Siskan Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 3b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1137 m.'dir. Köy yolu höyüğün hemen doğusundan geçmektedir. Höyüğün tepesinde horosan harçlı inşa edilmiş sur duvarları ve burçları olan yaklaşık 50 m. çapında bir kale kalıntısı tespit edilmiştir. Höyüğün eteklerinde Erken Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'na ait yoğun seramikler tespit edilmiştir. Bu bakımdan höyüğün 130 m. çapında olduğu düşünülmektedir. Höyük Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve Orta Çağ'da yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Höyüğün güney etek kısımlarında 2 adet saplı taş balta kırık olarak ele geçmiştir.

47. Kalkantepe Höyüğü

Kalkantepe Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 05.07.2011 tarih ve 4021 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Kalkantepe Köyü'nün 250 m. doğusunda, Karakale Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 3c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1400 m.'dir. Konik formu olan höyük, yaklaşık 90 m. çapındadır. Alçak doğal bir tepe üzerinde yer alır. Batısında dağ sıraları bulunurken, doğu kısmı önü açık ve ovaya hakim bir noktadadır. Höyükte Erken Tunç Çağı III dönemine tarihlenen Elazığ-Malatya boyalılarına ait seramikler yoğun ele geçmiştir. Höyükte bir adet sağlam minyatür taş balta bulunmuştur. Höyük Erken Tunç Çağı ve Demir çağlarında yerleşim gördüğü anlaşılmıştır.

48. Hıdırbaba Höyüğü

Hıdırbaba Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 25.03.2014 tarih ve 2086 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Hıdırbaba (Dişidi) Köyü'nün 1.75 km. batısında, Hıdırbaba-Hal karayolunun 300 m. güneyinde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 4a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1127 m.'dir. Konumu itibarıyla doğal bir tepenin doğu sırtı üzerinde, vadi kenarında ve su yönüyle zengin kaynaklara sahip önemli bir konumda yer alır. Konik formu olan höyük, Höyükte yoğun tahribat vardır. Buluntular Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı'na tarihlenmektedir.

49. Hal Höyüğü

Hal Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 29.06.2016 tarih ve 4085 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Hal (Yeniçubuk) Köyü'nün 2.5 km. güneyinde, Meydancık Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 4b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1352 m.'dir. Höyüğün güneyinde dere yatağı yer almaktadır. Doğal bir tepenin batı sırtı üzerinde yer alan höyük konik formundadır. Höyükte yoğun tahribat vardır. Höyük yüzeyinde, Erken Tunç Çağı ve Orta Demir Çağı'na ait seramikler ele geçmiştir.

50. Uzuntarla (Erzürük) Höyüğü

Uzuntarla (Erzürük) Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 16.12.2009 tarih ve 2711 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Uzuntarla (Erzürük) Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda, Elazığ-Keban karayolunun 2 km. kuzeyinde, Yazı Kalesi Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 4c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1027 m.'dir. Höyüğün güneyinden kuzeybatı-güneydoğu akara sahip eski bir dere yatağı yer almaktadır. Höyüğün tepesinde yaklaşık 50 m. çapında harçlı sur duvarlarının çevrelediği kale kalıntısı yer almaktadır. Tepenin yamaçlarında ve eteklerinde görülen seramiklerden, höyüğün 160 m. çapında olduğu düşünülmektedir. Höyük, yayvan ve yuvarlak formundadır. Höyüğün yüzeyinde ele geçen seramiklerden Erken Tunç Çağı, Demir Çağı ve Orta Çağ'da kullanım gördüğü anlaşılmıştır.

51. Avcılı Höyüğü

Avcılı Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 17.04.2014 tarih ve 2148 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Avcılı Köyü'nün 500 m. ve köy yolunun 400 m. kuzeybatısında yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 5a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1021 m.'dir. Doğal bir tepe üzerinde, konik formlu yüksek bir höyüktür. Tepe üzerinde yaklaşık 60 m. çapında bir alanı kapsar. Höyüğün güneydoğusundan, kuzeydoğu-güneybatı akara sahip bir dere yatağı yer almaktadır. Höyük, kuzeyi dağlık, güneyi ve batısı düz, ovaya hakim bir noktada, dere kenarında kurulmuştur. Çalışmalarda Erken Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Yüzeyle Neolitik Döneme ait olabilecek bir adet taş bilezik parçası bulunmuştur.

52. Hinsor (Örençay) Höyüğü

Hinsor (Örençay) Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 08.10.1997 tarih ve 1995 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Örençay Köyü'nde, köy yolunun 100 m. güneyinde, Elazığ-Keban karayolunun 800 m. kuzeybatısında, Ören Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 5b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1115 m.'dir. Doğal bir tepe üzerinde yüksek ve konik formlu bir höyüktür. Höyük yüzeyinde Erken Tunç Çağı'na ait yoğun ve Orta Tunç Çağı'na ait az sayıda çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir.

53. Gözpinarı Höyüğü

Gözpinarı Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 02.03.2016 tarih ve 3856 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Gözpinarı Köyü'nün yaklaşık 2.5 km. güneybatısında, Elazığ-Malatya karayolunun 1.3 km. batısında, Batan Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 5c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1266 m.'dir. Yüksek bir tepenin özellikle doğu sırtının yerleşim alanı olarak seçildiği anlaşılmıştır. Yerleşim alanının önü açık, ovaya hakim bir noktada kurulmuş ve kuzey ve güneyinde küçük dere yatakları yer almaktadır. Höyük yüzeyinde Erken Tunç Çağı (ETÇ I ve ETÇ III) ve Demir Çağı seramikleri ele geçmiştir. Özellikle Erken Tunç Çağı III'ün en belirgin seramik grubu olan ve bölgeye özgü Malatya-Elazığ Boyalıları seramikleri dikkat çekmektedir.

54. Sarıçubuk (Bızmışen) Höyüğü

Sarıçubuk (Bızmışen) Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nun 26.04.2008 tarih ve 1519 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Sarıçubuk (Bızmışen) Köyü'nün 450 m. ve köy yolunun 300 m. güneydoğusunda, Köyiçi Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 6a). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1191 m.'dir. Doğal bir tepe üzerinde yer alır. Tepenin kuzeyinde seramik yoğunluğu gözlemlenmiştir. Höyük yüzeyindeki seramikler Demir Çağı'na tarihlendirilmiştir.

55. Karaali Köyü Antik Yerleşim Alanı

Karaali Köyü Antik Yerleşim Alanı adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nün 05.07.2002 tarih ve 2942 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Yerleşim alanı, Karaali Köyü'nün 600 m. doğusunda, köy yolunun 80 m. güneyinde, Haraba Mevkii'nde yer alır (Harita: 1, Resim: 6b). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1476 m.'dir. Yamaç yerleşimi izlenimi vermektedir. Yüzeyde çok az sayıda seramik parçalarına rastlanmış ve bunlarda Geç Dönem'e tarihlenmiştir. Kısa ve tek dönemlik bir yerleşim izlenimi vermektedir.

56. Alıçlı Höyüğü

Alıçlı Höyüğü adıyla Diyarbakır K.V.K.B.K.'nün 15.01.2009 tarih ve 1974 sayılı kararıyla tescillenmiştir. Höyük, Aşağı Akçakale Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda, Yukarı Akçakale Köyü'nün 1.1 km. doğusunda, köy yolunun 350 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 6c). İlk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Denizden yüksekliği 1503 m.'dir. Doğal bir tepenin en yüksek noktası yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Ovaya hakim bir noktadır. Kaçak kazı çukurlarından birinde harçlı inşa edilmiş sıvalı duvarları olan kare planlı bir mimari yapı izine rastlanmıştır. Az sayıda ele geçen seramikler Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

57. Pirinçci Höyüğü

Tescilsizdir ve ilk defa 2021 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Pirinçci Höyüğü adı verilmiştir. Pirinçci Köyü'nün 600 m. kuzeyinde, Elazığ-Muratçık karayolunun 1 km. batısında üzerinde yer alır (Harita: 1, Resim: 7a). Denizden yüksekliği 1035 m.'dir. Kuzey-güney uzantılı bir tepenin kuzey sırtında mimari yapılara ait taş temel kalıntıları görülmüştür. Kuzey ve doğu yamacında D.S.İ. tarafından açılan su kanalı geçmektedir. Bu kanalın inşası sırasında yamaçlardaki kesitlerde ortaya çıkarılan taş duvar kalıntıları, seramik parçaları ve çatı kiremit parçaları tespit edilmiştir. Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

58. Bağlarca Yerleşim Alanı

Tescilsizdir ve ilk defa 2020 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Bağlarca Yerleşim Alanı adı verilmiştir. Bağlarca Köyü'nün yaklaşık 800 m. güneybatısında arkeolojik alan tespit edilmiştir. Tescilli "Kaya Mezarı ve Tarihi Yerleşim Alanı"nın 200 m. batısında yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 7b). Denizden yüksekliği 1198 m.'dir. Harçlı duvar kalıntıları ve kaya oyukları tespit edilmiştir. Kaçak kazı tahribatı sonucunda duvarları sıvalı kare planlı bir mimari yapı gözlemlenmiştir. Orta Çağ'a tarihlendirilmiştir.

59. Uzuntarla Yerleşim Alanı

Tescilsizdir ve ilk defa 2020 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Uzuntarla Yerleşim Alanı adı verilmiştir. Uzuntarla Köyü'nde, Eski Köy Mevkii'nde yer almaktadır

(Harita: 1, Resim: 7c). Denizden yüksekliği 986 m.'dir. Höyüğün güneydoğusundan kuzey-güney akara sahip dere geçmektedir. Höyüğün kuzey kısmında sur duvar kalıntlarına rastlanmıştır. Höyüğün yüzeyindeki az sayıda Demir Çağ (?) ve Orta Çağ'a ait seramikler tespit edilmiştir.

60. Sultanuşağı Tepe Yerleşimi

Tescilsizdir ve ilk defa 2020 EPAS arazi çalışması çerçevesinde incelenmiştir. Sultanuşağı Tepe Yerleşimi adı verilmiştir. Sultanuşağı Köyü'nün 1.4 km. güneybatısında, Elazığ-Baskil karayolunun 150 m. güneyinde, Sancaklı Höyüğü'nün 500 m. doğusunda, Rabet Mevkii'nde yer almaktadır (Harita: 1, Resim: 8a). Denizden yüksekliği 1483 m.'dir. Bu alanda kuzeydoğu-güneybatı uzantılı ve sıralı bir şekilde 3 tepe bulunmaktadır ve tamamında yerleşim izleri tespit edilmiştir. Güneybatı uçta yer alan Sancaklı Höyüğü, ortadaki tepe Orta Çağ'a ait mimari kalıntıları ve kuzeydoğusundaki ise Sultanuşağı Tepe Yerleşimi adı verilen Orta Çağ'a ait mimari kalıntıların yer aldığı alandır. Tepe, kuzeydoğu-güneybatı 230 m. kuzeybatı-güneydoğu 200 m. boyutlarında doğal bir tepedir. Orta Çağ'a ait seramikler ele geçmiştir. Ayrıca tepenin üzerinde taş temelleri olan mimari kalıntılara rastlanmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Elazığ Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması (EPAS) başlıklı projenin ikinci sezonu, 2021 yılı planı çerçevesinde Kuzova ve Çevresi ile Hankendi ve çevresindeki sınırları belirtilen alan içerisinde yapılmıştır. Yüzey araştırması Elazığ İli, Merkez İlçesi'nde Neolitik Dönem'den Tunç Çağı sonuna kadar olan dönemleri kapsamaktadır. EPAS kapsamında gezilen höyüklerin tren yolu, yol yapımı, toprak alımı, tarım ve kaçak kazılar ile tahrip edildiği görülmüştür. Höyüklerin genel olarak Neolitik/Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağı, Orta Çağ ve yakın dönemlerde kullanım gördüğü anlaşılmıştır.

Son araştırmalar ışığında Elazığ'ın Prehistorik Çağlar'dan Demir Çağı'na kadar çok sayıda kültüre ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır (Özdemir, 2021; Özdemir ve Şengün 2022). Özellikle Boytepe (Whallon, 1979) ve Çınaz III (Bahar, 1989) PPNB yerleşimleri ve daha sonra Yalnız Höyüğü, Sarılı Höyüğü ve Ufaktepe gibi Neolitik toplulukların keşifleri önemlidir (Özdemir, 2021, 154,157,160). Bölgede, Baraj kazılarıyla birlikte Çanak Çömleksiz Neolitik Çağa ait Cafer Höyük ile Kalkolitik döneme ait Değirmen-tepe ve Hassek Höyük gibi yerleşimlerin varlığı bilinmektedir (Özdoğan, 2006,17). 2021 yılı EPAS çalışmaları ile birlikte, Avcılı Höyüğü gibi Neolitik ve Değirmendüzü Höyüğü gibi Kalkolitik Döneme tarihlenen yeni yerleşimler de listeye eklenmiştir. 2021 yılı EPAS çalışmaları sırasında Kuzova ve Hankendi Çevresi'nde tespit edilen yerleşimlerin ve seramiklerinin detaylı çalışmaları ve karşılaştırmaları devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında ön değerlendirmeleri yapılan seramiklerin yaklaşık tarihlendirilmeleri ve karşılaştırmaları aşağıdaki şekildedir.

Erken Tunç Çağı I seramiklerine ve dönemin en belirgin seramik grubu olan Karaz Türü "Kura Aras" seramikler; Sakabaşı, Tilek, Seli, Harabetepe, Sancaklı, Beşiktepe, Hıdırbaba,

Avcılı ve Hinsor yerleşimlerinde ele geçmiştir. EPAS 2020 yılı yerleşimlerinden (Özdemir, 2021; Özdemir ve Şengün 2022) ve Keban Barajı kazılarındaki (Altınova) yerleşimlerden Norşuntepe, Tülintepe, Tepecik, Korucutepe ve Pulur-Sakyol'da benzerlerine rastlanılmaktadır. Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen seramikler; Hulvenk ve Hal'de tespit edilmiştir. Erken Tunç Çağı III'ün en belirgin seramik grubu olan ve bölgeye özgü Malatya-Elazığ Boyalıları seramikleri ise; yoğun bir şekilde Kalkantepe'de, az sayıda Sakabaşı, Gözpinarı, Uzuntarla ve Hinsor'da tespit edilmiştir. EPAS 2020 yılı yerleşimlerinden Körkuyu, Könk ve Çağlar 2'den bilinmektedir (Özdemir, 2021; Özdemir ve Şengün 2022). Ayrıca Keban Barajı kazılarındaki en yakın benzerleri Norşuntepe, Tepecik, Tülintepe, Karakaya Barajı kazılarında ki Han İbrahim Şah, Köşkerbaba ve Şemsiyetepe'den bilinmektedir (detaylı bilgi için bkz. Marro, 1997). Orta Tunç Çağı'na tarihlenen boyalı seramikler ise; Sakabaşı, Beşiktepe ve Hinsor'da tespit edilmiştir. EPAS 2020 yılı yerleşimlerinden (Özdemir, 2021) benzerlerine rastlanılmaktadır.

Erken Demir Çağının Yivli tipik seramik repertuarına ait seramikler; Sakabaşı, Tilek, Harabatepe ve Beşiktepe'de ele geçmiştir. Demir Çağı'na tarihlenen seramikler ise, Seli, Sancaklı, Kalkantepe, Hıdırbaba, Hal, Uzuntarla, Gözpinarı ve Sarıçubuk'da ele geçmiştir. Demir Çağı seramiklerinin en yakın benzerlerine, Uluova'da ele geçen EPAS 2020 yılı yerleşimlerinden (Özdemir, 2021; Özdemir ve Şengün 2022) ve Yıldıztepe, Genefik, Bahçeçik ve Norşuntepe'den bilinmektedir. Höyüklerde az sayıda da olsa Orta Çağ ve Osmanlı gibi yakın dönem seramikler de gözlemlenmiştir. Bunlar arasında Karaali, Alıçlı, Pirinçi, Bağlarca, Uzuntarla ve Sultanuşağı sıralanabilir.

Sonuç olarak konumuz kapsamında, Neolitik Dönem'den Tunç Çağı sonuna kadar olan 2021 yılı Elazığ İli Merkez İlçesi "Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüzey Araştırması" (EPAS) 19 gün boyunca sınırları belirtilen Kuzova ve Hankendi Çevresi'nde yapılmıştır. 15 tanesi prehistorik döneme ait buluntu veren toplam 22 arkeolojik alan tespit edilmiştir. Bu alanlarda yapılan araştırmalar sırasında ele geçen 6 adet eser Elazığ Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu eserlerden 2 tanesi envanterlik olup (bir adet bronz saç takısı, bir adet taş minyatür balta) sağlamdır, 4 tanesi ise etütlük mahiyette olup (2 adet sap delikli balta, bir adet taş bilezik parçası ve bir adet minyatür kase) kırık şekilde ele geçmiştir (Resim: 9). Projeye 2022 yılında 1 sezon daha devam edilecektir.

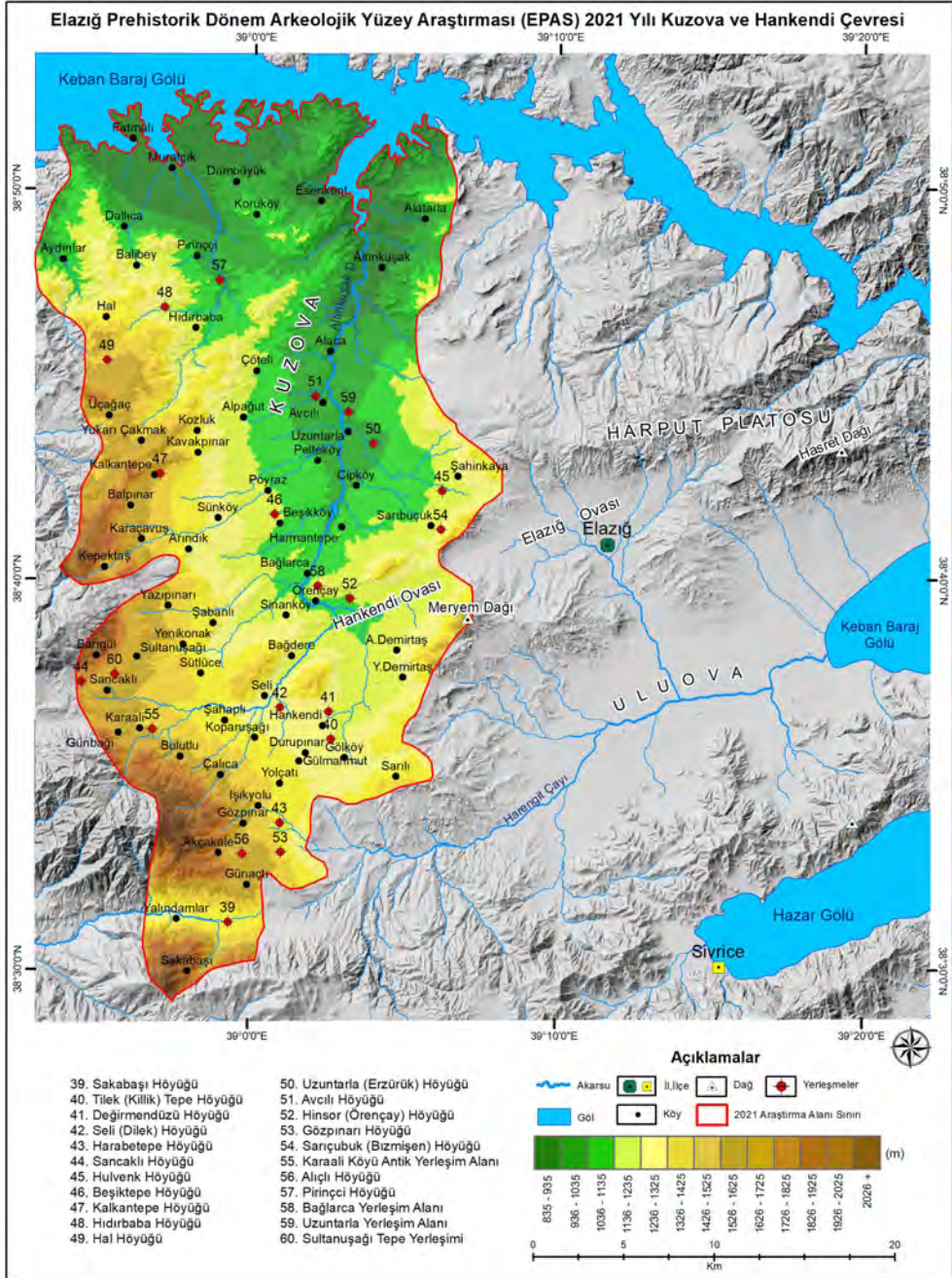
KAYNAKÇA

- Bahar, Hasan. 1989, "Elazığ-Bingöl ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar, 1987" VI. *AST*, 501-528.
- Burney, Charles, 1958. "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies* 8: 157-209.
- Kökten, İ. K. 1947. "1945 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları", *Bellekten*, Cilt XI, Sayı 43, s. 431-472.

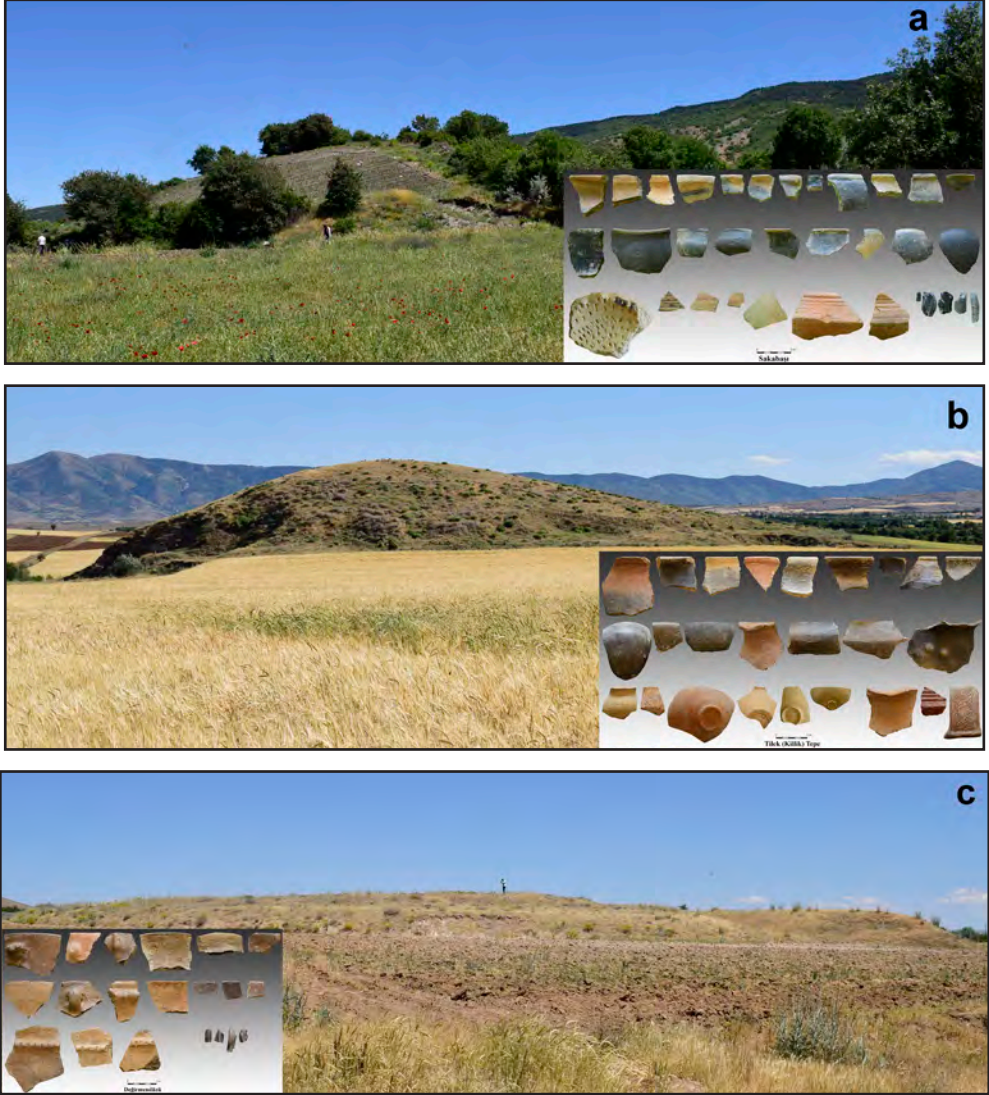
- Kökten, İ. K. 1971. “Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları, 1969”, *ODTÜ Keban Projesi Çalışmaları*, Ankara.
- Marro, C. 1997. *La Culture du Haut-Euphrate au Bronze Ancien: Essai d'intepratation a Partir de la Ceramique Peinte e Keban* (Turquie) (Varia Anatolica 8). Institut Français d'etudes Anatoliennes d'Istanbul & De Boccard Edition-Diffusion: Paris.
- Özdemir, A. 2021. “Elazığ Prehistoric Archaeological Survey (EPAS) 2020 – Uluova and Vicinity: A Preliminary Report”, *Anatolia Antiqua XXIX*, 149-184.
- Özdemir, A. ve Şengün M.T. 2022. “Elazığ İli Merkez İlçesi Prehistorik Dönem Arkeolojik Yüze Araştırması (EPAS): 2020 Yılı Uluova ve Çevresi”, (Ed.) C. Keskin, *2019-2020 Yılı Yüze Araştırmaları Cilt 1*, Ankara, 71-100.
- Özdoğan, M. 2006. “Keban Projesi ve Türkiye’de Kurtarma Kazıları” *Sevin Buluç Anı Kitabı*, (Ed. Tolun, V.-Takaoğlu, T.) Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 13-19.
- Russell, H.F. 1980. *Pre-Classical Pottery of Easern Anatolia. Based on a Survey by Charles Burney of Sites along Euphrates and araund Lake Van*, BAR International Series 85, Oxford.
- Whallon, R. ve Kantman, S. 1970. “Keban Barajı Su Birikim Alanı Yüze Araştırması, 1967”. In *Keban Projesi 1968 Çalışmaları*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1-12, Ankara.
- Whallon, R. 1979. *An Archaeological Survey of the Keban Reservoir Area of East-Central Turkey*, Ann Arbor.

Tablo 1: Hankendi-Kuzova'da Kültür Varlığı Tespit Edilen Arkeolojik Alanların Listesi

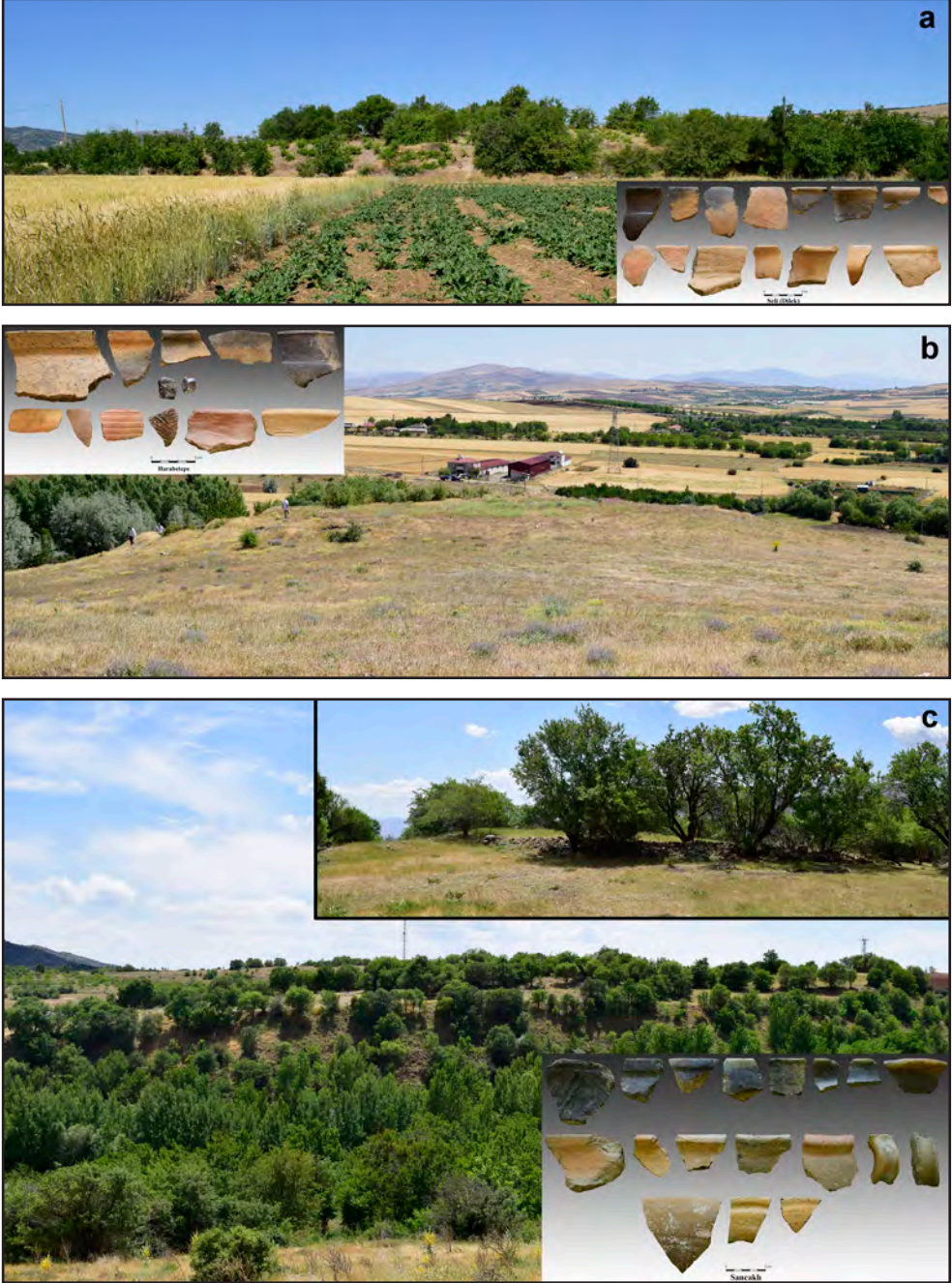
Yerleşim No	Arkeolojik Alan Adı	Köy/Mevkii/Mahalle Adı	Koordinat ED50 6°	Dönem	Tescil Durumu
39	Sakabaşı Höyüğü	Sakabaşı Köyü	Y: 499780 X: 4258206	Erken Tunç Çağı Orta Tunç Çağı Erken Demir Çağı	Tescilli
40	Tilek (Killik) Tepe Höyüğü	Durupınar (Çalo) Köyü Tilek Mevkii	Y: 505168 X: 4268303	Erken Tunç Çağı Erken Demir Çağı Orta Demir Çağı	Tescilli
41	Değirmendüzü Höyüğü	Hankendi Köyü Değirmendüzü Mevkii	Y: 505114 X: 4269676	Kalkolitik Dönem Erken Tunç Çağı	Tescilli
42	Seli (Dilek) Höyüğü	Seli (Dilek) Köyü	Y: 502675 X: 4270060	Erken Tunç Çağı Demir Çağı	Tescilli
43	Harabetepe Höyüğü	Işıkolu Köyü Sıtmınar Mevkii	Y: 502655 X: 4263690	Erken Tunç Çağı Erken Demir Çağı Orta Demir Çağı	Tescilli
44	Sancaklı Höyüğü	Sancaklı Köyü Meşelik Mevkii	Y: 490765 X: 4271539	Erken Tunç Çağı Demir Çağı Orta Çağ	Tescilli
45	Hulvenk Höyüğü	Şahinkaya (Hulvenk) Köyü, Çelik Mevkii	Y: 511635 X: 4282017	Erken Tunç Çağı	Tescilli
46	Beşiktepe Höyüğü	Beşik Köyü Siskan Mevkii	Y: 502389 X: 4280718	Erken Tunç Çağı Orta Tunç Çağı Erken Demir Çağı Orta Çağ	Tescilli
47	Kalkantepe Höyüğü	Kalkantepe Köyü Karakale Mevkii	Y: 496052 X: 4282967	Erken Tunç Çağı Demir Çağı	Tescilli
48	Hıdırbaba Höyüğü	Hıdırbaba Köyü	Y: 496315 X: 4292167	Erken Tunç Çağı Demir Çağı	Tescilli
49	Hal Höyüğü	Hal (Yeniçubuk) Köyü Meydancık Mevkii	Y: 493112 X: 4289252	Erken Tunç Çağı Orta Demir Çağı	Tescilli
50	Uzuntarla (Erzürük) Höyüğü	Uzuntarla (Erzürük) Köyü Yazı Kalesi Mevkii	Y: 507644 X: 4284168	Erken Tunç Çağı Demir Çağı Orta Çağ	Tescilli
51	Avcılı Höyüğü	Avcılı Köyü	Y: 504639 X: 4287254	Neolitik (?) Erken Tunç Çağı	Tescilli
52	Hinsor (Örençay) Höyüğü	Örençay Köyü Ören Mevkii	Y: 506545 X: 4276080	Erken Tunç Çağı Orta Tunç Çağı	Tescilli
53	Gözpınarı Höyüğü	Gözpınarı Köyü, Batan Mevkii	Y: 502682 X: 4262060	Erken Tunç Çağı Demir Çağı	Tescilli
54	Sarıçubuk (Bizmişen) Höyüğü	Sarıçubuk (Bizmişen) Köyü, Köyiçi Mevkii	Y: 511562 X: 4279870	Demir Çağı	Tescilli
55	Karaali Köyü Antik Yerleşim Alanı	Karaali Köyü	Y: 495600 X: 4268867	Geç Dönem	Tescilli
56	Alıçlı Höyüğü	Aşağı Akçakale Köyü	Y: 500553 X: 4261969	Orta Çağ	Tescilli
57	Pirinççi Höyüğü	Pirinççi Köyü	Y: 499348 X: 4293674	Orta Çağ	Tescilsiz
58	Bağlarca Yerleşim Alanı	Bağlarca Köyü	Y: 506405 X: 4282414	Orta Çağ ?	Tescilsiz
59	Uzuntarla Yerleşim Alanı	Uzuntarla Köyü Eski Köy Mevkii	Y: 506381 X: 4285638	Demir Çağı ? Orta Çağ	Tescilsiz
60	Sultanuşağı Tepe Yerleşimi	Sultanuşağı Köyü, Rabet Mevkii	Y: 493546 X: 4271917	Orta Çağ	Tescilsiz

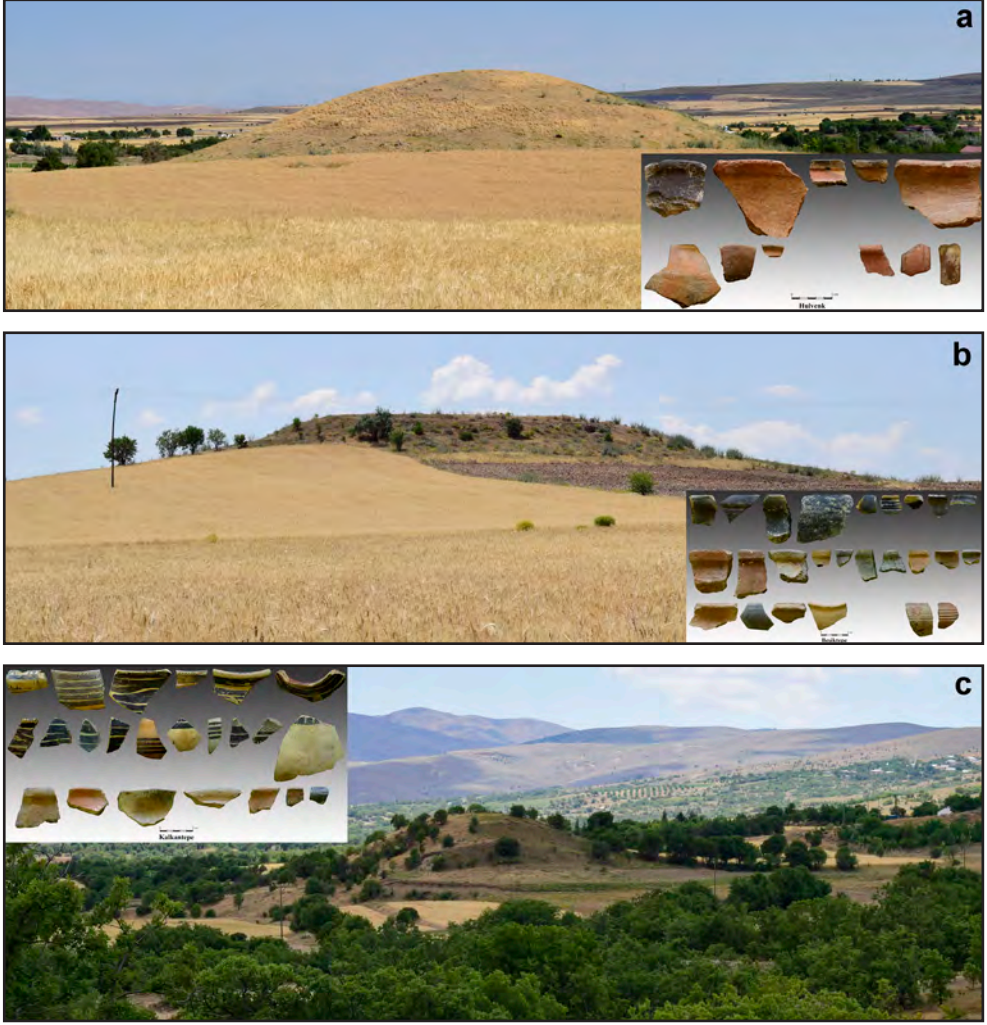

Harita 1: EPAS 2021 Yılı Kuzova ve Hankendi çevresindeki köylerin ve arkeolojik alanların konumu (Çizen: Enes KARADENİZ).

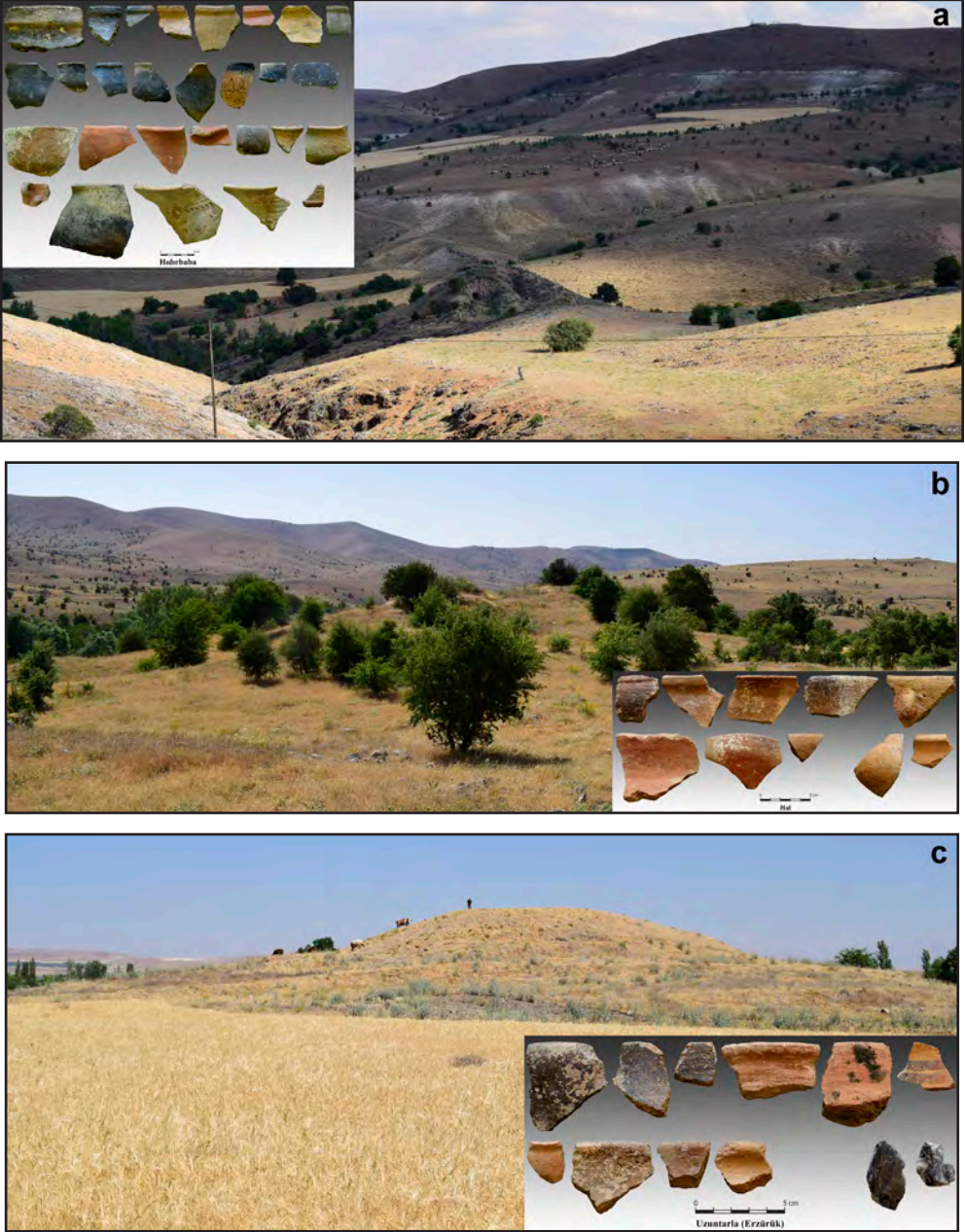

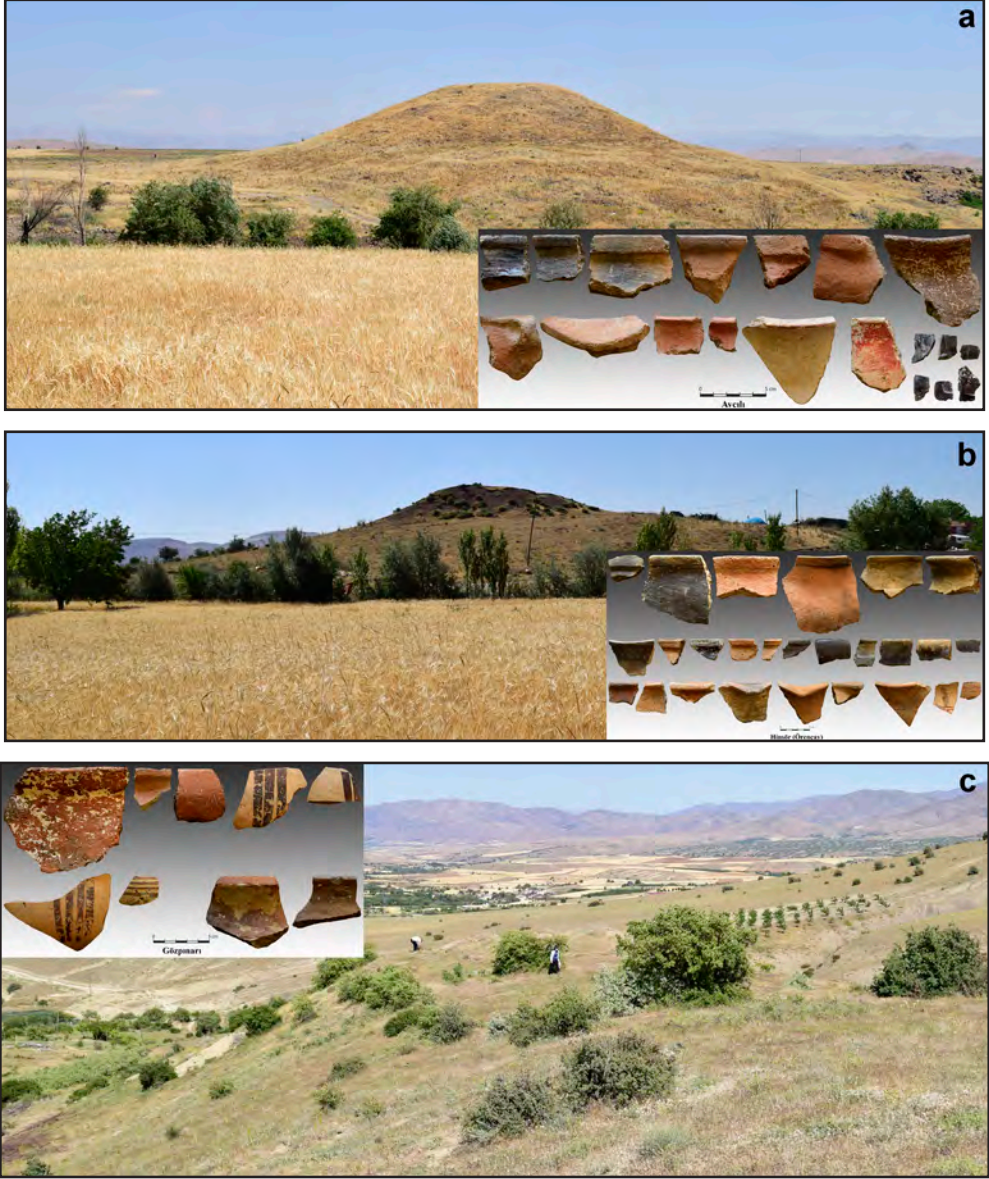
Resim 1: a) Sakabaşı Höyüğü b) Tilek (Killik) Tepe Höyüğü c) Değirmendüzü Höyüğü.

Resim 3: a) Hulvenk Höyüğü b) Beşiktepe Höyüğü c) Kalkantepe Höyüğü.

Resim 5: a) Avcılı Höyüğü b) Hinsor (Örençay) Höyük c) Gözpinarı Höyüğü.

Resim 6: a) Sarıçubuk (Bızmışen) Höyüğü b) Karaali Antik Yerleşim Alanı c) Alıçlı Höyüğü.

Resim 7: a) Pirinçci Höyüğü b) Bağlarca Yerleşim Alanı c) Uzuntarla Yerleşim Alanı.

Resim 8: a) Sultanuşağı Tepe Yerleşimi

Resim 9: EPAS 2021 yılı sezonunda Kuzova ve Hankendi çevresindeki yerleşim merkezlerinden ele geçen Envanterlik ve Etütlük eserler: Sakabaşı (1), Değirmendüzü (2), Beşiktepe (3-4), Kalkantepe (5), Avcılı (6).

DENİZLİ İLİ OMURGALI FOSİL YATAKLARI TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021

Ahmet İhsan AYTEK*

Alper Yener YAVUZ

Erhan TARHAN

Büşra ALADAĞ

Mehmet Cihat ALÇİÇEK

Denizli İli'nde gerçekleştirilen, omurgalı fosil yataklarının tespitine yönelik yüzey araştırması; 2021 yılı içerisinde 01.09-2021-10.09.2021 tarihleri arasında (13.08.2021 tarih ve 1623997 sayılı izni) gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya Bakanlık temsilcisi olarak Ankara Et-nografya Müze Müdürlüğü'nden Murat Demirbilek iştirak etmiştir. Araştırma Türk Tarih Kurumu (Destek No: TP4-896), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (Proje No: 0765-Güdümlü-21) ve Denizli Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenmiştir.

2021 yılı çalışmalarına Buldan İlçesi'nde başlanıldı. Önceki yıllarda, sadece 2020 yılında dar bir alanda yapılan çalışmaları genişleterek Buldan İlçesi'nde fosil yataklarının tespit edilmesi amaçlandı. Araştırma ekibinin de üyesi olan jeolog Prof. Dr. M. Cihat Alçıçek'in jeolojik çalışmaları esnasında, Sazak Köyü'nün yaklaşık 6 km kuzeybatısında, keşfettiği bir alanda yol kenarındaki bir yarma içerisinde bir file ait savunma dişi tespit edildi (Resim: 1). Fosil alan taşkın düzlükleri içerisinde yer alan bir bataklık ortamında *in-situ* olarak korunmuştur. Bölgeye yakın bir konumda bulunan Bostanyeri'nde daha önce yapılan çalışmalar ilgili bölge 14-13 milyon yılları arasında bir seviyeyi ortaya koymuştur.

Bu çalışmada bulunan fildişi ise yaklaşık olarak bu seviyede bulunmuştur. Bu da fosilin yaklaşık olarak 14 milyon yaşında olduğunu düşündürmektedir. Fosilin bulunduğu seviyede gerçekleştirilmesi planlanan bir mikro memeli fosil çalışması ile fosilin yaşının net olarak belirlenmesi planlanmaktadır. Bölgede yer alan tortullar araştırılmış, ancak başka bir fosil varlığı tespit edilememiştir.

* Doç. Dr. Ahmet İhsan AYTEK, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur. Elektronik posta: ayttek@mehmetakif.edu.tr
Arş. Gör. Dr. Alper Yener YAVUZ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Burdur. Elektronik posta: alpyenyav@gmail.com
Arş. Gör. Dr. Erhan TARHAN, Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Çorum. Elektronik posta: erhantarhann@gmail.com
Antropolog Büşra ALADAĞ, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Paleoantropoloji Anabilim Bilim Dalı, Ankara, Doktora Öğrencisi, Elektronik posta: busra.aladag.ba@gmail.com
Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli. Elektronik posta: cihatalcicek@gmail.com

Önceki yıllarda, Pamukkale İlçesinde birçok alan gezilip kayıt altına alınmıştı. Haytabey Köyü yakınlarında fosil varlığı tespit edilmiştir. Bu yılki çalışmada ise Haytabey lokalitesinin kuzeyinde yer alan Eymir Köyü çevresinden başlayarak, Akçapınar, Uzunpınar, Güzelpınar ve Gözler köyleri etrafındaki geniş alanlarda bulunan Pliyosen gösel birimlerinin kenar fasiesleri ile birlikte bu gösel birimleri üzerleyen Pleistosen yaşlı akarsu taşkın düzlüğü birimleri tarlalar ve yol yarmalarında taranmıştır. Bölgedeki çalışmalarda herhangi bir fosil varlığına rastlanılmamıştır.

Beyağaç İlçesi, çalışmamızda önemli buluntular elde ettiğimiz önemli bir ilçedir. MTA çalışmalarından bilinen Sazak lokalitesinde önceki yıllarda yaptığımız çalışmalarda yeni fosiller tespit edilmişti. 2020 yılı çalışmaları esnasında Sazak Köyü'nün eski muhtarından yeni fosil alanları konusunda bilgilendirilmiş, ancak muhtarın sağlık sorunları sebebiyle ilgili arazileri ziyaret edememiştik. 2021 yılı çalışmalarında muhtarın gösterdiği iki alanda fosil tespit edildi. Birinci alan, Yukarı Sazak olarak bilinen köyün üst kısmının batısında yer alan bir bütün tarlasıdır. Tarla ve çevresinde yaptığımız çalışmalarda az sayıda parçalanmış kemik ve diş fosillerine rastlanılmıştır (Resim: 2). İlk gözlemler fosillerin boynuzlu hayvanlara ait olduğu yönündedir. Muhtar tarafından, Sazak köyünden batıya doğru giden yol üzerinde, Erenyanı mevki olarak bilinen bölgede, yol yarmalarında ikinci bir fosil buluntu alanı gösterilmiştir.

Zeminden yaklaşık 6 metre yükseklikte, yaklaşık 1 metrelik genişliğinde bir alana yayılmış *in-situ* fosiller tespit edilmiştir (Resim: 3). Fosiller çok kırılgan olmakla beraber, bir boynuzdan metrik ölçümler alınabilmiş, ayrıca fotoğrafları çekilerek morfolojik incelemesi yapılmıştır. Ayrıca yine bir boynuzlu hayvana ait kırık bir diş parçası da tespit edilmiştir. Dişin ve boynuzun özelliklerinden yola çıkarak, bu iki fosilin iki farklı türde boynuzlu hayvana ait olduğu söylenebilir. Fosil bulunan iki bölge de Miyosen döneme tarihlendirilmektedir. Bölgede geniş çapta arama gerçekleştirilmiş olup, bahsi geçen iki alandan başka fosil buluntu alanı tespit edilememiştir.

Çal İlçesi de Beyağaç İlçesi gibi fosil buluntu açısından önemli bir ilçedir. Asarlık ve Mahmutgazi gibi önemli lokalitelerde geçtiğimiz yıllarda yapılan çalışmalarda önemli fosiller tespit edilmişti. Geçtiğimiz yıl Asarlık lokalitesinde yapılan ziyarette alanın büyük ölçüde bitki ile kaplı olduğu görüldüğü için, 2021 yılında bu bölge ziyaret edilmemiştir. Mahmutgazi lokalitesinin ise devamı niteliğinde olan alanları tespit etmek için bölgede geniş çaplı arama gerçekleştirilmiştir. Mahmutgazi lokalitesinin güneyinde kalan alanda yapılan çalışmada kırık fosil parçalarına rastlanılmıştır. Mahmutgazi Köyü'nden kuzeyinde yer alan Yukarıseyit Köyü'ne giden yolun açılması esnasında Pleistosen dönem tortulları açığa çıkmıştır. Yeni inşa edilen yol yarması boyunca Pliyosen gösel birimlerini aşıl uyumsuzlukla üzerleyen Pleistosen yaşlı akarsu taşkın düzlüğü birimleri geniş olarak yüzeylemektedir. Fosil bulundurma potansiyeli yüksek bu tortullarda yol yarmaları ve civardaki tarlalar araştırılmış, herhangi bir fosil varlığına rastlanılmamıştır.

Yine Çal İlçesi'nde, Denizli-Uşak yolu üzerindeki yol yarmalarının ve etrafındaki tarlaların MTA jeoloji haritalarına göre Pleistosen çökelleri olduğu bilinen Denizler Köyü'nün doğusunda yer alan uygun bir noktaya araç, bölgede geniş çaplı bir tarama gerçekleştirilmiş, ancak herhangi bir fosil varlığına rastlanılmamıştır. Çal İlçesi, yine Pleistosen çökellerinin olduğu diğer bir bölge de Sazak Köyü'dür. Bahsi geçen köyün batı bölgelerinde geniş alanda MTA jeoloji haritalarında Pleistosen olarak belirtilen birimlerde taramalar gerçekleştirilmiş, ancak herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Geçtiğimiz yıl Merkezefendi İlçesi sınırları içerisinde yer alan, Denizli-Aydın yolu üzerinde, Kumkısıık ile Beylerbeyi mahallelerinin batısında yer alan tarlaların taranma esnasında yaklaşık 6 metrelik bir yarma üzerinde, 3.5-4 metre seviyesinde *in-situ* fosiller tespit edilmiştir.

Aynı bölge yağın yağmurlar neticesinde yeni fosillerin açığa çıkma ihtimaline karşın yeniden tarandı. Geçtiğimiz yıl fosil tespit edilen alanda yağmur sonucu oluşan akma ile fosilin daha da açığa çıktığı görüldü ve büyük bir boynuz olduğu belirlendi (Resim: 4). Tortul içerisinde yer alan fosilin fotoğrafları çekilerek, metrik ve morfometrik incelemeleri yapıldı. Bölgenin devamı olabilecek fosil lokalitelerini aramak için, alanın kuzeyinde yer alan Beylerbeyi köyünün çevresindeki Pleistosen tarlalar ve yarmalar taranmış, ancak herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

Denizli İli'nde gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda tespit ettiğimiz en önemli alan Tavas İlçesi'nde yer alan Kayaca Köyü yakınlarındaki fosil lokalitesidir. Daha önce bilinmeyen bir lokalite olan bu alanda, önceki yıllardaki çalışmalarımızda birçok türe ait fosiller tespit edilmişti. Bu yıl da alanı ziyaret ederek yeni fosillerin ortaya çıkıp çıkmadığı kontrol edilmiştir. Alanda önceki yıllara nazaran daha fazla bir bitki örtüsü tespit edilmiş olup, bu da fosillerin önceki yıllara göre daha az açığa çıkmasına yol açmıştır. Ancak yine de alanda yeni fosillerin de varlığı tespit edilmiştir (Resim: 5). Alandaki zengin fauna ve alanın gitgide bitkiler ile kapanıyor oluşu, alanda bir kazı yapmayı zorunlu hale getirmektedir.

2021 yılında, açık alanlar haricinde, insan fosilleri bulmak amacıyla mağaraların da ziyareti amaçlanmıştır. Pamukkale Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Oruç Baykara ile yapılan kişisel görüşmeler neticesinde Serinhisar İlçesi'nde bir mağaranın varlığı öğrenilmiştir. Denizli- Serinhisar istikâmetinde, Serinhisar merkeze yaklaşık 3 km mesafede araç yol kenarına bırakılarak mağaranın olduğu düşünülen bölgede doğru hareket edilmiştir. Yaklaşık 1 saatlik zorlu bir tırmanıştan sonra tarafından verilen tahmini alana ulaşılmıştır. Tepenin bütün yamaçları taransa da mağaranın ağzının dar oluşu ve bölgenin bitki ile kaplı oluşu sebebiyle mağara veya insan yaşamına dair herhangi bir ize rastlanılmamıştır.

Mağara araştırmaları Acıpayam İlçesi'nde devam etmiştir. Yine Dr. Oruç Baykara tarafından verilen bir bilgi ile Dodurgalar Köyü yakınlarındaki Aslanini Mağarası ziyaret edilmiştir. Mağaraya, köy muhtarının yol göstermesi ile ulaşılmıştır. Mağara, Üst Triyas-Kretase yaşlı kireçtaşları içinde oluşmuş ve gelişmiştir. Mağara çevresinde Batı Toros napları ve birbirinden farklı yapısal özellikler gösteren allokton birimler gözlenir. Bu birimler başlıca ofiyolit,

ofiyolitik melanj, Mesozoyik yaşlı kireçtaşlarıdır. Aslanini Mağarası çevresinde yer alan kireçtaşları kırıklı-çatlaklı olmaları nedeniyle mağara oluşumu ve gelişimine oldukça uygundur.

Güncel girişinin normal faylanma sonucu açıldığı düşünülen Aslanini Mağarası vadoz zonda bulunan fosilleşmiş bir mağaradır ve bu nedenle yer yer çökmeler gözlenmiştir (Dr. Oruç Baykara ile kişisel görüşme).

Çok dar bir ağız olan mağara içerisinde herhangi bir buluntu veya çökel tespit edilmemiştir. Ancak mağaraya çıkan yol üzerinde, antik olabilecek bazı seramik parçaları ile bir kulp parçası tespit edilmiştir. Acıpayam İlçesi'nde ziyaret edilen diğer bir mağara ise Alacain mağarasıdır. Acıpayam merkezden, batıya doğru giden bir toprak yol üzerinde, merkezden yaklaşık 6 km doğuda yer alan mağaraya, yoldan yaklaşık 40 dakikalık bir tırmanış ile ulaşılmıştır. Yol üzerinde birçok denizel fosile rastlanılmıştır. Mağaranın giriş yüksekliği 8 metre, derinliği 12 metre, eni ise 7 metredir. Mağarada denizel fosiller tespit edilmiştir. Bu denizel fosiller bölgede çok iyi bilinen Burdigaliyen yaşlı resifal kireçtaşları içinde bulunmaktadır. Bu fosiller hakkında ayrıntılı jeoloji çalışmaları bulunmaktadır (İslamoğlu, Y., Atay, G., Gedik, F., Aydın, A., Hakyemez, A., Babayiğit, S., Sarıkaya, H., 2005. Batı Toroslar'daki Denizel Oligo-Miyosen Çökellerinin Biyostratigrafisi. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Bilimsel Rapor No. 10763, Ankara. 155 sy.).

SONUÇ

2017 yılında başlayan Denizli İli'ndeki omurgalı fosil yataklarının tespitine yönelik yüzey araştırmasında 2021 yılında beşinci araştırma sezonu gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı çalışmasındaki en önemli buluntu Buldan İlçesi'ndeki fil savunma dişidir. Tarihlendirilmesi yapılmış diğer bir alan ile karşılaştırıldığında, bu fosilin yaklaşık 14 milyon yaşında olduğu ortaya çıkmaktadır ki bu da bu fosili Denizli İli'nde bulunmuş en yaşlı memeli fosili konumuna getirmektedir. Ayrıca, Anadolu'da bu yaşta çok az fil kaydının olması, fosilin önemini daha da arttırmaktadır. Bölgede gerçekleştirilecek jeolojik çalışmalar ile bu yaşın doğruluğu kesinleştirilmeye çalışılacaktır.

Diğer önemli bir keşif ise Beyağaç İlçesi'nde yer alan ve daha önce bilinen bir lokalite olan Sazak lokalitesinin yakınlarında yeni bir lokalitedir. Bu alanda *in-situ* konumda iki farklı türde boynuzlu hayvana ait bir boynuz ile bir diş keşfedilmiştir. Boynuz üzerinde yapılan ilkin gözlem, boynuzun *Oioceros* genusuna ait olduğunu gösterirken, dişin kırık olması, dişin ait olduğu türü tespit etmeyi zorlaştırmaktadır.

Bu iki lokalite, bovid buluntuları üzerinden karşılaştırılırsa, yeni bulunan lokalitenin, Sazak lokalitesine göre nispeten daha sulak bir ortam, ya da kapalı bir ortam olduğunu düşünülebilir. Ancak, her iki lokalitenin birbirine oldukça yakın olduğunu düşünüldüğünde, aynı ortamın karışık faunal üyeleri olarak yorumlamak da yanlış olmayacaktır.

2017 itibariyle bölgede yürütülen yüzey araştırmalarında 4 tanesi araştırmam ekibimiz tarafından keşfedilen 9 lokalitede toplam 39 farklı hayvana ait fosiller tespit edilmiş olup, bunlar:

Asarlık (Çal)

- *Helladotherium duvernoyi*
- *Samotherium major*
- *Adcrocuta*
- *Ictitherium*
- *Skoufotragus laticeps*
- *Hipparion*

Honaz

- *Stephanorhinus etruscus*
- *Equus altidens*
- *Dama*
- *Mammuthus*

Sazak (Beyağaç)

- *Samotherium*
- *Skoufotragus*
- *Gazella*
- *Hipparion*
- *Adcrocuta*
- *Mammut sp.*

Erenyanı Mevkii (Beyağaç)

- *Oioceros*
- *Bovidae indet.*

Kayaca (Tavas)

- *Hipparion sp. 1*
- *Hipparion sp. 2*
- *Samotherium major*

- *Ceratotherium neumayri*
- *Palaeotragus*
- *Helladotherium duvernoyi*
- *Choerolophodon*
- *Deinotherium*
- *Skoufotragus*
- *Gazella*
- *Sporadotragus parvidens*
- *Palaeoryx majör*
- *Adcrocuta eximia*
- *Orycteropus*
- *Hippopotamodon*

Kozlar (Tavas)

- *Dihoplus pikermiensis*
- *Hipparion*

Kumkısıık (Merkezefendi)

- *Leptobos*

Buldan

- Proboscidae indet.

Bıçakcı (Çameli)

- *Vulpes alopecoides*
- *Equus*

olarak sınıflandırılmıştır.

Bu fosiller, Denizli İli'nin faunal geçmişinin 14 milyon yılda başlayarak 1 milyon yıl öncesine kadar olan süreçteki değişimini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Keşfedilen lokalitelerden en önemlisi olan Kayaca (Tavas) lokalitesi bu sene de ziyaret edilmiş olup, yeni fosillerin açığa çıktığı görülmüştür. Ancak bölgenin hızla bitki ile kapanmaya başlaması, geçtiğimiz yıllara nazaran daha az fosilin açığa çıkmasına yol açmıştır. Kayaca lokalitesinde 15 farklı türe ait fosil tespit edilmiştir. Özellikle zürafaların çeşitliliği bölgenin önemi açısından büyük önem arz etmektedir. Yine alanda bulunan ve Anadolu'da çok az

sayıda örnek ile temsil edilen karıncayıyen fosilleri, alanda bir kazı yapılmasını elzem hale getirmektedir. Alanın hızla bitki ile kapanması da bu kazının bir an evvel yapılması gerekliliğini arttırmaktadır. Bakanlıktan kazı için izin alınmış olup, 2022 yılı içerisinde alanda Denizli Müzesi başkanlığında bir kazı çalışması gerçekleştirilecektir. Bu kazı çalışmasından çıkan fosiller ile ilgili yayınlar gerçekleştirilerek Kayaca Fosil lokalitesi yeni bir lokalite olarak literatüre kazandırılacaktır.

Resim 1: Buldan'da tespit edilen file ait savunma dişi.

Resim 2: Yukarı Sazak Köyü'nde bir tarlada tespit edilen fosil parçaları.

Resim 3: Erenyanı Mevkii'nde *in-situ* olarak tespit edilen fosiller.

Resim 4: Kumkısıık'da tespit edilen *in-situ* boynuz fosili.

Resim 5: Kayaca fosil lokalitesinde *in-situ* fosiller.

ADADA ANTİK KENTİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Ahmet MÖREL*

Mustafa ADAK

Burak TAKMER

Ebru AKDOĞU ARCA

Nuray GÖKALP ÖZDİL

Mehmet OKTAN

Isparta İli, Sütçüler İlçesi, Sağrak Köyü'nde yer alan ve bölge halkı tarafından Karabavlu¹ olarak adlandırılan Adada Antik Kenti², Pisidia ile Pamphylia arasında önemli bir geçiş noktasında bulunmaktadır. Adada antik kentinin yapıları ve yazıtları daha önce birçok araştırmaya konu olmuş ve antik kentte farklı dönemlerde çeşitli bilimsel çalışmalar yürütülmüştür. Adada Antik Kentine dair ilk çalışmalar 1841 yılında A. Schönborn tarafından yapılmıştır³.

Daha sonra 1884 yılında J. R. S. Sterrett⁴ antik kentte incelemelerde bulunmuştur. G. Hirschfeld ve W. M. Ramsay ise burada tespit ettikleri yazıtlardan yola çıkarak kentin adının

* Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MÖREL, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Isparta/Türkiye, ORCID:0000-0002-3051-9626.

Prof. Dr. Mustafa ADAK, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya/Türkiye, ORCID:0000-0001-7395-2844.

Doç. Dr. Burak TAKMER Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya/Türkiye, ORCID:0000-0002-9246-0789.

Doç. Dr. Ebru AKDOĞU ARCA, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya/Türkiye, ORCID:0000-0003-4320-6028.

Doç. Dr. Nuray GÖKALP ÖZDİL, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya/Türkiye, ORCID:0000-0001-7611-8732.

Doç. Dr. Mehmet OKTAN, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampüs, Antalya/Türkiye, ORCID: 0000-0003-2968-8497.

1 Özsaıt, 1980: 35 dn. 51-52. Bölge halkı, Sütçüler yerleşiminin eski adının Çebel veya Pavlu olduğunu, Adada antik kentinin bölge halkı tarafından Karapavlu (Karabavlu) olarak bildiğini ve bu ismin St. Paulus'tan geldiği bildirmektedir. St. Paulus'un Perge'den Antiocheia'ya seyahati sırasında Adada'nın Çakaloğlu Boğazı'nda bulunan Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen antik yoldan (Kral Yolu) geçmiş olması sebebi ile Sütçüler'in "Pavlu", Adada'nın "Karapavlu" olarak adlandırılışı kaynak kişilerce anlatılmaktadır (K1, K2, K3).

2 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Adada Antik Kenti YüzeY Araştırmaları ve Kültürel Miras Yönetimi» [Proje Numarası-YA013207(2021)] arkeolojik yüzeY araştırması 14 – 28 Haziran 2021 tarihlerinde yürütülmüştür. Çalışmalarımızı gerçekleştirmemizde sağladığı izin için T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; sağladıkları maddi destekten dolayı Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğüne ve Türk Tarih Kurumuna teşekkür ederim. Çalışmalara Bakanlık Temsilcisi olarak Isparta Müzesi uzmanlarından Yıldız ÖLPER katılmıştır. Ayrıca, alan çalışmalarına katılarak katkı sağlayan Doktora Öğrencisi Okan OKDEMİR, Yüksek Lisans Öğrencisi Eda BUÇAK ve Lisans Öğrencisi Mustafa SARIŞAHİN'e teşekkür ederim.

3 Schönborn'un Adada ile ilgili arazi notları şurada özetlenmiştir: C. Ritter, Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen, 19. Theil: Kleinasien, Band II, 1859, 572-574.

4 Sterret, 1888: 283; Büyükkolancı, 1996: 35.

“Adada” olduğunu ortaya koymuşlardır⁵. Adada’nın tapınaklarına yönelik araştırmalar 1968 yılında Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu tarafından yürütülmüştür⁶. 1972 ve 1996 yılında Mustafa Büyükkolancı buradaki tapınakları ve bazı yapıları çalışmalarında ele almıştır⁷. Adada Antik Kentinde 2004 yılında Isparta Müze Müdürlüğü başkanlığında, Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Bölümü’nden Prof. Dr. Mustafa Büyükkolancı’nın bilimsel danışmanlığında yaklaşık olarak 4 ay süren arkeolojik kazı çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca, Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü Kortholt başkanlığında 2014 yılında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir⁸. 2021 Yılı çalışmalarımızın bir kısmı ise Agora’nın Batısında Yer Alan Heroonlara ve Doğu Vadi Nekropolis alanına odaklanmıştır.

Adada Antik Kenti’nin ismine en erken olarak Termessos’da ele geçen, M.Ö. 2. yüzyıla tarihlendirilen bir antlaşma yazıtında rastlanmaktadır (TAM III, 2). Bu yazıtta, Adada ile Termessos kenti arasında yapılmış olan bir antlaşmadan bahsedilmektedir⁹ Antik metinlerde ise kentin adı karşımıza ilk olarak MÖ 1. yüzyılda çıkmaktadır. Strabon, *Geographika* adlı eserinde Adada kentinin isminin Artemidoros tarafından diğer Pisidia kentleri içinde anıldığından söz etmektedir¹⁰. Daha sonraki dönemlerde Adada, Ptolemaios¹¹ kentin konumunu aktarırken, Hierokles¹² ise kentin adının Odada olduğundan bahseder. Kentin yazılı kaynaklarından elde edilen bu bilgilerinin yanı sıra, kentin sur duvarlarının MÖ Geç 2. Erken 1. yüzyıla tarihlendirilebileceği önerilmektedir¹³. Roma İmparatorluk Dönemi ile birlikte kentte kamusal ve dinsel mimaride belirgin bir hareketlilik yaşandığı ve bu hareketlilikte en önemli pay sahibinin yerel elitler¹⁴ olduğu yapı-bağış-onurlandırma yazıtları sayesinde anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen bu dinsel ve kamusal yapılar, gerek mimarileri gerekse sahip oldukları yazıtları ile Pisidia Bölgesi arkeolojisine önemli katkılar sağlamaktadır.

Agora’nın Batısında Yer Alan Heroonlarda Belgeleme Çalışmaları

Agoranın batısında temel seviyesinde korunmuş birbirleri ile ilişkili ve bitişik olarak inşa edilmiş çok sayıda yapı tespit edilmiştir. Yapıların bulunduğu alandaki yoğun bitki örtüsü bu yapıların tamamının planını çıkarılmasını engelse de plan özellikleri takip edilebilen dört yapı ve bu alanda tespit edilen yapı taşları üzerindeki kabartmaları yapıların mahiyetlerinin

5 Hirschfeld, 1880: 587-590; Ramsay, 1890: 446 dn.1 ,455 nr. 32; Büyükkolancı, 1996: 35.

6 Serdaroğlu,1969: 51 vd.;

7 Büyükkolancı, 1972; Büyükkolancı, 1996, Büyükkolancı, 1998; Büyükkolancı, 2013.

8 Hürmüzlü vd. 2015, 140-143

9 Mitchell, 1991: 123; Büyükkolancı, 2013: 198.

10 Strab. Geog. 12.7.2.1-2: Φησι δ’ Ἀρτεμίδωρος τῶν Πισιδῶν πόλεις εἶναι Σέλγην Σαγαλασσὸν Πετηλισσὸν Ἄδαδα Τυμβριάδα Κρήμναν Πιτσιασσὸν Ἀμβλαδα Ἀνάβουρα Σίνδα Λαριασσὸν Ταρβασσὸν Τερμησσόν.

11 Ptol. Geog. 5.5.8.1-8.

12 Hierokles, Synecdemus, Odada 674.4

13 Mitchell, 1991: 132; Laufer, 2010: 170.

14 Brandt, 2002: 399 vd.; Özcan, 2008: 135-136; Talloen, 2015: 267 vd.

anlaşılmasına olanak sağlar. 5.78 x 7.42 ile 4.58 x 6.25 m arasında ortalama ölçülere sahip olan yapıların yakınlarında düzgün kesilmiş yapı isodomik rektogonal yapı taşları tespit edilmiştir.

Bu yapı taşları üzerinde bulunan iki (2) kalkan (Resim: 1), bir (1) aslan postu (Fig 2), bir (1) miğfer kabartması (Resim: 3) ve bronz heykellere ait olduğu anlaşılan heykel kaideleri bu alanda tespit edilen yapıların Heroon olarak kullanıldıklarını düşündürmektedir.

Doğu Vadi Nekropolisi Belgeleme Çalışmaları

Doğu vadi içerisinden geçen antik yolun kente ulaştığı noktada lahit mezarların farklı tipolojideki örnekleri tespit edilmiştir. Bunlar arasında khamosorium ve serbest duran lahit mezarlar yer alır.

Kireçtaşı ana kaya kullanılarak şekillendirilen khamosorium mezarlarının teknelerin aşağıya doğru genişleyerek bir armut formu oluşturur. Doğu vadi nekropolisinde bir (1) khamosorium ve 1 (bir) kaya lahidi tespit edilmiştir (Resim: 4-5-6-36-37-38). Ön ve yan yüzlerinden birisi düz bir şekilde işlenerek ana kayadan bağımsızlaştırılmış olan kaya lahitinin teknesi. 1.93 m uzunluğunda ve 0.62 m derinliğindedir. Lahit teknesine ait olan kapak üzerinde köşe akroterleri bulunur. Lahit kapağı üzerinde yazıt ya da bezeme tespit edilememiştir. Kapağın lahit teknesine tam oturması amacıyla, teknenin kenarları çerçeve şeklinde tıraşlanmış ve ortada, kabartma şeklinde dikdörtgen alan bırakılmıştır. 1.55 m uzunluğunda ve 0.75 m derinliğinde olan khamosorium lahit teknesini ise nispeten daha küçük bir mezardır. Boyutları sebebi ile bir çocuğa ait olması muhtemel olan lahit teknesinin kapağı tespit edilememiştir. Her iki lahit teknesinin de çevrelerinde, lahit teknesini yamaçlardan akan sudan korumak amacıyla 0.15-0.20 metre eninde ana kayaya kullanılarak şekillendirilmiş kanallara yer verildiği de görülür.

Doğu vadi nekropolisinde benzer şekilde yerel kireçtaşından yapılmış iki (2) serbest duran lahit tespit edilmiştir. Bu lahit teknelerinden ilki oldukça tahrip olmuştur. Ancak yine de lahit teknesinin alt kısmının silmeli profillere sahip olduğu görülmektedir. Lahit teknesinin arka kısmı işlenmeden bırakılmıştır. Lahit teknesine ait olan kapak üzerinde köşe akroterleri bulunur. Lahitin bulunduğu alanda anakaya şekillendirilerek oluşturulmuş basamaklı bir bölüm bulunmaktadır. Yarım daire şeklinde biçimlendirilmiş ikinci basamak söz konusu kısmın bir sunak ya da stelin yerleştirilmesi için oluşturulduğunu düşündürmektedir. Ancak çevrede yapılan çalışmalarda herhangi bir sunak ya da stel tespit edilememiştir (Resim: 7-8).

İkinci serbest duran lahit mezara ait tekne ve kapak büyük oranda toprağa gömülü şekildedir. Lahit teknesinin üst bölümü ve kapağa ait detaylar seçilebilmektedir. Lahit teknesinin derinliği lahit teknesi toprak altında olduğu için tespit edilememektedir. Lahit teknesine ait olan kapak üzerinde köşe akroterleri bulunur. Kapağın lahit teknesine tam oturması amacıyla, teknenin kenarları çerçeve şeklinde tıraşlanmış ve ortada, kabartma şeklinde dikdörtgen alan bırakılmıştır (Resim: 9-10).

Hadrianus Dönemi ile birlikte ölü gömme adetlerinin değiştiği, kremasyon ölü gömme geleneğinin yerine inhüstasyon ölü gömme biçiminin yaygınlaştığı bilinir ve imparatorluğun hakim olduğu coğrafyalarda lahitlerin kullanımı yaygınlaşır. Lahit tipolojileri de mezar sahibinin ekonomik durumuna ve kişisel tercihlerine göre çeşitlenmektedir.

Doğu vadi içerisinden geçen antik yolun kente ulaştığı noktada vadiden gelen antik yola oldukça hakim bir noktada 10,69 x 5,95 m ölçülerinde bir heroon bulunmaktadır¹⁵. Heroon un ön cephesi doğu-kuzeydoğu yönüne bakmaktadır. Heroonun içerisinde ve çevresinde üç (3) stel (Resim: 11-12) ve üç (Resim: 13) sunak bulunur.

Adada Antik Kentinde 3 Nekropolis Alanı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde doğu vadi, güney vadi ve kuzey-kuzeydoğu yönündeki vadi içerisinden geçen antik yolların kente ulaştığı noktalarda yer almaktadır. Roma kentsel mimarisinin önemli özelliklerinden birisi olan ve kentler ile ilişkilendirilen nekropolis alanlarındaki mezar caddesi sisteminin Adada antik kentinde de uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamalara özellikle İtalya yarımadasında birçok kentte rastlamak mümkündür. Bunların kentteki kişilerin statülerine göre gruplandırıldıkları ayrı alanlar oluşturularak bir düzen içerisinde kent ile ilişkilendirilerek düzenlendikleri ve özellikle MS 2. yüzyılda yaygınlaştıkları bilinmektedir. Doğu vadi içerisinden geçen antik yolun kente ulaştığı noktada farklı mezar tipleri tespit edilmiştir. Bu mezar tipleri arasında khamosorion, serbest duran lahitler ve tapınak cephe düzenlemesine sahip olduğu anlaşılan heroon tipi mezarlar bulunur. Özellikle tapınak mimarisinin etkilerinin heroon mezar mimarisindeki yansımalarını doğu vadi nekropolis alanında görmek mümkündür.

Epigrafi Çalışmaları

Yapılan çalışma kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni çerçevesinde Prof. Dr. Bilge Hürmüzlü Kortholt başkanlığında 2014 yılında gerçekleşen yüzey araştırmasında¹⁶ Adada kent sınırları içerisinde tespit edilen 46 adet yazılı belge tekrar yerinde incelenmiş ve önceki okumalar kontrol edilmiştir. Ayrıca yeni yazıtlarında tespit edilmesi mümkün olmuştur. Yazıtlar üzerindeki düzeltme ve transkripsiyon çalışmaları devam etmektedir.

2022 yılı çalışmalarının en önemli yazıt buluntusu ise ilk olarak 2014 yılında tespit edilmiş olan ve ekibimiz tarafından “arşiv yazıtı” olarak adlandırılan bloklar ve o bloklardan kırılarak yere düşen aynı yazıtta ait on altı parça üzerindeki yazıtlara yoğunlaşmıştır (Resim: 14). Söz konusu yazıtın parçaları epigrafi alanında son yıllarda başarı ile uygulanan RTI (Reflectance Transformation Imaging = Yansıtma Dönüşümlü Görüntüleme) yöntemi ile belgelenmiştir. Adada kentinde yazıtların tümünün yumuşak kireçtaşına kazınmış olmasından ve de yazıt taşıyıcılarının uzun yıllar açık hava koşullarına maruz kalmasından dolayı yazıtların yüzeyinde

15 Büyükkolancı 1998; Cormack 2004 161-162

16 Hürmüzlü vd. 2015, 140-143

aşınmalar ve kırılmalar oluşmuştur. Birçok yazıtta karşımıza çıkan bu durum yazıtların geleneksel yöntemlerle (estampaj, fotoğraflama, yazıt yüzünde karbon uygulaması) okunmasını zorlaştırmaktadır. Buna bağlı olarak kentte tespit edilen epigrafik belgeler ya eksik ve hatalı okunmuş ya da hiç okunamamıştır. Son yıllarda uygulanan RTI metodu yurt dışında yürütülen kültürel miras araştırmalarında (konservasyon, restorasyon, nümismatik) etkili sonuçlar ortaya koymuş ve epigrafi alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Işığın yazıt taşıyıcısı üzerinde farklı açılardan yansıtılması ve gölgeler meydana getirilmesi sonucunda obje yüzeyinin çok yönlü analizi yapılabilmekte ve geleneksel yöntemlerle belirlenemeyen harfler tespit edilebilmektedir. Böylece aşınmış yazıtlardan da optimal sonuçlar elde edilecektir.

RTI metodu ile belirlenen “arşiv yazıtı” kentin önde gelen vatandaşlarından Bianor’un isminin de geçtiği, kentteki resmi vergilerin tahsisatı hakkında Roma merkez yönetimi tarafından alınan bir yasa metnidir. Bu yazıt Agora’nın batısında konumlanan bir stoanın reva-kının ön cephesine çeşitli bloklar üzerine yazılmıştır. Üst sırada duran bloklar doğal afetler sonucunda büyük ölçüde tahrip olmuş ve parçalar halinde yere düşmüştür. Yazıtın transkripsiyonuna ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Kaynak Kişiler

K1: Hasan Hüseyin SARIŞAHİN (D.Y. 1968)

K2: Ramazan ASAR (D. Y. 1980)

K3: Halil ÇETİNKAYA (D. Y. 1946)

Hierocles, *Synecdemus et Notitiae Graecae Episcopatum*, ed. G. Parthey, Amsterdam, 1967, I. 381.

Klaudios Ptolemaios, *Handbuch der Geographie*. Griechisch-Deutsch, ed. A. Stückelberger - G. Graßhof, Basel, 2006.

Strabons *Geographika*, ed. S. Radt, Göttingen, 2002-2011.

Brandt, H., 2002. “Adada – eine pisidische Kleinstadt in hellenistischer und römischer Zeit”, *Historia*, 51, 385–413.

Büyükkolancı, M., 1972. *Pisidya’daki Adada Kenti Ve Tapınakları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Büyükkolancı, M., 1996. *Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Büyükkolancı, M., 1998. *Adada, Pisidia’da Antik Bir Kent*, Göltaş Kültür Kitapları.

Büyükkolancı, M., 2013. “Adada Antik Kenti ve Geleceği”, Ed.: Bilge Hürmüzlü – Murat Fırat - Ayça Gerçek, *Pisidia Araştırmaları – I. I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu Bildiri*

Metinleri (05-06.11.2012), Isparta, 197-214.

Hirschfeld, G., 1880. “*Vorläufiger Bericht über eine Reise im südwestlichen Kleinasien*”, Monatsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin 1879, 299–336.

Hürmüzlü, B. – Adak, M. – Çelik, Ç., (2015). “*Adada Yüzey Araştırması 2014*”, *Anmed*, 13, 140 – 143.

Laufer, E., 2010. “*Pednelissos, Sillyon, Adada: »Römische« Stadtmauern und Kilikische Piraten?*”, Aktuelle Forschungen zur Konstruktion, Funktion und Semantik Antiker Stadtbefestigungen, Ed.: Janet Lorentzen – Felix Pirson – Peter Schneider – Ulrike Wulf –Rheidt, *Byzas*, 10, 165–193.

Mitchell, S., 1991. “*The Hellenization of Pisidia*”, *Mediterranean Archaeology*, 4, 119-145.

Özcan, A., 2008. *Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası Ve Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

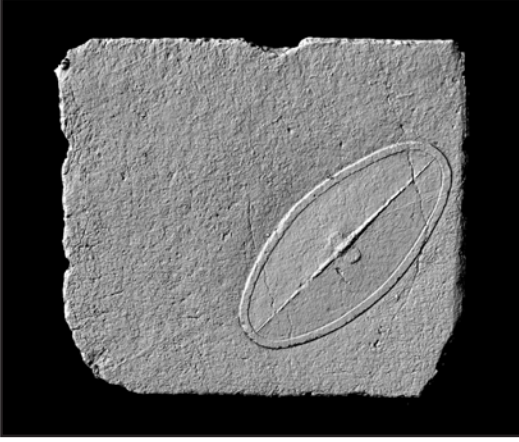
Özsait, M., 1980. İlkçağ Tarihinde *Pisidya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Ramsay, W. M., 1890. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, 1961 İstanbul.

Serdaroğlu, Ü., 1969. *Karia ve Lykia'da Roma Devri Tapınak Mimarlığında Alt Yapı Ve Plan* Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara.

Sterrett, J. R. S., 1888. *The Wolfe Expedition in Asia Minor*, Papers of the American School of Classical Studies at Athens 3, Boston.

Talloon, P., 2015. “*Cult in Pisidia: Religious Practice in Southwestern Asia Minor from Alexander the Great to the Rise Of Christianity*”, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology X, Ed.: Marc Waelkens, Sagalassos Archaeological Research Project, Ku Leuven.

Figür 1

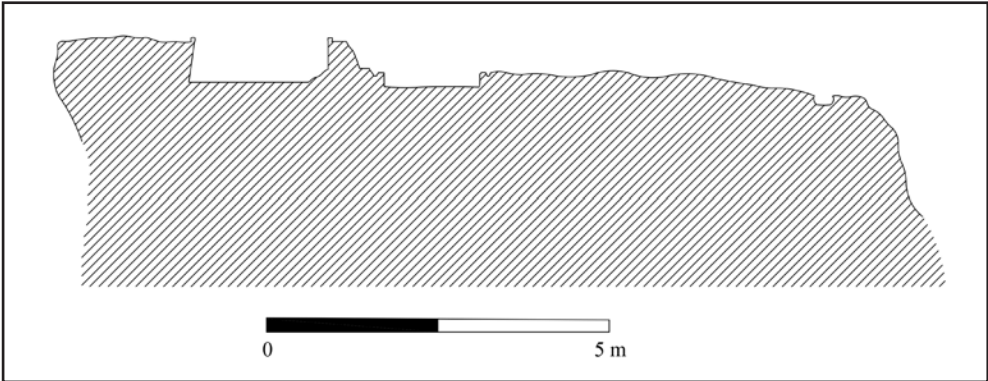
Figür 2

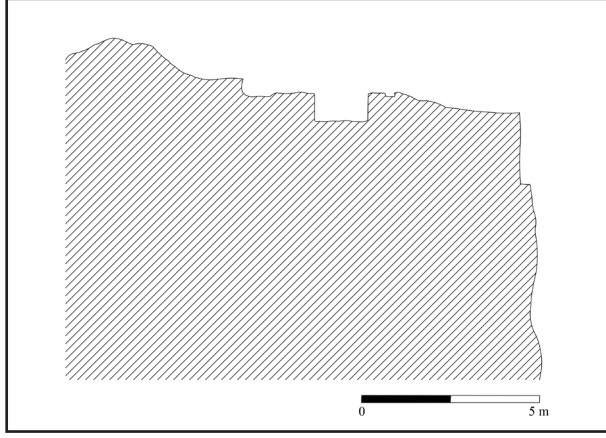
Figür 3

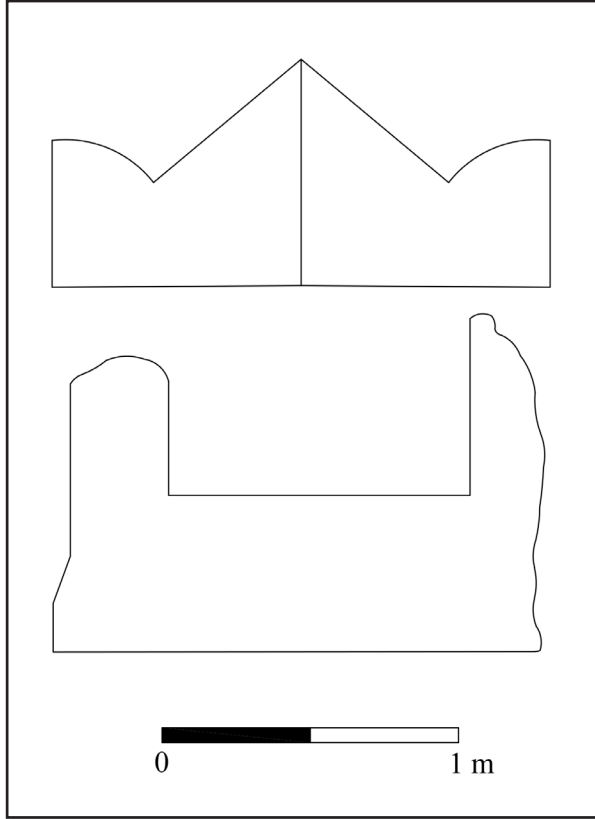
Figür 4

Figür 5

Figür 6

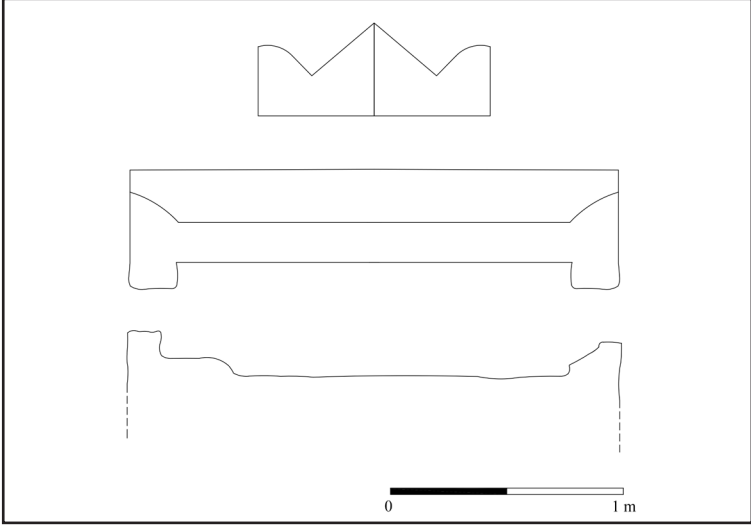
Figür 7

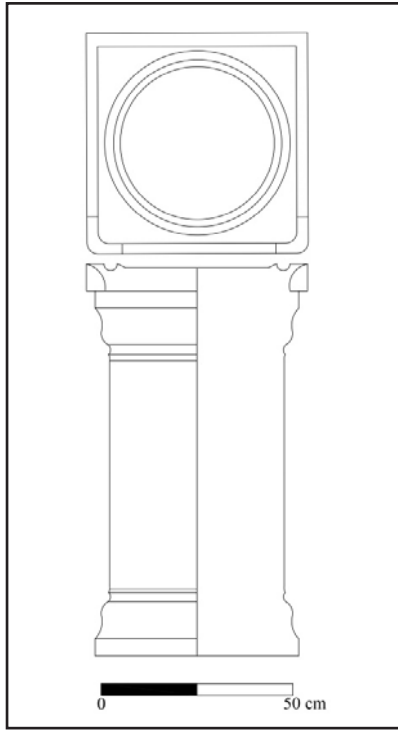
Figür 8

Figür 9

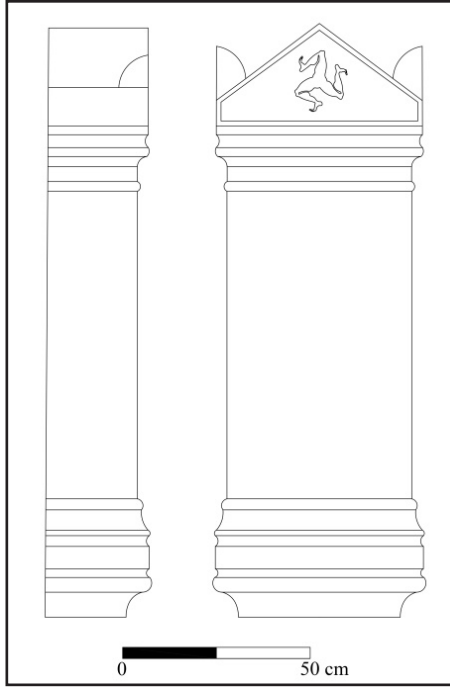
Figür 10

Figür 11

Figür 12

Figür 13

Figür 14

2021 YILI ERZURUM - ERZİNCAN İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Alpaslan CEYLAN*

İbrahim ÜNGÖR

Oktay ÖZGÜL

Nezahat CEYLAN

Yavuz GÜNAŞDI

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 25.08.2021 tarih ve 94949537-161.01-1656982 sayılı izinleri ile başkanlığımızdaki ekiple birlikte yürütülen yüzey araştırması 31 Ağustos - 11 Eylül 2021 tarihleri arasında Erzurum ilinde; Hınıs, Horasan, Karaçoban, Köprüköy, Pasinler, Tekman ve Yakutiye ilçelerinde, Erzincan İli'nde ise; Merkez ve Üzümlü ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

Yürütülen çalışmalara Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR, Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Doç. Dr. Nezahat CEYLAN ve bakanlık temsilcimiz Ümit YARICI katılmıştır. Yüzey araştırması laboratuvar çalışmaları, Murat ÇİFTÇİ, Uğur KARCIOĞLU, Betül NİŞANCI, Burak BİNGÖL, Fırat KOÇAN, Emine ÇALBAY, Mehmet Akif ARSLAN, Sibel AYDIN, Ümmügülüm ÇOBANOĞLU ve Ayşe KARAMAN tarafından yürütülmüştür.

Bölgede 1998 yılından itibaren aralıksız bir şekilde yürüttüğümüz araştırmaların 2021 yılı çalışmaları da oldukça verimli geçmiş, bölgenin tarihini ve arkeolojisini aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz 22 sit ve 4 anıt merkez tespit edilmiştir.

ERZURUM İLİ

HINIS

Toprakkale Höyük

Erzurum İli, Hınıs İlçesi'nin 18 km. doğusunda, Toprakkale Mahallesi'nin hemen güneyinde, 1700 m. rakımda yer almaktadır. Kuzey-güney doğrultulu 70 m., doğu-batı doğrultulu ise 30 m. ölçülerinde olan höyük zeminden yaklaşık 20 m. yüksekliktedir. Höyüğün güney tarafı küçük bir vadiye açılmaktadır. Kuzeyi açık olan höyüğün doğu ve batısında küçük tepeler

* Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. acceylan@atauni.edu.tr (Başkan)
Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, ibrahimungor@gmail.com
Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, oktayozygul@hotmail.com
Doç. Dr. Nezahat CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, bceylanerzurum@hotmail.com
Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü, gunasdi@atauni.edu.tr

vardır. Höyüğün doğusundan ve batısından küçük dereler akmaktadır. Höyük üzerinde yer yer kaçak kazı izleri görülmektedir. Özellikle höyüğün kuzey ucunda büyük bir tahribatın yapıldığı anlaşılmaktadır. Höyük, keramik verisi açısından oldukça zengindir. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağı, Erken Demir Çağı, Orta Demir Çağı ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir¹.

HORASAN

İncesu Kalesi III

Erzurum İli, Horasan İlçesi, İncesu Köyü'nün 500 m. batısında eski Erzurum-Kars yolu üzerinde, daha önce tespit edilen İncesu Kalesi I ve II'nin kuzeyinde, Zelzele deresinin güneyinde (Aras Nehrinin kollarından biri) 1920 m. rakımda yer almaktadır². Kale doğu-batı doğrultulu 54 m. kuzey-güney doğrultulu ise 22 m. ölçülerindedir. Kalenin hemen kuzey tarafı uçurum olup diğer tarafları tarım alanları ile çevrilidir. Kalenin çevresinde sur duvar izleri mevcuttur. Özellikle doğusu, batısı ve kuzeyindeki sur duvarları izlenebilmektedir. Kale sur duvar kalınlığı ortalama 2 m'dir. Kale üzerinde çok sayıda keramik ve obsidiyen verisi mevcuttur. Kaçak kazı izleri bulunmaktadır. Kalenin hemen güney eteklerinde yerleşim alanı vardır. Günümüzde bu alan tarla olarak kullanılmaktadır. Kalenin güneydoğu ucunda 5,20 m. genişliğinde, 4 m. uzunluğunda oval bir yapı mevcuttur. Kalenin güneydoğu tarafında mezarlık alan olabileceğini düşündüğümüz yapılar mevcuttur. Keramik verileri kaliteli İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ, Geç Demir Çağ ve Orta Çağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

- 1 Ceylan, A., "1998 Yılı Erzincan Yüzev Araştırması", 17. AST-II 2000, Ankara, 181-192; Ceylan, A., "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzev Araştırması", 18. AST, 2001, Ankara, 71-82; Ceylan, A., "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 19. AST-II, 2002, Ankara, 165-178; Ceylan, A., "2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzev Araştırmaları", 20. AST-II, 2003, Ankara, 311-324; Ceylan, A., "2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 21. AST-II, 2004, Ankara, 263-272; Ceylan, A., "2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 22. AST-II, 2005, Ankara, 189-200; Ceylan, A., "2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 24. AST-I, 2007, Ankara, 163-182; Ceylan, A., vd., "2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 25. AST-III 2008, Ankara, 129-148; Ceylan, A., vd., "2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 26. AST-II, 2009, Ankara, 133-150; Bingöl, A. - A. Ceylan vd., "2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 27. AST-II, 2010, Ankara, 375-398; Topaloğlu Y. - Y. Günaşdı vd., "2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 28. AST-II, 2011, Ankara, 1-21; Günaşdı, Y., vd., "2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 29. AST-III, 2012, Ankara, 49-70.; Özgöl, O. - A. Ceylan vd., "2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve İğdir İlleri Yüzev Araştırmaları", 30. AST-II, 2013, Ankara, 277-292; Üngör, İ. - A. Bingöl vd., "2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 31. AST-I, Ankara, 2014, 61-77; Ceylan, N. - Y. Günaşdı vd., "2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 32. AST-II, Ankara, 2014, 71-92; Ceylan, A. - A. Bingöl vd., "2014 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 33. AST-I, Ankara, 2016, 447-472.; Ceylan, A. - İ. Üngör vd., "2015 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 34. AST-II, Edirne, 2017, 25-50; Ceylan, A. - Y. Günaşdı vd., "2016 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 35. AST-I, Bursa, 2018, 85-102; Ceylan, A. - O. Özgöl vd., "2017 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzev Araştırmaları", 36. AST-I, Ankara, 2019, 169-192.; Ceylan, A. - N. Ceylan vd., "2018 Yılı Erzurum-Erzincan İlleri Yüzev Araştırması", 37. AST-I, Ankara, 2020, 123-142.; Günaşdı Y. - İ. Üngör vd., "2019 Yılı Erzurum-Erzincan İlleri Yüzev Araştırması", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 26, 2020, 661-684; Ceylan, A. - O. Özgöl vd., "2020 Yılı Erzurum-Erzincan İlleri Yüzev Araştırması", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 26, 2020, 777-804.
- 2 Ceylan, A. - A. N. Morkoç, G. Kalmış, Erzurum Höyükleri ve Yerleşmeleri, Erzurum, 2021, 340 vd.

İncesu Yerleşmesi II

Erzurum İli, Horasan İlçesi İncesu Köyü'nün 500 m. batısında eski Erzurum-Kars yolu üzerinde, daha önce tespit edilen İncesu Kalesi I ve II'nin kuzeyinde, Zelzele deresinin güneyinde (Aras Nehrinin kollarından biri) İncesu Kalesi III'ün hemen güney eteğinde 1820 m. rakımda yer almaktadır³. Yerleşme günümüzde tarım arazisi olarak kullanıldığında oldukça tahrip olmuştur. Çok sayıda keramik verisi ve obsidiyen buluntusu vardır. Keramik verileri İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ, Geç Demir Çağ, Orta Çağ dönemlerine aittir. Keramik verileri içerisinde kaliteli Karaz keramiği de mevcuttur. İşlenmiş birkaç obsidiyen parçasına da rastlanılmıştır.

İncesu Yerleşmesi III ve Mezarlık Alanı

Erzurum İli, Horasan İlçesi İncesu Köyü'nün 2 km. batısında, eski Erzurum-Kars yolunun kuzeyinde, Zelzele deresinin hemen kuzeyinde 1813 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin 200 m. batısında günümüzde işletilmekte olan kum ocağı bulunmaktadır. Keramik ve obsidiyen buluntuları mevcuttur. Ayrıca yerleşmede mimari yapı izleri göze çarpmaktadır. Bu yapılar oval ve dikdörtgen planlıdır. Mezar olduğunu düşündüğümüz kuzey-güney doğrultulu 2,20 m., doğu-batı doğrultulu 2 m. ölçülerinde yapılar mevcuttur. Dikdörtgen planlı bir yapı ise doğu-batı doğrultulu 8 m., kuzey-güney doğrultulu 7 m boyutlarındadır.

KARAÇOBAN

Sarıveli Höyük

Erzurum İli, Karaçoban İlçesi'nin 2 km. kuzeyinde, Sarıveli Mahallesi'nin hemen güney girişinde, 1580 m. rakımda yer almaktadır. Höyük, Hınıs-Karaçoban-Kobal yolu üzerinde bulunmaktadır. Höyük, kuzey-güney doğrultulu 140 m., doğu-batı doğrultulu ise 37 m. boyutlarındadır. Höyüğün boyutlarının yaşantının olduğu dönemlerde daha geniş olduğunu düşünmekteyiz. Bizi bu düşünceye sevk eden sebep ise höyük çevresinde sonradan oluşturulmuş olan tarım arazileridir. Zeminden yaklaşık 10 m yükseklikte olan höyüğün, güney ve güneydoğusu tahrip edilmiştir.

Sarıveli Höyük daha önce C. Burney tarafından tespit edilmiştir. Höyüğün doğu ve batı taraflarından küçük derelerin geçtiği görülmektedir. Doğusu ve batısı verimli tarım arazileri ile çevrili olup hayvancılık açısından da oldukça elverişli bir noktadadır. Sarıveli Höyük'ün hemen kuzey ve kuzeydoğu bitişiğinde modern binaların yapıldığı görülmektedir. Höyük üzerinde çok sayıda kaçak kazı izine rastlanılmıştır. Höyüğün hemen güney tarafında Sarıveli Mahallesi Mezarlığı bulunmaktadır. Yöre halkı tarafından bu mezarlıkta tarihi mezarların olduğu ifade edilmiştir. 1974 yılında yapılan yol yapım çalışmaları sırasında Sarıveli Höyük'te bazı eserler bulunmuş ve Erzurum Müzesi'ne getirilmiştir. Bu eserler arasında, özellikle M.Ö. 2. bin yılda “Doğu Anadolu Boyalıları”, “Van-Urmiye Boyalıları”, “Aras Boyalıları”

3 Ceylan, A. – O. Özgül vd., “2020 Yılı Erzurum-Erzincan İlleri Yüzeysel Araştırması”, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 26, 2020, 779 vd.

olarak adlandırılan keramik grubuna ait olduğu düşünülen, geyik desenli çömlek önemli bir buluntudur. Çömlek kırmızı hamurlu, kırmızı perdahlı ve omuz kısmı krem bantla bezelidir. Krem bantlar eşit üçgenlere bölünmüş ve kahverengi boya ile geometrik desenler ve geyik motifleriyle bezenmiştir. Ancak çömleğin dönemlendirilmesi ve buluntu yeri ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır⁴. Bölgesel özellikler ve coğrafi konum dikkate alındığında bize göre bu çömlekler bu bölgeye aittir. Kazı yapılmadan kesin bir yargıya varamayacağımız için Sarıveli Höyük'te acil olarak bilimsel kazı çalışmaları yapılması ve bilim dünyasında merkezde tespit edilen keramiklerle ilgili öne sürülen dönemleme sorununun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Höyük'te yaptığımız yüzey araştırmasında oldukça zengin keramik verileri tespit edilmiştir. Keramik verileri Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'na tarihlendirilmektedir⁵.

Kuşluca (Zernak) Kalesi

Erzurum İli, Karaçoban İlçesi'nin 24 km. güneyinde, Kuşluca Köyü'nün 2,5 km. doğusunda 1890 m. rakımda yer almaktadır. Zeminden yaklaşık 100 m. yüksekliktedir. Bölgeye oldukça hâkim bir noktadadır. Kalenin hemen doğusunda bulunan yol kuzeye doğru Karaçoban'a güneye doğru ise Muş il sınırlarına doğru gitmektedir. Kalenin özellikle doğu tarafı verimli ovalara bakmaktadır. Hayvancılık açısından elverişli bir bölgede bulunduğu görülmektedir.

Kale kuzey-güney doğrultulu 90 m., doğu-batı doğrultulu ise 60 m. ölçülerindedir. Bir üçgeni andıran kalenin özellikle güneydoğu tarafında ayakta kalmış olan sur duvarları göze çarpmaktadır. Oldukça tahrip olmasına rağmen 6 m. yüksekliğe kadar ayakta kalan duvarlar göze çarpmaktadır. Kalenin Orta Çağ dönemine ait duvarlarında horasan harcı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin batı ve kuzeybatı eteklerinde kaleden yuvarlandığı anlaşılan taşlar vardır. Kaleyi çevreleyen sur duvarları izlenebilmekte ve 1,5 m. genişliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Duvarlarda kullanılan taşlar büyük olmamakla birlikte ortalama 40x50 cm., 50x50 cm. boyutlarındadır. Kalenin girişi hemen güney tarafındadır. Giriş kapısı 4,40 m. genişliğinde olup uzunluğu kuzeye doğru 3 m.'dir. Kale girişini güçlendirmek adına girişin hemen doğu ve batı taraflarına 13 m. ölçülerinde ikinci bir duvar yapılmıştır. Ayrıca bu duvarın hemen güney tarafına hendek açılarak giriş daha da güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Kalenin hemen güney tarafında TRT'ye ait bir bina ve vericiler vardır. Kale üzerinde ve çevresinde çok sayıda kaçak kazı izine rastlanmaktadır. Keramik verisi açısından oldukça zengindir. Tespit ettiğimiz keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Orta Çağ'a aittir. El yapımı İlk Tunç Çağı'na tarihleyebileceğimiz keramiklerin yanında kaliteli Karaz dönemine ait keramik buluntuları da dikkat çekicidir. Ayrıca mavi sırlı keramik parçalarının yanında yakın döneme kadar kullanıldığını gösteren keramik buluntuları mevcuttur.

4 Ceylan, A. – O. Özgül vd., "2020 Yılı Erzurum-Erzincan İlleri Yüzey Araştırması", Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 26, 2020, 779 vd.

5 H. Karpuz, çömlekteki boyama ve bezemeleri inceleyerek Urartu Devleti öncesine, M.Ö. II. bin yılın sonlarına tarihlendirmektedir. Geniş bilgi için bk. Karpuz 1983: 85.

KÖPRÜKÖY

Güzelhisar Yerleşmesi

Erzurum İli KöprükÖy İlçesi'nde bulunur. Yerleşme karayolundan 170 m. yüksekliktedir. Yerleşme, daha önceki araştırmalarımızda tespit ettiğimiz ve çalıştığımız Avnik Kalesinin kuzeydoğusunda, Karataşlar kalesinin ise güneybatısında yani iki önemli Urartu kalesinin arasında bulunur. Yerleşme Erzurum-Karayazı yolunu görmektedir. Yerleşmenin güneybatı tarafında tarım arazileri mevcuttur. Yine güneybatı tarafından kaynağını batıdaki yüksek dağlardan alan bir su kaynağı geçmektedir. Bölge hayvancılık açısından çok elverişlidir. Günümüzde bölge halkının en büyük geçim kaynağını hayvancılık oluşturur. Yerleşme ana kayanın kuzeybatı tarafında oluşturulmuştur. Bölgede çok sayıda kaçak kazı mevcuttur. Keramik verileri İlk Tunç Çağ dönemine aittir. Ayrıca kaliteli Karaz keramiği de vardır.

PASINLER

Altınbaşak Höyük II

Erzurum İli, Pasinler İlçesi'nin 5 km. güneydoğusunda yer alan Altınbaşak Mahallesi'nde, 1600 m. rakımda yer almaktadır. Höyük, Pasinler'e 5 km. uzaklıktadır. Altınbaşak Mahallesi'nin 600 m. güneyinde, Altınbaşak Höyük I'in ise 300 m. güneyindedir. Höyüğün kuzey-güney uzunluğu 165 m., doğu-batı uzunluğu ise 85 m.'dir. Höyük günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Aras Çayı, höyüğün kuzeyinden güneyine doğru akmaktadır. Höyüğün batı tarafı zeminden 5 m. yüksekliktedir. Höyükte tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir⁶.

Altınbaşak Höyük III

Erzurum İli, Pasinler İlçesi'ne bağlı Altınbaşak Mahallesi'nde 1660 m. rakımda yer almaktadır. Höyük, Altınbaşak Höyük I'in 300 m. batısında, mahallenin ise hemen güneyinde bulunmaktadır. Pasin Ovası'na hâkim bir noktada bulunan höyüğün çevresi tarım arazileri ile çevrilidir. Yöre halkının Aras Çayı olarak adlandırdıkları su kaynağının hemen batısında yer alır. Höyük, zeminden 5 m. yüksekliktedir. Höyük, köylüler tarafından tarla olarak kullanılmaktadır. Tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir⁷.

TEKMAN

Gökoğlan (Ziyarettepe) Kalesi

Tekman İlçesi Gökoğlan Köyü'nün 2 km batısında, 2410 m. rakımda, yer almaktadır. Kaynağını Palandöken dağlarından alan ve kalenin kuzeyinden geçerek Fırat'a karışan bir

6 Ceylan, A. – A. N. Morkoç, G. Kalmış, Erzurum Höyükleri ve Yerleşmeleri, Erzurum, 2021, 281 vd.

7 Ceylan, A. – A. N. Morkoç, G. Kalmış, Erzurum Höyükleri ve Yerleşmeleri, Erzurum, 2021, 120.

su kaynağı vardır. Ayrıca doğusunda Bingöl dağlarından gelip Aras nehrine katılan su kaynakları vardır. Kalenin batısında Tekman'dan gelip Karlıova'ya giden bir yol vardır. Kalenin kuzeyinden geçen ve Tırnagöl Köyü'ne oradan da Çat İlçesi'ne ulaşan ayrıca stabilize bir yol bulunmaktadır. Kale, üzerine yapılan trafolar sebebiyle tahribata uğramıştır. Kalenin yaklaşık 1 km güneyinde günümüzde halen işletilen bir krom yatağı bulunmaktadır. Kalenin 40 km kuzeydoğusunda tuz yatakları vardır. Kalede kaçak kazı izlerine rastlanmaktadır. Hemen kalenin doğu tarafında sur izleri görülmektedir. Özellikle trafo ve çevresinde kaçak kazılar yoğunlaşmıştır. Kalenin hemen doğu tarafında bir düzlük alan vardır. Kış şartlarının zorlu geçtiği zamanlarda bu alanın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hayvancılık açısından oldukça elverişli bir bölgedir.

Şuşar Yerleşmesi

Erzurum İli, Tekman İlçesi'nde, Aras Irmağı'nın ikiye ayrıldığı kısmın hemen ortasında yer almaktadır. Akan su nedeniyle ayrıntılı bir çalışma yapılamamıştır. Önemli bir yerleşme olduğu anlaşılan Şuşar Yerleşmesinde önümüzdeki yıl ayrıntılı bir şekilde çalışma yapmayı planlamaktayız.

YAKUTİYE

Köşk Höyük

Erzurum İli, Yakutiye İlçesi Köşk Mahallesi'nin kuzeybatısında, Erzurum-Tortum karayolunun 19. km'sinde, yoldan içeri girince 1 km. güneydoğuda, 1940 m. rakımda yer almaktadır. Höyüğün boyutları güney-kuzey doğrultulu 46 m. doğu-batı doğrultulu 23 m.'dir. Höyüğün kuzeybatısında Söğütyanı ve Kırkgöze Mahallesi bulunmaktadır. Höyüğün güney ve güneybatısı ovaya bakarken, kuzey ve kuzeydoğusu tepelerle çevrilidir. Ayrıca höyüğün kuzeybatısında Şıpsıp Mağarası ve Şıpsıp Kalesi ve Yerleşmesi ve güneybatısında Gökçeyamaç Kalesi yer almaktadır. Höyük tarım ve hayvancılık açısından son derece elverişli bir konumda bulunmaktadır. Günümüzde höyük çevresinde arıcılık faaliyetleri yapılmaktadır. Höyük su kaynakları açısından da zengin bir bölgededir. Höyüğün üstünde kaçak kazı izleri mevcuttur. Höyüğün kuzeyinde bulunan büyük ve derin olan kaçak kazı alanında hatıl parçaları tespit edilmiştir. Höyüğün tepe noktasında yer alan düzlükte oval planlı yerleşim izleri görülmektedir. Keramik verisi açısından oldukça zengin olan höyükte İlk Tunç Çağ ve Karaz tip keramiklere yoğun bir şekilde rastlanılmaktadır.

ERZİNCAN

MERKEZ

Ağdat Bağlar Mevkii Yerleşmesi

Erzincan İli, Ortayurt Köyü'nün 1 km. güneyinde, Bağlar olarak adlandırılan mevkide

1340 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşim yeri, sulu tarıma ve hayvancılığa elverişli bir bölgedir. Burası ayrıca Munzur Dağlarının eteğinde oldukça korunaklı bir alandır. Bölgedeki vadi içerisinde çok sayıda üzüm bağı vardır. Bu alanda yapılan araştırmada yoğun bir keramik verisine rastlanmıştır. Aralarında künk parçaları ve küçük amorfların da bulunduğu çanak çömlekler Orta Çağ özelliği göstermektedir. Bu alanın söz konusu dönemde de bağ ve bahçe olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Ağdat Yerleşim Yeri

Erzincan il merkezinin 19 km. güneydoğusunda, Ortayurt Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda 1290 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşim, Munzur dağlarının güneyinde, Erzincan ovasının da kuzeyinde bulunmaktadır. Yerleşim alanlarının sınırları tespit edilecek durumda değildir.

Binkoç Kalesi

Erzincan İli, Merkez İlçesi Binkoç Köyü'nün üst tarafında, Ergan Dağı'nın orta kısmında, Erzincan il merkezini rahat bir şekilde görebilen stratejik bir kaledir. Kale özellikle Erzincan'ın doğu kapısı konumundaki Sansa Boğazı'nı ve güneye açılan kapısı olan Kemah Boğazı'nı da kontrol altında tutmaktadır. Kale kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. Kalede yapılan araştırmada mimari yapıların izleri görülebilmektedir. Kalede çok fazla kaçak kazı gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen keramikler Orta Çağ dönemine aittir.

Oğulcuk (Ergan) Kalesi

Erzincan'ın 19 km. güneydoğusunda, Oğulcuk Köyü'nün güneyinde, 1300 m. rakımda yer almaktadır. Bu kale Ergan Dağı'nın kuzey eteklerinde bulunur. Kalenin giriş kısmı doğu tarafındadır. Bu giriş bir koridor halinde batıya doğru uzanmaktadır. Kalenin tespit edilen mimari unsurları özellikle güneybatı tarafta izlenmektedir. Mimari yapı kalıntıları toprak seviyesinin biraz üzerindedir. Bazı mimari kalıntıların modern dönem kalıntıları ile iç içe olduğu görülmüştür. Kale ve eteklerinde az miktarda Orta Çağ keramiği tespit edilmiştir.

Oğulcuk (Ergan) Yerleşmesi

Erzincan merkeze bağlı Oğulcuk (Ergan) Köyü'nün 700 m. batı tarafında 1270 m. rakımda yer almaktadır. Yerleşimin geniş bir alana yayıldığı anlaşılmaktadır. Yerleşim alanı tarım arazisi olarak kullanılması nedeniyle tahribata uğramıştır. Yerleşim alanının doğusunda bir akarsu bulunmaktadır. Az miktarda Orta Çağ keramiği tespit edilmiştir.

Türkmen (Ergan) Kalesi

Erzincan İli, Oğulcuk Köyü'nün güneybatısında, tepelik bir alanda 1350 m. rakımda yer almaktadır. Ovası tamamen kontrol altında tutabilecek oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Etrafı tarım arazileri ve sulama alanları ile çevrilidir. Söz konusu alan hayvancılık için gerekli olan zengin otlaklara sahiptir. Kalede yapılan araştırmalarda mezarlık alanının güney

ucunda kuru duvar tekniği ile inşa edilmiş bir sur duvar örgüsü tespit edilmiştir. Burada ele geçen keramikler İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ ve Orta Çağ'a tarihlendirilmektedir.

ÜZÜMLÜ

Gavur Kalesi

Üzümlü İlçesi'nin 32 km. kuzeydoğusunda, Sarıkaya (Kureyşli) Köyü'nün 1 km. doğusunda, oldukça sarp bir kayalığın üzerinde 1840 m. rakımda yer almaktadır. Kale, yüksek dağlar ile çevrili olduğundan gizlenmiş bir görünüm vermektedir. Kalenin hem kuzeyinden hem de güneyinden iki ayrı çay akmaktadır. Kalenin kurulu olduğu sarp kayalık alanın kuzeyi, güneyi ve batısı oldukça dik yamaçlıdır. İlginç bir şekilde doğu tarafı da daha yüksek bir dağa dayalıdır. Kaleye ulaşımın sadece kuzey tarafından oldukça zor bir şekilde sağlanabildiği anlaşılmıştır. Yine kuzey tarafında örgü tekniği ile yapılmış iki tünelin varlığı tespit edilmiştir. Vadi tabanına yakın olan tünelin giriş kısmı tespit edilmekle birlikte içine girmeye imkân vermemektedir. Kalenin orta kısmında yer alan ve birinci tünelle birleştiğini düşündüğümüz tünele girmek mümkün olmuştur. Bu tünel, kalenin zirvesine doğru 50 m. kadar yükselmektedir. Kalenin zirveye yakın çıkış kısmında 60x240 cm. ölçülerinde bir çıkış (veya giriş) kısmının örgü tekniği devam ettirilerek yapıldığı anlaşılmıştır. Bu örgü tekniğinde harç kullanıldığı tespit edilmiştir. Bahsedilen tünellerin suya ulaşmanın yanı sıra başka amaçlarla da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Kalede bol miktarda maden cürufunun tespit edilmiş olması burada madencilik ile ilgili bir faaliyetin de yürütülmüş olma ihtimalini akla getirmektedir. Gavur Kalesi'nde tespit edilen keramikler Orta Çağ özelliği göstermektedir.

Geyikli (Kertah) Kalesi I

Erzincan İli, Üzümlü İlçesi'nde bulunan Geyikli Kalesi I, Geyikli Köyü'nün 1 km. kuzeyindedir. Doğal bir tepe üzerine kurulmuş olan kalenin eteğinde bir sur duvarı bulunmaktadır. Kalede çift duvar sistemi bulunmaktadır. Söz konusu sur duvarı temel seviyesinden 50-70 cm. yüksekliğe sahiptir. Kalenin ilk girişinde bulunan sur duvarı daha büyük ve daha kalındır. Sur duvarının ilerisinde iki ana kayadan faydalanılarak oluşturulmuş bir giriş kapısı ve bunu takip eden kuzey-güney yönlü 85 m. uzunluğunda, 4 m. genişliğinde bir yol ile kalenin diğer ünitelerine ulaşım sağlanmaktadır. Kalenin doğu kısmında bir kutsal alan tespit edilmiştir. Söz konusu kutsal alanın bulunduğu ana kaya, 440x420 cm. boyutlarındadır. Kutsal alanın arkasında bulunan bir kayanın altı oyularak 140x60 cm. boyutlarında bir oyma mezar oluşturulmuştur. Kaleye ait üniteler kuzey kesiminde yoğunluk göstermektedir. Kalede herhangi bir keramik verisine rastlanmamıştır. Kalenin mimari özellikleri İlk Tunç Çağı özelliği göstermektedir.

Geyikli (Kertah) Kalesi II

Üzümlü İlçesi'nde, Geyikli Kalesi I'in yaklaşık 100 m. batısında bulunur. Geyikli Kalesi I'e göre 10 m. daha yüksekte kurulmuştur. Bu kalenin yapılmasının amacı Geyikli Kalesi I'in

Erzincan'ın batı kısmını kontrol altında tutamamasıdır. Geyikli Kalesi II, Erzincan Ovası'na ve Sansa Boğazına hâkim, oldukça stratejik bir konuma sahiptir. Kalede herhangi bir keramik bulunamamıştır.

Geyikli (Kertah) Kalesi III

Üzümlü İlçesi'nde, Geyikli Kalesi I'in yaklaşık 150-200 m. doğusunda yer alır. Kalenin kuzeyinde iki ana kayadan faydalanılarak 3,60 cm. genişliğinde bir giriş kapısı bulunmaktadır. Bu kapıdan girildiğinde kiklopik teknikte yapılmış bir duvar sistemiyle karşılaşılır. Giriş kapısının solundaki kayanın yüzeyi perdelidir. Kale kapısından girdikten sonra 8 adet çeşitli büyüklükte oda bulunmaktadır. Bu odalardan ikincisi dikdörtgen planlı olup 66 m² ölçülerindedir. Odanın girişi doğudan sağlanmaktadır. Bu odanın kuzeyinde 4x2 m. ölçülerinde küçük bir oda daha vardır. Odaların çoğu kareye yakın oval planlıdır. Mimari yapıların inşasında kiklopik tekniğin kullanıldığı açık bir şekilde görülebilmektedir. Kalenin sur duvarları 1,5x2 m. ölçülerindedir. Kalede bol miktarda obsidiyen verisine rastlanmıştır. Kalenin batı tarafına doğru uzanan, 2 m. eninde, 8 m. uzunluğunda bir koridor mevcuttur. Bu koridor 30 m² büyüklüğünde sıralı odalara açılmaktadır.

Resim 1 : Toprakkale Höyük.

Resim 2 : İncesu Kalesi III.

Resim 3 : Sarıveli Höyük.

Resim 4 : Kuşluca (Zernak) Kalesi.

Resim 5 : Altınbaşak Höyük II.

Resim 6 : Altınbaşak Höyük III.

Resim 7 : Gökoğlan (Ziyarettepe) Kalesi.

Resim 8 : Şuşar Yerleşmesi.

Resim 9 : Köşk Höyük.

Resim 10 : Ağdat Yerleşim Yeri.

Resim 11: Oğulcuk (Ergan) Kalesi.

Resim 12 : Gavur Kalesi.

Resim 13 : Geyikli (Kertah) Kalesi I.

Resim 14 : Geyikli (Kertah) Kalesi II.

Resim 15 : Geyikli (Kertah) Kalesi III

Ceylan, A. – A. N. Morkoç, G. Kalmış, Erzurum Höyükleri ve Yerleşmeleri, Erzurum, 2021, 121.

FIELDWORK AT PHOENIX 2021

Asil YAMAN*

Phoenix/Phoinix (Φοῖνιξ) is an Ancient Greek *deme* located near the modern village of Taşlıca, district of Marmaris. The settlement is located in the southwest part of the Bozburun Peninsula (SW Turkey) which is also known as the Carian Chersonese, a political sub-region of ancient Caria, or the Rhodian Peraia, especially in the Hellenistic period (Held, 2005, p. 86-88, 96, fig. 2; Cahn, 1970, p. 200; Meiggs, 1972, p. 556, Nr. 6).

The first systematic and intensive archaeological explorations of Phoenix were initiated in 2021 by a multidisciplinary team whose work was conducted under the *aegis* of the Ministry of Culture and Tourism of Turkey, General Directorate for cultural heritage and museums¹.

The research area comprises the Söğüt and Taşlıca villages and includes not only the ancient site of Phoenix but also extends to the neighbouring towns of Thysannous in the north and Kasara towards the south (Map: 1). Today, the areas covered by Taşlıca and Söğüt villages are both vulnerable to illicit excavations and looting of artifacts. The cultural and natural heritage in the southwestern part of the peninsula is heavily threatened by urban and agricultural expansion which is changing the landscape visually, and also endangering the biodiversity. We truly believe that our multidisciplinary and new generation holistic approaches will advance awareness, education, preservation, and promote the documentation archaeological remains and cultural heritage in Phoenix and its environs.

Facing these challenges with a great sense of responsibility, the first year of the fieldwork mainly focused on intensive surveys and documentation of the core of the settlement in the Sindili plain where Phoenix stands. Researches have been carried out in Hisar Tepe, which consists of the fortified acropolis of the site, the Apollo sanctuary (Kızlan church), and the necropoleis of Burgaz Tepe and Tülü Tepe.

HİSAR TEPE, THE ACROPOLIS

Hisar Tepe, dominating the Sindili plain, is located 4 km south of modern Taşlıca village, and consists of the fortified acropolis of Phoenix (Figure: 1). This territory constituted the main fieldwork area in 2021. Our research on the Hisar Tepe revealed that the multi-layered fortifications of Phoenix are partly preserved and built with local grey limestone. The architectural evidence indicates that the first inhabitants of Phoenix built a gradual defense system on the acropolis designed with an inner and outer walls (F1).

* Dr. Asil Yaman (Project Director), The University of Pennsylvania Museum, Mediterranean Section, Philadelphia, USA, ayaman@upenn.edu

1 We would like to warmly thank the General Directorate for Cultural Heritage and Museums for their permission and generous support. We are also grateful to the state representative Tuba KONUK from Bilecik Museum for her endless efforts.

Our research on the acropolis indicate that the walls are mostly preserved in the northern and western parts, whereas the eastern side of the defense walls seems to be substantially damaged. However, owing to the steep nature of the terrain, it is possible that there was no wall built on the southern part. The data that we gathered from the fortifications support the previous hypothesis proposed by I. Pimouguet- Pidarros (1994, p. 247).

Observations on the walls point out that the masonry is mostly isodomic except for the repairs and late additions, but it is clear that the walls were built with different construction techniques. They seem to have been repaired by the later inhabitants of Phoenix with smaller scale limestones bound with hard white mortar, which possibly shows the Byzantine period usage of the acropolis. The wall thickness varies but generally measures around one meter and the elevation is preserved roughly up to three meters high at some points. We identified at least three well-preserved *bastion* on the eastern side of the fortifications.

The strategic position of the Hisar Tepe on Sindili Plain which controls the northern and southern routes between the ancient Portus Cressa (Serçe harbour) and Thysannous, might suggest that Hisar Tepe was chosen as a military garrison by the first builders.

Investigations on the acropolis were extended through the south-eastern side of the hill which gave us the opportunity to re-explore an inscription carved directly onto the bed-rock (Figure: 2). The inscription has a 90-line long text, which dates to the 3rd century BCE according to A. Bresson (1991, p. 144-148, no. 149)². It has a list of donors who contributed financially towards the construction of a temple dedicated to Dionysos. Since the inscription is *in situ*, it is possible that one of the eastern terraces of the acropolis might have been the host of the naos of the Dionysos. In any case, it provides us important economic and religious insight into Phoenix's community and highlights the connections with the Rhodian state. During the campaign on the southeastern side of the acropolis, we discovered an open area supported by an individual terrace wall. According to the architectural finds, such as exedra blocks, sculpture bases, inscribed rock-cut niches, and stoa remains, this area might be described as one of the public areas of the settlement like an agora or a sacred area. Besides the architectural data, we also collected Cnidian and Rhodian amphora sherds dating back to 3rd and 2nd century BCE within this *locus*.

Another well-preserved and notable building on the acropolis that we identified among the vegetation is located on the southern end of the hill. It is covered with small limestone walls and includes white mortar. We also collected from this area several ceramic sherds dated to the mid and late Byzantine period, which give a glimpse of the settlement activity on the acropolis during the Middle Ages.

2 The epigraphic material is being investigated by Anna SİTZ and Koray KONUK who have started to re-assess the published material and investigate the new inscriptions that were discovered at Phoenix in 2021.

Another discovery made during the 2021 campaign and related to the acropolis is the ancient path measuring approximately 800 m. long passing through the north necropolis of Phoenix and connecting the acropolis to the Apollo sanctuary. In the next campaign, we plan to document the rest of the ancient roads and nearby remains which continue to Kasara (Asardibi), Prinari (Gedik) and Portus Cressa (Serçe Limanı).

THE TEMPLE – CHURCH

One of the main structures of Phoenix is located approximately 2.5 km southwest of the modern village of Taşlıca and about 500 m from the acropolis (Oğuz, 2013, p. 196; Dürrbach & Radet, 1886, p. 258). In the light of the plan features, there is no doubt that the existing building is a church. However, the church was placed on the foundations of an earlier building whose architectural elements of a Doric structure belonging to the Hellenistic period were used as spolia. Among these re-used blocks is an inscription dedicated to Apollo that was used on the walls of the building. Based on these data, the building was included in the literature as both a temple of Apollo and a church (Figure: 3-4). Although the temple-church is generally in the east-west direction, there is a 10 degree shift in the northeast-southwest directions.

Large blocks (limestone/marble) were used in its construction. However, their analyzes were not made and therefore their quality and sorts could not be determined. Although the term black marble is used for the material in the literature, it is not possible to reach a definite judgment on this subject unless analyzes are made. Only the materials constituting the foundation, floor and walls of the building have been preserved. The material used in the top covering and doors were not preserved. However, it should be necessary to consider the possibility that wood has been used in the top covering and doors. There are technical details such as clamps and dowels on the blocks. This shows that metal was also used as a binding material, at least during the period of the temple. The data on the foundation of the building come from the west facade. On this facade, under the podium, there are semi-finished and partially protruding blocks, varying from place to place, with an average height of 34 cm and a width of 35-86 cm.

The entrance to the Byzantine church is from the west side. Here, a 76 cm tall step is needed to provide access to the door. However, no block used for this purpose has been found in the area. No traces of crepidoma were detected on the front faces of the podium blocks located on the western facade of the building. This situation provides evidence that the Hellenistic temple entrance should be located in the east.

Unless excavations are carried out in the area, it is not possible to determine the plan of the Hellenistic temple and to make predictions about it. However, the absence of crepidoma provides evidence that the temple is not peripteros or dipteros. In this case, three suggestions remain for the temple plan type. First: it is a structure consisting only of naos, where no columns are used. Second: it has a templum in antis plan type. Third:

it is a structure in which the prostylos plan type was applied. No columns were detected in the area. However, a stylobate block corresponding to the bottom of the column was detected. Thus, the presence of the stylobate block rules out the first of the three suggestions presented above. There remain *templum in antis* and *prostylos* plan types. It can be suggested that a solution to this problem can be found to a large extent by carrying out excavation works.

The plan of the building, which was converted from a temple to a church in the Byzantine period, can be seen to a large extent. However, the rubble heap and destruction at the back of the church cause some difficulties. The building consists of a narthex and three naves. In the literature research, it has been suggested that the back side of the middle nave is a semicircular apse and the side naves are rectangular (Ruggieri, 1989, pl. 6). However, the destruction of the back side of the building did not make it possible to obtain data on this area.

Apart from the orthostats, many blocks with different functions that should not have been used in the original wall were found on the church walls. Among the blocks in question, there are triglyph-metopes belonging to the frieze of a Doric structure, architraves, cornices and some profiled blocks belonging to tombs. Owing to the use of spolia blocks in the building, the wall thicknesses show differences and the wall thickness can vary between 70-78 cm. The best preserved wall of the building is the wall separating the narthex and the naves, and its height is 3.03 m. Although there is evidence of clamps, dowel and croebar holes in the building, we have observed that they were not used intensively.

Two inscriptions were found on the northern jamb blocks of the north nave door. The first inscription points to Apollo (ΑΓΟΛΛΩΝΟΣΙΠΕ, Dürrbach & Radet, 1886, p. 258; Ruggieri, 1989, fn. 12; Bresson, 1991, p. 149, no. 151), and the second inscription to Eleithya (Ελειθύας, Bresson, 1991, p. 149-150, no. 152).

In the light of the current data, we believe that the building has two phases. In its first phase, it was a temple where there may have been worship of Apollo or Eleithya or both. Based on the above mentioned Apollo inscription (Bresson, 1991, p. 149, no. 151), it is possible to date the temple between 250-100 BCE. It is possible that this dating will be placed within a narrower time period with detailed studies to be carried out in the area.

Then, the building was converted into a church in its second phase. No data to provide definitive evidence regarding the date of the church could be found in the area. The building is usually dated to the end of the 5th century / the beginning of the 6th century CE (Ruggieri, 1989, p. 358).

THE CERAMIC STUDIES: CHRONOLOGICAL OVERVIEW

Ceramic finds picked up during the survey were subjected to a first assessment, and we were lucky to see the densities, chronological continuity, presence, or the absence of some popular imported potteries. Among these finds, the earliest datable sherd, which might belong to a *kotyle*, can be dated to the first quarter of the 6th century BCE which alters what we hitherto knew of the chronology of Phoenix. As a result, a *terminus post quem* for settlement activities at Phoenix can now be placed in the Archaic period.

The canonical Rhodian and so-called Rhodian local amphoras, and especially the mushroom type and Cnidian amphoras, were also popular at Phoenix during the Hellenistic period. On the other hand, the absence of the early Roman imperial period pottery gives a hint about a *hiatus* which shows similarities with the other settlements on the Bozburun Peninsula (Held, 2005, p. 85-100; Gürbüzer, 2021, p. 219- 249; Yaman, 2022, p. 113-128). However, the existence of some red slip wares such as LRC Hayes Form 3, LRD Hayes Form 9 and globular amphora sherds show us the continuity of the settlement in late antiquity. However, we should note that the latest datable sherds belong to the 7th century CE in Phoenix and there might be another gap on material culture until the 11th century (Figure: 5).

The glazed sherds from the Acropolis clearly show the mid and late byzantine activities on Hisar Tepe. We will expand the ceramological researches next year and plan to make archaeometric analysis on the local produced sherds to enlighten our knowledge about pottery production and their distributions in the region.

MAPPING AND DOCUMENTING

An area covering 90 hectares was mapped and documented for the Phoenix Archaeological Project. UAV Photogrammetry was used for the best description of the topography. Numerous Ground Control Points (GCPs) have been installed in the documentation area and these GCPs will be used to georeference aerial photographs and are temporary tarpaulin which does not damage the site. GCPs were measured with Spectra SP60 model GNSS receivers, at 15 epochs, 2 times with 1 hour intervals, using the RTK (Real Time Kinematics) technique with sub-cm sensitivity. The RTK technique works with at least two receivers. With the use of one as a base station and the other as a rover, it provides sub-cm accuracy with instantaneous corrections from the Base (Figure: 6).

Two flights were made with the DJI Phantom 4 Pro model drone. General flight was made at 3.9 px/cm GSD (Ground Sampling Distance) resolution. The Ground Sampling Distance (GSD) is the distance between two consecutive pixel centers measured on the ground. High resolution flight is flown closer and has a resolution of 1 cm/px. Data such as Orthophoto, 3D Model, DEM data and Dense Point Cloud were produced from the flights. The aerial photographs were taken as an overlay in proportions and a Stereo Model

was created. A 1/1000 topographic map was produced from stereo models by using 3D Glasses with precision method. Coordinated data from all disciplines (geophysics, architecture etc.) can be processed on the topographical map produced (Figure: 7).

However, since we have large data from different disciplines and data will be entered regularly every year, the data must be recorded and stored in a certain systematic way. We created the GRID system to provide this systematic and we added this system to the GIS database. This GRID system covers the entire documentation area of 25mx25m intervals. Each cell is uniquely named in a particular order. The created GRID system can be used with GNSS receivers as basemap data. Thus, we can instantly know which cell we are in and record the data with its coordinates and original name. This GRID system will provide us great convenience in archiving stratified data in the coming years.

An inventory of the funerary structures visible on the surface was undertaken. These are spread over a large area ranging from the eastern and southern slopes of Burgaz Tepe (Figure. 8) to those of Tülü Tepe further south. The northern limit is the lower slope above the temple-church, the southern limit is the southern hillside of Tülü Tepe. The sloppy nature of the terrain led to the development of numerous terraces whose retaining walls are mostly well preserved. The aim of our study was to document these funerary terraces whose construction techniques range from rough dry stone walls to neat ashlar stone masonry. We identified a total of 58 of these terraces which were numbered and arranged (north to south) following the ancient path leading from the temple-church towards the acropolis.

Funerary terraces fall into two groups: those on which the presence of tomb markers can be seen, and neatly built terraces without a marker whose construction techniques are similar to the first group. Other more modest terraces were probably used for burial purposes, but apart from the fact that these simple terraces are intertwined with their funerary counterparts, there is no other evidence on the surface indicating a burial function. We cannot give a definite answer without excavation. Likewise, it is not possible to propose reliable dating without obtaining archaeological material. However, we were able to make some chronological evaluations with the building stones and masonry techniques and shapes used in the terraces. Mentioned above, the earliest datable sherd found so far at Phoenix, which might belong to a *kotyle*, and dated to the first quarter of the 6th century BCE, was found on the ancient path going through the Burgaz necropolis. It is likely that this archaic sherd came from one of the tombs overlooking the path. Funerary markers are usually stepped marble blocks which are either rectangular or pyramidal in shape and are culturally distinctive of this area. Most of these tombstones have fallen down the slopes, but some examples are still in their original position, still standing on their purposefully built terraces (Figure. 9). A few more complex funerary structures round in shape were identified and will be the subject of a more detailed study during the next campaign.

Integrated Geophysical Investigations

Geophysical studies have been carried out around the Apollo sanctuary of Phoenix. Integrated geophysical surveys of 2021 were conducted by Geoim Ltd between 20-25 October 2021 on the parcels around the Apollo sanctuary located approximately 1.75 km southwest of Taşlıca village. In these studies, in order to document the subsurface distributions of buried archaeological features, various techniques such as magnetic gradiometer, electrical resistivity tomography (ERT), induced polarization tomography (IPT), georadar (GPR) and seismic tomography (SRT and MASWT) were used (Drahor, 2006; Drahor *et al.*, 2007; Drahor, 2011; Drahor *et al.*, 2015); Drahor 2019; El-Qady *et al.*, 2019). Thus, by making use of the different physical properties of the subsurface, the images of the subsurface structures around the Apollo sanctuary were obtained. Archaeological prospecting is a general name given to non-destructive methods used in archaeological sites. This branch of science has shown an interdisciplinary development in the world and after a certain time, all the researches made for the purpose of prospecting in archaeological areas have started to be defined under this general term. Although geophysical methods are widely used in this research area; investigations are also carried out in prospecting branches such as remote sensing, geochemistry, Geographic Information Systems (GIS), positioning (GPS), thermal sensing. Today, archaeological research needs such techniques, and thus, while the rate of usage of archaeological prospecting rapidly increases, significant developments occur in methods on the other hand. The most widely used method in archaeological prospection is the geophysics. The main reason for this; in addition to the success and speed of geophysical methods used in archaeology in identifying buried archaeological objects, it is the investigate of the relevant area without creating any disruptive effects. It is very difficult to come up with a good excavation strategy before excavating an archaeological site, as archaeological sites are often covered with a thick layer of soil. However, archaeological structures buried under the ground by using geophysical methods become visible by making use of their different physical properties. Thus, with short-term geophysical surveys conducted on large areas, many features such as the extent, distribution, depth, quality and shape of buried archaeological structures can be revealed. After such a study, archaeologists working in the field can create an effective excavation strategy and have important findings in a short time.

DATA ACQUISITION

Before starting the geophysical investigations, grid points were created by using a Trimble R4 GNSS system GPS device in order to conduct integrated geophysical surveys in the areas determined within the scope of the archaeological surveys of the ancient city of Phoenix. Geomagnetic surveys were carried out on a total of 7 grids, each measuring 20 x 20 m. The data were collected using a Geoscan FM256 type gradiometer with line spacing of 1 m and sampling interval of 0.5 m on the specified grids. Georadar surveys were carried out on 3 grids of 20 x 20 m and 2 grids of 10 x 20 m, using a

GSSI SIR 3000 device and a 270 MHz antenna. In this study, data were obtained with line spacing of 1 m and sampling interval of 0.02 m. ERT surveys were achieved by measurements made on 12 lines in the NW- SE direction within an area of 22 x 29 m near the Apollon Sanctuary. In this study, ERT data were collected using an AGIUSA multi-channel resistivity/IP device. During the study, the line spacing was determined as 2 m and the sampling interval as 1 m. In addition, an ERT and IPT study was conducted to determine the groundwater-related environments in the region, which is located in the Sindili region SW of the ancient city of Phoenix, on a line with 295 m. In this study, ERT and IPT data were collected with measuring intervals of 5 m on the line. The seismic study was carried out using a Geometrics Geode seismograph on a W-E oriented line near the Apollon Sanctuary. In this study, SRT and MASWT data were collected with a line length of 25.5 m and a distance of 1.5 between geophones. The SRT study was accomplished via 40 Hz and the MASWT study via 4.5 Hz geophones (Figure. 10 -14).

PUBLIC ARCHAEOLOGY AT PHOENIX: CULTURAL AND ECOLOGICAL HERITAGE PROGRAM

Besides the scientific studies, we also carried out a cultural and ecological heritage education program for children who live in the region³. The main objectives of the program were helping children to recognize, understand and protect the cultural and ecological heritage of the land they live in and transfer the heritage they have to future generations. Raising individuals who are sensitive to archaeology and related issues, who have gained awareness as well as tolerance towards different cultures and their own, who are conscious and responsible, are among the expectations of the project.

For this purpose, we collaborated with the local bureau of the Ministry of education, the Mediterranean conservation society, and the creative drama organisation named Müzede Drama. During the field season, we educated more than a hundred children in Söğüt Elementary school for three weeks. We plan to continue this program for the next five years systematically⁴.

FILLING THE GAP: ORAL HISTORY INTERVIEWS

In 2021, we also conducted the oral history interviews with the elderly people of modern Taşlıca village and recorded oral histories. The local stories, photographs, letters and other artifacts can be a very effective way of capturing information that is difficult to obtain by any other means. Oral accounts can serve to complement other kinds of information significantly.

3 The Cultural and Ecological Heritage Program is ongoing under the Public Archaeology Program which is directed by Işıl GÜRSU MASSA.

4 We are grateful to the officers of the local bureau of the Ministry of Education, Marmaris District Governorate, to the members of the Mediterranean Conservation Society and the creative drama leader Ms. Gül BULUT. This program was made possible thanks to their support and endless efforts.

We gathered very useful information about the local culture, food, and local stories from the late Ottoman and early Turkish republican periods. We will expand the oral history interviews to document the other intangible heritage elements in Söğüt village in the following years.

RURAL ARCHITECTURE DOCUMENTATION AND PRESERVATION PROGRAM

We started to document the traditional residential architecture, windmills, cistern structures, agricultural terraces and religious sites of Taşlıca (Fenaket), Söğüt, and Aziziye (Karamaka) villages located in the southwestern part of the Bozburun Peninsula which falls within the scope of the project. The program aims to record the tangible and intangible cultural values of the region, to increase awareness of the traditional architectural texture, and to keep our common heritage alive. Rural areas subject to the project are located on the borders of the Marmaris District Bozburun Peninsula, where domestic and foreign tourism is intense. Therefore, these areas are open to destruction due to population growth and irregular construction. In Taşlıca and Söğüt villages, where human and natural destruction continues today, no study on traditional architecture has been conducted before. In order to protect the local texture, which is losing its unique identity day by day, holistic and sustainable conservation strategies will be determined by using basic working methods in the field of architecture. During the fieldwork season, the main body of our work was to document the traditional architectural elements in Taşlıca (Fenaket), Söğüt and Aziziye (Karamaka) villages, to make detailed descriptions and take detailed photographs. Methods such as digitizing the data obtained from field studies through programs such as Autocad and making an inventory by processing it into a digital database is also applied. This program is carrying out and managing the process with a scientific team consisting of different disciplines in order to keep historical and local values alive and to make them sustainable. We plan to extend the documentation process to the Phoinikidou (Fenaket) Greek village in 2022.

BIBLIOGRAPHY

- Ambraseys, N. (2016). Earthquakes in the Mediterranean and Middle East. Cambridge.
- Atakuman, Ç., Erdoğan, B., Gemici, H.C., Baykara, İ., Karakoç, M., Biagi, P., Starinini, E., Guilbeau, D., Yücel, N., Turan, D. & Dirican, M. (2020). Before the Neolithic in the Aegean: The Pleistocene and the Early Holocene record of Bozburun - Southwest Turkey. *The Journal of Island and Coastal Archaeology*, 13, 1-33.
- Bent, J. T. (1888). Discoveries in Asia Minor. *JHS*, 9, 82-87.
- Blümel, W. (1991). *Die Inschriften der Rhodischen Peraia*. Bonn.
- Blümel, W. (2016). Addenda und Corrigenda zu IK 38 (Rhodische Peraia). *Epigraphica Anatolica*, 49, 85-105.

Bresson, A. (1991). *Recueil des inscriptions de la Pérée rhodienne (Pérée intégrée)*. Paris.

Cahn, H. A. (1970). *Knidos, die Münzen des sechsten und des fünften Jahrhunderts v. Chr., Antike Münzen und geschnittene Steine*. Berlin.

Chaviaras, M., & Chaviaras, N. (1913). *Περαΐας της Ροδίων ἐπιγραφαί*. *AE*, 9, 1-16.

Cook, J. M., & Plommer, W. H. (1966). *The Sanctuary of Hemithea at Kastabos*. London.

Demirciler, V. (2014). *Agricultural Terraces and Farmsteads of Bozburun Peninsula in Antiquity*

(unpublished Ph.D. dissertation, Middle East Technical University). Ankara.

Doğaner, S. (1999). *Bozburun Yarımadası: Coğrafya ve İnsan*. *Coğrafya Dergisi*, 7, 29-56.

Drahor, M. G. (2006). *Integrated geophysical studies in the upper part of Sardis archaeological site, Turkey*. *Journal of Applied Geophysics*, 59(3), 205-223.

Durna, G. E (2002). *Antik Çağda Güneybatı Anadolu (Karia) Bölgesi'nde Aphrodite Kültü. Aphrodite Karakterine Analitik bir Yaklaşım* (unpublished Ph.D. dissertation, Ankara University). Ankara.

Dürnbach, F., & Radet, G. A. (1886). *Inscriptions de la Pérée rhodienne*. *BCH*, 10, 245-269.

Gürbüzer, M. (2021). *Amos'ta yeni Araştırmalar ve Bulgular*. *Cedrus*, IX, 219-249.

Gürer Çatal, E. Y. (2019). *Rhodos Peraiası ve Rhodos'un Karia Üzerindeki Etkileri* (unpublished MA thesis, Istanbul University). Istanbul.

Held, W. (2001). *Forschungen in Loryma 1999*. *AST*, 18(1), 149-162.

Held, W. (2005). *Loryma ve Karia Chersonesos'unun Yerleşim Sistemi*. *Olba*, XII, 85-103.

Held, W. (2009). *Die Karer und die Rhodische Peraia*. In F. Rumscheid (Ed.), *Die Karer und die Anderen: internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin, 13. bis 15. Oktober 2005* (p. 121- 134). Bonn.

Held, W. (2010). *Die Heiligtümer und Kulte von Loryma*. In R. van Bremen & J. M. Carbon (Eds.), *Hellenistic Caria* (p. 355-576). Bordeaux: Ausonius.

Held, W. (2014b). *Helenistische Grabmonumente der Karischen Chersones*. In A. Matthaei & M. Zimmermann (Eds.), *Stadtkultur im Helenismus* (p. 250-267). Heidelberg.

Held, W., Cankardaş, Ş., & Şenol, A. K. (2007). *2005 yılı Bybassos Araştırması*. *AST*, 24(1), 37-50.

- Hula, E., & Szanto, E. (1894). Bericht über eine Reise in Karien. Vienna.
- Jones, N. F. (1987). Public Organization in Ancient Greece. Philadelphia. Newton, C. T. (1865). Travels & Discoveries in the Levant. Vol. 2. London.
- Oğuz, E. D. (2013). The Rural Settlement Pattern in Bozburun Peninsula during Classical and Hellenistic Periods (unpublished PhD dissertation, Middle East Technical University). Ankara.
- Papachristodoulou, I. (1999). The Rhodian Demes within the Framework of the Function of the Rhodian State. In V. Gabrielsen, P. Bilde, T. Engberg-Pedersen, L. Hannestad & J. Zahle (Eds.), Hellenistic Rhodes: politics, culture and Society (p. 27-44). Aarhus.
- Şengör, A. M. C., Görür, N., & Şaroğlu, F. (1985). Strike-slip faulting and related basin formation in zones of tectonic escape: Türkiye as a case study. In K. T. Biddle & N. Christie-Blick (Eds.), Strike-Slip deformation, basin formation, and sedimentation (p. 227-264). Tulsa.
- Tchihatcheff, P., De (1867). Asie Mineure. Description physique de cette contrée, Quatrième partie, Géologie. Vol. 1. Paris.
- Pulak, C., Townsend, R. F., Koehler, C. G., & Wallace, M. B. (1987). The Hellenistic Shipwreck at Serçe Limanı, Turkey: Preliminary Report. *AJA*, 91, 31-57.
- Ruge, W. (1931). Stratonikeia. *RE*, IV A-1, 322-325.
- Ruggieri, V. (1989). Rilievi di architettura bizantina nel golfo di Simi. 11 parte. *Orientalia Christiana Periodica*, 55, 345-373.
- Saner, T., & Kuban, Z. (1997). Kıran Gölü 1995. *AST*, 14(2), 433-450.
- Saner, T., & Kuban, Z. (2002). Kıran Gölü Kutsal Alanı 2000. *AST*, 19(1), 203-208.
- Stephanos Byzantinos, *Ethnica*.
- Strabon, *Geographica*.
- Spratt, T. A. B. (1886). Remarks on the Dorian Peninsula and Gulf, with Notes on a Temple of Latona there. *Archaeologia*, 49, 345-366.
- Spratt, T. A. B., & Forbes, E. (1847). *Travels in Lycia, Milyas, and the Cibyratis*. Vol. 1. London.
- Sümer, Ö., Drahor, M. G., Berge, M. A., Ongar, A., & Schachner, A. (2019). Geoarchaeological and Archaeoseismological Observations in Hattuşa: First Evidence of Earthquake Traces from the Hittite Capital. *Archäologischer Anzeiger*, 1, 90-96.
- Şenel, M., & Bilgin, Z. R. (1997a). 1:100 000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları No: 18 Marmaris-L4 ve L5 Paftaları. Ankara.

Şenel, M., & Bilgin, Z. R. (1997b). 1:100 000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları No: 18 Marmaris-L6 Paftası. Ankara.

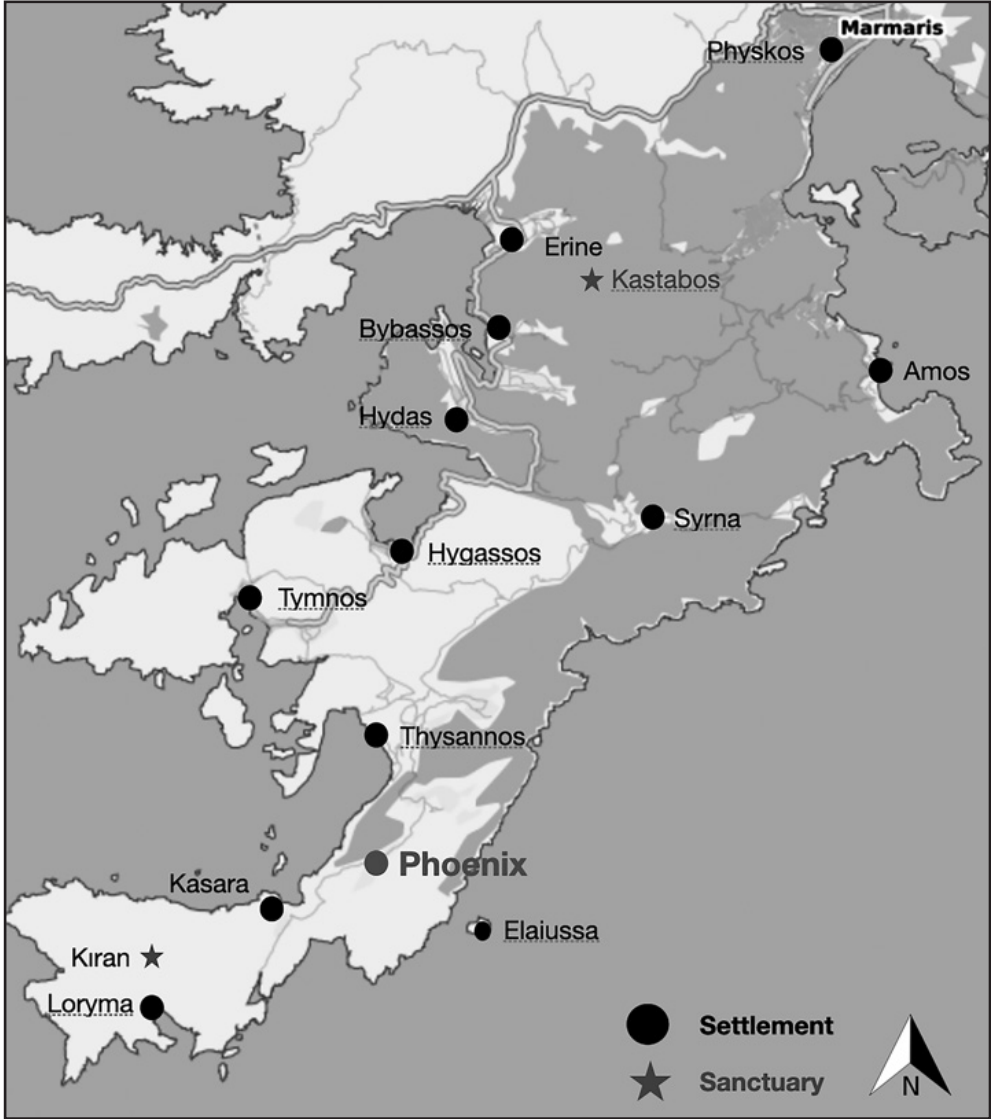
Şengör, A. M. C., Görür, N., & Şaroğlu, F. (1985). Strike-slip faulting and related basin formation in zones of tectonic escape: Türkiye as a case study. In K. T. Biddle & N. Christie-Blick (Eds.), *Strike-Slip deformation, basin formation, and sedimentation* (p. 227-264). Tulsa.

Tchihatcheff, P., De (1867). *Asie Mineure. Description physique de cette contrée, Quatrième partie, Géologie*. Vol. 1. Paris.

Twidale, C. R., & Romani, J. R. V. (2005). *Landforms and geology of granite terrains*. London.

Sanctuary of Hemithea at Kastabos (Asia Minor): New Evidence and Reconstruction. In R. Frederiksen, E. R. Gebhard & A. Sokolicek (Eds.), *The architecture of the ancient Greek theatre: Acts of an international conference at the Danish Institute at Athens, 27-30 January 2012* (p. 233-247). Aarhus.

Yaman, A. (2022). Amos Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Seramikler. *Olba*, XXX, 113- 128.

Map 1: Map of the Carian Chersonese (PAP archive).

Figure 1: Aerial view of Hisar Tepe (PAP archive).

Figure 2: Bedrock inscription listing donors towards the construction of a temple of Dionysos (PAP archive).

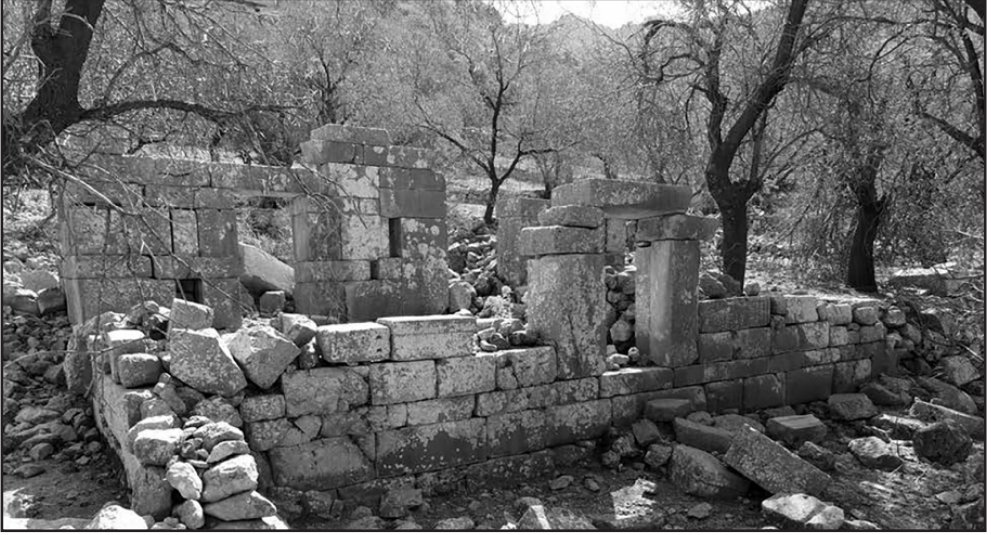

Figure 3: The temple-church, the western side (PAP archive).

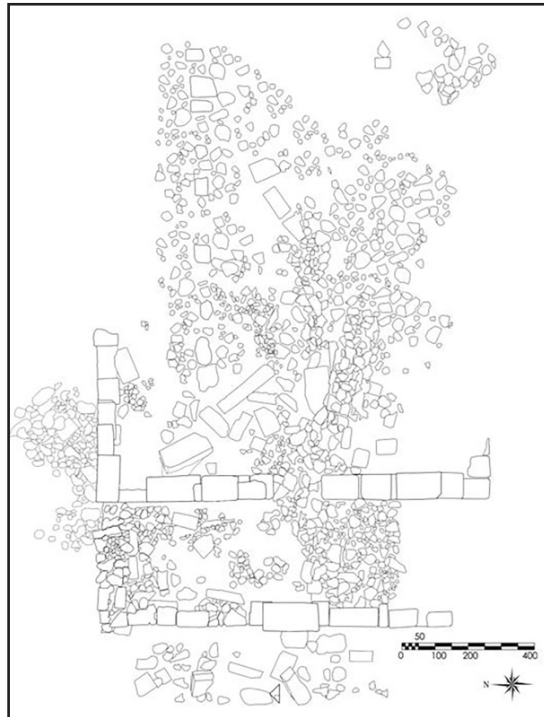

Figure 4: Ground plan of the temple-church (PAP archive).

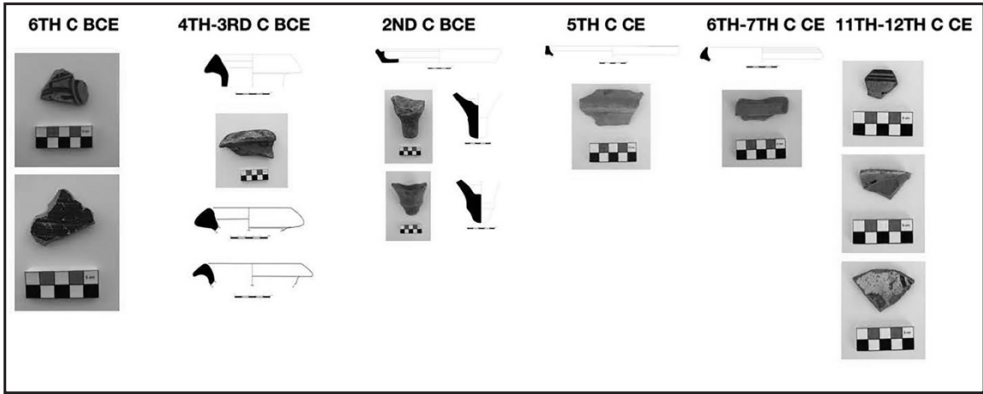

Figure 5: Chronological overview of the ceramics (PAP archive).

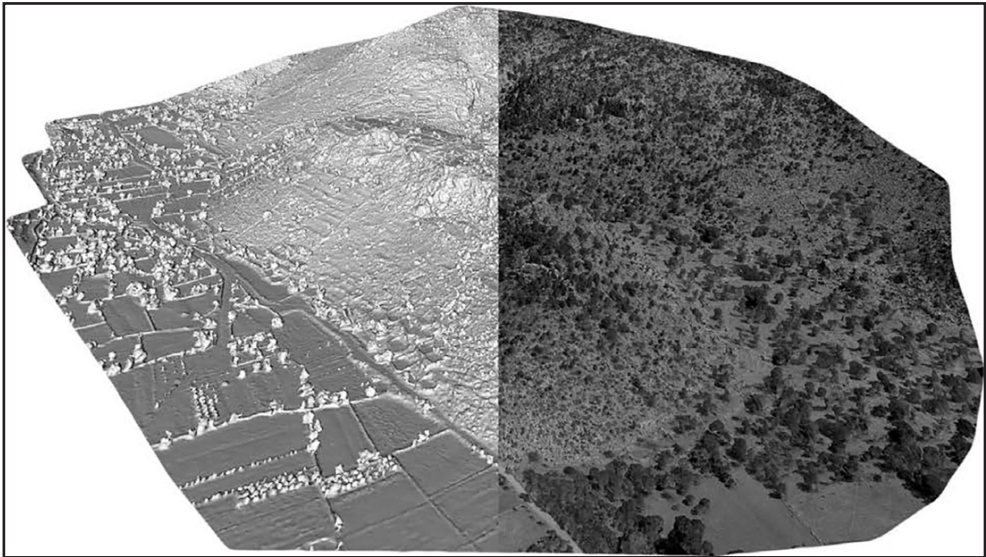

Figure 6: Image from the 3D model: solid-textured (PAP archive).

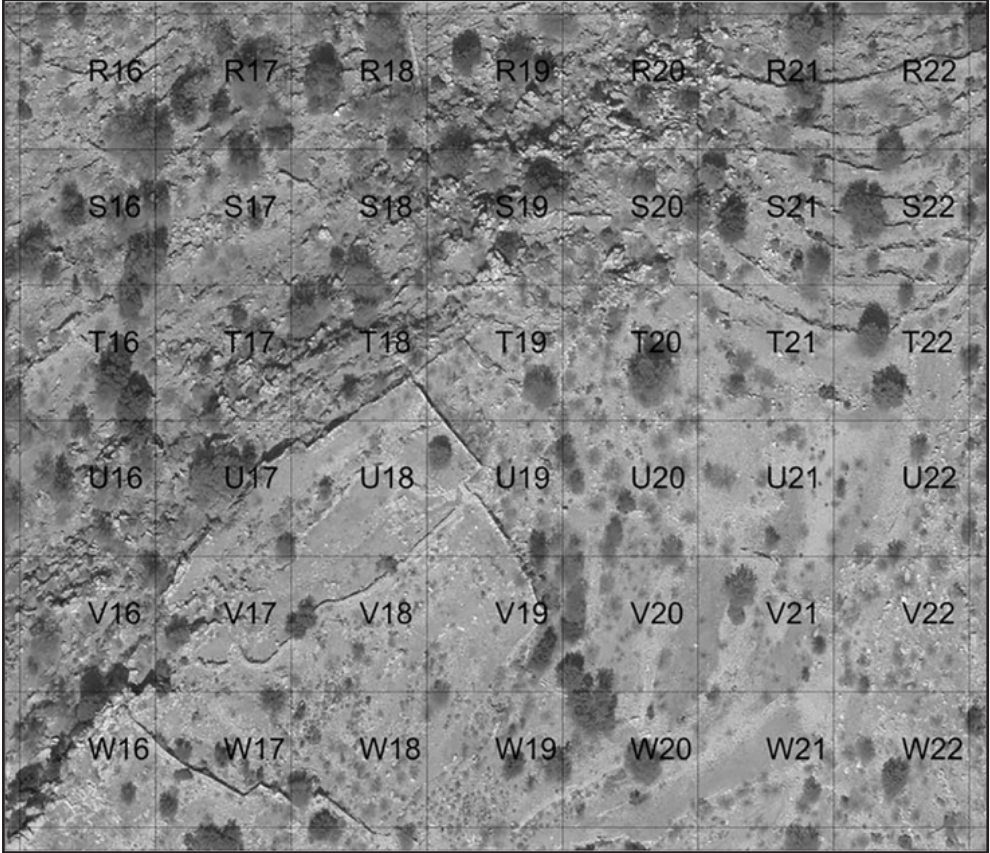

Figure 7: A section from the GRID System (PAP archive).

Figure 8: Funerary terraces on the lower hillside of Burgaz Tepe (PAP archive).

Figure 9: Terrace (MT 8) with stepped rectangular funerary marker in situ (PAP archive).

Figure 10: Comparison of the results of the integrated geophysical studies carried out in the north of the sanctuary. (a) Magnetic gradiometer (b) ERT depth slice (0-0.375 m), (c) georadar depth slice (0-0.5 m), (d) georadar depth slice (0.5-1.5 m) (PAP archive).

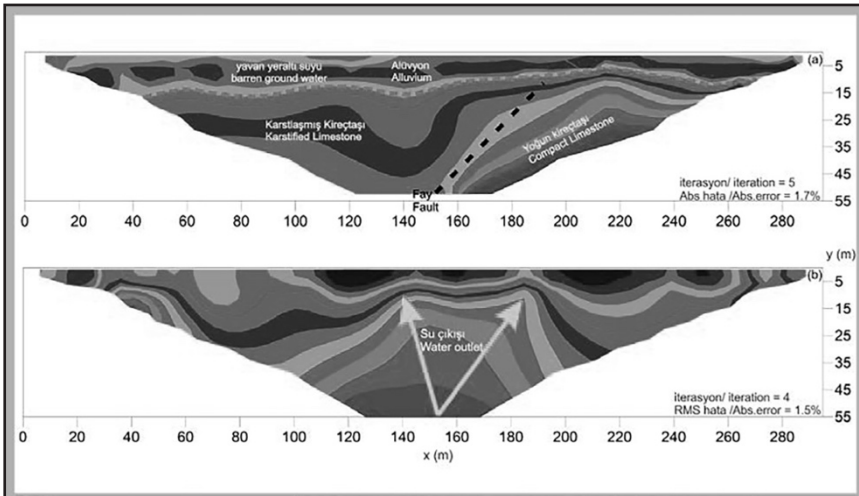

Figure 11: Two-dimensional models and interpretation of the hydrogeological ERT and IPT study in Sindili region (PAP archive).

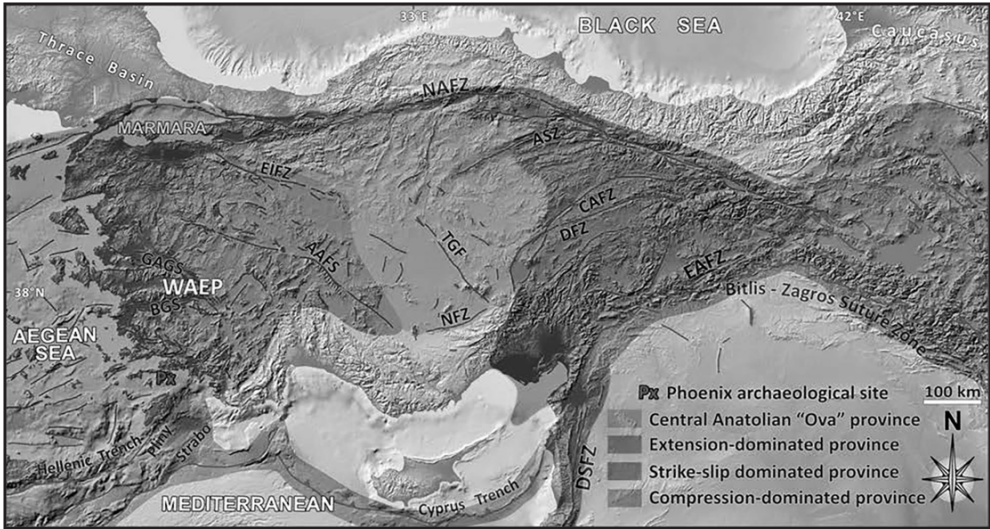

Figure 12: Geological map (PAP archive).

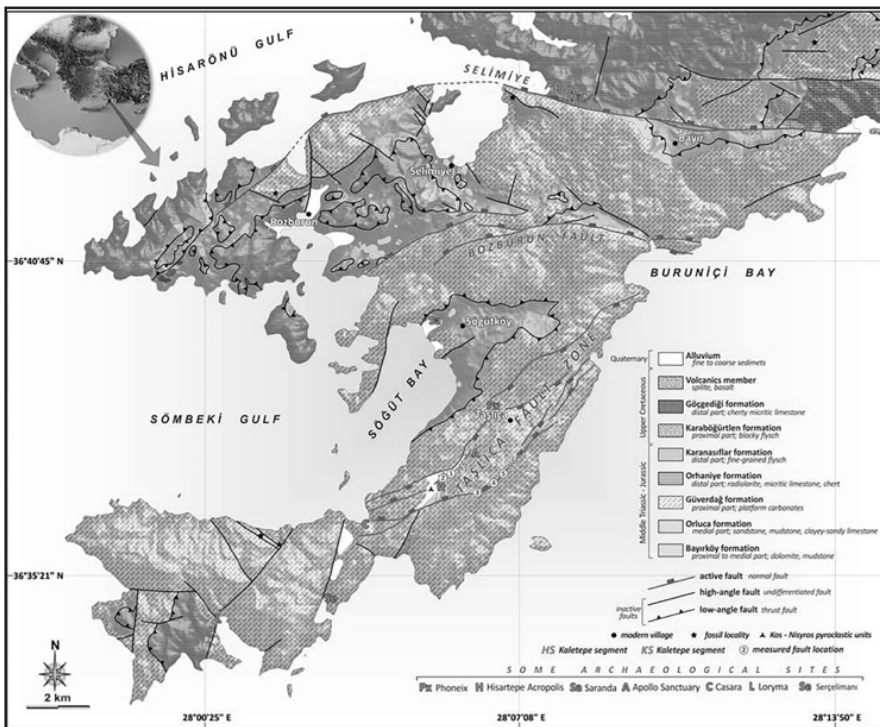

Figure 13: Geological map of the Bozburun Peninsula (PAP archive).

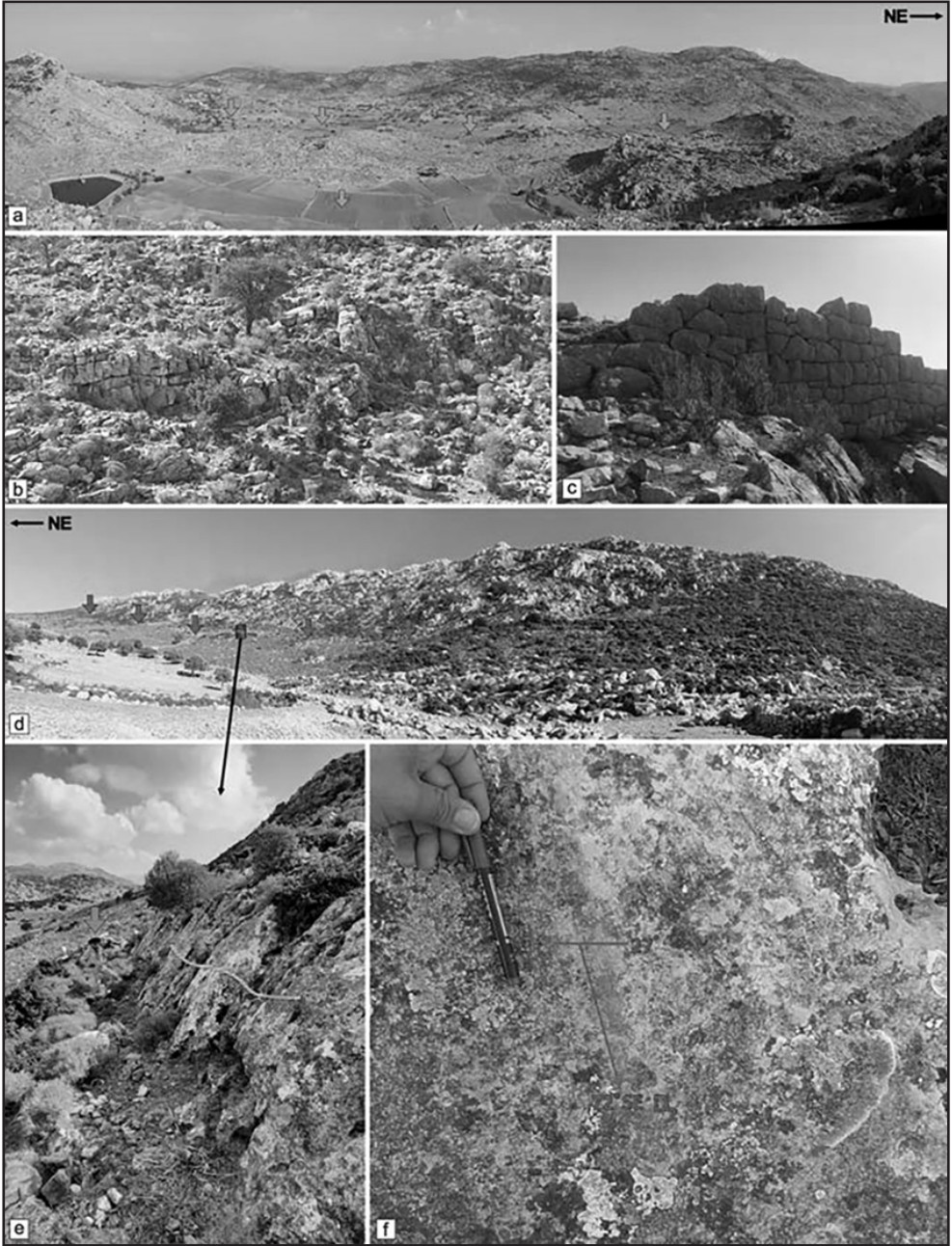

Figure 14: Geological features of the site (PAP archive).

YESEMİK HEYKEL ATÖLYESİ VE İSLAHİYE – NURDAĞI YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021

Atilla ENGİN*

Emrah ÖZDEMİR

Şenay DORUK ENGİN

Deniz Burak KİŞNİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Gaziantep Üniversitesi adına Gaziantep İli, İslahiye ve Nurdağı ilçelerinin sınırları içerisinde yürütölen yüzey araştırmaları (Yesemek Hitit Heykel Atölyesi ve İslahiye-Nurdağı Yüzey Araştırması - Proje No.- YA012702-2021) 19.06.2021 – 27.07.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmaları, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin ve İş Bankası Genel Müdürlüğü'nün destekleri ile yürütölmüştür. Bakanlık Yetkili Uzmanı olarak Gaziantep Müzesi'nden Arkeolog Halil Yılmaz görev yapmıştır.¹

İlki 2019 yılında başlayan ve üç yıllık bir proje olarak planlanan yüzey araştırmalarının temel amacı, Yesemek Hitit Heykel Atölyesi ile ilgili sorunları çözmek, heykel atölyesinin içinde bulunduğu İslahiye ve Nurdağı havzasındaki arkeolojik alanları incelemek ve bölge arkeolojisi ile ilgili bilgilerimizi arttırmaktır.² Kuzey Levant Koridoru içinde kalan bölgede en erken arkeolojik araştırmalar 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında başlasa da³, bölge henüz yeterince araştırılmamıştır. 2019 ve 2020 yılı yüzey araştırmalarımız, büyük ölçüde Yesemek Heykel Atölyesi'nin de içinde bulunduğu güney kesimde gerçekleştirilmiştir.⁴ 2021 yılı yüzey araştırmaları ise Yesemek ve yakın çevresi ile büyük ölçüde bölgenin kuzey kesiminde yürütölmüştür. Böylece hedeflenen İslahiye ve Nurdağı havzasının ön taraması tamamlanmıştır. Bu çalışmalar dışında, İslahiye yakınlarındaki Yesemek Heykel Atöl-

* Prof. Dr. Atilla ENGİN, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakölteesi, Arkeoloji Bölümü, 27310- Şehitkamil/ Gaziantep. E-İleti: enginatilla@hotmail.com.

Araş. Gör. Emrah ÖZDEMİR, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakölteesi, Arkeoloji Bölümü, 27310- Şehitkamil/Gaziantep. E-İleti: eozdemiradu@gmail.com

Arkeolog Şenay DORUK ENGİN, E-ileti: senaydoruk05@gmail.com.

Araş. Gör. Deniz Burak KİŞNİŞ, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakölteesi, Arkeoloji Bölümü, 27310- Şehitkamil/Gaziantep. E-İleti: denizkisnis@gmail.com.

1 Değerli katkıları ve yardımlarından dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'ne ve Belediye Başkanı Sayın Fatma ŞAHİN'e, İş Bankası Genel Müdürlüğü'ne, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreteri Sayın Sezer CİHAN'a, başta Şube Müdürü Sayın Serdar Murat GÜRSEL olmak üzere Gaziantep Büyükşehir Belediyesi KUDEB Şubesi Müdürlüğü'nün tüm çalışanlarına, Yesemek Alan Başkanlığı'na ve Alan Başkanı Sayın Zafer OKUDUCU'ya, Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne ve İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Bülent ÖZTÜRK'e, Bakanlık Yetkili Uzmanı Halil YILMAZ'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

2 Bkz. Engin 2021; Engin 2022; Engin vd. BASKIDA.

3 Bkz. Garstang 1908; 1913; Garstang vd. 1937; Landsberger 1948; Von Luschan vd. 1898; 1893.

4 Engin vd. BASKIDA.

yesi'nde ve 2019 yılında tespit edilen atölye ile ilişkili tepe yerleşmesinde⁵ araştırmalar devam etmiştir. 2019 yılı çalışmalarında tespit edilen 33 merkezde 16 höyük, 5 tepe yerleşmesi, 6 yamaç yerleşmesi, 5 nekropol, 1 kale, 1 Paleolitik istasyon, 2 taş ocağı, 1 doğal mağara ve 1 kaya kilisesi incelenmiş ve belgelenmiştir (Tablo 1). İncelenen merkezler, Paleolitik Çağ'dan Geç Osmanlı Devri'ne kadar farklı dönemlere ait kalıntılar barındırmaktadır.

YESEMİK HEYKEL ATÖLYESİ'NDEKİ ÇALIŞMALAR

Yüzey araştırmalarında, Yesemek Heykel Atölyesi'nde ve atölye ile bağlantılı olan, 2019 yılında keşfedilen GTÇ II tepe yerleşmesi⁶ üzerinde inceleme çalışmaları sürdürülmüştür. Yaklaşık 200 hektara yayılan ve tamamlanmamış görünen tepe yerleşmesi üzerinde (Resim: 1), özellikle orman sahası içinde, 1990'ların başlarında ağaç dikimi sırasında dağıtılmış bazalt yapı taşları incelenmiştir. Atölye içinde ise heykeltıraşlık eserleri ve mimari öğeler ile ilgili inceleme ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Atölyede, heykeltıraşlık eserleri ile ilgili fotoğraflama, haritalama, ölçüm, çizim, yapım teknikleri, korunma durumları dışında, 30 civarında eserin üç boyutlu lidar ve lazer taramaları yapılmıştır. Lidar ve lazer taramalarında heykeller üzerinde çıplak gözle görülmeyen detayların tespiti mümkün olduğundan, belirsiz olan göz ve ağız gibi detaylar ile alet izleri belirgin olarak görülebilmektedir. Yesemek dağ tanrılarının etek biçimindeki alt gövdelerinde yanlarda dikey bir yivle ayrılan bölümlerin bırakılması, Yesemek örneklerinin de tamamlandığında, olasılıkla Ain Dara örnekleri⁷ gibi eteklerden yanlara doğru çıkıntılar yapılacağını göstermektedir (Resim: 2). Atölye alanındaki incelemelerde, alanda heykeltıraşlık eserleri dışında, ortostatlar (Resim: 3) gibi çok sayıda mimari öğenin de üretildiği tespit edilmiştir.

Yesemek Heykel Atölyesi'ndeki önemli çalışmalardan biri de, UNESCO kalıcı listesinin dosya çalışmaları kapsamında Alkım ve Temizsoy dönemi kazı çalışmalarında⁸ açığa çıkarılan heykeltıraşlık eserleri de dahil olmak üzere, 518 eserin *in-situ* durumları incelenmiş ve envanterleri tamamlanmıştır. Yesemek Göleti çalışmaları sırasında tahrip edilen 1. derece sit alanında, Gaziantep Müzesi ile birlikte yürütülmekte olan kurtarma kazıları atölyedeki üretim aşamaları ile ilgili bilgilerimizi arttıracaktır.

NURDAĞI İLÇESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

Nurdağı – Büyük Park (YS 21-078): Nurdağı ilçe merkezinin kuzeybatısındaki doğal tepe üzerinde yer alan Nurdağı Parkı içinde, Roma Dönemi'ne ait onlarca kaya mezarı tespit edilmiştir. Çoğu üç bölmeli olan kaya oyuğu mezarlar büyük ölçüde tahrip olmuştur. Çalışmalarda, alan ile belgeleme çalışmaları kapsamında bazı mezar örneklerinin planları çizilmiştir. Mezarların bir kısmı arasındaki geçişler bağlantılar sağlamıştır.

5 Engin 2021; Engin 2022.

6 Engin 2021; Engin 2022; Engin vd. BASKIDA.

7 Abu Assaf 1990, 57-61, Taf. 41b, 43-46.

8 Alkım 1957; 1958; 1959; 1960a; 1060b; 1962a; 1962b; 1964; 1974a; Temizsoy 1992; 1993a; 1993b.

Nurdağı Yamaç Yerleşmesi / Nurdağı II (YS 21-079): Amanoslar'ın doğu etekleri üzerinde modern Nurdağı ilçe merkezinde yapılan incelemelerde, Roma ve Ortaçağ seramik parçaları ile modern yerleşme altında kalmış bir yamaç yerleşmesi tespit edilmiştir. Az sayıdaki seramik türü malzemeye ve çatı kiremitlerine evler arasındaki boşluklarda ve tarım alanlarında rastlanmaktadır. Modern yapılaşma nedeniyle yamaç yerleşmesinin kesin boyutlarını tespit etmek mümkün olamamıştır.

Bademli Yamaç Yerleşmesi (YS 21-080): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Bademli Mahallesi'nde yapılan incelemelerde, modern yerleşmenin bulunduğu alanda, evler arasındaki boşluklarda ve bahçelerde az sayıdaki Roma ve Ortaçağ dönemlerine ait seramik parçası olasılıkla küçük boyutlu olan ve dağınık evlerden oluşan bir yamaç yerleşmesine işaret etmektedir. Yerleşme, Amanos dağlarının batı yamaçları üzerine konumlanmıştır. Yerleşme, modern yerleşme ve yoğun tarımsal faaliyetler nedeniyle büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Belpınar Tepe Yerleşmesi ve Nekropolü (YS 21-081): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Belpınar Mahallesi'nin 1.2 km güneydoğusunda, karayolunun güneyinde, eski demiryolunun batısında yer alan tepe yerleşmesidir. Konik doğal tepe üzerinde, yaklaşık 100 m çapında olduğu tahmin edilen küçük bir Ortaçağ yerleşmesi ya da çiftliği tespit edilmiştir. Üzerinde Geç Osmanlı Dönemi'ne ait eski bir mezarlık bulunan tepenin üst kısmı ağaçlandırılmış olup, etekleri tarla olarak kullanılmaktadır. Tepe üzerinde yüzeyde duvar izleri yer yer görülebilmektedir. Mimari izler dışında, yüzeyde görülen Bizans seramik parçaları, küçük boyutlu bir Ortaçağ yerleşmesine ya da çiftliğine işaret etmektedir. Tepeye doğru çıkan toprak yol, yerleşmenin kuzey ve batı eteklerini tahrip etmiştir.

Mest Höyük (YS 21-082): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Mesthöyük Köyü'nün yaklaşık 1,5 km batısında yer alan orta boyutlu bir höyük yerleşmesidir. Höyüğün üzerinde doğudaki Mesthöyük Köyü'nün tümüyle ağaçlandırılmış olan modern mezarlığı bulunmaktadır. Üst kısmı mezarlık ve ağaçlandırma nedeniyle, yamaçları ise tümüyle tarım alanı olarak kullanıldığından büyük ölçüde tahrip olmuştur. Çevredeki tarla ve bahçelerdeki seramik yoğunluğu höyüğün yaklaşık 150 m çapında olduğunu göstermektedir. Höyüğün ova tabanından korunan yüksekliği yaklaşık 4 m'dir. Yüzey malzemesi Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Çakmak Höyüğü (YS 21-083): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Çakmak Mahallesi'nin hemen batısında yer alan, yaklaşık 450 x 500 m boyutlarında büyük bir höyük yerleşmesidir (Resim: 4). Nispeten iyi korunmuş olan Çakmak Höyük, boyutları itibarıyla bölgedeki en büyük, teraslı höyük yerleşmelerinden biridir. Yerleşme batıda bir akropol yükseltisi ile çevresini saran yüksek bir terastan (aşağı şehir) oluşmaktadır. Yerleşmenin güney ve batı eteklerinden, Karasu Çayı'nın bir kolu geçerken, kuzeyinde bir gölet ve batı eteklerinde bir su kanalı bulunmaktadır. Höyük üzerindeki seramik malzeme, Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Gedikli-Karahöyük (YS 21-084): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Gedikli Mahallesi'nin kuzeybatısında, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan oval görünümlü, yaklaşık 200 x 250 m boyutlarında bir höyüktür (Resim: 5). Gedikli-Karahöyük, Nurdağı Ovası'nın en büyük höyük yerleşmelerinden biridir. Höyüğün doğu yamaçları büyük ölçüde tahrip edilmiş ve tıraşlanmıştır. Höyük üzerinde de çoğu eski olan kaçak kazı çukurları mevcuttur. Höyüğün batı ve güney yamaçları üzerinde modern yerleşmeye ait evler vardır. 1960'lı yıllarda yapılan kazılara⁹ ait açma yerleri höyüğün üzerinde ve doğu yamacında derin bir yarma olarak görülmektedir. Höyük yüzeyindeki seramik malzeme Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Kırışkal Höyüğü (YS 21-085): Nurdağı'na bağlı Kırışkal Mahallesi içinde, yaklaşık kuzey-güney yönünde uzanan oval görünümlü, 150 x 200 m boyutlarında bir höyük yerleşmesidir (Resim: 6). Höyükte 1967-1970 yıllarında Alkım tarafından kısa süreli kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir.¹⁰ Höyüğün tüm yamaçları modern köy yerleşmesi tarafından tıraşlanmış ve tahrip edildiğinden, orijinalde daha büyük olduğu değerlendirilmektedir. Kuzey yamaçta görülen ana kaya, höyüğün doğal kayalık bir yükselti üzerine konumlandığını göstermektedir. Yüzeydeki yoğun bitki örtüsü nedeniyle çok az seramik parçası incelenebilmiş olmakla birlikte yüzey malzemesi, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir. Yapılan incelemelerde, yüzeyde Demir Çağı'na tarihlenen iki taş ağırsak ele geçmiştir (Resim: 7).

Tandırılı Paleolitik İstasyonu (YS 21-086): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Tandırılı Mahallesi'nin yaklaşık 650 m güneybatısında, kuzeydeki derin vadiye bir burun şeklinde uzanan kayalık bir tepe üzerinde Orta ve Üst Paleolitik Çağ'a tarihlendirilen çakmaktaşı alet ve alet parçaları tespit edilmiştir. Yoğun ağaç ve maki türü bitki örtüsü ile kaplı olan alan orman sahası içindedir. Kayalık tepe doğal çakmaktaşı kaynağıdır. Kesin sınırları belirlenememekle birlikte, güneydeki vadiye hâkim olan doğal tepenin bir Paleolitik istasyon olduğu değerlendirilmektedir.

Nogaylar Tepe Yerleşmesi / Nogaylar I (YS 21-087): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Nogaylar Mahallesi'nde yapılan incelemelerde, bir tepe yükseltisi üzerindeki yerleşmede, evlerin bahçelerinde görülen seramik parçaları, modern yerleşmenin altında Roma Dönemi ve Ortaçağ'a ait bir tepe yerleşmesi olduğunu göstermiştir (Resim: 8). Evler arasındaki boşluklar ve meydanlar kilit taşı ile kaplanmış olduğundan yüzeyde çok az seramik tespit edilmiştir. Yerleşmenin kesin boyutlarını belirlemek mümkün olmamakla birlikte, tepe yükseltisinin topografik yapısı yaklaşık 300 m çapında bir yerleşmeye işaret etmektedir.

Nogaylar Höyüğü / Nogaylar II (YS 21-088): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Nogaylar Mahallesi'nin 850 m kuzeybatısında, Nogaylar – Kırışkal yolu üzerinde yer alan, güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan, yaklaşık 150 x 200 m boyutlarında bir höyük yerleşmesidir. Höyüğün doğu yarısı üzerinden geçen karayolunun batısında, höyük üzerinde, Nogaylar Mahallesi'nin

9 Alkım 1968.

10 Alkım 1968; 1972; 1974b.

modern mezarlığı bulunmaktadır. Mezarlık yoğun olarak ağaçlandırılmıştır. Doğusu ve kuzey yamaçları tarla olarak kullanılmaktadır. Batı eteklerinden bir dere yatağının geçtiği höyüğün kuzey ve doğu etekleri tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Özellikle mezarlık alanı içinde tespit edilen seramik parçaları, Neolitik, Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTC, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Çakaltepe Höyüğü (YS 21-089): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Nogaylar Mahallesi'nin yaklaşık 1 km güneybatısında, Gaziantep-Adana otobanının kuzeyinde bir tarlada farklı dönemlere ait yoğun seramik parçaları görülmesi üzerine alanda inceleme yapılmıştır. Köylülerden alınan bilgiye göre bu alanda "Çakaltepe" adında bir höyük yerleşmesi olduğu, ancak iş makineleri ile tümüyle yok edildiği öğrenilmiştir. Tarladan toplanan seramik parçaları, Geç Kalkolitik, ETÇ, Helenistik ve Roma dönemlerine aittir. Seramik türü yüzey malzemesi, kuzey-güney yönünde yaklaşık 100 x 150 m boyutlarında bir alanda yoğunlaştığından, yerleşmenin küçük boyutlu bir höyük olduğu tahmin edilmektedir.

Sakarar Höyüğü (YS 21-090): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Emirler Mahallesi'nin güneydoğusunda yer alan oval görünümlü höyük, kuzeydoğu-güneybatı yönünde 150 x 200 m boyutlarındadır. Bölgedeki orta boyutlu höyük yerleşmelerinden biridir. Yamaçları tümüyle modern köy yerleşmesi tarafından tıraşlanarak tahrip edilmiştir. Kuzey yamaçları üzerinde küçük bir mezarlık alanı bulunmaktadır. Batı yamaçları üzerinde meyve bahçeleri, höyük üzerinde ise su deposu yer almaktadır. Sakarat Höyüğü'nde tespit edilen az sayıdaki seramik parçası OTÇ, GTC, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine aittir.

Altıntepe Höyüğü (YS 21-091): Nurdağı'nın Emirler Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneybatısında yer alan höyük, yaklaşık 150 m çapındadır. Tümüyle tarım arazisi olarak kullanıldığından höyük yükseltisi büyük ölçüde yayvanlaşırken, üzerinde doğu-batı istikametinde, iş makinesi marifetiyle gerçekleştirilmiş yaklaşık 30 m uzunluğunda ve 2-3 m derinliğinde bir tahribat yarması bulunmaktadır. Höyüğün güney ve doğu yamaçları üzerinde ise eski bir toprak yola ait tahribat izlenmektedir. Höyüğün yaklaşık 400 m güneyinde kurumuş bir su yatağı, kuzey eteklerinde ise bir su kaynağı bulunmaktadır. Yüzeyle ve tahribat yarmasında görülen seramik türü malzeme, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Naimler Tepe Yerleşmesi (YS 21-092): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Naimler Mahallesi'nin yaklaşık 1,5 km kuzeybatısında yer alan yaklaşık 350 m çapında doğal tepe üzerinde yer alan Geç Roma ve Ortaçağ'a tarihlenen bir tepe yerleşmesidir. Yerleşmenin yaklaşık 200 m çapında olduğu tahmin edilmektedir. Yüzeyle Geç Roma ve Ortaçağ'a ait seramik parçaları ile yüzeyle olasılıkla Ortaçağ'a ait olan duvar izleri tespit edilmiştir. Seramik parçalarının dağılımı, tepe üzerinde yaklaşık 200 m çapında bir yerleşmeye işaret etmektedir.

Sakçagözü Tepe Yerleşmesi ve Nekropolü / Sakçagözü I (YS 21-093): Sakçagözü'nün yaklaşık 700 m kuzeydoğusunda, batıya doğru uzanan yamaç üzerinde Roma Dönemi ve Ortaçağ'a tarihlenen bir yamaç yerleşmesi tespit edilmiştir. Yamaçta yer alan kayalık ana kaya üzerinde iki galerili büyük bir doğal mağara ile çok sayıda kaya oyuğu mezar bulunmakta-

dır. Yamaç yerleşmesinin kesin boyutlarını tespit etmek mümkün olmamıştır. Doğal mağara içindeki tonozlu bölmeler, mağaranın geç dönemlerde bir kült mekânı olarak kullanılmış olabileceğini göstermektedir. Kuzeybatıya bakan kayalık yamaçta, çok sayıda kaya mezarı girişi görülmektedir. Kaya mezarlarının bulunduğu alanda, aynı zamanda taş ocağı olarak kullanıma işaret eden kesme izleri tespit edilmiştir.

Şatır Höyük I (YS 21-094): Nurdağı'nın Şatırhöyük Mahallesi içinde yer alan büyük bir höyük yerleşmesidir. Üzerinde modern yerleşim bulunan höyük, yaklaşık 300 x 200 m boyutlarındadır. Doğu-batı yönünde uzanan oval görünümlü olan höyüğün kuzey, batı, güney ve güneydoğu yamaçları modern yerleşme tarafından dik olarak kesilmiş ve büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Batı yamacı oldukça diktir. Yerleşme, etrafı tepelerle çevrili bir çanak içerisinde. Höyüğün çevresinde bir akarsu yatağı olmamakla birlikte, olasılıkla geçmişte, doğudaki tepelerden doğan pınar yatakları yerleşmeye hayat vermiş olmalıdır. Yüzey malzemesi Kalkolitik, ETÇ, MÖ 2. binyıl, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Şatır Höyük II (YS 21-095): Nurdağı'na bağlı Şatırhöyük Mahallesi'nin 1,5 km kuzeybatısında yer alan höyük, yaklaşık 170 m çapındadır. Höyük tümüyle tarım alanı olarak sürüldüğünden yayvanlaşmış ve büyük ölçüde tahrip olmuştur. Seramik malzeme, höyük yükseltisinin güney eteklerinden geçen toprak yolun güneyindeki tarlada da görülmektedir. Höyüğün güney eteklerinden geçen kurumuş bir su yatağı bulunmaktadır. Yüzey malzemesi Demir Çağı (?), Helenistik, Roma ve Ortaçağ yerleşimlerine işaret etmektedir.

Keferdiz Höyüğü (YS 21-096): Nurdağı'nın Sakçagözü Mahallesi'nin 2 km kuzeyinde yer almaktadır (Resim: 9). Çevresindeki tarlalar, höyüğün eteklerini büyük ölçüde tıraşlayarak tahrip etmiştir. Höyüğün doğu ve kuzey eteklerinden bir dere geçmektedir. Yaklaşık 300 m çapında olan höyük, ova tabanından yaklaşık 40 m yüksekliktedir. Yerleşme, kuzeyinde yer alan bir akropol ve bir teras yerleşiminden oluşmaktadır. Höyük yüzeyinde görülen seramik türü malzeme, Kalkolitik, ETÇ, MÖ 2. binyıl, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Sakçagözü-Coba Höyüğü (YS 21-097): Nurdağı'nın Sakçagözü Mahallesi'nin 3 km kuzeybatısında yer almaktadır. Höyük yükseltisinin korunan kısmı yaklaşık 100 m çapında olsa da etrafındaki tarlalar tarafından tesviye edildiği anlaşılmıştır. Tarlalara yayılan seramik malzeme yaklaşık 200 m çapında bir alana yayılmıştır. Höyüğün kuzeyinden bir dere, doğusundan küçük bir su yatağı geçmektedir. Kuzeyinden bir dere, doğusundan küçük bir su yatağı geçmektedir. Höyük tarla olarak sürüldüğünden, Garstang'ın 20. yüzyılın başlarında yaptığı kazılara¹¹ ait çukurlar kapanmıştır. Kuzey yamaçtaki eski bir yarma izi, olasılıkla Garstang'ın yaptığı kazı alanlarından biri olmalıdır. Yüzey malzemesi Kalkolitik, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

11 Garstang 1908; 1913; Garstang vd. 1937.

Songurus Höyüğü (YS 21-098): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Sakçagözü Mahallesi'nin 4,5 km, Coba Höyük'ün yaklaşık 1,5 km kuzeybatısında yer almaktadır (Resim: 10). Kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan höyük, yaklaşık 300 x 220 m boyutlarında olup, ova tabanından yaklaşık 30 m yüksekliği ile Nurdağı havzasının en büyük höyük yerleşmesidir. Höyüğe toprak tarla yollarından ulaşılabilir. Höyüğün kuzey ve batısından bir dere geçmektedir. Etrafi tarlalarla çevrili olan höyüğün etekleri kısmen tıraşlanmış olmakla birlikte, Nurdağı havzasının en iyi korunan höyük yerleşmelerinden biridir. Yoğun bitki örtüsü nedeniyle az sayıda seramik malzeme incelenebilmiştir. Yüzey buluntusu seramik malzeme, Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Hisarköy Höyüğü I / Hisarköy-Doğu (YS 21-099): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Hisarköy Mahallesi'nin yaklaşık 1,5 km kuzeybatısında, Sakçagözü Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneybatısında, Gaziantep-Nurdağı karayolunun kuzeyinde yer alan bir höyük yerleşmesidir. Tümüyle tarla olarak sürdürüldüğünden ve büyük ölçüde tahrip olduğundan höyüğün kesin boyutlarını tespit etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, tarlalara dağılan seramik ve çakmaktaşı malzeme en az 250 m çapında bir höyük yerleşmesine işaret etmektedir. Yüzey malzemesi Neolitik, Kalkolitik, ETÇ (?), OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine tarihlenmektedir.

Hisarköy Höyüğü II / Hisarköy-Batı (YS 21-100): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Hisarköy Mahallesi'nin yaklaşık 1,7 km kuzeybatısında, Hisarköy-Doğu'nun 500 m güneybatısında, Gaziantep-Nurdağı karayolunun kuzeyinde yer almaktadır. Höyük, tümüyle tarım alanı olarak sürdürüldüğünden büyük ölçüde tahrip olmuştur. Yayvanlaşan höyüğün kesin boyutlarını tespit etmek mümkün olmamakla birlikte, yüzey bulgularına göre 150-200 m çapında olduğu tahmin edilmektedir. Yüzey buluntuları Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ (?), GTÇ (?), Demir Çağı, Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlenmektedir.

İkizkuyu Tepe Yerleşmesi / İkizkuyu I (YS 21-101): Nurdağı'nın İkizkuyu Mahallesi'nin güneyindeki doğal tepe üzerinde Helenistik (?), Roma, Ortaçağ ve Geç Osmanlı dönemlerinde iskân gören bir tepe yerleşmesi tespit edilmiştir. Yaklaşık 300 x 150 m boyutlarındaki yerleşme, doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Tarla ve mera olarak kullanılan tepenin doğu kesiminde duvar izleri ve mimari kalıntılar yüzeyde görülebilmektedir. Yerleşmenin güneydoğusunda büyük bir yapıya ait, kesilmiş dikdörtgen bloklarla inşa edilmiş doğu-batı istikametinde uzanan bir duvar yüzeyde görülmektedir. Tepenin doğu kesiminde çok sayıda eski kaçak kazı çukuru bulunmaktadır.

İkizkuyu II (YS 21-102): Nurdağı İlçesi'ne bağlı İkizkuyu Mahallesi'nin 200 m güneybatısında, İkizkuyu Tepe Yerleşmesi'nin (İkizkuyu I) 150 m batısında yer alan kayalık bir tepenin güney yamaçlarında Roma Dönemi ve Ortaçağ'a tarihlenen büyük bir taş ocağı ile soyulmuş kaya mezarları ve bir kaya oyuğu kilise tespit edilmiştir (Resim: 11-12). Mezar odaları genellikle üç bölmelidir (Resim: 11). Mezar teknelerinin bir kısmı kırılarak tahrip edilmiştir. Yaklaşık 11 x 10 m boyutlarındaki dikdörtgen mekânlı kilise içinde kayalardan oyulmuş dört sütunlu ve doğuda yer alan tek apsislidir. Kaya kilisesine yaklaşık 7,5 m uzunluğunda ve 3,5

m genişliğinde bir ön geçiş mekânı ile ulaşılmaktadır. İkizkuyu II'nin, doğudaki İkizkuyu I yerleşmesi ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır.

Kartal Yamaç Yerleşmesi (YS 21-103): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Kartal Mahallesi'nin güneybatı yamaçlarındaki tarla ve bahçelerde tespit edilen Ortaçağ seramik parçaları, olasılıkla bir kısmı modern yerleşme altında kalmış olan, sınırları kesin olarak belirlenemeyen dağınık bir yamaç yerleşmesine işaret etmektedir.

Kula Kalesi (YS 21-104): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Kartal Mahallesi'nin yaklaşık 3,5 km güneybatısında, güneydeki vadiye ve kuzeydeki platoya hâkim yüksek bir tepenin zirvesinde yer alan bir Ortaçağ istihkâm yapısıdır. Doğu-batı yönünde uzanan, dikdörtgen planlı yapı yaklaşık 45 x 15 m boyutlarındadır (Resim: 13). İstihkâm yapısının kuzeyi, doğusu ve batısı moloz taşlarla kuru duvar örme tekniğinde yapılmış taş duvarlarla çevriliyken, derin bir yar olan güney kesimine duvar yapma ihtiyacı duyulmamıştır. Yapının kuzey ve batı duvarı boyunca görülen duvarlar küçük kare ve dikdörtgen hücre mekânlar oluşturmuştur. Yapı içinde Ortaçağ seramik parçalarına rastlanmıştır.

Kuzuluk Tepe ve Yamaç Yerleşmesi (YS 21-105): Nurdağı'nın Kuzuluk Mahallesi içinde ve güneydoğusundaki bahçelerde yapılan yüzey araştırmalarında Ortaçağ seramik parçaları tespit edilmiştir. Bu nedenle modern yerleşmesinin kurulduğu tepe ve tarım alanı olarak kullanılan güneybatı yamaç üzerinde, sınırları tam olarak belirlenemeyen bir Ortaçağ yerleşmesi bulunduğu tespit edilmiştir.

Kırkpınar Tepe Yerleşmesi (YS 21-106): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Kırkpınar Mahallesi'nin kuş uçuşu 800 m kuzeyinde yer alan bir tepe yerleşmesidir (Resim: 14). Tepenin üst kısmı ağaçlandırılmıştır. Etekleri ise tümüyle tarım arazisi olarak sürüldüğünden tahrip edilmiştir. Yüzey malzemesi yaklaşık 250 m çapında bir alana yayılmaktadır. Kuzey ve güney eteklerinde su yatakları bulunmaktadır. Yüzey bulguları Geç Demir Çağı, Helenistik, Roma ve Ortaçağ yerleşmelerine işaret etmektedir.

Altınova Mezarlığı (YS 21-107): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Toplamalar Mahallesi'nin 800 m güneydoğusunda, Toplamalar ve Katrancı mahalleleri arasındaki karayolunun güneyinde yer alan modern mezarlık içinde Geç Osmanlı Devri'ne tarihlenen eski mezarlar ve mezar taşları tespit edilmiştir.

Hisarköy Yamaç Yerleşmesi / Hisarköy III (YS 21-108): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Hisarköy Mahallesi içindeki bahçelerde yapılan incelemelerde tespit edilen Demir Çağı, Helenistik Çağ, Roma Dönemi ve Ortaçağ seramik parçaları, modern yerleşmenin altında sınırları tam olarak belirlenemeyen bir yamaç yerleşmesi olduğunu göstermiştir.

Kuskun Höyüğü (YS 21-109): Nurdağı İlçesi'ne bağlı Sakçagözü Mahallesi'nin 3 km kuzeybatısında yer alan yaklaşık 200 m çapında bir höyüktür (Resim: 15). Höyüğün etekleri ve doğu yamacı tarla olarak sürüldüğünden zarar görmüştür. Geniş bir düzlüğün ortasında kurulmuş olan höyük yerleşmesinin güney etekleri ve kuzeyinden birer dere geçmektedir.

Seramik türü yüzey malzemesi Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik ve Roma Dönemi yerleşmelerine işaret etmektedir.

Sakçagözü Yamaç Yerleşmesi / Sakçagözü II (YS 21-110): Nurdağı'na bağlı Sakçagözü Mahallesi içinde, Sakçagözü Şelalesi'nin batısındaki kayalık tepenin yamaçlarında yer alan yolun kesitlerinde yapılan incelemelerde tespit edilen seramik malzeme, Neolitik, Kalkolitik ve Demir Çağı'nda iskân gören, güneybatı-kuzeydoğu istikametinde uzanan, yaklaşık 300 x 100 m boyutlarında bir yamaç yerleşmesine işaret etmektedir. Yerleşmenin yolun batısında kalan kesimindeki tesviye edilmiş tarlada da yerleşmenin devam ettiği anlaşılmaktadır. Yamaç yerleşmesinin ortasından geçen, Sakçagözü ve Şatırhöyük mahalleleri arasındaki karayolu yamaç yerleşmesine zarar vermiştir.

SONUÇ

2019-2021 yılları arasında yapılan çalışmalar ile İslahiye-Nurdağı Havzası'nda planlanan yüzey araştırmaları tamamlanmış, Paleolitik Çağ'dan Geç Osmanlı Dönemi'ne kadar farklı dönemlere ait 110 arkeolojik merkez tespit edilmiş ve incelenmiştir. Tespit edilen yerleşimlerin % 7'sini düz iskânlar, %14'ünü yamaç yerleşmeleri, %29'unu tepe yerleşmeleri ve %50'sini ise höyükler oluşturmaktadır. Özellikle güneydeki İslahiye havzasında höyükler genellikle küçük ve orta boyutluyken, kuzeyde Nurdağı havzasında daha büyük boyutludur. Özellikle Somgurus, Gedikli-Karahöyük, Kırışkal ve Gerciğin höyükleri gibi olasılıkla Tunç Çağları'nda kent boyutunda olan höyüklerin sayısı bölgenin kuzeyinde daha fazladır. Bunda, olasılıkla güneyin yakın zamana kadar bataklık ve göletlerle kaplı olması etkilidir. Tespit edilen ve yüzey malzemelerine göre incelenen yerleşmelerin %23.2'sinde Neolitik, %37.2'sinde Kalkolitik, %39.5'inde ETÇ, %39.5'inde OTÇ, %40.7'sinde GTÇ, %51.1'inde Demir Çağı, %69.7'sinde Helenistik, %93'ünde ise Roma ve Ortaçağ dönemleri tespit edilmiştir (Tablo 2). Bölgede yerleşmeler MÖ 2. binyıl ve öncesinde genellikle höyükler üzerinde konulurken, Demir Çağı'ndan sonra, yerleşim sayısında büyük bir artış gerçekleşmiş, höyükler dışında tepe, yamaç ve düz iskân alanları da yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir.

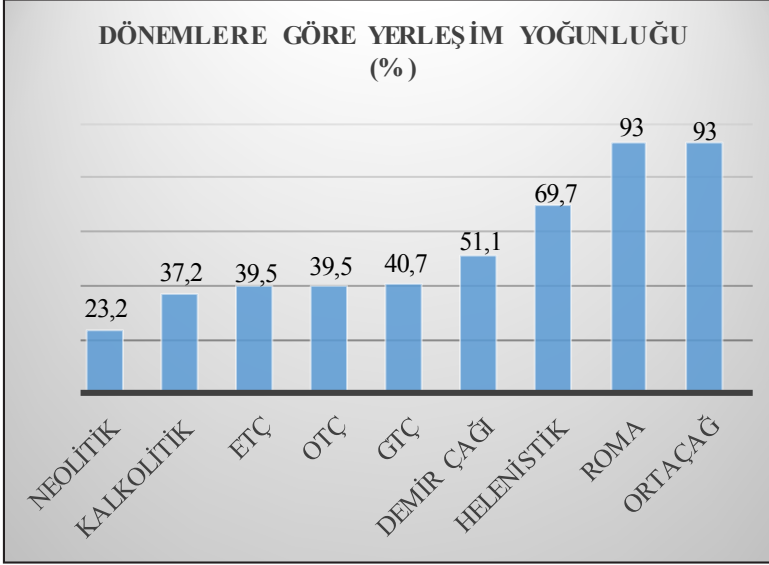
Yesemek Heykel Atölyesi ve yakınlarında tespit edilen büyük tepe yerleşmesindeki (Resim: 1) çalışmalar, Yesemek'in Hitit İmparatorluk Çağı'na tarihlendiğine şüphe bırakmamıştır. Başta seramik malzeme, heykeltıraşlık eserleri, mimari öğeler ile 1990'lı yılların başlarında ele geçen hiyeroglifli Tarhuntamuwa Mührü ve bazalt bir *torso* MÖ 13. yüzyıla (olasılıkla sonlarına) işaret etmektedir.¹² Bu sonuçlar, heykel atölyesinin tarihlendirme problemine çözüm sunarken, atölyedeki heykellerin üretim amacının da olasılıkla tepe yerleşmesinde planlanan kült yapıları olduğunu göstermektedir.

12 Bkz. Engin 2021; 2022.

Tablo 1: 2021 yılında tespit edilen ve incelenen arkeolojik merkezler.

NO	MERKEZ ADI	TÜRÜ	İDARİ KONUMU	DÖNEMLER
78	Büyük Park	Nekropol	Gaziantep/Nurdağı	Roma Dönemi
79	Nurdağı II	Yamaç yerl.	Gaziantep İli, Nurdağı İlçesi.	Roma, Ortaçağ
80	Bademli	Yamaç yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Bademli Mah.	Roma, Ortaçağ
81	Belpınar	Tepe yerl., nekropol	Gaziantep/Nurdağı, Belpınar Mah.	Ortaçağ, Geç Osmanlı Devri
82	Mest Höyük	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Mesthöyük Mah.	Kalkolitik Çağ, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
83	Çakmak Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Çakmak Mah.	Kalkolitik (?), ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma, Ortaçağ
84	Gedikli-Karahöyük	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Gedikli Mah.	Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma, Ortaçağ
85	Kırışkal Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Kırışkal Mah.	ETÇ, OTÇ, GTÇ, Helenistik, Roma, Ortaçağ
86	Tandırılı	Paleolitik ist.	Gaziantep/Nurdağı, Tandırılı Mah.	Orta ve Üst Paleolitik Çağ
87	Nogaylar I	Tepe yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Nogaylar Mah.	Roma, Ortaçağ
88	Nogaylar II	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Nogaylar Mah.	Neolitik, Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
89	Çakaltepe	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Nogaylar Mah.	Geç Kalkolitik, ETÇ, Helenistik, Roma
90	Sakarât Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Emirler Mah.	OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
91	Altuntepe	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Emirler Mah.	ETÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma
92	Naimler	Tepe yerleşmesi	Gaziantep/Nurdağı, Naimler Mah.	Roma, Ortaçağ
93	Sakçagözü I	Yamaç yer. nekropol	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mh.	Roma, Ortaçağ
94	Şatır Höyük (Şatırhöyük I)	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Şatırhöyük Mah.	Kalkolitik Çağ, ETÇ, MÖ 2. Binyıl, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ

95	Şatırhöyük II	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Şatırhöyük Mh.	Demir Çağı (?), Helenistik, Ortaçağ
96	Keferdiz Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mah.	Kalkolitik, ETÇ, MÖ 2. Binyıl, Demir Çağı, Helenistik Çağ, Roma Dönemi, Ortaçağ
97	Sakçagözü- Coba Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mah.	Kalkolitik, ETÇ, Demir Çağı, Helenistik Çağ, Roma Dönemi, Ortaçağ
98	Songurus Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mah.	Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
99	Hisarköy I (Hisarköy- Doğu)	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Hisarköy Mah.	Neolitik, Kalkolitik, ETÇ (?), OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Ortaçağ
100	Hisarköy II (Hisarköy- Batı)	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Hisarköy Mah.	Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ (?), GTÇ (?), Demir Çağı, Helenistik, Roma
101	İkizkuyu I	Tepe yerleşmesi	Gaziantep/Nurdağı, İkizkuyu Mah.	Helenistik (?), Roma, Ortaçağ, Geç Osmanlı
102	İkizkuyu II	Taş ocağı, nekropol	Gaziantep/Nurdağı, İkizkuyu Mah.	Roma, Ortaçağ
103	Kartal	Yamaç yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Kartal Mah.	Ortaçağ
104	Kula Kalesi	Kale	Gaziantep/Nurdağı, Kartal. Mah.	Ortaçağ
105	Kuzuluk	Tepe ve yamaç yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Kuzuluk Mah.	Ortaçağ
106	Kırkpınar	Tepe yerleşmesi	Gaziantep/Nurdağı, Kırkpınar Mah.	Demir Çağı, Helenistik, Roma, Ortaçağ
107	Altınova	Eski mezarlık	Gaziantep/Nurdağı, Toplamalar Mh.	Geç Osmanlı
108	Hisarköy III	Yamaç yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Hisarköy Mah.	Demir Çağı, Helenistik, Ortaçağ
109	Kuskun Höyüğü	Höyük	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mah.	Neolitik (?), Kalkolitik, ETÇ, OTÇ, GTÇ, Demir Çağı, Helenistik, Roma
110	Sakçagözü II	Yamaç yerl.	Gaziantep/Nurdağı, Sakçagözü Mh.	Neolitik, Kalkolitik, Demir Çağı

Tablo 2: Dönemlere göre yerleşim yoğunluğu (2019-2021).

KAYNAKÇA

- ABU ASSAF, A. 1990. *Der Tempel von Ain Dara*. Damascus: Verlag Philipp Von Zabern.
- ALKIM, U.B. 1957. “Yesemek Taşocağı ve Heykeltıraşlık Atelyesi”, *Belleten* 21: 359-376.
- ALKIM, U.B. 1958. “Yesemek Araştırmaları” (Rapor-1957), *Belleten* 22: 634.
- ALKIM, U.B. 1959. “Yesemek Kazısı ve İslahiye Bölgesi Araştırmaları”, *Belleten* 23: 692-694.
- ALKIM, U.B. 1960a. “1958 Yılı Yesemek Çalışmaları”, *Belleten* 24: 1-10.
- ALKIM, U.B. 1960b. “1959 İslahiye Bölgesi Araştırmaları. Yesemek Çalışmaları ve Tilmen Höyük Sondajı”, *TAD* 10/1: 7-9.
- ALKIM, U.B. 1962a. “Yesemek Çalışmaları ve Tilmen Höyük Kazısı (1960)”, *TAD* 11/1: 5-6.
- ALKIM, U.B. 1962b. “1961 Dönemi Tilmen Höyük ve Yesemek Kazıları”, *TAD* 11/2: 5-7.
- ALKIM, U.B. 1964. “İslahiye Bölgesi’nde Türk Tarih Kurumu Adına 1955-1962 Yılları Arasında Yapılan Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar”, *Atatürk Konferansları*, 163-178, Ankara.
- ALKIM, U.B. 1968. “İslahiye Bölgesi Araştırmaları. Gedikli ve Kırıskal Hüyük Kazıları (1967)”, *TAD* 16/2: 5-9.

- ALKIM, U.B. 1972. “Tilmen ve Kırışkal Hüyük Kazıları (1970)”, *TAD* 19/2: 39-50.
- ALKIM, U.B. 1974a. *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*. Ankara: TTK.
- ALKIM, U.B. 1974b. “A Subterranean Construction at Kırışkal.” *Mansel’e Armağan / Mélanges Mansel*, 821–30, Ankara.
- ENGİN, A. 2021. “Yesemek: Hitit Heykel Atölyesi, Son Araştırmalar ve Yeni Bulgular”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler* 46: 4-13.
- ENGİN, A. 2022. “Yesemek: Hitit Heykel Atölyesi, Son Araştırmalar ve Yeni Bulgular”, ed. A. Engin ve K. Görkay, *Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Döneme Gaziantep Arkeolojisi*, İstanbul: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü, 131-158.
- ENGİN, A., M. ALPARSLAN, E. ÖZDEMİR, Ş. DORUK-ENGİN ve D. B. KİŞNİŞ (BASKIDA), “2019-2020 Yılı Yesemek Heykel Atölyesi ve İslahiye – Nurdağı Yüzeysel Araştırması Sonuçları” *GAÜN Sosyal Bilimler Dergisi* 22.
- GARSTANG, J. 1908. “Excavations at Sakje-Geuzi, in North Syria: Preliminary Report for 1908”, *Annals of Archaeology and Anthropology* 1: 97-117.
- GARSTANG, J. 1913. “Second Interim Report on the Excavations at Sakje-Geuzi, in North Syria, 1911”, *Annals of Archaeology and Anthropology* 5: 63-72.
- GARSTANG, J., W. PHYTIAN-ADAMS ve M.V. SETON-WILLIAMS. 1937. “Third Report on the Excavations at Sakje-Geuzi, 1908-1911”, *Annals of Archaeology and Anthropology* 24: 119-140.
- LANDSBERGER, B. 1948. *Sam'al. Karatepe Harabelerinin Keşfi ile İlgili Araştırmalar*, TTK: Ankara.
- TEMİZSOY, İ. 1992. “1990 Yılı Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesi Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: 299–318.
- TEMİZSOY, İ. 1993a. “1991 Yılı Yesemek Açık hava Müzesi, Kazı Raporu”, *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*: 87–101.
- TEMİZSOY, İ. 1993b. “Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Kazı ve Araştırmalar”, *1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*: 57–82.
- Von LUSCHAN, F. 1902. *Ausgrabungen in Sendschirli III. Thorsculpturen*. Berlin.
- Von LUSCHAN, F., E. SCHRADER ve E. SACHAU 1893. *Ausgrabungen in Sendschirli I. Einleitung Und Inschriften*. Berlin.
- Von LUSCHAN, F., C. HUMANN ve R. KOLDEWEY 1898. *Ausgrabungen in Sendschirli II. Ausgrabungsbericht Und Architektur*. Berlin.

Resim 1: Yesemek Tepe Yerleşmesi'ne doğudan bakış.

Resim 2: Yesemek ikili dağ tanrısının üç boyutlu lazer taraması.

Resim 3: Yesemek Heykel Atölyesi'ndeki ortostatlar.

Resim 4: Çakmak Höyüğü'ne (YS21-83) kuzeybatıdan bakış.

Resim 5: Gedikli-Karahöyük'e (YS 21-84) güneydoğudan bakış.

Resim 6: Kırıskal Höyüğü'ne (YS 21-85) kuzeyden bakış.

Resim 7: Kırışkal Höyük'te (YS 21-85) ele geçen iki taş ağırsak.

Resim 8: Naimler Tepe Yerleşmesi'ne (YS 21-92) doğudan bakış.

Resim 9: Keferdiz Höyüğü'ne (YS 21-96) kuzeybatıdan bakış.

Resim 10: Songurus Hüyükü'ne (YS 21-98) kuzeyden bakış.

Resim 11: İkizkuyu II (YS 21-102) kaya mezarı 3.

Resim 12: İkizkuyu II (YS 21-102) taş ocağı ve kaya mezarı.

Resim 13: Kula Kalesi'ne (YS 21-104) kuzeyden bakış.

Resim 14: Kırkpınar Tepe Yerleşmesi'ne (YS 21-106) batıdan bakış.

Resim 15: Kuskun Höyüğü'ne (YS 21-109) güneybatıdan bakış.

2021 YILI KUŞADASI İLÇESİ VE SAMSUN (MYKALE) DAĞI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMASI

Aydın ERÖN*
Suat ATEŞLİER
Emre ERDAN
Murat ÇEKİLMEZ
Barış SEMİZ
M. Eda ARMAĞAN
Çağlar ÇAKIR
Ömer GÜNGÖRMÜŞ
Nergis ATAÇ
Merve S. ÇAKAN
Sezen PALAMUTÇU
Aylin KILINÇ
Özgün ÖZ
Kemal ERSAVAŞ
Recep TAŞKIN
Mustafa ÜZÜMCÜ
Selin YENİGELEN
Aytül ÖRGEN
Ercan ÇERÇİOĞLU
Sami ARICI
Aybüke KEMİK
Pınar ERDENK

Kuşadası İlçesi ve Samsun (Mykale) Dağı Arkeolojik YüzeY Araştırması çalışmalarının ikinci sezonu 2 Ağustos-1 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. T.C. Kültür ve

* Doç. Dr. Aydın ERÖN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, aeron@adu.edu.tr
Prof. Dr. Suat ATEŞLİER, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, sateslier@adu.edu.tr
Doç. Dr. Emre ERDAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, emreerdan@adu.edu.tr
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, mcekilmez@adu.edu.tr

Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Ayasofya Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Kenan GÖREN-DAĞLI görev almıştır. Yüzey araştırması çalışması T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kuşadası Belediyesi², Aydın Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü³, Ephesia Otelleri ve Esen Turizm A.Ş⁴

Doç. Dr. Barış SEMİZ, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE, barissemiz@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi M. Eda ARMAĞAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Isparta/TÜRKİYE, muhsinearmagan@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya/TÜRKİYE, caglarcakir55@gmail.com

Araş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, omer.gungormus@adu.edu.tr

Dr. Nergis ATAÇ, Sanat Tarihiçi, nancytuba@yahoo.com

Merve S. ÇAKAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, mervesultancakan@gmail.com

Sezen PALAMUTÇU, Ege Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, İzmir/TÜRKİYE, sezenpalamutcu@hotmail.com

Aylin KILINÇ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, aylinkilinc91@gmail.com

Özgün ÖZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, ozgun.oz@outlook.com

Kemal ERSAVAŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, kmlersavas@gmail.com

Recep TAŞKIN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, taskinrecep26@gmail.com

Mustafa ÜZÜMCÜ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, zencefillinane@gmail.com

Selin YENİGELEN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, selinyenigelen@hotmail.com

Aytül ÖRGEN, Arkeolog, Harita Kadastro Teknikeri, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, aytul.orgen@gmail.com

Ercan ÇERÇİOĞLU, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE, e.cercioglu@jantsa.com.tr

Sami ARICI, Arkeolog, samiarici3@gmail.com

Aybüke KEMİK, Arkeolog, aybuke771@gmail.com

Pınar ERDENK, Sanat Tarihiçi, pinar.erdnk.97@gmail.com

- 2021 yılı yüzey araştırması çalışmalarına Prof. Dr. Suat ATEŞLİER, Doç. Dr. Emre ERDAN, Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Doç. Dr. Barış SEMİZ, Dr. Öğr. Üyesi M. Eda ARMAĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR, Araş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ, Sanat Tarihiçi Dr. Nergis ATAÇ, Arkeolog (M.A.) Merve S. ÇAKAN, Arkeolog (M.A.) Sezen PALAMUTÇU, Arkeolog (M.A.) Aylin KILINÇ, Arkeolog (M.A.) Özgün ÖZ, Arkeolog (M.A.) Kemal ERSAVAŞ, Arkeolog Recep TAŞKIN, Arkeolog Mustafa ÜZÜMCÜ, Arkeolog Selin YENİGELEN, Arkeolog ve Harita ve Kadastro Teknikeri Aytül ÖRGEN, Arkeolog Ercan ÇERÇİOĞLU, Arkeolog Sami ARICI ve Sanat Tarihiçi Pınar ERDENK heyet üyesi olarak katılmıştır. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Aybüke KEMİK, Emre BOSTANCI, Yaren ÜRÜN, Eda KÜÇÜKKAYA ve Şevval DİNÇEL çalışmalarda görev almışlardır. Ekip üyelerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkürü borç biliriz.
- 2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları Kuşadası Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Kuşadası Belediyesi araştırma ekibine ulaşım, beslenme ve altyapı konularında değerli katkılarda bulunmuştur. Kuşadası Belediye Başkanı Ömer GÜNEL, Kuşadası Belediyesi Özel Kalem Müdürü Cevat GÖGEZ, Park ve Bahçeler Müdürü Vekili Cengiz ERDENK'e yardım ve destekleri için teşekkürü borç biliriz.
- Araştırmanın 2-25 Ağustos 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen bölümünde Kuşadası Kredi ve Yurtlar Kurumu Erkek Öğrenci Yurdu'nda konaklanmıştır. Ekibimizin yurttaki konaklaması konusunda her türlü kolaylığı sağlayan Aydın Gençlik ve Spor İl Müdürü Cenap FİLLİKÇİOĞLU ve Yurt Müdürü Muhsin KAPLAN'a yardım ve destekleri için teşekkürü borç biliriz.
- Araştırmanın 20 Eylül-1 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen bölümünde Ephesia Resort Oteli'nde

tarafından desteklenmiştir. Çalışmada araştırma evi olarak Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Davutlar Meslek Yüksek Okulu Kütüphanesi kullanılmıştır⁵.

Yaz aylarında ülkemizin güney ve batı sahillerindeki birçok ormanlık alanda ne yazık ki orman yangınları çıkmıştır. Aydın Valiliği çalışma sahamız içerisinde yer alan Samsun Dağı'nı diğer adıyla Dilek Yarımadası'nı korumak için ziyarete kapatmıştır. Bu nedenle 2021 yılı çalışmalarının ağırlık noktasını Kuşadası ilçe sınırları içerisinde yapılan incelemeler oluşturmuştur. Söz konusu yılda Kuşadası sınırları içerisinde yer alan Soğucak Mahallesi, Ilıca Tepe, Yılanlı Burnu, Güvercinada, Pygela Antik Kenti, Kubbeli Tarla Mevkii, Kırkayak Merdiven Tepesi, Çataltaş Mevkii ve Ören Tarla Mevkii alanlarında yer alan arkeolojik kalıntı ve buluntuların gerekli belgeleme ve inceleme çalışmaları tamamlanmıştır (Harita: 1). Ayrıca Kuşadası Belediyesi Kademe Birimi bahçesinde bulunan mimari parçaların fotoğraf ve belgelemeleri yapılmıştır. Araştırma sahamızın Söke ilçe sınırları içerisinde kalan bölümünde ise Atburgazı ve Thebai Antik Kenti alanlarında gerekli incelemeler gerçekleştirilmiştir.

KUŞADASI İLÇESİ VE SAMSUN (MYKALE) DAĞI'NIN KUZEYİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Soğucak Mahallesi

Yüzey araştırması çalışmalarına Soğucak Mahallesi civarındaki kalıntı ve buluntuların belgelenmesiyle başlanılmıştır. Mahalle sınırları içerisinde yer alan çok sayıda mimari yapı parçasının fotoğraf, çizim ve ölçüm çalışmaları yapılmıştır (Resim: 1). Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen parçaların bazılarının mahallenin belirli alanlarında toplandığı anlaşılmaktadır. Parçaların önemli bir bölümü türbe yapısının yanındaki demir parmaklıklarla çevrilen alanda korunma altına alınmaya çalışılmıştır. Yine Soğucak sınırları içerisinde yapılan incelemeler sırasında mahallenin batı eteklerinde Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur.

Ilıca Tepe

Ilıca Tepe bölgenin önemli erken dönem yerleşimleri arasında yer almaktadır (Resim: 2). Günümüzde Kuşadası-Davutlar yolunun batısında yer alan arazi 540x315 m ölçülerindedir⁶. Ilıca Tepe'nin üzerinde yer alan sur kalıntıları oldukça dikkat çekicidir. Alanda yaptığımız incelemeler sırasında zirvesi 50 m yüksekliğinde olan yerleşimin etrafının büyük boyutlu taşların kullanıldığı bir sur ile çevrelendiği saptanmıştır (Resim: 3). Sur oluşturulurken ana ka-

konaklanmıştır. KODER Başkan Yardımcısı ve Ephesia Otelleri Sahibi Rıza ESEN'e yardım ve destekleri için teşekkürü bir borç biliriz.

5 Ofis çalışmaları için okul kütüphanesini araştırma ekibine açan ve her türlü yardımı sağlayan Yüksekokul Müdürü Doç. Dr. Aziz BOSTAN'a, Müdür Yardımcıları Öğr. Gör. Dr. Ayşe ARSLAN ve Öğr. Gör. Erhan COŞKUN'a teşekkürü bir borç biliriz.

6 Ilıca Tepe 37°48'50"Kuzey, 27°16'26"Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

yadan da yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu duvarlar özellikle doğu, güney ve batıda net bir şekilde izlenebilmektedir. Surların genel işçiliği benzer örnekler yardımıyla MÖ 2. binyıla tarihlendirilmiştir. Alanda yaptığımız incelemeler sırasında ne yazık ki MÖ 2. binyıla tarihlendirebileceğimiz seramik parçalarına rastlanılamamıştır. Arazinin zirve noktasında M1 ve M2 olarak adlandırdığımız dörtgen planlı iki adet yapı kalıntısının izleri mevcuttur. Ilıca Tepe'nin doğu eteklerinde yapılan incelemeler sırasında yeşil ve kahverengi sırlı seramik parçaları ile çatı kiremidi parçaları bulunmuştur. Söz konusu seramikler MS 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

Yılanıcı Burnu⁷

Yılanıcı Burnu Mevkii (Resim: 4), Kuşadası ilçe merkezine yakın bir noktada yer almaktadır⁸. Güvercinada Kalesi'nin güneybatısında yer alan yerleşimin lokalizasyonu konusunda henüz bir netlik yoktur. 2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları sırasında Yılanıcı Burnu Mevkii'ndeki kalıntı ve buluntular ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Yerleşimin bir yarımada görünümündeki bölümünde yapılan incelemeler sırasında özellikle doğu eteklerde ve zirve kısmında yapı kalıntıları ile karşılaşmıştır. Doğru eteklerdeki yapı kalıntılarının duvar işçiliği Arkaik Dönem'de inşa edildiklerini düşündürmektedir. Arazinin zirve noktasında yer alan ve sonrasında sıvandığı düşünülen kaliteli duvar işçiliği de yine Arkaik Dönem yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Yerleşimin yarımada görünümündeki bölümünde yapılan incelemeler sırasında Geç Kalkolitik Çağ, Son Tunç Çağı, MÖ 7.-4. yüzyıl ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur (Resim: 5). Ayrıca alanda Arkaik ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen çatı kiremidi parçaları da saptanmıştır. Arazide bulunan Geç Kalkolitik Çağ seramik parçaları yerleşimin bilinenden çok daha erken dönemlerden itibaren iskân gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Yılanıcı Burnu Mevkii'nde geçmişte yapılan incelemeler sırasında en erken Myken Seramiği olarak adlandırılan parçalar bulunmuştur. 2021 yılı çalışmaları iskân tarihini erkene çekmesi açısından oldukça önemlidir. Yılanıcı Burnu'nun doğusunda gerçekleştirilen çalışmalarda deniz kıyısında olasılıkla bir tersanenin kalıntıları tespit edilmiştir.

Yılanıcı Burnu Mevkii'ndeki yerleşim yarımada'nın doğusuna doğru uzanmaktadır. Yarımada'nın doğusunda, günümüzde plaj olarak kullanılan bölümde yapılan incelemeler sırasında sahil kenarına yakın toprak kesitlerinde çok sayıda Roma Dönemi'ne tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Kesitlerde az sayıda MÖ 6.-4. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçası da saptanmıştır. Söz konusu alanın güneybatısında yer alan tarlada yapılan incelemeler sırasında da MÖ 6.-5. yüzyıl, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Yine su arıtma tesisi çevresinde yapılan incelemelerde çok sayıda amphora parçası saptanmıştır. Yarımada'nın güneyinde yer alan sahil şeridi içerisinde de Roma Dönemi'ne tarihlendirilen amphora parçaları bulunmuştur. Söz konusu alanda mimari yapı parçaları da tespit edilmiştir.

7 Yılanıcı Burnu Mevkii Arkeolog Mustafa ÜZÜMCÜ tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

8 Yılanıcı Burnu Mevkii 37°51'33"Kuzey, 27°14'30" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Yılanıcı Burnu'ndaki yerleşimin Sevda Tepesi⁹'ne kadar uzanabileceği düşüncesiyle araştırmalar bu bölüme kaydırılmıştır. Söz konusu arazi ile Yılanıcı Burnu arasında çok sayıda modern yerleşimin olması nedeniyle ne yazık ki çok fazla sayıda buluntu saptanamamıştır. Sevda Tepesi'nin batı yamacında Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen cam bilezik, seramik ve çatı kiremidi parçalarına rastlanılmıştır.

Güvercinada Kalesi

Güvercinada Kalesi (Resim: 6), Yılanıcı Burnu'nun kuzeydoğusunda yer almaktadır¹⁰. 2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları sırasında Güvercinada Kalesi ve yakın çevresindeki buluntu ve kalıntılar da incelenmiştir. Kalenin inşasında Yılanıcı Burnu'ndan getirilen malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Güvercinada'nın dış çevre duvarlarında ve kalede çok sayıda devşirme mimari blok parçası tespit edilmiştir (Resim: 7). Söz konusu parçaların fotoğraf ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Ada üzerinde yapılan incelemeler sırasında bir adet geç dönem sırlı seramik parçası bulunmuştur. Güvercinada Kalesi'nin güneyindeki sahil şeridi üzerinde bir adet ana kayaya oyulmuş mezar tespit edilmiştir. 202x72 cm ölçülerindeki mezarın derinliği 58 cm'dir. Mezarda gerekli belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Pygela Antik Kenti¹¹

Pygela Antik Kenti kalıntıları günümüzde Kuştur Mevkii (Resim: 8) olarak adlandırılan arazi ve çevresinde yer almaktadır¹². 2021 yılı çalışmaları sırasında Kuştur Tatil Köyü'nün içerisinde ve çevresinde yer alan buluntu ve kalıntılar incelenerek kayıt altına alınmıştır. Kuştur Tatil Köyü tarafından günümüzde kullanılmayan "Disko Alanı" olarak adlandırılan arazide yaptığımız incelemeler sırasında iskânın bu bölgede yoğunlaştığı saptanmıştır. Höyük tarzı bir yerleşim topoğrafyasına sahip olan arazinin üst bölümünde çok sayıda yapı kalıntısının izleri mevcuttur. 1970'li yılların ortasında H. Gürçay idaresindeki bir ekip tarafından kazılan yerleşim zaman içerisinde yer yer toprak ve bitki örtüsü altında kalmıştır. Yine aynı alanın batı eteklerinde Helenistik Dönem'e tarihlendirilen bir tümülüsün kalıntıları bulunmaktadır (Resim: 9). Oldukça iyi korunmuş tümülüsün bosajlı duvar işçiliği Hellenistik Dönem'de inşa edildiğini kanıtlamaktadır. Mezar odası ve dromos takip edilebilmektedir. Mezarın çevresinde geç dönem kullanımını kanıtlayan harçlı duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Yine bu bölümde bulunan kırmızı astarlı seramikler geç dönem kullanımını kanıtlamaktadır. Söz konusu alanın kuzeyinde olasılıkla Roma Dönemi'ne tarihlendirebileceğimiz ana kayaya oyulmuş bir mezar yapısı tespit edilmiştir. Söz konusu mezarda gerekli fotoğraf ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

9 Sevda Tepesi 37°51'31" Kuzey, 27°15'04" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

10 Güvercinada Kalesi 37°51'48"Kuzey, 27°14'53" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

11 Pygela Antik Kenti Arkeolog Recep TAŞKIN tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

12 Pygela Antik Kenti 37°53'47"Kuzey, 27°16'23"Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Kuştur Plajı içerisinde yer alan geçmişte “Roma Villası” olarak adlandırılan yapıda da incelemeler yapılmıştır. Söz konusu yapının kalıntılarının bir bölümü günümüzde deniz içerisinde kalmaktadır. Kuştur Tatil Köyü’nün içerisinde kalan bölüm de çalışma kapsamında incelenmiştir. Tatil köyünün içerisinde bulunan ve çoğunluğunu geç dönemlere tarihleyebileceğimiz mimari parçaların fotoğraf ve belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır. Yine tatil köyünün içerisinde yer alan şapel yapısında da gerekli fotoğraf ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Kuştur Tatil Köyü’nün içerisindeki kalıntı ve buluntuların çoğunlukla yerleşimin Bizans Dönemi iskânına ait olduğu saptanmıştır.

Pygela Antik Kenti bir liman yerleşimi olma özelliği göstermektedir. Yerleşimin kuzeyinde yer alan Adagöl civarında kıyıda yapılan araştırmalarda liman kalıntıları ile karşılaşmıştır¹³. Söz konusu alanda yer alan ana kayaya oyulmuş mekânlar erken dönem izlerini yansıtmaları açısından önemlidir. Limanın Bizans Dönemi’nde de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Pygela’nın Doğusundaki Su Yolu

Pygela kentinin doğusunda Değirmendere’den Ephesos Antik Kenti’ne su sevkiyatı yapmak için inşa edilmiş bir su yolu bulunmaktadır. Söz konusu su yolunun çalışma sahası içerisinde kalan bölümü 2021 yılı çalışması sırasında incelenmiştir. Su yoluyla bağlantılı bir hat üzerinde Pygela Kentine su getirmek için kullanılan bir su kemerinde de fotoğraf ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Kubbeli Tarla Mevkii

Kuşadası Belediyesi Kongre Merkezi’nin doğusunda yer alan arazide yapılan incelemeler sırasında çok sayıda Geç Roma Dönemi’ne tarihlendirilen unguentarium, kırmızı astarlı seramik ve çatı kiremidi parçaları tespit edilmiştir¹⁴. Yine aynı arazi üzerinde bir adet sarnıç bulunmaktadır. Söz konusu yapıda fotoğraf ve belgeleme çalışması yapılmıştır.

Kırkayak Merdiven Tepesi¹⁵

Kirazlı Mahallesi yakınlarında yer alan Kırkayak Merdiven Tepesi’nin (Resim:10-11) önemli bir yerleşim ve kutsal alan olduğu düşünülmektedir¹⁶. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında kayalık alanın batısındaki mekânların içerisinde nişler tespit edilmiştir. Nişlerin konumu, kayalık alanın batısının bir açık hava kutsal alanı olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Alanda yapılan incelemeler sırasında kutsal alanda üç farklı mekânın (M1, M2 ve M3) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. M1 ve M3 olarak adlandırılan alanların arkasındaki ana kaya üzerinde ahşap hatlı yuvalarının bulunduğu tespit edilmiştir. Nişli alanların arasında kayalığın zirvesine doğru uzanan merdiven kalıntıları bulunmaktadır. Bölge halkı söz konu-

13 Adagöl Mevkii’ndeki liman kalıntıları 37°54’24” Kuzey, 27°16’09” Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

14 Kubbeli Tarla Mevkii 37°54’50”Kuzey, 27°16’27” Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

15 Kırkayak Merdiven Tepesi Arkeolog Selin YENİGELEN tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.

16 Kırkayak Merdiven Tepesi 37°49’02”Kuzey, 27°19’22”Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

su merdivenlerden dolayı alanı “Kırkayak Merdiven Tepesi” olarak adlandırmıştır. Kayalık alanın üzerinde üç farklı seviyedeki tepeler üzerinde mekânlar bulunmaktadır. Arazinin batı eteklerinde ve kayalık alanın üzerinde Helenistik Dönem’e tarihlendirilen bosajlı duvarlar tespit edilmiştir. Kırkayak Merdiven Tepesi’ndeki kalıntıların tamamının ölçüm, belgeleme ve fotoğraflamaları yapılmıştır.

Bölgede geçmiş yıllarda incelemeler gerçekleştiren araştırmacılar bosajlı duvarlardan yola çıkarak Kırkayak Merdiven Tepesi’nin Helenistik Dönem’de garnizon olarak kullanıldığını ifade etmişlerdir. 2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan seramikler alanın MÖ 13. yüzyıldan itibaren iskân gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Arazide Son Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve MÖ 6.-5. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur (Resim: 12). Seramik parçalarının önemli bir bölümü MÖ 6.-5. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.

Kırkayak Merdiven Tepesi’nin 250 m kuzeyindeki tepenin eteklerinde olasılıkla Arkaik Dönem’e tarihlendirebileceğimiz sur duvarı kalıntılarına rastlanılmıştır. Yapılan incelemelerde duvarın 19.80 m uzunluğundaki bölümünün korunduğu anlaşılmıştır. Söz konusu duvarın kuzeyinde mekân olması muhtemel bir alanın kalıntıları saptanmıştır. Arazide az sayıda MÖ 5.-4. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçası bulunmuştur.

Çataltaş Mevkii

Çataltaş Mevkii (Resim: 13) olarak adlandırılan arazi Kirazlı Mahallesi yakınlarında yer almaktadır¹⁷. 2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları sırasında arazide Kalkolitik Çağ (Resim: 14) ve Arkaik Dönem’e tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Arazide ayrıca bir kerpiç ve az sayıda çatı kiremidi parçası da saptanmıştır. Kalkolitik Çağ seramikleri güneydoğudaki kayalık alan içerisinde ve çevresinde bulunmuştur. Çataltaş Mevkii erken seramik buluntuları Kuşadası ve çevresindeki Kalkolitik Çağ iskanına katkı sağlamaları açısından oldukça önemlidir.

Ören Tarla Mevkii

Çalışmaların Kirazlı Mahallesi çevresine kaydırılmasının ardından Ören Tarla Mevkii¹⁸ olarak adlandırılan arazide de incelemeler yapılmıştır. Arazide az sayıda Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen seramik parçası bulunmuştur.

Kuşadası Belediyesi Kademe Birimi

Kuşadası Belediyesi Kademe Birimi bahçesi içerisinde çok sayıda mimari parça bulunduğu bilgisi verilmiştir¹⁹. Bunun üzerine Kademe Birimi’ne gidilerek bahçedeki mimari parçaların fotoğraf, çizim ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

17 Çataltaş Mevkii 37°48’28”Kuzey, 27°19’18”Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

18 Ören Tarla Mevkii 37°48’32”Kuzey, 27°21’12”Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

19 Kuşadası Belediyesi Kademe Birimi 37°49’45”Kuzey, 27°15’1”Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

*SAMSUN (MYKALE) DAĞI'NIN GÜNEYİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR**Atburgazı Lamba Tepe Mevkii*

Atburgazı Mahallesi'nin kuzeybatısında Lamba Tepe Mevkii yakınlarındaki yerleşim 2020 yılı çalışmaları sırasında incelenmiştir²⁰. 2021 yılı çalışmaları kapsamında söz konusu alanın güney ve güneydoğusundaki yamaç ve eteklerde çalışmalara devam edilmiştir. Oldukça sarp ve korunaklı bir alan üzerinde yer alan yerleşimde Orta Tunç ve Son Tunç çağlarına tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Söz konusu seramikler yerleşimin MÖ 2. binyıla kadar uzandığını kanıtlaması açısından oldukça önemlidir. Alanda ayrıca az sayıda Erken Demir Çağı'na ait seramik parçası da saptanmıştır. Çalışmalar sırasında bulunan seramiklerin önemli bir bölümünü MÖ 6.-4. yüzyıllar arasına tarihlendirilen parçalar oluşturmaktadır. Seramiklerin yanı sıra yerleşimde üç adet pişmiş toprak ağırlık parçası ve Arkaik Dönem'e tarihlendirilen çatı kiremidi parçaları da bulunmuştur.

Thebai²¹

Thebai Antik Kenti, Samsun (Mykale) Dağı'nın güneybatısında yer almaktadır²². 2021 yılı çalışmaları kapsamında yerleşimin bulunduğu arazi ayrıntılı olarak incelenmeye devam edilmiştir. Bölgede geçmiş yıllarda çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar yerleşimi küçük bir kent olarak tanımlamışlardır. 2021 yılı çalışmaları sırasında saptanan kalıntılar yerleşimin bilinenden daha geniş bir alanı kapladığını kanıtlaması açısından oldukça önemlidir. Kentin kuzeybatısında gerçekleştirilen incelemelerde iki adet tarım terası saptanmıştır. I. tarım terasında yapı kalıntıları bulunmaktadır. Söz konusu alandaki kalıntıların genel karakteri ana çekirdekteki yerleşim ile büyük benzerlikler göstermektedir. Alanda çok sayıda çatı kiremidi parçasının yanı sıra Helenistik Dönem'e tarihlendirilen seramik parçaları da bulunmuştur. II. tarım terasının da genel düzenleniş şekli I. tarım terasına benzemektedir. Yerleşimin doğu ve güney eteklerinde gerçekleştirilen incelemeler sırasında kentteki iskanın etek kısımlarına kadar uzandığını kanıtlayacak nitelikte çok sayıda profilli mimari yapı parçası tespit edilmiştir. Thebai'nin eteklerindeki arazinin teraslanarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

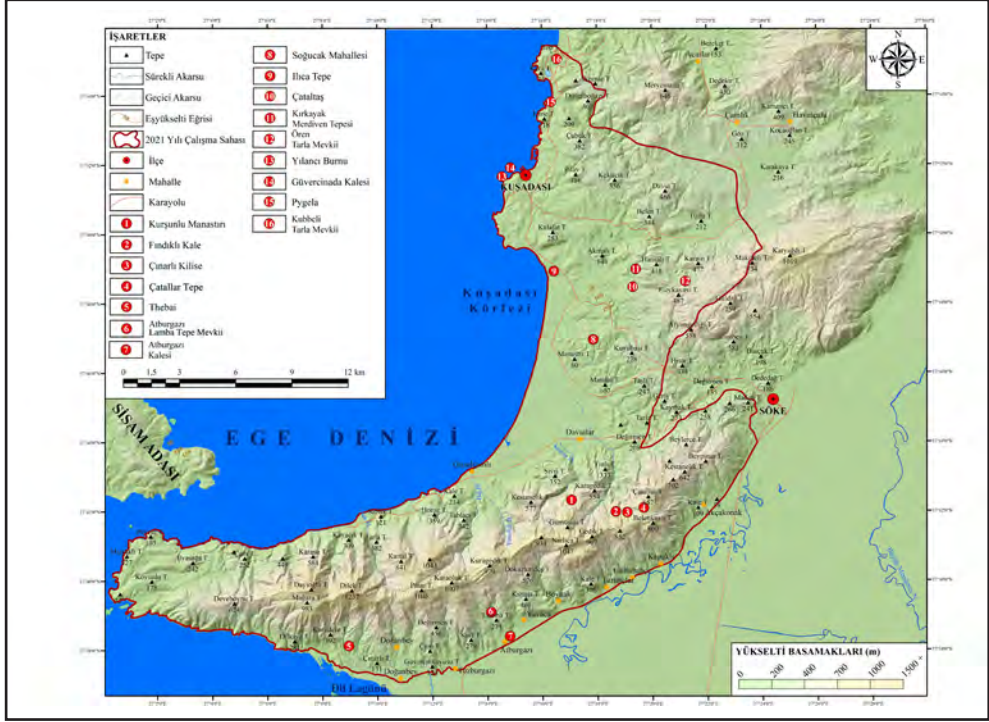
Asıl yerleşim alanı olarak tanımlayabileceğimiz zirve kısmındaki incelemelere 2021 yılı çalışmaları kapsamında devam edilmiştir. Zirvenin batı ve güneybatısında yapılan araştırmalarda taş alet, olynthos değirmeni, öğütme taşı, louterion (?), pişmiş toprak mortar ve pişmiş toprak ağırlık gibi buluntular saptanmıştır. Söz konusu eserler yerleşimdeki yaşamı anlayabilmemiz açısından oldukça önemlidir. Alandan ayrıca MÖ 6.-2. yüzyıllar arasına tarihlendirilen çok sayıda seramik parçası da bulunmuştur. Yerleşimin güney bölümü çevresinde ise MÖ 6.-4. yüzyıl arasına tarihlendirilen çok sayıda seramik parçası, pişmiş toprak ağırlıklar ve MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen bir adet bronz sikke saptanmıştır.

20 Söz konusu yerleşim 37°38'57" Kuzey, 27°14'03" Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

21 Thebai Antik Kenti Arkeolog (M.A.) Merve S. ÇAKAN tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

22 Thebai Antik Kenti 37°38'05"Kuzey, 27°08'57"Doğu koordinatlarında yer almaktadır.

Kuşadası İlçesi ve Samsun (Mykale) Dağı'nda gerçekleştirilen yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan seramik ve küçük buluntuların fotoğraflama ve çizim çalışmaları Davutlar Meslek Yüksekokulu çalışma ofisinde gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı çalışmaları gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmalarının tamamlanmasının ardından 1 Ekim 2021 tarihinde sonlandırılmıştır. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında bulunan etütlük eserler Aydın ve Milet müzelerine teslim edilmiştir.

Harita 1: 2020 ve 2021 Yıllarında incelenen alanlar.

Resim 1: Soğucak Mahallesi'nde tespit edilen mimari parçalardan örnekler.

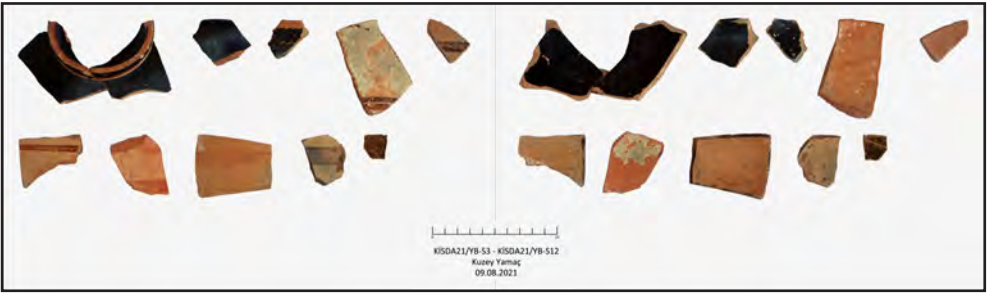
Resim 2: Ilıca Tepe'nin genel görünüşü.

Resim 3: Ilıca Tepe surlarından görüntüler.

Resim 4: Yılanlı Burnu Mevkii'nin genel görünüşü.

Resim 5: Yılanlı Burnu kuzey yamaç seramik örnekleri.

Resim 6: Güvercinada Kalesi'nin genel görünüşü.

Resim 7: Güvercinada Kalesi'nin inşasında kullanılan devşirme parçalardan örnekler.

Resim 8: Pygela Antik Kenti'nin kurulu olduğu arazi ve limandan görüntüler.

Resim 9: Tümlüs duvarından genel ve detay görüntüleri.

Resim 10: Kırkayak Merdiven Tepe Mevkii'nin genel görünüşü.

Resim 11: Kırkayak Merdiven Tepe Mevkii'nden genel ve detay görüntüleri.

Resim 12: Kırkayak Merdiven Tepesi Mevkii'nde bulunan seramiklerden örnekler.

Resim 13: Çataltaş Mevkii'nin genel görünüşü.

Resim 14: Çataltaş Mevkii'nde bulunan seramiklerden örnekler.

KOZKALESİ/HATAY YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021

Ayşe BELGİN HENRY*

Hatay İli, Altınözü İlçe sınırları içinde Kozkalesi Mahallesi'nde yer alan ve aynı isimle tanınan Haçlı dönemi kale yapısına ilişkin çalışmalarımız (Harita: 1), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle ve Hatay Müzesi uzmanı Abdulgaffar GEÇGİN'in Bakanlık Temsilcisi olarak katılımıyla 16 Haziran- 30 Haziran 2021 tarihleri arasında, 13 kişilik bir ekiple gerçekleştirildi.¹ 2018 yılında Kozkalesi'nin yapım ve planlama özelliklerini analiz etmek, kalenin bağlamını ve yakın çevresindeki yerleşim ilişkilerini incelemek üzere beş yıllık bir yüzey araştırması olarak başlatılan çalışmamız, 2019 ve 2020 yıllarında farklı nedenlerle ertelendi ve arazi çalışmalarımızın ikincisi 2021'de gerçekleştirildi.

Kozkalesi'ne ilişkin önceki araştırma ve yayınlarda sadece tarihi kaynaklara ve mimari analizlere odaklanılmıştır.² 2021 yılında kalede devam eden sistematik ve yoğun bir yüzey araştırmasının sonrasında seramik buluntular ilk kez değerlendirilmeye başlandı. 2018'de kale yapısı ve yakın çevresinde başlayan mimari belgeleme ve analiz çalışmaları 2021 çalışma döneminde de devam ederken, kale yapısının vaziyet planının düzenlenmesine ve bu kapsamda belgelenmemiş veya yanlış belgelenmiş alanların belgelenmesine öncelik verildi. Belgeleme çalışmalarında geleneksel yöntemlerin yanı sıra LIDAR kamerayla 3-boyutlu modeller oluşturuldu (Resim: 1).

1. KOZKALESİ MİMARİ BELGELEME VE ANALİZ ÇALIŞMALARI:

Kozkalesi'nde 2021 çalışma döneminde mimari belgeleme ve analiz çalışmaları, batı yamacında kaleye ulaşan patika boyunca tespit edilen kalıntılar, güney yamacının güçlendirilmesine yönelik oluşturulmuş kuru hendek sistemi ve kale duvarları içerisinde özellikle kuzey ve batıda yoğunlaştığını düşündüğümüz ancak geriye çok az iz kalan yerleşim alanlarının belgelenmesine ve değerlendirilmesine yönelik olarak devam etmiştir.

* Öğr. Gör. Dr. Ayşe BELGİN-HENRY. Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım Fakültesi ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü 06800 Çankaya, Ankara/ TÜRKİYE ayseblgn@gmail.com

1 Projemiz 2018'de Koç Üniversitesi Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED) tarafından desteklenmiştir. Dumbarton Oaks Bizans Çalışmaları merkezi tarafından projemize verilen desteğin salgın nedeniyle 2022'ye ertelenmesi üzerine-- 2021 yılı arazi çalışmaları, Altınözü Kaymakamlığı, Altınözü Belediyesi, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası ve Hatay Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği ile birlikte imzalanan bir protokol kapsamında desteklendi. Çalışmamıza sağladığı katkılar için Bakanlık temsilcimiz Abdulgaffar GEÇGİN başta olmak üzere tüm Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına ve projemize gösterdikleri ilgi ve verdikleri destek için Altınözü Kaymakamı Bülent UYGUR ve Altınözü Kaymakamlığı çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız. Ekip üyelerimizin herbirine yoğun çalışmaları ve sundukları nitelikli katkıları için ayrıca teşekkür ederim.

2 van Berchem, M. ve E. Fatio, Voyage en Syrie (1895) I-II, Mémoires publiés par les membres de l'Institut français d'Archéologie orientale du Caire 37. 38 (Kahire 1913-1915) 241-251; Res. 56. H. Kennedy, Crusader Castles. Cambridge: Cambridge University Press, 1994, 84-85. T.A. Sinclair, Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey, Vol. IV. London: The Pindar Press, 1990, 264; T. Biller, ve T. Radt. "Kürsat- eine unerforschte Burg der Kreuzfahrerzeit." Istanbul Mitteilungen 59 (2009): 359-381.

Batı yamacında yer alan patika ve kalıntılar:

2018 yılında Kozkalesi'nin kuzeybatısında yer alan köprüden kaleye ulaşan bir patika sistemiyle ulaşıldığını ve patika boyunca kaleyle ilişkili kalıntılar yer aldığını tespit etmiş-tik. 2021 yılında kaleye ulaşımın ve çevresindeki kalıntıları 2018'de İHA çekimlerini baz alarak revize ettiğimiz vaziyet planına işlemeye ve çok yakın tarihe dek kullanılan patika ve terasların kalenin aktif olarak kullanıldığı dönemde nasıl bir ulaşım sistemi oluşturduğunu anlamaya odaklandık. Bu kapsamda 2018 yılında 1/20 detay çizimleri yapılan kalıntılar vaziyet planına işlendi. 2018 yılında oluşturduğumuz orthophoto ve alanda alınan ölçülerle patikanın ve çevreleyen kalıntıların ana hatları vaziyet planına işlenerek alana ulaşım önerisi oluşturulmaya başlandı (Çizim: 1).

Bu çalışmanın en önemli sonuçlarından biri kaleyi çevreleyen alanların farklı düzenleme-lerle kontrol edildiğini görmemiz ve kontrol noktalarının kaleyi çevreleyen terasların işlev-leriyle ilişkilerini yorumlamaya başlamamız oldu. Örneğin, taş ocaklarından kuzeye doğru uzanan geniş patika, ana kayadaki izlerinden tespit ettiğimiz kapı sisteminden sonra ikiye ayrılır ve batıdaki kol, T10 kulesine çıkan merdivenlerin batısından geçerek tarım faaliyetle-rinin yoğunlaştığını düşündüğümüz kuzeybatı/ kuzey teraslarına ulaşır. Doğuda yer alan kol ise T10 kule yapısıyla kale arasındaki ana ulaşım aksıdır ve 2018'de belgelediğimiz istinat duvarıyla da desteklenen genişletilmiş bir teras halinde giriş kulesine erişimi sağlar.

Kozkalesi'de yaşayanlardan aldığımız bilgiye göre erişim yolunun ucunu oluşturan köprü 20. yüzyılın ilk yarısında tamamen yıkılmış ve yerine günümüzdeki köprü inşa edilmiştir. Köprüde gözlemediğimiz örgü ve malzeme farkı ise Şenköy'den gelen ustalarca başlatılan köprünün aynı dönemde başkaları tarafından bitirilmesi nedeniyle oluşmuştur.

Kuru Hendek Sistemi:

2018 yılında kale yapısının güney yamaçlarında kalenin güvenliğini sağlanması amacıyla oluşturulmuş ve 13. yüzyıla tarihlendiğini düşündüğümüz bir kuru hendek yapısına ait kalın-tılar tespit etmiştik. 2021 çalışmalarında tespit ettiğimiz detaylar, kalenin güneyinde tekil bir hendek yapısı değil, farklı savunma sistemlerini içeren kale dışı bir sistem oluşturulduğunu göstermektedir (Çizim: 1).

Kuru hendek sisteminin batı ucu güneybatı kulesinde (T4) başlar. T7 kulesinde duvar yüzeyinden güneye doğru çıkıntı yapan bir taş, T4 kulesinde bir kemer veya kapı sistemiyle başlayan sistemin diğer ucunun T7 kulesinde sonlandığını ve bu alanın bu hizada kapatıldı-ğın göstermektedir. T7 kulesinin doğusunda tespit ettiğimiz kuru hendek duvarının başlan-gıç noktasını tespit etmek mümkün olmamışsa da söz konusu duvar, T7 kulesinin hizasının doğusunda, güneyde eğimi azalan orta yamaçların savunma özelliklerini arttırmak üzere inşa edilmiş olmalıdır. Kuru hendek duvarının kalenin güneydoğu ucu ise bir sıra paralel duvarını 2018'de belgelediğimiz bir başka kemer/kapı sistemi ile kontrol ediliyor olmalıydı.

2021 yılı çalışmalarında, kalenin yaklaşık 40 metre güneybatısında, kalenin dış duvarlarından bağımsız ancak ilişkili olacak şekilde inşa edilmiş ve güneyde yer alan kuru hendek duvarıyla benzer örgüsüyle dikkati çeken ikinci bir duvar tespit ettik (Resim: 2). Bu duvar alanın dış savunma sistemi olarak yorumlayabileceğimiz düzenlemenin kalenin batısında da devam ettiğini göstermektedir. Söz konusu duvara erişim hem topoğrafya hem de bitki örtüsü nedeniyle oldukça zordur. Önümüzdeki dönemlerde Kozkalesi'nde lazer tarama ile belgeleme çalışması yapılması planlanmaktadır ve bu duvar da söz konusu çalışmada belgelenecek öncelikli yapılardandır.

Yerleşim Alanları (Çizim: 1)

Kale duvarları içerisine yayılan yerleşimin mimarisine ilişkin çok az veri korunagelmiştir. 2018'de devam eden çalışmaların sonrasında kalenin içerisinde kalan alanların bölgesel analizini yaparak, kalenin duvarları içinde kalan yerleşim dokusunun kuzeyde ve batıda yer almış olması gerektiğini, batıda korunagelmiş az sayıdaki işlevi belirli mekanın (hamam, garnizon, v.s.) ise kalenin batı duvarına paralel devam eden bir sokak sistemine bağlı olarak işleyen kamusal bir merkez olarak değerlendirileceğini tespit etmiştik. 2021 yılı çalışmaları kapsamında tüm yerleşim iz ve kalıntılarını tespit ettik ve detayları belgelemeye başladık.

Zeytinyağı İşlik Kompleksi (Resim: 3)

Kale yapısının kuzeydoğusunda, kaleye bakan tapenin alt yamacında yaklaşık 75 m. boyunca uzanan kayadan oyma bir işlik kompleksi yer almaktadır. İşliğin LIDAR kamerayla ölçülü 3D modeli alınmıştır ve mimari çizimler bu model baz alınarak devam etmektedir. İşlikte farklı havuz izleri ile organik planlı, depolama işlevli kullanıldığı kayadan oyma yüzeylerdeki niş ve raf izlerinden belli olan bir dizi mekân sıralanmıştır. Kozkalesi halkından işliğin çok yakın tarihlere dek kullanıldığı ve alanda *in situ* bırakılan değirmen taşının işliğe 1950'lerde getirildiği bilgisini aldık. Ancak işliğin çok evreli izler taşıyan kapsamlı mekanları ve alanın güneybatısında belgelediğimiz eski değirmen taşı bu mekânın çok daha eski dönemlerden itibaren aktif ve yoğun bir biçimde kullanıldığına, 20. yüzyıl öncesi evrelere sahip olduğuna işaret eder. Kalenin kuzey ve batı yamaçlarında tarımsal faaliyetlerin sürdüğü göz önüne alınırsa bu işliğin Ortaçağ evrelerine sahip olduğu ve Kozkalesi ile ilişkili olarak geliştiği ihtimali göz ardı edilmemelidir. İşliğin yakın çevresinde seramik buluntu yoktur ve işlik alanının yer aldığı tepelik alanda ve nehir yatağında sistemli bir yüzey araştırması gerçekleştirilmeden işliğin tarihine ve kale ile ilişkisine dair kesin sonuçlara varmak doğru olmayacaktır.

2. KOZKALESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI VE İLK SONUÇLAR (Harita: 2, Bölge: 1)

Yüzey araştırması öncelikli olarak kaleyi çevreleyen yamaçlarda, kalenin güneybatı kulesi (T4) hizasından başlamış ve yamaç teraslarının tümünde saatin ters yönünde (güney, doğu, kuzey ve batı yamaçlar) devam etmiştir.

Alan 1 ve 2, kalenin güneyinde, modern asfalt yola dek uzanan alanlardır. Bu bölgede hem güney yamacının dikliği, hem de sur duvarlarından düşen taşların yığılması nedeniyle çalışma oldukça zorlukla devam etmiş, sadece arazinin elverdiği boşluklarda seramik toplanabilmiştir. Yine de yaklaşık 23 m. genişliğindeki bu alanda genellikle 4 metrelik transektler oluşturulmuş, Alan 2’de ise transekt genişlikleri 1,5 metreye düşürülmüştür. Alan 1’de oldukça yoğun seramik buluntu ele geçmiştir.

Alan 3 alanın güneydoğusunda yer alan derin toprak dolgulu olduğunu düşündüğümüz küçük bir terastır. Söz konusu terasın tarım terası olarak kullanılmış olduğu açık olsa da, günümüzde tarımsal aktiviteler devam etmemektedir. Alan 4 ve 5 kalenin doğu, kuzey ve batı yamaçlarında kale duvarının hemen altında kalan teraslardır. Her iki alanda da oldukça yoğun seramik buluntu gözlemlenmiştir. Alan 6, 7 ve 8 kale yapısının batısında, köprüyle Alan 5 arasında kalan terasları içerir. Bu üç alanda seramik yoğunluğu oldukça azdır.

Kale duvarlarının içerisinde kalan bölge üç alana bölünmüştür. Alan 9 yerleşim alanları, Alan 10 iç kale ve Alan 11 “*keep/ iç kule*” olarak tanımladığımız bölgelere denk düşer. Alan 9’da seramik yoğunluğunun diğer bölgelere oranla oldukça yüksek oluşu, mimari kalıntıların korunagelmemiş olmasına rağmen geçmişte bu alanda yoğun bir yerleşim bulunduğuna işaret etmektedir.

Alan 12 modern yolun güneyinde, kuru hendek duvarına kadar uzanan alanı kapsar. Bu dar teras, kalenin doğusunda da devam etmektedir. Bu bölgede doğuya ve kuzeye doğru seramik yoğunluğu göreceli biçimde azalmaktadır. Alan 13, Alan 12’nin güneydoğusunda kalan küçük bir terastır ve bu alanda kaledeki yerleşime benzer seramik buluntular belgelenmiştir.

Kozkalesi’nde topladığımız seramik buluntuların hem yoğunluğu, hem de kalitesi oldukça yüksektir. 12. yüzyıldan 14. yüzyıla dek tarihlenebilen tipler ana seramik grubunu oluşturur. Bu dönem seramikleri içerisinde özellikle monokrom yeşil ve hardal renkli sırlı grup, St. Symeon malları, sırlı gevrek (*brittle ware*) pişirme kapları ve 11. yüzyıla da tarihlenebilen turkuaz sırlı kaplar öne çıkar. Diğer yandan, çalışmamızda 10./ 11. yüzyıllara tarihlenen, kazıma (*sgraffito*) tekniğiyle bezenmiş polikrom örnekler ve 8./10. yüzyıllara tarihlenen daralan ağızlı gevrek hamurlu pişirme kapları gibi (*holemouth brittle ware*) daha erken örnekler de toplanmıştır. İlk sonuçlar, Kozkalesi’nde Haçlı Dönemi öncesine (12.-14. yy), Antakya’da sırasıyla Abbasi ve Bizans hakimiyetinin yaşandığı 7. yy-12. yy aralığına denk düşen erken yerleşimler olduğunu gösterir niteliktedir (Resim: 4 ve 5).

KAYNAKÇA

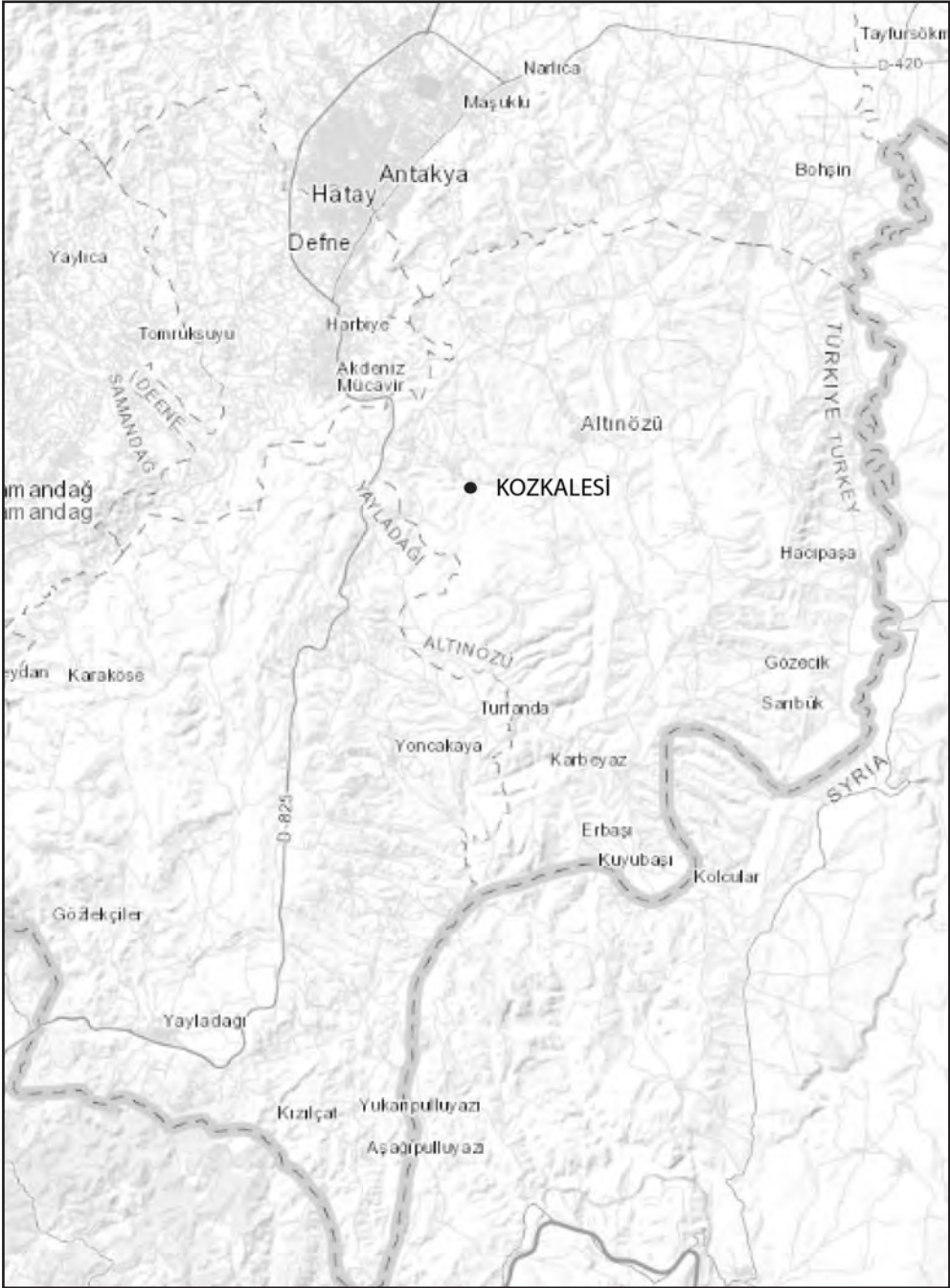
van Berchem, M. ve Fatio E. *Voyage en Syrie (1895) I-II*. Mémoires publiés par les membres de l’Institut français d’Archéologie orientale du Caire 37–38. Kahire: Institut français d’archéologie orientale, 1914.

Biller, T. ve Radt T. “Kürsat - Eine unerforschte Burg der Kreuzfahrerzeit.” *Istanbul Mitteilungen* 59 (2009): 359–81.

Edbury, Peter W. *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374*. New York: Cambridge University Press, 1991.

Kennedy, H. *Crusader Castles*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Sinclair, T. A. *Eastern Turkey : An Architectural and Archaeological Survey IV*. Londra: Pindar Press, 1990.

Harita 1: Kozkalesi'nin konumu.

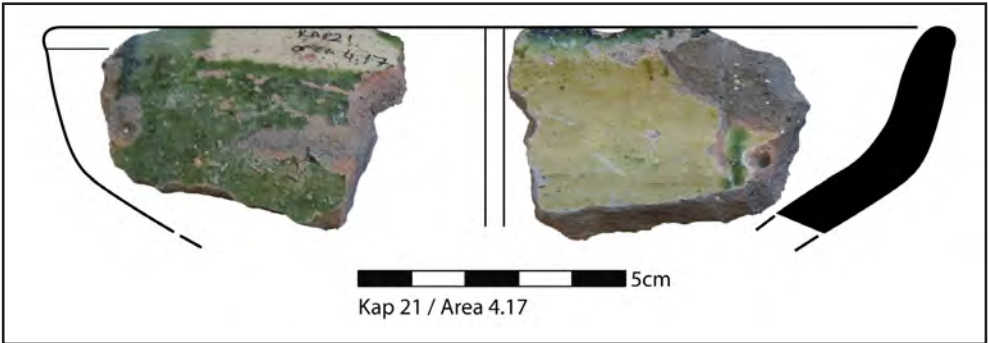
Resim 1: Kalenin batısında yer alan patika yol detayı (LIDAR 3D Model).

Resim 2: Dış savunma duvarı. Kuzeybatıdan bakış.

Resim 3: Kozkalesinden işlik alanının yer aldığı yamaca bakış.

Resim 4: Polikrom sırlı seramik grubuna örnek (10.-11. yy).

Resim 5: Daralan ağızlı gevrek hamurlu pişirme kapları grubuna örnek (8.-10. yy).

DİYARBAKIR - KOCAKÖY İLÇESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Aytaç COŞKUN*

Diyarbakır İli ve ilçelerinde “Klasik Dönem (Pers, Helenistik ve Roma Dönemleri) YüzeY Araştırması” Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izinleri ile 2019 yılında Doç. Dr. Aytaç Coşkun’un başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu çalışmalar Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi’ndeki 22 mahallenin 7’sinde 14.11.2019 - 13.12.2019 tarihleri arasında yürütülmüştür. Çalışmalara Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Dicle Üniversitesi, Kocaköy Kaymakamlığı, Ambar Kazı Başkanlığı destek olmuştur. Yapılan çalışmalar, daha çok köy merkezlerinde ve köylerin yakın çevresinde bulunan; kaya konutları, kaya mezarları, taş ocakları, sarnıçlar, höyük ve yerleşim alanlarının tespiti şeklinde olmuştur. Diyarbakır İlinin, Kocaköy İlçesi’ne bağlı 22 köyden toplamda 7 köyde araştırma ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ambar, Arkbaşı, Bozbağlar, Kaya, Kokulupınar, Şaklat ve Tepecik mahallelerinde çeşitli buluntuların ve antik yerleşim olabilecek yerlerin kaydı yapılmıştır². Tüm alanların ve belgelerin harita ve GPS’leri veri tabanına arşivlenmiştir. YüzeY Araştırması proje olarak Diyarbakır İli ve İlçelerindeki Klasik Dönem (Pers, Helenistik, Roma) kültür izlerine ulaşmak amacıyla başlamıştır. Bu çalışma bilim dünyasına ve Diyarbakır Bölge yerleşim arkeolojisine oldukça önemli sonuçlar sunacaktır.

KOCAKÖY İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:

Araştırma merkezi olan Diyarbakır’ın 62 km. kuzeydoğusunda yer alan Kocaköy ilçe sınırları içerisindeki saha çalışmasında, ilçe merkezi ve köylerinde dağınık halde bulunan arkeolojik ve mimari veriler değerlendirilerek belgelenmiş, kayıt altına alınmıştır. Çalışma programı sistematik bir şekilde köy taramaları ile yürütülmüştür. Alanda belgelenen ve genellikle kireçtaşına oyulmuş mimari yapılar, Roma Dönemi’ne tarihlendirilmektedir (Resim: 1). Ayrıca erken dönemlere ait yerleşimler de tespit edilmiştir.

AMBAR KÖYÜ ARAŞTIRMALARI:

Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi’nin 5 km güneybatısında bulunan Ambar Köyü ve çevresinde saha taraması yapılmıştır. YüzeY araştırması kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda Ambar Köyü’nün Daraba Mevkii’nin Kandisk Mezrası’nda biri arcosoriumlu olmak üzere 2 adet kaya mezar ve (KM1 ve KM2), 2 adet kaya kesigi (KK 1 ve KK 2) tespit edilmiştir.

* Doç. Dr. Aytaç Coşkun, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 21280 Diyarbakır-TÜRKİYE, aytaccoskun@gmail.com

1 Bu makale 2019-2020 Yılı YüzeY Araştırmaları kitabında yayınlanması gerekirken, yayına hazırlık ekibinden kaynaklanan teknik bir sorundan ötürü basılamamıştı. Yazarlarından özür dileriz.

2 İkinci sezon çalışmalarına Ziya Gökalg Eğitim Fakültesi, Coğrafya Bölümü’nden Prof. Dr Sabri Karadoğan, Arkeologlar Süleyman Ünlü, Mehmet Fatih Yıldırım, İhsan Delen, Bayram Gündem, Fatma Tanrıverdi, Nurşen Demir, Başak Oban Şıvan Ayus ve Restoratör Recep Özger katılmıştır.

Kaya kesim biçimlerine bakıldığında alanın taş ocağı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. KM4 ve kaya kesim alanlarının içi dolgu toprak ile dolu olduğundan ölçüleri alınamadı ve detaylı tanımları yapılamadı. Ancak buldukları konumu belirlemek için GPS ile koordinatları alınıp gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Resim: 2-3).

Koordinatlar:

Kaya Mezar-4: X: 40.424757, Y: 38.268242, Rakım: 775 m

Kaya Kesigi-1: X: 40.446827, Y: 38.270676, Rakım: 759 m

Kaya Kesigi-2: X: 40.427757, Y: 38.268242, Rakım: 775 m

Arcosoriumlu Kaya Mezarı 1: Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi'nin güneybatısında ve ilçeye 5 km uzaklıkta bulunan Ambar Köyü'nün Daraba mevkiinin Kandisk Mezrası'ndaki kare formlu arcosoriumlu kaya mezarına (KM1) giriş doğudaki 104 cm uzunluğunda ve 140 cm genişliğinde olan dromos ile girilen sürgülü kapıdan sağlanmaktadır. Kapı kısmı dolgu toprak ile kaplı olduğundan ölçüleri alınamamıştır. 225x230 cm ölçülerinde olan mezar, 3 adet arcosoriumlu klineye sahiptir. Klineler ortalama 190 cm uzunluğunda, 100 cm genişliğinde ve 60 cm derinlikteyken mezar içinin belli bir kısmı dolgu toprak ve moloz taş ile dolu olduğundan klinelerin zemine olan yüksekliği ve mezarın tabandan tavana olan yüksekliği alınamamıştır. Mezar içerisinde, doğu duvarında 43 cm derinliğinde 80 cm genişliğinde düzgün oyulmuş ve muhtemelen ölü armağanlarının konulduğu bir niş yer almaktadır. Arcosoriumlu kaya mezarın batısında mezara yaklaşık 5 m. uzaklıkta içi dolgu toprak ve moloz taş ile dolu olan kaya kesigi-1 bulunmaktadır.

Koordinatlar: X: 40.446827, Y: 38.270676, Rakım: 759 m

Kaya Mezarı-2: Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi'nin güneybatısında ve ilçeye 5 km uzaklıkta bulunan Ambar Köyü sınırları içerisindeki Ambar Çayı'nın batı yakasında bulunan kayalık alanda 1 adet kaya mezarı (KM 2) ve kaya mezarın yaklaşık 200 m güneyinde 8x10 m² lik bir alanda geç dönem seramik parçaları tespit edilmiştir. Zeminden yaklaşık 4,5 m yükseklikteki kayalığın kuzeydoğu cephesinde işlenen kaya mezarın lazer metre ile alınan kapı ölçüsü 150 cm'dir. Muhtemelen mezar inşa edildikten sonra kayanın ön cephesi doğal tahribat nedeniyle yıkılmıştır. Yarım bırakılmış olan kaya mezarı zeminden oldukça yüksekte olduğu için kesin ölçüleri alınamamıştır.

Koordinatlar: X: 38.29005 , Y: 40.460865 , Rakım: 752 m

Kaya Mezarı 3- Sarnıç 1(?): Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi'nin güneybatısında ve ilçeye 5 km. uzaklıkta bulunan Ambar Köyü'nün girişinde Ambar Çayı'nın batı yakasında içi dolgu toprak ile dolu olan kaya mezarı ya da sarnıç olduğu düşünülen bir yapı tespit edilmiştir. Dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile içerisi dolu olduğundan yapının tam olarak işlevi belirlenememiş ve kesin ölçüleri alınamamıştır. Yapının dromosu 113 cm. uzunluğunda 150 cm. genişliğindedir.

Koordinatlar: X: 40,458336, Y: 38,266313, Rakım: 717 m

Ambar Köyü ve çevresinde tespit edilen bulguların bulunduğu alanlarda GPS ile koordinatlar alındıktan sonra gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapıp çalışmalar Kocaköy İlçesi'nin Kaya mahallesine yönlendirilmiştir.

KAYA KÖYÜ ARAŞTIRMALARI:

Kocaköy İlçesi'nin Kaya Köyü'nde yapılan çalışmalar sonucunda 2 adet höyük ve 1 adet sarnıç tespit edilmiştir.

Harem Höyük: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi, merkez mahallesi olan Kaya Mahallesi Kocaköy'ün güneydoğusunda yer almaktadır. Yöre halkı tarafından "Harem Tepe" olarak bilinen yaklaşık olarak 200x200 m² 'lik alana yayvan bir şekilde yayılan ve "Harem Höyük" olarak adlandırılan alanda yoğun olarak Tunç ve Demir Çağı seramik parçaları, obsidyen parçaları, taş alet parçaları ve çakmaktaşı parçaları bulundu. Günümüzde tarım arazisi olarak kullanılan Höyüğün yüzeyi dağdağan ağaçları ile kaplıdır.

Koordinatlar: X: 40.519787, Y: 38.270319, Rakım: 790 m

Gre Süleyman: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi, merkez mahallesi olan Kaya Mahallesi sınırları içerisindeki Bego Bağları mevkiinde, Derin Dere'nin kuzeyinde yer almaktadır. Gre Süleyman olarak adlandırılan höyük yaklaşık 5 dönümlük bir alana yayılmaktadır. Höyükte yoğun olarak Tunç ve Demir Çağı seramik parçaları, obsidyen ve çakmaktaşı alet parçaları bulundu. Çevresine göre alçak seviyede bulunan höyük günümüzde tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Herhangi bir mimari kalıntının bulunmadığı höyükte fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapıldı (Resim: 4-5).

Koordinatlar: X: 40.465916, Y: 38.302140, Rakım: 749 m

Kaniye Üzer (Sarnıç1): Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi, merkez mahallesi olan Kaya Mahallesi'nin kuzey batı yamacında Kaniye Üzer Mevkii'nde bir adet sarnıç tespit edilmiştir. 418 cm. uzunluğunda ve 193 cm. genişliğinde olan sarnıç dikdörtgen planlıdır. Girişin dış kısımları ve sarnıcın iç kısımları doğal ve beşeri tahribata maruz kalmıştır. Sarnıcın yüksekliği 130 cm. olarak ölçülmüştür.

Koordinatlar: X: 40.491084, Y: 38.299856, Rakım:910 m

ŞAKLAT KÖYÜ ARAŞTIRMALARI: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin kuzeybatısında ve ilçeye 6 km. uzaklıkta bulunan Şaklat Köyü'nde yapılan çalışmalar sonucunda tapu kadastro kayıtlarında orman vasıflı olarak geçen bir alanda yoğun miktarda obsidyen alet parçaları ve artıkların bulunduğu alan tespit edilmiştir.

Obsidyenli Alan: Diyarbakır İli Kocaköy İlçesi'nin kuzeybatısında ve ilçeye 6 km uzaklıkta bulunan Şaklat Köyü'nde yüzey taraması yapılırken Çarburan (Dörtgeçitler) Mevkii'nde yer alan, tapu kadastro kayıtlarında orman vasıflı olarak geçen bir alanda dağınık halde yoğun miktarda obsidyen alet parçaları ve artıklar tespit edilmiştir (Resim: 6-7). 140x220

m'lik bir alana yayılan ve şuan tarım arazisi olarak kullanılan ve obsidyenli alan olarak adlandırılan alanın güneydoğusunda, yaklaşık olarak 200 m. uzaklıkta tescilli olan Sukire Seyda Höyüğü bulunmaktadır. Alanda herhangi bir mimari kalıntı izlerine rastlanılmazken karşılaşılan obsidyen alet parçalarının özellikli olanları yerinde fotoğraflanıp belgelendirildi. Kaya Mahallesi'nde ve çevresinde tespit edilen bulguların bulunduğu alanlarda GPS ile koordinatlar alındıktan sonra gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapıp çalışmalar Kocaköy İlçesi'nin Arkbaşı Köyü'ne yönlendirildi.

Koordinatlar: X: 40.457326, Y: 38.298912, Rakım: 726 m

ARKBAŞI KÖYÜ ARAŞTIRMALARI: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçe merkezinin 13 km. güneydoğusundaki Arkbaş Köyü'nde yapılan yüzey araştırması sonucunda köy sınırları içerisinde 1 adet höyük, 1 adet yerleşim ve Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında Handok Mevkii'nde 14 adet kaya konut tespit edilmiştir.

Arkbaş Yerleşimi: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçe merkezinin 13 km. güneydoğusundaki Arkbaş Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Eski Arkbaş Köyü olarak da bilinen ve yaklaşık olarak 60x40 m'lik alana yayılan alanda yerleşime ait olduğu düşünülen dağınık halde moloz taşlar bulunmaktadır. Mehmediyan Kevin olarak bilinen ve Arkbaş Yerleşimi olarak adlandırılan alanda yoğun miktarda Demir Çağı seramik parçaları dikkati çekmiştir.

Koordinatlar: X: 40.555162, Y: 38.261792, Rakım: 833 m

Gre Hatune: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçe merkezinin 13 km. güneydoğusundaki Arkbaş Köyü sınırları içerisinde kalan ve yöre halkı tarafından Gre Hatune olarak adlandırılan yerin bir höyük olduğu tespit edildi. Gre Hatune, 2011 yılında 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescile önerilen Arkbaş Höyüğü'nün yaklaşık olarak 270 m., Arkbaş Köyü'nün ise yaklaşık 580 m. güneyinde Pamuk Çayı'nın batı yakasında bir seki üzerinde yayvan bir yayılım göstermektedir. Yaklaşık olarak kuzey-güney yönlü 200 m., doğu-batı yönlü 150 m. yayılan alanda mimari kalıntılara ait olduğu düşünülen yoğun miktarda moloz taş yığınlarına, ayrıca ortaçağ seramik, çatı kiremidi, çakmaktaşı parçalarına ve ezgi taşlarına rastlandı (Resim: 8).

Koordinatlar: X: 40.565225, Y: 38.262380, Rakım: 810 m

Kaya Konut Yerleşkesi: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçe merkezinin 13 km. güneydoğusundaki Arkbaş Köyü'nde yüzey taraması yapılırken Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında Handok Mevkii'nde 14 kaya konuttan oluşan bir kaya konut yerleşkesi tespit edilmiştir. Kaya konutları incelendiğinde 2 kaya konutun yarım bırakıldığı, 3 kaya konutun tek mekânlı olduğu, 9 kaya konutun ise kompleks yapıda olduğu dikkati çekmiştir. Kompleks yapıda olan kaya konutların 6 tanesinin iki mekânlı, 3 tanesinin ise üç mekânlı olarak tasarlandığı saptanmıştır. Kaya Konutların bulunduğu alanlarda GPS ile koordinatlar alındıktan sonra gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Belgeleme çalışmaları kapsamında plan çizimleri yapılan kaya konutların aşırı derece beşeri ve doğal tahribat uğradığı gözlemlendi. Kaya Konut-14'de aşırı tahribat gördüğünden ölçüleri alınamadı ve plan çizimi yapılamadı. Kaya

konutların bulunduğu alanda yoğun miktarda ortaçağ dönemine ait seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim: 9-14).

Koordinatlar: X: 40.587139 , Y: 38.278064 , Rakım: 907 m

Yapı Adı	Yeri/Koordinatları	Ölçüleri	Açıklama
Kaya Konutu-1	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40,588001 Y: 38,227464 Rakım: 909 m	Kapının genişliği 218 cm, yüksekliği ölçülebilen 115 cm'dir. Yapının genişliği 307 cm, uzunluğu 784 cm, zeminden yüksekliği ise 187 cm'dir	Kaya Konut yerleşkesinin doğu kısmında yer alan yapının girişi batıya bakmaktadır. Yapı tek mekânlıdır. Konutun içi moloz taş ve dolgu toprak ile doludur. Yapının genelinde doğal ve beşeri tahribat söz konusudur.
Kaya Konutu-2	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.58740438 Y: 38.278151 Rakım:911 m	Kapının genişliği 160 cm, ölçülebilen yüksekliği 155 cm'dir. Yapının genişliği 449 cm, uzunluğu 515 cm, zeminden yüksekliği ise 195 cm'dir.	Dromoslu bir ön girişe sahip olan, iki mekânlı kaya konutuna geçiş batıdaki kapıdan sağlanmaktadır. Kaya konutun genelinde doğal ve beşeri tahribat görülmektedir.
Kaya Konutu- 3	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587285 Y: 38.278313 Rakım:912 m	Kapının genişliği 163 cm, ölçülebilen yüksekliği 162 cm'dir. Yapının genişliği 731 cm, uzunluğu 1098 cm, zeminden yüksekliği 208 cm'dir.	Dromoslu bir ön girişe sahip olan yapıya geçiş, batıdaki iki kapıdan sağlanmaktadır. Kompleks yapıdaki kaya konutu-3 iki mekânlıdır. İkinci mekâna geçişi sağlayan bir kolonad bulunmaktadır. Yapının ikinci mekânında batı tarafa oyulmuş bir adet niş ve bir adet havalandırma deliği bulunmaktadır.
Kaya Konutu-4	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.586490 Y: 38.278404 Rakım:902 m	Kapının genişliği 131 cm, ölçülebilen yüksekliği 92 cm'dir. Yapını genişliği 510 cm, uzunluğu 608 cm, yüksekliği ise 190 cm'dir.	Kaya konutuna geçiş batıdaki dikdörtgen formu kapı ile sağlanmaktadır. Kaya konutu-4 iki mekânlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci mekâna geçişi sağlayan bir kolonad bulunmaktadır. Konutun içi moloz taş ve dolgu toprak ile doludur. Yapının iç kısmında bir havalandırma deliği bulunmaktadır.
Kaya Konutu-5	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.586751 Y: 38.278398 Rakım:903 m	Kapının genişliği 215 cm, ölçülebilen yüksekliği 108 cm'dir. Yapının genişliği 644 cm, uzunluğu 956 cm, yüksekliği ise 230 cm'dir.	Kaya konutuna geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. İki mekânlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci mekâna geçişi sağlayan bir kolonad bulunmaktadır. İkinci mekânın üst kısmı tahrip olmuştur. Konutun içi dolgu toprak ve moloz taş ile kaplıdır.

Kaya Konutu-6	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587139 Y: 38.278064 Rakım:904 m	Kapının genişliği 150 cm, ölçülebilen yüksekliği 131 cm'dir. Yapının genişliği 553cm, uzunluğu 720 cm, zeminden yüksekliği ise 127 cm'dir.	Kaya Konutuna geçiş batıdaki iki kapı ile sağlanmaktadır. İki mekânlı kompleks bir yapıya sahip olan yapının üst kısmı tahrip olmuştur. İçerisi dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.
Kaya Konutu-7	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587076 Y: 38.278002 Rakım:899 m	Kapının genişliği 200 cm, ölçülebilen yüksekliği 122 cm'dir. Yapının genişliği 565 cm, uzunluğu 659 cm, zeminden yüksekliği ise 183 cm'dir.	Kaya Konutuna geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Konut tek mekânlıdır. Yapının iç kısmında doğu alanda bir adet baca bulunmaktadır. Yapının içi dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.
Kaya Konutu-8	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587160 Y: 38.277937 Rakım:901 m	Kapının genişliği 146 cm, ölçülebilen yüksekliği 168 cm'dir. Yapının genişliği 499 cm, uzunluğu 1055 cm, zeminden yüksekliği ise 180 cm'dir.	Kaya konutuna geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Kaya konut üç mekânlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci ve üçüncü mekânlara geçişi sağlayan kolonadlar bulunmaktadır. Üçüncü mekânın üst kısmı tamamen tahrip olmuştur. Yapının iki girişi bulunmaktadır. Yapının içi dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.
Kaya Konutu-9	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587252 Y: 38.27789 Rakım:903 m	Kapının genişliği 222 cm, ölçülebilen yüksekliği 197 cm'dir. Yapının genişliği 644 cm, uzunluğu 1367 cm, zeminden yüksekliği ise 174 cm'dir.	Kaya Konuta geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Kapının sağ ve sol tarafında iki adet niş yer almaktadır. Kaya konut üç mekânlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci ve üçüncü mekânlara geçişi sağlayan kolonadlar bulunmaktadır. Üçüncü mekânın üst kısmı tahrip edilmiştir. Yapının iç kısmı dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile doludur. Daha sonraki dönemlerde yapı köylüler tarafından ahır olarak kullanılmıştır.
Kaya Konutu-10	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587312 Y: 38.277778 Rakım:902 m	Kapının genişliği 134 cm, ölçülebilen yüksekliği 158 cm'dir. Yapının genişliği 479 cm, uzunluğu 789 cm, yüksekliği ise 147 cm'dir.	Kaya konutuna geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Tek girişli olan yapının ön kısmı tahrip edilmiştir. Konut iki mekânlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci mekâna geçişi sağlayan bir adet kolonad bulunmaktadır. Yapının içi dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.

Kaya Konutu-11	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587312 Y: 38.277577 Rakım:898 m	Kapının genişliği 173 cm, yüksekliği ölçülebilen 162 cm'dir. Yapının genişliği 702 cm, uzunluğu 998 cm, zeminden yüksekliği ise 202 cm'dir.	Konuta geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Yapı üç mekanlı kompleks bir yapıya sahiptir. İkinci ve üçüncü mekânlara geçişi sağlayan iki adet kolonad bulunmaktadır. Yapının iç kısmı dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile doludur. Yapının üç adet havalandırma deliği bulunmaktadır.
Kaya Konutu-12	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587776 Y: 38.27780 Rakım:909 m	Kapının genişliği 109 cm, yüksekliği ölçülebilen 101 cm'dir. Yapının genişliği 121 cm, uzunluğu 177 cm, zeminden yüksekliği ise 112 cm'dir.	Kaya konutuna geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Yapı yarım bırakılmıştır ve giriş dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.
Kaya Konutu-13	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587702 Y: 38.277885 Rakım:912 m	Kapının genişliği 112 cm, yüksekliği ölçülebilen 122 cm'dir. Yapının genişliği 113 cm, uzunluğu 185 cm, zeminden yüksekliği ise 134 cm'dir.	Konuta geçiş batıdaki dromoslu giriş ile sağlanmaktadır. Yapı yarım bırakılmıştır. Dromoslu giriş dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.
Kaya Konutu-14	Kocaköy-Hazro ilçe sınırlarında, Handok Mevkii'nde Kırmataş Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. X: 40.587187 Y: 38.277045 Rakım:891 m	Tahribattan ötürü ölçüleri alınamadı.	Kaya Konutuna giriş batıdaki kapıdan sağlanmaktadır. Yapı tek mekânlı olup, genelinde doğal ve beşeri tahribata söz konusudur. Yapının iç kısmı dolgu toprak ve moloz taş yığınları ile kaplıdır.

TEPECİK KÖYÜ ARAŞTIRMALARI: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin güneydoğusunda Kocaköy merkeze yaklaşık 7 km. uzaklıkta bulunan Tepecik Köyü'nde yapılan araştırmalar sonucunda bir adet yerleşim alanı tespit edildi.

Zübeydiye Yerleşimi: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin güneydoğusunda, Kocaköy merkeze yaklaşık 7 km. uzaklıkta yer alan Tepecik Köyü'nde bulunan ve şu an tarım arazisi olarak kullanılan alanda yerleşim tespit edilmiştir. Zübeydiye yerleşimi bulunduğu nokta itibari ile çevreye hâkim bir konuma sahiptir. Yüzeyde yoğun miktarda moloz taşlarına rastlanıldı. Bu yoğun moloz taşlar takip edildiğinde mimari kalıntılar gözlemlendi. Alanı ikiye bölen vadinin her iki yamacında da bu mimari kalıntılar mevcuttur. Yaklaşık olarak 450 x 500 m'lik alanı kaplayan harabelerde bol miktarda Ortaçağ seramik, pithos ve çatı kiremidi parçalarına rastlanıldı. Zübeydiye yerleşiminin bulunduğu alanda GPS ile koordinatlar alındıktan sonra gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapıp çalışmalar Kocaköy İlçesi'nin Bozbağı Mahallesi'ne yönlendirildi.

Koordinatlar: X: 40.588585, Y: 38.253328 , Rakım: 845 m

BOZBAĞLAR KÖYÜ ARAŞTIRMALARI: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin 11 km. güneydoğusunda yer alan Bozbağlar Köyü'nde yapılan saha taramaları sonucunda, köy sınırları içerisinde 2 adet höyük, 1 adet yamaç yerleşimi tespit edilmiştir.

Harem-i Çadıran: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin 11 km. güneydoğusunda yer alan Bozbağlar Köyü sınırları içerisinde Akçagöz Mezrası'nın yaklaşık 550 m. güneydoğusunda, Pamuk Çayı'nın doğu yakasına yaklaşık olarak 50 metre uzaklıkta olan ve Harem-i Çadıran olarak bilinen alanın höyük olduğu tespit edilmiştir. Mevcut durumda tarım arazisi olarak kullanılan höyüğün etrafında yoğun olarak seramik parçaları, obsidyen, çakmak taşı ve taş alet parçaları dikkati çekmiştir. Yaklaşık olarak 100 x 100 m'lik bir alana yayılan höyüğün yarısı köylüler tarafından tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Tarım arazisi olarak kullanılmayan kısımlarında ise mimari kalıntılar olabileceği düşünülen moloz taşlardan oluşan taş yığınları görülmektedir.

Koordinatlar: X: 40.55417, Y: 38.223588, Rakım: 768 m

Harem-i Sütuan: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin 11 km. güneydoğusunda yer alan Bozbağlar Köyü sınırları içerisindeki Akçagöz Mezrası'nın yaklaşık 670 m. güneydoğusunda höyük olabilecek yerleşim tespit edildi. Yöre halkı tarafından Harem-i Sütuan olarak bilinen ve yaklaşık olarak 100 x 120 m'lik bir alana yayılan höyüğün yüzeyinde yoğun miktarda Demir Çağı'na ait seramik, çakmak taşı ve obsidyen parçaları, bazalttan yapılmış taş alet ve alet parçalarına rastlanıldı. Şu an tarım arazisi olarak kullanılan höyüğün üzerinde yöre halkı tarafından yatır olarak kabul edilen etrafı çitlerle örülü bir alan da bulunmaktadır. Höyüğün etrafından GPS ile koordinatlar alındıktan sonra gerekli fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Koordinatlar: X: 40.556262, Y: 38.223107, Rakım: 784 m

Harem-i Hınare: Diyarbakır İli, Kocaköy İlçesi'nin 11 km güneydoğusunda yer alan Bozbağlar Köyü sınırları içerisindeki Akçagöz Mezrası'nın yaklaşık 600 m. doğusunda yamaç yerleşimi tespit edilmiştir. Pamuk Çayı'nın doğu yakasındaki yamaç yerleşimi yöre halkı tarafından Harem-i Hınare olarak bilindiğinden veri tabanına da aynı isimle kaybedilmiştir. Şu an tarım arazisi olarak kullanılan yerleşim alanında mimari kalıntılara rastlanılmadı. Fakat alanda dağınık halde yoğun miktarda Demir Çağı ve Ortaçağ ait seramik parçaları bulundu. Seramik parçalarının alanın tarım arazisi olarak kullanılmasından kaynaklı çok geniş alanlara yayılması ve mimari kalıntıların olmaması nedeniyle yerleşimin sınırları belirlenememiştir.

Koordinatlar: X: 40.569680, Y: 38.230436, Rakım: 786 m

DEĞERLENDİRME

2019 Yılı Diyarbakır İli ve ilçelerindeki Klasik Dönem (Pers, Helenistik, Roma) Yüzeysel Araştırması kapsamında Diyarbakır'ın Kocaköy İlçesinde toplamda 7 köy yerleşimi ve

çevresinde sistematik arkeolojik yüzey araştırması yapılmıştır. Yüzey araştırması sonucunda arazi çalışmaları tespiti sırasında toplamda sayısal veri olarak oldukça önemli sonuçlar elde edilmiştir. Klasik Dönem (Pers, Helenistik, Roma) Yüzey Araştırması kapsamında tespit edilen bulgular haritalara işlenip tescil fişleri tutularak belgelenmiş ve hazırlanan veri tabanına giriş yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda kaya konutları, kaya mezarları, taş ocakları, sarnıçlar, höyük ve yerleşim alanlarının tespiti şeklinde olmuştur. Önümüzdeki yıllarda yapılacak olan sistematik araştırmalar ile bölge kültür izleri eksiksiz şekilde açığa çıkacak ve bilim dünyasına özellikle de Diyarbakır arkeolojisine oldukça önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Algaze, G., A New Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project, 1988. *Journal of Near Eastern Studies*, 48 (4), 1989, 241-281.

Algaze, G., Breuninger, R., Lightfoot, C. & M. Rosenberg (1991). The Tigris-Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: A Preliminary Report of the 1989-1990 Seasons. *Anatolica*, 17, pp. 176-240.

Barin, G., Akin, E. & F. S. Sahin (2004). Ilisu Klasik Yüzey Araştırmaları 2002. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 21 (1), pp. 127-138.

Beysanoğlu, Ş., *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi*. I, II, III, 1987, Ankara.

Beysanoğlu, Ş., “Diyarbakır Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Kültür ve Sanat*, 28, 1995, 5-9.

Beysanoğlu, Ş., “Kuruluşundan Günümüze Kadar Diyarbakır Tarihi”, *Diyarbakır Müze Şehir*, 1999, İstanbul, 38-80.

Coşkun, A., “Zerzevan Kalesi 2014 Yılı Kazı Çalışmaları: İlk Sezon”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 37, 1, 2016, 101-128.

Coşkun, A., “Zerzevan Kalesi”, *Aktüel Arkeoloji*, Mayıs-Haziran 2016-51, 6-9.

Coşkun, A., “Diyarbakır Zerzevan Kalesi”, *Magma*, Ocak 2017-20, 38-51.

Coşkun, A., “Zerzevan Kalesi 2015 Yılı Kazı Çalışmaları: 2. Sezon”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 38, 2017, 125-150.

Coşkun, A., *Zerzevan Kalesi - Roma'nın Sınır Garnizonu / Zerzevan Castle - Roman Border Garrison*, Diyarbakır Valiliği, 2017.

Coşkun, A., “Zerzevan Castle in the Light of Recent Archeological Researches”, *Anadolu / Anatolia* 43, 2017, 91-110.

Coşkun, A., “Roma'nın Askeri Yerleşimi Zerzevan Kalesi'nde Yeni Kazılar”, *Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu / International Diyarbakır Symposium*, 2017, 47-59.

Dodgeon, M. & Lieu, S., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars AD 226-363*, Routledge, 1991.

Edwell, P., The Euphrates as a Boundary between Rome and Parthia in the Late Republic and Early Empire. In Burton, P. J. (Ed.), *Culture, Identity and Politics in the Ancient Mediterranean World: papers from a conference in honour of Erich Gruen, Antichthon*, 47, 2013, 191-206.

French, D. 1998, "Pre- and Early-Roman Roads of Asia Minor. The Persian Royal Road", *Iran*, 36, 1998, 15-43.

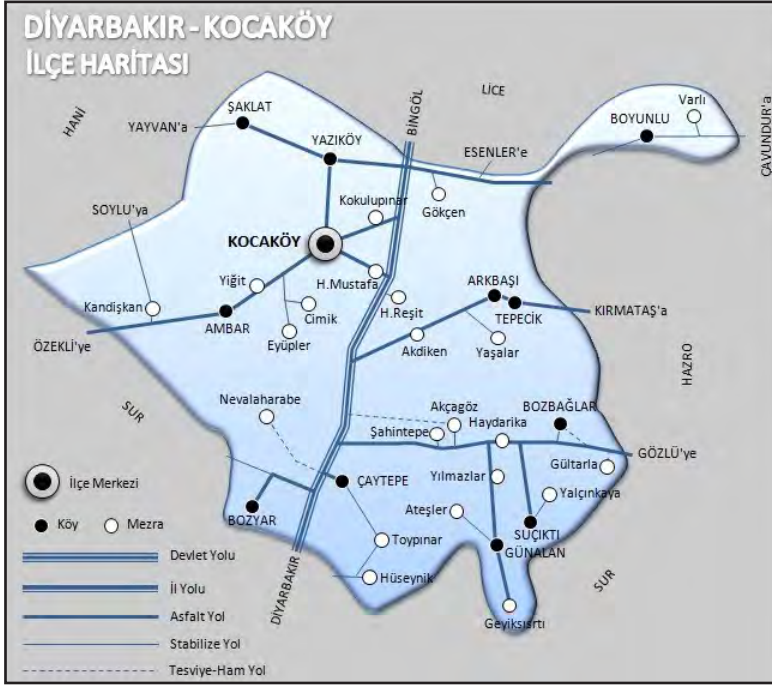
Gabriel, A., *Voyages archéologiques dans la Turquie orientale*, Paris, 1940.

Kütük, A., "İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı (527-532)", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XVIII, 2014, 141-164.

Kütük, A., "Bizans İmparatorluğu Zamanında Amida (Diyarbakır) IV.-VII. Yüzyıl", *History Studies*, 7(2), 2015, 77-97.

Lightfoot, C., "Sapor before the walls of Amida", *The Eastern Frontier of the Roman Empire*, eds. D. French, C. Lightfoot, Oxford, 1989, 285-294.

Marciak, M. 2014, "The Cultural Landscape of Sophene from Hellenistic to Early Byzantine Times", *Göttinger Forum für Altertumswissenschaft* 17 (2014): 13-56.

Resim 1: Kocaköy İlçesi yüzey araştırması.

Resim 2: Ambar Köyü Kaya Mezarı-1 giriş.

Resim 3: Ambar Köyü Kaya Mezarı-1 içten görünüm.

Resim 4: Kaya Köyü, Gre Süleyman.

Resim 5: Gre Süleyman yüzey buluntuları.

Resim 6: Şaklat Köyü, Obsidyenli Alan.

Resim 7: Obsidyenli Alan yüzey buluntuları.

Resim 8: Arkbaşı Köyü, Gre Hatune yüzey buluntuları.

Resim 9: Arkbaşı Köyü, Kaya konutları genel görünüm.

Resim 10: Kaya Konutu-2 giriş.

Resim 11: Kaya Konutu-2.

Resim 12: Kaya Konutu-7 giriş.

Resim 13: Kaya Konutu-7.

Resim 14: Kaya Konutu-8 giriş.

STRATONIKEIA TERRİTORİUMU 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Aytekin BÜYÜKÖZER^{1*}

Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER

Abdullah KADAİFCİ

Muhammed ABDİUSTA

Esra BALKAYA

Stratonikeia'nın hakimiyet alanını belirlemek ve belirlenen alandaki kültür varlıklarını belgelemek amacıyla 2018 yılında başladığımız çalışmalar, 2021 yılında, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.08.2021 tarih ve e-94949537-161.01-1626641 sayılı izniyle devam etmiştir². 2021 yılı çalışmaları kapsamında Yatağan ilçe sınırlarının kuzeydoğu ve doğusunda yer alan Yava, Kafaca, Şeref, Esenköy, Deştin, Alaşar, Doğan köy ile güneyinde yer alan Bozhüyük, Bahçeyaka, Bencik, Bağyaka, Kapubağ mahallelerinde yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda tespit edilen arkeolojik verilerin GPS koordinatları alınarak yerleri saptanmış ve kayıt altına alınmış, yüzeydeki seramiklerden seçilen örneklerinin çizimleri yapılmış ve fotoğraflanmış, 1/10 ve 1/20 ölçeğindeki rölevoelerin çıkarılabilmesi için çalışma alanları alınan izinler dahilinde havadan fotoğraflanmıştır.

1. TUNÇ ÇAĞI YERLEŞİMİ ARAŞTIRMALARI

2018 yılından beri Muğla İli, Yatağan İlçesi sınırlarındaki geniş bir alanda yürütülen çalışmalar Stratonikeia öncesi ve Stratonikeia sonrası olmak üzere iki temel başlık altında devam etmektedir. Bu ayrımı yaparken sıfır noktamız Stratonikeia'nın MÖ 260'lı yıllarda kurulması veya daha doğru bir ifadeyle yönetsel olarak yeniden organize edilmesidir³.

* Doç. Dr. Aytekin BÜYÜKÖZER, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. e-mail: aytekinbuyukozer@selcuk.edu.tr Orcid No: 0000-0001-7788-4404

Doç. Dr. Zeliha GİDER BÜYÜKÖZER, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. e-mail: zgider@selcuk.edu.tr Orcid No: 0000-0003-4608-6471

Abdullah KADAİFCİ, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. e-mail: abdullahlkadaifci@gmail.com

Muhammed ABDİUSTA, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. e-mail: Muhammed_abdiusta@hotmail.com

Esra BALKAYA, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. e-mail: ebalkaya16@gmail.com

- 1 Söz konusu çalışma Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından 20401010 proje numaralı "Yatağan ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması: Panamara Zeus Kutsal Alanı" ve 21401056 proje numaralı "Yatağan ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması: Kafaca (Delik Hisar) Yerleşimi" konusu ile ilgili olup, ilgili birimce desteklenmiştir.
- 2 Yatağan Kaymakamımız Sayın Onur KÖKÇÜ'ye, Yatağan İlçe Jandarma Komutanlığı'na ve çalışma yapılan mahallelerdeki muhtarlarımıza sağladıkları uyumlu çalışma ortamı için müteşekkirimiz. Çalışmalar Bakanlık Yetkili Uzmanı olarak Ayasofya Müze Müdürlüğü uzmanlarından Ayşe ÜNAL'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir.
- 3 Söğüt 2012, 396-399.

Stratonikeia öncesiyle bağlantılı olarak bölgenin Erken Tunç Çağı'na⁴, hatta Çobanlar mahallesindeki kaya resimleri dikkate alındığında daha eskiye giden bir geçmişe sahip olduğu zaten bilinmekteydi. Bu merkezlerin Kayırlı ovası ve çevresinde yer alması yüzey araştırması projesinin ovayla bağlantılı bölümlerinde yapılacak çalışmalarda yeni merkezlerin çıkabileceğinin habercisi olarak yorumlanmış ve çalışmalar bu düşünce ile devam etmiştir. Nitekim hem Kayırlı hem de Yatağan ovalarının içinde ve çevresinde Erken, Orta ve Geç Tunç Çağı yerleşimleriyle bağlantılı önemli verilere ulaşılmıştır⁵. 2021 yılı çalışmaları kapsamında Alaşar, Bozüyük ve Bahçeyaka sınırlarında daha önce bilinmeyen üç merkez daha tespit edilmiştir (Harita: 1).

1.1. Alaşar Tunç Çağı Mezarlığı (37°19'.13.05" K - 28°13'09.11" D)

Mahallenin güneyinde tarım alanlarının ortasında dikkat çeken bir yükselti yer almaktadır. Bu yükselti üzerindeki çalışmalarımızda Erken Tunç Çağı'na tarihlenebilecek çok sayıda seramik parçası tespit edilmiştir (Resim: 1). Seramikler yoğun katkılı, mikalı, koyu kahve ve kızkahve tonlarındadır. Şerit kulp parçaları ve düz dipler bulunduğu çalışmalarda pithos parçalarının da yoğun olması bu alanın bir nekropol olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

1.2. Bozhüyük Asar (37°17'.54.10" K - 28°09'28.05" D)

Bozüyük-Kaletepe yerleşimi Yatağan İlçesi'ne bağlı Bozüyük Mahallesi'nin yaklaşık 2 km kuzeydoğusunda konumlanmakta olup, doğal bir tepe üzerindeki "kale tipi" bir yerleşim olarak nitelendirilmiştir. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 401 m olan yerleşimde bulunan seramikler Orta Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Kahve, kızkahve ve kırmızı tonlarında mal grupları görülmektedir (Resim: 2). Dönemin özelliğini yansıtan dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak ve çömlekler yoğundur. Kadehlere ait olabilecek kaide ve ağız kenarları vardır. Şerit ve sepet kulplar bulunmaktadır. Tespit edilen birçok kulp üzerinde oluk bezeme bulunmaktadır.

1.3. Bahçeyaka Tunç Çağ Yerleşimi (37°17'.35.15" K - 28°11'03.87" D)

Bahçeyaka-Değirmenönü Muğla-Aydın yolunun doğu tarafında, Bozarmut Mahallesi'nin yaklaşık 2 km güneydoğusunda, Yenikarakuyu Mahallesi'nin ise yaklaşık 1,5 km kuzeybatısında konumlanmaktadır. Yerleşim çeşitli faaliyetlerden ötürü yoğun tahribata uğramıştır ve çok az sayıda bulgu tespit edilebilmiştir. Tespit edilebilen bulgular arasında pithos parçaları ve MÖ 2. binyıla tarihlenebilecek düz dip, kulp ve dışa dönük ağız kenarlı çömlek parçası bulunmaktadır.

4 Lagina Hekate Kutsal Alanı'nın yaklaşık 800 m doğusunda yer alan Yarbaşı'nda Prof. Dr. Yusuf Boysal 1970'li yıllarda kısa süreli kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir (Boysal 1979: 389-390; Tırpan 1997: 89-90). Prof. Dr. Ahmet A. Tırpan başkanlığındaki kurtarma kazıları kapsamında Beybağ'da sadece iki pithos mezar tespit edilirken, Kumyer'de 99 mezar (Tırpan-Gider 2011, 385-387) ile büyük boyutlu yedi fırın (Büyüközer v.d. 2019, 388-390) kazısı yapılmıştır. Bölgedeki Tunç Çağı merkezleri için ayrıca bk. Küpasar (Yaylalı 2008), Stratonikeia Erikli (Oğuzhanoğlu 2019, 5-8), Çapalıbağ (Oğuzhanoğlu - Pazarıcı 2020).

5 Elde edilen veriler Doç. Dr. Erim Konakçı danışmanlığında Ayşen Çelebi Temür tarafından hazırlanan bir lisansüstü tez çalışması kapsamında değerlendirilmektedir.

2. STRATONİKEİA TERRİTORİUMU

Stratonikeia MÖ 260'lı⁶ yıllarda Seleukos kralı I. Antiokhos Soter (MÖ 281-261) tarafından önce üvey annesi daha sonra eşi olan Stratonike onuruna bir Seleukos *katoikiası* olarak kurulmuştur. Kurulduğunda veya daha sonraki bir süreçte Stratonikeia çevresindeki bağımsız yerleşimler, kentin *demeleri* haline gelmiştir. A. Laumonier⁷ ve M. Ç. Şahin⁸, biri kentin *demotikleri* diğeri de “*Khrysaoris Federasyonu*”⁹ olmak üzere iki farklı liste yayınlamışlardır. Bu *demotik*lerden beşi sayısal olarak diğerklerine kıyasla daha fazla görüldükleri için öne çıkmaktadır¹⁰. Bunlardan Koranza, Koliorga ve Hiera Kome, MÖ 4. yüzyılda bağımsız kent olmuş topluluklara ait iken, Koraiia ve Lobolda'nın eski durumu bilinmemektedir¹¹. Sözü edilen bu kentlerden günümüzde sadece Koranza'nın lokalizasyonu yapılmış olup, diğerkentlerin olası konumları ile ilgili bazı öneriler sunulmuş olmasına karşın bu öneriler tartışmaya açıktır. Şahin, önceleri Koliorga'nın Elekçi köyü (Doğan mahallesi) yakınlarında olduğunu düşünürken¹², daha sonra bu düşüncesinden vazgeçerek, Gurbet Mahallesi yakınlarındaki Maltepe'de¹³, Koraiia'nın Bozarmut ve Alaşar mahallelerinin ortasında bulunan Çatlı Mevkii'nde, Hiera Kome'nin ise Stratonikeia yakınlarında olduğunu düşünmektedir¹⁴. Çalışmamızın amaçlarından birisi de bu yerleşimlerin yerlerini belirleyebilmektir, dolayısıyla 2021 yılı çalışmaları kapsamında Şahin tarafından yapılan değerlendirmeler de dikkate alınarak Bencik, Alaşar ve Kafaca Mahallesi sınırlarındaki alanlarda çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

2.1. Bencik Maltepe (37°17'.34.94" K - 27°59'10.29" D)

Maltepe veya Maltepesi olarak adlandırılan alan, Milas-Yatağan karayolunun güneyinde yer alan hakim tepedir (Resim: 3). P. Foucart, 1880'li yıllarda Karia Bölgesi'nde yürüttüğü çalışmalarda Kurbet Köy'ünün (Gurbet Mahallesi) güneydoğusunda, kendi ifadesiyle köyden birkaç dakika uzakta, küçük, izole bir tepe üzerinde, çalılıklar arasında bir tapınak, tapınağın *antalarından* birinde ise oldukça kötü durumda olan bir yazıt görür¹⁵. Artemis Tapınağı olduğu anlaşılan yapının giriş kısmına yazılmış bir *koinon* kararnamesini içeren yazıtta herhangi bir yerleşim ismi bulunmamasına¹⁶ karşın, Foucart, Panamara'da bulunan ve Koranza Arte-

6 Şahin 2010, 1; Debord 1994, 107.

7 Laumonier 1958, 198.

8 Şahin 1976, 29.

9 M. Ç. Şahin tarafından Stratonikeia ve çevresinde yapılan epigrafik çalışmalar, bölgede “*Khrysaoris Federasyonu*” (τὸ κοινὸν τὸ Χρυσαιορέων) adı altında toplanan önemli birliğe üye 12 kentin varlığını ortaya koymuştur. Yazıtlarda geçen bu birliğe üye kentler; Koliorga, Lobolda, Koraiia, Koranza, Londarga, Kannoka, Boranda, Peldeka, Narasa, Ardyra, Korolla ve Panamara'dır, bk. Şahin 1976, 28-32, Fig. 3.

10 Şahin 1976, 27, dn. 87; Varinlioğlu 1988, 79-125; Debord 1994, 113; Şahin 2010, 2-3.

11 van Bremen 2000, 392, dn. 10.

12 Şahin 1976, 21, dn. 68

13 Şahin 2008, 80

14 Şahin 2010, 6-8.

15 Foucart 1890, 372-375.

16 Foucart 1890, 373-374; Laumonier 1958, 214-215; Şahin 1982, no. 801.

missi'nden bahseden bir yazıtla¹⁷ kendi bulduğu Artemis Tapınağı'nı bağdaştırarak, bulduğu yapının Koranza Artemis Tapınağı olduğu sonucuna varır¹⁸. Ancak 1970'li yılların başında¹⁹ Hekate Kutsal Alanı'nın 500 m kadar kuzeybatısında, yöre halkı tarafından Köklük Mevkii olarak isimlendirilen alanda Koranza²⁰ yerleşimi ve Artemis Tapınağı ile ilgili oldukça önemli iki yazıt tespit edilmiştir²¹. Yazıtların bulunduğu alandaki teras duvarları, dağınık haldeki mimari bloklar ve yüzeyde tespit edilen seramikler, yazıtların orijinal yerinde veya orijinal yerine yakın bir alanda bulunduğunu düşündürmektedir²². Dolayısıyla Foucart'ın bulduğu tapınağın Koranza Artemis Tapınağı olamayacağı açıktır. Şahin, Foucart tarafından bulunan tapınağın Koliorga Artemis Tapınağı olduğunu düşünmüş olmalı ki burayı Koliorga olarak önermiştir, bu eldeki veriler dahilinde yapılan en mantıklı öneridir. Foucart'tan sonra 1930'lu yıllarda bölgeyi ziyaret eden Laumonier Artemis Tapınağı'na dair herhangi bir kalıntıya ulaşamamış olmakla birlikte yüzeyde yerleşime dair bazı buluntulara rastlamıştır²³. 2021 yılında bizim ziyaretimizde ise birkaç mermer blok, yüzeyde az sayıda kiremit ve seramik dışında herhangi bir kültür varlığı görmek mümkün olmamıştır. Bundaki en önemli etken çevre köylerde yaşayan halkın tepeyi adeta bir taş ocağı gibi kullanması, konutlarında tepeden çıkan blokları yapı malzemesi olarak kullanmalarındır.

Maltepe'de tespit ettiğimiz mermer bloklardan birisi özellikle ilgi çekicidir, stoaların köşe dönüşlerinde kullanılan ve kalp şekilli paye (Resim: 4) olarak bilinen bu bloklar buradaki bir tapınağın çevresinin stoalarla (en azından 'L' şekilli) çevrili olduğunu düşündürmektedir. Bunun dışında tepe üstündeki düzlükte alınlıklı bir yapıya ait ionik geison-sima (Resim: 4) ve mermer bir kapı eşiği (Resim: 4) parçası görülmektedir. Tepenin eteklerinde ise bitki örtüsü yoğunudur ve bu alanlarda çalışma yapmak mümkün olamamıştır. Tepeyi çeviren bir duvarın varlığı da yer yer görülmektedir.

2.2. Alaşar Asarbaşı (Çatlı Mevkii) (37°18'.24.12» K - 28°12'08.58» D)

Alaşar ve Bozarmut Mahalleleri sınırlarında 1/25000'lik haritalarda Asarbaşı olarak geçen, bölge halkı tarafından Çatlı Mevkii olarak adlandırılan alanda 2006 yılında bir kaçak kazı faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Kaçak kazıcılar bu alanda iş makinası ile alan düzenleme gerekçesi ile çalışmışlar ve iki odalı bir hipoje mezar açığa çıkarmışlar; neyse ki kısa süre içinde mezar hediyeleri ile birlikte yakalanmışlardır²⁴. Bu faaliyetler sırasında açığa çıkan en

17 Deschamps – Cousin 1888, 269-270, no: 54.

18 Foucart 1890, 375.

19 Y. Boysal yazıtların 1970 yılında tesadüfen (Boysal 1979, 390), M.Ç. Şahin ise 1971 yılında kaçak kazı faaliyetleri sonrasında bulunduğunu belirtmektedir (Şahin 2010, 1).

20 Koranza yerleşimi hakkındaki kapsamlı değerlendirme için bk. Büyüközer v.d. 2021.

21 Şahin 1973, 187-194, no. 1-2, lev. I. 1,2.

22 Büyüközer 2019, 259-260, fig. 2.

23 Laumonier 1936,

24 2006 yılının Nisan ayında Yatağan Cumhuriyet Savcılığı tarafından bilirkişi olarak Aytekin Büyüközer görevlendirilmiştir.

önemli veriler ise İlçe Jandarma Komutanlığının bölgede yaptığı çalışmalarda dere yatağına doğru sürüklenmiş şekilde bulunan mermer bloklardır. Bu bloklar önemlidir çünkü ikisinin üzerinde Şahin tarafından MÖ 3. yüzyıla tarihlendirilen yazıt bulunmaktadır. Şahin, rahip listelerinin yer aldığı yazıtlar ve yazıtlardaki bilgilerden hareketle bu alanın Koraiia olabileceğini belirtmiştir²⁵.

2021 yılı çalışmaları kapsamında 15 yıl sonra tekrar ziyaret edilen bölgede, o dönemde iş makineleri ile düzeltilen alanda şimdi zeytin ağaçlarının dikildiği mezarların da büyük oranda tahrip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca mezarların güneyindeki teraslarda oldukça düzgün işçiliğe sahip mermer blokların varlığı da belgelenmiştir. Bu bloklar nekropol alanındaki bir anıt mezar ile ilişkili olabileceği gibi Şahin tarafından yayınlanmış olan yazıtlarla bağlantılı bir kült yapısına da ait olabilir.

Koraiia olarak önerilen alan bir nekropol alanıdır ve mezar buluntuları en azından Geç Klasik ve Helenistik Dönemde bu nekropolün kullanıldığını göstermektedir. Çevresinde elbette ki bu nekropol alanıyla bağlantılı bir yerleşim beklemek gerekir ancak yaptığımız çalışmalarda yerleşim yeri olarak nitelendirilebileceğimiz bir alan tespit edilememiştir. Sadece karşı yamaçta Yarbaşı olarak adlandırılan mevkiye yüzeyde Doğu Roma Dönemi'ne tarihlendirilen seramikler ve MS 886-912 (VI. Leon) yıllarına tarihlendirilen bir bronz sikke bulunmuştur. Yarbaşı ile Çatlı Mevkii'ndeki alanlar çağdaş değildir, dolayısıyla aralarında bir bağlantı kurmak hem dönemselsel hem de konum olarak çok mümkün değildir.

Alandaki iki mezar tüm tahribata rağmen görülebilmekte ve tanımlanabilmektedir. Her ikisi de kayaya oyulan mezarlardan ilki tek odalı ikincisi ise iki odalıdır. Doğu-batı doğrultu mezarların girişleri doğudadır. Mezar 1'de içte kuzey-güney ve doğu duvarlar önünde üç ölü yatağı vardır (Resim: 5). Batıdaki ölü yatağı üzerinde *arkosolium* vardır. İç kısmı çok tahrip edildiği için ölü yatakları üzerinde ve çevresinde farklı bir işçilik olup olmadığı tespit edilememiştir. Mezar 2 ne yazık ki defineler tarafından çok fazla tahrip edilmiştir. Mezar 1'den farklı olarak bir ön oda ve asıl mezar odasından oluşmaktadır (Resim: 6).

2.3. Kafaca Mahallesi

Kafaca-Kaplancık Mahallesi Yatağan-Çine karayolunun 9. kilometresinde yer almaktadır. Mahalle sınırlarındaki Akça Asar ve Delir Hisar olarak isimlendirilen iki farklı alanda 2021 yılı çalışmaları kapsamında araştırma gerçekleştirilmiştir. P. Debord bu alanda bir deme olması gerektiğini yayınındaki haritada²⁶ belirtmesine karşı isim vermekten imtina etmiştir. Şahin ise Akça Asar'ın Londarga olabileceğini düşünmektedir²⁷.

25 Şahin 2008, 82-86.

26 Debord 1994, 121.

27 Şahin 2010, 7,8.

2.3.1. Tom Tom Tepesi (Akça Asar) (37°23'.55.91"K - 28°09'34.89"D)

Günümüzde bölge halkının Tom Tom Tepesi olarak adlandırdığı ancak 1800'lü yılların sonlarında bölgede araştırma yapanların ismini Akça Asar²⁸ olarak verdikleri tepe, Kafaca Mahallesi'nin doğusunda, mahallenin su deposu ve yangın havuzunun hemen üzerinde yer almaktadır. Tepenin etekleri güneydeki bir bölüm dışında tamamen küçük, köklü çalılarla kaplıdır. Bu da eteklerde araştırma yapmayı zorlaştırmıştır. Güneydeki bitkilerden arındırılan ve tarım yapılan bölümde ise çok sayıda seramik ve çakı kiremidi görülmüştür. Bu da aslında tepenin eteklerinin tamamen benzer özellikte olabileceğini göstermektedir. Zirvede ise buradaki düzlüğü çeviren bir duvar hattı ve içerisinde çoğunlukla iri grenli mermer bloklarla inşa edilmiş yapılara ait kalıntılar görülmüştür. Zirvedeki duvar hattı takip edildiğinde zirve düzlüğünü çeviren dikdörtgen planlı temenos gibi son derece düzgün bir düzenleme ortaya çıkar (Resim: 7). Kuzeydoğu köşesinde aynı duvar hattının daha geç dönemdeki kullanımıyla bağlantılı harçlı bir duvar tespit edilmiştir.

Tepe düzlüğünün güneybatısında zirvedeki duvar hattının bu bölümde ortasına gelecek şekilde inşa edilmiş, tamamı mermerden bir yapı bulunmaktadır (Resim: 8). Temel seviyesinde korunmuş olan yapıya ait bloklar yapı çevresinde görülebilmektedir. Kabaca kuzey-güney doğrultulu konumlandırılan yapının atkılı bir duvar örgüsü vardır. Kuzey kısa cephe yoğun bitki örtüsü nedeniyle maalesef görülemiyor. Güney kısa cephe ile batı cephe temel seviyesinde net olarak takip edilebilmektedir. Doğu cephede ise orta bölümde duvar tahrip olmuştur. Bu tahribat giriş ile mi ilişkili yoksa farklı bir nedeni mi var bunu bilemiyoruz. Ancak olasılıkla Doğu Roma Döneminde bu bölümde zirvedeki duvar hattını tamamlamak için bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme çerçevesinde dorik arşitrav bloğu dikey olarak bir nevi duvar bloğu gibi buraya yerleştirilmiştir. Arşitrav bloğu üzerinde çok silik, birkaç satırlık yazıt görülür. Bu yazıt, olasılıkla Cousin tarafından bulunan ve yayınlanan yazıtlardır²⁹. Bunun belirlenmesine yönelik çalışmalarımız devam etmektedir.

Zirve düzlüğünde çok sayıda mermer blok var. Bunların bir kısmı alt yapıya ait bir kısmı ise duvar ve üst yapı elemanlarına aittir. Alt yapı elemanlarına ait yüzeyde görülen blokların devamında görülen mermer in-situ bloklar buradaki yapının stylobatı ile ilişkili olmalıdır. Ancak bu yapının sınırlarını belirlemek ne yazık ki mümkün değildir.

2.3.2. Delik Asar (Hisar) (37°25'.03.84" K - 28°09'09.67" D)

Stratonikeia territoryumunun kuzeydoğu sınırındaki yerleşim Kafaca'nın bir Mahallesi konumunda olan İrmadan'da yer almaktadır. Muğla-Aydın arasındaki eski ve yeni karayollarının kesişim noktasındaki müstahkem tepe bölge halkı tarafından Asar veya doğu yüzündeki Lykia tipi kaya mezarının oluşturduğu görüntü nedeniyle Delik Hisar olarak adlandırılmaktadır. Delik Hisar hakkındaki bilgilerimiz tepe üzerinde ve çevresinde yer alan mezarların

28 Cousin 1900, 33.

29 Cousin 1900, 33-38.

tanıtımı ile sınırlıdır (Resim: 9). Bunun en önemli nedeni 19. yüzyılın ortalarından itibaren bölgedeki araştırmaların yazıt odaklı olması ve Delik Hisar'da o dönemde de herhangi bir yazılı veri bulunmamasıdır. Yerleşimden bahseden araştırmacılarından D. Cousin, Kafaca sınırlarında yer alan Akça Asar'daki (Aktche-Assar) yazıtları belgeledikten sonra Delik Hisar'a gelir, yazıt bulamadığı alandaki arkeolojik verileri birkaç cümleyle aktarır³⁰. Yakın zamandaki çalışmaların odağını ise Lykia tipi kaya mezarı ile tepe çevresindeki diğer mezarlar oluşturmaktadır. P. Roos, İç Karia Bölgesi'ndeki kaya mezarlarını değerlendirdiği çalışmasında Delik Hisar'daki Lykia tipi kaya mezarının da dahil olduğu, tepenin eteklerinde ve çevresinde yer alan beş mezarı değerlendirmesine almıştır³¹. Son olarak yine Karia Bölgesi mezar mimarisi üzerine çalışmalar yapan O. Henry, Roos tarafından değerlendirilen beş mezarın yanı sıra tepenin güneybatı eteklerinde yer alan kaya lahitlerini de değerlendirmesine almıştır³².

Yerleşim, çok yüksek olmayan bir tepe üzerinde konumlanmıştır. Batısı ve güneyi küçük tarım arazileri ile çevriliyken kuzey ve doğusundan Kayırlı deresinin bir kolu güneye doğru uzanmaktadır. Alan kulelerle desteklenen bir sur ile koruma altına alınmıştır. Sur tepenin güney eteklerindeki kayalık hattan başlayarak kuzeye doğru devam eder. Alanın doğusu ise dik yamaçlı kayalık yapısı nedeniyle daha çok doğal tahkimata bırakılmıştır. Surun güneyde bitki örtüsünden nispeten arınmış alanlarda temel seviyesinde de olsa takip etmek mümkündür. Ancak batıya ve kuzeye devam edildiğinde bitki örtüsü o kadar yoğundur ki bu bölümde bitki temizliği yapmadan bir sonuca ulaşabilmek mümkün değildir.

Surun takip edilebilen güney bölümünde özellikle iki kule Karia Bölgesi'nde çok iyi bilinen duvar örgüleri ile dikkat çekmektedirler (Resim: 10). Çift köşe bağı olarak isimlendirilen özel teknik, eşit yükseklikteki bosajlı bloklardan inşa edilen dörtgen kulelerde her iki sırada bir, taş sırasının köşesinin çift atkı/bağ taşı ile bitirilmesidir.

Tahkimat içerisinde yer yer izleri görülen çok sayıda yapıya ait kalıntı bulunmaktadır. Ancak bunların çoğunun ne planı çıkarılabilir ne de işlevi belirlenebilir. Tepeye doğru çıkıldıkça bir yapı kısmen korunmuş duvarları ile dikkat çeker. Yapı zirveye yakın bir noktada yer almakta ve duvarlardaki hatıl yuvalarından anlaşıldığı üzere en azından bazı mekanları çok katlıdır ((Resim: 11). Ana kayanın tıraşlanması ile elde edilen alt yapı üzerinde inşa edilen yapının duvarları çift kabuklu ve atkı taşlıdır. Ana kayanın bazı bölümlerde yapıya dahil edildiği görülür. Söz konusu yapının çevresi incelendiğinde bu yapının bu mekandan ibaret olmadığı birbiri ile bağlantılı pek çok odadan oluşan bir kompleks olduğu anlaşılmaktadır. Elbette sistematik bir kazı çalışması gerçekleştirilmeden kati sonuçlara ulaşmak mümkün değildir. Kompleks içindeki oda sayısında farklılıklar olabilir. Yüzey araştırmasından elde edilen verilere farklı boyutlarda en az 15 odadan oluşan bir yapıdır. Gerek bitki örtüsü gerekse odalar içindeki dolgu mekanların ve genel olarak yapı kompleksinin işlevini belirlemeyi

30 Cousin 1900, 38.

31 Roos 2006, 16-17, lev. 5-6, 39.

32 Henry 2009, 226-229.

güçleştirmektedir. Ancak gerek tepenin stratejik konumu, gerek yapının tahkimat içinde ve zirvede yer alması gibi unsurlar söz konusu yapı kompleksinin askeri bir garnizonla bağlantılı olabileceğine işaret eder.

Zirvedeki yapı kompleksi dışında kaçak kazı çukurlarından takip edilebilen küçük boyutlu taşlardan yapılmış duvarlara ait izler görülebilmektedir. Ancak dağılık kaçak kazı çukurları içinde söz konusu duvarları takip etmek ve bu yapılara dair bir plan çıkarabilmek mümkün değildir. Doğal olarak işlevleri de belirlenememiştir. Tepenin güney batı eteklerinde yüzeyde görülen bir litus alanda Roma İmparatorluk Dönemi ve sonrasındaki zeytinyağı üretimine işaret eder.

MEZARLAR

Likya Tipi Kaya Mezarı (M01)

Mezar, müstahkem tepede, doğu yamacın zirveye yakın bir noktasında, düzeltilmiş kaya yüzeyinde yer almaktadır. Likya ahşap mimarisinden alınmış bir cephe tasarımına sahip olan mezar, Likya'nın karakteristik mezar tipleri arasında "Ev Tipi Cepheli Kaya Mezarı" olarak tanımlanan tiptedir (Resim: 9). Üstte ve altta ikişer panele sahip mezarda üstteki paneller küçük altta neredeyse tamamen tahrip olanlar ise büyüktür. Sağ altta yer alan panel alt kısmındaki izlerden anlaşıldığı üzere sürgülü bir kapı şeklinde olup mezarın girişini oluşturmaktaydı.

Mezar odasının duvarları farklı ölçülere sahip olup düzensiz bir plan göstermektedir. Yukarıya doğru daralan yan duvarlar, doğuda 2,70 m uzunluğa sahipken batıda 2,40 m, kuzeyde 2,73 m, güneyde ise 2,53 metredir. Duvarlardaki düzensizlik tavanda da devam eder, tam anlamıyla düzgün tıraşlanmış yatay bir tavandan bahsetmek mümkün değildir. Kareye yakın plana sahip olan mezar odasında ana kayanın tıraşlanması ile yapılmış üç ölü yatağı "II" formulu bir iç mekan ortaya çıkarır. Kabaca tıraşlanan ölü yataklarının ne üst kısımlarında ne de yan kısımlarında herhangi bir detay işçilik bulunmamaktadır. Mezar odasının güney ve kuzeyindeki ölü yatakları yaklaşık olarak eşikle aynı seviyede iken girişin karşısındaki batı duvarı önünde yer alan ölü yatağı eşik seviyesinden 27 cm daha yüksekte olup hem konumuyla hem de boyutlarıyla mezar sahibine vurgu yapar.

Mezarın Likya örneklerindeki gibi sürgülü bir kapıya sahip olduğunu gösteren kanıt eşikteki 12 cm genişliğinde ve 1 cm derinliğindeki kanaldır. Girişin üst kısmındaki tahribat nedeniyle sol tarafta görülemiyor olsa da bu kanalın üstte de bir karşılığının olduğu sağ taraftaki düzenlemeden anlaşılmaktadır. Mezar odası içinde olası bir su basması tehlikesine karşın bazı önlemler alınmış olup batı duvar önündeki ölü yatağının kuzey duvarı ile birleştiği bölümde başlayıp eşik seviyesine kadar takip edilebilen bir kanal yardımıyla su tahliyesi sağlanmış olmalıdır.

Kaya Lahitleri (Khamosorion) (M02-M06) (Resim: 9)

Tepenin güneybatı eteğinde, surun dışında hepsi aynı büyük kaya kütleleri üzerinde ancak farklı seviyelerde düzenlenmiş, farklı boyutlarda beş kaya lahdi bulunmaktadır. Bunlardan ilki (M02) kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu olup, uzunluğu 1,85 m, genişliği 0,72 m, ölçülebilen derinliği 0,63 metredir. İç kapak ile ilgili bir düzenlemenin bulunmadığı mezarda dış kapak taşının oturacağı bölüm yükseltilerek set haline getirilmiştir. Yağmur sularının mezar içerisine girmesini engellemeye yönelik bu işçiliğe ilaveten setin etrafına bir kanal yapılarak yağmur sularının kaya üzerindeki akış yönünün değişmesi sağlanmıştır. Kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu ikinci mezarın (M03) uzunluğu 1,90 m, genişliği 0,55 m, ölçülebilen derinliği ise 0,57 metredir. İç kapak taşının oturacağı profil mezar üst seviyesinden 10,5 cm derinlikte olup 11,5 cm genişliğe sahiptir. Dış kapak taşının oturacağı bölümde sadece kuzey kısa kenarda bir kanal varken geri kalan bölümler kabaca düzeltilmiş olup, çevresi meyilli yapılarak yağmur sularının mezar içine akışı engellenmiştir. Üçüncü mezar (M04) 3 numaralı mezarın 0,50 m batısında ve bu mezarla aynı doğrultudadır. Mezarın uzunluğu 2,09 m, genişliği 0,98 m, ölçülebilen derinliği 0,50 metredir. İç kapak ile ilgili bir düzenlemenin bulunmadığı mezarda dış kapak taşının oturacağı bölüm yükseltilerek set haline getirilmiştir. Sadece güneyde yağmur sularının mezardan uzaklaştırılmasına yönelik bir kanal görülmekteyken diğer 3 cephede kayaya meyil verilerek yağmur sularının kaya üzerindeki akış yönü değiştirilmiştir. Mezarın kuzeydoğu köşesinde mezara bir kanal ile bağlantı sağlanmış sığ bir tekne bulunmaktadır. M04 numaralı mezar kaya kütleleri üzerindeki beş mezarın hem merkezinde yer alır hem de boyut olarak en büyük mezardır. Şayet bu alan bir aile mezarlığı olarak düzenlendiyse konumu ve boyutu bakımından bu mezar ailenin reisine ait olmalıdır. Dördüncü mezarın (M05) uzunluğu 1,98 m, genişliği 0,64 m, ölçülebilen derinliği 0,47 metredir. İç kapağın oturacağı düzenleme mezar üst seviyesinden 16 cm derinde olup genişliği 7 cm'dir³³. Doğu uzun duvar üzerinde dış kapak taşı için bir işçilik bulunmazken kuzey, güney ve batı cephelerinde kapak taşının oturacağı düzlemin devamında geniş bir kanal görülür. Mezar grubunda kapak taşı korunan tek mezar budur. Batıya doğru itilen kapak taşı kırma çatıdır. Kapak taşının kısa ve uzun kenarlarında, mezarın yeniden kullanımı için kaldırma aracı olarak kullanılmış olan çıkıntılar bulunmaktadır. Bu tür kapak taşları Karia'da Latmos Herakleiası, Alinda ve Labraunda gibi büyük merkezler ile Kuzey Karia'daki kırsal alanlardaki nekropollerde yaygındır³⁴. Beşinci mezar (M06) M04 numaralı mezarın güneyinde yer almaktadır. Kuzeybatı – güneydoğu doğrultulu mezarın uzunluğu 1,13 m, genişliği 0,45 metredir. Dolgu toprak nedeniyle derinliği ölçülememiştir. Dışta kapak taşının oturması için kaya yüzeyi düzeltilmiştir.

İçlerinde mezarı tarihlendirecek arkeolojik veri olmadığı sürece bu tür kaya mezarlarını tarihlendirmek mümkün değildir. Çoğu zaman mezar çevresinden elde edilen veriler de kaya

33 Henry, bu düzenlemenin alandaki beş mezar içerisinde sadece bu mezarda olduğunu belirtir (Henry 2009, 229). Ancak ikinci mezarda da (M04) iç veya ara kapak için yapılmış bir düzenleme bulunmaktadır.

34 Henry 2009, 33-45.

mezarlarının tarihlendirilmesine yardımcı olmaz. Bu nedenle kaya lahitleri ve 2 numaralı mezar ile ilgili net bir yargıya varmak mümkün değildir. Likya tipi kaya mezarının Likya Bölgesi'ndeki kullanımı MÖ 4. yüzyıla birlikte yaygınlık kazanmıştır. Birer aile mezarı şeklinde düzenlendikleri için uzun bir kullanım sürecine sahiptirler. Kafaca'daki mezarın tarihi hakkında kesin bir değerlendirme yapmak çok mümkün değil. Olasılıkla bu yerleşimin kuruluşu ile aynı dönemdedir.

Kafaca M07

Kaya lahitlerinin bulunduğu kaya kütesinin hemen kuzeyinde daha büyük bir kaya kütle-si bulunmaktadır. Bu kaya kütesinin üst kısmında olasılıkla mezarlarla ilişkili küçük boyutlu tekneler bulunmaktayken, doğu cephesinde girişi zemin seviyesinde olan tek odalı bir kaya mezarı bulunmaktadır. Giriş kısmı oldukça dar yapılmış kenarları kapak taşı için profillen-dirilmiştir. Mezar odası küçük olmasına karşın ana kayanın tıraşlanması ile yapılmış üç ölü yatağı bulunmaktadır. Mezarın tavanı tonoz şeklinde düzenlenmiştir. Girişin hemen üstünde 29 cm yüksekliğinde ve 52 cm genişliğinde, 1-2 cm derinliğinde, Roos'a göre yazıt için belirlenmiş dikdörtgen bir alan vardır³⁵. Ancak yazıta dair herhangi bir veri yoktur. Mezar işçiliklerinin son derece kabaca yapılmış olması ve bu alanın da boş bırakılması mezarın bitirilememiş olmasıyla açıklanabilir.

3. KUTSAL ALANLAR

Stratonikeia'nın Lagina dışında oldukça iyi tanınan ancak herhangi bir kazı çalışmasının yapılmadığı Panamara gibi çok önemli bir kutsal alanı ve yazıtlardan bilinmesine karşın yerleri bilinmeyen başka kutsal alanları da vardır. Her ne kadar hangi tanrı/tanrıçaya ithaf edildiğini belirleyemsek de bu kutsal alanlardan birisini 2018 yılı çalışmalarında tespit etmiştik. Yazıtlarda geçen kutsal alanlardan birisi de Deştin Mahallesi sınırlarında olabilir. 2021 yılı çalışmalarında Deştin Mahallesi sınırlarında Deştin Asarı olarak bilinen tepede araştırmalar yapılmıştır.

3.1. Deştin Asarı (37°20'.29.02" K - 28°15'33.62" D)

Deştin Mahallesi, Yatağan'ın doğusunda, Şeref ve Esenköy'ün güneyinde yer alır. Birkaç farklı mahalleden oluşan Deştin merkez Mahallesi'nin doğusundaki tepe yöre halkı tarafından Asar olarak adlandırılmaktadır. Deştin Mahallesi'nin etrafına kurulduğu vadiye ve batıya hakim konumdaki tepe üzerindeki en kayda değer veri tepenin batısındaki büyük boyutlu kenarları kabaca şekillendirilmiş dörtgen bloklardan inşa edilmiş duvarlardır. Hakim tepe üzerinde konumlanmış olması ve büyük boyutlu bloklardan inşa edilmiş olması bu alanın askeri amaçlı olarak kullanılmış olabileceğini akla getirir. Ancak bu duvarların 90 derecelik açılar olacak şekilde dönüş yapıyor olmaları, arazi şekillerini takip etmiyor olması askeri amaçlı bir kullanımdan ziyade burada bir teras duvarı işlevine sahip olduğu düşüncesini doğurur (Resim: 12). Konumu da dikkate alındığında burası belki de bir kutsal alanın sınırlarını

35 Roos 2006, 16.

oluşturmaktaydı. Tepe üzerindeki yoğun bitki örtüsünün üzerinde herhangi bir yapının var olup olmadığını belirlemeyi güçleştirir. Mevcut konumda teras üzerinde herhangi bir yapının varlığından söz edemeyiz. Teras duvarlarında kullanılan blokların işçiliği veya duvar örgüsü tarihlendirme konusunda yardımcı olmamaktadır. Yüzeyde görülen seramikler çoğunluğu Roma İmparatorluk Dönemine aittir.

3.2. Panamara (37°15'01.76" K - 28°06'20.07" D)

Panamara araştırma bölgesinin en iyi bilinen bölümüdür. 100 yılı aşkın bir süredir araştırmacılar kutsal alanı ziyaret etmiş alandaki yazıtları mütemadiyen yayınlamışlardır. Panamara, Stratonikeia'nın yaklaşık 10 kilometre güneydoğusunda, terkedilen Bağyaka köyünün hemen güneyinde yer almaktadır. Kutsal alan, güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan küçük bir sırtın doğu ucunu oluşturan 700 m yükseklikteki Asar Tepe olarak bilinen bir tepenin üzerinde yer almaktadır³⁶. Tepenin zirvesi, kuzeybatıda, Bencik Dağı'nın yaylalarından ve Bağyaka'dan ayıran bir vadi ile tanımlanır. Panamara tepesine sahip sırt, vadinin kuzeydoğu ucundadır. Vadinin güney tarafı, kutsal alanın kuzeybatısındaki Bencik Dağı'na aşağı yukarı paralel olarak doğu-batı yönünde uzanan Marçal dağları ile çevrilidir. Tepe, kutsal alandaki pek çok yapıyı inşa etmek için kullanılan şistten oluşmuştur.

Lagina'nın aksine bu tepe hiçbir zaman sistematik olarak kazılmamıştır. Kutsal alan ilk defa G. Cousin ve G. Deschamps keşfedilmiş³⁷, araştırmacılar tepeyi "mermerle kar yağmış gibi beyaz stela" olarak tanımlamışlardır³⁸. J. Hatzfeld de Kutsal Alanı ziyaret etmiş ve 1927'de bulduğu yazıtları yayınlamıştır³⁹. L. Robert ve A. Laumonier bölgede gerçekleştirdikleri araştırmalar önemini korumaktadır. A. Laumonier, çalışmalarını 1936'da yayınlamış olup, hazırladığı kutsal alanın krokisi, bugüne kadar elimizdeki alan için tek plan durumundaydı⁴⁰. Ancak 2021 yılı çalışmaları kapsamında tapınakları konumu belirlenemese de genel olarak yeni bir plan hazırlanabilmiştir (Çizim: 1). Birçok duvar hala korunmuş ve takip edilebiliyor olsa ve yüzeye dağılmış birkaç mimari parça ve yazıt görülebiliyor olsa da Panamara'da kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Ancak bizim çalışmalarımız göstermiştir ki Panamara da gerekli koruma önlemleri alınıp sistematik bir kazı çalışması yapılmadıkça mevcut bilgilerimizin ötesinde bir veriye ulaşmamız mümkün değildir.

36 Laumonier 1958: 221-343.

37 Deschamps – Cousin 1887.

38 Alandaki yazıtların değerlendirmeleri için bk. Deschamps – Cousin 1887: 225-239, 373-391; Deschamps – Cousin 1888: 82-104, 249-273, 479-490; Faucart 1890: 363-376; Deschamps – Cousin 1891: 169-209; Deschamps – Cousin 1904: 20-53; Şahin 1981; Şahin 2010.

39 Hatzfeld 1927.

40 Laumonier 1936, 324-327, lev. 41.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

2018 yılından bu yana devam eden çalışmalarımız göstermiştir ki bölge Tunç Çağ yerleşimleri açısından bildiğimizden çok daha zengindir. Stratonikeia, Lagina ve söz konusu iki merkez arasında kalan kömür havzasındaki kurtarma kazıları nedeniyle doğal olarak şimdiye kadar sadece bu bölgelerdeki merkezler bilinmekteydi. Mevcut veriler dahilinde artık doğuda Alaşar, güneyde Bozüyük ve Bahçeyaka, kuzeyde Hacıveliler mahalleleri sınırlarında Tunç Çağı yerleşimleri olduğunu biliyoruz ve devam edecek çalışmalarda yeni merkezlerin bulunması da kuvvetle muhtemeldir. Bizim çalışmalarımızın veya gelecek yıllarda yapılacak farklı çalışmaların sonucunda Güneybatı Anadolu'nun Tunç Çağı yerleşimlerine dair daha çok şey söylenebileceği açıktır. Geçmiş yıllarda ve 2021 yılında Koranza, Taşavlu, Yarbaşı, Küpasar, Bozüyük'te tespit edilen veriler ise Hitit metinlerinde geçen Atriya yerleşimiyle ilgili gelecekte daha tutarlı sonuçlara ulaşılabileceğini göstermektedir.

Stratonikeia'nın kurulması veya isminin değişmesiyle birlikte oluşan yeni siyasi yapıya dair yazıtlardan pek çok bilgi öğrenmekteyiz. Bu noktadaki en büyük soru işaretini yazıtlarda bahsi geçen yerleşimlerin ve kutsal alanların yerlerinin belirlenememiş olmasıdır. 1800'lü yılların sonlarından itibaren bölgede devam eden çalışmalarda Stratonikeia'nın hakimiyet sahasında yeterli yazılı veri olmadığı için tutarlı sonuçlar elde edilememiştir. Bizim çalışmalarımız da göstermiştir ki sistemli bir kazı çalışması yapılmadığı sürece ne Panamara'daki yapıları belirleyebilmek ve doğru bir plan çıkarabilmek mümkündür ne de Maltepe, Alaşar, Kafaca veya diğer bölgelerdeki yerleşimler ile yazıtlar arasında tutarlı bir ilişki kurmak mümkündür.

KAYNAKÇA

BOYSAL 1979, Y. Boysal, "Lagina Kazıları", 8. *Türk Tarih Kongresi-1*, Ankara, 1979, 389-390.

BÜYÜKÖZER 2019, A. Büyüközer, "Yatağan ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2018 Yılı Çalışmaları (1. Sezon)", 37. *AST- I*, 2020, 257-278.

BÜYÜKÖZER v.d. 2019, A. Büyüközer – Z. Gider-Büyüközer – A. A. Tırpan, "Börükçü Kazılarında Açığa Çıkarılan Seramik Fırınları: Kumyer, Börükçü ve Beybağ Örnekleri", *Çağlar Boyunca Üretim ve Ticaret: Prehistorya'dan Bizans Dönemi'ne*, (Ed. O. Dumankaya), Ankara, 2019, 387-412.

BÜYÜKÖZER v.d. 2021, A. Büyüközer – Z. Gider-Büyüközer – Z. Korkmaz – D. Sevmen, "Stratonikeia Territoriumundan Bir Yerleşim: Koranza. Geç Tunç Çağından Roma İmparatorluk Dönemine Arkeolojik ve Epigrafik Veriler Işığında Yerleşimin Tarihsel Süreci", *Lycus Dergisi* 4, 1-55.

COUSIN 1900, G. Cousin, "Voyage en Carie", *BCH* 24,1900, 24-69.

DEBORD 1994, P. Debord, "Essai sur la géographie historique de la région de Stratonicee", *Mélanges Pierre Lévêque*. 8, *Religion, anthropologie et société*, 1994, 107–121.

DESCHAMPS – COUSIN 1887, G. Deschamps – G. Cousin, “Inscriptions du temple de Zeus Panamaros”, *BCH II*, 373-391.

DESCHAMPS – COUSIN 1888, G. Deschamps – G. Cousin, “Inscriptions du temple de Zeus Panamaros”, *BCH 12*, 1888, 249-273.

DESCHAMPS – COUSIN 1891, G. Deschamps – G. Cousin, “Inscriptions du temple de Zeus Panamaros”, *BCH 15*, 169-209.

DESCHAMPS – COUSIN 1904, G. Deschamps – G. Cousin, “Inscriptions du sanctuaire de Zeus Panamaros”, *BCH 28*, 20-53.

FAUCART 1890, P. Faucart, “Inscriptions de la Carie”, *BCH 14*, 1890, 363-376.

HENRY 2009, O. Henry, “Tombes de Carie. *Architecture Funeraire et Culture Carienne VIe – IIe s. av. J. – C.* Rennes, 2009.

LAUMONIER 1936, A. Laumonier, “Archéologie Carienne”, *BCH 60*, 1937, 286-335.

LAUMONIER 1958, A. Laumonier, *Les cultes indigènes en Carie*, Paris, 1958.

OĞUZHANOĞLU – PAZARCI 2020, U. Oğuzhanoglu – S. Pazarci, “Karia Bölgesi’nde Yeni Bir Erken Tunç Çağı Merkezi: *Çapalıbağ*”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 37(1): 195-219.

OĞUZHANOĞLU 2019, U. Oğuzhanoglu, “Erken Tunç Çağı’nda Stratonikeia”, *Stratonikeia Araştırmaları 4. Mimari, Heykel ve Küçük Buluntu Araştırmaları* (Ed. B. Söğüt), İstanbul, 1-11.

ROOS 2006, P. Roos, *Survey of Rock-cut Chamber-Tombs in Caria, Part 2, Central Caria*, Göteborg, 2006.

SÖĞÜT 2012, B. Söğüt, “Stratonikeia 2010 Yılı Çalışmaları”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 33/4, 2012, 395-419.

ŞAHİN 1973, M. Ç. Şahin, “Two New Inscriptions From Lagina (Koranza)”, *Anatolia* 17, 1973, 187-195.

ŞAHİN 1976, M. Ç. Şahin, *The Political and Religious Structure in the territory of Stratonikeia in Caria*, Ankara, 1976.

ŞAHİN 1981, M.Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia-I: Panamara*, I Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 21, Bonn.

ŞAHİN 1982, M. Ç. Şahin, *Die Inschriften von Stratonikeia II, 1: Lagina, Stratonikeia und Umgebung*, Bonn, 1982.

ŞAHİN 2008, M. Ç. Şahin, “Recent Excavations at Stratonikeia and New Inscriptions from Stratonikeia and its Territory”, *EpigrAnat* 41, 53-81.

ŞAHİN 2010, M. Ç. Şahin, *Die Inscriptions of Stratonikeia 3*, Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 68, Bonn, 2010.

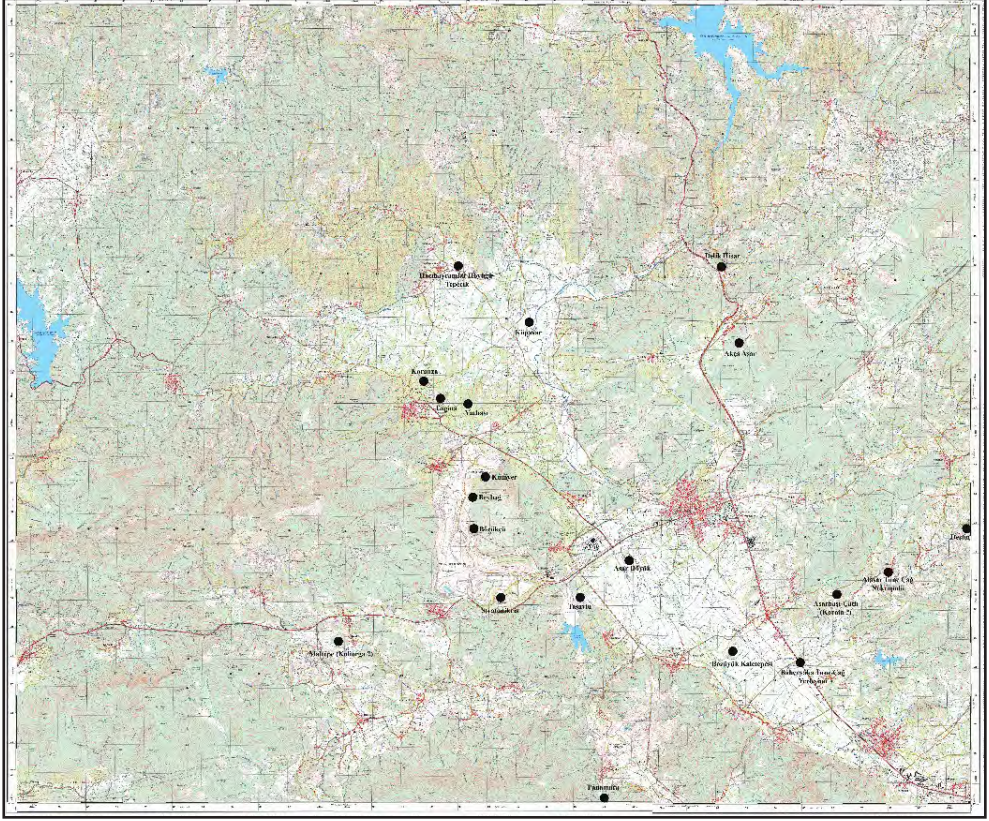
TIRPAN – GİDER 2011, A. A. Tırpan – Z. Gider, “Lagina ve Börükçü 2009 Yılı Çalışmaları”, 32. *KST-2*, 374-395.

TIRPAN 1997, A. A. Tırpan, “Buluntular Işığında Lagina ve Çevresinin Tarihi Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi* 11, 1997, 75-98.

VAN BREMEN 2000, R. van Bremen, “The Demes and Phylai of Stratonikeia in Karia”, *Chiron* 30, 2000, 389-401.

VARİNLİOĞLU 1988, E. Varinlioğlu, “Inschriften von Stratonikeia in Karien”, *EpigraphA-nat* 11, 1988, 79-128.

YAYLALI 2008, S. Yaylalı, “Yatağan Küpasar Erken Tunç Çağı Mezarlığı”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 126, 1-10.

Harita 1: Araştırma bölgesini gösteren harita.

Resim 1: Bozöyük Kale Tepesinde tespit edilen Tunç Çağı seramikleri.

Resim 2: Alaşar Mahallesi merkezinde tespit edilen Tunç Çağı seramikleri.

Resim 3: Koliorga olabileceği düşünölen Maltepe'nin hava fotoğrafı.

Resim 4: Maltepe'de tespit edilen az sayıdaki mimari bloklar.

Resim 5: Mezar 1'in mevcut durumu.

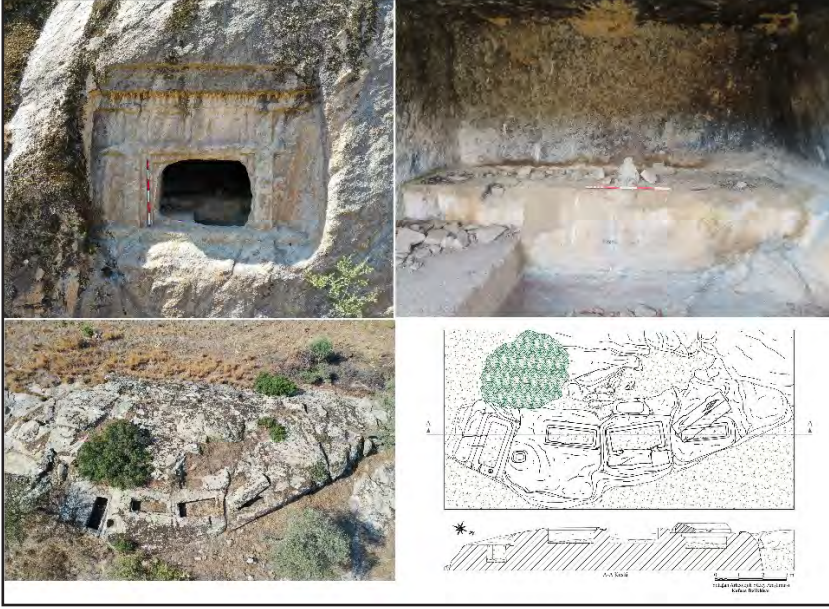
Resim 6: Mezar 2'nin mevcut durumu.

Resim 7: Tepedeki duvarlarla sınırlandırılan alan-Temenos?

Resim 8: Tom Tom Tepesi (Akça Asar'daki yapının hava fotoğrafı).

Resim 9: Likya tipi kaya mezarı ile kaya lahitleri.

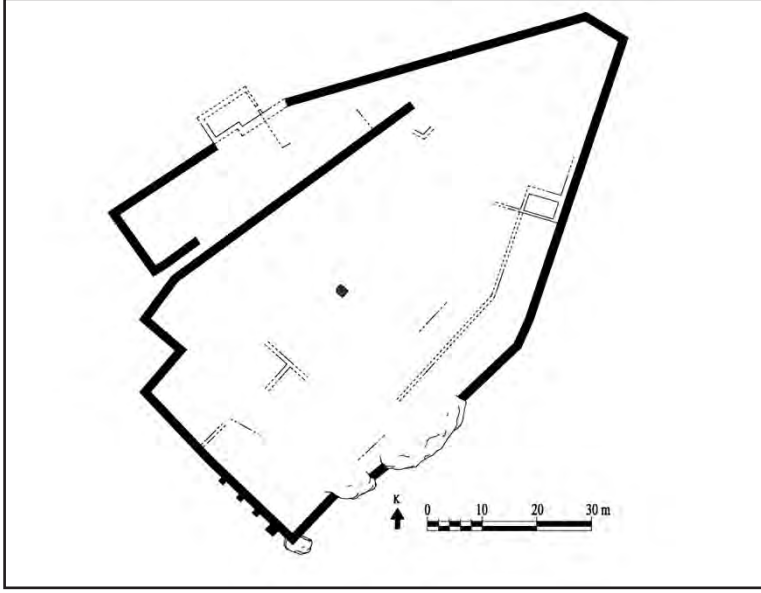
Resim 10: Çift Köşe Bağ tekniğinin uygulandığı kule.

Resim 11: Kafaca Delik Hisardaki olasılıkla askeri amaçlı yapının çok katlı mekanı.

Resim 12: Deştin Asarı-Kutsal Alan?

Çizim 1: Panamara Zeus Kutsal Alanı planı

KOLOSSAI ANTİK KENTİ VE TERRİTORYUMU 2021 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMALARI (1. SEZON)

Barış YENER¹

Polat ULUSOY

Şeniz YENER

Deniz ETİK

Tolga ABALI

Muhammed ERGENÇ

1. GİRİŞ

Kolossai Antik Kenti ve Territoryumu 2021 yılı arkeolojik yüzey araştırmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 10.08.2021 tarih ve 1608263 sayılı izin belgesine istinaden ve Denizli Müze Müdürlüğü uzmanı Canan AK-SOY'un temsilciliğinde 01-17 Eylül 2021 tarihleri arasında Denizli ili, Honaz İlçesi sınırları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Kolossai Antik Kenti, Denizli İli'nin yaklaşık 25 kilometre doğusunda, Honaz İlçesi'nin yaklaşık 5 km güneyinde ve Aksu çayı kenarında konumlanmaktadır. Antik kent ve çevresi ilk kez, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.10.1986 gün ve 1530 sayılı kararı ile 1. ve 3. Derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiş, Aydın Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.10.2013 tarih ve 2082 sayılı kararıyla 1. ve 3. Derece arkeolojik sit sınırları yeniden değerlendirilerek genişletilmiştir. Kente ait 1. ve 3. Derece arkeolojik sit sınırları Denizli İli, Honaz İlçesi/Merkez; M22-b-

- * Arş. Gör. Dr. Barış YENER, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 20160, Kınıklı Kampüsü, Denizli/TÜRKİYE. byener@pau.edu.tr
Arş. Gör. Dr. Polat ULUSOY, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 48000, Kötekli-Muğla/TÜRKİYE. polatululsoy@gmail.com
Dr. Şeniz YENER, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, 20160, Kınıklı Kampüsü, Denizli/TÜRKİYE. senizvarmaz@gmail.com
Deniz ETİK, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kınıklı Kampüsü, Denizli/TÜRKİYE. varmazdeniz@gmail.com
Tolga ABALI, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi, Kınıklı Kampüsü, Denizli/TÜRKİYE. abalitolga99@gmail.com
Muhammed ERGENÇ, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kınıklı Kampüsü, Denizli/TÜRKİYE. mergenc17@posta.pau.edu.tr
- 1 Pamukkale Üniversitesi ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına yürüttüğümüz Kolossai Antik Kenti ve Territoryumu 2021 yılı Arkeolojik Yüzey Araştırmaları için Bakanlığımız ve Pamukkale Üniversitesi Rektörlüğü'ne verdikleri desteklerden dolayı teşekkür ederiz. Çalışmalarımız boyunca gösterdikleri ilgi ile araştırmalarımıza katkı sağlayan 2021 yılı Bakanlık temsilcimiz Canan Aksoy'a teşekkür borçluyuz. 2021 yılı çalışmalarına büyük destek sağlayan Honaz Belediye Başkanlığı'na ve yine proje kapsamında çalışmalarımıza destek veren Türk Tarihi Kurumu'na teşekkür ederiz.

16-d, M22-b-21-a, M22-a-25b paftaları içerisinde yer alır. Antik kentin akropolü olarak nitelendirilmesi uygun olan çift konili tepe, kente ait günümüze kadar korunabilmiş en belirgin arkeolojik panoramayı sunmaktadır. Söz konusu tepe, güneyde Denizli-Afyon karayolunu (D320), Honaz kent merkezine bağlayan ara yolun 3. kilometresinde, hemen yola bitişik bir konumda yer almakta ve yerli/yabancı turistler tarafından Kolossai Antik Kenti olarak ziyaret edilmektedir. Kentin 1 ve 3. Derece Arkeolojik Sit alanlarının tamamı 93 parsel ayrımı ile toplamda 172,82 hektarlık bir alana yayılmaktadır (Resim: 1).

Araştırma projemizin ana amacı, Kolossai'nin yer aldığı mikro bölgede; kültürel tabakanın için bir tarih belirlemek, onu daha geniş bölgesel ve kronolojik bir bağlama yerleştirmek, bölgenin zaman içindeki yerleşim modellerine ait gelişim ve değişimleri saptamaktır. Araştırma projemiz insan-çevre etkileşimleri, bölgedeki yerleşim modelleri, üretim-ticaret ağları ve materyal kültür gibi konulara cevap aramayı hedeflemektedir. Belirlediğimiz hedefler doğrultusunda 4 yıllık bir çalışma programı olarak planlanan yüzey araştırmalarının 2021 yılı çalışmaları; akropolis, kuzey ve kuzeybatı nekropol alanları ile kentin yakın çevresinde gerçekleştirilmiştir.

2. AKROPOLİS ÇALIŞMALARI

Honaz halkı tarafından “Höyük” olarak adlandırılan ve kadastral haritada Honaz Merkez, Dedepınarı Mevkii, M22-b-21-a paftası 377/5 – 377/6 – 377/7 numaralarıyla üç parsel ayrılacak çift konili tepe, vadi tabanından yaklaşık 30 m yükseklikte oluşu ve yerleşimin merkezi olma niteliği sebebiyle tarafımızca *Akropolis* olarak adlandırılmıştır (Resim: 2). Yaklaşık 9 hektarlık bir alanı kaplayan akropolis, en alt kodda 354 m en üst kodda ise 383 m arasında değişen yüksekliklere (ods) sahiptir. Akropolis üzerinde gezildiğinde, doğu teras yamacı üzerine yerleştirilmiş kent tiyatrosuna ait cavea oygusu haricinde yüzeyde herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmaz. Ancak, özellikle yamaç sınırlarında yerinde izlenebilen duvar blokları ile akropolis düzlüğünün birçok noktasında sütun, kaide, alınlık, orthostat gibi mermer ve traverten mimari parçalarla karşılaşmaktadır. Söz konusu mimari blokların birçoğunun olasılıkla tarla sahipleri tarafından sürüklenerek parsel sınırlarına yığılmış/dizilmiş durumda oldukları anlaşılmaktadır.

2021 yılı çalışmalarında, tepenin yükseklik bakımından en üst noktasını oluşturan (378.700-383.100 m) ve 377/5 numaralı parsel sınırları içerisinde yer alan 2600 m² ölçüsündeki üst terasta “Yoğun Yüzey Araştırması” (Intensive Survey) çalışmaları yapılmıştır. Buna göre, söz konusu alanın tamamı 20x20 metre ölçülerinde gridlere ayrılmış, her bir grid içi 5x5 metre ölçülerinde bölünerek seramik toplama alanlarına dönüştürülmüştür (Resim: 3).

Bölünen alanlar içerisinde yüzeyde belirlenen seramikler buldukları koordinatlar içerisinde fotoğraflanmış ve çizilmeye uygun görülen parçalar buldukları noktalarda çizilerek yerlerinde bırakılmıştır. Bu çalışmalar yüzey araştırmasının ilk gününden son gününe dek sürdürülmüş, akropolün en üst noktasını oluşturan 2600 m²'lik tepedeki “Yoğun Yüzey Araştırması” çalışmaları 2021 yılı itibariyle tamamlanmıştır. Akropolis üzerinde gridlenen alanlardan

değerlendirmeye alınan toplam 1650 parça seramik; Geç Kalkolitik Dönemden başlayarak Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu Dönemlerine kadar uzanan kesintisiz bir kronoloji sunmuştur. Değerlendirilen seramikler arasında en erken tarihli buluntu grubunu oluşturan Geç Kalkolitik Dönem örnekleri grimsi siyah, siyah ve kahverengi mal gruplarından oluşmakta ve büyük çoğunluğu perdahlıdır. Söz konusu çanak çömleğin hamurunda saman ve kum katkısı görülmektedir. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen örnekler siyah, kahverengi-siyah, kırmızı ve kırmızı-kahverengidir. Yüzeyleri perdahlı olan bu gruba ait kapların hamurunda ince kum, nadir olarak da taş ve saman katkısı görülmektedir. Yaptığımız değerlendirmelerde Orta Tunç Çağı ile Geç Tunç Çağı'na tarihlenen örneklerin yüzeyleri koyu kırmızı, kahverengi ve devetüyü renginde bir karakter sergilerken, hamurda saman katkısının tamamen kaybolduğu izlenmektedir (Resim: 4). Demir Çağı'na geldiğinde Erken ve Orta safhalara ait ayırt edilebilir bir örneğe rastlanmazken, Geç Demir Çağı'na ait 1 örnek, M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Olasılıkla bir kapalı kaba ait gövde parçası halinde bulunan örnek üzerinde Lidya seramiklerinden yakından bildiğimiz mermer taklidi boyama yer almaktadır. Akropol toplama alanları üzerinde tespit edilen buluntuların önemli bir bölümünü Helenistik, Roma ve Bizans Dönemi seramikleri oluşturmaktadır. Söz konusu gruplar içerisinde Helenistik Dönem'e tarihlenen gri hamurlular, kalıp yapımı kaseler ve kurşun sırlı seramikler yer alırken Roma Dönemi'ne ait Kırmızı Astarlı seramikler bulunur (Resim: 5). Toplama alanlarında yine büyük bir grubu oluşturan Bizans seramikleri daha çok kaba mal gruplarıyla temsil edilirken Selçuklu Dönemi'ne ait az sayıdaki örnek yeşil sırlı bir dekorasyon özelliğine sahiptir (Resim: 6).

Akropolis üzerinde gerçekleştirilen bir diğer çalışma, yüzeyde görülebilen mimari malzemenin CORS (GPS+GLONASS) cihazı yardımıyla koordinatlarının alınması ve akropolisin topografik planının çıkarılması çalışmalarıdır. Bu çalışmalar doğrultusunda tepenin yükseklik bakımından en üst noktasını oluşturan (378.700-383.100 m) ve 377/5 numaralı parsel sınırları içerisindeki alanın kuzey, doğu ve batı yamaçlarında izlenen duvar bloklarının koordinatları alınmıştır. Arazide takip edilebildiği kadarıyla düzgün bir hat oluşturan in-situ durumdaki blokların topografik plana yerleştirilmesi sonucunda, akropolis üst terasının ayrı bir sur duvarı ile tahkim edildiği anlaşılmaktadır (Resim: 7). Yüzeyde görülebilen blok örneklerinin birbirinden farklı tip ve ebatlarda oluşu ile yer yer devşirme yapı bloklarının da kullanılmış olduğunun izlenmesi, bu alandaki savunma sisteminin Geç Antik Çağ veya Selçuklu Dönemi'ne ait olabileceğine işaret etmektedir. Özellikle, seramik toplama alanlarında ele geçen Geç Bizans ve Selçuklu Dönemi seramik malzeme ile Michael VII Ducas (M.S. 1071-1078) sikkesi bu teoriyi doğrular niteliktedir (Resim: 8). Söz konusu sikkenin ön yüzünde elinde kitap tutar biçimde betimlenmiş Pantokrator İsa, arka yüzünde ise globus üzerine yerleştirilmiş çevresi bitkisel bezemeli haç yer alır. Eser, KLS.21.01 envanter numarasıyla Denizli Müzesi Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

Çift konili olarak izlenen akropol tepesinin alt teraslarının da yine aynı şekilde bir sur duvarı ile çevrilmiş olabileceği güney, doğu ve batı yamaçları boyunca sürdürülen takip-

koordinat çalışmaları sonucunda belirlenmiştir (Resim: 9). Kentte yüzeyden izlenebilen tek yapı kalıntısı olan tiyatronun ölçümleri tamamlanmıştır. Akropolis üst terasın yaklaşık 80 – 100 m doğusunda doğu terasın güneydoğu yamaçlarında yer alan tiyatronun formu, ölçüleri, duvarları ve dağınık durumdaki basamaklarının bir bölümü saptanmıştır. Tiyatronun sahnesi doğuya bakmaktadır. Yarım daire formundaki tiyatronun çapı kuzey ve güneydeki dış duvar hatlarından yola çıkarak dıştan dışa 64.7 m, içten içe 47.44 m'dir. Yoğun tarımsal faaliyetler ve tiyatronun özellikle üst caveasının kolay ulaşılabilir nitelikte olması sebebiyle yoğun tahribata uğramış yapının cavea oygusu içerisinde aşağıya doğru kaymış durumda bulunan az sayıdaki oturma bloğunun da koordinatları alınarak kent planına işlenmiştir (Resim: 10).

2021 yılı çalışmalarında tamamlanan üst koni “Yoğun Yüzey Araştırması” çalışmaları önümüzdeki sezonlarda alt teraslar ve tiyatro çevresine doğru genişletilecektir.

3. NEKROPOLİS ÇALIŞMALARI

2021 yılı çalışmalarında kent çevresinde yapılan “yaygın yaya yüzey araştırması” (extensive pedestrian survey) neticesinde Kolossai Nekropolü'nün, Akropolis'in kuzey ve kuzeydoğu tarafındaki, Kayaarası ve Dedepınarı Mevkii'ndeki traverten kayalık alanlar ile kuzeybatı taraftaki Aksu Vadisi boyunca yayıldığı anlaşılmıştır (Resim: 11). Kent akropolisi ile kuzeyde yer alan Honaz Organize Sanayi Bölgesi arasındaki yaklaşık 40-45 hektarlık bir alan da nekropolis yayılımı içerisindedir. Bu alanın organize sanayi bölgesine yaslanan en kuzey ucu aynı zamanda kentin 3. Derece arkeolojik sit sınırını oluşturmaktadır. Bu bölümde çoğunlukla kaya oyu (khamosorion) tipte mezarlar izlenirken tarımsal faaliyetler ve kaçak kazılar sonucunda görülebilir hale gelmiş toplam 138 kaya oyu mezar ile tam ve kırık halde toplam 15 mezar kapağı belgelenmiştir. Kaya oyu (khamosorion) tipteki mezarlar genellikle yan yana, büyük gruplar halinde ve kaya zemini en tasarruflu kullanacak şekilde düzenlenmiştir (Resim: 12). Bu mezarlar 146 cm'den 215 cm'ye kadar uzunluklara, 57 cm'den 112 cm'ye kadar genişliklere sahiptir. Kesin ölçüleri bilinen 57 örnek üzerinden gerçekleştirilen incelemeye göre mezarların 10 tanesinin 160-169 cm, 13 tanesinin 170-179 cm, 15 tanesinin 180-189 cm arasında boyları olduğu belirlenmiştir. 160 cm altı mezarlar 5, 190 cm üzeri mezarlar 13 tanedir. Dolayısıyla mezarların daha çok yetişkinler için olduğu söylenebilir. Mezarların baskın genişlikleri 20 örnekle 70-79 cm arası, 18 örnekle 80-89 cm arasındadır. Dolayısıyla mezarlar genel olarak 170/190 – 70/89 cm ölçülerinde yapılmışlardır. Mezar derinlikleri 50 – 80 cm arasında değişmektedir. Bazı mezar araları kapakların oturması için nispeten işlenerek düzeltilmiştir. Kaçak kazılar sonucunda açılan çoğu khamosorion tipteki mezara ait kapaklar, mezarların üzerini örtecek şekilde tek ya da birden çok parçalı, 15-20 cm cidara sahip blok taşlar şeklindedir. 120x75 cm, 140x170 cm, 170x160 cm ölçülerinde kapaklar tespit edilmiştir. Söz konusu kapak örneklerinin birçoğunun küçük parçalar halinde kırıldığı ve tarla kenarlarına yığıldığı izlenmektedir. Belgelediğimiz örneklerle göre khamosorion mezar kapaklarının üst yüzeylerinin kaba bırakıldığının gözlenmiş olması özellikle kayalık zeminler olarak takip edilen alanların da yine kaya oyu mezarlar olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Akropolisin yaklaşık 500 m kuzeyinde M22-B-21-A-1 pafta, 365/15 ve 365/10 numaralı parsellerde yapılan çalışmalarda yine eski eser hırsızları tarafından tahrip edildiği anlaşılan çok sayıda khamosorion tipte mezar örnekleriyle birlikte mezar stelleri belgelenmiştir. Kentin nekropol alanına ait en somut verileri sunan bu alanda yapılan belgeleme çalışmaları neticesinde çoğunluğu kırık ve eksik durumda toplam 26 adet mezar steli kayda alınarak kataloglanmıştır. Söz konusu mezar stellerinin tarımsal faaliyetler sebebiyle yerlerinin değiştirildiği, çoğunlukla tarıma elverişli olmayan tarla sınırlarına veya kayalık alanlara sürüklenerek taşındıkları anlaşılmaktadır (Resim: 13). Bu taşıma işlemleri sırasında stellerin birçoğunun kırıldığı sağlam olanların ise olasılıkla anız yakma veya yangınlar sebebiyle zarar gördüğü izlenebilmektedir. Kolossai mezar stelleri genel anlamda değerlendirildiğinde; en alta ortalama 80x80 cm ölçüsünde bir kaide, kaideden gövdeye geçişte kullanılmış profilli bir bölüm üzerine yerleştirilmiş ana gövde ile onun üzerine yine profilli bir bölümle geçiş sağlanan üçgen alınlığa sahip bir tipoloji izlenmektedir. Stel yükseklikleri farklılık göstermekle birlikte 180 cm. ile 210 cm. arasında değişmektedir. Alanda belgelenen toplam 3 örnek üzerinde mezar sahibine ait Grekçe yazıt örnekleri tespit edilmiş ve kataloglanarak kayıt altına alınmıştır.

Akropolis'in kuzeyinde, kaya oyu mezarlar ve mezar stellerinin belgelendiği 365/15 numaralı parselin hemen batısında, arazinin yamaçlar halinde batıya doğru uzandığı izlenmektedir. Söz konusu alanın sınırlarını belirleyen 359/63-359/54-359/44-359/43 numaralı parseller içerisinde farklı mezar tipleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda Aksu Çayı Vadisi'ne bağlanan bu alan içerisinde 3 adet "Kaya Oyu Oda Mezar" ve 5 adet "Kaya Oyu Üçgen Çatılı Mezar" belgelenmiştir (Resim: 14). Yine eski eser hırsızları tarafından tahrip edilmiş olan kaya oyu oda mezarlar, önde kısa bir dromos, bir ön oda ve en geride asıl mezar odası şeklinde düzenlenmiştir. Farklı bir tipoloji sunan kaya oyu üçgen çatılı mezarlarda ise yamaç eğimi kullanılarak yükseltilen ön cephe yanlardan desteklenerek, khamosorion mezarlarda zemine yerleştirilen kapakların birbirine çatılması yöntemiyle oluşturulmuştur (Resim: 15).

Kentin kuzey nekropolisinin mezar tipolojisi içerisinde yer alan ve özellikle Helenistik Dönem'de yaygın olduğu anlaşılan tümülüs mezarlar, tamamen traverten kaya kütlesi içine oyulmuş merdiven ya da rampayla inilen bir dromos, dikdörtgen planlı ve beşik çatılı mezar ön odası ve yine dikdörtgen planlı beşik çatılı asıl mezar odasından oluşturulmuş ve üzeri yığma toprakla örtülmüştür. Asıl mezar odalarında, üç yönde yine kayaya oyulmuş kline'ler yer alır. Toplamda 5 adet olarak belgelenen Tümülüs tipi mezarlardan ikisi 1997 yılında Denizli Müzesi Müdürlüğü tarafından kazılarak ortaya çıkarılmış, ancak uzun zaman önce yapılan söz konusu kurtarma kazıları sonrasında doğal şartlar sebebiyle mezar girişleri kapanmıştır.

Akropol/Höyük tepesinin kuzeyinden doğuya doğru akan Aksu nehri vadisinin gösterdiği jeolojik oluşumlar sebebiyle kentin kaya oyu mezar geleneğine uygun bir topografya sağladığı anlaşılmaktadır. Yoğun bitki örtüsü altındaki vadi içerisinde materyal kültüre ait örneklerin belirlenmesi her ne kadar zor olsa da vadinin güney yamacı üzerinde, yaklaşık 8m. yükseklikte belirlenen bir giriş boşluğuna ip yardımıyla tırmanılmış ve söz konusu girişin yan yana sıralanmış 4 adet kaya oyu-oda mezar kompleksine ait olduğu anlaşılmıştır. Özellikle giriş

odası içerisinde yine eski eser hırsızları tarafından soyulmuş halde iki adet kaya oyu tekne mezar arcosoliumlar içerisine yerleştirilmiş durumdadır. Mezar kompleksinin birbirleriyle küçük kapılar vasıtasıyla bağlı diğer odalarında toprak seviyesinin yüksek olması sebebiyle kline veya oyu tekne mezar izlenmemektedir. Mezar kompleksinin iç duvarlarının tamamı yamaçtan aşağı akan kaynak suları sebebiyle yoğun kalkerleşmeye uğramıştır. Giriş odasının tavanında merkeze yerleştirilmiş dairesel oyu üzerinde kalker tabakanın altında yer yer izlenebilen fresk kalıntıları göze çarpmaktadır. Bu durum değerlendirildiğinde mezar kompleksinin iç duvarlarının orijinalinde fresklerle bezeli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Aksu vadisinin kuzey yamaçlarında doğuya doğru ilerlendiğinde ise Kolossai nekropolis tipolojisinde daha önce belgelenmeyen bir mezar ile karşılaşmıştır. Söz konusu mezar önde tek giriş üzerine üçgen alınlıklı ve yan yana yerleştirilmiş iki odasıyla Denizli bölgesinde belgelenen ender örneklerdendir. Mezarın genel formuna bakıldığında, öncelikle kayalık yamacın kesilerek düzeltildiği, düzeltilen yüzeyin yaklaşık 1m. oyularak kısa bir giriş oluşturulduğu ve bu alana kapının yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Mezar içerisine girildiğinde giriş odasında 2 adet, yan odada ise 1 adet kline izlenmektedir. Giriş odasındaki büyük kline üzerinde 80x50 cm ölçülerinde bir niş yer almaktadır.

4. AŞAĞI KENT YERLEŞİMİ (GÜNEY BÖLÜM) ÇALIŞMALARI

Akropolis çevresinde yapılan “yaygın yaya yüzey araştırması” (extensive pedestrian survey) neticesinde daha çok kuzey, kuzeydoğu ve batı yönlerde takip edilen nekropolis yayılımının güney ve batı yönlerde takip edilmediği anlaşılmıştır. Akropolis’in güney yönünde ilerlendiğinde genellikle meyve bahçeleri şeklinde düzenlemelere sahip alanlar arasında yer yer korunabilmiş düzgün kesilmiş traverten, postament kaide veya sütun parçaları gibi olası kent yapılarına ait mimari bloklara rastlanmaktadır. Özellikle güneybatı yönünde karşılaşılan büyük boy traverten taşlarla örülmüş korunabilen yüksekliği 2m. ve uzunluğu yaklaşık 90 metreyi bulan bir duvar sırası ile karşılaşmıştır. Söz konusu duvar üzerinde iri boyutlu traverten blokların yanı sıra yer yer daha küçük boyutlu ve düzensiz taşlarla yapılmış harçlı örgü alanlarına da rastlanmaktadır. Akropolis’in güneybatısında yapılan araştırmalarda bir diğer önemli veri, kente bu yönden su sağlayan su hattına ait traverten bloklar içerisine yerleştirilmiş künk sisteminin belgelenmesidir. Olasılıkla Honaz Dağı yamaçlarındaki kaynaklardan alınan su traverten boru hattıyla kent merkezine kadar getirilmiştir. Ancak, güneybatı yöndeki yoğun tarımsal faaliyetler neticesinde tahrip edilmiş olan söz konusu boru hattı takip edilememektedir.

Kolossai Antik Kenti ve Territoryumu arkeolojik yüzey araştırmalarının 2021 yılı sezonunda; kentin nekropolis yayılım alanı ve mezar tipleri, yerleşimin daha önce hiç yapılmamış olan koordinatlı haritalarının çıkarılması, seramik buluntuların değerlendirilmesi sonucunda kentin kronolojik gelişimi ve yerleşim alanlarının belirlenmesi çalışmaları yürütülmüştür. Akropolisin güney ve güneydoğu yönündeki yerleşim dokusunu belirleme çalışmaları önümüzdeki sezonlarda devam edecektir.

Resim 1: Kolossai Antik Kenti havadan görünüm.

Resim 2: Kolossai akropolisi güneybatıdan görünüm.

Resim 3: Kolossai akropolisi yoğun yüzey araştırması çalışmaları.

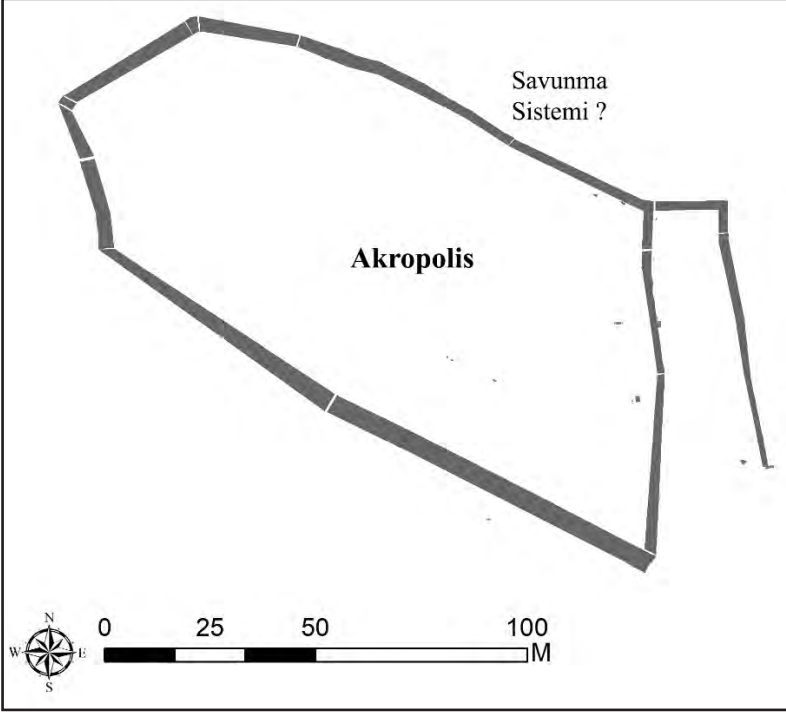
Resim 4: Akropolis Kalkolitik ve Tunç Çağı seramik buluntuları.

Resim 5: Akropolis Helenistik ve Roma Dönemi seramik buluntuları.

Resim 6: Akropolis Bizans ve Selçuklu Dönemi seramik buluntuları

Resim 7: Akropolis üst teras savunma duvarına ait koordinatlı plan.

Resim 8: Akropolis Michael VII Ducas (M.S. 1071-1078) sikkesi.

Resim 9: Akropolis Güney ve Doğu teraslar koordinatlı plan.

Resim 12: Kolossai Kuzey Nekropolis Khamosorion tip mezarlar.

Resim 13: Kolossai Kuzey Nekropolis mezar stelleri.

Resim 14: Kolossai Kuzey Nekropolis kaya oygu ve üçgen çatılı oda mezar alanı.

Resim 15: Kolossai Kuzey Nekropolis üçgen çatılı oda mezar örneği.

BURDUR İLİ PALEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2021

Betül FINDIK*

Serdar MAYDA

Arzu DEMİREL

Rıdvan Can PARMAK

1. GİRİŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 13.07.2021 tarih ve 1549488 sayılı yüzey araştırması izni, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (BAP 0760-GÜDÜMLÜ-21) ve Türk Tarih Kurumunun maddi destekleri ile gerçekleştirilen 2021 yılı “Burdur İli Paleolitik Çağ Yüzey Araştırması” arazi çalışmaları 01-15.09.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹.

Çalışmalarımıza Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Erzurum Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü uzmanı Arkeolog Dr. Gülşah Altunkaynak Bakanlık Temsilcisi olarak katılmıştır. Dr. Öğr. Üyesi Betül Fındık başkanlığındaki araştırma ekibi, Dr. Öğr. Üyesi Serdar Mayda, Doç. Dr. F. Arzu Demirel ile Arkeolog Rıdvan Can Parmak’tan oluşmuştur.

Burdur İli Paleolitik Çağ yüzey araştırmasının ilk sezonunda, il merkezinin güneyinde yer alan Bucak ilçesi ile kısmen Kemer ilçesi araştırılmıştır. Araştırmada yaygın yaya yüzey araştırması yöntemi uygulanmıştır. Ancak araştırma alanlarının daha çok engebeli arazilerden oluşması sebebiyle bu yöntem yalnızca bahçe, tarla gibi düzlük alanlarda uygulanabilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce jeoloji haritaları incelenmiş, Kuvaterner-Pleyistosen formasyonların yayılım gösterdiği alanlar, eski göl kıyıları ve yaşama elverişli olabilecek alanların taranmasına öncelik verilmiştir. Tespit edilen buluntu alanları koordinat sistemleri kullanılarak 1/25.000’lik paftalar üzerine işaretlenmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi Betül Fındık (Araştırma Başkanı), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İstiklal Yerleşkesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Prehistorya Anabilim Dalı, 15030 Burdur/TÜRKİYE, e-posta: bfindik@mehmetakif.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Serdar Mayda, Ege Üniversitesi, Biyoloji Bölümü, Zooloji Anabilim Dalı, 35040 Bornova İzmir/TÜRKİYE, e-posta: serdar.mayda@ege.edu.tr

Doç. Dr. F. Arzu Demirel, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İstiklal Yerleşkesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Paleoantropoloji Anabilim Dalı, 15030 Burdur/TÜRKİYE, e-posta: arzudemirel@mehmetakif.edu.tr

1 Arkeolog Rıdvan Can Parmak, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, 15030 Burdur/TÜRKİYE, e-posta: ridvancanparmak@yandex.com

Araştırma iznimizi veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, maddi desteklerinden dolayı Türk Tarih Kurumuna ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesine, Burdur Arkeoloji Müzesi Müdürlüğüne, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcimiz, Erzurum Müzesi Müdürlüğü uzmanı Sayın Dr. Gülşah Altunkaynak’a ve araştırma heyet üyelerine teşekkürlerimizi sunuyoruz.

II. BUCAK İLÇESİ

Araştırmamız, Burdur'un güneyinde yer alan ve Antalya İl sınırında, Bucak İlçesinde başlamıştır. İlk olarak Bucak'ın yaklaşık 15 km güneyinde yer alan Karapınar Köyü ziyaret edilmiştir. Jeoloji haritalarında Kuvaterner formasyon içinde bulunan alanda yapılan araştırmalarda bulguya rastlanmamıştır. Köy sakinlerinden alınan bilgi üzerine Karapınar köyü mezarlığının doğusundaki yamaçlarda bulunan mağaraları incelenmek üzere bu alana gidilmiş ancak burada yalnızca kaya kovukları ile karşılaşmış, alanda Paleolitik Çağ'a ait bulgulara rastlanmamıştır. Daha sonra Karapınar'ın yaklaşık 3 km güneydoğusunda yer alan Avdancık köyünün doğusundaki "Gölcük Alanı" olarak bilinen, eski bir göl tabanının çevresinde araştırmalar yapılmıştır. Bir kısmı tarla olarak kullanılan eski göl tabanı, Kratase kireçtaşı kayalıkların arasında yer almaktadır. Alanın kuzeydoğusunda mağara oluşumları gözlenmiş ancak sık çalılık bitki örtüsü ve sarp kayalıklar nedeniyle söz konusu mağaralara ulaşılamamıştır. Tarlalarda ve mağaralara uzanan yamaçlarda seyrek olarak Holosen Dönem'e ait yontma taş bulgulara rastlanmıştır. Ancak bu buluntu grubu araştırmamızın kapsamı dışındadır. Daha sonra Avdancık ile Avdancık'ın güneyinde yer alan Gündoğdu arasında kalan Kızılsu Barajı'nın güney kesimlerinde araştırmalar yapılmış, bu alanda da buluntuya rastlanmamıştır.

Bucak ilçe merkezinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında, Seydiköy'de yer alan Seferyitiği Mağarası'nda ve çevresinde araştırmalar yapılmıştır. Mağaranın dar bir girişi bulunmaktadır. Girişteki alan tavandan düşen iri kaya parçaları ile kaplanmış durumdadır. Girişin devamında ise sarkıt ve dikit oluşumları nedeniyle ilerlemenin zor olduğu, görülebildiği kadarıyla dar ve derin bir mağara oluşumunun olduğu söylenebilir. Mağara içinde dolguya rastlanmadığı gibi, mağaranın hemen önündeki küçük terasta ve eteklerindeki alanlarda yapılan araştırmalar da yontma taş buluntular açısından sonuç vermemiştir. Seydiköy'ün batısında yer alan Onaç 2 Barajı'nın batı kıyısındaki tarlalar taranmıştır. Barajın kuzeybatısında kalan, jeolojik olarak Kuvaterner'e yaşlandırılmış Alkaya Köyü'ne gidilmiş ve burada barajın kuzeyindeki alanlar ile köyün kuzeybatısındaki kum ocakları çevresi araştırılmıştır. Ancak Seydiköy ve Alkaya civarındaki alanların hiçbiri Paleolitik Çağ buluntusu vermemiştir.

1995 yılında Stephan Mitchell başkanlığında Bucak'ın güneyinde Boğazköy'de yapılan yüzey araştırmaları sırasında Orta Paleolitik Dönem'e ait *levallois* bir yonga ile bazı iri yongaların bulunduğu bilinmektedir.² Bu bilgiden hareketle Boğazköy'e gidilmiş ve köyün girişinde ve çıkışında, yolun iki tarafında yer alan tarlalar taranmıştır. Ancak Paleolitik Çağ'a ait bulgular elde edilememiştir. Boğazköy'ün doğusunda, yaklaşık yarım saatlik mesafede yer alan, çevresinde Kuvaterner formasyonların yayılım gösterdiği Karaot Köyü'ne gidilmiştir. Köyün batı ve güneybatı kesimleri taranmıştır. Bu alanda da araştırmamıza konu olan yontma taş buluntulara rastlanmamıştır. Karaot'tan Sia Antik Kenti'ne giden yol üzerinde ve Sia Antik Kenti çevresinde de araştırmalar yapılmış ancak sonuç alınamamıştır.

2 Aydal vd. 1997.

Araştırmamızın bir başka durağı, ilk olarak 2016 yılında, Burdur Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazıları yapılan Taşyayla-Çamlık yolu arasındaki İnarası Mevkii'si olmuştur.³ Kremna Antik Kenti çevresinde yapılan araştırmalar kapsamında tekrar araştırılan alanda Roma Dönemi, Helenistik Dönem, Klasik Dönem, Kalkolitik ve Geç Neolitik Dönem buluntularına rastlanmıştır⁴. Roma Kutsal Alanının kuzeybatısındaki kayalıkların güney kısmında mağara ve kaya kovuklarının olduğu bir alan bulunmaktadır. İnarası'nın bir kez de Paleolitik Çağ açısından incelenmesi için söz konusu alana gidilmiştir. Gerek mağaraların olduğu alanda gerekse Kutsal Alanda çok sayıda eski ve yeni kaçak kazı çukuruna rastlanmıştır. Mağaraların olduğu alan, Kutsal Alan ve alanın altındaki dere yatağı boyunca Taşyayla-Çamlık yoluna kadar olan alan taranmıştır. Ancak bölgede Paleolitik Çağ bulgularına rastlanmamıştır.

II.1. Beşkonak Köyü ve Çevresinde Yapılan Çalışmalar

I No'lu Buluntu Alanı: Beşkonak Köyü

Bucak ilçe merkezinin yaklaşık 10 km güneydoğusunda yer alan Beşkonak Köyü, Kratese Neritik kireçtaşı dağlar arasında kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir vadi üzerindedir. Pleyistosen formasyon içinde yer almaktadır. Vadi boyunca kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan Katırizi Çayı'nın yatağı mevcuttur. Araştırma yaptığımız tarihlerde kuru olan çay, yerleşim alanında kanal içine alınmıştır. Köyün çıkışında, çayın güneydoğu kesimi ise doğal yatağındadır. Burada, Alt ve/veya Orta Paleolitik dönemlere atfedilebilecek bir çekirdek ile dere çakılları üzerine yapılmış kıyıcı ve kıyıcı aletlere rastlanmıştır (Resim: 1). Bunlardan bir tanesi ise küçük boyutlu, çakmaktaşı hammaddeden üretilmiştir. Bir ucunda iki yüzden çıkarımlar alınarak kıyıcı alet formunda işlenmiştir. Diğer yontuk çakıl buluntuların ikisi kıyıcı, üçü kıyıcı alet formundadır. Kıyıcı aletlerden bir tanesinin her iki ucu da kullanılmıştır. Bu alan "I No'lu Buluntu Alanı" olarak kaydedilmiştir (Harita: 1). Köyün doğu ve batı kısımlarındaki tarlalar taranmış ancak bu alanlarda Paleolitik Çağ bulgularına rastlanmamıştır. Beşkonak'ın kuzeydoğusunda, Nohu Gediği olarak adlandırılan mevkide iki mağara yer almaktadır. Oldukça yüksek kotlarda bulunan mağaralara ulaşmak için ormanlık alanın bir kısmında araç ile bir kısmında ise yaya olarak yol alınmıştır. Ulaşılması oldukça zor olan mağaralarda dolguya ve buluntuya rastlanmamıştır. Mağaraların olduğu yamacın eteklerinde Holosen Dönem'e ait az sayıda yontma taş materyal ile Roma Dönemi seramiklerine rastlanmıştır.

II.2. Kocaaliler Beldesinde Yapılan Çalışmalar

Kocaaliler, Bucak'ın güneyinde yer alan, Melli Yöresi olarak da bilinen bir beldedir. Kireçtaşı oluşumların çevrelediği Melli Yöresi, doğusunda yer alan Aksu Vadisi dolayısıyla Akdeniz ikliminin daha çok hissedildiği, ormanlık ve engebeli bir araziye sahiptir. Kocaaliler Beldesinin merkezinde ve beldeye bağlı Kızılsaki ile Demirli köylerinde yapılan araştırma-

3 Zenger, Y., Albayrak M., Ekinci H. A., 2019.

4 Metin, H., 2014.

larda toplam 11 buluntu alanı tespit edilmiştir. Bunlardan yalnızca 7 no'lu alan yoğun yontma taş buluntu vermiştir. Diğer buluntu alanlarından ise az sayıda ve dağınık şekilde buluntular ele geçmiştir. Bölgeden elde edilen buluntular birbiriyle benzer karakterde olup daha çok Alt/Orta Paleolitik dönemlere ait özellikler göstermektedir. Bulgular arasında Paleolitik Çağ'ın daha geç dönemlerine ait olabilecek bazı dilgisel yongalama ürünleri ile dilgicik çekirdekleri de bulunmaktadır.

2 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

Bucak'ın Kocaaliler Beldesine bağlı bir köy olan Kızılseki ve çevresinde Kuvaterner ve Pleystosen oluşumlar yayılım göstermektedir. Kızılseki Köyü çevresinde 8 buluntu alanı tespit edilmiştir (Harita: 2). İlk olarak Kızılseki'nin Seki Avlığı Mahallesi'nde araştırmalar yapılmıştır. Seki Avlığı, İn Dağı olarak bilinen Kratese Neritik kireçtaşı formasyonunun doğu yamaçlarında yer almaktadır. Alanda yontma taş alet üretimi için uygun bir hammadde olan radyolarit oldukça fazla görülmektedir. Yoğun hammadde arasında yer yer yontma taş bulgulara rastlanmıştır. Seki Avlığı'nın kuzeyindeki alan "2 no'lu Buluntu Alanı" olarak kaydedilmiştir. Bu alanda çok sayıda irili ufaklı hammadde arasında on iki adet yontma taş parçaya rastlanmıştır. Dişlemeli ve çontuklu aletlerin ağırlıkta olduğu buluntular arasında bir adet *proto-levallois* çekirdeğe rastlanmıştır.

3 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

2 no'lu alandan asfalt yolla ayrılan, "3 no'lu Buluntu Alanı" yine yoğun hammadde parçalarının bulunduğu bir alandır. Buradaki tarlalardan başlayıp mevsimlik bir dere yatağını takip ederek dağın etekleri ve alçak yamaçları taranmıştır. Yukarıya doğru ilerledikçe hammaddenin azaldığı gözlemlenmiştir. Alanda yalnızca altı parça yontma taş materyale rastlanmıştır. Buluntular arasında rende, çontuklu alet, dişlemeli alet, ham sırtlı bıçak, delici alet ve iki kutuplu yonga çekirdeği bulunmaktadır.

4 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

2 ve 3 no'lu buluntu alanlarından güneye doğru ilerleyerek buradaki tarlalar, düzlükler ve dağ etekleri araştırılmıştır. 4 no'lu alan, burada bulunan bir otelin arkasındaki, kireçtaşı kayalıklar arasında yer alan küçük düzlüklerdir. Burada seyrek olarak radyolarit hammadde ile üç adet yontma taş parçaya rastlanmıştır. Buluntular çontuklu alet, düzeltili bir parça ve distal kısmı kırık küçük bir yongadan oluşmaktadır.

5 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

4 no'lu alanın doğusunda kalan tarlalarda yapılan araştırmalarda yedi adet yontma taş bulguya rastlanmıştır. Buluntular denemiş hammadde ile tek kutuplu yonga çekirdeği, üst yüzü ham bir yonga ile bir yonga parçası, birer adet dişlemeli alet, düzeltili makrolit parçası ve düzeltili döküntü parçadan oluşmaktadır. Çakmak taşı hammaddeden üretilmiş yonga parçası dışında tüm buluntuların hammaddesi radyolarittir.

6 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

Otelin kuzeydoğusunda kalan tarla ve düzlükler taranmış ve bu alanlarda da orta yoğunlukta hammadde ile seyrek olarak yontma taş materyallere rastlanmıştır. Alandan, tamamı radyolarit hammaddeden, beş adet yontma taş parça elde edilmiştir. Buluntular arasında birer adet tek kutuplu ve şekilsiz yonga çekirdeği bulunmaktadır. Yonga üzerine çontuklu alet ile iki adet düzeltili döküntü parça diğer buluntulardır.

7 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

4 no'lu alanın güneybatısında ve biraz daha yüksekte kalan düzlük bir alanda araştırmalar yapılmıştır. Bu alanda köy sakinlerinden alınan, dağın yamacında bir mağara olduğu bilgisinden hareketle yamaç boyunca araştırma yapılmış ve aşağıdaki düzlükten itibaren yontma taş materyallerle karşılaşmıştır. Aşağıda seyrek rastlanan materyaller yukarı çıktıkça nispeten yoğunlaşmış, bu ise bir mağaraya ulaşılabilceği düşüncesini güçlendirmiştir. Kireçtaşı kayalıklar ve bitki örtüsü nedeniyle hareket etmenin çok da kolay olmadığı alanda daha yüksek kotlara çıkılmış ancak bahsedilen mağaraya rastlanmamıştır. Bununla birlikte kaya sığınağı ya da açık hava yerleşimi olabilecek alanlar da tespit edilmemiştir. Yamacın iyice dikleştiği noktadan sonra yontma taş materyallere ve hammaddeye rastlanmaması nedeniyle yamaçtaki araştırmamız sonlandırılmıştır.

Buluntuların büyük bir kısmı yerel radyolarit hammaddeden üretilmiştir. Bununla birlikte çakmaktaşı hammaddenin de kullanıldığı görülmüştür. Yonga taşmalıklar ve yonga aletlerin ağırlıkta olduğu buluntular arasında en çok görülen alet tipleri dişlemeli ve çontuklu aletlerdir. Çekirdekler arasında şekilsiz yonga çekirdekleri, tek ve iki kutuplu yonga çekirdekleri, *proto-levvallois* tipte bir çekirdek ve piramit biçimli iki adet yonga çekirdeği bulunmaktadır (Resim: 2). Alt/Orta Paleolitik karakterdeki bulguların yanı sıra Paleolitik Çağ'ın daha geç evrelerine işaret eden dilgisel yongalama ürünleri ve dilgicik çekirdekleri de tespit edilmiştir (Resim: 2-3). Buluntular arasında, uç kısmı kırık, yaprak biçimli iki yüzeyle bir parça dikkat çekicidir (Resim: 4).

8 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Seki Avlığı Mahallesi

7 no'lu alanın kuzeybatısındaki yamaçlarda mağara olabilecek oluşumlar gözlemlenmiştir. Mağaraların bulunduğu yamaçların taranması gerektiği düşünülerek araştırmamıza bu alanda devam edilmiştir. 8 no'lu buluntu alanı olarak kaydedilen alanda yine yoğun hammadde ile az sayıda yontma taş materyale rastlanmıştır. Yamaçtan yukarı çıktıkça buluntuların ve hammaddenin seyreltiği gözlenmiştir. Mağara görünümündeki alanların ise oyuklardan ibaret olduğu anlaşılmıştır. 8 no'lu alanda ele geçen buluntular arasında bir adet *levvallois* çekirdek ile çentikli ve dişlemeli aletler, düzeltili yongalar ve kazıyıcılar bulunmaktadır.

9 No'lu Buluntu Alanı: Kocaaliler Beldesi, Kızılseki Köyü, Sinanbaba Mahallesi

Bucak'ın yaklaşık 36 km güneydoğusunda yer alan Kızılseki köyünün girişindeki tarlalarda tarama yapılmıştır. Bu alanda yontma taş buluntulara ve hammadde olabilecek herhangi bir kayaca rastlanmamıştır. Kızılseki Köyü'nün batısındaki Sinanbaba Mahallesi'nde, tarla ve zeytinlik alanlarda yapılan taramalarda az sayıda yontma taş buluntuya rastlanmıştır.

10 No'lu Buluntu Alanı, Kocaaliler Beldesi, Demirli Köyü

Kızılseki Köyü'ndeki araştırmalardan sonra Kocaaliler Beldesine bağlı Demirli Köyünde araştırmalar yapılmıştır. Demirli'de köy sakinlerinden bilgi almak üzere cami bahçesinde bulunduğumuz sırada, bahçede birkaç parça yontma taş buluntuya rastlanmıştır (Harita: 2). Birkaç parça yontma taş ile köşeli bir çakıl üzerine yapılmış kıyıcı alet ele geçmiştir (Resim: 5). Köy sakinlerinden alınan bilgiyle yerleşimin batısındaki yamaçlarda bulunan mağaralara gidilmiştir. Söz konusu mağara yerleşime elverişli olmayan, derin bir mağaradır. Ekipman olmaksızın mağaraya girişin oldukça zor olması nedeniyle mağara içine girilememiştir. Mağaraya çıkan yamaç ve yamacın hemen altındaki tarlalar taranmış ancak buluntuya rastlanmamıştır.

11 No'lu Buluntu Alanı, Kocaaliler Beldesi

Kocaaliler Beldesinde yapılan araştırmalarda bazı tarla ve alçak kireçtaşı kayalık alanlar taranmıştır. Bunlardan yerleşimin batısında yer alan kireçtaşı kayalıkların üzerinde birkaç parça yontma taş materyale rastlanmıştır (Resim: 6). Tamamı çakmaktaşı ve radyolarit hammaddeden üretilmiş yonga ve yonga parçalarıdır. Bunlar arasında düzeltili yongalar ve çontuklu aletler bulunmaktadır.

12 No'lu Buluntu Alanı, Kocaaliler Beldesi

Yerleşimin kuzeybatısındaki tarlalarda yapılan araştırmalarda çakmaktaşıdan üretilmiş birkaç parça yontma taş bulguya rastlanmıştır. Buluntular arasında bir adet delici alet, düzeltili yonga ve çontuklu alet bulunmaktadır.

II. 3. Bozburun ve Çevresinde Yapılan Çalışmalar

13 No'lu Buluntu Alanı, Kızılkaya Beldesi, Ürkütlü Köyü, Bozburun

Bucak İlçesi'nin Ürkütlü ve Yuva köyleri arasında yer alan Bozburun 2010 yılında tescillenmiş bir Roma Nekropolüdür. Alanda çok sayıda çakmaktaşı yumruların varlığının bildirilmesi üzerine Bozburun'a gidilmiş ve Bozburun'un tüm yamaçları taranmıştır. Çok sayıda irili ufaklı çakmaktaşı hammaddenin varlığına rağmen yontma taş buluntu açısından oldukça fakir bir alanla karşılaşılmıştır. Bozburun'un güney yamacındaki akıntı toprakta Orta Paleolitik Dönem'e ait bir adet *levallois* çekirdeğe rastlanmıştır. Ancak, alanın tamamının taranmasına rağmen, birkaç parça yontma taş buluntu dışında, başka bir buluntu ele geçmemiştir (Resim: 7). Bozburun 13 no'lu buluntu alanı olarak kaydedilmiştir (Harita: 3). Bozburun ta-

randıktan sonra, Bozburun'un doğusunda yer alan Kızılkaya Mevkii'sine gidilmiştir. Burada Bozburun üzerinden de görülebilen mağaralar yer almaktadır. Büyük mağara Çatalin olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu mağaralar ve Kızılkaya etekleri taranmış ancak herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır.

III. KEMER İLÇESİ

Kemer İlçesi'ndeki araştırmalarımız, araştırma süresinin kısıtlı olmasından ötürü kısa süreli gerçekleştirilebilmiştir. İlk olarak Akören'in batısında, Karataş Gölü'nün doğusundaki alanlarda araştırma yapılmıştır. Ofiyolitli yapıya sahip bölgede hammadde kaynaklarının olabileceği ve bölgenin eski göl tabanının çevresi olması nedeniyle insan yaşamına elverişli olabileceği düşünülmüştür. Ancak bölgede herhangi bir yontma taş buluntuya ve yontma taş üretimine uygun hammaddeye rastlanmamıştır.

III.1. Elmacık Köyü Fosil Lokalitesi ve Çevresinde Yapılan Çalışmalar

Kemer İlçesi'nin yaklaşık 15 km kuzeydoğusunda yer alan Elmacık Köyü yakınlarında 2010-2018 yılları arasında yapılan paleontolojik araştırmalar ve 2006-2009 yılları arasında ve 2016 yılında Elmacık fosil lokalitesinde gerçekleştirilen kurtarma kazıları, Burdur'un Pleyistosen Dönem'deki faunal çeşitliliğini ortaya koymuştur⁵. Faunal veriler Burdur'un, açık alanlar ile bu alanları çevreleyen ormanlık alanlardan ve çeşitli su kaynaklarından oluşan zengin bir ekolojik görünüme sahip olduğunu göstermiştir. Burdur-Elmacık faunası ile benzer fauna topluluğunun, Gürcistan, Yunanistan, Fransa ve İspanya'nın yaşıtlı lokalitelerinde de belirlenmiş olduğu, bu geniş koridor boyunca yapılan göçlerin Anadolu üzerinden yapıldığına işaret ettiği ve Elmacık lokalitesinin, bu kara koridoru üzerinde Anadolu'nun en zengin durağını oluşturduğu belirtilmiştir.⁶

Bu bölgede 2006-2009 yılları arasında ve 2016 yılında yapılan kurtarma kazılarında güney mamutu (*Mammuthus meridionalis*), at (*Equus*), geyik (*Eucladoceros*), bizon (*Leptobos*), gergedan (*Stephanorhinus*) ve kuş fosilleri ortaya çıkarılmıştır.⁷ Burdur Gölü'nün, geç Erken Pleyistosen'deki göl kıyısını oluşturan alan, yaklaşık GÖ 1.2-1.4 milyon yıla tarihlendirilmiştir. İlk olarak Erken Pleyistosen'e tarihlendirilmişse de devam eden sistematik çalışmalar, fosillerin yaşının Denizli faunasına yakın olduğunu göstermiştir (Serdar Mayda, kişisel görüşme, Ekim 2021).

Elmacık fosil lokalitesi ve çevresinde yapılan araştırmalarda 3 adet buluntu alanı tespit edilmiştir (Harita: 4, Resim: 8).

5 Alpagut vd., 2015; Alçiçek vd., 2013; Demirel, 2011; Demirel ve Mayda, 2014; Demirel vd., 2016a; Demirel vd., 2016b; Mayda vd., 2017; Alçiçek vd., 2017; Kahraman, 2010

6 Alpagut vd., 2015

7 Alpagut vd., 2015; Kahraman, 2010, s. 203

14 No'lu Buluntu Alanı: Elmacık Köyü, Ardıçtekte Fosil Lokalitesi

Elmacık Köyü'nün 2 km güneyinde, kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan sırtlarda araştırmalar yapılmıştır. Burada daha önce tespit edilen Ardıçtekte fosil lokalitesinde, mamut fosilinin çıkarıldığı alanın yaklaşık 5 m ilerisinde, çakmaktaşı iri bir çekirdeğe rastlanmıştır. Çekirdeğin yaklaşık 1-1,5 metre kadar sağında ve solunda, aynı hammaddeden birer yonga parçası ele geçmiştir (Resim: 9). Elmacıktaki jeolojik birimlerde bulunmayan çakmaktaşı hammaddenin buraya daha uzak bir mesafeden getirildiği anlaşılmıştır (MTA-İzmir, Jeoloji Mühendisi Fikret Göktaş, kişisel görüşme, Ekim 2021). Bu alanda yapılan taramalar sonucunda, çakıl ve çakmaktaşı birkaç parça yontma taş materyal elde edilmiştir. Alanın yaşı ve buluntuların teknolojisi göz önüne alındığında, ele geçen materyallerin Alt Paleolitik Dönem'e ait olmaları gerektiği düşünülmektedir.

15 No'lu Buluntu Alanı: Elmacık Köyü

Elmacık fosil lokalitesinin karşısında yer alan kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan sırtlarda araştırmalar yapılmıştır. 15 no'lu buluntu alanı olarak kaydedilen sırt üzerinde dere çakılları üzerine yapılmış kıyıcı ve kıyıcı alet ile yine çakıllardan üretilmiş birkaç parça yontma taş buluntu ele geçmiştir (Resim: 10). Buluntulardan ikisi çakmaktaşıdan üretilmiş küçük yongalardır.

16 No'lu Buluntu Alanı: Elmacık Köyü

14 ve 15 no'lu alanların bulunduğu sırtlar arasında, Elmacık Çayı'nın aktığı alanda tarım arazileri ile alanın güneydoğusunda bir baraj yer almaktadır. Eski göl tabanı olan bu alanda 2 adet düzeltili parça ile 14 no'lu alanda bulunan çakmaktaşı hammaddenin aynısı olan bir hammadde parçasına rastlanmıştır (Resim: 11). Düzeltili parçaların her ikisi de çakıllar üzerine yapılmıştır.

SONUÇ

Burdur İlinde bugüne dek doğrudan Paleolitik Çağ'ın araştırılmasına yönelik bir çalışmanın yapılmamıştır. Araştırmalarımız sonucunda Burdur'da Paleolitik Çağ'a ilişkin önemli bulgulara ulaşılmıştır. Toplam 16 buluntu alanı tespit edilmiştir. Bunların tamamı açık hava buluntu alanlarıdır ve pek çoğu *in-situ* değildir.

Bölgede birçok alan, hammadde açısından fakir bir görünüme sahiptir. Yontma taş üretiminde daha çok radyolarit, çört, çakmaktaşı, dere çakılı gibi hammaddeler kullanılmıştır. Çakmaktaşı hammaddenin, buluntu alanlarına görece uzak bölgelerden getirilmiş olduğu düşünülmektedir. Bozburun haricinde, Bucak ve Kemer ilçelerinde çakmaktaşı hammadde kaynaklarına ya da çakmaktaşı üretebilecek jeolojik yapılarla rastlanmamıştır.

Araştırmalarımız sonucunda daha çok Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait bulgulara rastlanmıştır. Bununla birlikte Paleolitik Çağ'ın daha geç dönemlerine işaret eden az sayıda bulgu

da mevcuttur. Bucak'ın güneyinde, Kocaaliler ve Kızılseki arasındaki alanda ele geçen bulunurlar, bu bölgede Paleolitik Çağ'ın farklı dönemlerine ait uzun ya da kısa süreli yerleşimlerin olduğuna işaret etmektedir. Kemer-Elmacık'ta, yaklaşık 1.2-1.4 milyon yıl arasına tarihlendirilen fosil lokalitesinin civarında bulunan yontma taş bulgular, Burdur Gölü'nün eski bir kıyısı olan bu bölgede, insan varlığının çok erken tarihlere inebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Ancak gerek Bucak'ta gerekse Kemer'de tespit edilen buluntu alanları, net olarak dönemsel ayrımlar yapmaya olanak verecek karakteristik bulgular vermemiştir. Her iki alanda devam edecek çalışmaların yeni bulgularla, daha net sonuçlar vereceği kanısındayız.

KAYNAKÇA

Alçıçek, M. C., S. Mayda, V. Titov, (2013), "Lower Pleistocene stratigraphy of the Burdur Basin of SW Anatolia", *Comptes Rendus Palevol*, (12), 1-11.

Alçıçek, M. C., S. Mayda, A. Demirel, (2017), Discussion on "Neogene-Quaternary evolution of the Tefenni basin on the Fethiye-Burdur fault zone, SW Anatolia-Turkey, *Journal of African Earth Science* 118, 137-148" by R. Aksoy, S. Aksar. *Journal of African Earth Sciences*, (134), 794-799.

Alpagut, B., T. Kaya, S. Mayda, A. Demirel, H. A. Ekinci, (2015), "Burdur-Elmacık Omurgalı Fosil Lokalitesi/Burdur-Elmacık fossil vertebrate locality", *68. Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özleri Kitabı*, 498-499.

Aydal, S., S. Mitchell, T. Robinson, L. Vandeput, (1997), "The Pisidian survey 1995: Panemoteichos and Ören Tepe", *Anatolian Studies*, (47), 141-172.

Demirel, F. A., (2011), "Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokallerinin Tespiti Yüzeysel Araştırması, 2010 Yılı Çalışmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (29), 361-368.

Demirel, A., S. Mayda, (2014), "An Early Pleistocene fauna from Burdur Basin of SW Anatolia", *Russian Journal of Theriology*, 13(2), 55-63.

Demirel, F. A., S. Mayda, M. C. Alçıçek, T. Kaya, A. İ. Aytekin, (2016a), "Kocakir-2: First record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basin (SW Turkey)", *XIV EAVP Meeting, 6-10 July, 2016, Haarlem, The Netherlands, Programme and Abstract Book*, 38.

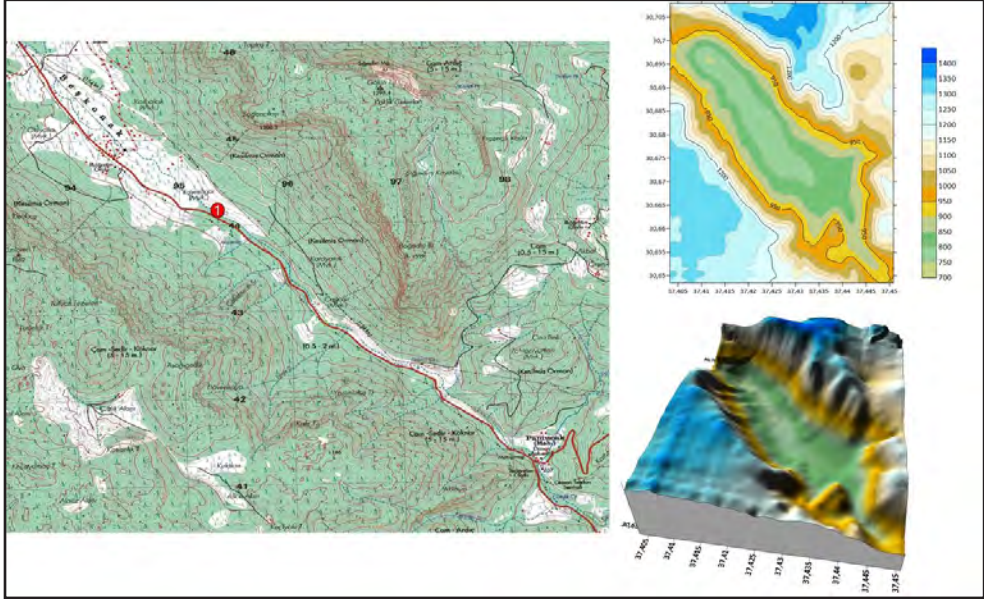
Demirel, F. A., S. Mayda, M. C. Alçıçek, T. T. Kaya, A. İ. Aytekin, D. Eryılmaz, K. Halaçlar, (2016b), "Neogene and Quaternary fossil surveys and new results from Burdur and Afyon Province, SW Anatolia", *RCMNS Workshop on the Role of Anatolia in Mediterranean Neogene Palaeobiogeography, Ege University, Izmir, 16-18 September 2016*.

Kahraman, N., (2010), "Elmacık Omurgalı Fosilleri" *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 4(31), 197-207.

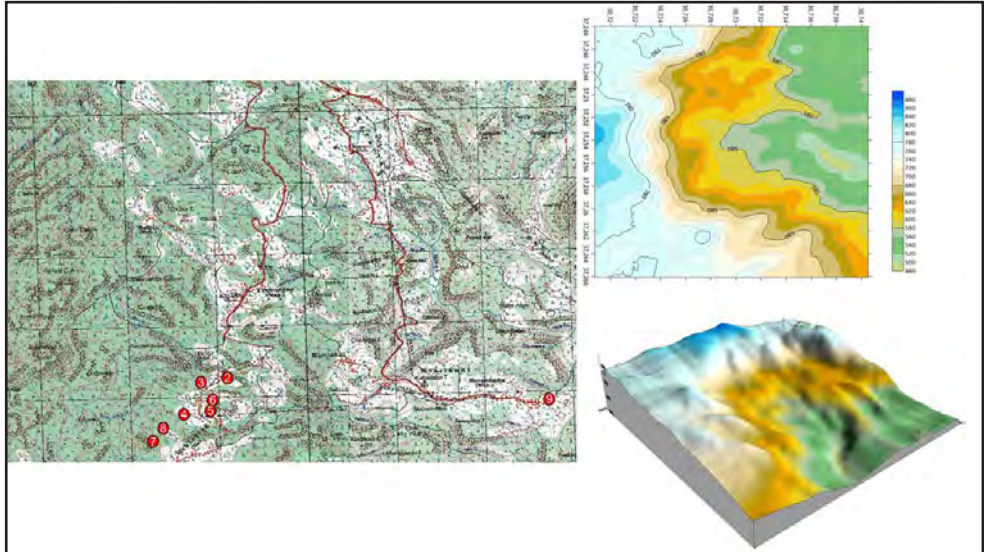
Mayda S., M. C., Alçiçek, F. A. DEMİREL, H. Alçiçek, (2017), “The first record of a Villafranchian Small Cervid “Croizetoceros” from Turkey” *15. Congress of RCMNS, 03-06 September, Athens, Greece*, 136.

Metin, H., 2014, “Kremna Antik Kenti Kuzey Yayılımı Hakkında İlk Gözlemler”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 11, sf. 1-27.

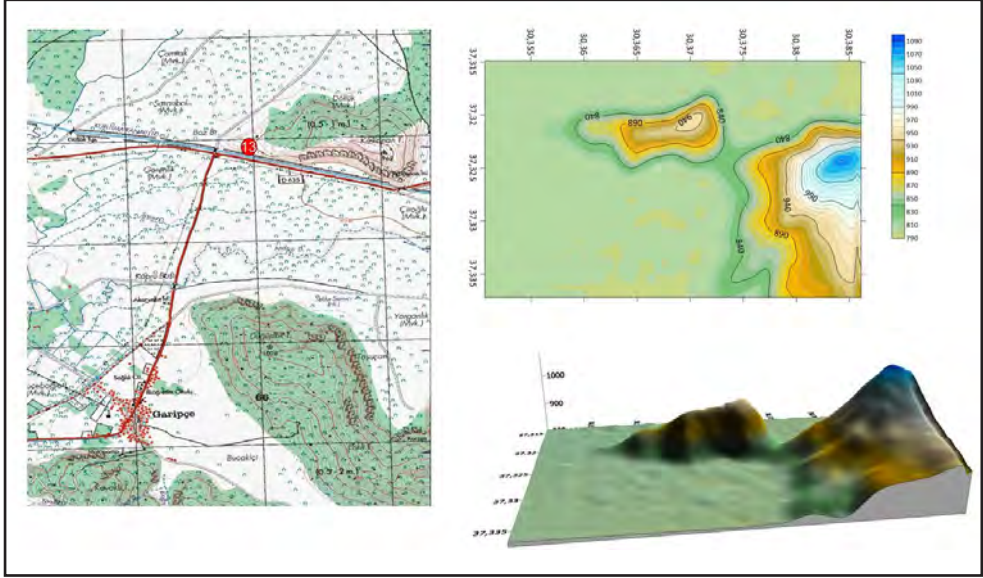
Zenger, Y., M., Albayrak, H. A., Ekinci (2019), “Burdur, Bucak, 2017 Yılı İnarası Mağarası Kurtarma Kazısı”, *27. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 295-308.

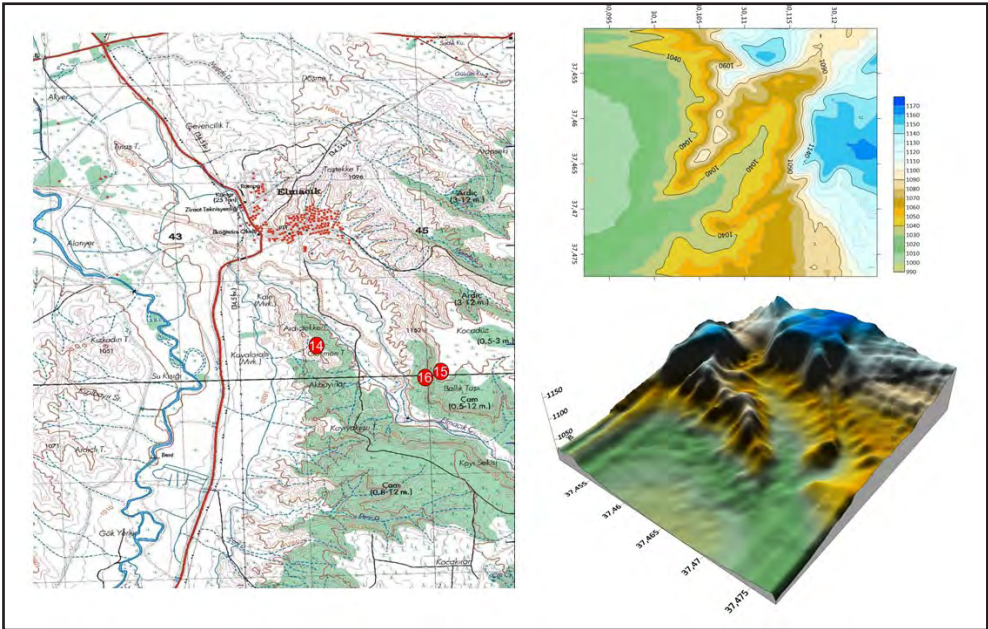
Harita 1: 1 No'lu buluntu alanı.

Harita 2: 2-9 No'lu buluntu alanları.

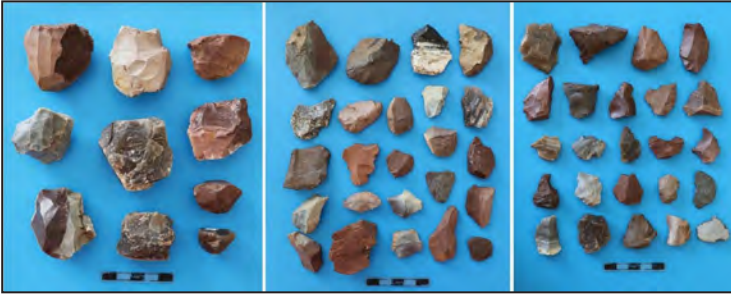
Harita 3: 13 No'lu buluntu alanı.

Harita 4: 14-16 No'lu buluntu alanları.

Resim 1: 1 No'lu alandan kıyıcı ve kıyıcı aletler.

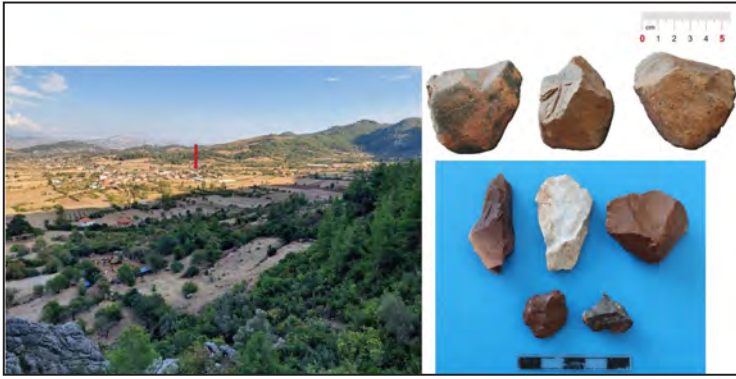
Resim 2: 7 No'lu alandan yontma taş buluntular.

Resim 3: 7 No'lu alandan yontma taş buluntular.

Resim 4: İki yüzeyli yaprak biçimli parça.

Resim 5: 10 No'lu alan ve yontma taş buluntular.

Resim 6: 11 No'lu alan ve yontma taş buluntular.

Resim 7: 13 No'lu alandan yontma taş buluntular.

Resim 8: Kemer Elmacık.

Resim 9: 14 No'lu alan ve iri çekirdek.

Resim 10: 15 No'lu alandan kıyıcı alet.

Resim 11: 16 No'lu alan ve yontma taş buluntular.

ARKEOLOJİK VE EPİGRAFİK BULGULAR IŞIĞINDA VAN GÖLÜ HAVZASI URARTU DÖNEMİ YOL GÜZERGAHLARI 2021 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI: ERCIŞ VE MURADIYE İLÇELERİ ÇALIŞMALARI

Bilcan GÖKCE*

Rıfat KUVANÇ

Bülent GENÇ

Esra KAÇMAZ LEVENT

Van Gölü Havzası'ndaki Urartu Dönemi yol güzergâhlarını mimari kalıntılar ve epigrafik veriler ışığında tespit etmeyi amaçlayan YüzeY Araştırması Projesi Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile 2017 yılında başlamıştır¹. Urartu Krallığı'nın başkenti Tuşpa ve yakın çevresinin yer aldığı İpekyolu ve Tuşba ilçeleri 2017 yılında araştırılmıştır². 2018 yılında yine Muradiye İlçesi'nde özellikle Karahan Mahallesi ve yakın çevresinde çalışmalar gerçekleştirilerek bu bölgedeki çok sayıda Urartu yazıtının tespiti yapılmış ve söz konusu yazıtların Van Müzesi'ne nakli sağlanmıştır³. 2021 yılı çalışmaları ise Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13.08.2021 tarih ve 1624015 sayılı oluru ile 01.09.2021-13.09.2021 tarihleri arasında yapılmıştır⁴. YüzeY araştırması yoğun olarak Van İli, Erciş İlçesinde gerçekleştirilmiştir. Muradiye İlçesi'ndeki çalışmalar ise özellikle Karahan Mahallesi'ndeki Urartu yazıtlarının tespitine yönelik olmuştur.

ERCIŞ BÖLGESİ

Urartu Krallığı'nın kuruluş döneminden itibaren krali faaliyetlerin ve yatırımların gerçekleştirildiği merkezi bölgelerden biri olmuştur. Nitekim bu bölgede tespit edilmiş olan çok sayıda çivi yazıtı, kale, yerleşim yeri, baraj ve kaya mezarı gibi kalıntılar da bu durumu açıkça ortaya koymaktadır⁵. Erciş Bölgesi'ndeki 2021 yılı çalışmalarının temel amacı önceki

* Doç. Dr. Bilcan Gökçe., Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Şehit Bülent Yurtseven Kampüsü, Iğdır/TÜRKİYE, bilcan.g@gmail.com

Dr. Öğr. Ü. Rıfat Kuvanç., Iğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Şehit Bülent Yurtseven Kampüsü, Iğdır/TÜRKİYE, rifatkuvanc@yahoo.com

Doç. Dr. Bülent Genç., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Mardin/TÜRKİYE, bulentgenç@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Esra Kaçmaz Levent., Batman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Batman/TÜRKİYE, esrakacmazlevent@gmail.com

1 Gökçe, Genç ve Kaçmaz Levent 2019: 327-342.

2 Gökçe, Kuvanç and Genç 2021: 137-162.

3 Işık, Genç, Gökçe and Kuvanç 2019: 100-119.

4 Araştırma izni için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Bakanlık Temsilcisi Nilüfer PARLITI'ya katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz.

5 Salvini 1993: 71-79.; Belli 1996: 655-664.; Özfirat and Marro 2003: 227-265.; Işık 2019: 204-213.

yüzey araştırması dönemlerinde başkent Tuşpa'dan başlayan ve Muradiye Ovası'na kadar takip ettiğimiz krali sefer güzergâhının Erciş Bölgesi'ndeki devamını takip etmekte. Bu amaçla öncelikle Muradiye İlçesi ile Erciş İlçesi'nin kesiştiği Van Gölü'nün kuzeydoğu kıyıları incelenmiştir. Erciş Ovası'nın içinden geçerek Patnos ve Erciş ilçelerini birbirine bağlayan Erciş-Patnos karayolunun kuzey ve güneyindeki yakın köy yerleşimlerinde de yüzey taraması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu karayolunun hemen kuzeyindeki ve Patnos-Erciş ilçe sınırına da yakın bir konumda yer alan Meydan Dağı ve civarındaki köyler de bu kapsamda incelenmiştir. Tespitlerin yapıldığı diğer bir güzergâh ise Zilan Vadisi köyleri olarak da bilinen Erciş ilçe merkezinin hemen kuzeyindeki dağlık bölge olmuştur. Bu güzergâhtaki köylerden özellikle Zilan Vadisi'nin kuzeybatısına doğru devam eden hat boyunca çalışılmıştır. Son olarak ise Erciş İlçe merkezinin batısında ve Erciş-Adilcevaz ilçe sınırındaki köylerin yer aldığı güzergâhta çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2021 yılı yüzey araştırmasında tespit edilen yeni merkezler aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Harita: 1).

1- Çelebibağı II Höyüğü (Resim: 1)

Erciş İlçe Merkezinin yaklaşık 7 km. güneybatısında yer alan Çelebibağı Höyüğü ve Selçuklu Mezarlığı'nın 1,5 km. güneybatısında Van Gölü'nün hemen kuzey kıyısında yükselen alçak bir tepe görünümündedir⁶. Günümüzde Van Gölü sularının da çekilmesiyle daha da belirgin bir görünüme kavuşan tarihi Erciş Kalesi'nin de hemen güneyindeki bu alan yaklaşık 4 m. yüksekliğindedir. Höyük alanında çok sayıda kaçak kazı çukuru açılmıştır. Yüzeyde karşılaşılan çanak çömlek parçaları höyüğün İlk Tunç, Demir ve Orta Çağlarda kullanım gördüğünü göstermektedir.

2- Meydan Tepe Kalesi (Resim: 2)

Erciş İlçe merkezinin yaklaşık 20 km. kuzeybatısındaki Pınarlı Köyü'nün 3,2 km. kuzeyinde yer almaktadır⁷. Meydan Baraj Gölü'nün sularının akıtıldığı güney ağzındaki modern baraj setinin hemen doğusunda hâkim bir tepe görünümündedir. Modern baraj setinin hemen güneyinde, kalıntılarında bahsedilen Urartu Dönemi baraj setlerinden ise günümüze sadece birkaç blok kalmıştır. Yüzeydeki seramik örnekleri ile obsidyen el aletleri bu tepenin Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağlarından itibaren yerleşim gördüğünü göstermektedir. Güneybatı-kuzeydoğu uzantılı tepe üzerindeki kimi noktalarda iki sıraya kadar izlenebilen kaba görünümlü işlenmemiş sur duvarları doğrultusunda tepenin Erken Demir Çağı'nda da bir kale olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yüzeyde karşılaşılan çanak çömlek parçaları ile obsidyen el aletleri höyüğün Geç Kalkolitik, İlk Tunç, Orta Tunç, Erken Demir, Orta Demir ve Orta Çağlarda kullanım gördüğünü göstermektedir. Tepenin güneybatısındaki nekropol alanında gerçekleştirilen kaçak kazılar bu alana ciddi anlamda zarar vermiştir.

6 Rakım: 1653 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0355582 D 4316447 K

7 Rakım: 2371 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0343443 D 4338810 K

3- Dövenci Mahallesi “T” Biçimli Kaya Nişi (Resim: 3)

Erciş İlçe merkezinin yaklaşık 18 km. kuzeybatısındaki Dövenci Mahallesi'nin 1 km. kuzeybatısında dar bir vadi içerisinde akan Avadere Suyu'nun kaynak noktasına yakın bir noktada yer almaktadır⁸. Adı geçen derenin hemen güney tarafındaki bağımsız bir kayalığın kuzey cephesine açılmıştır. Yaklaşık 100 m. kuzeydoğusunda temellerine kadar yıkılmış bir manastırın kalıntıları yer almaktadır.

4- Pebecik Kalesi (Resim: 4)

Erciş'e bağlı Kocapınar Mahallesi'nin 4 km. güneybatısında Bulamaç Mevkiisi'ndeki bir kayalık üzerinde yer almaktadır⁹. Pebecik olarak da bilinen köy yerleşiminin yaklaşık 200 m. kuzeybatısındaki kale kalıntıları yaklaşık 50 x 20 m.'lik bir alana yayılmaktadır. Çoğu noktada yıkılmış sur duvarları özellikle kalenin kuzeybatı ve kuzeydoğu kısımlarında birkaç sıraya kadar görülebilmektedir. Kalenin hemen güney yamacındaki kaçak kazılar ile açığa çıkarılmış oda mezarlar bu alanın bir nekropol alanı olarak kullanıldığını göstermektedir. Kale üzerinde ve hemen yakın çevresinde yoğun kaçak kazı çukurları ile karşılaşmıştır. Kale ve çevresinden toplanan çanak çömlekler bölgenin Erken Demir Çağ döneminden bilinen pembe-devetüyü renkli mallar ile kahve renkli mal örneklerinden oluşmaktadır.

5- Şeytanava Yerleşimi ve Nekropolü (Resim: 5)

Erciş İlçe merkezinin 12 km. kuzeybatısındaki Yoldere (Akrak) Mahallesi'nin 2 km. güneydoğusunda yer almaktadır¹⁰. Görüşlü Köyü ile Yoldere Köyü arasında içinde Şenlikova Deresi'nin aktığı vadinin hemen doğusunda oldukça geniş bir alan yayılmış kare ve dikdörtgen planlı çok sayıda mekâna ait temel kalıntıları mevcuttur. Aynı vadinin hemen batı yakasında defineler tarafından yoğun tahribata maruz kalmış bir nekropol bulunmaktadır. Mezarlar oda mezar şeklinde planlanmış ve üstleri ağır kapak taşları ile kapatılmıştır. Bu mezar tipi bölgenin Erken Demir Çağ döneminden itibaren görülmektedir. Şeytanava yerleşiminden elde edilen çanak çömleklerde ise tek renkli mallar yoğunlukta olmak üzere özellikle Orta Demir Çağı'nda Urartu Krallığı'nın karakteristik kırmızı mallarından birkaç parça içermektedir.

6- Görüşlü (Anzap) Kalesi (Resim: 6)

Erciş İlçe merkezinin yaklaşık 12 km. batısındaki Görüşlü Mahallesi'nin 900 m. doğusunda, Şenlikova Deresi'nin içinde aktığı vadinin hemen doğu kıyısında hâkim bir kayalık üzerinde yer almaktadır¹¹. Mevcut mimari kalıntılar kayalığın kenarları boyunca karşımıza çıkan ve birkaç noktada iki sıraya kadar görülebilen sur duvarlarıdır. Kale üzerinde çok sayı-

8 Rakım: 2005 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0345010 D 4335260 K

9 Rakım: 2084 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0341881 D 4327560 K

10 Yerleşim-Rakım: 1812 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 03470231 D 4323541 K; Nekropol-Rakım: 1777 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0346805 D 4323301 K

11 Rakım: 1877 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0347218 D 4321543 K

da kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Kale ve yakın çevresinden elde edilen çanak çömlek örnekleri basit ağız kenarlı ve dışı koyu renkli İlk Tunç Çağ malları ile pembe-devetüyü renkli Erken Demir Çağ örneklerinden oluşmaktadır.

7- Karatavuk Mahallesi Kale Kalıntıları (Resim: 7)

Karatavuk Mahallesi; Erciş İlçe merkezinin 26 km. güneybatısında Erciş ile Adilcevaz ilçe sınırını oluşturan modern yerleşimlerden biridir¹². Mahallenin yaklaşık 2 km. kuzeybatısındaki Yağlık Mezrası'ndaki bir evin bahçesinde yazıtsız bir sütun altlığı ile karşılaşılmasıdır. Alanda yapılan araştırmalarda söz konusu mezra yerleşimlerinin tamamıyla kale ve kalıntıları üzerine kurulduğu anlaşılmakla birlikte geriye herhangi bir kalıntının kalmadığı tespit edilmiştir.

8- Arnos Nekropolü (Resim: 8)

Erciş İlçe merkezinin 23 km. batısında yer alan Karlıyayla Köyü'ne bağlı bir mezra olan Arnos, adı geçen köyün 2.5 km. güneydoğusunda yer almaktadır¹³. Küçük bir vadi içerisinde oluşan bir koruluk ile iç içe olan bu alanda ve mezarın da 400 m. kuzeybatısında korulukların içinde çok sayıda kaçak kazı çukuru ile karşılaşılmasıdır. Yüzeyde kaba ve işlenmemiş bloklarla oluşturulmuş yuvarlak planlı kurgan türü mezarlar tespit edilmiştir. Yüzeyden toplanan sınırlı sayıdaki çanak çömlek örnekleri Erken Demir Çağ'ın pembe-devetüyü renkli mallarına benzemektedir.

9- Arnos Yerleşimi:

Arnos Nekropolü'nün yaklaşık 500 m. kuzeyinde, Çır Mevkii olarak adlandırılan bölgede, yüzeyde temelleri izlenebilen dikdörtgen ve kare planlı yapılar tespit edilmiştir¹⁴.

10- Dilan Kalesi (Resim: 9)

Dilan Kalesi, Erciş İlçe Merkezi'nin 20,5 km batısındaki Çimen Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır¹⁵. Mahallenin hemen güneybatısında kayalık bir tepe üzerinde yükselen kale modern köy evleri ile bitişik bir konumdadır. Modern köy yerleşimleri, kalenin özellikle doğu ve kuzeyini çevrelemiştir. Kaba ve işlenmemiş tek sıra halinde günümüze ulaşabilen duvarları oldukça tahrip olduğundan yüzeyden çok nadir olarak görülebilmektedir. Kalenin özellikle doğu yamacı toprak ve taş malzeme alma amacıyla yoğun bir tahribata uğramıştır. Üzeri kazıma ve çentik bezemeli örneklerin de bulunduğu Pembe-kiremit renkli mal grubu yoğun olarak karşılaşılan çanak çömlek grubunu temsil etmektedir.

11- Akçayuva Köyü Kümbet Mevkii "T" Biçimli Kaya Nişleri (Resim 10)

12 Rakım: 2083 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0332039 D 4315658 K

13 Rakım: 1782 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0335100 D 4318276 K

14 Rakım: 1821 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0335849 D 4317263 K

15 Rakım: 1975 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0337322 D 4320397 K

Erciş İlçe Merkezi'nin 24 km. güneybatısındaki Akçayuva Köyü'nün 1 km. güneydoğusunda Erciş-Adilcevaz karayolunun 2 km. kuzeyinde yer alan tarihi bir kümbetin yakınındaki bağımsız iki kayalık üzerinde 4 adet "T" biçimli kaya nişi tespit edilmiştir¹⁶. Söz konusu kaya nişleri defincilerin kaçak kazılarına maruz kaldığı için tahrip olmuştur.

12- Akçayuva Yerleşimi ve Nekropolü (Resim: 11)

Erciş İlçe Merkezi'nin 24 km. güneybatısındaki Akçayuva Köyü'nün yaklaşık 1 km. batısında çift konili bir kayalık tepe üzerinde yerleşim izleri ile kromlek planlı mezar örnekleri ile karşılaşılmıştır¹⁷. Bu alanda çok sayıda kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir.

13- Sarıkaya Nekropolü ve Kaya İşçilikleri :

Erciş İlçe merkezinin 20 km. kuzeybatısında, Zilan Vadisi'nde yer alan köylerden biri olan Ulupamir Köyü'nün yaklaşık 1.2 km. kuzeydoğusunda yükselen ve Sarıkaya Mevki olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır¹⁸. Sarıkaya olarak bilinen yüksek bir kayalığın güneydoğu yamaçlarında kaçak kazılarla açığa çıkarılmış mezarların yer aldığı bir nekropol alanı bulunmaktadır. Nekropol alanındaki kaçak kazı ile açığa çıkarılmış mezar yapısı oda mezar olarak planlanmış ve üstü kapak taşları ile kapatılmıştır. Benzer mezar mimarisi bölgenin Erken Demir Çağı'ndan itibaren görülmektedir. Yüzeysel araştırması esnasında mezar yakınında bir adet boncuk tespit edilmiş ve ekteki envanter fişi ve tutanaklar ile Van Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Yine aynı kayalığın vadiye doğru alçalan doğu uzantısı üzerindeki kayalık bölgede yuvarlak kaya işçilikleri ile karşılaşılmıştır.

14- Pala Kelhe Kalesi (Resim: 12)

Erciş İlçe Merkezi'nin 25 km. kuzeybatısındaki Kardoğan Köyü'nün 600 m. kuzeyindeki yüksek bir kayalık üzerinde yer almaktadır¹⁹. Kaba ve az işlenmiş bloklardan oluşturulmuş sur duvarları çoğu noktada yıkılmıştır. Kalenin güneybatı yamacında 3-4 sıraya kadar sur duvarları görülebilmektedir. Özellikle kayalık zirve üzerindeki sur duvarlarının daha küçük ve düzensiz orta büyüklükteki taşlardan oluşturulduğu tespit edilmiştir. Kale üzerinde kaçak kazı çukurları da mevcuttur.

15- Kelhe Kalesi (Resim: 13)

Erciş İlçe Merkezi'nin 28 km. kuzeybatısındaki Ağırkaya Köyü'nün hemen kuzeydoğusunda yükselen kayalığın tepe noktasında ve köye de 800 m. uzaklıkta yer almaktadır. 20 Kayalık sırt boyunca kuzey güney doğrultulu uzayan kale duvarları kaba ve az işlenmiş blok-

16 Rakım: 1740 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0334697 D 4314605 K

17 Rakım: 1838 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0335330 D 4315972 K

18 Rakım: 1900 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0353143 D 4339544 K

19 Rakım: 2278 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0350536 D 4346343 K

20 Rakım: 2339 m. Koordinat (ED 50 6 / WGS 84): 38S 0345865 D 4347642 K

lardan oluşturulmuştur. Sur duvarları çoğu noktada yıkılmış ve tek sıra temel izlerinden takip edilebilmektedir. Kalenin batı yamacında 3-4 sraya kadar sur duvarları görülebilmektedir.

Erciş Bölgesi'ndeki yukarıda ayrıntıları verilen yerleşimler dışında önceki yıllarda yapılan yüzey araştırması ile tespit edilen Bayramlı Mahallesi'ndeki Zınarizer Kalesi, Çelebibağı Mahallesi'ndeki Mino Kalesi, Beylerin Güneyi Kalesi ve Nekropolü, Zernakitepe Yerleşimi, Madavank Kaya Mezarları, Evbeyli Kalesi ve Karataş Kaya Yazıtları da incelenmiş ve yeniden belgelemeleri gerçekleştirilmiştir.

MURADIYE BÖLGESİ:

2018 yılı yüzey araştırmasında Urartu çivi yazıtları açısından oldukça zengin bir bölge olmasından dolayı Karahan Mahallesi'nde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Burada özellikle bir stel altlığı ile bir evin duvarında devşirme yapı malzemesi olarak kullanımı tespit edilmiş birkaç çivi yazısı işaretine sahip bir blok tespit edilmiştir.

2021 yılı yüzey araştırması kapsamında tespit edilen 1 adet envanterlik (Sarıkaya Nekropolü'nden bir adet boncuk) ve 2 adet etütlük eser (Görüşlü/Anzap Kalesi ile Akçayuva Yerleşimi'nden birer adet ezgi taşı) Van Müze Müdürlüğü'ne teslim edilerek araştırma sona erdirilmiştir.

DEĞERLENDİRME:

2017 yılında Van Gölü Havzası'ndaki Urartu yol güzergâhlarını tespit etmeyi amaçlayan yüzey araştırması projesi 2021 yılında sona ermiştir. Urartu Krallığı'nın başkent Tuşpa'dan başlayan krali sefer güzergâhlarının özellikle Van Gölü'nün kuzeyinden batıya doğru Murat Nehri Vadisi'ne devam eden kısmı ile Muradiye'den devam ederek önce Çaldıran sonrasında ise Doğubayazıt'ı takip ederek İğdır Ovası'na inen güzergâh araştırmanın ek-sik kalan kısımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine özellikle Urartu Krallığı'nın Urmiye Gölü Havzası'na geçişini sağlayan yolların da özellikle Van'ın Özalp ve Saray İlçesi'ndeki kısımlarının incelenmesi de mümkün olamamıştır. Van Gölü'nün güneyindeki dağlık alanlar ise farklı iki proje kapsamında detaylı olarak çalışılmaktadır²¹.

Van Ovası ve yakın çevresi ile Van'ın İpekyolu, Tuşba, Muradiye ve Erciş ilçelerinde yapılan tespitler ışığında Van Gölü'nün doğu ve kuzey kıyıları boyunca devam eden güzergâhların varlığı tespit edilmiştir. Başkent Tuşpa'dan başlayarak kuzeye doğru devam eden hat üzerindeki ana krali sefer güzergâhının önce Körzüt Kalesi'nin yer aldığı Muradiye Ovası'na ulaştığı buradan gölün kuzeyine devam ederek önce Keçikıran, sonrasında ise Deliçay kalelerinin ön plana çıktığı hattı takip ederek Erciş Ovası'na doğru devam ettiği görülmektedir.

21 Dr. Öğr. Üyesi Gulan AYZAZ başkanlığında Van İli'nin Çatak, Bahçesaray ve Gevas ilçelerinde gerçekleştirilen proje ile Doç. Dr. Nilgün COŞKUN başkanlığında Şırnak İli ve İlçelerindeki yüzey araştırması özellikle Van Gölü'nün güneyindeki dağlık arazinin arkeolojik dokusunu ortaya çıkarmanın yanı sıra bölgenin Demir Çağları dönemindeki süreçlerini de anlamamız açısından oldukça önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Çatak ve Bahçesaray İlçesi'ndeki 2021 ve 2022 yıllarında yapılan araştırmanın sonuçları yayın aşamasında olmasına karşın Şırnak Bölgesi'nin sonuçları yayınlanmıştır. bknz: Coşkun, Kuvanç, Ayaz and Ayman 2020: 29-66.

Burada ön plana çıkan temel problem ise Erciş Ovası'ndaki krali Urartu projesinin hangisi olduğudur. Nitekim Urartu yerleşim sisteminde tarımsal ürün elde edilen verimli ovaların bir veya iki kale ile kontrol edildiğini göz önüne aldığımızda Deliçay Kalesi'nin önemli bir kale olmasına rağmen biraz önce ifade ettiğimiz planlamayı karşılamamaktadır. Erciş Ovası'nda krali bir Urartu projesinin tespit edilmemesine karşın Salmanağa, Çelebibağı, Kocapınar ve Karataş çivi yazıtları bu bölgenin kanal ve baraj projelerinin uygulanmasıyla tarımsal ürün elde edilen oldukça önemli bir alan olduğunu göstermektedir. Sonuç itibarıyla Muradiye'den devam eden krali sefer güzergâhı Erciş Ovası'nı takip ederek önce Malazgirt Ovası'na sonrasında ise Patnos Ovasını da takip ederek Murat Nehri Vadisi üzerinden Urartular'ın Elâzığ-Malatya Bölgesi'ne geçişini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

BELLİ 1996: O. Belli, “Doğu Anadolu Bölgesinde Keşfedilen Urartu Barajlarına Toplu Bir Bakış”, *Bellekten*, 229, 631-680.

COŞKUN, KUVANÇ, AYAZ and AYMAN 2020: N. Coşkun, R. Kuvanç, G. Ayaz, İ. Ayman; The Mountainous Şırnak Region Survey (SE Anatolia) 2017-2018 Seasons: First Observations on ‘Dirhes’ (Tower-Shaped Buildings), *Anatolica*, 46, 29-66.

GÖKCE, GENÇ ve KAÇMAZ LEVENT 2019: B. Gökce, B. Genç ve E. Kaçmaz Levent, “Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Van Gölü Havzası Urartu Dönemi Yol Güzergâhları 2017 Yılı Yüzey Araştırması: Tuşba ve Muradiye İlçeleri Çalışmaları”, 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 327-342.

GÖKCE, KUVANÇ and GENÇ 2021: B. Gökce, R. Kuvanç and B. Genç, “Lake Van Basin Urartian Period Road Routes Survey: First Preliminary Report (2017-2018): Muradiye And Tuşba Districts”, *Tarih İncelemeleri Dergisi XXXVI/1*, 137-162.

IŞIK 2019: K. Işık, “The Irrigation Canal Stele of the Urartian King Arğişti I Recently Discovered in Erciş/Salmanağa, North of Lake Van”, *Zeitschrift für Assyriologie*, 109/2, 204-213.

IŞIK, GENÇ, GÖKCE and KUVANÇ 2019: K. Işık, B. Genç, B. Gökce and R. Kuvanç, “Inscribed stelae fragments and a stela base recently found at Karahan, eastern Turkey, and the problem of Karahan in Urartian epigraphy”, *Armenian Journal of Near Eastern Studies*, VIII/2, 100-119.

ÖZFIRAT and MARRO 2004: A. Özfirat and C. Marro, “Pre-Classical Survey In Eastern Turkey. Second Preliminary Report : The Erciş Region.”, *Anatolia Antiqua*, XII, 227-265.

SALVİNİ 1993: M. Salvini, “Le iscrizioni di Sarduri II a Karataş”, *Orientalia*, 62/2, 71-79.

Harita 1: Erciş Bölgesi 2021 yılı yüzey araştırmasında tespit edilen merkezler.

Resim 1: Çelebibağı II Höyüğü

Resim 2: Meydantepe Höyüğü ve Kalesi'nin modern meydan baraj set ile birlikte batıdan görünümü ile höyük ve yakın çevresindeki çanak çömlek parçaları ile obsidyen el aletleri.

Resim 3: Pebecik Kalesi sur kalıntıları ile bir oda mezar ve çanak çömlek örnekleri.

Resim 4: Düvenci Mahallesi “T” biçimli kaya nişi.

Resim 5: Şeytanava yerleşimi, nekropolü ve çanak çömlek örnekleri.

Resim 6: Görüşlü (Anzaf) Kalesi'nin batıdan görünümü ve çanak çömlek örnekleri.

Resim 7: Karatavuk Köyü, Yağlık Mezarası'ndaki sütun altlığı.

Resim 8: Arnos Nekropolü'nden alçak kurgan türü bir mezar.

Resim 9: Dilan Kalesi'nin güneyden görünümü ve çanak çömlek örnekleri.

Resim 10: Akçayuva Köyü “T” Biçimli Kaya Nişi.

Resim 11: Kelhe Kalesi'nin kuzeyden görünümü.

Resim 12: Pala Kelhe Kalesi'nin batıdan görünümü.

Resim 13

ATTOUDA ARAŞTIRMALARI 2021

Bilge YILMAZ KOLANCI*

GİRİŞ

Attouda Antik Kenti, günümüzde Denizli İli, Sarayköy İlçesi'nin Hisar Mahallesi (Hisar Köyü) sınırında yer almaktadır. Kentin kurulduğu alan, antik dönemde Phrygia ve Karia bölgeleri arasındaki sınırı ve bağlantıyı oluşturması nedeniyle önem taşımaktadır. Salbakos (Babadag) Dağı'nın kuzeyindeki doğal bir tepenin doğusuna doğru uzanan bir sırt üzerinde konumlandırılan yerleşimin kuzey, güney ve doğusu sarp uçurum olup batı kısmı Salbakos Dağı'na yaslanmaktadır¹. Kentin kurulduğu alan bu şekilde doğal bir kale görünümünde ve oldukça korunaklıdır. Yerleşimin kuzeyinde Arap (Uzunasma) Deresi, güneyinde Bakla (Paklı) Deresi bulunmakta ve bu dereler kentin etrafında doğal bir sınır oluşturmaktadır² (Resim: 1, 8).

Arkeolojik verilerle geçmişi M.Ö. 7-6. yüzyıla kadar uzanan yerleşim, M.Ö. 2. yüzyılda kendi adıyla gümüş ve bronz sikke basmaya başlamış olup mimari buluntular ve epigrafik verilere göre Helenistik Dönem'de Pergamon Krallığıyla bağlantılı bir gelişim göstermiştir³. Attoudalı ünlü *Carminii* ailesinin önemli siyasi ve dini görevlerde bulunması Roma İmparatorluk Dönemi'nde yakaladığı gelişime önemli bir katkı sağlamıştır⁴. Özellikle *Carminii* ailesi üyelerinin Aphrodisias kenti ile kurduğu bağlantı, Roma İmparatorluk Dönemi'nde her iki kent arasındaki etkileşimi arttırmıştır⁵. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Karia Bölgesi kentleri arasında yer alan Attouda, Bizans Dönemi'nde Phrygia Bölgesi'nin yönetim sınırlarına dahil edilmiştir. Bizans Dönemi'nde daha küçük bir yerleşim haline dönüşen Attouda, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'nde antik yerleşimin üzerine kurulan Türk yerleşimiyle (İpsili) birlikte çok katmanlı kültürel bir doku kazanmıştır⁶ (Resim: 1-2, 5, 10).

Attouda ve Hisar yerleşimi sahip olduğu bu kültürel dokuyla birlikte eşsiz bir kimlik kazanmıştır. Attouda kenti, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 21.09.1988 tarih ve 398 sayılı kararıyla "I. Derece Arkeolojik Sit Alanı" ilan edilmiş-

* Dr., Bilge YILMAZ KOLANCI, Attouda Yüzey Araştırması Başkanı, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü Denizli/TÜRKİYE. E.mail: bilgeeyilmaz@gmail.com – bilgey@pau.edu.tr

1 Şimşek 2002, 229; Söğüt 2007, 385; Şimşek 2016, 793-794.

2 Söğüt 2017, 242. Kentin doğusunda birleşen dereler, kuzeyde Kükürt ve Akçay Deresi'ne karışarak Menderes Irmağı'na akmaktadır.

3 MAMA VI, 25-26, no. 68; Malay 1993, 18; Söğüt 2017, 244.

4 Söğüt 2017, 245-246.

5 Sheppard 1981, 25-26; Şimşek 1999, 325-326; Thonemann – Ertuğrul 2005, 80-82; Söğüt 2007, 391.

6 Gökçe 2000, 49-50. Attouda Antik Kentinin üzerine kurulan bu yerleşim, Osmanlı Dönemi'nde Ezine-i Lazıkıyye (Sarayköy) kazasına bağlı önemli köylerden birisidir. Türk fetihleri sırasında Attouda kenti hakkında bilgi sahibi olunmamasıyla birlikte o tarihlerde yerleşim biriminin kent özelliğini kaybettiği ancak XIII. yüzyılda bölgenin bugünkü etnik yapısını kazandığı düşünülmektedir. Hisar Köy 'ünün içinde bulunduğu bölge 1429 yılında Osmanlı topraklarına katılmış, fetih usullerine göre üç sancağa ayrılmış olup Hisar yerleşimi Kütahya Sancağı'na bağlanmıştır.

tır. Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 24.12.2009 tarihli ve 2511 sayılı kararıyla en üst tabakada bulunan Hisar köyü yerleşimine ait 143 yapı (2 anıtsal, 141 sivil mimarlık yapısı) tescil edilmiştir (Resim: 1-2, 5, 10). Aydın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.10.2013 tarih ve 2098 sayılı kararıyla "Kentsel Arkeolojik Sit Alanı" ilan edilmiştir⁷.

"Attouda Antik Kenti ve Çevresi Yüzeysel Araştırması Projesi" 2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Uzmanı A. Serhan Daltekin'in temsilciliğinde disiplinler arası bir yaklaşımla, çeşitli bilim dallarından oluşan uzman bir ekibin katılımıyla 23 Ağustos – 17 Eylül 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Attouda'da Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri doğrultusunda ilk kez gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar, Denizli - Sarayköy Belediyesi başta olmak üzere Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Koç Üniversitesi Suna & İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED), Türk Tarih Kurumu ile Hisar Köyü Attouda Turizm ve Yardımlaşma Derneği'nin katkılarıyla desteklenmiştir⁸.

YAPI VE ESER ARAŞTIRMALARI

Bilge YILMAZ KOLANCI – Gözde ADIGÜZEL ÇEVİK – Adem YURTSEVER – Esen KAYA – Eda OVA – Tarık URGAN – Ozan GÜMELİ – Erkan BALOĞLU – Tennur YAŞAR

2021 yılında başlayan araştırmalarımızdaki en önemli hedefimiz antik kentteki yapıların ve eserlerin tespiti ile belgelenmesidir. Antik kentle ilgili yapılan daha önceki bilimsel yayınlarda, mimari yapılarla ilişkili yapı elemanları (başlık, sütun, kaide, arşitrav, friz) ele alınmış ancak antik kentteki yapılarla ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Önem taşıyan bir diğer husus ise Hisar Köyü'ne ait konut yapılarının duvarlarında, bahçelerinde ve sokak kenarlarında Attouda Antik Kenti'ne ait çok sayıda yazıtlı-yazıtız mimari yapı elemanı ve heykel-kabartma gibi arkeolojik malzemenin kullanılmış olmasıdır. Özellikle bazı yapıların duvarlarında kullanılmış olan kabartma, heykel, yazıt gibi arkeolojik malzemelerin daha ön-

- 7 Burada yaşayan vatandaşların büyük bölümü Çamlar Mevkii olarak isimlendirilen ve Hisar Köyü'ne 2 km. mesafede bulunan yeni yerleşim alanına toplu konut projesiyle yapılan evlere taşınmıştır. Zamanında alınan sit kararları, Hisar Köyü'ndeki kırsal dokunun ve sivil mimarinin aynı şekilde bozulmadan günümüze gelmesini sağlamıştır. Ancak vatandaşların yeni yerleşime taşınmasıyla birlikte terk edilen ve birçoğu tescilli olan eski köy evleri bakımsızlık ve dış etmenler sebebiyle hızlı bir bozulma sürecine girmiştir. Evlerin birçoğunda yapısal problemler oluşmuş, bir kısmı ise tamamen yıkılmıştır. Bugün eski yerleşimde, yeni alana taşınmayan yaklaşık 25-30 kişi yaşamaktadır.
- 8 2021 yılında yaptığımız çalışmalar; Denizli ili, Sarayköy Belediyesi başta olmak üzere; "Attouda Antik Kentinde Meter Adrastos (Adrastou) Kutsal Alanı ve Mağaraların Araştırılması" (Proje No: KU AKMED 2021/P.1055) projesi ile Koç Üniversitesi Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (Akmed) tarafından, "Attouda ve Çevresi Yüzeysel Araştırması Projesi" (Proje No: 2021.224) ile Türk Tarih Kurumu tarafından, "Attouda Antik Kentinin Yerleşim Dokusu ve Topografyası" (Proje No: 2021HZDP017) ve "Denizli Hisar (Attouda) Mahallesi Somut Olmayan Kültürel Miras Belgeleme Çalışması" (Proje No: 2020BSP001) ile Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir. Araştırmalara destek veren tüm kurumlara teşekkür ederiz.

ceki zamanlarda yerlerinden sökülerek kaçırıldığı bilinmekte ve yöre sakinleri tarafından bu durum sıklıkla dile getirilmektedir. Bu nedenle 2021 yılında yapılan çalışmalarımız yoğun olarak bu iki temel hedef üzerinde gerçekleştirilmiş, söz konusu yapı ve eserlerin tespiti, belgelendirilmesi ve bunlara ait bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması araştırmalarımızın önceliğini oluşturmuştur.

Yerleşimin genelinde yapılan çalışmalarda, Attouda Antik Kenti'ndeki anıtsal yapılarla ilişkili çok sayıda mimari blok tespit edilmiştir. Bu blokların kumtaşı, kireçtaşı ve mermer gibi çeşitli malzemelerden yapıldığı ancak yoğunluğun mermer malzemeden olduğu gözlenmiştir. Çalışmalarda tespit edilen mimari elemanların, çoğunlukla bir yapıdan bağımsız olması sebebiyle ne tür bir yapıya ait olduğu belirlenememiştir. Ancak söz konusu bloklardaki işçilik, kentin Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren mimari olarak bir gelişim atağı yaşadığını ve MS 2. ve 3. yüzyıllarda bu gelişimini arttırarak sürdürdüğünü göstermiştir.

Tespit edilen mimari bloklar, genel olarak Dor⁹, İon ve Korinth tipinde sütun başlıkları, çeşitli ölçülere sahip sütun tamburları, postament kaideler, arşitrav ve friz blokları, paye başlıkları, oturma basamaklarından (?) oluşmaktadır. Söz konusu bloklar genel olarak Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bazı blokların, Hisar Köyü'nde yaşayan kişiler tarafından yakın bir zamana kadar farklı amaçlar için yeniden (dibek taşı, iplik dövme taşı) kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmalarımız sırasında tespit edilen diğer bir veri, çeşme ve su dağıtım sistemiyle ilişkili bloklardır. Bu blokların dışında, işlik blokları (üzüm/zeytin), girlandlı lahit parçası ve lahit kapağı gibi çeşitli arkeolojik malzemelerin tespiti yapılmış ve fotoğraflarla belgelendirilmiştir. Ayrıca çalışmalar sırasında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen normal boyutlardaki bir kadın heykeline ait üst gövde parçası ve at üzerinde betimlenen bir Amazon kadınına ait heykelcik parçası tespit edilmiş, Denizli Müzesi'ne teslim edilmiştir (Resim: 3). Yine söz konusu çalışmalarda kentin farklı noktalarında ağız, gövde, kaide, kulp gibi parçalardan oluşan ve çoğunlukla Roma, Bizans ve Türk-İslam dönemlerine tarihlendirilen seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim: 4).

Attouda Antik Kenti'nde, 2021 yılında gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırmalarındaki en önemli çalışmalarımız yapı araştırmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir. Antik kentte bugüne kadar yapılan bilimsel araştırmalarda, mimari yapılar ile bağlantılı birçok mimari blok tespit edilmiş olmasına rağmen kentin yapılarına dair detaylı bir veri yoktur. 2021 yılında yaptığımız araştırmalar, antik kentin mimari yapılarına dair oldukça önemli sonuçlara ulaşmamızı sağlamış ve bu kapsamda nekropol alanındaki mezar yapılarının dışında 15 adet yapı tespit edilmiş ve belgelendirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda 7 adet kaya oygu yapı, 5 adet tonozlu yapı, 1 adet anıtsal bir yapıyla ilişkili duvar sırası ile içerisinde niş bulunan 2 adet mağara tespit edilmiştir (Resim: 5-6). Bu yapılardan Asar Tepesi'ne ulaşan ve kayaların kesilerek şekillendirilmesiyle oluşturulan antik yol üzerindeki 4 yapı önem taşımaktadır. Bunlardan iki tanesi kaya oygu, iki tanesi ise mağara şeklinde olup söz konusu antik yolun

9 Yurtsever – Yılmaz Kolancı 2022, 191-210.

iki tarafına sıralanmıştır. Yapılarda dikkat çeken en önemli husus, içerisinde tespit edilen nişlerdir (Resim: 6). Asar Tepesi olarak isimlendirilen ve zemini kayaların şekillendirilmesiyle oluşturulan düzlük alanı Attouda kentinin baş tanrıçası Meter Adrastos kültüyle¹⁰ ilişkili bir açık hava tapınım alanı olarak düşündüğümüzde, söz konusu nişli yapıların bu tapınımla ilişkili törenlerde kullanılan ve kutsal işlev taşıyan yapılar olarak tanımlayabiliriz. Ancak söz konusu yapılar hakkında kesin bir yargıya varmak kazı çalışması yapılmadan zordur.

Çalışmalar sırasında tespit edilen ve önem taşıyan bir diğer yapı tescilli bir konutun hemen altında tespit edilmiştir (Resim: 5). Kaya oygu yapının dromosu günümüzde halen aktif olarak kullanılan Hisar Köyü'ne ait asfalt yolun altında kalmış olup bir traktör tekerleğinin açtığı boşluk sayesinde yapının tespiti yapılabilmektedir. Doğu-batı doğrultusunda konumlandırılan yapı, dromosla ulaşılan ana oda ve ana odanın kuzey, güney ve batısına açılan üç adet odadan oluşmaktadır. Kuzey ve güneydeki odalarda bir adet pencere ve bir adet kapı, batıda yer alan odada ise iki adet pencere ile bir kapı bulunmaktadır. Yapıda karşımıza çıkan en önemli veri, kuzeydeki odanın girişine yapılan kabartmadır. Söz konusu kabartma iki adet figürden oluşmakta olup yoğun bir şekilde tahrip olmuştur. Figürlerden birisinin Attouda antik kentinin sikkelerinde ve heykeltıraşlık eserlerinde karşımıza çıkan ana tanrıça Meter Adrastos'u¹¹ betimlediği düşünülmektedir. Bu betimlemeden dolayı yapının kutsal bir işlev taşıdığı düşünülmektedir. Ancak ilerleyen zamanlarda yapılacak kazı çalışmaları sonrası yapının işlevine dair kesin bir görüş elde edilebilecektir. Bu yapının bir üst terasında da, üç adet yan yana sıralanmış şekilde üç adet kaya oygu yapı tespit edilmiş olup söz konusu konutun sahipleri tarafından çeşitli amaçlarla düzenlenerek kullanıldığı belirlenmiştir.

NEKROPOL ARAŞTIRMALARI

Bilge YILMAZ KOLANCI – Pınar TAŞPINAR

Yiğit Burak YÜKSEKTEPE – Gül Tuğçe TOPRAK

Attouda Antik Kenti'nin kuzeyindeki yamaçlarda, tarafımızdan “Kuzey Nekropolü” olarak isimlendirilen alanda daha önceki araştırmacılar tarafından da yayımlanan dört adet mezar yapısında belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Söz konusu mezarlar, Denizli'den Hisar Köyü'ne ulaşan asfalt yol üzerinde yer almakta olup Hisar Köyü'ne ulaşan asfalt yolun yapımı sırasında açığa çıkmıştır. Mezarların topografya üzerindeki dağılımı ve konumu, burada antik dönemde de bir yolun varlığını gösterir şekildedir. Mezarlar genel olarak kayanın oyulmasıyla yapılmış olup bazı mezarların içerisi daha sonra yöreye özgü taşlar ile örülerek tonozlu bir mezar odası oluşturulmuştur. Dromoslu bir girişe sahip olan mezarlar tek ya da iki odadan (ön-arka oda) oluşmaktadır (Resim: 7).

10 Yılmaz-Kolancı 2021, 65.

11 Yılmaz-Kolancı 2021, Fig. 5-8.

HARİTALAMA VE 3D MODELLEME ÇALIŞMALARI

Özgür KEYSAN

2021 çalışma sezonunda, Sarayköy İlçe Jandarma Komutanlığı ve Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünden alınan izin çerçevesinde, havadan görüntüleme aracıyla taramalar yapılmıştır. Taramalar, cors cihazı ile sayısallaştırılmış, kent haritasının detaylı bir şekilde çıkartılması ve kentteki tüm arazi detaylarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmalarda öncelikle, haritası oluşturulacak alan belirlenmiştir. Bu alan içerisinde koordinat dengelemeleri yapılması amacıyla belirlenen noktalara YKN (yer kontrol noktaları) yerleştirilerek koordinat okumaları yapılmıştır. Belirlenen alanların insansız hava aracıyla bindirmeli olarak uçuşu yapılmış olup elde edilen veriler bilgisayar programı aracılığıyla işlenmiştir. Bilgisayar ortamında elde edilen Nokta Bulutu, Ortofoto, DEM (sayısal yükseklik modeli) ve arazinin 3D Modeli koordinatlı olarak oluşturulmuştur. Elde edilen tüm veriler üzerinden çizim işlemleri yapılmış olup halihazır üretimi, eşyükseklik eğrileri ve detay noktalarının ölçümleri belirlenmiştir (Resim: 8). Ayrıca 2021 yılında tespit edilen 3 adet yapı ile bazı mimari blokların fotogrametri yöntemi kullanılarak 3D modeli yapılmış ve kayıt altına alınmıştır (Resim: 5).

ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI

Epigrafi Çalışmaları

Emine BİLGİÇ KAVAK

Yüzey araştırmaları kapsamında gerçekleştirilen epigrafi çalışmalarında, öncelikle daha önceden kayıt altına alınan ve yayımlanan yazıtların yerinde belgelenip tespit ve kontrol edilmesi amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle Hisar Köyü Camisi'nin arka bahçesinde tasniflenmiş halde bulunan yazıtlar üzerinde çalışılmış, 11'i Hellence, 1 tanesi ise Osmanlıca olmak üzere toplam 12 yazıt tespit edilmiştir. Ayrıca caminin iç bahçesinde¹² ve duvarında¹³ olmak üzere iki Hellence yazıt daha bulunmaktadır. Caminin arka bahçesinde, iç bahçesinde ve duvarında yer alan Hellence yazıtların estampajları ve ölçüleri alınmış, fotoğrafları çekilerek yeniden okumaları yapılmak üzere arşivlenmiştir. Söz konusu yazıtlardan yedi tanesi MAMA VI'da¹⁴, bir tanesi ise SEG'te¹⁵ yayımlanmıştır. Fakat transkriptleri kontrol edilen bu yayımlı yazıtlardan bazılarının yer tanımında sorunlar ve yazıtlı blokların kimisinin şimdiki halinde kırılma ve aşınmalar tespit edilmiştir. Caminin arka bahçesinde bulunan üç yazıt ise yenidir. Yazıtların üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Cami civarındaki çalışmaların ardından Hisar Köy Okulu'nun karşısında daha önce A. R. R. Sheppard tarafından 1981 yılında yayımlanan *Meter Adrastos*'a ilişkin yazıt¹⁶, günümüz köy

12 MAMA VI, 72.

13 MAMA VI, 76.

14 MAMA VI, 68, 71, 74, 75, 77, 81, 82.

15 SEG 31, 1103.

16 Sheppard 1981, 24-25; ayrıca bk. SEG 31, 1104.

bakkalının yanında tespit edilmiş ve kayda geçirilerek estampajı alınmıştır. Günümüz Hisar Köyü kahvehanesinin arka tarafında bir evin duvarında devşirme olarak kullanılmış ve SEG 41’de yayımlanmış olan başka bir yazıt kayıt altına alınmıştır¹⁷. Bununla birlikte yıkılmış bir başka evin iç duvarında Roma Dönemi’ne tarihlenen, daha önceki yayımlanmış yazıtlar arasında bulunmayan yeni bir agonistik yazıt keşfedilmiştir. Söz konusu yazıtta Metrodoros oğlu Metrodoros vatan tarafından heykeli dikilmek suretiyle onurlandırılmaktadır. Yazıt üzerindeki çalışmalar tamamlanmış ve yayımlanmıştır¹⁸ (Resim: 9). Yerleşimin yukarı kısımlarındaki araştırmamız sırasında daha önce MAMA VI’da yayımlanmış olan ve şu an yıkılmış bir evin dış duvarında görünen bir yazıt kayda geçirilmiştir¹⁹. Kentte Mecnun Dede Türbesi olarak bilinen alanda iki yazıt tespit edilmiş, bu yazıtlardan bir tanesinin MAMA VI’da yayımlı olduğu belirlenmiştir²⁰. Hisar Köyü’ne ait modern mezarlık alanında yürütülen çalışmalarda ise bir yazıt daha kayda geçirilmiş; yazıtın MAMA VI’da daha önceden yayımlandığı belirlenmiştir²¹. Kabağağaç mezarlığında yürütülen çalışmalarda ise Geç Roma Dönemi’ne tarihlendirilen yeni bir miltaş yazıtı keşfedilmiştir. Yazıt üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir.

Nümismatik Çalışmaları

Salih AKGÖNÜL – Mustafa EKMEKÇİ

Attouda Antik Kenti 2021 yılı yüzey araştırmaları kapsamında 1 adet gümüş, 4 adet nikel, 8 adet bronz olmak üzere toplamda 13 adet sikke tespit edilmiştir. Sikkeler Roma İmparatorluk Dönemi (5 adet), Bizans Dönemi (1 adet) ve Osmanlı Dönemi’ne (7 adet) tarihlendirilmektedir. Kesin teşhisi yapılabilen Geç Roma sikkeleri, II. Constantinus (1 adet) ve Arcadius (2 adet) dönemlerine tarihlendirilmektedir. Bizans Dönemi’ne tarihlendirilen sikkenin (1 adet) ise fiziki durumunun kötü olması tam tarihinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Osmanlı Dönemi’ne tarihlenen sikkelerden 1 adedi H. 1255 (1839-1840), 1 adedi H. 1293 (1876-1877), 4 adedi H. 1327 (1909-1910) olarak belirlenmiştir. Ancak 1 adet Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilen sikkenin fiziki durumunun kötü olması sebebiyle tarihi teşhis edilememiştir.

TÜRK-İSLAM DÖNEMİ ÇALIŞMALARI

Mecnun Dede Türbesi Işığında Tarih Araştırmaları

Mehmet Sait SÜTCÜ

2021 yılında gerçekleştirdiğimiz çalışmalar kapsamında, özellikle XIII-XV. yüzyıl aralığı muğlak olan Hisar ve çevresinde Türk-İslam yerleşim örneklerinden birçok kesit tespit edilmiştir. Antik geçmişinin üzerine ve çevresine yayıldığı görülen bu tespitler, erken dönem

17 SEG 41, 904.

18 Bilgiç-Kavak – Yılmaz-Kolancı 2022, 395-406.

19 MAMA VI, 80.

20 MAMA VI, 78.

21 MAMA VI, 86.

Anadolu'sunda görülen ve özellikle Alâeddin Keykubad Dönemi ve sonrasına tarihlendirilen kalifiye nüfusun Batı Anadolu'ya gelişini simgeleyen bazı türbe yapılarıyla kendisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle Yukarı Menderes Havzası'nın kontrolü noktasında çok önemli bir yere sahip olan Hisar yerleşimi, olasılıkla buraya yerleşen ve farklı dergahlara mensup olabildiklerini düşündüğümüz Batı Anadolu kolonizatör dervişleri gibi bir görev gördükleri anlaşılmaktadır. Menderes Havzasının başını tutan ve buldukları engebeli arazilerde bir "hilal/yay" şeklinde yerleşen bu dervişler, bir taraftan buldukları bu bölgenin emniyetini sağlamakla görevliken, diğer yandan bu topraklarda Türk-İslam ülküsünün yayılmasında çok önemli bir rol üstlenmişlerdir. Kuzeyden güneye doğru çizilen bu hilal/yarım ay şeklindeki daire üzerinde yaklaşık olarak 50 km'lik bir hat çizen ve aralarında ahenkli bir diziliş olduğu göze çarpan bu türbelerin bu dönemde birbirleriyle iletişim halinde oldukları yadsınamaz bir gerçektir. Yerel halkın dilinde ve hikayelerinde de kendilerine yer bulan bu türbelerde yatanlar, "yedi kardeşler" olarak bilinmektedir. Lakin bu kardeşlik muhtemelen kan bağı ya da biyolojik değil, tamamen onların inancına ve tabi oldukları "öğretiye" işaret etmektedir. Zira mezkûr dönemde Halvetilik, Bayramilik, Mevlevilik, Bektaşılık gibi farklı birçok kola mensup dervişin Batı Anadolu'da faaliyet halinde oldukları bilinmektedir. Tam da bu noktada bu türbelerin hepsi konumları ve mekânsal yapı özellikleriyle bu döneme işaret eden ipuçları vermekte ve Menderes Havzasının kuzey konumunda yer alan tipik Osmanlı türbelerinden ayrılmaktadır. Sırasıyla (güneyden kuzeye) Sultan Sarı Baba (Tekke Köyü), Çiçek Dede, Eren Baba, Mecnun Dede, Hıdırellez Tepesi, Okçu Baba ve Değnekli Baba gibi peş peşe dizilen türbelerin bir kısmının vadileri; bir kısmının da yüksek tepeleri tuttuğu/mesken ettiği bu "yedi kardeş", bu havzanın kontrolünü sağlayan ve Türk-İslam sancağının daha da batıya gitmesinde rol oynayan dönemin en etkili silahlarıdır (Resim: 10).

Zikredilen isimlerden de anlaşılacağı üzere Batı Anadolu'ya gelen ilk "uç" bey, derviş, eren, mücahit, gazi ve zanaatçılarından oldukları anlaşılan bu şahıslar ve o tarihten bugüne kadar gelen onlara dair menkıbeler XIII. asırdan sonraya işaret etmekte ve Osmanlı öncesi muğlak olan bu dönem tarihini aydınlatacak doneler vermektedirler. Bu bağlamda bazıları il/ilçe kültür müdürlüklerince de tespit edilen ve koruma altına alınan bu türbelerin her birine ayrı ayrı odaklanmak ve anlamaya çalışmakla beraber bunların bir bütün olarak da ele alınmasıyla Hisar ve yöresinin ilk beylikler ve Türk-İslam tarihinin buradaki temellerine inmek mümkündür.

Hisar Köyü Camisi Çalışmaları

Mustafa EKMEKÇİ

Kitabesi bulunmayan, ancak kapının yukarısına yerleştirilmiş metal levha üzerine 1880 tarihinin yazıldığı cami, bilinçsiz yapılan fiziki müdahalelerle özgünlüğünü büyük oranda kaybetmiştir. Cami, dikdörtgen harim ile bunun kuzeyine yerleştirilen son cemaat yerinden meydana gelen bir plana sahiptir. Ancak bu plan şeması, ne zaman yapıldığı henüz tespit edilemeyen bir tarihte, caminin kuzey cephesi ile harimin birinci kat seviyesinde bir takım değişikliğe uğratılmıştır. Bu değişiklik, harim kuzey duvarının birinci kat seviyesinden yu-

karısının tamamen yıkılarak, mahfilin, daha önceleri açık olduğu tespit edilen son cemaat yerine doğru uzatılması ve yine son cemaat yerinin yan bölümlerinin kapatılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca birbirine kemerlerle bağlanan ahşap ayakların taşıdığı beş gözlü son cemaat yerinin aralarının da bu değişiklik sırasında metal çerçeveli pencerelerle kapatıldığı düşünülmektedir. Caminin sadece yapısal unsurlarıyla oynanmamış, vaaz kürsüsü ile minberi de günümüz inşaat malzemeleriyle yenilenmiştir. Mihrap nişinin günümüz seramikleriyle kaplanmış olması bu durumu desteklemektedir. Duvar yüzeylerindeki kalın sıva tabakası ve boyalar, caminin özgün halinden oldukça uzak olduğunu göstermektedir. Yüzey araştırması sırasında camide röleve çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar esnasında son cemaat yerinin kuzeybatı köşesinin sonradan ahşap panellerle ayrılıp bir de kapı eklenerek mekân şekline getirildiği görülmüştür. Günümüzde cami deposu olarak kullanıldığı öğrenilen mekânda caminin inşa tarihine ışık tutacak kitabeli ahşap bir levha tespit edilmiştir. Levha dikdörtgen şeklinde olup, bu dikdörtgenin merkezinde yarım daire formunun sınırlandırdığı alanın yüzeyinde yazı kuşağı bulunmaktadır. Yazı kuşağının altında bitkisel süsleme ile ay ve yıldız motifine yer verilmiştir. Ortadaki süslemenin iki yanına bakışımı olarak yerleştirilen ay ve yıldız motiflerinden soldakinin altında Arap alfabesiyle “سنه ١٣١١ من سن” (sene 1311) tarihi düşülmüştür. Ayrıca yuvarlak kemer formundaki yazı kuşağının yüzeyinde Arapça Kelime-i Tevhid ile Kur’an-ı Kerim Fetih Suresinin ilk ayeti yazılıdır.

Hisar Köyü Mezarlığı

Mustafa EKMEKÇİ

Hisar Köyünde Türk-İslam Dönemi'ne ait mezarlıkta, mezar taşlarının mevcut durumunu belgelendirmek amacıyla ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Günümüzde aşağı ve yukarı mezarlık olmak üzere ortasından geçen bir yol ile ikiye ayrılan Hisar köyü mezarlığında 18. ve 19. yüzyıla ait birçok mezar taşı bulunmaktadır. Ancak henüz en erken 18. yüzyıla tarihlenen H. 1197 M. 1782-83 tarihli bir mezar taşının tespiti yapılmıştır. Bunun yanında mezar taşlarının 19. yüzyılda yoğunlaştığı görülmektedir.

Çeşme Yapısıyla İlgili Kitabe

Mustafa EKMEKÇİ

Hisar Köyü Camisi'nin güney duvarı önündeki alanda sergilenen antik döneme ait mimari blokların arasında, yüzeyinde Arap alfabesine ait harflerin yer aldığı mermer bir blok tespit edilmiştir. İki dikdörtgen kartuş içerisine istiflenmiş yazıların yer aldığı mermer blokta üstteki kartuşta tek satır, alttaki kartuşta ise üç satırlık yazıya yer verilmiştir. Kitabedeki harflerin metnin sonuna doğru sıkıştığı görülmekte bu da okunmasını güçleştirmektedir. İlk satırda Kur'an-ı Kerim İnsan suresi 21. Ayetin bir bölümü yazılmıştır. İkinci satırda ise;

“İlahi bu çeşmenin.....

Varıb cennet

1310”

ifadelerine yer verilmiştir. Buradan hareketle kitabenin bir çeşmeye ait olduğu tespit edilmiştir. Ancak çeşmenin konumu ile ilgili herhangi bir bilgi henüz elde edilememiştir.

JEOLJİK ARAŞTIRMALAR

Bariş SEMİZ

Hisar ve yakın çevresinde yapılan jeolojik çalışmalar sonucunda yerleşim alanı ve yakın çevresindeki birimlerin temel kayaçları, egemen olarak Menderes Masifine ait değişik türde şist ve mermerlerden oluşmaktadır. Kentin üzerinde olduğu birimin ise Sazak formasyonu ile ilişkili olduğu görülmektedir. Sazak Formasyonu (Orta Miyosen), çalışma alanında temel kayaçlar üzerine uyumsuz olarak gelmekte olup kireçtaşı, marn, laminalanmış ve organikçe zengin çamurtaşları, kiltası ve killi kireçtaşından oluşmaktadır. Sazak formasyonu içerisinde çörtlü kireçtaşları da yaygın şekilde gözlenmektedir. Kolankaya Formasyonu (Orta-Geç Miyosen) Sazak Formasyonu üzerine uyumlu olarak gelmekte ve laminalı çamurtaşı-silttaşı ve marn, marn-kiltası araldanması, kumtaşı, çamurtaşı ve killi kireçtaşından meydana gelmektedir. Kolankaya Formasyonu (Orta-Geç Miyosen) alttaki formasyonlar üzerine uyumlu olarak gelmekte ve laminalı çamurtaşı-silttaşı ve marn, marn-kiltası araldanması, kumtaşı, çamurtaşı ve killi kireçtaşından meydana gelmektedir²². Hisar köyü çevresinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen mağara yapıları Sazak formasyonuna ait kireçtaşı birimlerinde açıldığı görülmektedir. Kireçtaşı sertlik açısından işlemeye karşı kolay olduğu ve dayanım açısından dirençli bir kayaç türü olduğu için mağara yapıları için uygun bir kayadır (Resim: 5-6). Hisar Köyü'nde kullanılan güncel yapı taşlarının ise genellikle Menderes Masifine ait değişik bileşimli şist ile Kolankaya formasyonuna ait karbonat çimentolu kumtaşı ve daha az oranda Sazak formasyonuna ait mikritik kireçtaşı türü kayaçlardan oluştukları tespit edilmiştir.

JEORADAR ÇALIŞMALARI

Elif Meriç İLKİMEN

Attouda Antik Kenti yüzey araştırması çalışmasında GPR araştırma yapılması için 5 adet alan belirlenmiştir. Bunlar; Mecnun Dede Türbesi, Modern Mezarlık Alanı ve yöre halkı tarafından Umarların Bahçesi olarak isimlendirilen alanlardır. GPR alanında toplanan hatlara tek tek birkaç ön veri işleminden geçirilerek yer altındaki yapı durumlarını hızlı bir şekilde görüntülenmesi işlemleri yapılmıştır. Her hat tek tek ön veri işleminden geçirilmiş, daha sonra 3 boyutlu yer altı kesitleri çıkarılmıştır. Projenin bitiminde GPS ile alınan koordinat ve derinlik bilgileri girilerek hatlara detaylı ileri veri işlemi metodu uygulanarak yer altında tespit edilen yapıların derinlikleri ve boyutları hakkında bir öngörüye sahip olunmuştur (Resim: 11).

22 Alçiçek 2007; Semiz 2018.

*FLORA ÇALIŞMALARI***Gürkan SEMİZ – Batıkan GÜNAL**

Araştırmamızın çalışma materyalini 2021 yıllarında Hisar yerleşimi ve çevresinden toplanan tohumlu bitki örnekleri oluşturmaktadır. Arazi çalışmaları esnasında toplanan her bitki örneği için gereken kısımlar (çiçek, tohum, meyve vb.) göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca toplanan her bitki örneği için fotoğraflama yapılmıştır. Bitki örneklerinin aladaki lokalitelerinin belirlenmesi için GPS (Global Positioning System) kullanılmıştır. Bitkiler araziden toplandıktan sonra morfolojik karakterlerini kaybetmemeleri için preslenmiş, preslenen her örneğe toplayıcı numarası verilmiş ve standart herbaryum teknikleri ile kurutulmuştur. Kurutulan örneklerin teşhisinde Türkiye Florası'ndan faydalanılmıştır. Hisar (Attouda) örneklem alanından 2021 yılında toplanan bitki örneklerinin değerlendirilmesi sonucu 59 familya, 123 cins, 139 takson tanımlanmıştır. Bu taksonların 29 tanesi Akdeniz, 9 tanesi Avrupa-Sibirya ve 4 tanesi ise İran-Turan elementi ve çok bölgeli ya da orijini bilinmeyen tür sayısı ise 97'dir. *Ajuga bombycina* Boiss. ve *Origanum sipyleum* L. türleri alandaki endemik türler olarak belirlenmiştir (Resim :12).

*TERRİTORYAL ARAŞTIRMALAR***Bilge YILMAZ KOLANCI – Gözde ADIGÜZEL ÇEVİK – Tefvik Orkun DEVELİ – Adem YURTSEVER –****Eda OVA – Tarık URGAN – Ozan GÜMELİ***Hıdırellez Tepesi*

Hisar ve İncirpınar Mahallesi'nin arasında yer alan, iki köy halkı tarafından ortak bir inançla kullanılan Hıdırellez Dede Türbesi'nin bulunduğu Hıdırellez Tepesi'nde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Tepenin, Attouda Antik Kenti'ne olan yakın konumundan dolayı söz konusu alanın antik dönemde kontrol amaçlı veya kutsal bir amaçla kullanılmış olabileceği düşüncesiyle yaptığımız incelemelerde bu yıl yapılan çalışmalarımızda herhangi bir kültür varlığı kalıntısı tespit edilememiştir.

İncirpınar Mahallesi

Hisar Mahallesi'nin en yakın komşusu konumundaki İncirpınar Mahallesi'nde yürütülen çalışmalarda öncelikle yöre halkından vatandaşlar ile sözlü bilgi alışverişi yapılmıştır (Resim: 13). Yöre sakinlerinden edindiğimiz bilgilere göre, İncirpınar Köyü Camiisi'nin bahçesinde tespit ettiğimiz bir adet mermer paye başlığının eski zamanlarda Hisar Mahallesi'nden getirildiği bilgisi alınmıştır. İncirpınar yerleşiminin genelinde yaptığımız araştırmalarda ise taş duvar örgülü düz toprak damlı geleneksel köy evlerinin üzerinde yuvgu taşı olarak kullanıldığı belirlenen mermer sütun tamburları tespit edilmiştir. Ancak bu tamburların nereden getirildiğiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Söz konusu yerleşimde yaptığımız incelemelerde, bu veriler dışında kültür varlığı olabilecek herhangi bir arkeolojik veri tespit edilememiştir.

Kabaağaç Mahallesi

2021 çalışma sezonunda Attouda'nın egemenlik alanında bulunduğunu düşündüğümüz ve Sarayköy İlçesi'nin günümüzdeki batı sınırını oluşturan Kabaağaç Mahallesi'nde araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Kabaağaç Mahallesi'ne ait modern mezarlık alanında yapılan çalışmalarda, Uzunca Hayrettin Türbesi'nin çevresinde 18., 19. ve 20. yüzyıla tarihlendirilen mezar taşlarının çevresinde, arazinin farklı noktalarına dağılmış durumda olan ve çoğunlukla yarısı toprağa bir gömülü vaziyette tespit edilen çok sayıda mermer sütun tamburu ile karşılaşmıştır. Sütun tamburlarının çapları 44-58 cm. aralığında değişen ölçülerdedir. Yalnızca bir örnek tama yakın bir şekilde tespit edilmiş olup ölçülebilen yüksekliği 2.33 m., çapı ise 43 cm.dir (Resim:14). Söz konusu sütunun gövdesinde kazıma şeklinde yapılan, bir haç işareti tespit edilmiştir. Alanda dağılmış halde bulunan arkeolojik bloklar, burada bulunan yapının Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olduğunu ancak Geç Roma Dönemi'nde de kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir. Mezarlıkta yapılan çalışmalarda, Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirilen yazıtlı mil taşı tespit edilmiş olup yazıt üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir.

KIRSAL MİMARİ MİRASINI KORUMA VE BELGELEME ÇALIŞMALARI

Gamze SAYIN

Hisar yerleşimine ait mevcut dokuda yer alan yapıların tespiti için; alan tespiti, gözlem, fotoğraflama ve detaylı incelenen yapılar üzerinde ölçümleme çalışmaları yapılmıştır. Tes-cilli taşınmazların envanter listesine göre numaralandırıldığı ve sit sınırlarının da belirtildiği harita üzerinde belirtilen 2, 46, 35, 55, 122, 123 no.lu yapılar incelenmiştir. Fotoğraf ve 3 boyutlu ölçülü tarama yöntemi ile belgelendirildikten sonra, mevcut durum rölöve ve restitüsyonları çizilmiştir (Çizim: 1). Tüm yapıların rölöve, malzeme analizi, bozulma analizi, restitüsyon, müdahale kararları ve restorasyon paftalarında 1/200 ölçek vaziyet planı ve 1/50 ölçek plan, görünüş ve kesitleri mevcuttur. Gelecekte uygulanabilecek revize restorasyon projeleri üzerine çalışılmıştır. Üzerinde çalışılan yapılar gelecekte uygulama yapılabilmesi öncelikli olanlardır ve belirlenmesinde Sarayköy Belediyesi ve yüzey araştırması ekibiyle ortak karar verilmiştir. Yapıların çizimi esnasında faydalanılan lidar sensör yardımı ile ölçülmüş olmasıyla yapı etrafı topografyası ve yapıda oluşan bozulmalar detaylı olarak işlenmiştir. Çalışılan tüm yapılarda çalışma zamanı boyunca tahribatlar devam etmiştir. Bu nedenle ilk rölöve tarihleri de çalışmalara işlenmiştir.

KAYNAKÇA

Alçıçek, H., Varol, B., Özkul, M. (2007). "Sedimentary facies, depositional environments and palaeogeographic evolution of the Neogene Denizli Basin, SW Anatolia, Turkey". *Sedimentary Geology*, 202(4), 596-637.

Bilgiç-Kavak, E., Yılmaz-Kolancı, B. (2022). “Attouda Kentinden Yeni Bir Agonistik Yazıt”, *Olba*, XXX, 395-406.

Buckler, W. H., Calder, W. M. (1939). *Monuments and Documents from Phrygia and Caria*, Monumenta Asiae Minoris Antiqua VI. Manchester: Manchester University Press.

Gökçe, T. (2000). *XVI ve XVII. yüzyıllarda Lâzıkıyye (Denizli) Kazâsı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Malay, H. (1993). “Aristonikos Ayaklanması (İ.Ö. 133-129)”, *Bergama Belleten*, 3, 7-28.

Semiz, B. (2018), “Pamukkale (Denizli) bölgesi killerin karakteristik özellikleri ve seramik sektöründe kullanılabilirlikleri”, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 24-6, 1237-1244.

Sheppard, A. R. R. (1981). “R.E.C.A.M. Notes and Studies No. 7: Inscriptions from Uşak, Denizli and Hisar köy”, *Anatolian Studies*, 31, 19-27.

Söğüt, B. (2007). “Denizli-Hisarköy Müze Deposundaki Mimari Bloklar”, *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı* (29 Mayıs-2 Haziran 2006 Çanakkale), 2, Ankara, 383-396.

Söğüt, B. (2017). “Attouda (Hisar) Antik Kenti”, *Cedrus*, V, 241-260.

Şimşek, C. (1999). “Antik Dönemde Babadağ Çevresi”, *I. Babadağ Sempozyumu, Tarihte ve Günümüzde Babadağ Bildiri Metinleri* (1-3 Aralık 1999), Denizli, 316-362.

Şimşek, C. (2002). “Attouda Nekropolü”, *Birinci Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu* (15-16 Kasım 2001 Söke), Ed. A. A. Öztürk, İzmir, 229-245.

Şimşek, C. (2016). “Bir Salbakos Kenti: Attouda (Hisar) ve Heykeltıraşlığı”, *Havva İşkan'a Armağan*, Ed. E. DüNDAR, Ş. Aktaş, M. Koçak, S. Erkoç, İstanbul, 627-648.

Thonemann, P. J., Ertuğrul, F. (2005). “The Carminii of Attouda”, *Epigraphica Anatolica*, 38, 75-86.

Yılmaz-Kolancı, B. (2021). “Attouda’da Meter Adrastos Kültü ve İkonografisi”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 52, 57-76.

Yurtsever, A., Yılmaz-Kolancı, B. (2022). “Attouda Antik Kenti Dor Başlıkları”, *Cedrus* X, 191-210.

Resim 1: Attouda Antik Kenti ve Hisar yerleşiminin havadan görünümü.

Resim 2: Hisar yerleşimine ait tescilli bir konut yapısı.

Resim 3: Yüzeý araştırmaları sırasında tespit edilen at üzerinde Amazon heykelciği parçası.

Resim 4: Yüzeý araştırmaları sırasında bulunan çeşitli dönemlere ait seramik parçaları.

Resim 5: Tescilli bir konut yapısının altında tespit edilen kaya oygu yapının 3D modeli.

Resim 6: Asar Tepesi'ne ulaşan antik yol üzerinde tespit edilen nişli kaya oygu yapı.

Resim 7: Kuzey Nekropolü'nde tespit edilen tonozlu mezar yapısı.

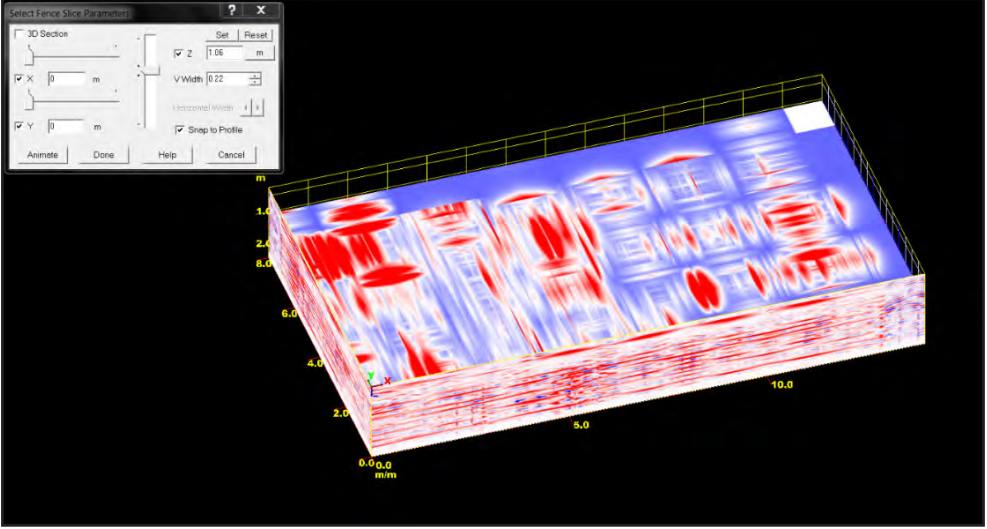
Resim 8: Attouda Antik Kenti ve Hisar yerleşiminin ortofotosu.

Resim 9: Tescilli bir konutun duvarında tespit edilen agonistik yazıt.

Resim 10: Mecnun Dede Türbesi.

Resim 11: 3 boyutlu yer radarı derinlik kesiti.

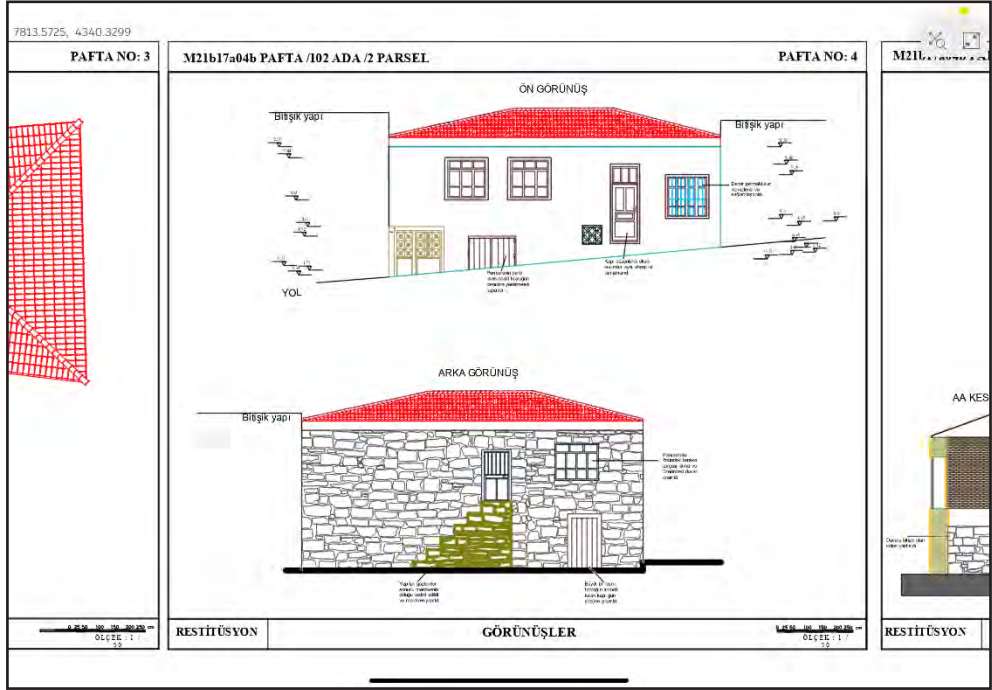
Resim 12: Hisar florasında tespit edilen bazı bitki örnekleri.

Resim 13: İncirpınar Mahallesi'nde vatandaşlarla yapılan sözlü görüşmeler.

Resim 14: Kabağağ Mahallesi'nin mezarlığında tespit edilen mermer sütun.

Çizim 1: 102 ada/2 parselde bulunan tarihi sinema yapısının restitüsyon çizimi.

LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Doç. Dr. Bülent İŞLER

Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER*

Antalya İli Demre İlçesi'nin kuzeyindeki dağlık alanda yer alan Bizans Yerleşimleri konulu yüzey araştırması çalışmalarını 25 Ağustos-18 Eylül 2021 tarihlerinde (24 gün), Çağman Köyü Gacara Mevkii, Gürses Köyü Sura ve Çakalbayat mevkileri, Belören (Muskar) Köyü'nün Karabel Çukurleşen, Karabel Asarcık, Alacadağ Eşekkırıği, Göynük Köte, Yılanbaşı, Alakilise ve Ayıveliler mevkilerindeki Erken Bizans Dönemi yerleşimlerinde gerçekleştirdik! (Şekil: 1).

Çağman Köyü'nün Gacara Mevkii'nde bulunan konut yapıları: Belören Köyü'nden Çağman Köyü'ne giden modern yolun Belören Köyü'nün Karabel Mahallesi'ni 2 km geçtikten sonra yolun sağındaki ormanlık alanda iki konut yapısı tespit ettik.

Dört odadan oluşan 1. Konut (koordinatları X 494615/Y 4024752, rakım: 1031.639) 10.30x15.45 m ölçülerinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Mimari izlerden güneşe bakan ön cephesindeki iki odasının tek katlı, kuzeydeki iki odasının ise iki katlı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil: 2). Kuzeydeki iki odasının duvarının alt kısımları kısmen ana kaya oyularak oluşturulmuş olup duvarları yaklaşık örtü sistemine kadarki bölümü sağlamdır. Duvarları kaba yolu taşlarla az miktarda kireç harcı kullanılarak örülmüştür. Taş boyutları ve örgü tekniği bölgedeki Bizans yapılarına benzer özellikler göstermesi nedeniyle konut yapısının 5.-6. yüzyıla ait olduğu değerlendirilmiştir.

2. Konut (koordinatları X 494557 /Y 4024651, rakım: 1021.075) 1. konutun yaklaşık 100 m güneybatısında 10 m kadar daha alt kottadır. 15.82x26.11 m ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alanı kaplamaktadır. Birbirine bitişik dört oda, üç şarap işliği ve bir sarnıç yapısından oluşmaktadır. Odalardan ikisinin doğu duvarları birinci kat örtü sistemine kadar ana kaya oyularak oluşturulmuş, diğer iki odanın duvarları kaba yonu taşlarla az miktarda kireç harcı kullanılarak örülmüştür. Plan özellikleri konut olarak kullanıldığını gösteren yapının ana kayaya oyularak oluşturulan kısımları iyi, diğer kısımları oldukça kötü halde

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yenimahalle/ANKARA bulent.isler@hbv.edu.tr, nesrin.aydogan@hbv.edu.tr

1 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Bülent İşler başkanlığında yürütülen çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Balıkesir Koruma Bölge Kurulu uzmanı Arkeolog Mehmet AY, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi Dr. Nesrin AYDOĞAN İŞLER, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü öğrencisi İbrahim KARAHANLI'nın katılımıyla gerçekleştirdik. Gürses Köyü Çakalbayat ve Belören Köyü Yılanbaşı mevkilerinde bulduğumuz yazıtları çözümlemek üzere Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndan Doç. Dr. Hüseyin Sami ÖZTÜRK, Münih Arkeoloji Enstitüsü başkanı Prof. Dr. Christof SCHULER kısa süreli yüzey araştırması çalışmalarına katıldı. Çalışma alanlarının hava fotoğrafları Regio Kültürel Miras Yönetim Danışmanlığı ve Eğitim A.Ş'nin desteği ile Arkeolog Serkan AKDEMİR tarafından çekildi.

günümüze ulaşmıştır. İşlikler konut yapısına göre daha üst kottadır. İşliklerin her birinin birer ezme teknesi ve biriktirme havuzu bulunur. Şarap üretmeye yönelik oldukları anlaşılan işlikler, ana kayaya oyularak oluşturulduğundan oldukça iyi durumdadır (Şekil: 3). Konutun doğu tarafında ve 10 m kadar uzağında ana kayaya oyularak oluşturulmuş bir sarnıç bulunmaktadır. Yaklaşık 5 m derinliğindeki sarnıcın ağız kısmı yıkık olmakla birlikte içi oldukça sağlamdır. Konutun 67 m batısında Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilebilecek bir lahit mezar tespit edilmiştir. Kapak ve sandık kısmından oluşan lahit mezar bölgenin yerel malzemesi olan kireç taşından üretilmiştir. Ana kaya üzerine oturtulan lahit mezar oldukça tahrip olmuş, yerde bulunan kapağı iki parçaya bölünmüş haldedir.

Sura Mevkii'nde bulunan Bizans Dönemi kilisesi: (koordinatları X 495017 /Y 4012788, rakım: 172.551) Demre'den Gürses Köyü'ne giden modern yolun sol tarafında yer alan Sura yerleşimi derin vadinin içinde ve vadinin üst kenarında olmak üzere iki ayrı yerleşimden oluşur. Aşağı yerleşimde bir tapınak, kilise, çok sayıda konut, işlik ve sarnıç yapısı bulunur. Yukarı yerleşimde ise kayalık bir tepe üzerinde kale, tepenin güney ve doğu yamacında çok sayıda kaya mezarları ve lahit mezarlar ile bazı konut ve bir kilise yapısı tespit edilir. Kaya mezarları ve kitabelerden yerleşimin geçmişinin Helenistik Dönem'e kadar geri gittiği anlaşılır. Bizans Dönemi'nde kalenin doğusundaki düzlükte bir kilise ve kiliseyi de içine alan geniş bir alan duvarlarla çevrelenmiştir. Yüzey araştırması kapsamında yukarı yerleşimde yer alan ve yayınlarda Şehir Kilisesi olarak tanımlanan yapıda koordinatlı çizim çalışması yürütülmüştür.

Sura Antik Kenti ile ilgili en erken tarihli çalışma 1908 yılında H. Rott tarafından gerçekleştirilmiştir². H. Rott, Sura Şehir Kilisesi'nin yapı evrelerini incelemiş, Sura Vadi Kilisesi'ne yönelik mimari tanımlamalar yapmıştır. Rott'un çalışmasında iki yapı evresi olduğundan bahsedilen Sura Şehir Kilisesi'nin manastır olabileceği düşünülmüştür. R. M. Harrison 1963 tarihli makalesinde yukarı ve aşağı yerleşimdeki iki kilisenin planına yer vererek yapı dönemleri hakkında kısa bir değerlendirme yapar³. 1975 yılında O. Feld tarafından Myra ve çevresindeki Bizans Dönemi dini yapılarını ele alan kitap bölümünde, Sura Şehir Kilisesi de ele alınarak, plan çizimleri yapılmıştır⁴. Son olarak 2019 yılında bir yüksek lisans tezi kapsamında Sura yerleşiminin Bizans Dönemi dini mimarisi daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır⁵.

Sura Şehir Kilisesi'nin en az üç inşaa dönemi geçirdiği anlaşılmaktadır. 5. yüzyıla tarihlendirilebilecek ilk dönem kilisesi üç nefli bazilikal plana sahiptir. Bu kilisenin apsis ile birlikte doğu duvarı ile kuzey ve güney duvarları kısmen günümüze ulaşmıştır (Şekil: 3). Dışa taşkın apsis içte yuvarlak, dışta üç cephelidir. Kilisenin nef ayrımları ve batı sınırı belirgin değildir.

2 H. Rott, Karl Michel, v.d., Kleinasiatiscche Denkmäler aus Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien, Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1908, s. 342-343.

3 M. Harrison, "Churches and Chapels of Central Lycia", Anatolian Studies 13, 1963, s. 143.

4 Otto Feld, "Die Kirchen von Myra und Umgebung", Myra Eine Lykische Metropole in Antiker und Byzantinischer Zeit, ed. Jürgen Borchhardt, Istanbul Forschungen Bd. 30, Istanbul des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin, Gebr. Mann Verlag, 1975, s. 411-416, Taf. 137: B-D.

5 N. Kılıç, Sura (Sura Antik Kenti Bizans Dönemi Dini Mimarisi" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2019.

Farklı bir dönemde kilisenin orta nefi içine olasılıkla tek nefli başka bir kilise inşa edilmiştir. İkinci kilisenin sadece apsis duvarının bir bölümü görülebilmektedir. Üçüncü evrede ikinci kilisenin bulunduğu alanın üzerinde olasılıkla kapalı haç formunda yeni küçük bir kilise inşa edilmiştir. Orta Bizans Dönemine tarihlenebilecek olan üçüncü evre kilisenin duvarları büyük ölçüde ayakta.

Kilisenin içinde bulunduğu alan içinde çok sayıda Roma imparatorluk dönemine tarihlenebilecek lahit mezar bulunmaktadır. Lahit mezarlardan birinin üzerinde haç kazımalarının bulunması kilise çevresinde yer alan bu mezarların Bizans Döneminde kullanıldığını göstermektedir. Başka bir lahit mezarının üzerinde daha önce yayımlanmamış bir yazıt tespit edilmiştir. Yazıtın okuma çalışmaları devam etmektedir.

Gürses Köyü'nün Çakalbayat Mevkii'nde bulunan Bizans Dönemi kilisesi: (koordinatları: X 492993 /Y 4014160 rakım: 557.368) Kilise, Türk döneminde inşa edilmiş bir evin bahçesi içinde, yaklaşık düz bir alanda konumlanır. Kilisede en az üç yapım evresi olduğu tespit edilmiştir. İlk yapım evresi üç nefli bazilikal bir şemaya sahiptir. İlk evre kilisesinden günümüze sadece apsis kısmı gelebilmiştir (Şekil 4). Düzgün kesilmiş blok taşlarla örülerek oluşturulan apsis içten yarım yuvarlak dıştan üç cephelidir. İlk kilisenin batı sınırı yaklaşık tespit edilmiştir. Batıda kilisenin narteksinin ve avlusunun olduğu anlaşılmaktadır. Kilisenin avlusu içinde olması gereken bir sarnıç halen kullanılmaktadır.

İkinci yapım evresinde birinci evre kilisenin apsisinin güney yanına yeni bir kilise inşa edilmiştir. İkinci evre kilisesi üç yapraklı yonca planlı bema bölümüne sahip olup batısında tek nefli naos bölümü bulunur. Kilisenin güney apsisi dışında diğer duvarları örtü sistemine kadar ayakta (Şekil: 5). İzlerden ortadaki kare alanın pandantif geçişli kubbe, apsislerin yarım kubbe ve naosun beşik tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Duvarları kaba yonu taşlarla kireç harcı kullanılarak örülmüştür. Konumu ve mimari özellikleri nedeniyle bu yapının mezar şapeli ya da ilk kilisenin diakonikonu olarak da kullanılmış olma ihtimali bulunmaktadır. 6. yüzyılın ilk yarısından başlayarak beması trikonç naosu üç nefli bazikal planlı kiliselere bölgede oldukça çok rastlanır. Çakalbayat Kilisesi, küçük boyutu ve naosunun tek nefli olması bakımından bölgedeki diğer yapılardan ayrılır. Mimari özellikleri ve duvar yapım tekniği yapının bölgedeki diğer örneklerine göre çok daha geç bir tarihte inşa edildiğini düşündürür.

Üçüncü evrede her iki kilise de küçük eklemelerle konut yapısına dönüştürülmüştür. İlk evre kilisesinin apsisinin batısı duvar örülerek kapatılmış ve kilisenin bemasının bulunduğu alanda bir oda oluşturulmuştur. Aynı dönemde trikonç planlı kilisenin yıkılmış olan güney apsisi duvar örülerek kapatılmış, giriş kapısı yenilenerek olasılıkla yapı konut olarak kullanılmaya başlamıştır. Kilisenin üçüncü evre değişiklikleri Türk Döneminde yapılmış olmalıdır.

Çakalbayat Kilisesi'nin 130 m kadar güneydoğusundaki yamaçta iki şarap işliği, bir sarnıç, bir şapel ve birkaç lahit mezardan oluşan bir grup yapı daha tespit edilmiştir (koordinatları: X 493097 /Y 4014074, rakım: 582.900) Şapel 3.25x2.30 m ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Dışa taşkın apsisi içten ve dıştan yuvarlak planlıdır. Batı

duvarı kısmen ana kayaya oyularak oluşturulmuş, diğer duvarları temel seviyesinde izlenebilmektedir. Şapelin doğu duvarı ortasındaki kapının önünde büyük bir şarap işliğine ait kalıntılar görülür. İşliğin güney yanında bir başka işlik, bir sarnıç ve harman yeri bulunur. İşlikler ve sarnıç ana kayaya oyularak oluşturulmuştur. Burada bulunan Roma dönemi lahitlerinden birinin üzerinde oldukça kötü durumda olan bir yazıt tespit edilmiştir. Yazıtın okuma çalışmaları devam etmektedir.

Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yaptığımız incelemede 101 ada, 15 parselde yer alan kilise ve güneydoğusundaki yamaçtaki yapıların bulunduğu alanın Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.02.2011 tarih ve 4909 numaralı kararı ile 1. Derece arkeolojik sit olarak belirlendiği tespit edilmiştir.

Gürses Köyü, Çakalbayat Mevkii, Koca Gedik Tepe yerleşimi: Demre-Kaş karayolunun Gürses köyünü geçtikten 1 km kadar sonra, yolun sağında Koca Gedik Tepe olarak adlandırılan yerde büyük bir antik kentin kalıntıları tespit edilmiştir. Klasik Çağ'dan Bizans Dönemi'ne kadar yerleşim gördüğü anlaşılan antik yerleşimin ortasından Likya yolu olarak adlandırılan antik patika yol geçer. Yerleşim kuzeydeki dik tepeye doğru uzanır. Tepenin üzerinde Helenistik Döneme ait büyük bir kale bulunur. Kalenin güney yamacında çok sayıda Lahit mezar, kaya oyma mezar ve bazı konut yapıları görülür. Buradaki lahitlerden üçünde daha önce yayımlanmamış 3 yazıt tespit edilmiştir.

Tepenin altındaki küçük düzlükte birkaç lahit, onurlandırma anıtları ile bazı duvar kalıntıları görülür. Buradaki lahit ve onurlandırma anıtlarında daha önce yayımlanmamış dört yazıt tespit edilmiştir. Yerleşimdeki lahitlerden üç tanesi Likya tipi lahit olup Helenistik Döneme tarihlendirilmektedir. Diğer dört lahit ise kapaksız olup daha geç döneme Roma İmparatorluk dönemine tarihlendirilmektedir. Yerleşimde bulunan toplam yedi yazıtın okuma çalışmaları devam etmektedir.

Gürses, Koca Gedik Tepe'nin yaklaşık 1 km batısında, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.06.2000 tarih ve 4654 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit olarak belirlenen Trysa Antik Kenti yer alır. Koca Gedik Tepe yerleşiminin bulunduğu alan ise Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 27.03.2009 tarih ve 3054 sayılı kararı ile 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiş, yine aynı kurulun 20.10.2010 tarih ve 4521 sayılı kararı ile sit sınırları güncellenmiştir. Kurulun aldığı 3054 sayılı kararında Koca Gedik Tepe ile Trysa antik kentinin arkeolojik bütünlük gösterdiği anlaşıldığından mevcut sit sınırları birleştirilmiştir.

Belören (Muskar) Köyü, Karabel Mahallesi'nin Çukurleğen Mevkii'nde bulunan yerleşim: Yerleşim Karabel Mahallesi'nden Çamdağı'na giden yolun Çukurleğen Mevkii'nde yolun sağındaki kayalık üzerinde kuruludur. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.09.2014 tarih ve 3056 sayılı kararıyla 1. Derece arkeolojik sit olarak belirlenmiş ve çevresindeki diğer yerleşimlerle birlikte Karabel arkeolojik sit alanıyla birleştirilmiştir. Yerleşimi konu alan herhangi bir yayın bulunmamaktadır. Söz konusu yerleşimin sık orman-

lık alanda ve çukurda yer alması nedeniyle koordinatları alınamamıştır. Dolayısıyla plan çizimi de yapılamayan yerleşimde bir şapel, 4 konut, iki sarnıç bir lahit mezar tespit edilmiştir. Söz konusu yapıların duvarları temel seviyesinde izlenebilmektedir. Şapelin yakınında altar masası ayağına ait mermer sütun parçası bulunmuştur. Söz konusu yapılar sadece fotoğrafları çekilerek belgelenebilmiştir.

Belören Köyü'nün Karabel Mahallesi'nin Eşekkırığı Mevkii'nde bulunan kale yapısı, (koordinatları X 493406 /Y 4021437, rakım: 1221.208): 2020 yılı yüzey araştırması sırasında tespit ettiğimiz kale Karabel Mahallesi'nden Çamdağı'na giden toprak yolun güneyinde, yerli halkın Eşekkırığı olarak adlandırdığı mevkiideki bir tepe üzerinde yer alır. Tepenin kuzey, doğu yamacında üç kaya mezarı ile bir işlik ve bir Helenistik Dönem kule çiftlik yapısı tespit edilir⁶. İşlik ve kaya mezarı üzerinde yer alan haç kazımaları yapıların Bizans Döneminde kullanıldıklarını gösterir. Ayrıca kalenin duvar örgü tekniği bölgedeki Bizans Dönemi diğer kalelerin örgü tekniği ile benzerdir. 2021 yılı çalışmasında sadece kalenin koordinatları ve ölçüleri alınarak kroki çizimleri yapılmıştır. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivinde yaptığımız incelemede yapılara ait sit kaydına rastlanmamıştır.

Eşekkırığı Kalesi tepenin doruğunda, 50 m çapında dairesel bir alanı kaplamaktadır (Şekil: 6). İçi tamamen maki bitki topluluğu ile kaplı olmasına karşın duvarları oldukça iyi takip edilebilmektedir. Kalenin iç kısmında kayalık alanlar olmakla birlikte küçük düzlükler yer alır. Kale içinde iki sarnıç dışında konut yapısına rastlanmamıştır.

Belören Köyü, Karabel Mahallesi'nin Asarcık Mevkii'nde bulunan konut ve kule-çiftlik yapısı: Karabel'den Çağman'a giden yolun Asarcık Mevkii'nde bir Helenistik Dönem kule çiftlik evi ile Bizans Dönemi iki konut tespit edilmiştir. Söz konusu yapıların tamamı Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.09.2014 tarih ve 3056 sayılı kararıyla genişletilmiş olan Karabel 1. Derece arkeolojik sit alanı içinde yer almaktadır.

Karabel 1. Konut (koordinatları X 494013 /Y 4024332, rakım: 970.740) 23x23 m. ölçülerinde kare bir alanı kaplamaktadır. Oldukça yıkık halde ulaştığından kaç odadan oluştuğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte en az altı odalı olduğu anlaşılmaktadır. Odaların tam ortasında ana kayaya oyularak oluşturulmuş bir sarnıç bulunur. Konutun ortasındaki sarnıcın bulunduğu alan iç avlu olmalıdır. Odalardan biri oldukça geniş olup ortasında dikdörtgen planlı bir sütun bulunur.

Karabel 2. Konut (koordinatları X 493909 /Y 4024482, rakım: 942.988) Konut 1 yapısının 170 m daha kuzeybatısında yer alır. Özgününde dört mekândan oluştuğu anlaşılan konutun duvarlarının büyük bölümü yıkıktır. Konutun doğu duvarı Çağman Köyü'ne giden modern yolun altında kaldığından takip edilememektedir. Güney önündeki iki mekânı temel seviyesinde izlenebilmekte, batı yönündeki dördüncü mekânının duvarları ise tamamen

6 Kalenin eteğinde bulunan üç kaya mezarı ve mezarların üzerinde bulunan Likçe kitabeler tarafımızdan yayımlanmıştır. Bkz. B. İşler-Ş.R. Tekoğlu "Rock-Cut Tombs and Two Lycian Inscriptions from Karabel-Çamdağı" ADALYA 24, 2021, s. 43-59.

yıkıktır. Mimari izlerden batı ve doğu mekânın Türk Döneminde yenilenecek kullanılmaya devam ettiği anlaşılır.

Karabel Kule çiftlik evi: (koordinatları X 493885 /Y 4024291, rakım: 947.021) Konut 1 yapısının 150 m batısında, konut 2 yapısının 175 m güneyindedir. Yapının batı yanından Çağman Köyü'ne giden modern yol geçmektedir. Dıştan 6.5x7 m ölçülerinde yaklaşık kare bir alanı kaplamaktadır. Duvar tekniğinden Helenistik Dönemde inşa edildiği anlaşılan yapı tek mekanlıdır. Güney duvarı ortasında bir kapı açıklığı, kapı açıklığının önünde bir sarnıç bulunmaktadır. Sarnıç günümüzde çobanlar tarafından halen kullanılmaktadır. Konutun girişi önünde teraslanarak oluşturulmuş düzlük vardır.

Belören Köyü, Göynük Mahallesi Kote Mevkii çiftlik evi: (koordinatları X 492094 /Y 4019867, rakım: 946.376) Muskar'dan Ahmetler Mevkii'ne giden yolun Kote Mevkii'nde yolun sağındaki yamaçta bir çiftlik evi, sarnıç ve bir işlikten oluşan yapı grubu tespit edilmiştir. Sık makilik orman içinde yer alan yapılar oldukça iyi durumdadır. İki katlı olduğu anlaşılan çiftlik evi kare planlıdır. Evin güney duvarı ortasında kapı açıklığı bulunur. Evin batı yanında bazı duvar kalıntıları ile bu duvarın kenarında bir sarnıç yer alır. Şarap üretmek amaçlı olan işlik ana kayaya oyularak oluşturulmuştur. Yapının planı ve duvar örgü tekniği bölgede çok yaygın olan Helenistik Dönem kule çiftlik evi yapılarıyla benzerdir. Dolayısıyla yapılar M.Ö. 4.-3. yüzyıllara tarihlenebilir.

Belören Köyü, Ahmetler Mahallesi'nde bulunan çiftlik evi: (koordinatları X 490394 /Y 4020706, rakım: 813.120). Ahmetler mevkiinde, yerleşimin doğusundaki bir yamaçta, kuzey-güney doğrultusunda 23x10 m. ölçülerinde bir konut yapısı tespit edilmiştir. İki katlı olan konutun doğu tarafı tamamen ana kaya oyularak oluşturulmuş, diğer duvarları büyük blok taşlarla harç kullanılmadan inşa edilmiştir (Şekil: 7). Konutun içi, doğu-batı doğrultusunda uzanan 0.9 m kalınlığındaki iki duvarla eşit olmayan üç bölüme ayrılmıştır. Mekanlar arasındaki duvarlarda geçiş kapısı bulunmaz. Güneydeki mekâna güney duvardaki açıklıktan girilir. Girişin yakınında bir lahit mezar vardır. Lahit mezar oldukça tahrip edilmiştir. Diğer iki mekâna ise binanın önünde bulunan terastan birer kapı açıklığı vardır.

Yapının önünde ve yapı boyunca uzanan 6.5 m genişliğinde teras yer alır. Terasın batısı manzaraya açılırken kuzey ve güney tarafının duvarla kapalı olduğu anlaşılır. Kuzeydeki duvarın ortasında terasa girişi sağlayan kapı yer alır.

Belören Köyü, Yılanbaşı Mevkii'nde bulunan yerleşim: (koordinatları: X 501807 /Y 4019771, rakım: 828.187). Demre'den kuş uçuşu yaklaşık 7.5 km kuzeydoğusunda yer alan Yılanbaşı'nda Bizans Dönemi bir kilise, bir kale, bir şarap işliği, yedi konut, beş sarnıç ve on kadar lahit mezar bulunmaktadır. 2020 yılı çalışmalarında şarap işliği, kale ve kilisenin plan çizimleri yapılmıştır. 2021 yılı çalışmalarında kilise içinde bulunan taş eserlerin fotoğrafları çekilerek ölçüleri alınmıştır. Taş eserler içinde üzerinde kartal ve haç kabartmaları bulunan ambon ya da altar masasına ait olabilecek levhalar dikkat çekicidir (Şekil 8). Kilisenin kuzey nefi içinde bir sütun başlığı ters halde durmaktadır. Bu yıl ayrıca kilise içinde üç,

lahit mezarlar üzerinde üç olmak üzere toplam 6 yeni yazıtın çözümlenmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Bulunmuş yeni mezar yazıtlarından biri yerleşimini kuzeybatısındaki yol üzerindedir ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Diğer iki yazıt ise yerleşimin güneydoğusunda yan yana yerleştirilmiş lahitler üzerinde yer almaktadır. Geri kalan üç yazıt ise bir kiliseye ait olup, bir tanesi arşitrav parçasıdır. Fragmandaki yazıtta “Denizci Nikolaos’un” ifadesi çıkarılmaktadır. Diğer bir fragman halindeki yazıtta ise bir kome'den yani köyden söz edilmektedir. Kayıt altına alınan bu yeni yazıtlar üzerinde okuma çalışmaları devam etmektedir.

Belören Köyü, Ayıveliler Mahallesi'nde bulunan Bizans Dönemi kalıntıları: Ayıveliler Mahallesi'nin girişinde Türk dönemi evlerinin bulunduğu alanda bir kiliseye ait olması gereken mimari taş eserler tespit edilmiştir. Bir evin duvarında üzerinde bitkisel ve haç motifleri bulunan üç arşitrav parçası ile evin avlusunda bir sütun başlığı bulunur. Sütun başlığı kilisenin ikonostasisine ait olmalıdır. Başka bir Türk evinin giriş kapısı önünde eşik taşı olarak kullanılmış iki adet sağlam tempon payesi tespit edilmiştir (Şekil: 9). Üzerinde haç kazımaları bulunan söz konusu parçaların fotoğrafları çekilerek çizimleri yapılmıştır. Çevrede yaptığımız çalışmalarda, taş eserlerinin getirildiği kilisenin yeri tespit edilememiştir.

Ayıveliler Bizans Kalesi (Koordinatları: X 486925 /Y 4022258, rakım: 787.556) Yerleşimin 500 m kadar kuzeyinde bir tepe üzerinde bir kale yapısı tespit edilmiştir. 16x34 m ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı kale oldukça düzgün bir plana sahiptir. Kale alanı maki bitki örtüsüyle kaplı olup duvarları oldukça iyi takip edilebilmektedir. Kalenin içinde doğu duvara bitişik halde ana kayaya oyularak oluşturulmuş dikdörtgen planlı bir sarnıç yer alır. Kale alanında sarnıç dışında başka bir yapı kalıntısı tespit edilememiştir. Kaleye giriş batı duvarındaki 1.3 m. genişliğindeki tek kapıdan sağlanmaktadır. İn situ olan kapı lentosunun dışa bakan yüzeyinde bir haç kabartması yer almaktadır.

Belören Köyü, Alakilise Mevkii'ndeki kilisenin avlusundaki yazıt: Daha önceki yıllarda yüzey araştırmalarının yürütüldüğü yerleşime bu yılki ziyaretimiz sırasında yerleşimdeki kilisenin avlusunda, Türk döneminde örülen bir duvar içinde üzerinde yazıt bulunan bir taş eser tespit edilmiştir. Kapı lentosuna ait bir parça olduğu anlaşılan taşın üzerindeki yazıtta “Makarios’un zamanında” ifadesi geçmektedir. Yazıt olasılıkla yerleşimde bulunan kiliseyi inşa ettiren baninin ismini içermektedir.

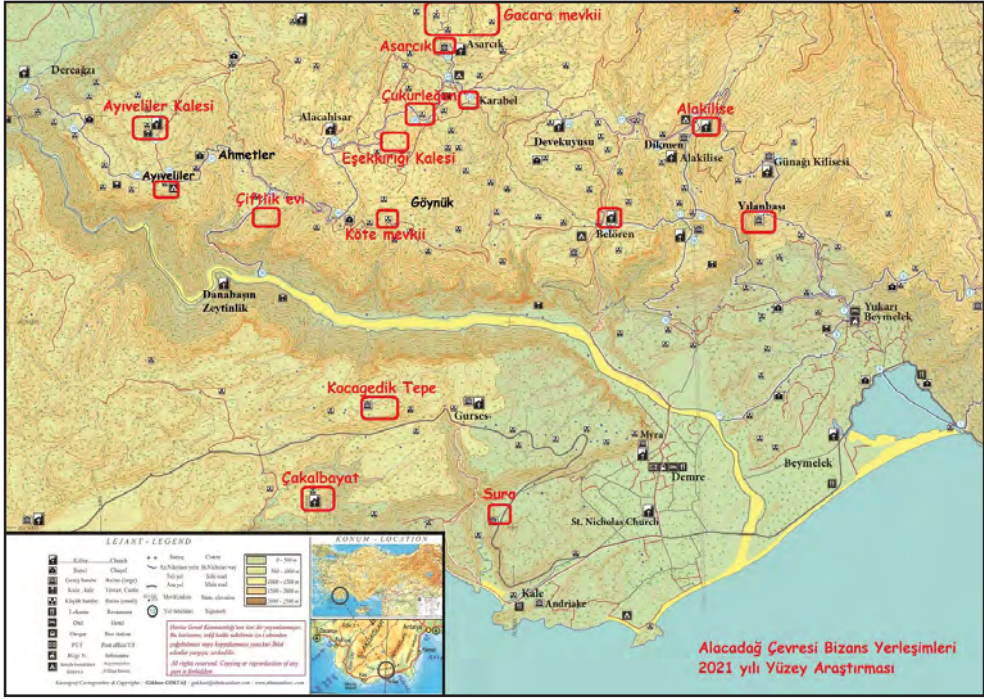
Belören (Muskar) Köyü Aşağı Kilise yazıt: Demre'nin kuş uçuşu yaklaşık 6.82 km kuzeyinde yer alan Belören (eski adı Muskar) köyünün Aşağı Kilisesi'nin yanındaki Bizans sarnıcının yanında yazıtlı bir mimari parça bulunmuştur. Söz konusu taş eser olasılıkla kiliseye ait bir kapının lentosuna aittir. Fragman halindeki yazıtın üzerinde “Nikolaos'un (?)” ifadesi geçmektedir.

Belören (Muskar) Köyü, Karabel Mahallesi Kilisenin sarnıç bilezik taşı: Karabel Mahallesi'nin içinde 2020 yılı çalışmalarında tespit edilen kilisenin yakınında bulunan bir sarnıç üzerinde kırık bir bilezik taşı tespit edilmiştir. Yarısı kırık halde olan taş, ters vaziyette ya-

tık halde bulunmuştur. Özgününde sarnıcın ağız kısmına, sarnıcın içine yabancı maddelerin düşmesini engellemek için yerleştirilen bu tip taşlar bölgede oldukça yaygındır⁷. Sarnıç bilezik taşı, yekpare küp biçimli kireç taşından içi dairesel olarak oluşturulmuştur. Taşın ön yüzünde, daire içine alınmış dört kolu eş bir haç kabartması bulunmaktadır (Şekil: 10). Söz konusu taş eserin fotoğrafları çekilerek çizimleri yapılmıştır.

Sonuç olarak belgelendirdiğimiz yapılar bölgenin zengin bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Ayrıca bölgedeki halkın kültürü ve yaşam biçimleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Tespit ettiğimiz mezar, kule çiftlik evleri, ışıklar bölgedeki yerleşimlerin geçmişinin M.Ö. 5. yüzyıla kadar geri gittiğini ve birçoğunun Bizans Dönemine kadar kullanılmaya devam göstermektedir. Bizans Döneminde yerleşimlerin yeni eklenen konut, kilise, sarnıç, tarımsal üretime yönelik ışıklar ve diğer bazı yapılarla genişletildiği anlaşılmaktadır. Özellikle 5.-6. yüzyıllarda kırsal alanda inşa faaliyetlerinin arttığı ve bu dönemde Myra'nın kırsalını oluşturan bu bölgenin nüfusunun en üst seviyeye ulaştığını söyleyebiliriz.

7 Bölgede bulunan bir grup sarnıç bilezik taşı için bkz. B. İşler. "Akdeniz Bölgesi'nde Myra (Demre) Antik Kenti Kırsalında Bulunan Bizans Dönemi Sarnıç Bilezikleri" Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi (Akaf) cilt 1, sayı 1, 2019, s. 19-35.

Şekil 1: Yüze araştırmasının 2021 yılı çalışma alanlarını gösteren harita.

Şekil 2: Gacara Mevkii'nde bulunan Konut 1'in güney cephesinin görünümü.

Şekil 3: Sura yerleşimindeki kilise ve çevresindeki lahit mezarlarının havadan görünümü.

Şekil 4: Gürses Köyü Çakalbayat Mevkii'nde bulunan 1. evre kilisesinin apsisinin görüntüsü.

Şekil 5: İkinci evrede inşa edilen üç yapraklı yonca planlı kilisenin içten görünümü.

Şekil 6: Karabel EŞekkırığı Mevkii'ndeki kalenin üsten genel görünümü.

Şekil 7: Ahmetler Mevkii'nde bulunan binanın batı duvarının görünümü

Şekil 8: Yılanbaşı yerleşimindeki kilise içinde bulunan taş eserler

Şekil 9: Ayıveliler yerleşiminde Türk Dönemi evinin kapısı önünde bulunan taş eserler

Şekil 10: Karabel merkezde yer alan kilisenin yakınında bulunan sarnıç bilezik taşı.

YALOVA İLİ ve İLÇELERİ ANTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2021

Cennet PİŞKİN AYVAZOĞLU*

Rabia AKTAŞ

Özgür MARANGOZ

Atabey VARDAR

Yalova İli ve İlçeleri Antik Çağ YüzeY Araştırması'nın ilk sezonu 2021 yılında 1 -15 Eylül tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırma, Dr. Öğr. Üyesi Cennet PİŞKİN-AYVAZOĞLU başkanlığında ve bakanlık temsilcisi Selin KAHRAMAN denetiminde gerçekleşmiştir. Araştırmanın amacı zengin bir arkeolojik mirasa sahip olduğu bilinmesine karşın az sayıda araştırmanın yapıldığı Yalova'nın Eski Yunan ve Roma dönemlerini aydınlatmaktır.

Araştırmaya ilin en doğusundaki Altınova İlçesi'nden başlanmış olup Hersek Deltası'nın kuzey ucunda bulunan ve halk arasında Dedeler Tepesi olarak adlandırılan mevkiye çalışılmıştır. Burası 1950'li yıllarda Amerikan radar üssü olarak, 1970li yıllarda da Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılmış, 2016 yılında ise Altınova Belediyesi'ne devredilmiştir¹.

Dedeler Tepesi günümüzde yer yer sık, büyük ağaç ve çalılarından oluşan yoğun bir bitki örtüsü ile kaplıdır (Harita: 1). Bitki örtüsü özellikle tepe kısmında ve çevresinde yoğun olup buralarda askeri kullanım döneminden kalma tali yollar dışında yürüme alanı yoktur. Bu sebeple tepede sadece tali yollar üzerinde ve çevresinde gözlem yapmak mümkün olmuştur. Buralarda münferit kiremit ve çok az sayıda niteliksiz seramik parçası dışında bulguya rastlanmamıştır. Bitki örtüsünün az olduğu tepe etekleri, özellikle yapılaşmanın, bahçelerdeki tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu güneybatı etekler arkeolojik malzeme gözlemlenen asıl alanlardır (Harita: 2). Alan, güncel parseller esas alınarak yaya olarak gezilmiş ve her parsel için ayrı buluntu torbası açılmıştır. Gezilen parseller ile buluntu noktalarının konumları GPS yardımı ile kaydedilmiş, çalışma alanları düzenli olarak fotoğraflanmış ve yapılan çalışma günlük olarak rapor edilmiştir.

Araştırmaya Dedeler Tepesi'nden başlanmasının sebebi, bugünkü bilgilerimiz ışığında Yalova'nın en büyük antik kenti olan Helenopolis'in burada lokalize edilmesidir. Buranın Helenopolis olduğunu ilk söyleyen kişi Dilettanti Topluluğu'nun bir üyesi olan Wiliam Martin Leake'dir. Leake, 1800 yılında yaptığı ziyaret sırasında Dedeler Tepesi'nde antik bir ken-

* Dr. Öğr. Üyesi Cennet PİŞKİN-AYVAZOĞLU, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Şanlıurfa / Türkiye, cennetpa@gmail.com, cennetpa@harran.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKTAŞ, Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kastamonu / Türkiye, raktas@kastamonu.edu.tr
Araş. Gör. Özgür MARANGOZ, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Şanlıurfa / Türkiye, ozgur_m@harran.edu.tr
Arkeolog Atabey VARDAR, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, İzmir / Türkiye vardar.atabey@gmail.com

1 Seçkin 2018, 537.

te ait kalıntılar görmüş ve 1824 yılında yayınlanan *Journal Of A Tour In Asia Minor* adlı kitabında buranın Helenopolis olduğunu yazmıştır². Leake'in lokalizasyonunu Prokopios'un verdiği bilgilere dayandığı için güvenilir kabul edilmektedir³.

Antik kaynaklar Helenopolis'te farklı dönemlerde inşa ettirilmiş yapılar hakkında bilgi verse de yoğun bitki örtüsü sebebiyle kente ait yapı kalıntılarını görmek mümkün değildir. Günümüzde arazide görülen tek yapı kalıntısı Hersek Lagünü'nün güney kıyındaki bir su kemeri ayağıdır⁴. Arazide en çok gözlemlenen mimari malzeme farklı dönemlere ait pişmiş toprak taban tuğlaları ile çatı kiremitleridir. Bunların dışında tespit edilen mimari parça sayısı sınırlıdır. Kayda değer bir mimari parça, bir evin bahçesinde görülen V. - VI. yy.lara ait Korinth tipi sütun başlığıdır (Resim: 1). Bununla yakın çevrede görülen oldukça aşınmış durumdaki üst yapı bloğu ile aynı yapıya ait olması mümkündür (Resim: 1). Aynı çevrede, tek bir hat üzerinde işlenmiş bloklar ile bazı yerlerde düzensiz taşlardan oluşturulmuş, 580 cm uzunluğunda 50 cm kalınlığında *in-sitü* bir duvar tespit edilmiştir (Resim: 3).

Yüzeyde en çok görülen arkeolojik malzeme çeşitli dönemlere ait seramik parçalarıdır⁵. Seramik malzeme içinde Geç Roma kırmızı astarlıları en yoğun grubu oluşturmaktadır. Bunlar içinde Phokaia üretimi olanların sayıca fazla olduğu dikkati çekmektedir (Resim: 4)⁶. Geç Roma'nın tipik gruplarından olan ve esas olarak Kuzeybatı Anadolu'da görülen açık zeminli (LRLC) seramiklerden birkaç parça ele geçmiştir. Roma Dönemi'ne ait az sayıda profilli ticari amphora parçası, kandil parçaları ve günlük kullanım kaplarına ait parçalar da toplanmıştır. Roma Dönemi'ni temsil eden bir diğer malzeme grubu birkaç profilli cam parçasıdır (Resim: 5). Söz konusu malzeme kentin Roma Dönemi'ne ışık tutacak niteliktedir.

Az sayıda olmakla birlikte Helenistik Dönem'e ait seramik de ele geçmiştir. Siyah fırınlı bir açık kap gövde parçası, aşınmış bir kalıp yapımı kâse gövde parçası tanımlanabilir örnekler arasındadır (Resim: 6). Antik Kaynaklara göre Helenopolis, I. Konstantin (306-312) tarafından Drepanon adlı eski bir yerleşme imar edilerek kurulmuştur⁷. Bu bilgi takip edildiğinde Helenopolis'te IV. yy.dan önce de bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kentin IV. yy.dan önceki erken dönemi hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Araştırmamız sırasında tespit edilen söz konusu malzeme burada Helenistik Dönem'in olduğunu belgele-

2 Leake 1824, 10.

3 Mango 1994, 143; Lokalizasyon konusunda ayrıca bkz. Pişkin-Ayvazoğlu 2021, 92.

4 Bu kemeri ayağı olasılıkla Justinianus tarafından yapıldığı su kemerine aittir (Bkz. Prokopios *De aedificiis* V.2; Bu konuda ayrıca bkz. Rizos-Sayar 2017, 91 Fig.7).

5 Seramik malzemenin önemli bir kısmı Hersek Küçük Sanayi Sitesi'nin inşası başlamadan önce Bursa Müzesi tarafından açılmış olan sondajların çevresinden toplanmıştır.

6 Phokaia'da kırmızı astarlı seramik (Geç Roma C; PRSW) üretimi İstanbul'un Doğu Roma'nın başkenti olmasından sonra; başkentin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak artmıştır (Hayes 1997, 62). IV. yy. itibarıyla Dil Burnu ile Dil Ovası arasındaki deniz yolunun Anadolu'dan İstanbul'a geçişte kestirme güzergâh olarak kullanıldığı bilinmektedir. Büyük olasılıkla söz konusu kırmızı astarlı seramiklerin İstanbul'a sevkıyatı da Helenopolis üzerinden yapılmaktaydı. Helenopolis'te bu gruba ait seramiklerin sayıca fazla olması bu şekilde açıklanabilir. Toplanan örneklerin çoğunun kaliteli üretimler olması da düşüncemizi güçlendirmektedir.

7 Bu konuda bkz. Pişkin-Ayvazoğlu 2021, 91 vd.

mesi açısından önemlidir⁸.

TEŞEKKÜR

Araştırma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; araştırmayı destekleyen Altınova Belediyesi'ne, başkan Metin ORAL başta olmak üzere emeği geçen tüm belediye çalışanlarına; 2018 yılından beri bölgede çalışan⁹ ve ekibimizde yer alarak bilgi birikimlerini paylaşan Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ ve Işıl AKALAN-GÜNDÜZ'e teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKÇA

Gündüz, S.- Akalan Gündüz, I. (2019), “Ancient Harbors and Underwater Surveys of Yalova Coasts-Altınova District”, 4. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 857-867

Gündüz, S.- Akalan Gündüz, I-Ekizoğlu, İ. (2021), “Altınova İlçesi Sualtı Kültür Varlıkları”, *Yalova Araştırmaları Kongresi (22-23.Ekim.2021) Bildiri Kitabı*, 79-90.

Hayes, J.W. (1997) *Handbook of Mediterranean Roman Pottery*, London: Trustees of the British Museum,

Leake, W.M. (1824) *Journal Of A Tour In Asia Minor*, London: Murray.

Mango, C. (1994) “The empress Helena, Helenopolis, Pylae”, *Travaux et mémoires* 12,143-158.

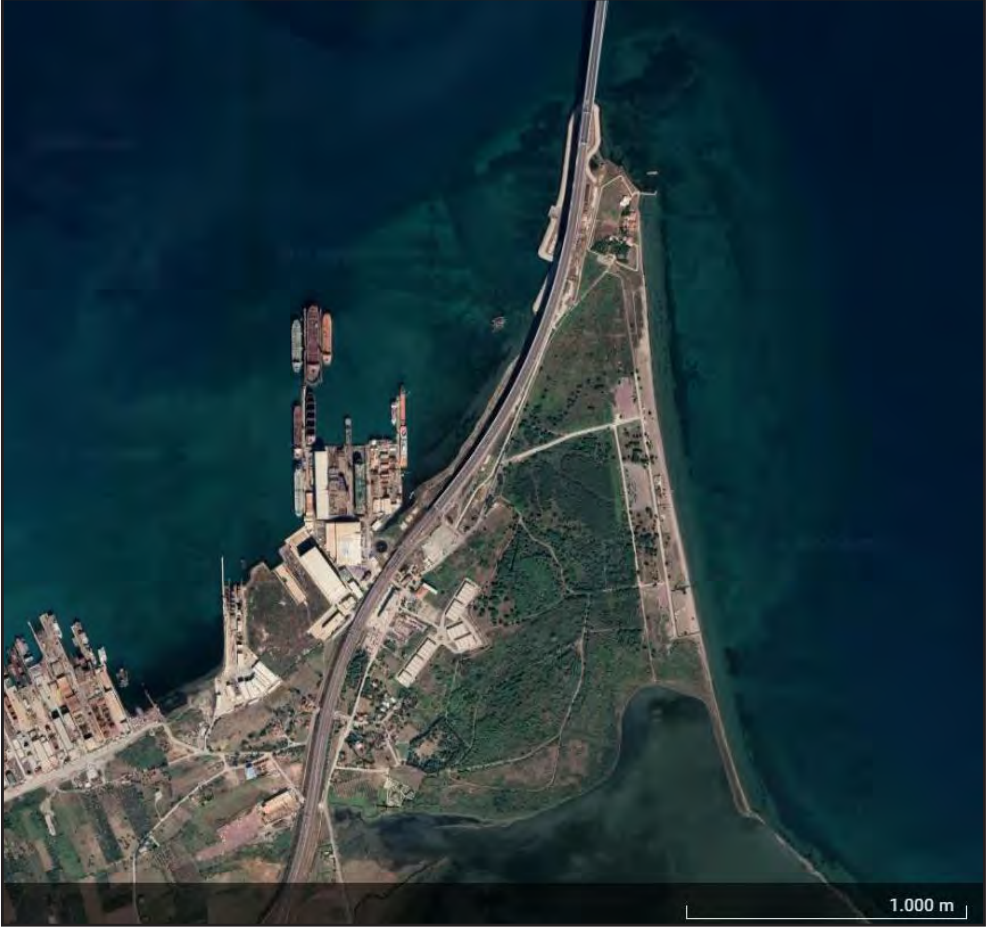
Pişkin-Ayvazoğlu, C. (2021), “Antik Çağ’da Yalova ve 2021 Yılı Yüzey Araştırması” *Yalova Araştırmaları Kongresi (22-23.Ekim.2021) Bildiri Kitabı*, 91-97.

Rizos, E.-Sayar, M.H. (2017), “Urban Dynamics in the Bosphorus Region during Late Antiquity” E. Rizos (Ed) *New Cities in late Aniquity*, Turnhout: Brepols, 85-99.

Seçkin, S. (2018), “Tarihsel Süreçte Yalova / Altınova Çobankale” *CEDRUS VI*, 535-533.

8 Dönem ayırmaksızın alanda gözlenen seramik malzemeden yola çıkarak burada Hellenistik Dönem'den günümüze dek kesintisiz bir yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır.

9 Bu çalışmalar hakkında bkz. Gündüz-Akalan Gündüz 2019; Gündüz-Akalan Gündüz- Ekizoğlu 2021.

Harita 1: Dedeler Tepesi Mevkii.

Harita 2: 2021 yılında tespit edilen arkeolojik malzemenin dağılımı.

Resim 1: Korinth tipi sütun başlığı.

Resim 2: Çatı elemanı.

Resim 3: İnsitu duvar kalıntısı.

Resim 4: Phokaia üretimi kırmızı astarlı seramiklerden seçilmiş örnekler.

Resim 5: Roma Dönemi'ne ait cam parçaları.

Resim 6: Helenistik Dönem'e ait seramiklerden seçilmiş örnekler.

BOZBURUN PREHİSTORİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2019-2021 BULGULARI VE GENEL DEĞERLENDİRME

Çiğdem ATAKUMAN¹

Hasan Can GEMİCİ

GİRİŞ

Bozburun Yarımadası, Türkiye'nin güneybatı sahil şeridinde Ege Denizi ve Akdeniz'in kesiştiği bölgede konumlanmaktadır. Muğla il sınırları içerisinde bulunan yarımadaanın büyük ölçüde karanlıkta kalmış tarihöncesi dönemlerinin sistematik bir incelemeye tabi tutulması amaçlanarak, 2017 yılında Bozburun Prehistorik YüzeY Araştırması'nın ilk sezonu gerçekleştirilmiştir. 2021 yılına kadar devam eden araştırmaya dair bilgiler ve ilk sonuçlar daha önce paylaşılmış olup (Atakuman vd. 2019a, 2019b, 2021, 2022, Gemici vd. 2022), bu yazıda 2019-2021 sezonları bulguları ve 2021 sezonu ile son bulan yüzeY araştırmasının sonuçları ile ilgili genel değerlendirmeler sunulacaktır.²

Her ne kadar gerçekleştirilen yüzeY araştırmasının odağını Neolitik yaşam biçiminin Ege havzasına yayılım süreci ve mekanizmalarının Bozburun ve Güneybatı Anadolu perspektifiyle daha iyi anlaşılması oluştursa da, yarımadaanın diğer tarihöncesi dönemlerde nasıl bir kullanım gördüğü de araştırmanın aydınlatmak istediği hususlardandır. Nitekim, gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda Bozburun Yarımadası'nın Orta Paleolitik, Üst Paleolitik, Epipaleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik'i kapsayan geniş bir zaman aralığı boyunca bir uğrak bölge olduğu anlaşılmiş, Anadolu'daki grupların Neolitik öncesi gibi erken bir dönemden itibaren Ege Denizi'ni kat eden takas/bilgi ağlarına dahil olduğu görülmüştür (Atakuman vd. 2022, Gemici vd. 2022).

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

2019-2021 yıllarında gerçekleştirilen yüzeY araştırmaları ile tespit edilmiş toplam buluntu noktası sayısı 50'ye yükselmiştir (Harita: 1 ve Harita: 2). Bu sezonlarda çalışmalar önceki senelerde belgelenen *BPS 6 Çakmak 1*, *BPS 7 Çakmak 2*, *BPS 8 Serçe Limanı / Sarnıç Mevkii*, *BPS 14 Sobalak 1*, *BPS 28 Zeytinlik* ve *BPS 36 Hurma* gibi Epipaleolitik ve Neolitik karakterli buluntular yanında yakın paralelleri Ege Mezolitliğinden bilinen yontma taş en-

- 1 Doç. Dr. Çiğdem ATAKUMAN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. cigdem.atakuman@gmail.com
Hasan Can GEMİCİ, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerleşim Arkeolojisi Ana Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. can.gemici@metu.edu.tr
- 2 Projenin izinlerini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve çalışmanın gerçekleşmesi için destek sağlayan Türk Tarih Kurumu ve ODTÜ TAÇDAM'a minnettarız. Araştırmanın çeşitli etaplarına aktif olarak katılan ve/veya uzmanlıklarını paylaşan Burçin ERDOĞU, Nejat YÜCEL, Murat KARAKOÇ, İsmail BAYKARA, Paolo Bİ-AGİ, Elisabetta STARNİNİ, Denis GUILBEAU, Didem TURAN, Murat DİRİCAN, Serdar VARDAR ve Ümit GÜNHAN'a teşekkürlerimizi sunarız.

düstrilerine sahip buluntu noktalarının civar bölgelerine odaklanılmış, gerçekleştirilen taramalar ile bu noktalara eşlik etmiş olası yerleşim/uğrak alanları aranıp arazi kullanımı hakkında daha detaylı bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kayda geçirilen yeni noktalar çoğunlukla tekil veya az sayıda arkeolojik buluntu ile temsil edilmektedir. Bununla birlikte, *BPS 40 Gemecik Düzü* ve *BPS 50 Söğüt - Kuyucakçeşme* iki istisna olarak göze çarpmaktadır.

Bunların ilki, *BPS 40 Gemecik Düzü*, Selimiye'nin kuzeybatısında kalan teraslanmış yamaçlar ve düzlükler arasında, Gemecik Düzü olarak isimlendirilen alanda kaya sığınağı olarak kullanılmış olabilecek bir kayalık önlerinde tespit edilmiştir. Az sayıda yontma taş parça ile Kalkolitik döneme tarihlenebilecek seramik malzeme gözlenmiştir. *BPS 50 Söğüt - Kuyucakçeşme* ise Taşlıca'nın kuzeybatısındaki Söğütköy'ün kuzeybatı çıkışında, Akdam ve İnbaşı tepelerinin yamaçları arasında kalan ve Kuyucakçeşme mevki olarak bilinen düzlükte konumlanmıştır. Hammade kaynaklarının çeşitliliğiyle dikkat çeken çok sayıda yontma taş parça bulunmaktadır. İlk incelemeler, bu buluntu topluluğunun *BPS 6 Çakmak 1*, *BPS 7 Çakmak 2*, *BPS 8 Serçe Limanı / Sarnıç Mevkii*, *BPS 14 Sobalak 1*, *BPS 28 Zeytinlik* ve *BPS 36 Hurma* gibi noktalarda daha önce tespit edilen yontma taş endüstrilerle benzerlikler taşıdığına işaret etmektedir.

Genel olarak bakıldığında, gerçekleştirilen yüzey araştırması neticesinde Bozburun Yarımadası'nda Alt Paleolitik döneme ait bulgulara rastlanmamıştır. Ancak, *BPS 2 Kayabaşı Mağarası*, *BPS 6 Çakmak 1*, *BPS 24 Çakmak 4* ve *BPS 15 Sobalak 2* buluntu yerlerinin, taşıdıkları yontma taş parçalar ışığında Orta Paleolitik dönemde ziyaret edildikleri anlaşılmıştır (Atakuman vd. 2022, Levha 1 ve Levha 2). *BPS 8 Serçe Limanı / Sarnıç Mevkii*'ndeki omurgalı ön kazıyıcı ve taş kalem, Türkiye'deki doğası hakkında görece az bilgiye sahip olduğumuz Üst Paleolitik dönem ile ilişkili durmakta iken, yine aynı noktadaki çok vurma düzlemlerle çekirdekler ile *BPS 36 Hurma*'da tespit edilen ve kimisi obsidiyenden üretilmiş geometrik mikrolitler, Bozburun Yarımadası'nın Epipaleolitik'te de kullanım gördüğüne işaret etmektedir (Atakuman vd. 2022, Levha: 3 ve Levha: 4). Bahsi geçen obsidiyen parçaların Melos adası (Kiklatlar) kökenli olduğunun teyidi de Bozburun'un Epipaleolitik'ten itibaren Ege obsidiyen ağlarına bağlı olduğuna işaret etmektedir (Gemici vd. 2022).

Bununla bağlantılı olarak, daha önce de değinilen *BPS 6 Çakmak 1*, *BPS 7 Çakmak 2*, *BPS 8 Serçe Limanı / Sarnıç Mevkii*, *BPS 14 Sobalak 1*, *BPS 28 Zeytinlik* ve *BPS 36 Hurma*'da genel olarak Ege Mezolithiği ile benzerlik gösteren yontma taş endüstrilerin tespiti oldukça önemlidir (Atakuman vd. 2022, Tablo 1 ve Tablo 2). Bu endüstrilerin önemli bir kısmını obsidiyen parçalar oluşturmakta olup, özellikle *BPS 28 Zeytinlik* ve *BPS 36 Hurma*'da bu hammaddenin yüksek yoğunluğu göze çarpmaktadır. Kaynak tayini analizleri, obsidiyenin Bozburun Yarımadası'na ağırlıklı olarak Ege (Melos ve Yali/Giali adaları) ve az miktarlarda da Orta Anadolu (Göllüdağ) kaynaklarından tedarik edilmiş olduğunu göstermektedir (Gemici vd. 2022). Bozburun Yarımadası'nın Geç Pleistosen ve Erken Holosen boyunca Ege Denizi'nde aktif olarak işleyen hammadde örgüsüne dahil olduğunun anlaşılması, bölgenin Ege, Akdeniz ve Anadolu arasında bir geçiş ve iletişim kulvarı olarak oynamış olabileceği

roller hakkında da ipuçları vermektedir. Neolitik yaşam biçimi Ege havzasında henüz teşkil edilmemiş iken havzanın avcı-toplayıcı gruplarının yaygın bir iletişim ağının parçaları olmaları, aynı bağlantıların yeni fikir, pratik ve materyallerin yayılmasına da katkı vermiş olabileceği ihtimalini gündeme getirmekte, Ege Neolitikleşmesini sadece göç ve kolonizasyon süreçlerine dayanarak açıklayan modellerin yeniden incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu sorunun çözümüne katkı sağlayabilecek yeni bir araştırma alanını özellikle son yıllarda hız kazanan antik DNA çalışmaları oluşturmaktadır (Atakuman ve Gemici baskıda). Gerçekten de, Orta Anadolu'dan ve oldukça kısıtlı sayıda da olsa Kuzey Yunanistan'dan temin edilmiş Neolitik bireylerin genomlarını karşılaştıran ilk analizler, Ege ve Anadolu'nun Neolitikleşme öncesinde ortak bir gen havuzuna sahip olabileceğini göstermiştir (Kılınç vd. 2017); bu bulgular, başka araştırmacıların yaptığı demografik modellemeler ile de desteklenmektedir (Marchi vd. 2022). Bu tür bir senaryo ise Ege'deki ilk tarımcı toplulukların atalarının -en azından bazılarının- yerel avcı-toplayıcılar olmasına açık kapı bırakmakta, Neolitik sürecin devamında Avrupa'nın daha iç kesimlerine hareket eden çiftçilerin kökeninin tartışmasız olarak Anadolu'ya bağlanmasını da zorlaştırmaktadır. Söz konusu insan hareketi, bu durumda Ege havzası etrafında herhangi bir yerden başlamış olabilir. Fakat alternatif açıklamaların daha iyi bir kesinlikle test edilebilmesi için bölgeden hem erken Neolitik, hem de Neolitik öncesi daha fazla bireyin genetik incelemeye tabi tutulması şarttır.

SONUÇ

2021 araştırma sezonu ile Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması tamamlanmış bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar, Bozburun Yarımadası'nın tarihöncesi dönemlerde Orta Paleolitik'ten Kalkolitik'e kadar insan aktivitesine sahne olan bir bölge olduğunu göstermiş, özellikle de tarımın Ege'ye yayılışı sürecinde Batı Anadolu'nun bugüne kadar yeteri ölçüde aydınlatılmamış rolü hakkında kritik bilgiler sağlamıştır. Açıkça görülmektedir ki, Anadolu'nun batı ve güney kıyılarının Geç Pleistosen ve Erken Holosen dönemlerini aydınlatacak arkeolojik ve genetik çalışmalar arttıkça, gerek Ege, gerekse Avrupa Neolitikleşmesi ile ilgili yaygın olarak öne sürülen salt göç odaklı açıklamalar daha objektif bir şekilde değerlendirilebilecek, bölgenin yerel avcı-toplayıcı unsurlarının sürece yapmış olabilecekleri katkılar daha net bir hale gelecektir.

KAYNAKÇA

Atakuman, Ç., Gemici, H. C. (Baskıda). Bozburun Yüzey Araştırması ve Antik DNA Verileri Işığında Ege Neolitikleşmesi. *TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi*.

Atakuman, Ç., Erdoğan, B., Karakoç, M., Gemici, H. C., Yücel, N. (2019a). "Bozburun Prehistorik Yüzey Araştırması 2017". C. Keskin (der.), 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde, 1. Cilt, 379-392. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Atakuman, Ç., Erdoğan, B., Karakoç, M., Gemici, H. C., Yücel, N. (2019b). “Bozburun Prehistorik Yüzeý Araştırması 2018”. C. Keskin (der.), 37. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde, 1. Cilt, 355-363. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Atakuman, Ç., Erdoğan, B., Gemici, H. C., Baykara, İ., Karakoç, M., Biagi, P., Starnini, E., Guilbeau, D., Yücel, N., Turan, D., Dirican, M. (2022). Before the Neolithic in the Aegean: The Pleistocene and the Early Holocene Record of Bozburun - Southwest Turkey. *Journal of Island and Coastal Archaeology* 17 (3): 323-355. <https://doi.org/10.1080/15564894.2020.1803458>

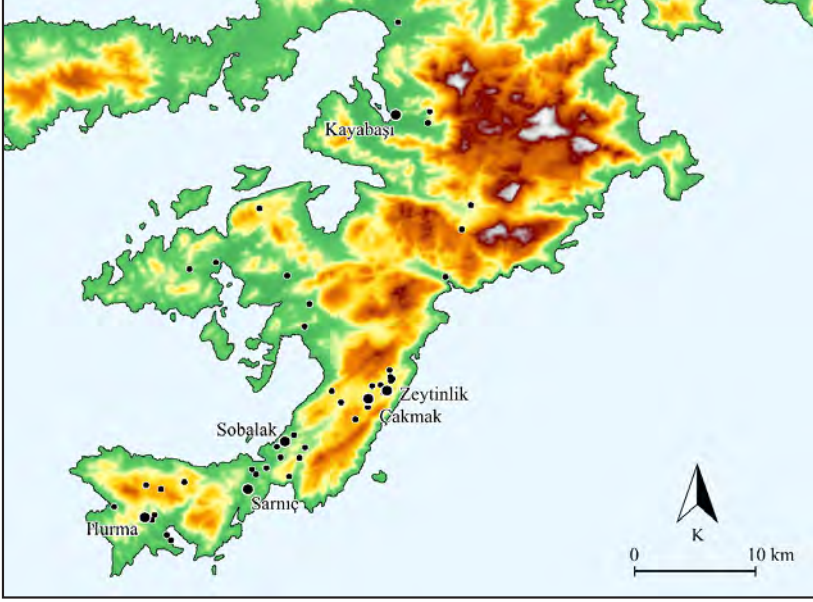
Atakuman, Ç., Erdoğan, B., Gemici, H. C. (2021). Bozburun Prehistorik Yüzeý Arařtırması 2017-2019. *ANMED* 19: 1-4.

Gemici, H. C., Dirican, M., Atakuman, Ç. (2022). New insights into the Mesolithic use of Melos obsidian in Anatolia: a pXRF analysis from the Bozburun Peninsula (southwest Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports* 41: 103296. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2021.103296>

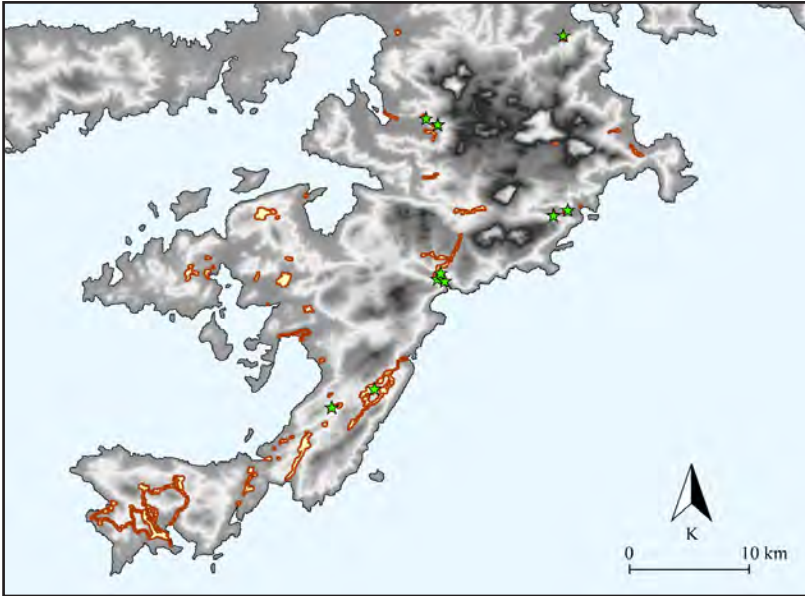
Kılınç, G. M., Koptekin, D., Atakuman, Ç., Sümer, A. P., Dönertaş, H. M., Yaka, R., Bilgin, C. C., Büyükkarakaya, A. M., Baird, D., Altınışık, E., ... Somel, M. (2017). Archaeogenomic analysis of the first steps of Neolithization in Anatolia and the Aegean. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 284 (1867): 20172064. <https://doi.org/10.1098/rspb.2017.2064>

Marchi, N., Winkelbach, L., Schulz, I., Brami, M., Hofmanová, Z., Blöcher, J., Reyna-Blanco, C. S., Diekmann, Y., Thiéry, A., Kapopoulou, A., ... Excoffier, L. (2022).

The genomic origins of the world’s first farmers. *Cell* 185 (11): 1842-1859. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2022.04.008>

Harita 1: Bozburun Prehistorik YüzeY Araştırması kapsamında tespit edilen buluntu noktaları (değerlendirmelerimize ışık tutan, yoğun malzemeye sahip yerler daha büyük işaretlenmiş ve isimleri belirtilmiştir).

Harita 2: Bozburun Prehistorik YüzeY Araştırması kapsamında taranan alanlar ve tarihöncesi arkeolojik buluntu tespit edilemeyen mağara/kovuklar.

KONYA İLİ, EMİRGAZİ, KARAPINAR VE EREĞLİ İLÇELERİNDE TUNÇ VE DEMİR ÇAĞLARI KEYAR 2019 - 2021 YILI ARAZİ ÇALIŞMALARI

Çiğdem MANER*

Konya İli, Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi ilçelerinin yüzey araştırması (kısa ca KEYAR) 2013 yılında başlamış olup, Konya'nın güneydoğusunda bulunan Ereğli, Karapınar, Emirgazi ve Halkapınar ilçelerinin Eski-Orta-Geç Tunç ve Demir çağı yerleşimlerini, dağılımlarını, ve yol ağlarını araştırmayı amaçlamaktadır. 2019 yılı arazi çalışmasında Karapınar ilçe merkezinin güneyindeki bölgede ve Ereğli'nin Aşağı Gündelen Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. KEYAR'ın yedinci arazi çalışması T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 16-29 Mayıs 2019 tarihleri arasında yapılmıştır.¹ 2020 yılı arazi çalışması Karapınar, Emirgazi ve Ereğli ilçelerinde 16.8-13.09.2020², 2021 arazi çalışması ise Emirgazi ve Karapınar (Karacadağ odaklı) ilçelerinde 1-18. Ekim 2021³ tarihleri yapılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına temsilci olarak 2019'da Konya Ereğli Müzesi'nden Arkeolog Mahmut Altuncan, 2020'de Konya Müzesi'nden Arkeolog Enver Akgün ve 2021 arazi çalışmasından Balıkesir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan Ayşenur Sürgen katılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Sayın Mahmut Altuncan'a ve Sayın Enver Akgün'e, ekip üyelerine, Konya Ereğli Müzesi'ne ve de yüzey araştırmasını destekleyen Koç Üniversitesi, Avis Türkiye'ye (özellikle İnan Ekici ve Esra Arslanbaş Kaynak'a), Özkoçlar Otel ve Derya Lokantası'na teşekkürü bir borç bilirim.

2019 ARAZİ ÇALIŞMASI

Karapınar İlçesi'nin sistematik yüzey araştırmasına 2016'da başlanılmış ve 2019'da da devam edilmiştir. İlçe 2623 km² büyüklüğündedir ve batısında Konya İli, Çumra İlçesi, güneydoğusunda Ereğli İlçesi, güneyinde Karaman İli ve kuzeyinde Emirgazi İlçesi bulunmaktadır. 2016-2018 yıllarında araştırılan Tunç ve Demir Çağı yerleşimleri Karacadağ'da, Karacadağ eteklerinde, kurumuş Karapınar Gölü (diğer adıyla Sultaniye Gölü), Hotamış Gölü ve Akgöl (Ereğli Sazlıkları) kıyılarında ve ovada bulunmaktadır (Resim: 1).⁴ Karapınar'ın araştırma tarihi ve yüzey araştırma metodolojisi bundan önceki makalelerde detaylıca ele alındığı için burada tekrarlanmayacaktır. 2016'dan beri Karapınar İlçesinde yirmibeş yerleşim belirlenmiş olup, sistematik yüzey araştırmaları yapılmıştır. 2019 arazi çalışmasında Meke Tuzlası, Meke

* Doç. Dr. Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Rumeli Feneri Yolu, 34450 Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE, cmaner@ku.edu.tr 1 Ekip üyeleri: Muhip Çarkı (Koç Üniversitesi, doktora öğrencisi), Zeynep Kuşdil (Koç Üniversitesi, Yüksek Lisans öğrencisi), Francesco Tessa (Koç Üniversitesi, doktora öğrencisi).

2 Ekip üyeleri: Muhip Çarkı (Koç Üniversitesi, doktora öğrencisi), Dr. Emre Kuruçayırılı (Boğaziçi Üniversitesi), Dr. Belgin Aksoy (Uludağ Üniversitesi), Dicle Yaz (Koç Üniversitesi, lisans öğrencisi).

3 Ekip üyesi: Prof. Albrecht Berger (LMU Münih Üniversitesi)

4 Maner 2019.

Dağı ve kraterlerin etrafındaki bölge, Karapınar - Karaman sınır bölgesi (Kavuklar Köyü'nün kuzeyi), Girginli Yaylası, Ethemin Yaylası ve Serpek Yaylası incelenmiştir.

Meke Tuzlası (Meke Gölü olarak ta bilinir), Meke Dağı ve kraterlerin etrafında herhangi bir yerleşim izine rastlanmamıştır. Meke Tuzlası neredeyse tamamen kurumuş ve kraterin etrafı tuz ve balçık ile kaplıdır (Resim: 2). Girginli, Ethemin ve Serpek Yaylaları kraterlerin güneyinde bulunmaktadır ve burada günümüzde tarım ve hayvancılık ile geçinen çiftçiler yaşamaktadır. Ancak yeraltı suları ciddi şekilde azaldığı için Obruk Platosu dışında burada da obruklar oluşmaya başlamıştır. Karapınar İlçesinde üç yerleşimin sistematik araştırması yapılmıştır, bunlar kraterlerin güneyinde ovada bulunmaktadır. Önceki yıllarda tesadüfen keşfedilen ve günümüzde mezarlık olarak kullanılan ve Ereğli İlçesi'nin Aşağı Gündelen Mahallesi'nde bulunan Aşağı Gündelen Höyük de incelenmiştir.

2019 yüzey araştırması sezonunda toplamda dört yerleşim sistematik olarak incelenmiştir (Tablo: 1, Resim: 2). Yerleşimlerin numaralama sistemi 2013'den beri kullanılmaktadır ve birbirine takip eden numaralardır.⁵ Yerleşimlerin detayları bundan sonraki bölümde tartışılmaktadır.

Tablo 1: 2019'da sistematik yüzey araştırması yapılan yerleşimler

Yerleşim Numarası	Yerleşim Adı	İlçe, Mahalle	Rakım (m)
76	Aşağı Gündelen Höyük	Ereğli, Aşağı Gündelen	1040
77	Gökgöz Tepesi Höyüğü	Karapınar, Serpek Yaylası	1014
78	Sırçan Höyük	Karapınar, Girginli Yaylası	1043
79	Halibintol Höyük	Karapınar, Serpek Yaylası	1004

No. 76: Aşağı Gündelen Höyük (Tescilsiz)

UTMY 36 S 0604857 UTMX 4174821

Höyük, Ereğli İlçesi'nin 14 km kuzeydoğusunda yer almaktadır ve günümüzde Aşağı Gündelen Mahallesi tarafından mezarlık olarak kullanılmaktadır. Höyüğün büyüklüğü yaklaşık olarak 124 m (K-G) x 92 (D-B) m yüksekliği 2 metredir. Yüzey araştırması sırasında mezarlık alanında sadece hayvan deliklerinde bulunan seramikler incelenmiştir, dolayısıyla çok az miktarda seramik incelenebilmiştir. İncelenen seramikler ETÇ ve Demir Çağına tarihlenmektedir (Resim: 4).

No. 77: Gökgöz Tepesi Höyüğü (Tescilli; halk arasında Gövezli Höyük olarak ta bilinmektedir)

5 Araştırma sonuçları her yıl düzenli olarak Araştırma Sonuçları Toplantısı ve Anatolia Antiqua dergilerinde yayınlanmaktadır.

UTMY 36 S 0609918 UTMX 4187863

Höyük, Karapınar İlçe merkezinin yaklaşık 19,5 km güneyinde ve Kavuklar Köyü'nün (Karaman'a bağlı) 2,4 km kuzeyinde bulunmaktadır. Halk arasında Gövezli Höyük olarak bilinse de Gökğöz Tepesi Höyüğü olarak tescil edilmiştir. Höyüğün bir kısmı Karaman il sınırları içerisinde diğer yarısı da Konya Karapınar sınırları içerisinde kalmaktadır. Höyük yaklaşık olarak 356 m (K-G) x 440 m (D-B) büyüklüğünde ve 7 m yükseklikindedir. Yayvan bir höyük, tepesi düzdür ve çevresinde sur duvarlarının izleri bulunmaktadır (Resim: 5). Bu höyük ilk defa Semih Güneri tarafından Orta Anadolu Höyükleri yüzey araştırması sırasında incelenmiştir.⁶ Ağırlıklı olarak Orta ve Geç Demir Çağı seramikleri ve de az sayıya GTÇ seramiklerinin bulunduğunu belirtmektedir. Höyüğün üzerinde iki mermer sütun ve temeller olduğunu gözlemler. 2016 yılında Ercan Aşkın başkanlığındaki Karaman ve Mut İlleri Yüzey Araştırmaları Projesi kapsamında yüzey araştırması yapılmıştır.⁷ 2019 arazi çalışmasında KE-YAR kapsamında da incelenmiştir. Ancak üzeri çok yoğun ve yüksek ot ile kaplı olduğundan az sayıda seramik bulunmuştur, herhangi mimari gözlemlenmemiştir. Seramikler Eski – Orta – Geç Tunç Çağına ve Orta ve Geç Demir Çağı'na tarihlenmektedir (Resim: 6).

No. 78: Sırçan Höyük (Tescilli)

UTMY 36 S 0546709 UTMX 4154610

Sırçan Höyük, Karapınar ilçe merkezinin 20,3 km güneyinde, Ethemin Yaylası ve Girginli Yaylası bölgesinde bulunmaktadır (Resim: 7). Gökğöz Tepesi Höyüğü'nün 6 km batısındadır. Sırçan Höyük yaklaşık olarak 450 m (K-G) and 350 m (D-B) büyüklüğündedir ve 10 metre yüksektir. Herhangi mimari ize rastlanmamıştır. Seramikler Kalkolitik, Eski – Orta – Geç (?) Tunç Çağlarına, ve Erken – Orta ve Geç Demir Çağına tarihlenmektedir (Resim: 8).

No. 79: Halibintol Höyük (Tescilli)

UTMY 36 S 0549665 UTMX 4152927

Halibintol Höyük, Karapınar ilçe merkezinin 19,8 km güneyinde yer almaktadır, alçak ve yayvan bir höyüktür. Halk arasında Serpek Höyük olarak ta bilinmektedir. Höyük ve çevresi günümüzde ekilmektedir, dolayısıyla arkeolojik değerini yitirmiştir. Yaklaşık olarak 308 m (N-S) and 273 m (E-W) büyüklüğünde ve 2 metre yüksektir. Yapı izine rastlanmamıştır. Seramikler Orta ve Geç Demir Çağına tarihlenmektedir (Resim: 9).

TARTIŞMA VE SONUÇ (2019 ARAZİ ÇALIŞMASI)

2019 arazi çalışmasında Karapınar'da araştırılan höyükler Meke Tuzlası ve kraterlerin güneyinde ovada bulunmaktadır. Bu yerleşimler Akgöl'ün ortalama 11 km batısında ve Toros

6 Güneri 1989: 103, Resim: 38.

7 Aşkın ve diğerleri 2018, Ergürer 2018.

Dağlarının eteklerinin yaklaşık 13 km kuzeyinde konumlanmıştır. Bunun yanında yerleşimler yol ağlarının bulunduğu bir noktadadır. Akgöl'ün güney kenarından Ereğli (antik dönemde Herakleia) tarafından gelen yol bahsi geçen yerleşimlerin olduğu bölgeye varır. Buradan da kuzeybatıyı takip ederek Konya'ya (Hitit döneminde Ikkuwaniya, antik dönemde Iconium), güneybatıyı da takip ederek Karaman'a (Hitit döneminde Landa; antik dönemde Laranda) ulaşmak mümkün. Karapınar İlçesinde 2016-2018 yılları arasında araştırılan yerleşimlerin seramikleri incelendiğinde, ETÇ döneminde Karapınar Gölü ve Hotamış Gölü'nün çevresi ve de Akgöl bataklığının kenarları yaşam alanı olarak tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu yerleşimler Orta ve Geç Tunç Çağı'nda da iskan yeri olarak kullanılmaktadır. Demir Çağı'nda yerleşim sayısında artış görülmektedir, ve hem ETÇ'den itibaren yaşanan yerleşimler kullanılmaya devam edilmektedir ve de Konya ve Aksaray'ya giden yol güzergahları üzerinde büyük olasılıkla koruma amaçlı yeni yerleşim ve karakollar kurulmaya başlanır.⁸

2019 arazi çalışmasında incelenen üç yerleşim Meke Dağı'nın güneyinde bulunan bölgede Kalkolitik'ten itibaren iskan izlerinin olduğunu göstermektedir. Sırçan Höyük bu bölgenin önemli yerleşimlerinden biridir. Hem Sırçan Höyük hem de Gökgöz Tepesi Höyük ETÇ'den Demir Çağı'nın sonuna kadar kesintisiz yerleşim göstermektedir. Halibintol Höyük ise büyük olasılıkla Orta Demir Çağı'nda kurulmuş olup o dönemde iskan edilmiştir.

2020 ARAZİ ÇALIŞMASI

2020 arazi çalışması üç ilçede gerçekleştirilmiştir (Tablo :2). Toplam on yeni yerleşim alanının sistematik yüzey araştırması yapılmıştır (Resim :1)⁹. Bunlar Konya İli'nin Ereğli, Karapınar ve Emirgazi ilçelerinde yer almaktadır. Emirgazi İlçesi'nin Karaören Mahallesi'nde Fahri Kaymak adlı vatandaşın evinde Hitit Luvi hiyeroglif yazılı yazılı blok keşfedilmiştir.

Karapınar İlçesinde Oymalı, Merkez, Sazlıpınar, Akçayazı, Kayacık, Dağören, Obruk Platosu (Karapınar Eminyet Müdürlüğündeki memurlarla yeni açılan obruğu görmeye gidilmiştir); Emirgazi İlçesinde Karaören, Eski Yamaç, Merkez, Arısama; Halkapınar İlçesinde İvriz (drone çekimi), İvriz Köy Enstitüsü karşısı alanlar ve Ereğli İlçesinde Belkaya sistematik bir şekilde incelenmiştir.

8 Maner 2019.

9 90. nolu yerleşim önceki yıllarda araştırılmıştı, ama yerleşim numarası verilmemişti, 2020 arazi çalışması sırasında verildi. 91 nolu yerleşim ise yakın zamana kadar höyüktü, ancak park olarak çevre düzenlemesi yapıldığından arkeolojik değeri kaybolmuştur. Ama bölgenin önemli yerleşimi olduğu için genede numaralandırılmıştır (J. Mellaart'ın yüzey araştırmasından veriler mevcut).

Tablo 2: 2020 arazi çalışmasında sistematik yüzey araştırması yapılan yerleşimler

Yerleşim Numarası	Yerleşim Adı	İlçe, Mahalle	Rakım (m)
80	Karaören Yerleşimi	Emirgazi, Karaören	1319
81	Gıcan Kalesi	Emirgazi, Karaören	1539
82	Eski Belkaya Yerleşimi	Ereğli, Belkaya	1196
83	Salma Tepesi	Karapınar, Oymalı	1057
84	Demirtepe	Karapınar, Oymalı	1135
85	Adaca Ağıl Karakol	Karapınar, Oymalı	1102
86	Dağören	Karapınar, Oymalı	1732
87	Oymalı Asar Kale	Karapınar, Oymalı	1183
88	Rakka Höyük	Karapınar, Sazlıpınar	1075
89	Yeşiltepe Höyük	Karapınar, İslık	1009
90	Ovacık Krater Yerleşimi	Karapınar, Yeşilyurt	1548
91	Alitepe Höyüğü	Karapınar Merkez	1023

No. 80: Karaören Yerleşimi (kısmen tescilli)

UTMY 36 S 571572; UTMX 4189180

Karaören daha önce 2016 ve 2018 yıllarındaki arazi çalışması sırasında ziyaret edilmişti. Ancak Geç Antik dönem kalıntılarının genişliği ve de yüzeyde seramiklerin olmaması nedeniyle araştırmalar pek doyurucu sonuçlar vermemiştir. Karaören Karacadağ'ın kuzeyinde bulunan bir köydür ve yerel halkın anlattığına göre 250-300 yıl evvel Geç Antik döneme ait kalıntıların arasına kurulmuştur. Kalıntılar yaklaşık olarak 830 (K-G) x 700 m (D-B) büyüklüğündedir. 2020 arazi çalışmasında Karaören'e tekrar gidişimizin amacı 2015'dan beri kayıp olan Hitit Hieroglif yazılı taşın¹⁰ zamanında nereden, hangi evin önünden bulunduğu öğrenmek içindi. Evin sahibi F. K. ile beraber köye gidilmiştir ve evinin önünde dururken bize yazıtın ikinci parçasını kendisi göstermiştir. Kapının sol üst tarafında köşe taşı olarak kullanılan taş blok kaybolan yazıtın (bundan sonra Karaören 1) bir parçasıdır ve bundan böyle Karaören 2 olarak bilinecektir (Resim: 10). Yazıt dikdörtgen şeklidir, basalt taşındandır ve 82 x 44 x 23,5 cm. boyundadır. Taş hem yan hem arka tarafında Hitit Luvi hieroglifleriyle yazılı olduğu fark edilmiştir. Ancak arka yüzündeki yazı sıva ile kapatılmış.¹¹ Yazıt 8-9 Aralık 2020 tarihinde Konya Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü denetiminde evden sökülmiş ve yerine aynı boyutlarla yeni taş konulmuştur. 2020 arazi çalışmasında Hitit hieroglif yazılı taş keşfedilince, evin arkasındaki alan kısmen araştırılmıştır, ancak özellikle Hitit dönemine tarihlenen herhangi bir kalıntı tespit edilememiştir. Karaören büyük taş yığınlarının ve te-

10 <https://kvmmg.ktb.gov.tr/TR-162927/konya-İli-emirgazi-İlçesi-Karaoren-Köyü'nden-kaybolan-lu-.html>

11 Karaören 1 yazıtı Maner, Weeden ve Alparslan tarafından yayınlanmıştır. Karaören 2 yazıtının yayını Maner, Weeden ve Berger tarafından hazırlık aşamasındadır.

mellerinin yoğun olduğu bir aladır ve yüzey otlarla kaplıdır. Dolayısıyla az sayıda çanak çömlek bulunmuştur. Geç Antik dönem çanak çömleği dışında Demir Çağı ve Geç Tunç Çağı seramiği tespit edilmiştir.

No. 81: Gıcan Kalesi (tescilsiz)

UTMY 36 S 571309; UTMX 4186504

Gıcan Kalesi'nden İbrahim Gündüz "Bütün Yönleriyle Karapınar" adlı kitabında da kısaca bahsetmiştir.¹² Kale Karaören Mahallesi'nin yaklaşık 2,9 km güneyinde dağın yamacına konumlanmıştır ve doğal bir kayalığın üzerine kurulmuştur. Karacadağ'ın batısına hakimdir. Kale yaklaşık olarak 77 (K-G) x 54 (D-B) m büyüklüğündedir. Sur ile çevrilidir ve yer yer 2 metre yüksekliğe kadar korunmuştur (Resim: 11). Kale içinde duvar yıkıntıları dikkat çekmektedir. Karacadağ'ın batısında gelecek düşmanın Karaören'e inmesini engelleyen ve çevreyi de gözetleyen bir kale konumundadır. Tespit edilen seramikler Orta Tunç Çağı, Eski Hitit, Geç Tunç Çağı ve Demir Çağına tarihlenmektedir.

No. 82: Eski Belkaya Yerleşimi (tescilli)

UTMY 36 S 577390; UTMX 4199694

Eski Belkaya Yerleşimi Belkaya Mahallesi'nin yaklaşık 3,7 km kuzeybatısında yer almaktadır. Yaklaşık olarak 505 (K-G) x 700 (D-B) m büyüklüğündedir. Yerleşimin temel kalıntıları görünmektedir. İslami mezar yerleşimin hemen yanında bulunmaktadır. Yerleşimin kuzeyinde muhtemelen taş ocağı olarak kullanılan kayalık vardır. Kayalardaki izler ve delikler buradan sistemli bir şekilde taş çıkartıldığını göstermektedir. Kayalıklardaki sistemli delikler, deliklere bir kalas konularak ve kalasa su dökülerek şişmesiyle beraber kayadan koparılma tekniğini alındığını düşündürmektedir. Kayalığın doğu tarafında büyük kaba taşlardan yapılmış duvar bulunmaktadır. Bu duvar sanki kayalığı çevrelemektedir, ama ne amaçla yapıldığı anlaşılmamaktadır. Bir düşünce, bu duvarın kayalığın korunması ve de belki sadece belirli kişiler veya kabileler tarafından kullanabileceğini işaret etmektedir. Az sayıda Demir Çağı seramiği tespit edilmiştir.

No. 83: Salma Tepesi (tescilsiz)

UTMY 36 S 0575812; UTMX 4172712

Salma Tepesi Oymalı'nın yaklaşık 2,7 km güneydoğusunda bulunmaktadır. Tepede büyük taşlardan oluşan dikdörtge yakın bir yapı bulunmaktadır. Defineciler tarafından kazılmış ve mezar olduğu düşünülmektedir. Nekropol yaklaşık olarak 150 (K-G) x 160 (D-B) m büyüklüğünde bir alana yayılmıştır. Tepenin arka kısmında da mezarlar bulunmaktadır. Seramikler Demir Çağına tarihlenmektedir.

12 Gündüz 1980.

No. 84: Demirtepe (tescilsiz)

UTMY 36 S 0574759; UTMX 4174881

Demirtepe Oymalı'nın 500 m güneyinde bulunur. Burada taştan yapılmış duvar izleri tespit edilmiştir ve Karacadağ'ına giden yolu kontrol eden bir karakola ait olduğu düşünülmektedir. Karakol güneydoğu yönünününden gelenlerin Karacadağ'a olan çıkışını kontrol etmekle yükümlü olduğu düşünülmektedir. Yaklaşık olarak 77 x 55 m büyüklüğündedir. Demir Çağı seramiği tespit edilmiştir.

No. 85: Adaca Ağıl Karakol (tescilsiz)

UTMY 36 S 0576668; UTMX 4176075

Adaca Ağıl yaklaşık olarak 2,7 km Oymalı'dan uzaklıktadır, kuzeydoğusunda bulunur. Orta boy taşlardan, harçsız yapılmış duvarlar bulunmaktadır. Duvarlar üç çember oluşturmaktadır. Demir Çağı seramikleri tespit edilmiştir. Karakol niteliğinde olduğu düşünülmektedir. Bu karakolun da Demirtepe gibi Karacadağ'ına çıkışı kontrol ettiği ve de kuzeye doğru Karacadağ'ın yamacından Emirgazi, Niğde ve Aksaray tarafında giden yolu gözlemlediği düşünülmektedir.

No. 86: Dağören (tescilsiz)

UTMY 36 S 0571697, UTMX 4181153

Dağören T. Callander ve Gertrude Lowthian Bell'in seyyah günlüklerinde yer almaktadır. Callander 1904'te (Callander 1906), Bell ise 1907'de Dağören'e gitmiştir (Ramsay ve Bell 1908).¹³ Marcel Restle ve Klaus Belke Avusturya Akademisi için hazırladıkları Tabula Imperii Byzantini yayını kapsamında ve Anadolu'daki Roma ve Geç Antik harabeleri gezerken Dağören'e gelmişler (Belke ve Restle 1984). Şimdiye kadar burada arkeolojik bilimsel ve sistematik araştırma yapılmamıştır. En azından 20 hektar büyüklüğünde iki tepe arasına saklı önemli bir yerleşimdir. Dağören yerleşimi Hasandağ'ındaki Viranşehir'i (Mokisos) andırmaktadır (Berger 1998). Karacadağ günümüzde koyun ve keçi otlatılması için son derece önemli bir alandır. Çobanlar yılın 9 ayını hayvanlarıyla burada geçirir. Karacadağ'ın daha önceki yıllarda yüzey araştırmasında tespit ettiğimiz Geç Antik Yerleşim kalıntılarını kullanarak kendilerine ağıl ve kulübeler yapmışlardır (örneğin Dağ Gölü tarafında). Dağören'de de durum aynıdır.

Dağören Karacadağ'ın doğusunda, Oymalı'nın yaklaşık 3,4 km kuzeyinde yer alır. Oymalı'dan 4 saatte çıkılıp, 3 saate de Oymalıya inilmiştir. Dağören'deki kalıntılar yaklaşık olarak 280 (K-G) x 276 (D-B) m büyüklüğünde bir alana yayılmaktadır (Resim: 12). Terk edilmiş büyük bir yerleşimdir. Görünürdeki kalıntılar Roma ve Bizans Dönemine aittir, ama

13 Callander 1906: 176-77. Für Tagebücher von Gertrude M. Lowthian Bell siehe: http://gertrudebell.ncl.ac.uk/diary_details.php?diary_id=611.

altında daha eski kalıntıların olduğu kaçak kazılardan tespit edilmiştir. Tepesinde kaleye benzer manastır izleri bulunmaktadır. Buradan Karacadağ'ın doğusu ve buraya bağlı yollar kontrol edilmektedir. Yerleşimin içinde her yer yıkık olsa dahi, evler, kiliseler, sokaklar tespit edilmiştir. Bazı yapılar iki kat, kaçak kazılar arasında tek nefli kiliseler ve süslü mimari parçalar göze çarpmaktadır. Bell burasını ziyaret ettiğinde Hitit kentlerini andırdığını ve burada mutlaka yaşadıklarını yazmıştır. Biz de aynı fikre sahip olsak ta, ancak bu döneme ait ne kalıntı ne de seramik keşfedilmiştir ve burada birkaç gün konaklayıp araştırma yapmak gerekmektedir. Şans eseri Orta Demir Çağına ait bezemeli bir çanak parçası ele geçmiştir; genel olarak alanda olan seramikler Demir Çağı, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenmektedir.

No. 87: Oymalı Asar Kale (tescilsiz)

UTMY 36 S 0575952, UTMX 4174345

Asar Kale, Oymalı'nın doğusunda bulunan tepe üzerinde bulunmaktadır. Oymalı'nın 1,7 km güneydoğusunda bulunur. Duvar temelleri harçsiz, taştan yapılmış. Yerleşim 101 (K-G) x 85 (D-B) m büyüklüğündedir, ve üç bölümden oluşmaktadır. Demir Çağı seramikleri tespit edilmiştir.

No. 88: Rakka Höyük (tescilli)

UTMY 36 S 0516702, UTMX 4170034

Höyük, Sazlıpınar İlçesi'nin ortasında bulunmaktadır ve günümüzde mezarlık olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık olarak 179 (K-G) x 166 (D-B) büyüklüğündedir. Yüksekliği yaklaşık olarak 2 m'dir. Mezarlık höyüğün büyük bir alanını kapsadığından, seramikler mezarlık dışında kalan yamaçlardan toplanmıştır. Herhangi yapı izlerine rastlanmamıştır. Seramikler ETÇ, GTÇ ve Demir Çağlarına tarihlenmektedir.

No. 89: Yeşiltepe Höyük (tescilli)

UTMY 36 S 0532847; UTMX 4160451

Yeşiltepe Höyüğü, İslık - Karapınar karayolu üzerinde bulunmaktadır ve yaklaşık olarak İslık'in 1,9 km kuzeydoğusunda bulunur. Yayvan bir höyüktür. Yaklaşık olarak 126 (K-G) x 136 (D-B) büyüklüğündedir. Yüksekliği yaklaşık olarak 2 m'dir. Herhangi mimari yapıya rastlanmamıştır. Höyük üzerinde bronz bir tabağın (ya da kalkan?) yarısı bulunmuştur. Kalkolitik, Erken Tunç, Geç Tunç ve Demir Çağı seramikleri tespit edilmiştir. İslık Mahallesi'nde küçük bir höyük daha vardır, ancak mısır tarlası içerisinde kaldığı için araştıramamıştır.

2020 ARAZİ ÇALIŞMASI TARTIŞMA VE SONUÇ

KEYAR yüzey araştırma projesinin yedinci arazi çalışması Konya İlinin Ereğli, Karapınar, Halkapınar ve Emirgazi ilçelerinde gerçekleşmiştir. Yüzey araştırmasının amacı bölgenin Eski – Orta – Geç Tunç ve Demir çağlarındaki yerleşim yayılımını, ticari ve siyasi yol

ağlarını ve bölgeler arası iletişim ve etkileşimi anlamaktadır. Toplam on yeni yerleşim tespit edilmiştir ve sistematik yüzey araştırmaları yapılmıştır. Sonuçlar araştırma dönemleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Emirgazi İlçesi'nin Karaören Mahallesi'nde yakl. MÖ 13. yüzyıla tarihlenen Hitit Hiyeroglif yazılı yazıt bir evin duvarında keşfedilmiştir. Karacadağ'ın Emirgazi'ye bakan tarafında bulunan bu yazıtın 20. yüzyılın başında Emirgazi'de keşfedilen yazıtlarla yakından alakalı olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu bölgenin önemli siyasi nokta ve de geçiş bölgesi olduğu düşünülmektedir. Yazıt evden söküldüğü zaman kitabenin uzunluğu tam olarak anlaşılacaktır ve tarihi coğrafya hakkında daha detaylı yorum yapılabilecektir. Karaören ve Emirgazi Hitit döneminden itibaren Karaören'in tepesinde bulunan Gıcan Kalesi tarafından korunmaktaydı. Gıcan Kalesinden tüm vadi net bir şekilde görünmektedir. Gıcan Kalesi bölgenin sur mimarsini, kale yaşamını araştırmak için önemli bir yerdir.

Yüzey araştırmasının bu yılki sonuçlarından biri, Karacadağ'ın doğu yamacına giden yolun çeşitli karakollar tarafından korunduğuna dair kanıtlardır. Oymalı'dan Karacadağ'ın çıkış yolu da muhtemelen buradan korunurdu. Kısa zaman öncesine kadar etrafı bataklık olan Karacadağ'ın özellikle Demir Çağında muhtemelen bataklığın tek kuru olan ve ticaret ve ulaşım için kullanılan yolu korumak amaçlı yapılmışlardır. Bu yolun devamı Niğde ve Aksaray'a bağlanmaktadır.

Karaören'deki yazılı taşın gösterdiği gibi, Antik dönemde Hitit kalıntıları sökülüp devşirme taşı olarak kullanılmıştır. Sonrasında tekrar günümüzde yaşayan vatandaşlar antik kalıntılardan geri kalanı söküp kullanmıştır. Karacadağ'ın tatlı su kaynakları, ormanları, bataklıktan uzak ve küçük baş hayvancılık için son derece uygun olması, günümüzde halen yaşam alanı olarak kullanılmasının sebepleridir. Fakat bu da eski dönemlerden kalan yapı taşlarının günümüzde hala yöresel ev yapımında kullanılmasına yol açmaktadır ve arkeolojik yerleşimleri yok olmakla tehdit etmektedir. Bu konuya yöresel müzeler ve koruma kuruları tarafından bir çözüm getirilmesi gerekmektedir.

2021 ARAZİ ÇALIŞMASI

2021 arazi çalışması KEYAR'ın son sezonu olmuştur. Karapınar ilçesi sınırları içerisinde bulunan Ovacık krateri, Yeşilyurt Mezarlığı, Dağören ve Emirgazi İlçesinde Emirgazi ilçe merkezi, Emirgazi mezarlığı, Mal Tepesi, Dikilli Taş Mevkii, Karaören, Dağören, Gölören, Arısama Kalesi incelenmiştir. 2020'de Emirgazi İlçesi'ne bağlı Karaören Mahallesi'nde Hitit Luvi Hiyeroglif yazıtının bulunması ile acaba bu yazıtın devamı da bulunabilir mi ve de bu bölgede başka Hitit yazıtlarına da rastanabilir mi sorusu oluşmuştu. Karacadağ'da kalıntıların geneli görünürde Geç Roma ve Bizans Dönemine aittir, fakat geçen seneki yazıtın keşfi ise Bizans Döneminde Hitit taşlarını yapı taşı olarak kullandıklarını göstermişti. Yapılan detaylı incelemelere rağmen Hitit ya da Demir Çağı yapı izleri ya da anıt veya yazıt izlerine rastlanmamıştır. Yeşilyurt (Resim: 13) ve Emirgazi mezarlıkları devşirme taşlar için incelenmiştir. Mezarlıklarda Roma ve Bizans Dönemi bir çok devşirme taş tespit edildi, ancak Hitit yazıtı olan ne yazık ki bulunamamıştır.

Emirgazi merkez ilçesi 2015 ve 2016’da incelenmiştir. Ancak 2021’de Karaören’de keşfedilen yazıt Emirgazi’nin tekrar önemi ortaya çıkarmıştır ve Emirgazi’yi ve yakın çevresini tekrar inceleme gereği doğmuştur. Emirgazi’de 20. yüzyılın ilk yarısında toplam altı adet Hiyeroglif yazılı anıt parçası bulunmuştu. Karaören’de bulunanlarla bu bölgedeki yazıt parçası 8’e yükselmiştir. Diğer Hitit bölgelerinde bu kadar çok yazıt bulunmamıştır. Bu yazıtlar Karaören ve Emirgazi’nin Geç Tunç Çağındaki jeopolitik önemini ve özellikle de Hitit döneminde önemini ortaya koymaktadır. Yapılan incelemelerde yeni yazıt parçası bulunmamıştır. Emirgazi beyaz kireç kayalıkların üzerine kurulmuş küçük bir ilçedir ve hemen kuzeyinde Arısama Dağı (diğer adıyla Kötü Dağ) bulunmaktadır. Hem Emirgazi hem Karaören yazıtları bazalt taşından yapıldığından ham maddenin kökeni büyük olasılıkla Karacadağ’dır, çünkü Arısama dağından gelen yapı taşları daha siyah, sık gözenekli ve kısmen kıızıdır. Ancak Emirgazi yazıtlarının aslen Karaören’den mi yoksa buldukları Dikilli Taş Mevkii’nden olup olmadıkları halen araştırılmaktadır.

2021 Arazi çalışmasında yeni bir yerleşimin sistematik araştırması yapılmıştır.

No. 93. Küllütepe Höyük (Tescilli)

36 S 0555 155 UTM 4214084 Rakım 1007 m

Höyük Bucak Yaylası’nda bulunmaktadır (Resim: 1). Emirgazi ilçe merkezinden yaklaşık 10 km kuzeybatıda bulunan küçük bir yerleşimdir. Höyük Eski Karapınar yolu üzerinde yer almaktadır, Aksaray’ı Karapınar’a bağlayan ana hattır. Höyüğün toprağı tamamen küldür, çevresi de küldür. Doğal bir kül tepesi üzerine konumlanmış stratejik bir yerleşimdir (Resim: 14). Mimari izlere veya yapı taşlarına rastlanmamıştır. Tepesinde birçok kaçak kazı vardır. Seramikler Geç Demir Çağı ve Roma dönemidir. Bulunan bir ip baskılı parçanın kesin olmakla beraber Hitit dönemine ait olma ihtimali var.

KAYNAKÇA

Aşkın, E., Kurt, M., Alkan, M., Körsulu, H., Ergürer, H. E., & Ergürer, H. 2017. Karaman İli ve Mersin İli Mut ilçesi antik dönem yerleşimleri ve yerleşim düzenlemesi arkeolojik yüzey araştırması 2016 yılı çalışmaları, *AST*, 35(1), 411-424.

Belke, K. ve Restle, M., 1984. *Tabula Imperii Byzantini 4 Galatien und Lykaonien*, Wien.

Berger, A. 1998. Viranşehir (Mokisos), eine byzantinische Stadt in Kapadokien, *IstMitt* 48, 349-429.

Callander, T. 1906. V. Explorations in Lycaonia and Isauria, 1904. In W. M. Ramsay, *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, Aberdeen, 157-180.

Gündüz, I., 1980. *Bütün Yönleriyle Karapınar*, Konya.

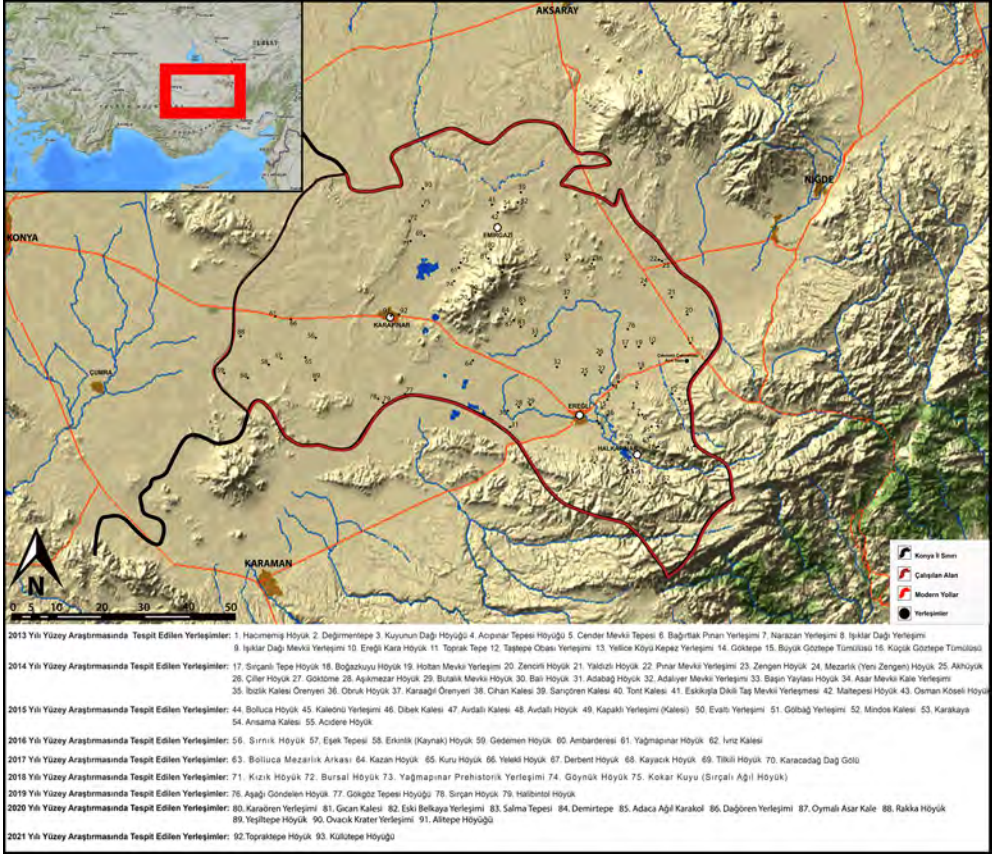
Güneri, S. 1989. Orta Anadolu Höyükleri, Karaman-Ereğli Araştırmaları, *TAD*, 28-29, 97-114.

Ergürer, H. 2018. Gövezli Tepesi Höyük Demir Çağı Seramikleri, *Tüba-Ar*, 22, 63-93.

Maner, Ç. 2019. Inside Tarhuntařša: A Systematic Survey of Karapınar, Konya. The 2017-2018 Field Season of the KEYAR Survey Project, S. R. Steadman, & G. McMahon (eds.), *The Archaeology of Anatolia: Recent Discoveries (2017-2018) Volume III* (pp. 205-217), Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Maner, Ç., Weeden, M., Alparslan, M. 2021. Archäologische Forschungen am Karacadağ

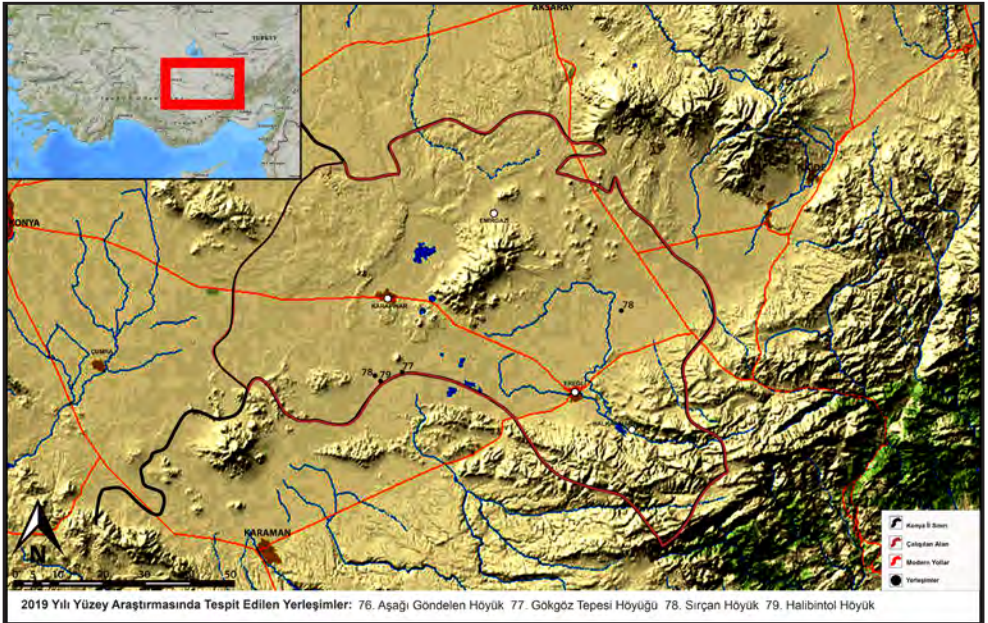
Ramsay, W. M. ve G. L. Bell 1909. *The Thousand and One Churches*, London.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

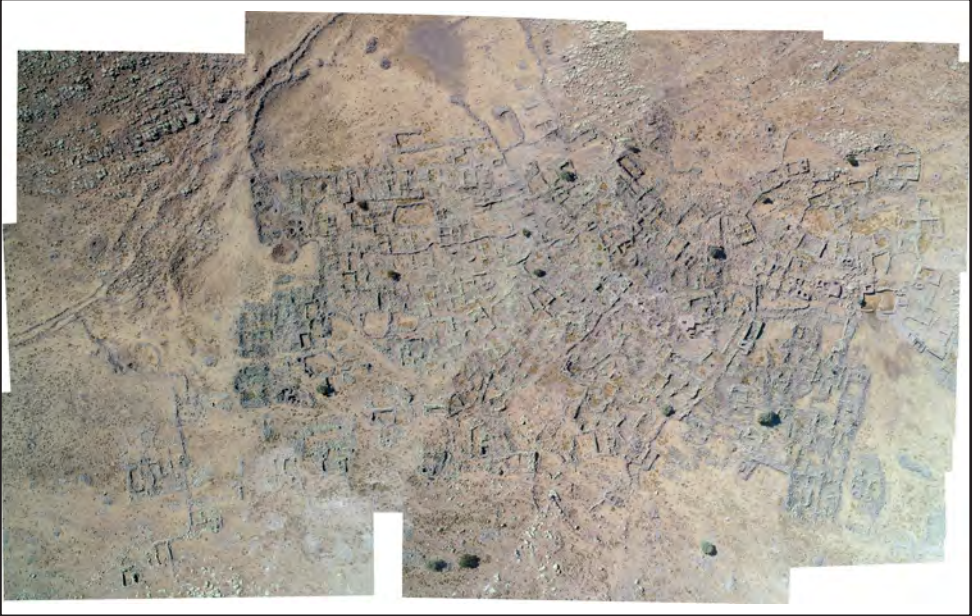
Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

KAYA 2021

Çiler ÇİLİNGİROĞLU¹

Canan KARATAŞ YÜKSEL

Berkay DİNÇER

Cengiz GÜRBİYİK

Ece SEZGİN

İzmir'in Karaburun İlçesi'nde 2015 yılından bu yana devam etmekte olan Karaburun Arkeolojik Yüzeysel Araştırması (KAYA) 2021 sezonu çalışmaları 1-15 Eylül tarihleri arasında gerçekleşmiştir².

Karaburun'un uzun erimli tarihsel süreçlerini peyzaj arkeolojisinin yaygın yaya yüzeysel araştırması yöntemleriyle belgeleyen araştırmada şimdiye kadar Alt Paleolitik Dönem'den Cumhuriyet Döneminin başına uzanan toplam 175 kültür varlığı tespit edilmiştir³.

2021 yılı çalışmaları yarımada'nın kuzeydoğu, kuzeybatı ve güneybatı kıyı kesimlerinde yoğunlaşmakla birlikte, iç kesimde kalan Parlak Mahallesi Sazadın Deresi Vadisi ve Eğlenhoca Mahallesi Yukarı Ovacık mevkileri de taranmıştır. Ayrıca Karaburun İskelesi'nin karşısında yer alan Büyük Ada'nın neredeyse tamamı bu sezon taranmıştır.

2021 araştırma sezonunda ikisi yeniden ziyaret olmak üzere toplam on iki yüzeysel araştırması biriminde (SU-Survey Unit) gezilmiş, toplam 29 arkeolojik alan (POI-Point of Interest) kayıt altına alınmıştır. Aşağıda 2021 sezonunda tespit edilen arkeolojik ve tarihi kalıntılar SU ve POI numaralarına göre sunulmaktadır (Resim: 1).

52 No'lu Yüzeysel Araştırması Birimi

POI.21.148

Bozköy Mahallesi Akçakilise Mevkii'nde, Bozköy Köprüsü olarak bilinen alanın yakınında, 51 m rakımda dağınık bir buluntu alanıdır. Alanda herhangi bir mimari kalıntı gözlenmemiştir. Bununla birlikte kalker ana kaya üzerinde, kuzey-kuzeydoğu eğimli yamaçtaki

- 1 Çiler Çilingiroğlu, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi, Bornova-İzmir. Canan Karataş Yüksel, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Hatay. Berkay Dinçer, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Laleli-İstanbul. Cengiz Gürbiyik, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yunusemre-Manisa. Ece Sezgin, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Muğla.
- 2 Araştırmaya Bakanlık temsilcisi olarak katılan Sayın Seval Tan'a desteği ve dostluğu için içtenlikle teşekkür ederiz. Ekip üyeleri: Koç Üniversitesi Dr. Öğr. Üyeleri Matthew Harpster ve Michael Jones; Doktora öğrencisi Dilara Nil Koçak; Ege Üniversitesi yüksek lisans öğrencileri Gizem Akcan; Nilüfer İdikut, Arkeolog İrem Karaarslan ve Mimar Cemre Akman. Tüm ekip üyelerine değerli katkıları için teşekkür ederiz.
- 3 Tüm yayınlarımıza web sitemizden erişebilirsiniz: karaburunyuzey.wordpress.com

toprak dolgu içinde az sayıda yontma taş (n=27) ve çanak çömlek (n=4) parçaları bulunmuştur. Yontma taşlar, çakmak taşından üretilmiş ve beyaz patinalıdır (Resim: 2). Tarihlendirme yapmak mümkün olmasa da, daha önce yarımada keşfettiğimiz Epipaleolitik Dönem yontma taşlarına genel olarak benzemektedir⁴. Çanak çömlek parçaları ise Roma ve Osmanlı Dönemlerine tarihlenmektedir.

POI.21.149

Bozköy Mahallesi, Örenyeri Mevkii'nde zeytinlik içinde, 39 m rakımda yer alan dağılık buluntu alanıdır (Resim: 3). Alanda yoğun miktarda çanak çömlek (n=125), çatı kiremidisi (n=12) ve az sayıda yontma taş (n=3) bulunmuştur. Çanak çömlekler ve çatı kiremitleri Roma Dönemi ve Geç Osmanlı Dönemi (19. yüzyıl) tarihlenmektedir. Yontma taşların dönemi belirsizdir.

76 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

POI.21.150

Parlak Mahallesi, Köyiçi Mevkii'nde yer alan ve kilise olarak tespit edilen mimari kalıntıdır. Parlak köyünün eski Rum Mahallesi içinde yer alır. Kilisenin yeri köyün sakinleri tarafından ekibimize gösterilmiştir.

Yerel kayrak taşından yapılan kilise neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Bununla birlikte var olan duvar kalıntılarında yer yer sıvalar gözlenmiştir. Yaklaşık kare planlı yapının girişi batısında yer almaktadır. Yapının içinde define çukurları tespit edilmiştir. Günümüzde alanın üzeri bitkilerle kaplıdır. Kilise yapısı 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir.

POI.21.151

Parlak Mahallesi Köyiçi Mevkii'nde, su deposu ve çamlık olarak geçen alanda, 202 m rakımda bulunan bir yel değirmenidir. Yuvarlak planlı yapının iç çapı 3.8 m., duvar kalınlığı 0.85 m. ve duvarının korunan yüksekliği 2.6 m.'dir. Kayrak taşla inşa edilmiş yapının iç ve dış duvarlarında yer yer sıva korunmuştur. Yapının kapı genişliği 1.23 m.'dir. Yapı içinde bulunması gerekli değirmen taşı yerinde yoktur. Günümüzde içi çöp doludur. Yapının Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerinde kullanım gördüğü düşünülmektedir.

POI.21.152

Parlak Köyü Köyiçi Mevkii'nde, makilik bir alanda, 222 m rakımda bulunan bir yel değirmenidir. Yuvarlak planlı ve duvarları sıvalı yapı büyük oranda tahrip olmuş durumdadır. İç çapı 3 m., duvar kalınlığı 1.1 m. ve duvarının korunan yüksekliği 3.1 m.'dir. Yapının girişi batı-güneybatı yönlüdür. Korunan değirmen taşının boyutları 63X30 cm. olarak ölçülmüştür. Yel değirmeni Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerine tarihlenmektedir.

4 Çilingiroğlu vd. 2020

POI.21.155

Parlak Köyü Köyiçi Mevkii'nde, 210 m. rakımda, iyi korunmuş durumda bir zeytinyağı işliğidir. İşlik, iki birim halinde düzenlenmiştir. Birimlerden ilki 5X9 m.; diğeri ise 7X9 m. ölçülerindedir. Yapının bir biriminde demir pres makinesi yer almaktadır. Diğer yapıda ise öğütme taşları görülmektedir. Yapı bölgeye özgü yerel kayrak taşından inşa edilmiştir. Girişi doğu cepheden sağlanmıştır. İşlik Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde kullanım görmüştür.

POI.21.156

Parlak Mahallesi Köyiçi Mevkii'nde, 209 m. rakımda yer alan diğer bir zeytinyağı işliğidir. Dikdörtgen planlı yapı kuzey-güney yönlü konumlanmıştır. Kayrak taşlarla inşa edilmiş yapı tek bir birimden oluşmaktadır. Girişi güneyde yer almaktadır. Demir pres makinesi ve öğütme taşları korunmuş durumdadır. Yapıda dört pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı cephesinin içinde ve dışında birer tane örme taştan yuvarlak formlu su kuyusu vardır. Yapının içinde bir dinlendirme havuzu yer almaktadır. İşlik Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde kullanım görmüş, daha sonra terk edilmiştir.

*77 No'lu Yüzey Araştırması Birimi**POI.21.153*

Parlak Köyü Alan Mevkii'ndeki bir tarlada 182 m. rakımda bulunan bir su kuyusudur. Kayrak taşlardan inşa edilmiş yapı yuvarlak planlıdır ve iç çapı 0.54 m.'dir. Derinliği en az 2.2 m. olarak ölçülmüştür. Çevresinde bulunan çanak çömlekler ve çatı kiremitleri bu yapısının Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Döneminde kullanım gördüğüne işaret etmektedir.

POI.21.154

Parlak Köyü Alan Mevkii'nde, 178 m. rakımdaki makilik bir alanda köye ait eski mezarlık alanıdır. Alanda modern mezarların yanı sıra Geç Osmanlı Dönemi'ne ait mezar taşları yer almaktadır.

*79 No'lu Yüzey Araştırması Birimi**POI.21.157,158,159,160*

Saip Mahallesi Yalı Mevkii ve İskele Mahallesi Azmak Mevkiilerinde, düz bir kalker kalyağın üzerinde konumlanmış bir kaledir (Resim: 3). Kaleye ait mimari kalıntılar dört farklı alan numarası ile kayıt altına alınmıştır. Kale içinde yer alan iki mimari yapı POI.21.158 ve POI.21.159 olarak belgelendi. Kalenin sur duvarı POI.21.160 ve kale sur duvarı içinde herhangi bir mimari öge ile ilişkilendirilmemiş buluntular POI.21.157 alan numaraları ile kaydedilmiştir.

Kalenin Doğu ucunda zeytinlik olarak kullanılan alanda yoğun miktarda Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait çanak çömlek parçaları (n=289) ve çatı kiremitleri (n=106) bu-

lunmuştur. Batısında ise 32 m rakımda mimari yapı kalıntıları ve bunlarla ilişkili olarak yüzeyde dağınık olarak çanak çömlekler (n=118), çatı kiremitleri (n=92), sürtmetaş (n=3) ve pişmiş toprak objeler (n=2) görülmüştür. İşlenmiş bir mimari parça da belgelenmiştir.

Tespit edilen yapılardan kuzeyde yer alanı kuru moloz taştan inşa edilmiş ve tamamen tahrip olmuştur. Tek duvar sırası korunmaktadır. Yapı, konumu itibariyle Karaburun merkezine ve iskeleye hakimdir. Söz konusu yapının güneyinde, yığın halinde çok sayıda moloz taş, az sayıda işlenmiş mimari parça vardır. Yapının önünde daha geç döneme ait tarım terasları görülmektedir. Bu alandan da çok sayıda çanak çömlek (n=86), çatı kiremidi (n=34), cam obje (n=2) ve künk parçaları (n=2) ele geçmiştir. Yapının batısında yuvarlak yapan, kapısı belli olan bir sur yapısı yer almaktadır. Sur yapısının üzeri günümüzde tamamıyla bitki örtüsüyle kaplıdır ve mimari kalıntılar oldukça zor seçilebilmektedir. Sur duvarı çevresinde ve yamaçlarda 35 çanak çömlek, 120 çatı kiremidi ve 8 mimari parçaya rastlanmıştır.

Aynı yerde Alt Paleolitik Döneme ait bazalttan üretilmiş düzeltilmiş doğal parça bulunmuştur.

Alanın tamamında bulunan çanak çömlekler tipolojik olarak homojen nitelik sergilemektedirler. Bunların bir kısmı Phokaia Geç Roma Kırmızı Astarlı seramikleri olarak adlandırılan ve M.S. 5-7. yüzyıllara tarihlenen seramiklerdir (Resim: 4). Aynı tipte seramiklere daha önce yarımadaanın birçok noktasında rastlamıştık⁵. Yine aynı tarihlere ait çok sayıda çatı kiremidi, günlük kullanıma yönelik pişirme ve servis kapları bulunmuştur. Tüm bu verilerden yola çıkarak kaleyi Geç Roma Dönemi'ne tarihlendirmek mümkündür.

27 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

POI.21.161

Eğlenhoca Mahallesi Aşağı Ovacık Mevkii'nde yapılan yaya taramasında 280 m. rakımda, bağılık bir alanda konumlanan yapıdır. Kuru duvar tekniğiyle, toprak harçlı ve moloz ve kabayonu taşlarla inşa edilmiş yapının boyutları 4.5X2.5 m., korunan duvar yüksekliği 1.7 m.'dir. Bağ evi olarak kullanıldığı düşünülen yapının güneyinde tarım terası ve bir ağıl (3.8X2 m.) tespit edilmiştir. Ev içinde defineci çukurları gözlenmiştir. Evin çevresinde çanak çömlekler, çatı kiremitleri, at nalları, bağ bıçağı gibi tarımla ilişkili buluntular gözlenmiştir. Buluntular ile yapının mimari özellikleri Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi özellikleri göstermektedir.

80 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

POI.21.162

Eğlenhoca Mahallesi Yukarı Ovacık Mevkii'nde, 396 m. rakımda yer alan bir çeşme yapısıdır. Yol üzerinde konumlanmış çeşme kabayonu, moloz taştan inşa edilmiştir ve harçlıdır.

5 Aktaş vd. 2019

Dikdörtgen şeklinde, kemersiz, iki yanı yalıklı ve *spolia* malzemeyle aynası yapılmıştır. Çeşmenin çevresinde az sayıda çanak çömlek ve çatı kiremidi bulunmuştur. Çeşme yapısı Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlenmektedir.

POI.21.163

Eğlenhoca Mahallesi Yukarı Ovacık Mevkii'nde, 397 m. rakımda yer alan bir bağ evidir. Mimari kalıntılar dikdörtgen planlı ve üç odalı bir yapıya işaret etmektedir. Duvarlar kaba yonu taşlarla örülmüştür. Yapının iç duvar kalınlığı 0.5 m., dış duvar kalınlığı 0.65 m.'dir. Yapı 11X9.5 m. boyutlarındadır (Resim: 10). Bina içinde yoğun olarak Roma Dönemi'ne ait çatı kiremitleri (n=51), yeşil-sarı sırlı Osmanlı Dönemi çanak çömlek parçaları (n=17) bulunmuştur.

81 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

POI.21.164

Parlak Mahallesi Sazadın Deresi Mevkii'nde, Salman baraj gölünün kuzeydoğusundaki 82 m. rakımlı bir vadi ve dere yatağı içinde konumlanmış su değirmenidir (Resim: 5). Yapıya ait mimari kalıntılar günümüzde yapısal bütünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Türbin tipi su değirmenleri sınıfına giren yapının büyük bir su kulesi vardır. Kulenin batısında ise iki birimli değirmen bölümü yer almaktadır. Bu odanın boyutu 3.68X3.2 m.'dir. Yapı, köşelerinde düzgün kesme taş, diğer yerlerinde kabayonu ve moloz taşla örülmüştür. Kulenin içi bütünüyle sıvalıdır. Değirmen biriminin üst örtüsü ve su kanalının bir bölümü tahrip olmuştur. Değirmenin doğusunda geniş bir su kanalı tespit edilmiştir. Değirmen yapısı Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerine tarihlenmektedir.

82 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

POI.21.165

Urla-Karaburun ilçe sınırında, Balıklıova Mahallesi Küçüksıralı Mevkii sınırlarında kalan ve içinde balık çiftliği bulunan bir alanda tam kıyı üzerinde birbirine yakın olarak iki mimari yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Sarnıç olduğunu değerlendirdiğimiz yapılardan birinin planı yuvarlaktır. Çapı 1.9 m. olup moloz taştan inşa edilmiştir. Duvarının korunan yüksekliği 0.8m.'dir. Denize bakan tarafta bir girişi bulunur.

Diğer yapı, 4.6X7.5 m. boyutlarında ve yine yuvarlak planlıdır. Sarnıcın 18 m. kadar kuzeyinde yer alır. Bu ikinci yapının işlevi belirsizdir. Çevrede herhangi bir arkeolojik buluntu ya rastlanmamıştır. Yuvarlak planlı sarnıç mimari özellikleri bakımından Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemlerine tarihlenmektedir.

POI.21.166

Balıkliova Mahallesi, Küçükırsalı Mevkii'nde, balık çiftliği içinde ve kıyı boyunca Roma Dönemi'ne ait çatı kiremitleri ve çanak çömleklerin tespit edildiği alandır. Burada belirgin bir mimari kalıntı tespit edilmemiştir. Kıyının hemen arkasında kalan zeytinli sürülmüş tarlada da dağınık olarak Antik Dönem çatı kiremitleri ve çanak çömlekleri görülmüştür. Bunlardan bir tanesi sırlı olup geriye kalan 92 parça Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

POI.21.167

Eğlenhoca Mahallesi Kemerdağı Mevkii'nde, Akua Balık Çiftliği içinde ve tam kıyıda dağınık halde aşırı çakıllaşmış çatı kiremidi (n=9), çanak çömlek (n=11), bir künk parçası ile iki yontma taş parçanın bulunduğu alandır. Yontma taşlardan biri Orta Paleolitik Dönem özellikleri göstermektedir. Kahverengi çakmaktaşıdan üretilmiş olup tamdır. Yüzeyi aşırı aşınmış ve sahil çakılına dönüşmüştür. Yine de yonga özelliği ve dış yüzdeki çıkarımları belirgindir. Alandaki diğer buluntular ise Roma Dönemi'ne tarihlenmektedir.

*83 No'lu Yüzey Araştırması Birimi**POI.21.168*

Küçükbahçe Mahallesi Karareis Mevkii'nde, 20 m. rakımlı makilik bir alanda Batıya doğru bakan bir yamaç üzerinde belli belirsiz mimari kalıntılar ile arkeolojik buluntuların tespit edildiği alandır. Alanda 12 m. uzunluğunda bir duvar ve çatı kiremitleri (n=58) bulunmuştur. Ele geçen çanak çömlekler (n=82) içinde sarı-yeşil sırlı parçalar ve *pthos* parçaları yer almaktadır. Arkeolojik buluntular alanın Roma ve Osmanlı Dönemlerinde kullanıldığına işaret etmektedir.

POI.21.169

Küçükbahçe Mahallesi, Karareis Mevkii'nde, makilik bir alanda konumlanmış bir yapıya ait mimari kalıntılardır. Yapının boyutları 3.3X3.9 m., duvar kalınlığı 0.62 cm.'dir. Yapının 9 m. güneyinde yuvarlak planlı tuvalet yapısı görülmektedir. Çevrede yeşil ve sarı renkli sırlı çok sayıda çanak çömlek (n=144), çatı kiremidi (n=13) ve mavi renkli cam objeler (n=3) tespit edilmiştir. Tüm bulgular yapının M.S. 19. yüzyıl sonuna ait olduğunu göstermektedir.

POI21.170

Küçükbahçe Mahallesi, Kocadere Mevkii'nde, Güzelkent Sitesi sahili üzerinde kısmen suyun altında kalan, dalgakıran olarak değerlendirdiğimiz bir mimari kalıntıdır. Yapı, 12-15 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğinde ve 2 m. çapında iri taşlarla örülmüştür. Kayaların üzeri patinalıdır. Yakın çevrede Roma-Bizans Dönemi çanak çömlekleri olsa da doğrudan yapıyla ilişkili arkeolojik buluntuya rastlanmamıştır.

POI.21.171

Küçükbahçe Mahallesi, Kocadere Mevkii'nde, Güzelkent Sitesi sahili üzerinde, 9 m. rakımlı alanda yer alan bir mimari yapıdır. Yapının duvarları horasan harçlı, kabayonu, büyük boyutlu taşlarla örülmüştür. Duvarın güneyinde 1 m. çıkıntı yaparak kesitin içine giren yarım daire şekilli çapı 2 m. olan bir duvar daha yer almaktadır. Yapı kalıntılarının olduğu alanda çatı kiremitleri (n=27) bulunmuştur. Alandan ele geçen çanak çömlekler (n=28) aşınmış durumdadır. Yapı büyük olasılıkla Antik Dönemde kullanım görmüştür.

84 No'lu Yüzey Araştırması Birimi

2021 sezonunda ilk defa olarak Karaburun iskelesinin karşısında yer alan Büyük Ada'yı ziyaret etme fırsatı elde ettik. Neredeyse tamamı yaya olarak taranan adada Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait kalıntılar keşfedilmiştir. Bugün üzerinde sadece keçilerin ve kuşların barındığı Büyükada'nın, Antik kaynaklarda ismi geçen "Sidousa" (Σίδουσα) antik kenti olabileceği önerilmektedir⁶.

POI.18.83

İskele Mahallesi, Saip İskele Mevkii'nde yer alan, Büyük Ada'da kıyı üzerinde, Karaburun iskeleye bakacak şekilde konumlanan koydaki Antik Dönem yerleşimidir. Kıyıyı çevreleyen kalker anakaya üzerinde mimari yapı kalıntıları günümüzde halen görünür vaziyettedir. Alanda yapılan taramada 275 adet çanak çömlek, 248 adet çatı kiremidi, altı adet sürtmetaş, iki adet metal ve bir cam obje kayıtlara geçmiştir. Çanak çömlekler Geç Roma-Erken Bizans, Bizans ve Osmanlı Dönemlerine ait özellikler göstermektedir (Resim: 6). Bizans Dönemine ait tipik örnekler ise M.S. 13. yüzyıla tarihlenmektedir.

Adadaki tarama sırasında 1816 tarihli madeni bir para ele geçmiştir. Avusturya İmparatorluğu'nun (1806-1857) çift başlı kartal ve kral taçlı armasını taşıyan bu paranın arka yüzünde "Bir Kron" (*Ein Kreuzer*) ifadesi yer alır. Paranın üzerinde net bir şekilde "K.K. Oesterreichische Scheidemünze" ifadesi okunmaktadır. K.K. kısaltması, "Kaiserlich und Königlich" anlamında olup Kaiserlich, Avusturya imparatorunu, Königlich ise Macaristan kralını ifade etmektedir. Bu para envanterlik eser olarak Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir.

POI.21.172

İskele Mahallesi, Saip İskele Mevkii'nde yer alan Büyük Ada'nın 41 m. rakımlı doğal düzlük bir alanında, dağınık halde ve yoğun miktarda arkeolojik buluntunun tespit edildiği alandır. Alandan 152 adet çanak çömlek, 117 adet çatı kiremidi, 1 adet cam ve 1 pişmiş toprak obje ele geçmiştir. Buluntu alanı, adanın her yerine hakim yüksek bir konumda yer almaktadır. Bu alanda mimari kalıntı tespit edilmemiştir. Bu durum alanı kaplayan yoğun makilikle ilişkili olabilir. Buluntular alanın Roma Döneminde kullanımına işaret etmektedir.

6 Talbert 2000: 852, Map 56.

POI.21.173

İskele Mahallesi, Saip İskele Mevkii'nde yer alan Büyük Ada'nın Kuzeydoğu kesiminde, tam sahil üzerinde sarnıç olarak değerlendirdiğimiz mimari bir yapıdır. Yuvarlak planlı, iyi korunmuş yapının boyutları 3.4X3.8 m.'dir. Girişi 1.3 m. olup denize doğru bakmaktadır. Kabayonu taşlarla örülmüş sarnıç kireçli harçlı duvarlara sahiptir. Yapının iç duvarları sıvalıdır. Duvarın korunan yüksekliği 1.4 m. olup dokuz sıra taş korunmuştur. Duvar kalınlığı ise 50 cm.'dir. Sarnıç yapısı olasılıkla M.S. 19. yüzyıl sonuyla M.S. 20. yüzyıl başlarına aittir.

POI.21.174

İskele Mahallesi, Saip İskele Mevkii'nde yer alan Büyük Ada'nın güneyindeki bir su yapısıdır. Yuvarlak planlı, kabayonu taşlarla örülü, harçlı yapının üç sıra duvarı korunmuştur. Yapının içi moloz ve küçük taşlarla dolmuştur. Olasılıkla sarnıç olarak işlev görmüş ağız denize bakan yapının M.S. 19. yüzyıl sonuyla M.S. 20. yüzyıl başlarında kullanıldığı düşünülmektedir.

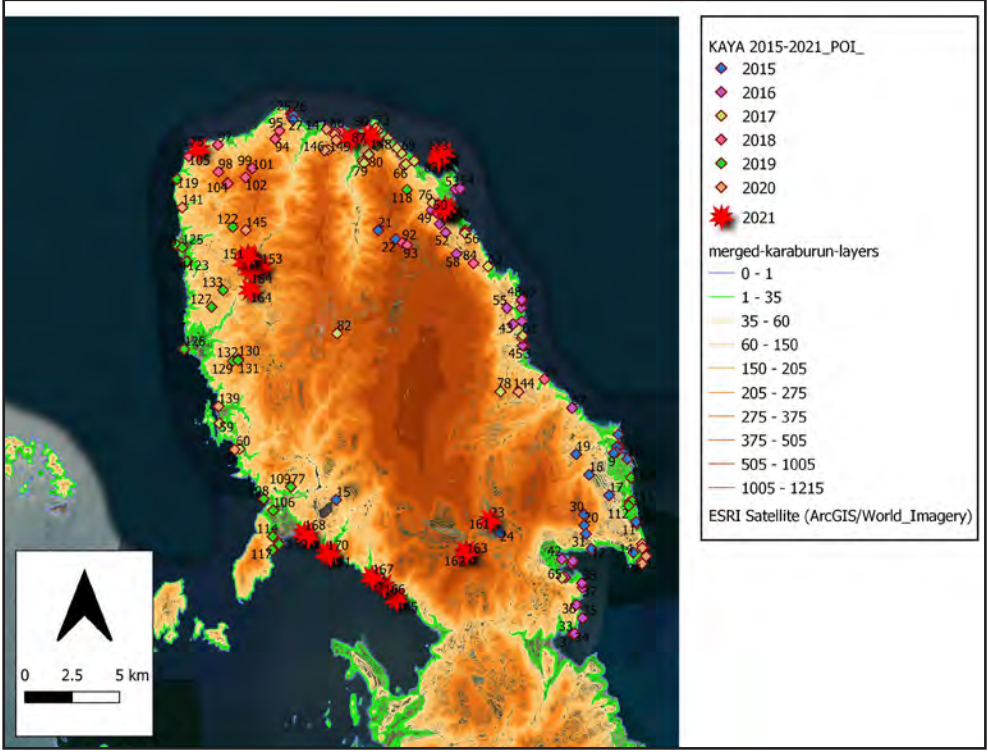
2021 çalışmalarıyla birlikte Karaburun İlçesi'nin kıyı kesiminin yaya taraması sonlanmıştır.

KAYNAKÇA

Aktaş, R., E. Sezgin, Ç. Çilingiroğlu, 2019. "İzmir-Karaburun Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Roma Dönemi Seramikleri", *OLBA* 17: 369-412.

Çilingiroğlu, Ç., M. Kaczanowska, J. Kozłowski, B. Dinçer, C. Çakırlar ve D. Turan, 2020. "Between Anatolia and the Aegean: Epipalaeolithic and Mesolithic Foragers of the Karaburun Peninsula", *Journal of Field Archaeology* 45.7: 479-497.

Talbert, R.J.A. (Ed.), 2000. *Barrington Atlas of the Greek and Roman World*. (Princeton University Press.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

TARSUS İLÇESİ HİTERLANDI 2021 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Deniz KAPLAN*

Şener YILDIRIM

N. Cansu ESENLİ

Tarsus'un dağlık coğrafyasındaki kültür varlıklarının araştırılması amaçlanan "Tarsus İlçesi Hinterlandı Arkeolojik YüzeY Araştırmaları" 2021 yılı çalışmaları¹, 08.06.2021-25.06.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2021 yılı çalışmalarına, Tarsus Müzesi Uzmanlarından Arkın SERİNEL bakanlık temsilcisi olarak eşlik etmiştir. 2021 yılı bir ekip ile katılım sağlanmıştır. Doç. Dr. Deniz KAPLAN başkanlığında yürütölen çalışmaya, Mersin Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Şener YILDIRIM incelenen alanların geç antik dönemdeki kullanımları konusunda katkı sağlamıştır. Ayrıca Lisans Öğrencisi Alişer ALICI, Kamer KIYGA ve Yüksek Lisans öğrencisi N. Cansu ESENLİ ekip üyeleri olarak çalışmaya katılmıştır.

2021 yılı çalışmaları kapsamında araştırma alanının batısındaki Taşçılı, Tepetaşpınar, Kaklıktaş, Pirömerli, Dorak, Böğrüeğri, Boztepe ve araştırma alanının doğusundaki Kü-tüklü, Tepeçaylak, Topçu, Muratlı, Aladağ, Cırbıklar, İncirgediği ve Avadan Mahallelerinde incelemeler yapılmıştır. 2021 yılı çalışmaları kapsamında daha önce keşfi gerçekleştirilen; ancak çalışmaları henüz bitirilmemiş noktalar ziyaret edilerek araştırmalar sürdürölmüştür. Bu kapsamda Sıraköy Mahallesi'ne bağlı Kümbet Mevkii'de yayın aşaması için belgeleme çalışmaları tamamlanmıştır.

Tarsus kent merkezinin 20 km kuzeybatısında Kaklıktaş Mahallesi ve ona bağlı mevkii-lerde incelemeler yapılmıştır.

Kaklıktaş Mahallesi'nin yaslanmış olduğu Pazargedigi Mevkii olarak adlandırılan 660 m rakımlı köye hakim olan burun üzerinde incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler esnasında taş kesim alanları ve iki adet boyutları yaklaşık 1 m çapında ağız yuvarlak formlu, ölçülebilir derinliği 2 m olarak saptanan sarnıçlar tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Alanda yapılan tespitler arasında tarihlenebilir küçük buluntulara rastlanmıştır. Bunlar içerisinde bir

* Doç. Dr. Deniz KAPLAN, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakötesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü Yenişehir/MERSİN. E posta: Dr. Öğr. Üyesi Şener YILDIRIM Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakötesi Sanat Tarihi Bölüü, Çiftlikköy Kampüsü Yenişehir/MERSİN. E posta: N. Cansu ESENLİ, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakötesi Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü Yenişehir/MERSİN. E posta: cansuuesenli@gmail.com

1 Verdikleri izin dolayısıyla Umüt Görgöülü şahsında Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar Dairesine; maddi desteklerinden dolayı Mersin Üniversitesi Rektörü Ahmet ÇAM-SARI'ya, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı Vahap SEÇER'e ve sponsorluğumuzü üstlenen Tarsus Ticaret ve Sanayii Odası adına Ruhi KOÇAK ve Fuat TOGO beyfendilere şükranlarımızı sunarız.

adet DSA kaide-gövde parçası dikkat çekicidir. Ayrıca parçalar halinde DSA seramikler de tespit edilip belgelenmiştir. Söz konusu buluntular, burada M.Ö. 2. ve M.S. 2. yüzyıllar aralığında iskânın gerçekleşmiş olduğuna işaret etmektedir.

Kaklıktaş Mahallesi'nin güneybatısında yer alan Çartmık Tepesi'nin köye bakan doğu eteklerinde dört adet kaya mezarı görülmüştür. Kaya mezarların kapı açıklığı 75x55 cm, mezar iç ölçüleri 255x220 cm ebatlarındadır. Mezar içlerinde üçer adet ölü yatağı bulunmaktadır. Her bir yatağın genişliği 80 cm ve ortadaki koridor ise 55 cm'dir. Söz konusu mezarların hem kapı açıklığının hem de iç ölçülerinin ve yatak sayısındaki benzerlikler dikkate alındığında çağdaş oldukları anlaşılmaktadır. Bu mezarlar olasılıkla Roma İmparatorluk Dönemine aittir.

Kaklıktaş Mahallesi'nin güneydoğusundaki iki doğal kayalık alandan oluşan ve köylüler tarafından Nazlıtaş olarak adlandırılan alanda, dokuz adet işlik tespit edilmiştir. Bunların hepsi basit tipte işlikler olup ezme düzlemi ve toplama fiçisinden oluşmaktadır.

Kaklıktaş Mahallesi'nin 2 km kuzeybatısında Çaltıalanı Mevkii'nde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu alanda *fulcrum* delikleri korunmuş, dikdörtgen toplama fiçisi ve ezme düzleminden oluşan altı adet işlik tespit edilmiştir.

Çaltıalanı Mevkii'ndeki işliklerin kuzeybatısında yapılan incelemeler esnasında, Tarsus Hinterlandı yerleşimleri ve yol ağlarının ilişkilerini anlaşılması hususunda önemli bir keşif gerçekleştirilmiştir. Çaltıalanı Mevkii'nin bulunduğu düzlükte tarım arazileri içerisinde bir antik yol kalıntısı tespit edilmiştir. Yol, Kaklıktaş-Dorak-Böğrüeğri ve Boztepe Mahallelerini birbirine bağlayan günümüz yoluna paralel bir şekilde uzanmaktadır. Kuzey-güney aksında uzanan yolun korunma durumu kısmen iyidir. Tespit edilmeyen kısımları hem güney hem de kuzey yönde günümüz yolunun altında kalmaktadır. Dolayısıyla günümüz yolunun, antik rota ve yol üzerinde yaşamaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu antik yolun görülebilen en dar yeri 2 m, en geniş yeri ise 4 m'dir. Yolun mimarisine ilişkin veriler açık bir şekilde görülmektedir. Kısmen taş döşeli olan yol, yer yer anakayanın düzeltilmesi ve yer yer ufak taşların yerleştirilmesi ile inşa edilmiştir. Yolun doğu sınırında belli noktalarda yolun kodunun sağlanması için blokajlar görülmektedir.

Tarsus kent merkezinin 22 km kuzeybatısında Tepetaşınarı Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Tepetaşınarı Mahallesi içinde beş adet yerel kireç taşı malzemenen çalışılmış künk bulunmuştur. Hepsisi aynı ölçülerde olup dikdörtgen formudur. Ölçüleri 50x30 cm'dir. Suyun aktığı oluk 13 cm çapındadır. Tepetaşınarı Mahalle merkezinin konumlandığı ve yaslanmış olduğu zirve noktadaki Gölcük Mevkii'nde iki adet işlik tespit edilmiştir. Arazinin genelinde *dolmen* adı verilen kırmızı toprağa sahip çöküntü alanları içerisinde düzeltili yonga, çekirdek veya el baltası olarak kullanılmış Orta Paleolitik döneme ait taş aletler tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra söz konusu alanda doğu-batı doğrultusunda uzanan genişliği 2 ile 4 m arasında değişen kısmen anakaya kısmen düzgün ya da düzgün olmayan taşlarla oluşturulmuş antik yol keşfedilmiştir. Söz konusu yol CORS ile okunarak uluslararası konumda yeri belirlenmiştir.

Tarsus kent merkezinin 24 km kuzeybatısında bulunan Dorak Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Dorak Mahalle merkezinin yaklaşık 2 km doğusundaki Kızılalan Mevkii'nde bir adet işlik görülmüştür. Dorak Mahallesi merkezinin 2 km batısında Deliçay Vadisi'ne bakan kuzey yamaçta Küllün olarak adlandırılan mağara ziyaret edilmiştir. Mağara içerisinde herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Ancak mağaranın çevresinde çok yoğun katkı maddeli çark izleri bulunmayan kap parçaları görülmüştür. Söz konusu örnekler Neolitik-Kalkolitik Çağlara aittir.

Tarsus kent merkezinin 32 km kuzeybatısında Böğrüegri Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Böğrüeri Mahalle merkezinin 1 km kuzeyinde ve Taşarası Mevkii'nde dört adet kaya mezarı belgelenmiştir. Mahalle merkezindeki kaya mezarı içerisinde bir mezar yatağı bulunmaktadır. Kapısı 90x50 m ölçülerindedir. Genişliği 1.20x2 m ebatlarında olup yüksekliği 1 m'dir. Taşarası Mevkii'ndeki 1 No'lu kaya mezarı 70x50 cm kapı açıklığına sahiptir. Yatak kısmı tamamen tahrip olmuş durumdadır. 2 No'lu kaya mezarı 110x50 cm kapı genişliğine sahiptir. Mezar içerisinde bir adet ölü yatağı bulunmaktadır. 3 No'lu kaya mezarında bir adet ölü yatağı bulunmaktadır.

Böğrüeri Mahalle merkezinin konumladığı yamaçların üzerindeki yüksek tepelik alanda incelemeler gerçekleştirilmiştir. 1300 rakımlı tepe, mahalle halkı tarafından Kale Mevkii olarak adlandırılmaktadır. I. derece sit kapsamı içerisinde olduğu bilinen kale niteliğine sahip yapı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Söz konusu kale, güneyden Mersin-Kazanlı'ya uzanan Deliçay Vadi'sine hakim bir noktada yer almaktadır, devam eden vadi Namrun'a ulaşmaktadır. İncelemelerde doğu-batı yönünde zirvenin kayalık kısımları üzerinde konumlandırılmış kale yapısı görülmüştür. Kalenin günümüze ulaşmış duvarlarının korunan en yüksek yeri yaklaşık 2.5 m'dir. Duvar genişliği ise 1.25 m'dir. Dikdörtgen kesme bloklar ile inşa edilen duvarlar iç ve dış kabuktan oluşmakla beraber ortasında harçlarla doldurulmuş molozlar yer almaktadır. Kalenin içinden ve çevresinden toplanan küçük buluntular içerisinde sadece seramikler mevcuttur. Çoğunluğu tarihlenemeyen seramikler içerisinde bir adet sırlı seramik mevcuttur. Duvarların dış kabuklarında bölgeden örneklerini Korykos Karakalesi, Gülek Kalesi gibi Ermeni Krallığı dönemi yapılarından bildiğimiz bosajlı bloklar mevcuttur. Böğrüeri Kalesi'nde yapılan tespitler sırasında kalenin planı çıkarılmıştır.

2021 yılı çalışmaları kapsamında Tarsus'un doğusunda yapılan incelemelerde ilk olarak, Tarsus kent merkezinin 15 km kuzeydoğusundaki Topçu Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Topçu Mahalle merkezinin konumlandığı yamacın ait olduğu tepenin yamaçlarında ve zirvelerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler esnasında yoğun bir şekilde çatı kiremitleri ve kaba seramikler bulunmuştur. Bunlar için herhangi bir tarih veren malzeme görülmemiştir. Bunun yanı sıra tepelik üzerinde parçalar halinde çok sayıda mermer kırıkları tespit edilmiştir. Mahalle içerisinde yaptığımız incelemeler esnasında, mahalle evlerinde parçalar halinde değişik ölçülerde ve formlarda *amorfa* mermerler ile inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Bu durum Tarsus'un bu bölümünde kireç taşı değil, farklı kalitede bir malzemenin mermerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tarsus kent merkezinin 16 km kuzeydoğusunda Kütüklü Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Kütüklü Mahallesi'nin doğusunda otopanın yaklaşık 500 m kuzeyinde yüksek bir mevkiye yerleştirilmiş bir adet kale incelenmiştir.

I. derece sit olarak tescilli bulunan alanda yapılan incelemeler esnasında kare forma sahip yapının köşelerinde birer adet yuvarlak formda kulelerin var olduğu görülmüştür. Kalenin duvar örgüsü, ortasında yoğun harçlı moloz taşların bulunduğu içte ve dışta dikdörtgen kesme blok taşlarla oluşturulmuştur. Dış kabukta görüldüğü üzere blokların yüzeyinde dikdörtgen yüksek bosajlar mevcuttur. Bu teknik Kilikia Bölgesi Ermeni Krallığı'nın mimari üslubudur. Bunun yanı sıra kalenin hâkim olduğu tepenin yamaçlarında yapılan incelemelerde çok sayıda çatı kiremiti, pithos gibi tarih vermeyen malzemeler ele geçmiştir. Bunun yanı sıra ele geçen çok sayıda parçalar halinde sırlı seramikler kale ile çağdaş bir evreye işaret etmektedir. Ayrıca buradaki yerleşimin erken evrelerinin varlığına kanıt oluşturan seramikler de ele geçmiştir. Yüzeyde toplanan çok sayıdaki DSA kap parçaları, buradaki yerleşimin ikamet edildiği dönemin daha erkene gittiğini göstermektedir. Söz konusu DSA kapları kabul edildiği gibi M.Ö. 2. ile M.S. 2. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir.

Tarsus kent merkezinin 10 km kuzeydoğusunda Aladağ Mahallesi ve ona bağlı mevkiilerde incelemeler yapılmıştır.

Aladağ Mahallesi'nin yaslanmış olduğu tepenin batıya doğru zirve noktasında ovalık alana hâkim bir konumda inşa edilmiş olan bir kale yapısı ziyaret edilmiştir. I. derece sit dâhilinde tescilli bulunan kale yapısının, yoğun tarım faaliyetleri nedeniyle tahrip görmekte olduğu görülmüştür. Yapının çevre duvarları neredeyse tamamen yok olmuştur. Bunun yanı sıra kaleye bağlı kuleler kısmen de olsa görünür durumdadır. Bu kulelerin bazı duvarları seçilebilmektedir. Kale ve kulelerin duvar örgüleri oldukça tahrip olmuştur. İçi moloz taşlarla ve harçlı bir şekilde doldurulmuş duvar örgüsünün iç ve dış kaplama blokları tamamen kaybolmuştur. Yapının batı kısmında dört adet olmak üzere diğer yüzlerinde ise üçer kuleye ait kanıtlar günümüze ulaşmıştır. Yapının duvar iççiliğinden yola çıkarak herhangi bir tarih önermek mümkün değilse de yapının içinde ve etrafında yapılan incelemeler esnasında tespit edilen çok sayıda sırlı seramikler M.S. 9. yy ve sonrasına ait olmalıdırlar. Söz konusu yapı olasılıkla 2021 yılı araştırmalarımız kapsamında ziyaret edilen Kütüklü Kale ve Böğrüegri Kale gibi Kilikia Ermeni Krallığı Dönemi'ne ait olmalıdır.

Tarsus kent merkezinin 11 km kuzeydoğusunda Kurbanlı Mahallesi ve ona bağılı mevki-ilerde incelemeler yapılmıştır.

Kurbanlı Mahallesi'ne bağılı, mahalle merkezinin yaklaşık 3 km güneydoğusunda, Adana-Mersin otoyolunun 400 m batısında ve ırbıklar Mahallesi'nin Tarsus'a ulaşımı sağılayan yolun üzerinde Kilise Yıkığı Mevkii olarak adlandırılan alanda incelemeler gerçekleştirilmiştir. Burada yapılan incelemeler esnasında tarım arazisinin içerisinde bir kilise yapısı incelenmiştir. Büyük bir kısmı tahrip olmuş olan yapının apsisi, doğu ve kuzey duvarları neredeyse toprak seviyesinde olmakla beraber günümüze ulaşmıştır. Söz konusu duvarların korunan yüksekliğı yaklaşık 0,50 m'dir. Kaba yonu taşlarla harç kullanılarak inşa edilmiş olan duvarların kapladığı alan içerisinde bir adet Late Roman C (5. ve 6. yy) seramik parçası ele geçmiştir.

ÇUKURKÖPRÜ HÖYÜK İNTENSİV YÜZEY ARAŞTIRMASI

Deniz YAŞIN*

Alexander SOLLEE

Susanne RUTİSHAUER

KONUM

Çukurköprü Höyüğü olarak anılan höyük tescilinde ‘Faydalı Höyük’ olarak adlandırılmıştır ve Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 31.05.2007 tarih ve 2746 sayılı kararı ile I. Derece Arkeolojik Sit alanı olarak ilan edilmiştir.¹

Çukurköprü Höyüğü; Adana İline bağlı Kozan İlçesi’nin yaklaşık 14.9 km güneydoğusunda, Çukurköprü Mahallesinde, Adana Ceyhan / Faydalı Karayolu üzerinde Faydalı Köyü’nün 750 m. Güneybatısında, 35° 54’ 38.55 “D / 37° 20’ 5.67” K veya UTM koordinatlarına göre 757970.813 D / 4135987.342 K, Ceyhan’ın bir kolu olan Sunbaş nehrinin batı kıyısında yer alır. En yüksek noktası deniz seviyesinden yaklaşık olarak 77 m yüksekliktedir. 7 m yüksekliğinde olan höyük yaklaşık 2,6 hektarlık bir alanı kaplamaktadır (Resim: 1).

AMAÇ

Kilikya Bölgesinde, Prehistorik dönemden itibaren yerleşim görmüş höyük yerleşimleri az sayıda tespit edilmiştir. Bu çerçevede yok olma tehlikesi ihtiva eden yerleşimlerin detaylı araştırmalarının yapılarak arkeoloji dünyasına kazandırılması hedeflenmiştir.

Höyük üzerindeki farklı yerleşim dönemlerin tespiti, lokalizasyonunu ve konsantrasyonun tespiti öncelikli amaçlardan biridir. Buna ek olarak höyüğün yükseklik modelinin oluşturulması ve Jeofizik çalışmaları ile olası mevcut mimari yapı hakkında ön bilgiye ulaşılması hedeflenmiştir.

Yüzeysel araştırmaları kapsamında, höyük üzerinde seramik toplama ve belgeleme, höyüğün topoğrafik haritasının oluşturulması ve jeofizik çalışmaları yapılmıştır.

* Dr. Deniz Yaşın, Universität Bern, Institut für Archäologische Wissenschaften, Abteilung für Vorderasiatische Archäologie-Bern/İSVİÇRE. E-Mail: Dr.Alexander Sollee, Universität Bern, Institut für Archäologische Wissenschaften, Abteilung für Vorderasiatische Archäologie-Bern/İSVİÇRE. E-Mail: alexander.sollee@iaw.unibe.ch

Dr.Susanne Rutishauer, Universität Bern, Institut für Archäologische Wissenschaften, Abteilung für Vorderasiatische Archäologie-Bern/İSVİÇRE. E-Mail: susanne.rutishauser@iaw.unibe.ch

1 2021 yılı Çukurköprü Höyük Yüzeysel Araştırması çalışmalarının yürütülmesinde emeği geçen tüm kurum, kuruluş ve kişilere izin ve desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyoruz. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazılar Dairesi Başkanlığı ve Çalışanları, Sayın Aliye Usta, Bakanlık Temsilcisi Nalan Güven (Tekirdağ Müzesi), Adana Müze Müdürlüğü ve Müze Yetkilileri ve Bern Üniversitesi (İsviçre).

Yüzeysel Araştırması Deniz Yaşın (Bern Üniversitesi) başkanlığında, Arkeologlar Dr. Alex Sollee (Arkeolog, Bern Üniversitesi), Gamze Kaynak (Arkeolog, Mustafa Kemal Üniversitesi), Ece Şentürk (Arkeolog, Ege Üniversitesi), Dr. Çağlayan Balkaya (Jeolog, Süleyman Demirel Üniversitesi), Olcay Çakmak (Jeofizik Mühendisi, Süleyman Demirel Üniversitesi) ve Bakanlık Temsilcisi Nalan Güven (Tekirdağ Müzesi) katılmıştır.

YÜZEY ARAŞTIRMASI ÇALIŞMALARI

Alan UTM koordinatları esas alınarak Leica RTK-GPS 1200 ölçüm aletleri ile ölçülmüştür. Araştırma sırasında oluşturulan yükseklik modeli haritası üzerinde çalışılacak alan üzerinde QGIS yazılımı kullanılarak ızgara modeli oluşturulmuştur. Böylelikle her ızgara plan içinde kalan her seramik koleksiyonu, buluntular höyük üzerinde hassas bir şekilde lokalize edilebilmektedir.

SERAMİK TOPLAMA VE BELGELEME ÇALIŞMALARI

Seramiklerin höyük üzerinde dağılımını tespit edebilmek için öncelikle araştırma alanı olan höyük ve etekleri 5×5 m boyutlarında plan karelere ayrılarak numaralandırılmıştır (Resim: 2). Her plankare içinde kalan seramik ve buluntular gruplandırılarak belgelenmiştir.

Seramik toplama işleminde sadece dönemi tamamlamaya yardımcı olabilecek parçalar alınmıştır. Çalışma sonunda alanda toplam 258 plan kareden seramik parçaları toplanmıştır (Resim: 2). Sonrasında yıkanan seramiklerin kaba istatistiği yapılmıştır. Söz konusu istatistik kapsamında seramiklerin belirgin özelliklerine göre dönemlerine göre gruplandırılması sonrasında çizim, fotoğraf ve dijital veri girişleri yapılmıştır.

SERAMİK DEGERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Yüzey araştırması yapılan alan üzerindeki seramik belgeleme sonucunda Geç Neolitik Dönemden Bizans Dönemine kadar süregelen farklı dönemler tespit edilmiştir.

Geç Neolitik/Kalkolitik Döneme tarihlendirilebilecek çanak çömlekler daha çok höyüğün doğu yarısında Sunbaş nehrine bakan tarafta tespit edilmiştir (Resim: 2). Höyüğün bu kısmında görülen yoğun tahribat alt tabakalara ait çanak çömleklerin yüzeyde yoğun olarak belgelenmesine sebebiyet vermiştir.

Bu dönemlere tarihlenen çanak çömlek örnekleri aşağıda farklı gruplara ayrılmıştır.

Baskı ve Boya Bezeli Çanak Çömlekler: Kahverengi astarlı yüzey üzerinde koyu kahverengi düşey bant boyalı ve birbirine paralel giden dikey baskı bezeli seramik örnekleri el yapımı olup orta-kaba mineral katkılı hamurlu olarak tespit edilmiştir (Resim: 3).

Bej Astar Üzeri Kırmızı/Kahverengi Boyalı Saman Katkılı Çanak Çömlekler: El yapımı, gri özlü, hamuru orta-kaba büyüklükte ve orta-çok miktarda saman katkılı ve saman katkısı seramiğin yüzeyinde de görülebilir niteliktedir. Üzerinde boyama motifleri yatay ve dikey bantlar, çarpı motifi ve dalga bezemedir. Bu grupta çanak formları daha yoğun görülür (Resim: 4).

Bej Astar Üzeri Kahverengi Boyalı Mineral Katkılı Çanak Çömlekler: El yapımı, gri özlü, hamuru orta mineral katkılıdır. Yüzeyde geometrik boya bezeme görülmektedir. (Resim: 5).

Yalın, Kahverengi, Saman Katkılı Çanak Çömlekler: Yalın, el yapımı, hamuru gri özlü, orta-yoğun arası saman katkılı, herhangi bir yüzey işlemi yapılmamış ancak bazı örneklerde yüzey sadece düzeltilmiştir (Resim: 6).

Kahverengi/Kırmızı Astarlı, Saman Katkılı Çanak Çömlekler: El yapımı, hamuru gri özlü, hamuru orta miktarda saman katkı, yüzeyi kırmızı ya da kahverengi astarlıdır. Bu grupta daha çok çömlek ve birkaç örnekle çanak parçası tespit edilmiştir (Resim: 7).

Erken Tunç Çağı Dönemine tarihlenen seramikler içinde özellikle “Brittle Orange Ware/Red Gritty Ware” dikkat çekicidir. Bu grup genel olarak kırmızımsı portakal renginde ve mineral katkılıdır. Bu türde kaplar batıda Tarsus Gözlu Kule’de; doğuda İslahiye-Altın-top-Amuk ovasında görülmektedir (Resim: 8).

Orta Tunç Çağına tarihlenen seramikler höyüğün tepe kısmında, doğu ve güneydoğu yamacında yoğunluk göstermektedir. İnce mineral katkı, perdahlı, kırmızı ve kahverengi astarlı çanak çömlekler en yoğun grubu oluşturmaktadır. Geç Neolitik-Erken Tunç Çağı dönemi seramiklerinden sonra en yoğun grubu oluşturur.

Buna karşılık Geç Tunç Çağına tarihlenilebilen seramikler ise çok az sayıda ve höyüğün güneyinde tespit edilmiştir. Demir Çağına tarihlenilebilen seramikler höyüğün güney ve doğu yamaçlarında yoğunluk göstermektedir. Yeni Asur Standart seramiği, pembemsi-bej hamurlu monokrom seramikler bu dönemde tespit edilenler arasındadır (Resim: 9). Helenistik Döneme tarihlenen seramikler üçüncü sırada en yoğun görülen grubu oluşturur. Höyüğün tepe ve batı yarısında yoğun olarak tespit edilmiştir. Kırmızı astarlı çanaklar en yoğun grubu oluşturur. Bizans Dönemine tarihlenilebilecek sadece dört adet seramik belgelenmiştir. İslami Döneme tarihlenen seramikler en yoğun dördüncü grubu oluşturur ve höyüğün kuzey tepe kısmı ile güney eteğinde tespit edilmiştir.

YÜKSEKLİK MODELİ/ TOPOĞRAFİK HARİTA

Höyükteki ölçümler UTM koordinatları esas alınarak, Sirkeli Höyük kazı projesinin teknik alet desteğiyle yapılmış olup alanın yükseklik modeli haritası oluşturulmuştur (Resim: 10). Bunun için gereken irtifa noktaları Leica RTK-GPS 1200 ölçüm aleti ile ölçülmüştür. QGIS programı ile bu değerler baz alınarak yükseklik modeli hesaplanmıştır. Oluşturulan modelin yanılma payı yaklaşık olarak 1-2 cm aralığındadır. Yükseklik modeli, tepenin topografik olarak üçe bölündüğünü göstermektedir. En yüksek nokta kabaca höyük alanının ortasındadır. Buradan kuzeye, batıya ve güneye doğru giden hafif eğimli yamaçlar görülmektedir. Batısında, toprak yol ile ana tepe arasında uzanan, tarım amaçlı kullanılan düz bir alan mevcuttur. Ana tepenin batı ve güney kenarları boyunca iş makinaları (kepçe) tarafından yapılan bir tahribat olduğu görülmektedir. Höyüğün doğu kısmı neredeyse yarısına kadar iş makinaları ile tahrip edilmiştir. Özellikle höyüğün tahrip edilen yamacında yüzeyde birçok seramik parçası ve mimari öğelere ait kerpiç kalıntıları görülmektedir (Resim: 11).

JEOFİZİK ÇALIŞMALARI

Süleyman Demirel Üniversitesinden Prof.Dr. Çağlayan Balkaya ve Olcay Çakmak tarafından gerçekleştirilen jeofizik çalışmalarında daha önce oluşturulan plankare (grid) sistemi

esas alınmıştır. Bunun için höyüğün üst kısmı, batı yamacı ve iş makineleri ile tahrip edilen doğu alanını içeren 40 metre uzunluğundaki alan, Ground Penetran Radar (GPR) kullanılarak ölçülmüştür (Resim: 12).

Çalışma alanı içinde bulunan olumsuz bitki örtüsü koşulları nedeniyle, zeminin yetersiz gölüğü olduğundan, batı alanında sadece belirli alanlarda yürünebilmiştir. Çalışmalar yoğunlukla, bitki örtüsünün elverişli olduğu höyüğün tepe kısmının yanı sıra kuzey yamacında ve alanın doğusunda yürütülmüştür.

Jeofizik Çalışmaları sonucunda 50-100 cm derinliğinde tespit edilen farklı anomaliler tespit edilmiş olup mimari öğe/mekân olarak yorumlanabilir (Resim: 13).

KÜÇÜK BULUNTULAR

Yüzey Araştırmaları sırasında yüzeyden 1 adet pişmiş toprak ağırsak envanter ve 21 adet sileks, obsidyen, pişmiş toprak gibi farklı malzemelerden yapılmış etütlük buluntu ele geçmiştir.

Etütlük buluntular içinde Kalkolitik/Erken Tunç Çağı Dönemlerine tarihlendirilebilecek Sileks alet ucu, Sileks bıçak ucu ve Obsidyen Yonga parçaları, kırık taş aletler yoğunlukta-
dır. Buna ek olarak farklı dönemlere tarihlenebilecek pişmiş toprak ağırlık parçaları, lüle ve mozaik parçası belgelenmiştir.

SONUÇ

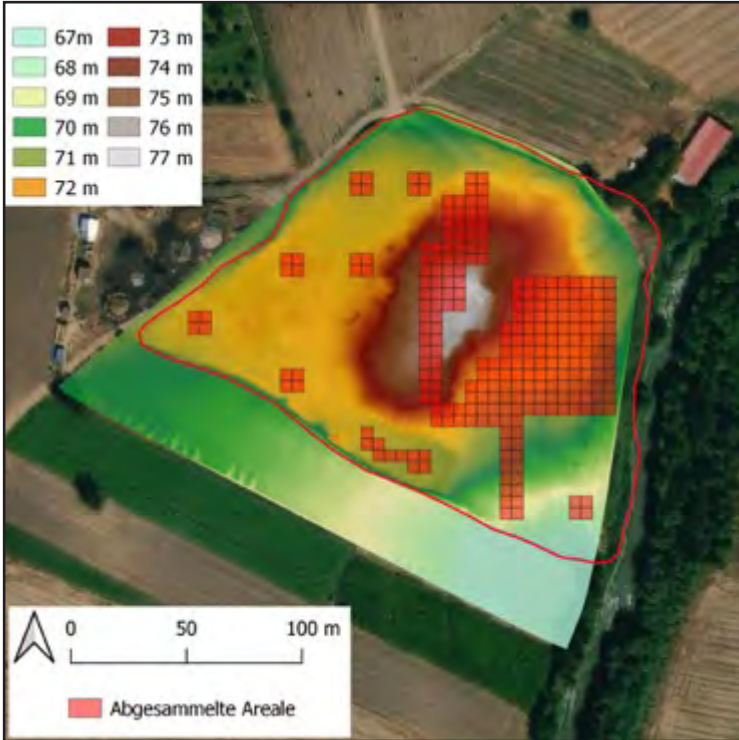
Höyük üzerinde yapılan yüzey araştırması kapsamında seramik belgeleme, Jeofizik ve haritalama yapılmıştır. Çukurköprü Höyük’de yapılan yüzey araştırması höyüğün özellikle Geç Neolitik/Kalkolitik Dönemde yerleşim gördüğünü, belgelenen yoğun seramiklerden ve küçük buluntuların ışığında söyleyebiliriz.

Höyük çevresinde gözlemlenen seramik parçaları, höyük yerleşimin görünenden daha büyük olabileceğini düşündürmektedir. Çevre alanda sürümü yapılan tarlalarda herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmadığı için yerleşimin yüzeyde görünmeyen kısmının ne kadar büyük olduğunu değerlendirmek şu an için mümkün değil.

Çalışmalar sonrasında Kilikya Bölgesinde çok az araştırılmış olan erken evrelere dair verilere, sadece höyük ve yakın çevresine yoğunlaşarak ulaşılmaması sevindirici bir sonuç olup belgelenen seramiklerin detaylı araştırılarak yayınlanması sonucunda bölge arkeolojisine yeni katkı olacaktır.

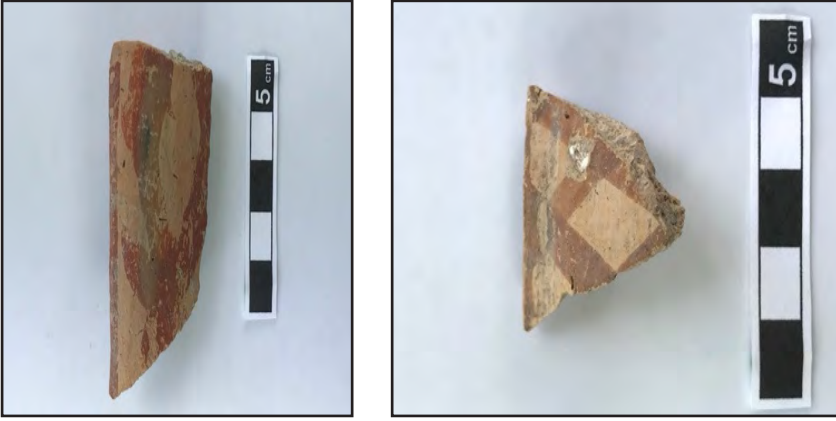
Resim 1: Çukurköprü Höyük batıdan görünüm.

Resim 2: Çukurköprü Höyük, topografik harita üzerinde plan kare sistemi ve çalışılan alanlar.

Resim 3: Baskı ve boya bezeli seramik.

Resim 4: Bej astar üzeri kırmızı boyalı saman katkılı seramikler.

Resim 5: Bej astar üzeri kahverengi boyalı mineral katkılı seramik.

Resim 6: Kahverengi, saman katkılı seramik.

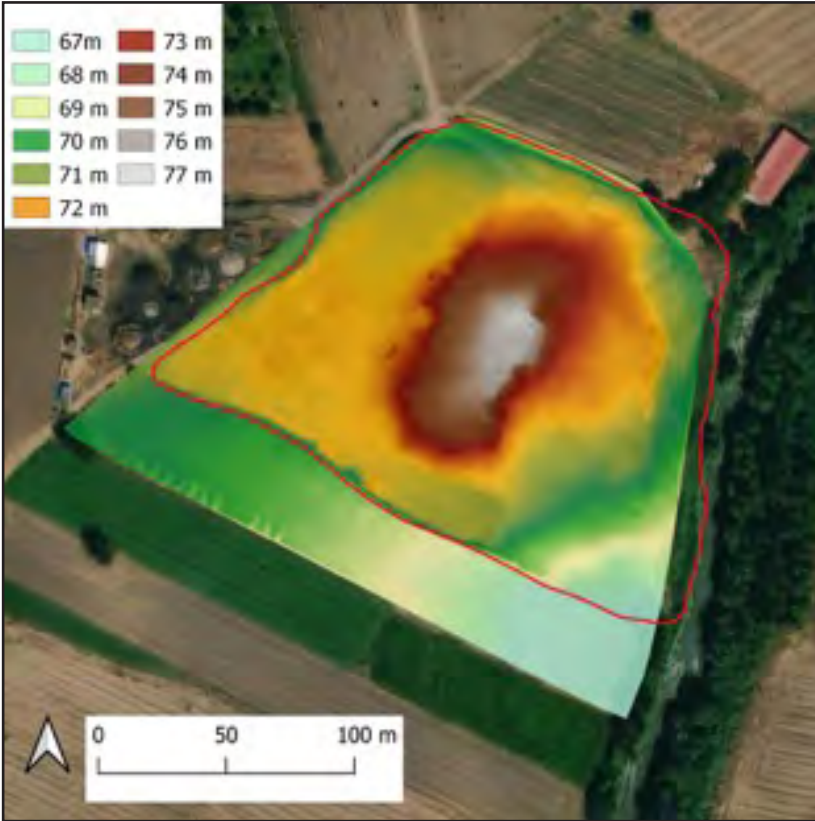
Resim 7: Kahverengi/kırmızı astarlı, saman katkılı seramik.

Resim 8: Brittle orange ware.

Resim 9: Yeni assur standart seramik.

Resim 10: Çukurköprü höyük tomografik harita.

Resim 11: Hygn tahrip edilen doğu profilinde görülen kerpiç parçaları.

Resim 12: Jeofizik alıŐmaları.

Resim 13: Jeofizik ölçümleri sonrası tespit edilen anomaliler.

TİSNA 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Emre ERDAN*
Murat ÇEKİLMEZ
Suat ATEŞLİER
Aydın ERÖN
Özden ÜRKMEZ
Nihan AYDOĞMUŞ
Nurdan AKBULUT
Bilge YILMAZ KOLANCI
Barış SEMİZ
Barış GÜR
Özgün ÖZ
Kemal ERSAVAŞ
Fehmi KESKİN
Gül Tuğçe TOPRAK
Seray AKIN
Yiğit Burak YÜKSEKTEPE
Yağız TAŞDELEN
Umut Mızrak ERSEZEN
Dilan CENGİZ
Cihan Deniz GÖZE
Ecrin Nur BURGAZLI

İzmir İli, Aliğa İlçesi, Uzunhasanlar ve Karakuzu Mahalleleri arasında yer alan (Harita: 1-2) Tisna Antik Kenti ve yakın çevresi arkeolojik yüzey araştırmaları 21 Haziran-09 Temmuz 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir¹. Söz konusu çalışmalar T.C. Kültür ve Tu-

* Doç. Dr. Emre ERDAN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE. erdanemre@gmail.com.
Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE. mcekilmez@gmail.com
Prof. Dr. Suat ATEŞLİER, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE. sateslier@adu.edu.tr
Doç. Dr. Aydın ERÖN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE.
Doç. Dr. Özden ÜRKEMEZ, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir/TÜRKİYE. ozdenurkmez@gmail.com
Araş. Gör. Nihan AYDOĞMUŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın/TÜRKİYE. nihan.aydogmus@adu.edu.tr

rızın Bakanlığı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve Aliağa Belediyesi tarafından desteklenmiştir. 2018 yılında ilk kez tarafımızca kapsamlı bir şekilde araştırılmaya başlanan kentin 2021 yılı çalışmaları önceki yıllarda ana yerleşim birimi olarak tespit edilen Sarıkale Tepe başta olmak üzere yine Tisna'nın doğu uzantısı olarak tanımlayabileceğimiz Kocakale Tepe, Mantar Tepe ve Dedeköy Mevkii'nde sürdürülmüştür.

KOCAKALE TEPE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Tisna Antik Kenti'nin ana yerleşim alanlarından birisi olan Kocakale Tepe, Güzelhisar Çayı'nın (Titnaios/Pythikos) hemen yanında ve Çandarlı Körfezine hâkim noktadır. Jeomorfolojik açıdan 'tepelik saha' olarak tanımlanan Tisna'nın en yüksek yerleşimi olarak tanımlanabilecek Kocakale Tepe yaklaşık olarak 360 m rakıma sahiptir. Dik yamaçları ve engebeli arazisi bakımından savunmaya elverişli bir görünüm sergileyen Kocakale Tepe, andezit kayalık alanlardan oluşmaktadır. 2018 yılında tarafımızca gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tepenin kuzey yönünde, düzlük kesimlerinden zirveye kadar olan alanda 120 m.'yi bulan

Araş. Gör. Dr. Nurdan AKBULUT, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Aydın/TÜRKİYE. nurdan.yilmaz@adu.edu.tr

Araş. Gör. Dr. Bilge YILMAZ KOLANCI, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli/TÜRKİYE. bilgeeyilmaz@gmail.com

Doç. Dr. Barış SEMİZ, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE. barissemiz@gmail.com

Doç. Dr. Barış GÜR, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Müzecilik Bölümü, İzmir/TÜRKİYE. barisgur1982@gmail.com

Özgün ÖZ Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi. ozgun.oz@outlook.com

Kemal ERSAVAŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi. kmlersavas@gmail.com

Fehmi KESKİN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi. fkeskin09@gmail.com

Gül Tuğçe TOPRAK Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. tugcetoprak319mail.com

Seray AKIN, Sanat Tarihçisi. seray32@gmail.com

Yiğit Burak YÜKSEKTEPE, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. yuksektepeyiigit2@gmail.com

Yağız TAŞDELEN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. yagiztasdelen6@gmail.com

Umut Mızrak ERSEZEN, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. mizrakersezen@gmail.com

Dilan Cengiz, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. dilancengiz0996@gmail.com

Cihan Deniz GÖZE, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. cihandenizgoze@yandex.com

Ecrin Nur BURGAZLI, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Programı Öğrencisi. ecrinburgazli@gmail.com

- 1 2021 yılı yüzey araştırması çalışmalarında temsilci olarak İzmir Müzesi Müdürlüğü uzmanı Elvan TARAKÇIOĞLU TURAL görev almıştır. Çalışmalarımız T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve Aliağa Belediyesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. İlgili kurum yönetici, çalışan ve uzmanlarına yardımlarından ötürü teşekkür ederiz.

teras duvarları ve sur kalıntıları tespit edilmiştir. Teraslar çoğunlukla tarımsal faaliyetler için oluşturulmuş mimari unsurlar arasında sayılsa da Aiolis Bölgesi'nde nekropol alanlarının da teraslandırıldığına dair örnekler, Dumanlı Dağ güneyindeki kimi yerleşimlerden bilinmektedir. 2021 yılı çalışmaları sırasında Kocakale Tepe'nin güneybatısında korunabilen yüksekliği 2,10 m., uzunluğu 5,45 m., kalınlığı 1,50 m olan duvar hattı tespit edilmiştir (Resim: 1). Deniz seviyesinden 300 m yükseklikte teras duvarları sonlanmakta ve Kocakale Tepe'nin akropolüne ulaşılmaktadır. Burada geçmiş yıllarda gezgin ve arkeologların da dikkatini çeken, akropolün kuzey sınırını oluşturan ve hafif bir sapmayla doğu-batı doğrultulu andezit taşlarla oluşturulmuş 173,90 m uzunluğunda ve 1,45 m.- 2,30 m arası değişkenlik gösteren kalınlıkta bir sur duvarı tespit edilmiştir. Andezit kökenli kayalardan Kocakale Tepe'de birçok noktada benzer bir durum dikkati çekmektedir. Araları yer yer 2 - 3 m. boşluklardan oluşan kayaların arası bloklarla örülerek bir sur sistemi ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Söz konusu durum, özel olarak korunmuş olduğu izlemi sunan tepenin zirve noktalarında artış sergilemektedir. 2021 yılı çalışmalarında benzer olarak Kocakale Tepe'nin güney yamacında gerçekleştirilen araştırmalarda ana kayadan faydalanılarak oluşturulmuş güneybatı doğrultulu sur hattı tespit edilmiştir. Söz konusu sur hattı savunma sisteminin doğu ve batı yönlerini güçlendirmek adına aynı teknik ile inşa edilmiş 8,87 m x 1,05 m. ölçülerinde iki adet burç ile desteklenmiştir.

2018-2021 yılları arasında Kocakale Tepe'de sürdürülen çalışmalarda sayıca az olmakla birlikte tarımsal faaliyetlerle ilgili bulgular da saptanmıştır. Bu kapsamda geçmiş yıllarda gerçekleştirdiğimiz araştırmalarda Kocakale Tepe'nin zirvesinde farklı boyutlarda tonozlu bir plan sunan sarnıçların yanı sıra, tepenin kuzey yönünde düzensiz formlu andezit taşlarla oluşturulmuş 7 adet su kuyusu tespit edilmiştir. Kuyular 46-90 cm. aralığında çapa ve 4,70 - 9,60 m. aralığında değişen derinliğe sahiptir. 2021 yılı çalışmalarında ise Kocakale Tepe'nin doğusunda andezit ana kaya üzerine oluşturulmuş doğu-batı doğrultulu bir zeytinyağı işliği tespit edilmiştir (Resim: 2). Söz konusu işlik 85 cm. uzunluğunda, 55 cm. genişliğinde ve 21 cm. yüksekliğindedir. Dairesel forma sahip pres alanı 38 cm. çapında, akıtma kanalı 50 cm. uzunluğunda, 15 cm. genişliğinde ve 13,5 cm. derinliğindedir. Biriktirme alanı ise 13 cm. çapındadır.

Kocakale Tepe'de ölü gömme geleneklerine ilişkin tespit edilen verilerden ilki kaya mezarlarıdır. İlk Conze tarafından belgelenen iki adet kaya mezarı 2018 yılında araştırmacının raporunda yer alan eksik ve hatalı bilgilerin giderilmesi adına yeniden belgelenmiştir. 2021 yılı araştırmalarında kentin ölü gömme geleneklerine ilişki tespit edilen bir diğer veri, Kocakale Tepe'nin kuzey yamacında belgelenen kiremit mezarıdır (Resim: 3). Büyük bir kısmı toprak altında kalan mezarın yüzeyden yalnızca çatma kiremitleri izlenebilmektedir.

Kocakale Tepe'de 2021 yılı çalışmaları kapsamında incelenen bölgelerde bir adet beyaz renkli taş kolye ucu ile tatlı ve tuzlu su kabukları tespit edilmiştir (Resim: 4). Sahada çoğunlukla profil vermeyen, M.Ö. 8-6. yüzyıllar arasına tarihlenmesi muhtemel, kaba ve bezemesiz gri seramik parçaları, Klasik ve Hellenistik Döneme ait, dönemin bezeme geleneklerini yansıtan siyah firnisli seramik parçaları ile Bizans ve İslami Döneme ait farklı renklerde sır ve

bezeme stilleri yansıtan seramikler bulunmaktadır (Resim: 5). Ayrıca anılan alanda bir tanesi boyalı olmak üzere dört adet stroter ve bir adet kalypter parçası ile oldukça küçük bir bölümü korunmuş pişmiş toprak künk parçaları izlenmiştir.

SARIKALE TEPE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Tisna'nın ana yerleşim alanı olan Sarıkale Tepe'de 2021 yılı çalışmaları, batı yamacına odaklanılarak başlamıştır. Çalışmalarda pişmiş toprak ağırlık, bronz sikkeler ve farklı dönemlere ait seramik parçaları ile perirrhanterionlar ile karşılaşmıştır (Resim: 6). Ayrıca tepenin kuzeyinde *ölçülebilen uzunluğu 7,38 m, yüksekliği 2,56 m* olan yeni bir sur hattı tespit edilmiştir (Resim: 7).

Sarıkale Tepe'nin kuzeydoğu yamacında yürütülen *çalışmalarda* ana kaya içerisine oyularak inşa edilmiş ve Anadolu Arkeolojisi açısından *oldukça ünik özellikler sergileyen* bir yer altı mezar kompleksi tespit edilmiştir. Sarıkale Kuzey Yamaç Nekropolü 2 "SKKYN 2" olarak adlandırılan mezar yapısında fotoğraflama, ölçüm ve çizim çalışmaları yapılabilmesi adına mezar içerisinde ve dışarısında güvenlik önlemleri alınmış, mezar içerisine 27 m.'lik tırmanış halatı ile güvenli hat oluşturulmuştur. Mezar içerisinde güvenli görüş ve uygun fotoğraflama sağlayabilmek adına 12 volt elektrik ile çalışan 10 amper gücünde 10 ampül, seri bağlanarak mezar içerisine konumlandırılmıştır. Ampullerin elektrik kaynağı, mezar dışına yerleştirilen 22 amper akü ve 25 w. güneş panelinden sağlanmıştır.

Girişi doğuda yer alan mezar, ovoidal planlıdır. Mezarın girişinden batı yönünde rampa şeklinde uzanan ana kaya kuzey ve güney kenarlarda taş yatağı olarak kullanılmak için basamaklandırılmıştır. Mezar podyumunun 1,80 m'lik kot inişinin bitiminde kuzey ve güneyde ana kayaya oyulan iki mezar odası tespit edilmiştir. Kuzey ve güney mezar odalarının girişleri arasında kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve 3,50 m uzunluğa, ölçülebilen 1,20 m genişliğe sahip duvar yer almaktadır. Mezarın batısında yer alan yüksek cephenin merkezinde sıvalı, beşik çatılı ve üzerinde yer yer boya izleri korunan tek klineli ana mezar odası yer almaktadır. Yeraltı mezar kompleksi içerisinde M.Ö. 8 – M.Ö. 4. yüzyıl arasına tarihlenen seramik parçaları ele geçmiştir. SKKYN 2'nin yer aldığı kuzeydoğu yamaçta devam eden incelemelerde alanda ağırşaklar, sikkeler, ok uçları ve çeşitli dönemlere tarihlenen seramikler ile kenet ve cüruf parçaları tespit edilmiştir.

Sarıkale Tepe'nin akropolünde yürütülen 2021 yılı çalışmalarında adak çivisi, perirrhanterion, pişmiş toprak ağırlık, figürin parçaları ve Oryantalizan Dönem'den Hellenistik Dönem'e uzanan farklı form ve bezeme unsurlarını yansıtan seramikler ve sadece bir adet sırlı Bizans Dönemine ait seramik parçası bulunmuştur. Ayrıca akropolün güneyinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanan, kutsal alanla bağlantılı olduğu düşünülen üç stel tespit edilmiştir (Resim: 8). Tahribat sebebiyle iki parça halinde tespit edilen Stel A'ya ait büyük blok 1,16 m yüksekliğe, tepe noktasından 45 cm. olarak başlayıp 40 cm'ye daralan genişliğe sahiptir. Stel B 1,68 m yüksekliğe, tepe noktasından 45 cm. ile başlayarak 47 cm'ye ulaşan genişliğe sahiptir. Stel C, 1,75 m yüksekliğe 1,08 m genişliğe ve 44 cm. kalınlığındadır.

Akropolün kuzeyinde daha önceki yıllarda kutsal alan olarak nitelendirilen bölgede kaçak kazıcılar tarafından dinamit ile patlatılarak oluşturulmuş ağır bir tahribat ile karşılaşmıştır. Tahribattan geriye kalan kalıntılar incelendiğinde kutsal alan nitelendirmesini doğrulayan nişlerin ortaya çıktığı görülmüştür. Tahribat ile ilgili detaylı raporlar hazırlanarak ilgili kurumlara bildirilmiştir.

Sarıkale Tepe'nin güney yamacında yürütülen 2021 yılı çalışmalarında önceki yıllarda bulunan anakaya zemine oyularak yapılmış 321 mezardan "SKGYN E" ve "SKGYN F" olarak adlandırılan mezarlarda yakın zamanda gerçekleştirildiği saptanan kaçak kazı faaliyetlerinin izleriyle karşılaşmıştır. Mezarların neredeyse tamamen açılmış durumda olduklarının anlaşılması üzerine Bakanlık Temsilcisi Elvan Tarakçıoğlu Tural'ın gözetiminde kurtarma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda görece tümlenebilir durumda bir M.Ö. 5. yüzyıl sonlarına ait bir lekythos ve çok sayıda seramik parçası ele geçmiştir (Resim: 9).

Sarıkale Tepe'de yürütülen incelemeler, ilkin 2018 araştırma sezonunda tespit edilen ve kaçak kazılar sonucunda oldukça tahrip edilen "TİSK I" olarak kodlanan tümülüste durum tespiti ile sürdürülmüş ve anılan mezar yeniden belgelenmiştir (Resim: 10).

MANTAR TEPE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

İzmir İli, Aliğa İlçesi, Çıtak Mahallesi, Babaoğlu Mevkii sınırları içerisinde yer alan Mantar Tepe'ye ilişkin ilk veriler, 1800'lü yılların sonlarında Baltazzi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmalarının sonuçlarına ilişkin özet niteliğindeki rapordur². Çalışmada yer alan alanın konumu Schuchhart tarafından 1912 yılında yayımlanan bir başka çalışmada açığa çıkarılmış olup araştırmanın Sarıkale Tepe'nin hemen güneyinde yer alan Mantar Mevkii'nde gerçekleştirildiği anlaşılmıştır³. Baltazzi raporunda, Mantar Mevkii kazılarında birbirinden farklı özellikler sergileyen 102 mezarı açtığını ve bu mezarlardan çok sayıda seramik, bronzdan ayna, strigilis, kolye, iğne, yüzük, gümüşten kanca ile ayna, terrakotta figürinler, masklar ve plakalar gibi geniş repertuar sunan eserler ele geçtiğini bildirmektedir⁴. Ancak bugün için Mantar Tepe'de sürdürdüğümüz incelemelerde, Baltazzi'nin aktardığı mezarlara ilişkin verilere henüz ulaşılmamıştır. İlerleyen yıllarda sahada detaylı tespit ve belgeleme çalışmalarının anılan nekropolün tespitine yönelik olarak sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Nekropolü tespit edememize karşın, 2021 yılı çalışmalarında ziyaret edilen Mantar Tepe Mevkii'nde yürüttüğümüz tespit ve belgeleme çalışmalarında çok sayıda mimari yapı kalıntısı ve düzensiz taşlarla oluşturulmuş duvar kalıntıları ve Bizans Dönemi'ne ait çok sayıda amorf seramik bulunmuştur. Özellikle tepenin zirve kısmına doğru uzanan kuzey-kuzeybatı hattı boyunca bir dizi erken dönem karakteri taşıyan olası sur sistemine ait duvar kalıntıları saptanmıştır. Kalıntılar arasında en dikkat çekici grup Orta Çağ'a tarihlenebilecek yapı

2 Reinach 1891: 20-23 [9.121- 22].

3 Schuchhart 1912: 102-103.

4 Reinach 1891: 21-22 [9.122-23].

kompleksleridir. Sahada farklı boyut, plan ve oda sayısına sahip toplamda 5 adet yapı kompleksi tespit edilmiştir (Resim: 11). Komplekslerden en büyük olanı 5 numaralı yapı kompleksidir. Söz konusu kompleksin güney köşesi ile başlayan ilk mekan 1A olarak adlandırılmıştır ve 10,20 x 6,10 m ölçülere sahiptir. Anılan mekanın kuzey duvarına birleşik ikinci mekan 2A olarak adlandırılmıştır ve 10,20 x 10,15 m ölçülerindedir. 2A'nın kuzey duvarına bitişik üçüncü mekan 3A olarak adlandırılmıştır ve 10,20 x 4,60 m ölçülerindedir. 3A odasının kuzey duvarına bitişik dördüncü mekan 4A olarak adlandırılmıştır ve 5,20 x 6,10 m ölçülerindedir. 4A'nın doğu duvarına bitişik beşinci mekan 4B olarak adlandırılmıştır ve 5,35 x 6 m ölçülerindedir. Altıncı mekan 5A olarak adlandırılmıştır ve 4A'nın kuzey duvarına bitişiktir. Söz konusu mekan 6 x 5 m ölçülerindedir. Yedinci mekan 5B olarak adlandırılmıştır. 5B, 4B'nin kuzey duvarına ve 5A'nın doğu duvarına bitişik olup 5,10 x 5,20 m ölçülerindedir. Sekizinci mekan 6C olarak adlandırılmıştır, 5 x 5 m ölçülerine sahiptir. 6C'nin batısında yer alan dokuzuncu mekan 6B olarak adlandırılmıştır ve 4 x 6 m ölçülerine sahiptir. 6B'nin batı duvarına bitişik olan onuncu mekan 6A olarak adlandırılmış olup, 4 x 6 m ölçülerindedir. 6C'nin kuzey duvarına bitişik durumdaki on birinci mekan 7B olarak adlandırılmıştır ve 8 x 5,70 m ölçülerindedir. 7B'nin batı duvarına, 6B'nin kuzey duvarına bitişik konumdaki on ikinci mekan 7A olarak adlandırılmıştır. Söz konusu alan 6 x 8 m ölçülerindedir. 7A'nın kuzey duvarına bitişik olan on üçüncü mekan 8B olarak adlandırılmıştır ve 6 x 5,20 m ölçülerindedir. Söz konusu alan duvar yüksekliği en iyi korunmuş örnektir ve 1,86 m yüksekliğe sahiptir. 8B'nin batı duvarına bitişik olan on dördüncü mekan 8A olarak adlandırılmıştır ve 8,70 x 5,20 m ölçülerine sahiptir. 5 numaralı yapı kompleksinin 20 m batısında, Baltazzi'nin tarifleriyle uyumlu, yuvarlak planlı, olası bir tholos mezara ait olabilecek temel kalıntıları tespit edilmiştir. Yapı 2,10 m çapa sahiptir. Korunan duvar, güneybatı yakasında yer almakta ve 3,50 m uzunluğa, 50 cm. kalınlığa sahiptir⁵.

DEDEKÖY'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN ÇALIŞMALAR

Dedeköy Mevkii, İzmir İli, Aliağa İlçesi, Çıtak Mahallesi, Dumanlı Dağ'ın kuzey yamaçlarında yer almaktadır. Yöre halkı tarafından Ahmet Dede Türbesi (Dedeoğlu Türbesi) olarak isimlendirilen ve İzmir 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun kararı neticesinde 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilen yapının son durum tespiti için 2021 yılında sürdürdüğümüz çalışmalarda saha ziyaret edilmiştir (Resim: 12). Günümüzde ayakta olan, ancak doğa koşulları ve amaç dışı kullanım sebebiyle tahrip olmuş türbenin çevresinde etrafa yayılmış şekilde sütun başlıkları, sütun tamburları ve düzensiz bloklar tespit edilmiştir. Ayrıca sahada dor biçimli bir sütun başlığı da belgelenmiştir. 18. yüzyılın ikinci

5 Yapı kalıntıları arasındaki ilişki, alanın yoğun bitki örtüsü nedeniyle tam olarak saptanamamıştır. İleride yapılacak temizlik çalışmaları ve detaylı incelemeler sonucunda, mekanlar arasındaki ilişkinin netlik kazanması hedeflenmektedir. Bununla beraber 19. yüzyıl başlarında Menemen ve çevresinde yer alan köylerin yer değiştirip bir gecede terk edildiği büyük veba salgını sebebiyle nüfusta ciddi bir azalma meydana geldiği de bilinmektedir. Yöre halkı, anılan tarihlerde terk edilen köyler arasında Mantar Köyü'nü de saymaktadırlar. Bu bağlamda tespit edilen alan ile terk edilmiş Mantar Köyü arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi adına gelecek yıllarda bu bölgede araştırmaların yoğunlaştırılması hedeflenmektedir.

yarısı veya 19. yüzyılın başına ait olduğu düşünülen türbenin önünde etrafa düzensiz olarak yayılmış, stel ve mezar taşları, bronz bir ağırlık ile bir adet M.Ö. 5-4. yüzyıla ait bronz sikke tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu türbenin çevresinde çok sayıda yeşil ve kahverengi sırlı seramikler görülmektedir. Türbenin doğusunda ve güneydeki avlu duvarının hizasında dörtgen planlı bir başka yapı kalıntısı saptanmıştır. Erken evrelerinde tapınak olarak kullanıldığı düşünülen yapının daha geç dönemlerde apsis eklenerek kiliseye çevrildiği düşünülmektedir.

Ahmet Dede Türbesi'nden Çıtak Mahallesi'ne uzanan yol üzerinde kabaca doğu-batı uzantılı geniş teraslar saptanmış olup teraslar içerisinde bölgede zeytinyağı veya şarap üretimini gösteren bir işlik tespit edilmiştir. Alanda kiklopik taşlarla oluşturulan bir duvar sırası yer almaktadır. Büyük bir teras ile keşişen duvar sırasının bölgeyi güneyde kabaca doğu-batı uzantılı olarak sınırlandığı görülmüştür. Duvar inşa karakteri, özellikle Güneybatı Anadolu yerleşimlerinden bilinen Erken Demir Çağ özelliklerini anımsatmaktadır. Çıtak Mahallesi'nin merkezinde sürdürülen çalışmalara muhtarlık binasının bahçesinde tespit edilen devşirme dokuz mimari parçanın belgelenmesi ile devam ettirilmiştir. İşlik, sütun tamburları, sütun başlığı ve kaide parçalarından oluşan devşirme malzemelerin köy sakinleri tarafından Ahmet Dede Türbesi'nden getirildiği bilgisi aktarılmıştır. Ayrıca muhtarlık bahçesine girişi sağlayan kapının yapımında, kapama bloğu, dübel deliklerine sahip kesme blok taşlar ve lento parçasından oluşan altı parçanın devşirme olarak kullanıldığı saptanmıştır. 2021 yılı çalışmaları sırasında mimari ve buluntuları itibariyle son derece önemli veriler sunan Dumanlı Dağ'ın kimliği ve dokusu hakkında net bilgi edinebilmek adına ilerleyen yıllarda sürdürülecek yüzey araştırmalarının bu sahada yoğunlaştırılması planlanmakta, bölgenin özellikle daha önce detaylı olarak incelenmemiş kuzey yamaçlarının taranması amaçlanmaktadır.

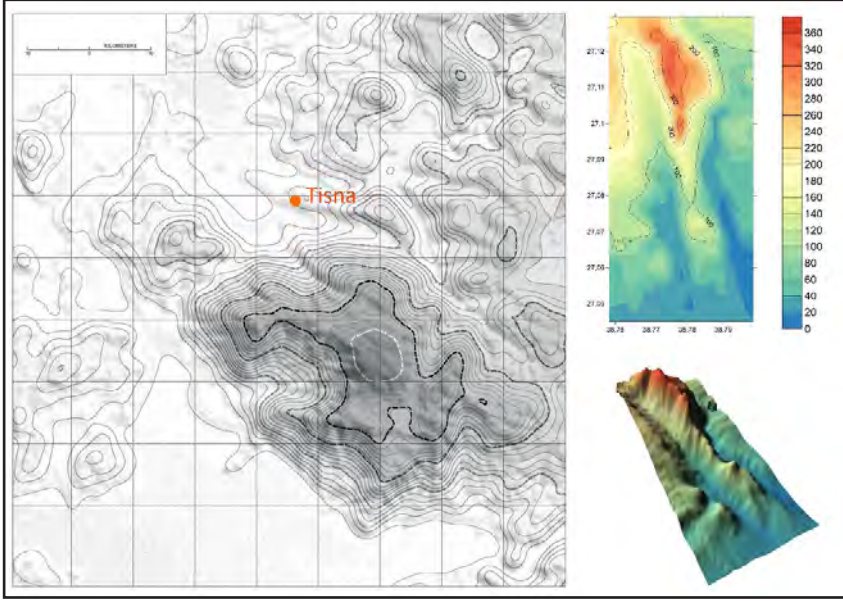
KAYNAKÇA

Reinach, S. (1891). *Chroniques d'Orient: documents sur les fouilles et découvertes dans l'Orient hellénique de 1883 à 1890*. Paris.

Schuchhardt, C. (1912). "Historische Topographie der Landschaft". *Stadt und Landschaft von Pergamon, Altertümer von Pergamon* 1(1), 61-143.

Harita 1: Tisna'nın yeri ve yakın çevresinde yer alan başlıca antik kentler.

Harita 2: Tisna Antik Kenti'nin topografyası.

Resim 1: Kocakale Tepe duvar hattı.

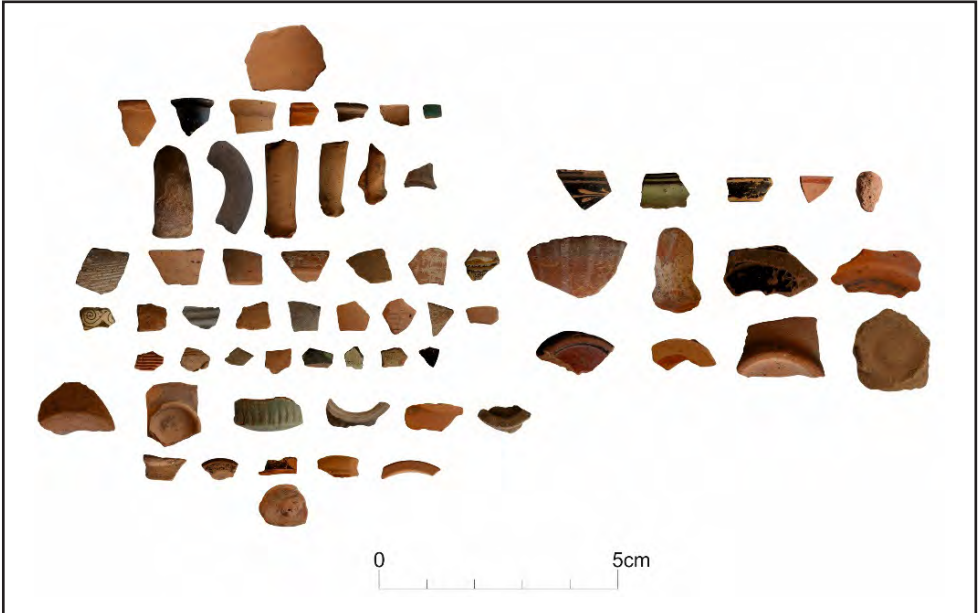
Resim 2: Kocakale tepe işlik.

Resim 3: Kocakale Tepe kiremit mezar.

Resim 4: Kocakale Tepe taş kolye ucu.

Resim 5: Kocakale Tepe seramik parçaları.

Resim 6: 2021 Yılı yüzey araştırmaları kapsamında Sarıkale Tepe seramik örnekleri.

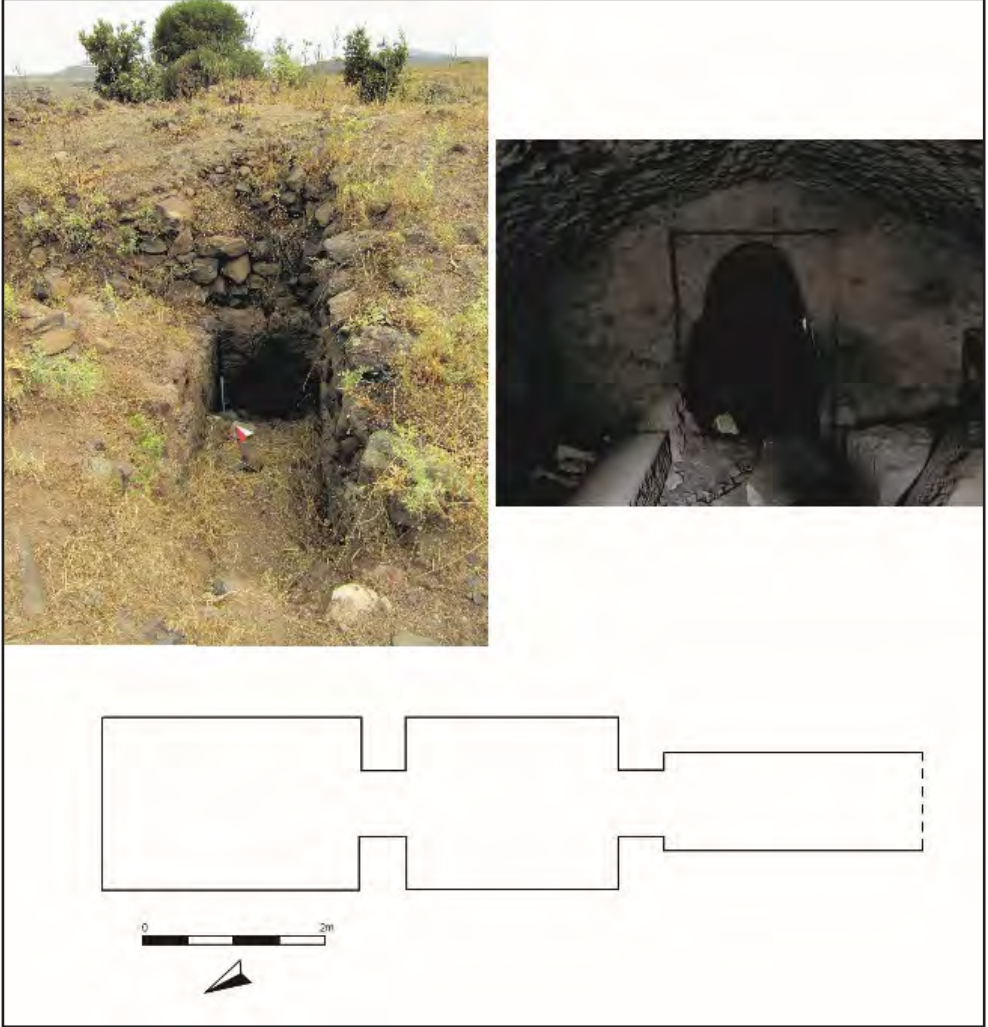
Resim 7: Sarıkale Tepe batı yamacı sur hattı.

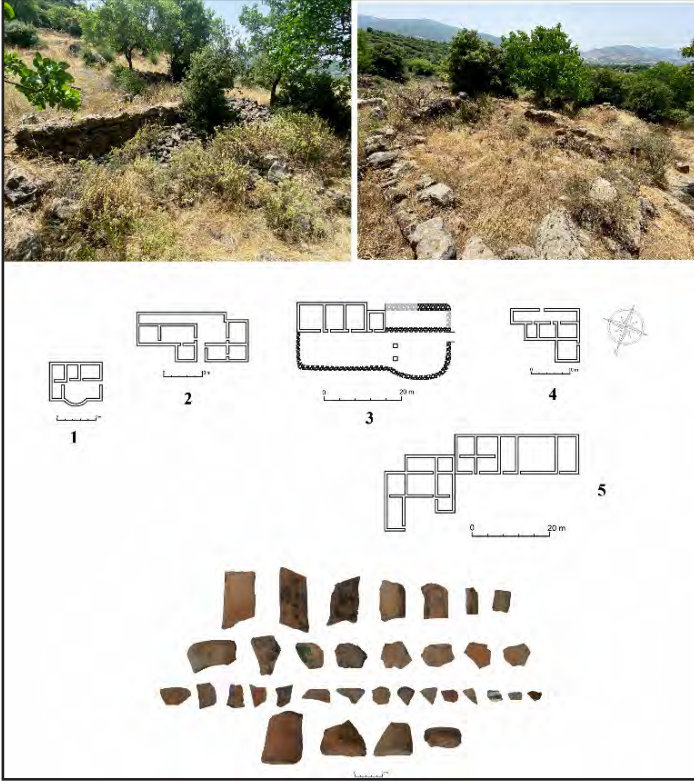
Resim 8: Sarıkale Tepe akropol steller.

Resim 9: Sarıkale Tepe güney yamaç nekropolü buluntuları.

Resim 10: Sarıkale Tepe, “TİSK 1” Tümlüsü.

Resim 11: Mantar Tepe yapı kompleksleri ve buluntuları.

Resim 12: Dedeköy Mevkii, Ahmet Dede Türbesi ve çevresi.

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Ercan AŞKIN*

Hatice KÖRSULU

Mehmet KURT

Mehmet ALKAN

“Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri ve Yerleşim Düzenleme- si” konulu Arkeolojik YüzeY Araştırmasının 2021 yılı çalışmaları toplam 14 gün sürmüştür. 2021 yılında yapılması hedeflenen arazi çalışmaları çerçevesinde, Karaman ilinin dağlık güney kesimlerindeki antik yerleşimler üzerine yoğunlaşmıştır. Söz konusu yerleşimlerde inceleme- lerde bulunulmuş ve belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen kalıntılar fotoğraflanarak kayıt altına alınmış ve koordinatları belirlenip harita üzerine işlenmiştir. Bu kapsamda Karaman İli sınırları içerisinde aşağıda belirtilen yerlerde araştırmalar yürütülmüştür:

Karaman Merkez Ermenek İlçesi, Yaylapazarı Köyü’nde, Bócünün Suyu Maltaşı Mevkii. Karapınar Örenyeri, Sadıranın Suyu Mevkii. Yayla Pazarı Kõristanı; Kopukoluğu Köyü sınırları içerisindeki Erik Deresi Mevkii. Çatalbadem Köyü’ndeki Karlığın Kõkü, Kürkülünün Deresi, Işam, Işhar, Kebeñin Başı, Kepir mevkileri. İkizcınar Köyü, Demir Tepesi ve Kızıl İn mevkileri. Yukarıçağlar Köyü’ndeki Sorkun, Kayabaşı, Ayı Pınarı ve Çillengiç mevkileri. Aşağıçağlar Köyü’ndeki Kapız Mevkii. Kayaönü Köyü’ndeki Beşir Beleni mevkii; Katranlı Köyü Say Mevkii. Tepebaşı Köyü Sivri Kaya Mevkii. Büyükkarapınar Köyü’ndeki Çukur, Kara Tepe ve Akpınar mevkileri.

Ermenek İlçesi Çalışmaları

Yaylapazarı Köyü sınırları içerisinde yer alan Bócünün Suyu Maltaşı Mevkii’nde yapılan incelemelerde anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş bir yapılanma ile karşılaşmış olup duvarlarından birinin üzerinde haç kabartması yer almaktadır. Zeminde bir adet ana kayaya oyulmuş sarniç görülmektedir. Yapılanmayı olasılıkla bir çiftlik veya bağ evi olarak değerlendirmek mümkündür.

* Dr. Öğr. Ü. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ercanaskin@gmail.com
Doç. Dr. Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: hkorsulu@gmail.com
Prof Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmetkurt6970@hotmail.com
Dr. Öğr. Ü. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmedalkan@hotmail.com

Ayrıca Yaylapazarı sınırları içerisinde bulunan Karapınar Örenyeri ziyaret edilmiş ve tepe üzerine yayılmış olan yerleşim kalıntılarındaki belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Mimari bloklar, çok sayıda duvar kalıntısı ve seramikler burada rastlanan unsurlar arasındadır. Çevresine hakim bir konuma sahip olan yerleşimin güneydoğu yamacında üç adet kaya mezarı tespit edilmiş olup mezarlardan birinde iki adet kline yer aldığı gözlemlenmiştir (Resim: 1).

Yine Yaylapazarı Köyü sınırları içerisindeki Sadıranın Suyu Mevkii'nde yürütülen çalışmalarda su kaynağının güney tarafında iki adet dörtgen planlı kaya mezarı tespit edilmiştir. Su kaynağının kuzeydoğusuna doğru olan alanda ise küçük bir yerleşime ait olduğu değerlendirilen çeşitli yapılara ait duvar kalıntıları saptanmıştır. Yerleşim içerisinde seramik parçalarına da rastlanmaktadır.

Yaylapazarı Köyü sınırları içerisindeki bir diğer çalışma alanı ise Yaylapazarı Köristanı olmuştur. Burada yapılan incelemelerde apsisi ve bazı duvarları kısmen takip edilebilen, olasılıkla Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait bir kilise kalıntısıyla karşılaşılmıştır. Profilli ve bezemeli mimari bloklar, sütun parçaları, sütun kaideleri, kemer ve tonoz blokları gibi unsurlar kilisenin oldukça nitelikli bir mimariye sahip olduğunu göstermektedir (Resim: 2). Ayrıca mezar kapağı olduğu düşünülen taş plakalara rastlanmıştır. Kilise yıkıntılarının hemen doğusunda ise üzüm presleri bulunmaktadır. Kilisenin batısında yer alan zirvede ise antik yerleşime ait kalıntılar yer almaktadır. Duvar kalıntıları ve çeşitli seramikler tepe üzerinde yoğun bir şekilde görülebilmektedir. Yerleşimin bulunduğu tepenin kayalık güney yamaçlarında doğu-batı doğrultusunda sıralanan kaya mezarları yer almaktadır. Kaya mezarlarından ikisi arkosoliumlu klinelelere sahiptir (Resim: 3). Mezarların bulunduğu alanda anakayaya oyulmuş muhtemel bir şapelle karşılaşılmaktadır. İçerisinde kazıma ile oluşturulmuş bir haç bulunmaktadır. Bu alanda kısmen tahrip durumda üzüm preslerine de rastlanmaktadır.

Kopukoluğu Köyü sınırları içerisinde yer alan Erik Deresi Mevkii'nde yürütülen çalışmalarda anakaya ve taş örgü duvarların kullanılmasıyla oluşturulmuş yapılanmalar kayıt altına alınmıştır. Yapılanmaların 250 m kadar kuzeydoğusunda dış cephesi basit kemerli görünüme sahip iki kaya mezarı yer almaktadır.

Çatalbadem Köyü, Karlığın Kökü Mevkii'nde büyük bir kaya bloğunun üzerine oyulmuş bir üzüm presine rastlanmıştır (Resim: 4). Prese ulaşabilmek için ana kaya üzerine basamaklar açıldığı gözlenmektedir. Dörtgen forma sahip ezme teknesi ile yuvarlak formu bir toplama fiçisinden oluşan pres üzerinde iki adet haç betimi yer almaktadır.

Çatalbadem Köyü Kürkülünün Deresi Mevkii'nde büyük bir kaya bloğunun içerisine oyulmuş, oldukça iyi korunmuş bir şarap atölyesine rastlanmıştır (Resim: 5). Güneydeki kapıdan girilen atölyenin uzunluğu 5,90 m, genişliği 5,70 m, yüksekliği 3,60 m'dir. Giriş kapısının karşısında zeminden daha yüksekte yer alan prese basamaklarla ulaşılmaktadır. Presin bulunduğu kenarın duvarı üzerinde yuvarlak içerisinde bir haç betimi görülmektedir. Kapı ile pres arasında bir toplama haznesi daha bulunmaktadır. Bu şarap atölyesinin bulunduğu kaya bloğunun hemen dış kenarında taş örgü duvarlarla inşa edilmiş muhtemel bir bağ evi kalıntısı yer almaktadır. Ayrıca 50 m kadar güneydoğuda bir üzüm presi tespit edilmiştir.

Çatalbadem Köyü sınırları içerisindeki Işam Mevkii'nde yayla yolu kenarında anakayaya oyulmuş dörtgen formda bir niş ile bu nişin 200 m ilerisinde yine dörtgen formda ikinci bir niş tespit edilmiştir.

Çatalbadem Köyü, Işhar Mevkii'nde işlenmiş ana kayalar, duvar kalıntıları, mimari parçalar, seramik parçaları tespit edilmiş olup burasının küçük boyutlu bir yerleşim birimi olabileceği değerlendirilmiştir. Yerleşimin yaklaşık 50 m güneyinde iki adet harman yeri görülmektedir.

Çatalbadem Köyü, Kebenin Başı Mevkii'nde bir adet üzüm presi ile karşılaşılmıştır. Bu üzüm presinin doğu tarafında kaya üzerine dört basamaktan oluşan bir merdiven oyulmuştur. Dörtgen formlu ezme teknesi ile yuvarlak formlu toplama fiçisinden oluşmaktadır (Resim: 6).

Çatalbadem ve İkizçınar köylerinin batısındaki Kepir Mevkii'nde Eireneapolis Antik Kenti'ne su taşıyan sistemin ana kayaya oyulmuş 105 cm genişlik ve 100 cm derinliğe sahip kanalları ile karşılaşılmıştır (Resim: 7).

İkizçınar Köyü sınırları içerisinde yer alan Demir Tepesi Mevkii'nde iki adet harman yerine rastlanmıştır. Demir Tepesi'nin kuzeye doğru olan kesiminde birkaç mekândan oluşan olasılıkla bir bağ evi tespit edilmiştir.

İkizçınar Köyü, Kızıl İn Mevkii'nde ana kayadan oluşturulmuş, muhtemelen bir kaya kilisesi olduğu değerlendirilen büyük oranda tahribata uğramış bir yapı ile karşılaşılmıştır (Resim: 8). Burada çeşitli mekânlar ve bazı mekânların duvarında kazıma tekniği ile oluşturulmuş dört adet haç betimleri görülmektedir. Bu yapının yakın civarında yine anakayanın işlenmesiyle oluşturulmuş çeşitli yapılanmalar bulunmaktadır.

Yukarıcağlar Köyü sınırları içerisinde yer alan Sorkun Mevkii'nde gerçekleştirilen çalışmalarda dört adet harman yeri, mimari yapı taşları ve seramik parçalarına rastlanmıştır. Kayabaşı Mevkii'nde 11 adet harman yeri tespit edilmiştir. Ayı Pınarı Mevkii'nde Sbide Antik Kentine su taşıyan sisteme ait kayalık yamaca oyulmuş su kanallarında incelemelerde bulunulmuştur (Resim: 9). Su kanalının yaklaşık 50 m güneyinde olası bir kaya mezarı ile karşılaşılmıştır. Çillengiç Mevkii'nde ise 5 adet harman yeri ile seramik parçalarına rastlanmıştır.

Aşağıcağlar Köyü sınırları içerisinde yer alan Kapız Mevkii'nde ana kayaya oyulmuş bir üzüm presi tespit edilmiştir. Dikdörtgen formda olan üzüm presinin ezme teknesinin üst kenarında iki adet hatıl yuvası görülmekte olup iki adet toplama fiçisine sahip olmasıyla diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Kayaönü Köyü sınırları içerisinde yer alan Beşir Beleni Mevkii'nde küçük boyutlu bir kırsal yerleşime ait olduğu değerlendirilen kalıntılar tespit edilmiştir. Yerleşim alanı içerisinde duvar yıkıntıları ve seramik parçalarıyla karşılaşılmaktadır. Yerleşimin kuzey ve kuzeydoğu civarında kaya mezarları ve khamasorium mezarlara rastlanmaktadır. Bazı mezarların kapakları da korunmuş vaziyettedir.

Katranlı Köyü sınırları içerisindeki Say Mevkii'nde doğu-batı doğrultusunda uzanan kayalık bir sırtın üzerinde küçük bir antik dönem yerleşimi tespit edilmiştir. Ana kaya ve taş örgü duvarların birlikte kullanılmış olduğu çeşitli yapılara ait kalıntılar görülebilmektedir. Ayrıca seramik parçalarına da rastlanmaktadır.

Tepebaşı Köyü sınırları içerisinde yer alan Sivri Kaya Mevkii'nde küçük bir kısal yerleşime ait kalıntılarla karşılaşmıştır. Kayalık tepenin güneydoğu eteğinde apsisi kısmen görülebilen bir kilise yapısı tespit edilmiştir (Resim: 10). Bu civarda nitelikleri anlaşılamayan çeşitli yapılara ait duvar izleri de takip edilebilmektedir. Yerleşim içerisinde iki üzüm pres ve seramik parçalarına rastlanmıştır.

Başyayla İlçesi Çalışmaları

Büyükkarapınar Köyü, sınırları içerisinde yer alan Çukur Mevkii'nde 6 adet khamasorion mezara rastlanmıştır. Tahribata uğramış mezar kapakları çevrede görülmektedir. Mezarların hemen batısında bir kaya mezarı yer almaktadır. Muhtemel yerleşim alanı mezarların kuzeydoğu tarafında Kozbaşı Örenyeri olarak bilinen ve günümüzde bahçe olarak kullanılmakta olan alanlardır.

Büyükkarapınar Köyü, Kara Tepe Mevkii'nde olasılıkla yerleşim yeri olduğu değerlendirilen bu tepenin eteklerinde duvarları kısmen izlenebilen yapılanmalarla karşılaşmıştır. Tepenin güneydoğu kesiminde ise ana kayaya oyulmuş bir adet sarnıç bulunmaktadır. Yoğun miktarda seramik parçaları da yüzeyde görülebilmektedir.

Büyükkarapınar Köyü sınırları içerisinde yer alan Akpınar Mevkii'nde bir adet üzüm pres ve taş ocağına rastlanmıştır.

Resim: 1

Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

KOCAELİ İLİ İZMİT İLÇESİ'NDEKİ OSMANLI DÖNEMİ ESERLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Erkan ATAK*

Erdal OKUMUŞ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 09.08.2021 tarih ve 94949537-161.01-1608101 sayılı kararı ile 2021 yılında başlanılan “Kocaeli İli, İzmit İlçesi’ndeki Osmanlı Dönemi Eserleri YüzeY Araştırması [Proje Numarası- YA014102(2021)]” bu yıl 06.09.2021-19.09.2021 tarihleri arasında, Bakanlık yetkilisi olarak Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Tayfun OK gözetiminde ve başkanlığım altında Arş. Gör. Erdal OKUMUŞ’un katılımıyla gerçekleştirilmiştir.¹

Bu yılki yüzeY araştırmasında, çalışma programında belirtilen İzmit ilçe merkezindeki mahalleler araştırılmıştır. Ayrıca kalan süre zarfında İzmit İlçesi’ne bağlı Arızlı, Ağaköy, Akpınar, Kabaoğlu, Sepetçi, Nebi Hoca, Kaynarca, Çağırğan, Bulduk, Tongurlu, Veyisler, Fethiye, Böğürgen ve Hakkaniye köylerinde araştırma gerçekleştirilmiştir. (Harita:1)

İzmit İlçe Merkezi

Kocaeli yarımadası ilk çağlarda İstanbul, Sakarya, Bursa, Bilecik, Bolu illerini kapsayan Bithynia adı verilen bölge içinde yer almaktadır. Bithynia IV. Nikomedes’in vasiyeti üzerine Roma eyaleti olduktan sonra M.S.284 yılında Diocletianus (284–305) Nikomedia’da imparator ilan edilmiş ve Nikomedia’yı Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti olmuştur (Bostan, 2001: 536). Nikomedia VII. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yapılan İslam akınları neticesinde zarar görmüştür. Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden itibaren Doğu Roma sınırları içerisinde kalan Nikomedia XI. yüzyılın sonunda Selçuklular tarafından fethedilmiştir. Kuttalmış oğlu Süleyman Şah İznik’i kurduğu devletin merkezi yapmış ve çevresindeki bölgeleri hâkimiyeti altına almıştır. Ancak İznik ve çevresi yirmi beş sene Selçuklu hâkimiyeti altında kaldıktan sonra I. Haçlı seferi ile birlikte Bizans İmparatorluğu’nun hâkimiyeti altına girmiştir (Turan, 1969: 213-220).

Nikomedia Osman Gazi ve Orhan Gazi dönemlerinin ünlü uç beylerinden Akçakoca tarafından 1337 fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Kent, Osmanlı egemenliğine geçmesinden sonra önce İznikmid daha sonra İzmid ismini almıştır. 1337 yılında Süleyman

* Doç. Dr. Erkan ATAK, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, erkanatak@sakarya.edu.tr
Arş. Gör. Erdal OKUMUŞ, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, erdalokumus@sakarya.edu.tr

1 Araştırma iznini veren Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, araştırmaya katılan ekibin yemek giderlerini karşılayan İzmit Belediyesi’ne; araştırma için gerekli bilgi ve belgeleri temin eden Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü ve Kocaeli Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi müdürü ve çalışanlarına teşekkürlerimizi sunarız.

Paşa, Sancak haline gelen İzmit'in ilk "Sancak Beyi" olmuştur (Uzançarşılı, 1988: 122). İzmit tarih boyunca şiddetli depremler başta olmak üzere bir takım doğal afetlere maruz kalmıştır (Bostan, 2001: 537). Bu durum İzmit merkezinde ve çevresinde yer alan tarihi eserlerin belirli oranda tahrip olmalarına vesile olmuştur.

Yapılan araştırmada ilçe merkezinde Osmanlı Döneminden 1 külliye, 16 cami, 19 çeşme, 2 türbe, 5 hamam, 1 köşk, 6 konak, 1 saat kulesi, 1 redif binası, 3 okul, 1 gar binası, 1 gar binası müstemilatı, 1 gar binası hangarı, antrepo binaları, geleneksel konut örnekleri ile bir şehir mezarlığının bulunduğu görülmüştür. Söz konusu yapıların bir kısmı daha önce bazı araştırmacılar tarafından incelenmiştir (Ayverdi, 1966; Ünver, 2010; Fıratlı, 1971; Galitekin, 2006; Ürkmez, 2007; Ulugün, 2008; Kaya, 2008; Ölmez, 2012).

Camilerden en eskisi Orhan Mahallesi'nde yer alan Orhan Camii'dir. Caminin ilk inşası 14. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. Bir fetih camii olarak Gazi Süleyman Paşa tarafından babası Orhan Gazi adına yaptırılan camii İzmit körfezine hâkim bir tepe üzerine konumlandırılmıştır. Yapı zaman içerisinde bazı onarımlar geçirmiştir. Cami kuzey-güney doğrultulu dikkörtgen planlı olup dıştan kırma çatıyla, içten ortada dört sütun tarafından taşınan bağdadi bir kubbe ve kalan bölümlerde ahşap tavanla örtülüdür (Resim: 1).

Akçakoca Mahallesi'nde Akçakoca Sokak ile Alaca Mescid Sokak kesişiminde Akçakoca (Dere) Camii yer alır. İnşa edildiği mevkii İzmit'in Türk dönemi en eski yerleşim yerlerinden birisidir. Yapının inşa kitabesi mevcut değildir. İlk inşasının 14. yüzyıldan kalma olduğu düşünülmektedir. İlk inşasından sonra büyük oranda değişikliğe uğradığı anlaşılan yapı, son dönemlerde onarımlar geçirmiştir. Cephelerde H.1255/M.1839 ve H.1355/M.1939 tarihlerini veren dua kitabeleri bulunmaktadır. Onarımların bir kısmının söz konusu tarihlerde gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir. Kuzey-güney doğrultulu, kareye yakın dikkörtgen planlı harimin üzeri dış taraftan kiremit örtülü kırma bir çatıyla, iç taraftan ahşap tavanla örtülmüştür (Resim: 2).

Karabaş Mahallesi'nde Abdurrahman Yüksel Caddesi ile İnönü Caddesi kesişiminde yer alan Akça Camii ilk olarak 14. yüzyılda inşa edilmiş, 20. yüzyılda minare haricinde tümüyle yenilenmiştir. Yapı kare planlı, tek kubbelidir.

Kemalpaşa Mahallesi, İmaret Yokuşu Sokak üzerinde yer alan Abdüsselam (İmaret) Camii'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Banisinden yola çıkılarak 16. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilmiş olabileceği düşünülmür. Tezkiretü'l-Ebniye'de yenilenen camiler arasında adı geçen (Saî Mustafa Çelebi, 2003: 99). Caminin onarım kitabesi, doğu cephesindeki mekânın kuzey penceresinin üzerinde bulunur. Kitabeye göre cami, Abdüsselam Çelebi'nin sülale-i tahirelerinden El Hac Seyyid İsmail Zülkefil Bey'in muhteremesi Hatice Firdevs Hanım tarafından H.1289/M.1872 yılında onarılmıştır. Cami mihraba dik, dikkörtgen planlıdır. Harimin üzeri dıştan kiremit örtülü kırma bir çatıyla, içten ortada bir kubbe kalan kısımlarda ahşap tavanla örtülüdür (Resim: 3).

Tepecik Mahallesi, Hürriyet Caddesi üzerinde yer alan Fevziye Camii Sadrazam Rüştem Paşa'nın kethüdası Mehmed Bey'in vefatından sonra 1576 yılında ilk defa yapılmıştır.

Zaman içerisinde çok sayıda onarım geçiren ve iki kez tamamen yıkılıp yeniden inşa edilen camii “Fevziye” adını II. Mahmud Osmanlı Kaptan-ı deryalarından Ahmed Fevzi Paşa tarafından yeniden inşa edilmesinden sonra almıştır. Son olarak 1999 depremi sonrasında tamamen yıkılıp yeniden inşa edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı yapı dıştan kiremit örtülü meyilli bir çatıyla, içten bağdadi bir kubbe ve düz ahşap tavanla örtülüdür (Resim: 4).

Veliahmet Mahallesi’nde Alaca Mescid Sokak üzerinde yer alan Alaca Mescid (Gümüşlüoğlu Camii) El-Hac Mustafa Gümüşlüzâde tarafından H.1007/M.1598-1599 yılında inşa ettirilmiştir. Yapının son yıllara kadar giriş kapısı üzerinde bulunan İznik çinilerinin nadide örneklerinden olan inşa kitabesi günümüzde mevcut değildir. Cami 1999 depreminde büyük hasar görmüş ve 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onararak günümüzdeki halini almıştır. Kare planlı cami dıştan kiremit kaplı kırma çatıyla, içten ahşap tavanla örtülüdür (Resim 5).

Hacı Hasan Mahallesi, Sırrı Paşa Caddesi üzerinde yer alan Yumurtacı (Hacı Hasan) Camii’nin kuzey cephesindeki panoda günümüz harfleriyle M.1631 yılında inşa edildiği yazılıdır. Caminin güneyindeki hazirede H.1133/ M.1720-1721, H.1169/M.1755-1756, H.1175/ M.1761-1762, H.1181/M.1767-1768, H.1270/M.1853-1854 ve H.1226/M.1811-1812 tarihli mezar taşları mevcuttur. Cami günümüzdeki mevcut durumuyla kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir plana sahiptir. Harim, dıştan kiremit örtülü kırma bir çatıyla, içten ahşap bir tavanla örtülüdür.

Hacı Hasan Mahallesi’nde Yukarı Pazar Caddesi ile Çukur Çeşme Sokak kesişim noktasında yer alan Portakaloğlu Mustafa Ağa Camii’nin giriş cephesindeki bilgilendirme panosunda son yıllarda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri’nde yapılan araştırmalarda H.1192/M.1778 tarihli bir belgeye ulaşıldığı belirtilmektedir. “*İzmit’te el-Hac Hasan Mahallesi’nde Portakaloğlu Mustafa Mescidi imamlığının tevcihi*” isimli belgeden hareketle mescidin ismi “Portakaloğlu Mustafa Mescidi” olarak değiştirilmiştir. Söz konusu belgedeki bilgiler mescidin inşa tarihinin de 18. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar götürülebileceği göstermektedir. Mescid kuzeyden güneye eğimli bir arsa üzerine inşa edilmiştir. Kaba yonu taş örgülü subasman seviyesi güney cephede oldukça yüksek tutulmuş ve böylece cepheler arasındaki seviye eşitlenmiştir. Kuzey ve güneyinde ufak avlular bulunmaktadır. Mescidin minaresi bulunmamaktadır. Kare planlı mescid dıştan kiremit örtülü kırma çatıyla içten ahşap tavanla örtülmüştür.

Çukurbağ Mahallesi, Gülümser Sokak’ta yer alan Hüseyin Paşa Camii, III. Selim Dönemi kaptan-ı deryalarından Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Caminin giriş kapısı üzerindeki panoda M.1767 tarihi yazılıdır. Caminin güneyinde bir hazire yer almaktadır. Akçakoca Mahallesi Gümüşlü Bayırı Sokak’ta yer alan Hacı Ayvaz Camii giriş cephesindeki panoda yer alan bilgilere göre M.1857 yılında inşa edilmiştir. Günümüzde atıl vaziyette olup kullanılmamaktadır.

Ömerağa, Şahabettin Bilgisu Caddesi üzerinde yer alan Yalı (Çalh Ahmed Ağa) Camii 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen planlı yapı dıştan kiremit kaplı bir çatıyla, içten ise ortada bağdadi kubbe, kalan kısımlarda ahşap tavanla

örtülmüştür. Yapı son dönemlerde geçirdiği onarımlarla orijinal dokusunu ve malzemesini kısmen kaybetmiştir.

Veli Ahmet Mahallesi'nde Narlık Yokuş Sokak, Hasan Elbeyoğlu Sokak ve Zeytin Bahçe Sokak'ın kesişiminde yer alan Zeytinli Bahçe Mescidi orijinal dokusunu kısmen koruyarak günümüze gelebilmiştir. Yapı 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başlarından inşa edilmiş olabilir. Mescidin batısına son dönemlerde bir odanın eklendiği görülmektedir. Yapının tek şerefeli minaresi harimin güneybatına yakın bir konumda yer almaktadır. Yapı, dıştan kiremit kaplı kırma bir çatıyla, içten ahşap tavanla örtülmüştür.

Veli Ahmet Mahallesi'nde Hacı Hürrem Sokak ile Hacı Hasan yokuşunun kesişiminde yer alan Zıbıncı Mescidi'nin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Buna karşın giriş kapısına ait eski bir fotoğrafta kapı üzerine H.1222/M.1807/1808 tarihinin kazılı olduğu görülür. Bu tarihin mescidin inşa tarihine veyahut onarımına ait olabileceği düşünülebilir. İnşa tarihi kesin olmasa da yapının plan ve mimari özellikleri 19. yüzyıl özellikleri arz etmektedir. Zıbıncı Mescidi kuzeyden güneye meyilli bir yamaç üzerinde yer almaktadır. Yapının ahşap minaresi kuzeydoğu köşede yer almaktadır. Minarede kaide yer almaz. Gövde çatıdan çıkmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen planlı yapının üzeri dıştan kiremit kaplı kırma bir çatıyla, içten beden duvarlarına bindirilen ahşap tavanla örtülmüştür.

Cedid Mahallesi'nde yer alan Bac Urgancı Ahmed Çelebi (Çınarlı) Camii 19. yüzyılda inşa edilmiştir. 20. yüzyıl içerisinde çeşitli onarımlar geçiren yapı 1999 depreminde büyük hasar almış ve tamir edilerek günümüzdeki halini almıştır.

Tepecik Mahallesi, Cami Sokak üzerinde yer alan Tepecik Camii'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Orijinal malzemesini kısmen kaybetmiş olan yapı 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir. Tepecik Camii doğudan batıya meyilli bir arsa üzerine inşa edilmiştir. Caminin minaresi batı cephenin kuzeye yakın konumuna yerleştirilmiştir. Caminin orijinalde kareye yakın dikdörtgen planlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zaman içerisinde yapılan eklemeler ve onarımlar cephelerin asimetrik ve düzensiz bir görünüm sergilemelerine vesile olmuştur. Harim son yıllarda doğruya doğru genişletilmiştir.

Veli Ahmet Mahallesi, Devran Caddesi'nde şehitlik girişinde yer alan Hacı Ahmed Mescidi'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Günümüzde orijinalliğini tümüyle kaybetmiştir. Süheyl Ünver'in "Büyük mezarlık yanında Hacı Ahmed Efendi Hoca Türbesi" diye bahsettiği yapı bu mescid olmalıdır (Ünver, 2010:219). Günümüzdeki mevcut yapı betonarmedir. Kare planlı mescidin üzeri geniş saçaklı bir kırma çatıyla örtülmüştür. Yapının eski halinin ahşap malzemeli olduğu ifade edilir. Mescidin bulunduğu mezarlık içerisinde H.1330/M.1911-1912, H.1333/M.1914-1915 tarihli mezar taşları bulunmaktadır.

Karabaş Mahallesi, Pertev Paşa Sokak ile Mimar Sinan Sokak arasında yer alan Pertev Paşa Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik yapmış olan Pertev Paşa adına kethüdası Sinan ağa tarafından paşanın ölümünden sonra inşa ettirilmiştir. Yapının mimarı Mimar Sinan'dır. Bir menzil külliyesi olarak inşa edilen külliyyede cami, sıbyan mektebi ve

çeşme yapıları günümüze sağlam olarak ulaşmıştır. Bu yapılar topluluğunun batısında bulunan hamam harap vaziyettedir. Kervansaray ve imaret yapıları günümüze ulaşamamıştır. Külliye'nin merkez yapısı olan cami günümüzde Yeni Cuma Camii ismiyle anılmaktadır.

İzmit merkez mahallelerde araştırılan hamamlardan Süleyman Paşa Hamamı, Akçakoca Mahallesi, Orhan Caddesi üzerinde yer almaktadır. Hamam, 14. yüzyılda Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Yukarı hamam olarak ta anılır. Çifte hamam tipinde olan yapı Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından son yıllarda restore edilmiştir (Resim 6).

Hacı Hasan Mahallesi, Yeni Hamam Sokak üzerinde yer alan Yeni Hamam'ın kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Kaynaklarda yapının inşa tarihi için 17. yüzyıl, 18. yüzyılın başları veyahut 19. yüzyıl gibi farklı tarihler verilmektedir. Tek hamam tipinde inşa edilmiştir. Sıcaklık bölümü 4 köşe halvetli haçvari plan şemasındadır. Hamamın çevresi günümüzde farklı yapılarla çevrelenmiştir.

Ömerağa Mahallesi, İnönü Caddesi ile Fethiye Caddesi kesişiminde yer alan Orta Hamam'ın kesin inşa tarihi bilinmemektedir. 16. yüzyılda inşa edilmiş olabileceği düşünülür. Mehmet Bey Hamamı olarak ta bilinmektedir. Tek hamam düzeninde inşa edilmiştir. Moloz taş ve tuğla kullanılarak alması tekniğinde inşa edilmiştir.

Ömerağa Mahallesi, Fattan Öven Sokak üzerinde yer alan Yalı Hamamı'nın inşa kitabesi mevcut değildir. Tek hamam düzeninde inşa edilen yapı günümüzde binalarla çevrili vaziyettedir.

Pertev Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan Pertev Paşa Hamamı Karabaş Mahallesi, Pertev Paşa Sokak ile Mimar Sinan Sokak arasında yer almaktadır. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik yapmış olan Pertev Paşa adına kethüdası Sinan ağa tarafından paşanın ölümünden sonra inşa ettirilmiştir. Yapının mimarı Mimar Sinan'dır. Mimar Sinan'ın tezkeresinde cami ile birlikte hamamında adı geçmektedir (Saî Mustafa Çelebi, 2003: 108). 20. yüzyılın başlarında harap vaziyette olan hamamdan günümüze temel kalıntıları ve duvarlarının bir kısmı gelebilmiştir. Çifte hamam olarak inşa edildiği anlaşılan hamamın sıcaklığı sekizgen düzende yıldızvari planda inşa edilmiştir. Hamam moloz taş ve tuğla kullanılarak alması tekniğinde inşa edilmiştir.

İzmit merkez mahallelerinde yer alan 19 çeşmeden Zeliha Hanım Çeşmesi Akçakoca Mahallesi, Kapanca Sokak üzerinde yer almaktadır. Üzerindeki kitabeye Hacı Hacı Mehmed Ağa'nın zevcesi Zeliha Hanım tarafından H.1198/M. 1783-1784 yılında inşa edilmiştir. 20. yüzyılın başlarında onarım geçirmiştir. Tek cepheli, sivri kemerli çeşme moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak alması tekniğinde inşa edilmiştir. Aynalık ve kurna bölümleri mermerdir.

Akçakoca Mahallesi, Yeni Çeşme Sokak'ta yer alan Ali Ağa Çeşmesi Merhûm Hacı İsmail Ağa damadı Ali Ağa tarafından H.1302/M.1884-1885 yılında yaptırılmıştır. Tek cepheli çeşme kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir. Çeşme yuvarlak kemerlidir.

Orhan Mahallesi, Medrese Sokak'ta yer alan Canfeda Kethuda Hatun Çeşmesi 16. yüzyılda III. Murad döneminde harem kethüdalığı yapan Canfeda Hatun tarafından inşa ettirilmiştir. Tek cepheli, yuvarlak kemerli çeşme hazneli çeşmeler grubunda yer alır (Resim 7).

Akçakoca Mahallesi, Serin Sokak üzerinde yer alan Eski Çeşme'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Tek cepheli, sivri kemerli çeşme günümüzde kısmen harap durumdadır. 16. yüzyıl-17. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olması muhtemeldir.

Orhan Mahallesi, Orhan Caddesi üzerinde bulunan Çakmaklı Çeşme'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Tek cepheli bir duvar çeşmesi olan yapının üst bölümü ve kemeri kısmen harap durumdadır. Çeşmenin ayna taşında Lâle Devri üslubu gösteren vazolu çiçek süslemeleri bulunur. Bu süslemelerden yola çıkarak 18. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Hacı Hasan Mahallesi, Kalkavan Sokak üzerinde yer alan Tüysüz Çeşme (Emine Hatun Çeşmesi) inşa kitabesine göre H.1163/M.1749-1750 yılında inşa edilmiştir. İki cepheli çeşmenin batı cephesi ile kuzey cephesi arasında kod farkı bulunur. Her iki cephede lale, selvi ağacı ve vazolu çiçeklerden müteşekkil taş süslemeler yer alır.

Hacı Hasan Mahallesi Meter Sokak'ta yer alan Aşık Merdiveni Çeşmesi günümüzde harap durumdadır. Tek cepheli olduğu anlaşılan çeşme tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. 19. yüzyıl yapısı olduğu söylenebilir.

Veliahmet Mahallesi, Hacı Hüsrev yokuşundan yer alan çeşmenin inşa kitabesi mevcut değildir. Tek cepheli, sivri kemerli, hazneli çeşmeler gurubunda yer alan çeşme tuğla ve moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir. Çeşmenin 17. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceği söylenebilir. Günümüzde harap durumdadır.

Veliahmed Mahallesi'nde yer alan Anonim Çeşme'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Oluğca harap vaziyettedir. Kalan bölümlerinden tuğla malzemeli olduğu anlaşılr.

Veliahmed Mahallesi'nde yer alan bir diğere çeşme tek cepheli, sivri kemerli, çeşmeler gurubunda inşa edilmiştir. Tuğla ve taş malzemeyle alması tekniğinde inşa edilen çeşmenin kemerlerinde ve aynalığında düzgün blok taşlar kullanılmıştır. Aynalık kısmında kaş kemerli yüzeysel niş içerisinde selvi ağaçları ve rozet kabartmaları bulunur. Çeşmenin genel özellikleri 17. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceğini gösterir.

Topçular Mahallesi, Topçu Çeşme Sokak üzerinde yer alan Topçu Çeşme'nin inşa kitabesi bulunmamaktadır. Günümüzde harap durumda bulunan çeşmenin tek cepheli, sivri kemerli olduğu görülür. İnşasında tuğla malzeme kullanılmıştır. Cephe ve kemer özellikleri 17. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olabileceğini gösterir.

Orhan Mahallesi'nde yer alan Anonim Çeşme'nin yalnızca ayna taşı mevcuttur. O nedenle bir tarihlendirme yapmak mümkün değildir.

Veliahmet Mahallesi, Kaynak Çeşme Sokak üzerinde yer alan Kertil Tekke Çeşmesi Kaynak Çeşme adıyla da anılmaktadır. İnşa kitabesi mevcut değildir. Ayna taşında devşirme malzeme kullanılmıştır. Diğere bölümleri tümüyle yenilenmiştir.

Veliahmet Mahallesi, Hacı Hızır Sokak üzerinde bulunan Kabaran (Mantar) Çeşme'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Tek cepheli, sivri kemerlidir. Ayna taşında yüzeysel bir kaş kemerli niş bulunur. 17. yüzyıl özellikleri gösterir.

Gündoğdu Mahallesi'nde 4 çeşme bulunmaktadır. Koca Çeşme Caddesi üzerinde yer alan çeşme kaş kemerli tek cephelidir. Günümüzde sıvalı olan çeşmenin tuğla malzemeyle inşa edilmiş olduğu anlaşılır. 19. yüzyıl özellikleri gösterir.

Gündoğdu Mahallesi'ndeki ikinci çeşme Turkuaz Sokak üzerinde yer almaktadır. Yuvarlak kemerli, tek cepheli çeşmenin kilit taşı üzerinde Rusça bir kitabe bulunur. Söz konusu kitabede "Türk-Rus işbirliği aramızda... En Değerli Kocaeli Sancağıdır. Sene 1674" ibareleri bulunur. Günümüzde bir eve bitişik vaziyettedir.

Gündoğdu Mahallesi'ndeki üçüncü çeşme, Gençoğlu Sokak üzerinde bulunmaktadır. İnşa kitabesi mevcut değildir. Tek cepheli, sivri kemerlidir. İnşasında moloz taş ve tuğla malzemeler kullanılmıştır. 19. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olmalıdır.

Gündoğdu mahallesi'ndeki sonuncu çeşme Koca Çeşme Caddesi üzerinde yer almaktadır. Sivri kemerli tek cephelidir. Günümüzde sıvalı vaziyettedir. 17. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş olmalıdır.

Tepeköy Mahallesi'nde yer alan Özbek Çeşmesi günümüzde tamamen yenilenmiş vaziyettedir. İnşa tarihini verebilmek mümkün gözükmemektedir.

Kemalpaşa Mahallesi, Saray Yokuşu üzerinde yer alan Kasr-Hümayun (Av Köşkü) ilk kez IV. Murad döneminde inşa edilmiş ve bu yapı depremler ve yangınlarla yıkılmıştır. Mevcut kağır bina ise Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde inşa edilmiştir. Türk ev tipinde sofalı yapının dış cephelerinde Neo Klasik üslupta mermer süslemeler bulunur. Cepheler iki katlı düzenlenmiştir. İç mekânlarda çeşitli duvar ve tavan resimleri mevcuttur. Yapının mimarı Karabet Amira Balyan'dır. Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde önemli olaylara tanıklık etmiştir. Yapı günümüzde müze olarak işlevlendirilmiştir (Resim 8). Kemalpaşa Mahallesi, İnönü Caddesi üzerinde yer alan Redif Binası, İzmit Mutasarrıfı Hasan Pasa tarafından 1863 yılında yaptırılmıştır. İki katlı bina günümüzde Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne bağlı hizmet birimi olarak kullanılmaktadır.

İzmit, Kemalpaşa Mahallesi'nde Saray Yokuşu ile Hürriyet caddeleri arasındaki alanda inşa edilen saat kulesi kentin silüetinde önemli bir yere sahiptir. Kasr-ı Hümayun (Saray Müze) ile Atatürk Heykeli arasında yer alan yapı, İzmit Mutasarrıfı Musa Kazım Bey tarafından, Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıldönümü nedeniyle 1902 yılında Neoklasik üslupta yaptırılmıştır (Resim: 9).

İzmit Hacı Hasan Mahallesi, Sırrı Paşa Caddesi üzerinde yer alan Selim Sırrı Paşa Konağı, 1888 yılında İzmit mutasarrıflığına atanan Selim Sırrı Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. 19. yüzyıla ait bir sivil mimarlık örneği olan Sırrı Paşa Konağı, zemin kat, 1 normal kat, 1 ara kat bir de cihannüma olmak üzere toplam 4 katlı olarak, ahşap karkas yapı tekniğinde inşa edilmiştir. Yapı, haremlik ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yapı içerisinde tavanlarda dönem üslubuna uygun süslemeler ve duvar resimleri bulunmaktadır (Resim: 10).

Veli Ahmet Mahallesi, Akif Terzioğlu Sokak üzerinde yer alan Saatçi Ali Efendi Konağı I. Abdülhamit döneminde, 1776 yılında inşa edilmiştir. Konak genel özellikleriyle Türk ev tipinin önemli örneklerinden birisidir. Duvarlarda ve tavanlarında kalem işi süslemeler bulunmaktadır

Kozluk Mahallesi, Salim Dervişoğlu Caddesi üzerinde yer alan Gar binası, müstemilat binaları ve depolar Alman Mimar Otto RITTER tarafından 1873-1910 yılları arasında inşa edilmiştir. Yapılar çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmiştir. Binaların bir kısmı Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Koruma Kurulu tarafından bir kısmı Kocaeli Müzesi tarafından kullanılmaktadır (Resim: 11).

İzmit İlçe merkezinde, Kemalpaşa Mahallesi'nde Paşalar Konağı, Akçakoca Mahallesi'nde Kültür Evi, Ömerağa Mahallesi'nde Soydan Konağı, Çukurbağ Mahallesi'nde Kagem Binası (Portakal Hafız Efendi Konağı gibi geç dönem Osmanlı konak örnekleri ile çeşitli geleneksel konut örnekleri yer almaktadır. Özellikle Akçakoca Mahallesi Kapanca Sokak üzerinde bulunan geleneksel konutlar İzmit şehir silüeti içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çoğunlukla iki katlı, cumbalı konutların bir kısmı "Kültür Yolu" projesi kapsamında belediye tarafından restore edilmiştir.

İzmit ilçe merkezinde 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarından kalma okullar bulunmaktadır. Ömerağa Mahallesi'nde Eski Gazi Lisesi, Akçakoca Mahallesi'nde Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu ve Tepecik Mahallesi'nde Cizvit Sörlük Okulu bu okullar arasındadır.

İzmit ilçe merkezinde Orhan Mahallesi'nde Ese Dede Türbesi adıyla anılan bir mezar, Veli Ahmet Mahallesi'nde Şeyh Numan Efendi Türbesi adıyla anılan başka bir mezar yer almaktadır. Ayrıca Orhangazi Mahallesi'nde Bağçeşme Mezarlığı olarak bilinen bir şehir mezarlığı bulunmaktadır. Söz konusu mezarlık içinde çoğunluğu 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarına ait olan çok sayıda mezar taşı bulunmaktadır.

İzmit ilçe merkezinde Ömerağa Mahallesi'nde menzil yolu üzerinde yan yana sıralanmış antrepo binaları mevcuttur. Gayrimüslim tebaa tarafından inşa edilen bu depo binaları günümüzde çeşitli işyerleri tarafından kullanılmaktadır. Binaların bir kısmının üzerinde Rumca ve Osmanlıca kitabeler mevcuttur. Antrepoların bazıları restore edilmiştir.

İzmit ilçe merkezinde araştırmalar tamamlandıktan sonra kalan sürede İzmit'e bağlı köylerin bir kısmı ziyaret edilmiştir.

Arızlı

İzmit İlçe merkezinin 14 kilometre kuzeyinde yer alır. Mahalle içinde H.1311 tarihli bir mezar yapısı bulunur. Köylü tarafından türbe olarak adlandırılmaktadır. Mahallesi sınırları içerisinde yer alan mezarlıkta ise H.1220 tarihli bir mezar taşı ile tarihi okunamayan birkaç adet mezar taşı mevcuttur.

Akpınar

İzmit ilçe merkezinin 11 kilometre kuzeybatısında yer almaktadır. Köy giriş yolu üzerinde yol kenarında bir çeşme bulunmaktadır. Çeşme bölümleri günümüz malzemesiyle betonarme olarak yenilenmiştir. Çeşme üzerinde 7 satırlık mermer bir kitabe yer almaktadır. Kitabede çeşmenin Hasan Ağa adında bir zat tarafından H.1336/M.1917-1918 yıllarından yaptırıldığı yazılıdır (Resim: 12).

Ağaköy

İzmit ilçe merkezinin 11 kilometre kuzeybatısında yer almaktadır. Köy mezarlığında H.1330 ve H.1336 tarihli iki mezar taşı bulunmaktadır. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Kabaoğlu

İzmit ilçe merkezinin 8 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köydeki mezarlıkta Osmanlı döneminden bir mezar taşı bulunmaktadır. Toprağa gömülü olduğundan tarih satırı okunamamıştır. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Sepetçi

İzmit ilçe merkezinin 11 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köydeki mezarlıkta H.1218, H.1260, H.1264, H.1323, H.1324, H.1337 tarihli mezar taşları mevcuttur. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Nebi Hoca

İzmit ilçe merkezinin 11 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köy meydanında cami, türbe, çeşme ve camiye bitişik bir hazire bulunmaktadır. Caminin 2004 yılında yapıldığı giriş cephesi üzerindeki panoda yazılıdır. Türbe de son yıllarda yenilenmiştir. Caminin karşısındaki meydan çeşmesi asli durumunu ve malzemesini kısmen korumuştur. Çeşmenin batı ve güney cephelerinde niş bulunmaktadır. Batıdaki niş sivri kemerlidir. Önünde bir kurna bulunur. Güneydeki niş ise yuvarlak kemerlidir. Çeşme tuğla ve moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir. İnşa kitabesi mevcut değildir (Resim: 13). Hazirede H.1183 tarihli bir mezar taşı tespit edilmiştir.

Kaynarca

İzmit ilçe merkezinin 20 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köy yolu üzerinde metruk bir cami bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı cami içten ahşap tavan dıştan kırma çatıyla örtülmüştür. Taş ve tuğla malzemeyle inşa edilen yapı cepheleri günümüzde sıvalı vaziyettedir. Cami haziresinde H.1202 ve H.1291 tarihli mezar taşları bulunmaktadır.

Çağırğan

İzmit ilçe merkezinin 25 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köy içinde devşirme malzemeli bir çeşme bulunmaktadır. Çeşmede geometrik ve bitkisel desenli friz parçaları ve dikdörtgen blok taşlar kullanılmıştır.

Bulduk

İzmit ilçe merkezinin 27 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köy içinde son yıllarda restore edilmiş bir cami bulunmaktadır. Giriş cephesindeki panoya göre II. Mahmud döneminde 19. yüzyıl içerisinde inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı cami ahşap tavanlıdır. Cami 1949 yılında Eskişehirli bir usta tarafından onarılmıştır. Köy mezarlığında H.1281 tarihli bir mezar taşı bulunmaktadır (Resim: 14).

Tongurlu

İzmit ilçe merkezinin 27 kilometre kuzeydoğusunda yer almaktadır. Köy mezarlığında birisi H.1332 tarihli olan iki mezar taşı tespit edilmiştir. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Veyisler

İzmit ilçe merkezinin 27 kilometre kuzeydoğusunda yer almaktadır. Köy mezarlığındaki mezar taşlarından ikisinin tarihleri okunabilmiştir. H.1215 ve H.1227 tarihli mezar taşlarının haricinde 5 adet daha mezar taşı tespit edilmiştir. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Fethiye

İzmit ilçe merkezinin 27 kilometre kuzeydoğusunda yer almaktadır. Köy mezarlığında H.1295 VE H.1299 tarihli mezar taşları mevcuttur. Köyün Kafkasya'dan gelen göçmenler tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulduğu bilinmektedir. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Çakırlar

İzmit ilçe merkezinin 27 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Köy içinde devşirme malzemeli bir çeşme bulunmaktadır. Günümüzde faal olan çeşme devşirme malzeme haricinde bütünüyle betonarmedir. Köy mezarlığında bir adet Osmanlı dönemi mezar taşı tespit edilmiştir. Mezar taşının tarih kısmı toprağa gömülü olduğundan okunamamıştır.

Böğürgen

İzmit ilçe merkezinin 23 kilometre kuzey batısında yer almaktadır. Köy mezarlığında H.1218 tarihli bir mezar taşı tespit edilmiştir. Köyde bunun dışında herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

Hakkâniye

İzmit ilçe merkezinin 21 kilometre kuzey batısında yer almaktadır. Köy merkezinde yuvarlak kemerli bir çeşme bulunmaktadır. Çalılıklarla kaplı çeşmenin ön cephesi temizlenip fotoğraflanmıştır. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Cephe düzeninden 19. yüzyıl içerisinde inşa edildiği söylenebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak bu yıl İzmit ilçe merkezi ile 21 köy ve çevresi araştırılmış, araştırma sırasında 1 külliye, 19 cami, 25 çeşme, 2 türbe, 5 hamam, 1 köşk, 6 konak, 1 saat kulesi, 1 redif binası, 3 okul, 1 gar binası, 1 gar binası müştemilatı, 1 gar binası hangarı, antrepo binaları, geleneksel konut örnekleri ile 15 mezarlık incelenmiştir.

Camilerden Fevziye Camii (1576), Alaca Mescid (Gümüşlüoğlu Camii) (1598-1599) ve Pertev Paşa Camii'nin (1579) inşa kitabeleri mevcuttur. Diğer camilerin tarihlendirilmesinde arşiv kayıtları, vakıf belgeleri, tezkereler, bani isimleri, plan ve mimari özellikleri, süsleme özellikleri, hazirelerindeki mezar taşları gibi unsurlar yardımcı olmuştur. Söz konusu camilerin büyük bölümü zamanla elden geçirilmiş ve orijinal dokusunu kısmen kaybetmiştir. Özellikle 1999 İzmit depreminin İzmit ilçe merkezindeki camiler üzerinde belirli ölçüde bir tahribat yaptığı anlaşılmaktadır. Köylerdeki camilerin çoğu yıkılıp son yıllarda yenileri inşa edilmiştir. Orijinal kalabilmiş çok az örnek bulunmaktadır.

Yüzey araştırması kapsamında 25 adet çeşme tespit edilmiştir. Bunlardan 19 adedi İzmit ilçe merkezinde kalan 6 adedi köylerde bulunmaktadır. Çeşmelerden altısında inşa kitabesi bulunmaktadır. Bunlar; Zeliha Hanım Çeşmesi H.1198/M. 1783-1784, Ali Ağa Çeşmesi (H.1302/M.1884-1885) Tüysüz Çeşme (Emine Hatun Çeşmesi) (H.1163/M.1749-1750) Gündoğdu Koca Çeşme (m.1674), Akpınar Köyü Çeşmesi (H.1336/M.1917-1918), Ağaköy Çeşmesi (19. yy sonu)'dir. Diğer çeşmelerin tarihlendirilmesinde cephe özellikleri, kemer formları, bani isimleri gibi unsurlar dikkate alınmıştır.

Hamamlardan Pertev Paşa Külliyesi dâhilindeki hamamın kesin inşa tarihi bellidir. Diğer hamamlar için plan ve üslup özelliklerinden yolu çıkılarak tarihlendirmelerde bulunulmuştur. İzmit İlçe merkezindeki Kasr-Hümayun (Av Köşkü) ilk kez IV. Murad döneminde inşa edilmiş ve bu yapı depremler ve yangınlarla yıkılmıştır. Mevcut kargir bina ise Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde inşa edilmiştir. Redif Binası, İzmit Mutasarrıfı Hasan Pasa tarafından 1863 yılında yaptırılmıştır. Selim Sırrı Paşa Konağı, 1888 yılında İzmit mutasarrıflığına atanan Selim Sırrı Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Saatçi Ali Efendi Konağı I. Abdülhamit döneminde, 1776 yılında inşa edilmiştir. Diğer konak ve konutların inşa tarihleri belli değildir.

İzmit İlçe merkezindeki saat kulesi ise İzmit Mutasarrıfı Musa Kazım Bey tarafından, Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıldönümü nedeniyle 1902 yılında yaptırılmıştır. İzmit Gar binalarının inşa tarihleri bellidir. Gar binası, müştemilat binaları ve depolar

Alman Mimar Otto RITTER tarafından 1873-1910 yılları arasında inşa edilmiştir. İzmit ilçe merkezinde yer alan Eski Gazi Lisesi (H.1303/M.1885-1886) tarihinde inşa edilmiştir. Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu ve Cizvit Sörler Okulu'nun inşa tarihleri belli değildir. Ancak 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarından kalma oldukları düşünülebilir.

İzmit İlçesi'ne bağlı köylerde 13 mezarlıkta Osmanlı döneminden kalma mezar taşları tespit edilmiştir. Bu mezarlıklardaki taşlardan en eski tarihlisi H.1133 en geç tarihlisinin ise H.1337 olduğu anlaşılmıştır. İzmit İlçesi'ne bağlı Sekbanlı, Gökçeören, Süverler, Sarışeyh, Şahinler, Kul Mahmut ve Çubuklubala köylerinde herhangi bir kültür varlığı tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

Ayverdi, Ekrem Hakkı. *İstanbul Mi'mârî Çağının Menşe'i Osmanlı Mi'mârisinin İlk Devri*. 1. cilt. İstanbul: İstanbul Fetih Cem'iyeti İstanbul Enstitüsü, 1966.

Bostan, İdris. "İzmit." *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 2001, 536-541.

Fıratlı, Nezh. *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Galitekin, Ahmed Nezh. *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Sayfalar*. İstanbul: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İsu Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları, 2006.

Kaya, Şennur. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2008.

Ölmez, Figen. Kocaeli Çeşmeleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2012.

Sâî Mustafa Çelebi. *Tezkiretü'l-Bünyan-Tezkiretü'l-Ebniye*. Ed. Hayati Develi. İstanbul: Koç Kitaplığı, 2003.

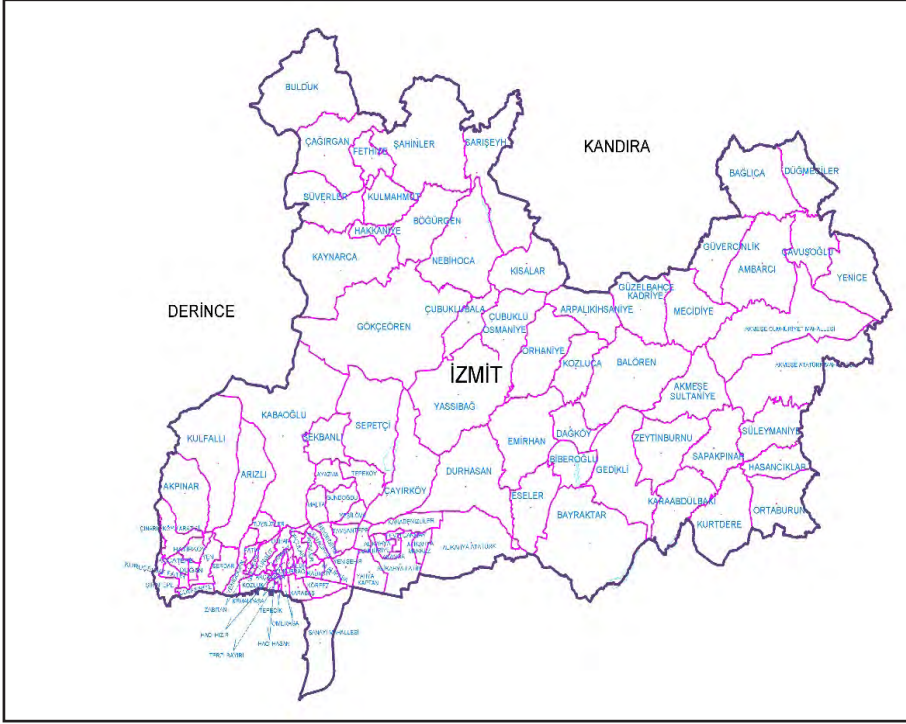
Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969.

Ulugün, F. Yavuz. *Seyahatnamelerle Kocaeli ve Çevresi*. İzmit: İzmit Rotary Kulübü, 2008.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 1. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.

Ünver, Süheyl. *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında (Kocaeli) İzmit-Gebze*, (hızl. Ahmed Nezh Galitekin) Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010.

Ürkmaz, Engin. İzmit'te Türk Eserleri. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2007. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı

Harita 1: İzmit ve mahalleleri (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nden).

Resim 1: Orhan Camii.

Resim 2: Akçakoca (Dere) Camii.

Resim 3: Abdüsselam (İmaret) Camii.

Resim 4: Fevziye Camii.

Resim 5: Alaca Mescit.

Resim 6: Süleyman Paşa Hamamı.

Resim 7: Kethüdâ Canfedâ Hatun Çeşmesi.

Resim 8: Kasr-ı Hümayun (Av Köşkü).

Resim 9: İzmit Saat Kulesi.

Resim 10: Selim Sırrı Paşa Konağı.

Resim 11: İzmit Gar Binası.

Resim 12: Akpınar Mahallesi Çeşme.

Resim 13: Nebi Hoca Mahallesi Çeşmesi.

Resim 14: Bulduk Mahallesi Camii .

ESKİŞEHİR VE KÜTAHYA İLLERİ TARİH ÖNCESİ DÖNEM YÜZEY ARAŞTIRMALARI (EKAR 2021)

Erkan FİDAN*

H. Levent KESKİN

Atalay KARATAK

Sezer SEÇER FİDAN

Mehmet Ali KOCABAŞ

1. EKAR 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırmaları (EKAR) Projesi'nin 2021 yılı çalışmaları¹, Domaniç, Emet, Hisarcık ve Tavşanlı ilçelerinde yürütülmüştür (Harita: 1). Söz konusu saha çalışmaları, arkeolojik alanlarda ve maden yataklarının çevresinde yoğunlaşmış olup, yapılan çalışmalar sonucunda eski Anadolu madencilik tarihine il bazında önemli veriler sağlayabilecek yeni bulgular tespit edilmiştir. Bu bulgular arasında, metalurjik süreçlerin ana atıkları niteliğindeki cürüfler en yoğun grubu oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki erken metalurjik aktivitelerin gerçekleştirildiği anlaşılabilir ve cürufların alanların neredeyse tamamı, herhangi bir arkeolojik veya tarihi yerleşmeyle doğrudan ilişkili değildir. Bunun yanında, söz konusu alanlar ve bu alanlarda gerçekleştirilmiş olan metalurjik aktiviteleri tarihlemeye imkân veren tanımlanabilir yüzey buluntularından da yoksundur. Ancak tespit edilen yüzey buluntuları yardımıyla göreceli (*relative*) tarihleme imkânı sunan ve az sayıda alanda tespit edilen buluntular, EKAR 2021 sezonunda incelenen ilçelerde madencilik, metalurji ve metal işçiliğine yönelik faaliyetlerin Tunç Çağı'ndan Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanan geniş bir zamansal aralığa yayıldığı göstermiştir. Söz konusu alanları tarihleme için kullanılan maddi kültür varlıklarına ait karakteristik parçalar ve metalurjik aktivitelerle yönelik kalıntılar ile ilgili alanlarda tespit edilen cevher örnekleri analogik ve arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

* Doç. Dr., Erkan FİDAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bilecik/TÜRKİYE. E-Posta: erkanfidan@gmail.com

Doç. Dr., H. Levent KESKİN, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Proto-história ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. E-Posta: levkes@gmail.com

Doktorant, Atalay KARATAK, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültür Varlıklarını Koruma Doktora Programı, Ankara/TÜRKİYE. E-Posta: atalaykaratak@gmail.com

Doktorant Sezer SEÇER FİDAN İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Doktora Programı İstanbul TÜRKİYE. E-Posta: sezersec@gmail.com

M.A., Mehmet Ali KOCABAŞ, T.C. Tavşanlı Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Kütahya/TÜRKİYE. E-Posta: arkeologmalikocabas@gmail.com

1 2021 sezonu çalışmalarına bakanlık yetkili uzmanı olarak Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden Arkeolog Kaan KIRÇIN eşlik etmiştir.

2. ÇALIŞMA YAPILAN İLÇE VE MEVKİLER

2. 1. DOMANIÇ İLÇESİ

EKAR 2021 sezonunda yapılan saha çalışmalarında, incelenen tüm ilçeler içerisinde en yoğun metalurjik kalıntı Domaniç İlçesi'nde tespit edilmiştir. Çalışmalar Domaniç'in kuzey ve kuzeybatı kesimlerinde, Bursa il sınırına kadar olan engebeli ormanlık alan içerisinde yoğunlaşmıştır.

2. 1. 1. Ortaca Köyü

2. 1. 1. a. Eğridere Mevkii

İlk kez 2020 sezonunda incelenen Eğridere Mevkii'ndeki çalışmalar², 2021 sezonunda da devam ettirilmiştir. Söz konusu mevkii, Domaniç İlçesi'ne bağlı Ortaca Köyü merkezinin yaklaşık 1,3 km. kuzeydoğusunda ve Kozluca köy merkezinin 2 km. kuzeyinde, daha önce 2020 sezonunda çalışma yapılan Topuk Deresi'nin³ ise 5,5 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Bu mevkiide kuzey-güney aksındaki dere yatağı (Resim: 1a) boyunca yapılan çalışmalar sonucunda manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cürufların oldukça yoğun olduğu (Resim: 1b) ve yoğunluğun tüm dere yatağı ile dereye paralel olarak açılmış orman yolu boyunca, yaklaşık olarak 4,5 km. kuzeydeki Gürgenyayla'ya kadar süreklilik gösterdiği görülmüştür. Bu mevkiide tespit edilen cüruflardan karakteristik özellik gösterenler, arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır. Ayrıca orman yolu açma çalışmaları sırasında tahrip edilmiş, bir kısmı yol kesiti içerisinde de görülebilen büyükçe bir cüruf yığını tespit edilmiştir. Yaklaşık 40 cm kalınlığında sahip bir dolgudan oluşan bu cüruf bu cüruf yığını, Eğridere'de şimdiye kadar tespit edilen cüruflara nazaran oldukça büyük boyutlu cüruflar barındırmaktadır (Resim: 1c). Bu cüruflarda yüzey akma yapıları belirgin olup, gövdelerinde gaz boşlukları, kömür kalıntıları ve kömür negatifleri bulunmaktadır. Gövdeleri siyahımsı gri renkte, oksitlenmiş yüzeyleri yeşilimsi sarı ve kahverengi tonlarında değişmektedir. Söz konusu cürufların, çeşitli çalışmalarda akıtma cürufu (*tap/tapping slag*)⁴ olarak tanımlanan ve cevherden metal indirgeme sürecinin sonunda ortaya çıkan cüruflarla morfolojik olarak büyük oranda benzeştiğini söylemek mümkündür⁵. Ayrıca bu cürufların bulunduğu alanda tarihlene olanağı veren hiçbir buluntuya rastlanılmamış olmasına rağmen, cürufların morfolojileri ışığında yapılan görsel değerlendirmede çok eski dönemlere ait olmamakla birlikte güncel de olmadığı anlaşılmıştır.

2 Karatak vd., 2021; Fidan vd., 2022.

3 Karatak vd., 2021: 179; Fidan vd., 2022: 368.

4 Paynter, 2006; Rehren vd., 2007.

5 Bu çalışmada cüruflar hakkında yapılan tanımlamaların/yorumlamaların tamamı yalnızca görsel incelemelere dayalı olup, metin içerisinde kesin ifadeler kullanmaktan özellikle kaçınılmıştır. Çalışmada tanımlama yapılan cürufların tamamı literatürdeki ve yazarların önceki çalışmalarındaki örneklerle morfolojik olarak kurulan benzerlik ilişkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Söz konusu cüruflar hakkında "kesin" tanımlamalar yapabilmek için cürufların jeokimyasal ve metalografik karakterizasyonlarının yapılması elzemdir.

2. 1. 1. b. Gürgenyayla Mevkii

2021 sezonunda ilk kez incelenen Gürgenyayla Mevkii, Domaniç İlçesi'ne bağlı Ortaca Köyü merkezinin yaklaşık 4,7 km. kuzeyinde, Bursa sınırına oldukça yakın bir yerde bulunmaktadır (Resim: 2a). Bu mevkii, 2021 sezonu kapsamında incelenen alanlar arasında en yaygın ve en yoğun metalurjik kalıntının (cüruf) tespit edildiği mevkii olması bakımından önemlidir. Bu mevkiide tespit edilen cüruflardan karakteristik özellik gösterenler, arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır. Ayrıca, Gürgenyayla'da tespit edilen cürufların tamamı, Topuk Deresi ve Eğridere'deki gibi manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cüruflar olup, morfolojik olarak da Topuk Deresi ve Eğridere cüruflarıyla benzerlik taşımaktadır (Resim: 2b). Söz konusu bu cüruflar, küçük parçalar halinde Gürgenyayla'yı çevreleyen orman yollarının neredeyse tamamına yayılmış haldedir (Resim: 2c). Öyle ki Gürgenyayla'daki cürufların yol yapımı sırasında mevcut cüruf dolgularının dağıtılmasıyla mı yola saçıldığı, yoksa başka bir alandan getirilen stabilize yol malzemesiyle mi birlikte geldiğinin tespiti; bu alanın tanımlanması konusunda karşılaşılan en büyük sorunu teşkil etmektedir. Ayrıca, alanı ve cürufları tarihlemeye kullanılabilecek hiçbir arkeolojik veya tarihi materyal tespit edilememiş olması da Gürgenyayla için önemli bir sorundur. Buna karşın, söz konusu cüruflar ile Topuk Deresi ve Eğridere cürufları arasındaki morfolojik benzerlik; kullanılan metalurji teknolojisi ve dolayısıyla da dönemsel bakımdan benzer oldukları yönünde yorumlanmıştır. Bunun yanında, bu kadar geniş bir alandaki yolların tamamının taşınmış toprakla gelen cüruflarla kaplı olamayacağı var sayıldığında, Gürgenyayla'da oldukça geniş bir alana yayılan, ilkel ve küçük ölçekli olmakla birlikte yoğun bir metal üretiminin yapılmış olabileceğini söylemek mümkündür.

2. 1. 2. Tıraz Köyü

2. 1. 2. a. Bileylik Mevkii

2021 sezonunda ilk kez incelenen Bileylik Mevkii, Tıraz köy merkezinin 5,2 km. kuzeyinde, Gürgenyayla'nın ise yaklaşık 4 km. doğusunda bulunmaktadır (Resim: 3a). Bileylik Mevkii'nde manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cüruflardan oluşan (Resim: 3b) ve cüruf dolgusunun yaklaşık 40 cm. olduğu bir alan tespit edilmiştir (Resim: 3c). Bileylik Cüruf Lokalitesi olarak tanımlanan bu alanda morfolojik olarak akıtma cürufu olarak tanımlanabilecek cürufların yanında, yapısında indirgeyici kireçtaşı katkı (*flux*)⁶ barındıran cürufların ve ocak kalıntısı olabilecek, tek yüzeyleri vitrifiye olmuş (camsılaşmış) moloz taşların da varlığı tespit edilmiş ve tanımlanabilir yüzey kalıntıları ile cüruflardan karakteristik özellikler gösterenler incelenmek üzere toplanmıştır. Tarihleme yapılabilecek yüzey buluntularına rastlanmayan bu alanda, cevherden metal indirgenen eski bir işlik alanı olması muhtemeldir.

6 Maddin, 1975: 63-64.

2. 1. 2. b. Bileylik Yaylası

2021 sezonunda ilk kez incelenen Bileylik Yaylası, Tıraz öy merkezinin 5,7 km. kuzeyinde, Gürgenyayla'nın yaklaşık 3,5 km. doğusunda, Bileylik Cüruf Lokalitesi'nin 600 m. batısında bulunmaktadır. Bileylik Yaylası'nda yalnızca bir noktada, 50 m çaptaki alana dağınık olarak yayılmış, ufak boyutlu cüruf parçaları tespit edilmiştir. Tespit edilen cüruf parçaları manyetik özellik taşımakta (demir içerikli) olup, morfolojik olarak Gürgenyayla cüruflarıyla benzer özellikler göstermektedir.

2. 2. EMET İLÇESİ

EKAR 2021 sezonunda Emet İlçesin'deki saha çalışmaları, Eğrigöz, Küreci ve Yaylayolu köylerinin çevrelerinde sürdürülmüştür.

2. 2. 1. Eğrigöz Köyü

2. 2. 1. a. Temenni Tepesi

Temenni Tepesi/İni olarak adlandırılan alanda, bir önceki sezon tespit edilen⁷ ağız güneybatı yönüne bakan iki adet mağaranın içerisi incelenmiştir. Ancak kaya mezarı veya yaşam alanı olabileceği düşünülen mağaralarda arkeolojik nitelikte herhangi bir bulguya rastlanılamamıştır.

2. 2. 2. Küreci Köyü

2. 2. 2. a. Maden Mevkii

2021 çalışma yapılan saha, Küreci Köyü'nün kuzeybatısında bulunan Kuşoynağı Dağı'nın güney kesimlerinde yerel halk tarafından Maden Mevkii olarak anılan alanı ve çevresini kapsamaktadır. Bir önceki sezonda arkeolojik veya tarihi madencilğe dair herhangi bir ize rastlamayan bu alanda⁸, 2019 yılına kadar işletilen açık işletme niteliğindeki demir madeni ve çevresinde yoğunlaşan incelemeler sonucunda düşük manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) bir adet cüruf tespit edilmiştir. Cürufun genel morfolojisi Helenistik-Roma-Osmanlı gibi geç dönemlerden ziyade daha eski bir döneme ait olabileceği izlenimi vermektedir. Söz konusu cüruf ve madende bulunan demir cevherlerinden alınan örnekler arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 2. 3. Yaylayolu Köyü

2. 2. 3. a. Ören Mevkii (Yaylayolu Ören Arkeolojik Alanı)

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Yaylayolu Köyü sınırları içerisinde, köy

7 Fidan vd., 2022: 368-369.

8 Karatak vd., 2021: 183.

merkezinin 2 km. güneybatısında yer alan ve yerel halk tarafından Ören Mevkii olarak anılan mevkiiyi kapsamaktadır (Resim: 4a). Söz konusu alanda, daha önceden tespit ve tescil edilmemiş Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne tarihlenen pişmiş toprak kap parçaları, yapı kalıntıları ve mezar kiremitlerine ait parçalar (Resim: 4b) tespit edilmiş ve bu alan Yaylayolu Ören Arkeolojik Alanı olarak tanımlanarak tespit tutanağı oluşturulmuştur. Söz konusu arkeolojik alanda yapılan tarımsal faaliyet sonucu oluşturulmuş taş öbekleri arasında, alt kısmı oval üst kısmı düz iki adet manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cüruf tespit edilmiştir (Resim: 4c). Daha sonra alanda yapılan detaylı taramada, iki farklı noktada daha aynı morfolojiye sahip üç cüruf parçası daha tespit edilmesiyle birlikte örnek sayısı beşe çıkmış ve bu örnekler arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır. Toplanan cüruf örnekleri üzerinde arkeometrik analizler yapılmadan kesin tanımlamalar yapabilmek mümkün olmamakla birlikte; bu cürufların morfolojik olarak demirci ocağı cürufları veya ocak dibi cürufları (*smithing hearth bottom/smithing hearth bottom slag*) olarak tanımlanan plan-konveks cüruflarla⁹ örtüştüğünü söylemek mümkündür. Bu veriler ışığında yüzey buluntularıyla Ortaçağ'a tarihlenebilen Yaylayolu Ören Arkeolojik Alanı'nda, söz konusu dönemde işleyen en az bir demirci işliğinin olması gerektiği yorumu yapılabilir. Bu özelliğiyle Yaylayolu Ören Arkeolojik Alanı, metalurjik süreçlerden ziyade, metal işçiliğine yönelik somut veriler sunan tek alan olması bakımından EKAR 2021 sezonu çalışmalarında tespit edilen diğer alanlardan ayrılmaktadır.

2. 3. HİSARCIK İLÇESİ

2. 3. 1. Güldüren Köyü

2. 3. 1. a. Yellitepe Mevkii

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Güldüren köy merkezinin 1 km. kuzeybatısında ve Yellitepe Devlet Ormanı içerisinde yer almaktadır. MTA raporlarında Güldüren Demir Zuhuru¹⁰ olarak tanımlanan maden sahası ve çevresini araştırmak amacıyla yapılan incelemelerde; toplam bir adet manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cüruf tespit edilmiştir. Morfolojik olarak akıtma cüruflarıyla benzerlik taşıyan söz konusu cüruf ve alandan alınan çeşitli cevher örnekleri arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 3. 2. Karaağıl Köyü

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Karaağıl Köyü'ndeki incelemeler: MTA raporlarında Karaağıl Demir Zuhuru¹¹ olarak tanımlanan maden sahası ve çevresinde, Bekarkıran ve Kocakıran mevkilerini kapsayan alanlarda yoğunlaşmıştır

9 McDonnell, 1989: 3; Serneels ve Perret, 2003: 472-473, Selskien, 2007: 22; Karatak vd. 2019: 29-30.

10 Cihnioglu, 1994: 292.

11 Cihnioglu, 1994: 290.

2. 3. 2. a. *Bekarkıran Mevkii*

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Karaağıl köy merkezinin 1,8 km. güneybatısında, Tokat Köy merkezinin 1 km. kuzeybatısında, Bekarkıran Devlet Ormanı içerisinde yer alan mevkiide yapılan incelemede, manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) çok sayıda cüruf ve demir cevheri tespit edilmiştir. Tespit edilen cüruflar morfolojik olarak akıtma cüruflarıyla benzerlik göstermekte olup, bu alanda cürufları tarihleme imkânı veren herhangi bir yüzey buluntusu tespit edilememiştir. Söz konusu cüruf ve cevher örneklerinden karakteristik özellik gösterenler arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 3. 2. b. *Kocakıran Mevkii*

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Karaağıl köy merkezinin 500 m. batısında, Bekarkıran Mevkii'nin 1,7 km. kuzeyinde yer almaktadır. Yapılan kısıtlı incelemede arkeolojik veya tarihi nitelikte buluntu veya kalıntılara rastlanmayan Kocakıran Mevkii'nde, hali hazırda işletilmekte olan ve açık işletme niteliğindeki demir madeninden arkeometrik açıdan incelenmek üzere cevher örnekleri toplanmıştır.

2. 3. 3. *Saklar Köyü*

2. 3. 3. a. *Kırıkkaya Mevkii*

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Saklar köy merkezinin 500 m. doğusunda bulunan Kırıkkaya Mevkii'nin, Ilgın Burnu Mevkii'ne kadar olan doğu kesimindeki kayalık ve ormanlık alanı kapsamaktadır. Bu alanda arkeolojik ve tarihi nitelikte herhangi bir yüzey buluntusu tespit edilememekle birlikte, yerel halk tarafından 1960'lı yıllarda işletildiği ifade edilen ve 4 adet galeriden oluşan kapalı işletme niteliğindeki küçük ölçekli bir demir madeni tespit edilmiştir. Söz konusu madenin galerilerinden arkeometrik açıdan incelenmek üzere cevher örnekleri toplanmıştır.

2. 3. 4. *Kutlubeyler Köyü*

2. 3. 4. a. *Yayla (Ören) Mevkii*

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Kutlubeyler köy merkezinin 1,2 km. güneybatısında, Saklar köy merkezinin 800 m. güneydoğusunda bulunan ve TKGM parsel kayıtlarında Yayla Mevkii olarak kayıtlı olan, ancak yerel halk tarafından "Ören" olarak tanımlanan mevkiyi kapsamaktadır (Resim: 5a). Daha önceden tespit ve tescil edilmemiş söz konusu alanda mimari kalıntıya rastlanılmamakla birlikte, Osmanlı Dönemi'ne ait olabilecek pişmiş toprak kap parçaları ve tuğlalara ait parçalar tespit edilmiş (Resim: 5b) ve bu alan hakkında tespit tutanağı oluşturulmuştur. İncelenen alanda manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) çok sayıda cüruf tespit edilmiştir (Resim: 5c). Tespit edilen cüruflar, morfolojik olarak akıtma cüruflarıyla benzerlik göstermekte olup, bu alandaki cürufların alanda tespit edilen az

sayıdaki pişmiş toprak kap parçaları ile aynı döneme (Osmanlı ?) ait olabileceği değerlendirilmiştir. Söz konusu cürüflardan karakteristik özellik sergileyenler arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 3. 5. Hasanlar Köyü

2. 3. 5. a. Çakmacık Mevkii

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan saha, Hasanlar Köyü'nün 1,5 km kuzeydoğusunda yer alan Çakmacık Mevkii ile hemen yanındaki Eski Mezarlık Mevkii'nin dar bir bölümünden oluşmaktadır (Resim: 6a). Söz konusu mevkilerin arasında bulunan derenin eski şekillerinde çok sayıda çakmaktaşı hammadde, yonga ve çeşitli tipte üretim artığı tespit edilerek belgelenmiş, yalnızca karakteristik özellikler gösterenler incelenmek üzere toplanmıştır (Resim: 6b). Aynı alanda manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) tekil nitelikte cürüflar ve manyetit cevherine de rastlanılmıştır (Resim: 6c). Söz konusu cüruf ve cevherler arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 4. TAVŞANLI İLÇESİ

2. 4. 1. Dudaş Köyü

2021 sezonunda çalışma yapılan saha, Dudaş Köyü sınırları içerisinde kalan Kayaboğazı Baraj Gölü'nün su toplama havzasını kapsamaktadır.

2. 4. 1. a. Ada Höyük

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Ada Höyük, Dudaş köy merkezinin 2,4 km. kuzeybatısında, Alpagut Mahallesi sınırları içerisindeki Tepecik Mevkii'nde bulunmaktadır¹². Kayaboğazı Baraj Gölü'nün su toplama havzası içerisindeki kayalık bir yükseltiye yaslanmış olan höyüğün, değişken su seviyesinin aşındırması sonucunda büyük bir kısmının yok olduğu tespit edilmiştir (Resim: 7a). Kayalık kesimin kuzeyinde yer alan Ada Höyük'te, az sayıda Son Neolitik veya Kalkolitik Çağ'a ait olabilecek kaba hamurlu, taşık ve saman katkılı, el yapımı pişmiş toprak kap parçalarının yanında, Tunç Çağı'na ait (M.Ö. III-II. binyıl) pişmiş toprak kap parçaları (Resim: 7b) tespit edilmiştir. Ayrıca Ada Höyük'te çakmaktaşıdan yapılmış çeşitli yontma taş parçalar ve sürtme taş tekniğiyle üretilmiş yarı kırılmış bir taş balta da tespit edilmiştir. Tespit edilen yarım taş balta (Resim: 7c) etütlük nitelikte eser olarak sınıflandırılarak Kütahya Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Buna ek olarak, höyükte bir adet de bakır cürufu tespit edilmiştir. Söz konusu tüm materyal gruplarından karakteristik özellikler gösteren örnekler, analogik ve arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

12 Kocabaş, 2021: 52.

2. 4. 1. b. Bük Höyük

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Bük Höyük, Dudaş köy merkezinin 2 km. güneybatısında, Ada Höyük'ün 3 km. güneyindeki Bük Mevkii'nde bulunur. Söz konusu höyük Kayaboğazı Baraj Gölü'nün su toplama havzası içerisinde, baraj havzasının daraldığı güney kesimde, suyun batı yakasındaki kayalık bir yükseltiye yaslanmıştır. Daha önceden tespit ve tescil edilmemiş höyük, ilk kez EKAR 2021 sezonu çalışmaları kapsamında Bük Höyük olarak tanımlanarak tespit tutanağı oluşturulmuştur. Bük Höyük'ün de tıpkı Ada Höyük gibi değişken su seviyesinin aşındırması sonucunda büyük bir kısmının yok olduğu tespit edilmiştir (Resim: 8a). Höyüğün günümüze kadar kalan kısmında ağırlıklı olarak Tunç Çağı'na (M.Ö. III-II. binyıl), az miktarda da Doğu Roma (Bizans) Dönemi'ne ait pişmiş toprak kap parçaları tespit edilmiştir (Resim: 8b). Ayrıca Tunç Çağı'na ait pişmiş toprak kap parçalarının yoğun olarak görüldüğü bir kaçak kazı çukurunda, biri kaçak kazı çukuru içerisinde, diğeri çukurun hemen aşağısında olmak üzere iki adet bakır cürufu (bakır matı?) tespit edilmiştir (Resim: 8c). Söz konusu cürufların, defnecilerin dedektör yardımıyla tespit ve tahrip ettikleri Tunç Çağı'na (M.Ö. III-II. binyıl) ait bir işlik alanına ait olabilecekleri değerlendirilmiştir.

2. 4. 2. Gazelyakup Köyü

2. 4. 2. a. Gazelyakup-Asarlık Yerleşimi

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Gazelyakup-Asarlık Yerleşimi, Gazelyakup köy merkezinin yaklaşık 1,5 km güneybatısında, Asarlık Mevkii'ndeki doğal bir tepenin üzerinde yer alır¹³. Gazelyakup-Asarlık Yerleşimi'nde İlk Tunç Çağı ile Roma-Doğu Roma (Bizans) dönemlerine tarihlenebilecek pişmiş toprak kap parçaları ile bir adet manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) cüruf tespit edilmiştir. Söz konusu arkeolojik materyalden karakteristik özellikler gösterenler analogik ve arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 4. 3. İsaköy Köyü

2. 4. 3. a. İsa Höyük

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan İsa Höyük, İsaköy köy merkezinin yaklaşık 1,7 km. batısında, Avdanaltı Mevkii'nde yer alır¹⁴ (Resim: 9a). Yaklaşık 3 m. kültür dolgusu bulunan höyükte, ağırlıklı olarak Roma Dönemi'ne ait pişmiş toprak kap parçaları, bir taş havan (*mortar*) parçası ile yine aynı döneme ait olabilecek mezar kiremitleri ve kemikler tespit edilmiştir. Roma Dönemi'ne ait materyalin yanında, höyüğün özellikle doğu kesiminde yoğunlaşan Tunç Çağı'na ait (M.Ö. III-II. binyıl) pişmiş toprak kap parçaları tespit edilmiştir (Resim: 9b). Söz konusu arkeolojik materyalden karakteristik özellikler gösterenler incelenmek üzere toplanmıştır.

13 Kocabaş, 2021: 61.

14 Kocabaş, 2021: 52.

2. 4. 4. Kayı Köyü

2. 4. 4. a. Kayrak Yerleşimi

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Kayrak Yerleşimi, Kayı Köyü sınırları içerisinde, Kayrak Mevkii olarak anılan alandaki doğal kayalık üzerinde, Tavşanlı-Kütahya karayolu-nun hemen kuzeyinde yer alır¹⁵. Yerleşimdeki arkeolojik dolgu oldukça sıgıdır. Bu alandaki sürülü tarlalarda, tespit edilen pişmiş toprak kap parçaları ağırlıklı olarak Hellenistik-Roma Dönemi karakterini yansıtmakla birlikte, oldukça az miktarda Orta ve/veya Son Tunç Çağ'na ait olabilecek pişmiş toprak kap parçalarına ve yine az miktarda çakmaktaşıdan yontma taş parçalara da rastlanılmıştır. Söz konusu arkeolojik materyalden karakteristik özellikler gösterenler incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 4. 5. Elmalı Köyü

2. 4. 5. a. Elmalı Höyük

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Elmalı Höyük, Elmalı Köyü sınırları içerisindeki Çamlıdüz Mevkii'nde, Elmalı köy merkezinin 300 m. kuzeydoğusunda yer alır¹⁶. Elmalı Höyük'te Orta Tunç Çağı, Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlenen pişmiş toprak kap parçaları, toprak cürufları ve öğütme taşı tespit edilmiştir. Tespit edilen arkeolojik materyalden karakteristik özellikler gösterenler incelenmek üzere toplanmıştır.

2. 4. 6. Gökçeyurt Köyü

2. 4. 6. a. Bakırlık Yerleşimi

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Bakırlık Yerleşimi, Gökçeyurt Köyü'nün yaklaşık 800 m. doğusunda, Bakırlık Mevkii olarak anılan alanda yer alır¹⁷. Bakırlık Yerleşimi'nde ağırlıklı olarak Geç Roma ve Doğu Roma (Bizans) dönemlerine tarihlenen pişmiş toprak kap ve kiremit parçaları ile cevher zenginleştirmede kullanılmış olabilecek çok çukurlu bir kaya bloğu tespit edilmiştir.

2. 4. 7. Aliköy Köyü

2. 4. 7. a. Ortatepe Arkeolojik Alanı

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Ortatepe Arkeolojik Alanı, Aliköy Köyü sınırları içerisinde, Ortatepe Mevkii olarak anılan tepelik alanda yer alır. Alanda Roma ve Doğu Roma (Bizans) dönemlerine tarihlenen pişmiş toprak kap ve kiremit parçaları tespit edilmiştir.

15 Kocabaş, 2021: 61.

16 Kocabaş, 2021: 49.

17 Kocabaş, 2021: 51.

2. 4. 8. Karacakaş Köyü

2. 4. 8. a. Fincan Kayalıkları Yerleşimi

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Fincan Kayalıkları Yerleşimi, Karacakaş köy merkezinin 2,5 km. güneydoğusunda Boyalıkderesi Mevkii'nde yer alır¹⁸. Kaya blokları üzerinde çok sayıda ufak boyutlu çukur bulunmasından dolayı yerel halk tarafından Fincan Kayalıkları olarak anılan bu alanda, İlk ve Orta Tunç çağları ile Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı dönemlerine tarihlenebilecek pişmiş toprak kap parçalar tespit edilmiştir.

2. 4. 9. Çardaklı Mahallesi

2. 4. 9. a. Çatmacık Mevkii

2021 sezonunda ilk kez çalışma yapılan Çatmacık Mevkii, Çardaklı Mahallesi sınırları içerisinde, yerleşim alanının yaklaşık 1 km. kuzeyinde, Tavşanlı Höyük'ün¹⁹ 600 m güney-güneydoğusunda, Çatmacık Mevkii olarak anılan tepelik alanda yer alır (Resim: 10a). Daha önceden tespit ve tescil edilmemiş bu alanda hiçbir mimari kalıntıya rastlanılmamakla birlikte, Tunç Çağı (M.Ö. III-II. binyıl), Demir Çağı (M.Ö. I. binyıl) ve Roma – Doğu Roma (Bizans) dönemlerine ait pişmiş toprak kap parçaları tespit edilmiştir (Resim: 10b). Bunun yanında, alanda manyetik özellik taşıyan (demir içerikli) tekil nitelikte cürufklar da tespit edilerek, karakteristik özellikler gösteren arkeolojik materyaller analogik ve arkeometrik açıdan incelenmek üzere toplanmıştır.

TEŞEKKÜR

Geniş bir alanda araştırma izni veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, saha çalışmalarına araç ve kumanya desteği sağlayan Tavşanlı Belediye Başkanlığı'na teşekkür ederiz. Bu proje Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 2021-01.BŞEÜ.04-01).

KAYNAKÇA

Cihnioğlu, M. (1994). *Türkiye Demir Envanteri*, MTA Yayınları, Ankara.

Fidan, E. (2021a). “Geo-Archaeological and Geophysical Investigation on the Early Bronze Age Layers of Tavşanlı Höyük (Inland Western Anatolia)”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 21(2): 211-225.

Fidan, E. (2021b). “Yüzey Araştırmalarında Disiplinlerarası Bir Çalışma: Tavşanlı Höyük”, *Arkeoloji Bilimleri Dergisi*, 1: 67-78.

18 Kocabaş, 2021: 58.

19 Fidan, 2021a; Fidan, 2021b.

Fidan, E., Keskin, H. L., Karatak, A., Seçer Fidan, S., Erol, E., Karadaş, F. (2022). “Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırmaları (EKAR 2019-2020)”, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları I*, Ankara: 363-376.

Karatak, A., Akyol, A. A., Bingöl, I., (2019). “Magnesia’ dan Ele Geçen Demir Cüruflarında Arkeometrik İncelemeler”. *35. Arkeometri Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, Ankara: 25-42.

Karatak, A., Keskin, H. L., Seçer Fidan, S., Fidan, E. (2021). “Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırması (EKAR) 2020 Yılı Madencilik ve Metal İşçiliği Araştırmaları”, Serdar Ünan (Ed.), *Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları: Kütahya Müzesi 2020 Yıllığı*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 173-194.

Kocabaş, M. A. (2021). *Tavşanlı Arkeolojisi ve Tavşanlı Belediye Müzesi’nde Bulunan Tunç Çağı’na Tarihlenen Pişmiş Toprak Eserler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Kütahya.

Maddin, R. (1975). “Early Iron Metallurgy in the Near East”, *Transactions of the Iron and Steel Institute of Japan*, 15(2): 59-68.

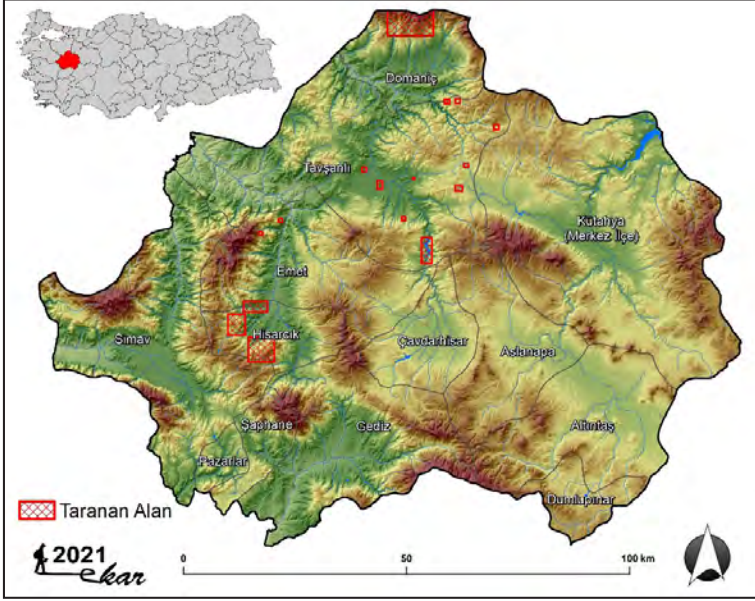
McDonnell, J. G. (1989). *A Model for the Formation of Smithing Slags*, Ancient Monuments Laboratory Report No.129, Historic Buildings and Monuments Commission for England, London.

Paynter, S. (2006). “Regional Variations in Bloomery Smelting Slag of the Iron Age and Romano-British Periods”, *Archaeometry*, 48: 271-292.

Rehren, T., Charlton, M., Chirikure, S., Humphris, J., Ige, A., Veldhuijzen, H. A. (2007). “Decisions Set in Slag: The Human Factor in African Iron Smelting”, Susan La Niece, Duncan Hook, Paul Craddock (Eds.), *Metals and Mines: Studies in Archaeometallurgy*, Archetype Publications, London: 211–218.

Selskienè, A. (2007). “Examination of Smelting and Smithing Slags Formed in Bloomery Iron-Making Process”, *Chemija*, 18(2): 22-28.

Serneels, V., Perret, S. (2003). “Quantification of Smithing Activities Based on the Investigation of Slag and Other Material Remains”, *Archaeometallurgy in Europe-Proceedings of the International Conference*, Associazione Italiana di Metallurgia, Milan: 469–478.

Harita 1: EKAR 2021 sezonu çalışmalarında taranan alan.

Resim 1: Domanic, Eğridere Mevkii (a) ve tespit edilen cürüflar (b-c).

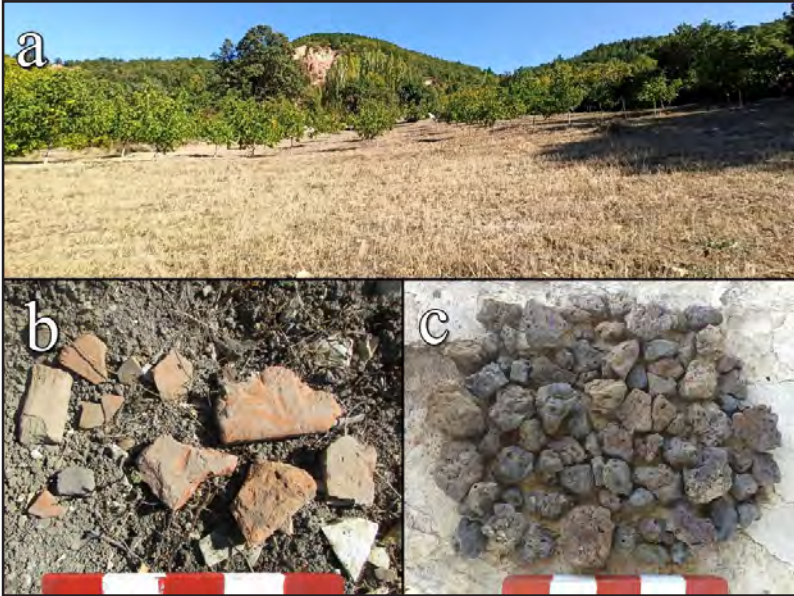
Resim 2: Domanıç, Gürgenyayla Mevkii (a), tespit edilen cürufklar (b) ve orman yolu (c).

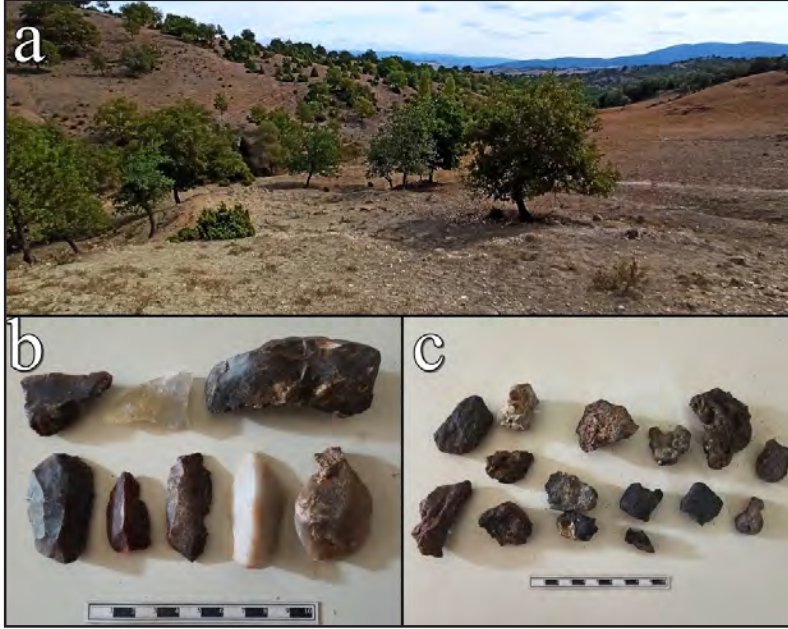
Resim 3: Domanıç, Bileylik Mevkii (a), tespit edilen cürufklar (b) ve cüruf dolgusu (c).

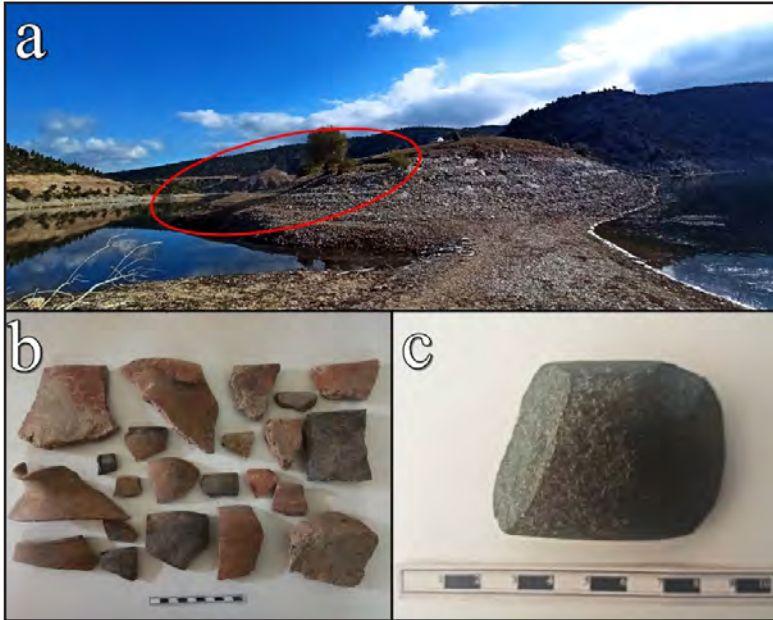
Resim 4: Emet, Ören Arkeolojik Alanı (a), Doğu Roma (Bizans) Dönemi mezar kiremitleri (b) ve demirci ocağı cürufaları (c).

Resim 5: Hisarcık, Yayla (Ören) Mevkii (a), Osmanlı (?) Dönemi kap ve kiremit parçaları (b) ve tespit edilen cürufalar (c).

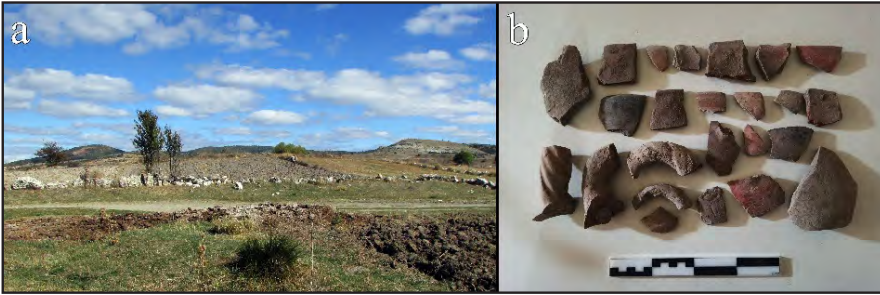
Resim 6: Hisarcık, Çakmacık Mevkii (a), çakmaktaşındandır yontma taş buluntular (b) ve cürüfler (c).

Resim 7: Tavşanlı, Ada Höyük (a), pişmiş toprak kap parçaları (b) ve yarım taş balta (c).

Resim 8: Tavşanlı, Bük Höyük (a), pişmiş toprak kap parçaları (b) ve cüruf lar (c).

Resim 9: Tavşanlı, İsa Höyük (a) ve tespit edilen pişmiş toprak kap parçaları (b).

Resim 10: Tavşanlı, Çatmacık Mevkii (a) ve tespit edilen pişmiş toprak kap parçaları (b).

DATÇA – KNİDOS HİTERLANDI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI: 2021

Ertekin M. DOKSANALTI*

İbrahim KARAOĞLAN

Derviş Ozan TOZLUCA

Mehmet Bahadır TOSUNLAR

Songül SÖZEL

Kadriye Merve SELEK

Simge Yağmur KILINÇ

Muğla İli, Datça İlçesi'nde sürdürülen Datça-Knidos Arkeolojik YüzeY Araştırması 2021 yılı çalışmaları 06.10.2021-15.10.2021 tarihleri arasında sürdürülmüş. Çalışmalarda Alavara Mevkii Antik Taş Ocağı, Yarıkkaya Kalesi, Papazini, Pembeçakıl Koyu Mevkii ve Bağlıbelen Mevkii'nde araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

1. Alavara Taş Ocağı

Datça'nın kuş uçuşu 22 km. doğusunda yerel halk tarafından Alavara olarak adlandırılan bölgede yer alan Antik Dönem Taş ocağı belgelenmiştir. Taş Ocağı, Datça yarımadasının

* Prof. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. erteekin96@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3625-7812.

Öğr. Gör. İbrahim KARAOĞLAN, Selçuk Üniversitesi, Bozkır MYO, Mimari Restorasyon Programı, Konya/TÜRKİYE. ibrahim.karaoglan@selcuk.edu.tr, ORCID:

Arş. Gör. Derviş Ozan TOZLUCA, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE. ozan.tozluca@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3175-9605.

Dr. Öğr. Üyesi M. Bahadır TOSUNLAR, Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Siirt/TÜRKİYE, bahadada@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9061-3422.

Songül SÖZEL, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya/TÜRKİYE. songulsozel@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4020-0969.

Kadriye Merve SELEK, Knidos – Burgaz - Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları, Datça/Muğla/TÜRKİYE. merveselek@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5475-8122.

Simge Yağmur KILINÇ, Knidos – Burgaz – Emecik Apollon Kutsal Alanı Kazı ve Araştırmaları, Datça/Muğla/TÜRKİYE. s.yagmurkilinc23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1894-0194.

1 Datça – Knidos Hinterlandı Arkeolojik YüzeY Araştırmaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.09.2021 tarih ve 1696228 sayılı ruhsatı ile gerçekleştirilmiştir.

Katkı ve yardımlarından dolayı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar Dairesi Başkanlığı'na, Datça Kaymakam'ı Mesut ÇOBAN'a, Muğla İl Kültür ve Turizm Müdürü Zekeriya BİNGÖL'e, Datça Belediye Başkanı A. Gürsel UÇAR'a, Marmaris Müze Müdürü Şehime ATABEY'e, Datça İlçe Jandarma Komutanı Necmettin ERDOĞAN'a, Datça İlçe Emniyet Müdürü İsmail TOYGUN'a teşekkür ederiz.

YüzeY Araştırması sırasında özveri ile çalışan ve her türlü desteği sunan Bakanlık Yetkili Uzmanı Filiz KOCAELİ'ne (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Müzeler Dairesi Başkanlığı) teşekkür ederiz.

Datça-Knidos Hinterlandı Arkeolojik YüzeY Araştırması Selçuk Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından (Datça-Knidos Hinterlandı Arkeolojik YüzeY Araştırması, Proje No: 20401108) desteklenmiştir.

kuzeyine yani Gökova körfezi yönünde yer alır. Datça – Marmaris modern karayolundan yaklaşık 1 km. kuzeyde bulunan ocak, sahilden 930 m. güney yönündedir. Oldukça sık bitki örtüsüne sahip engebeli bir arazide bulunmaktadır. Ocağın bulunduğu tepelik alan 80 m. – 60 m. arasında değişen bir yüksekliğe sahiptir. Ocak bu tepenin doğuya bakan eteğinde, deniz seviyesinden 50 m. yüksekliktedir. Kaynağı güney yönünde olduğu düşünülen bir dere, taş ocağının kuş uçuşu 70 m. doğusunda topoğrafyayı takip ederek kuzey yönündeki koya doğru devam eder. Günümüzde kurumuş halde bulunan bu dere, aktif olduğu dönemde yaklaşık 7 metrelik bir yatağa sahip olduğu, yatağın yer yer genişleyip daraldığı gözlemlenmiştir. Dere deniz seviyesinden 20 m. yüksekliktedir.

Daha önce tescillenmemiş olan ocak, Alavara Taş Ocağı olarak isimlendirilmiştir. Antik Dönemde yoğun bir kullanım görmüş olduğu anlaşılan ocak kuzey ve güney yönünde olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Boyutları bakımından daha büyük olduğu görülen kuzey ocak, 29 X 44 metre boyutlarındadır. Güney ocak ise 15 X 24 metre boyutlarındadır. Düzgün ve sürekli damarlara sahip olduğu gözlenen kuzey ocak daha yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Resim: 1-2).

Kuzey ocağın batı ve kısmen güney yönü daha düzgün damarlı olduğu buradaki yoğun keski ve kullanım izlerinden anlaşılmaktadır. Kuzey ocakta iki kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Bu çukurlardan ilki (Kaçakçı Kazı Çukuru I) taş ocağının batı kesitine bitişik halde, 3x2.1 m. genişliğinde ve 1.7 metre derinliğindedir. Yapılan incelemelerde bu çukurda herhangi bir kültür varlığı gözlemlenmemiştir. İkinci çukur ise birinci çukurun yaklaşık 5 metre doğusunda, 2x3 metre boyutlarında ve 1.2 metre derinliğindedir (Resim: 3).

Kuzey ocakta mevcut taban seviyesinden 10 metre yükseklikte yatağında bırakılmış, 3.47 m. uzunluğunda, 52 cm genişliğinde ve 39 cm yüksekliğinde olasılıkla yarı mamül bir sütun tespit edilmiştir (Resim: 4).

Kuzey ocağın güneybatısında, mevcut zemin seviyesinden 11 metre yükseklikte iki satırdan oluşan, anakayaya kazıma yöntemiyle yerleştirilmiş bir yazıtta rastlanılmıştır. Araştırma ekibinde yer alan Muğla Sıtkı Koçman Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Epigraf Dr. Öğr. Üyesi Güray Ünver'in verdiği ilk bilgilere göre yazıt, MS 3.–4. Yüzyıllara ait olup, olasılıkla bir mezar yazıtıdır. Ancak incelemelerimizde bölgede mezar/mezar olabilecek bir düzenlemeye rastlanılmamıştır (Resim: 5).

Kuzey yönündeki taş ocağına kıyasla daha kesintili ve düzensiz bir damar yapısına sahip olan Güney Taş Ocağı'nda da bir adet kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Çukur 0.8x3.5 metre boyutlarında ve 1.2 metre derinliğindedir.

Çalışmaların bir diğer bölümü ise Schmidt Çekici ve Ultrasonik hız test cihazı kullanılarak yapılan tahribatsız taş analizleridir. Bu analizler sonucu ocağın kayaç yapısı ve sertliği belirlenmiştir. Bugün her iki ocakta 3D olarak taranmış ve mevcut durumu belgelenmiştir.

Mavimsi gri renkte mermerlerin çıkartıldığı Alavara Taş Ocağı ilk gözlemlere göre, Knidos'un ihtiyaç duyduğu bazı mermer cinslerinin üretiminde uzunca bir süre kullanım görmüş-

tür. Ocakta çıkartılan mermerler, ocağın doğusunda bulunan akarsu yardımıyla, kuzey yönündeki koya taşınmış olmalı ve buradan da Knidos hinterlandına dağıtılmış olmalıdır (Resim: 6).

Bu düşüncemize ait izleri bulma amacıyla taş ocağının 930 metre kuzeyinde bulunan koyda ve bu koyun doğusunda bulunan Çakalini koyunda gerçekleştirdiğimiz çalışmalarda yüzeyde görünür durumda herhangi bir kültür varlığına rastlanılmamıştır.

2. Papazini²

Papazini olarak adlandırılan mevki, Datça ilçe merkezinin kuş uçuşu 6.5 km. kuzeybatısında, modern Datça - Yaka Mahallesi karayolunun 225 m. güneyinde, Yarıkdağ dağı/tepesi olarak adlandırılan engebenin kuzey eteğinde ve deniz seviyesinden 291 m. üstünde bulunmaktadır. Papazini olarak adlandırılan mevki kuzey - güney doğrultulu 29 metre genişliğinde ve 9 metre yüksekliğinde içbükey eğime sahip kayalık bir alandan ve bu alanın kuzeybatı kenarına yerleştirilmiş bir yapıdan ibarettir (Resim 7).

Yapı dıştan dışa 5.45x3.86 m. boyutlarındadır. İçte ise yapının kuzeybatı duvarı 3.75 m. ve güneybatı duvarı ise koruna gelen 4.57 m. uzunluğundadır. Kuzeybatı duvarda 0.98x0.70 m. boyutlarında ve 0.65 m. derinliğinde, güneybatı duvarında ise 0.57x0.39 boyutlarında ve 0.55 m. derinliğinde iki adet pencere boşluğu bulunur. Bu boşluklar tarihi süreç içerisinde tahrip olmuş ve genişlemiştir.

Papazini'nde bulunan yapı kötü işçilik gösteren, civardan toplanmış düzensiz boyut ve formdaki moloz taşlarla ve kireç harcı kullanılarak oluşturulmuş duvarlara sahiptir. Yapıya giriş güneybatı yönünden sağlanmış olmalıdır. Ancak bu kısım tahrip olmuş durumdadır. Yapı kurulduğu kayalık alanın formuna uygun olarak kuzeyde 3.85 m. yüksekliğe sahiptir ve yükseklik ana kayanın içbükey formu sebebiyle mekânın güneyi yönünde azalmaktadır. Yapı içerisinde iki adet kaçak kazı tahribatı görülmektedir. Bunlardan ilki mekânın batı köşesinde bulunur, 2.4x1.9 m. boyutlarında ve 0.9 m. boyutlarındadır. İkinci çukur ise mekânın kuzey köşesinde 1.4x2.1 m. boyutlarında ve 0.4 m. derinliğindedir. Kaçak kazı/modern tahribat sebebiyle yapının zemini ve özellikle batı bölümünde duvarların kısmen tahrip olmasına neden olmuştur.

Papazini'ndeki yapıyı özel kılan hiç şüphesiz yapının kuzeyinde yer alan ve anakaya üzerine yapılmış 3.44 m. genişliğinde 1.07 m. boyutlarında fresk bulunmaktadır. Bizans Dönemi'ne ait freskte beş adet figür bulunur ve Theotokos (Tanrı Doğuran) sahnesi betimlenmiştir. Fresk yapılırken ana kayanın üstü kalın bir kireç harcı siva ile düzeltilmiş, üstüne ise kireç harcı, kum ve saman karışımı kullanılarak oluşturulmuş daha ince bir siva tabakası yerleştirilmiştir (Resim: 8 ve 9).

2 Papazini'nde bulunan yapı ve yapının freskleri Sn. Hatice Özyurt Özcan tarafından yayınlanmıştır. 2021 yılı çalışmalarında Papazini'nde yeni kaçak kazı tahribatı olup olmadığı incelenmiş, yapı tekrar belgelenmiştir (Özyurt-Özcan, H. 2010, "Datça'da Bir Theotokos Meryem Tasviri", *OLBA*, XVIII, 371 – 394.

Papazini'nde bulunan freskler 2010 yılında yayınlanmıştır. Yayınlanmış olmasına karşın bu fresklerin geçen on yıllık süreçte biraz daha tahrip edildiği anlaşılmıştır. Burada gerçekleştirilen çalışmalarda yapının hali hazırdaki durumu gerek klasik belgeleme gerekse 3D tarama ile belgelenmiştir. Çalışmalar sonucu yapının koruma ve onarımı ile ilgili ihtiyaçlarının tespiti hedeflenmektedir.

3. Yarıkdag Kalesi (Resim: 10 – 11)

Yarıkdag kalesi Datça'dan 6.5 km kuzeybatısında, Datça - Yaka Mh. karayolunun 550 m. güneyinde yer almaktadır. Kale en yüksek noktasında deniz seviyesinden 582 m. yüksekliktedir. Kale, üç tarafı 20 ila 50 metre yüksekliğinde, 280 X 160 m. boyutlarında bir plato üzerine kurulmuştur. Kale kuzeydoğu - güneybatı yönünde, Datça'nın ovalık doğu bölümü ile batı bölümü geçişi arasında oldukça stratejik ve kolay savunulabilir bir noktaya kurulmuştur.

Oldukça büyük bir alanı kaplayan kaleden geriye günümüze sur duvarlarının bir bölümü ile üç tane sarnıç günümüze ulaşmıştır. Kalenin kuzeydoğu yönünde eğim biraz daha düşük bir açığa sahiptir. Olasılıkla kalenin girişi bu taraftadır. Kalenin kurulduğu tepenin yine bu yönünde yaklaşık olarak 150 metre olduğu tahmin edilen sur duvarı 0.7 ila 0.88 m. arasında değişen kalınlığa sahiptir. Bu bölgede kısmen görülebilen üç kule vardır. Kulelerden birisi apsidal forma sahipken diğer ikisi dörtgen formudur. Kulelerden ikisi kuzeydoğu yönüne bakarken diğeri kuzey yönüne yerleştirilmiştir. Yarıkdag'ı çevreleyen surlar kuzeydoğu, kuzey ve güneybatı yönlerine inşa edilmiştir. Güney/güneydoğu yönünde ise kayalığın oldukça dik olmasından dolayı burada surla ihtiyaç duyulmamıştır. Kuzey ve güneybatı yönündeki surlar yine yüksek kayalıklar üzerinde bulunur. Bu yöndeki surlar 0.50 m. genişliği sebebiyle sadece tedbir amaçlı inşa edilmiş olmalıdır. Surların inşasında çeşitli boyutlarda moloz taşlar ve kireç harcı kullanılmıştır.

Büyük bir kayalık yamaç üzerine inşa edilmiş olan Yarıkdag Kalesi'nde yüzeyde çok yoğun bir çatı kiremidi ve seramik yoğunluğuna rastlanılmış dolayısıyla yoğun bir kulanım görmüş olmalıdır. Yine tepede oldukça yoğun miktarda moloz taş görülmesine rağmen, kamusal yada sivil mimariye kalıntılara rastlanılmamıştır. Sivil mimari ile ilişkili olarak, tepenin merkezi bir noktasında yer alan ve birbirleriyle oldukça yakın şekilde inşa edilmiş dairesel formlu üç sarnıç dikkat çeker. Bu sarnıçlardan ikisi 6.35m. bir tanesi ise 5.5 m. çapa sahiptir. Sarnıçlardan bir tanesi kapı seviyesine kadar korunmuştur. Sarnıçlar kümbet formlu olup Osmanlı Dönemi'ne aittir. Sarnıçlar dışında bölgede MS 11. - 12. yüzyıl seramiklerine rastlanılmıştır.

4. Pembeçakıl Mevkii

Datça İlçe merkezinden 5.5 km batı yönünde yer alan Pembeçakıl Mevkii, Pembeçakıl Köyü'nün 3 km kuzeyinde yer alır. Koyun kuzeyindeki yüksek dağların sırtlarında yer alan bölge yoğun ormanlık bitki örtüsüne sahiptir. Yarıkdag Kalesi'nin 2.5 km güneyinde bulunan bölgede gerçekleştirilen çalışmalarda iki ayrı bölgede buluntulara rastlanılmıştır. Bunlardan ilki olasılıkla bir çiftliğe ait kalıntılardır. Oldukça tahrip olmuş yapılar keşfedil-

miştir. Dörtgen formlu 3.5x3 metre boyutlarındaki bu mekânlar birbiriyle bağlantılı değildir. Yapılar bölgede bulunan doğal taşların herhangi bir bağlayıcı madde kullanılmadan kuru duvar tekniği ile inşa edilmişlerdir. Bölge oldukça yoğun ormanlık alana ve Datça'nın diğer bölgelerine göre daha yoğun su kaynaklarına sahiptir. Dolayısıyla hayvancılık için uygun bir bölgedir. Bölgede Geç Antik Dönem ait seramik parçalarına rastlanılmış ancak seramiklerle yapıların ilişkisi belirsizdir. Dolayısıyla bölgede bulunan yapılar ile ilgili net bir tarihleme mümkün olmamıştır.

Pembeçakıl Mevkii'nde rastlanılan ikinci bölgede ise yine benzer bir şekilde kuru duvar tekniği ile yapılmış mekânlara rastlanılmıştır. Ancak bu bölgede orman yolu kenarında kalmış ve kısmen tahrip olmuş, kireç harcı ve moloz taşla inşa edilerek inşa edilmiş iki adet dolia tespit edilmiştir. Doilalardan ilki 1.3 m. çapa ve 1.23 m. yüksekliğe sahiptir. Diğer dolia ise 1.5 m çapa ve 1.42 m. koruna gelen yüksekliğe sahiptir. Bölgede tarihlendirmeye uygun herhangi bir materyalle karşılaşılmamıştır.

5. Bağlıbelen Mevkii (Resim 12 – 14)

2021 yılı çalışmaları kapsamında Knidos Antik Kenti Doğu Nekropolü sınırları içerisinde bulunan ve yerel halk tarafından Bağlıbelen mevkii olarak alanda araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar esnasında anıtsal boyutlarda bir adet gözetleme kulesi/anıtsal mezar yapısı çalışılmıştır. Yapı Knidos Antik Kenti'nden kuş uçuşu 4.6 km doğu yönünde yer almaktadır. Yerel halk tarafından Bağlarözü olarak adlandırılan koyun kuzey yamaçlarında modern kara yolunun yaklaşık 100 m. güneyinde bulunan yapı, güneyden kuzeye doğru yükselen bir sırt üzerinde bulunmaktadır.

Dairesel planlı yapı mavimsi kireç taşı bloklarla ve polygonal duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Yapıyı oluşturan bloklar arasında kenet ya da dübel delikleri bulunmamakta olup, dolayısıyla bloklar arasında herhangi bir bağlayıcı metot uygulanmadığı görülmektedir. Bloklar üzerinde kanırtma yuvaları dikkat çeker. Yapıya ait duvarlar 1.2 - 1.3 m. kalınlığındadır. Yapı bir iç ve bir de dış daireden oluşmaktadır. İç dairenin ölçülebilir çapı 11.2 m. iken dış daire 18.1m. çapındadır. Oldukça iyi korunmuş yapının özellikle kuzey bölümünde duvarlar taş bloklarına kadar ayakta. Yapının koruna gelen en yüksek bölgesi güney yönünde olup 5.5 metre yüksekliğe ve 9 blok sırasına sahiptir.

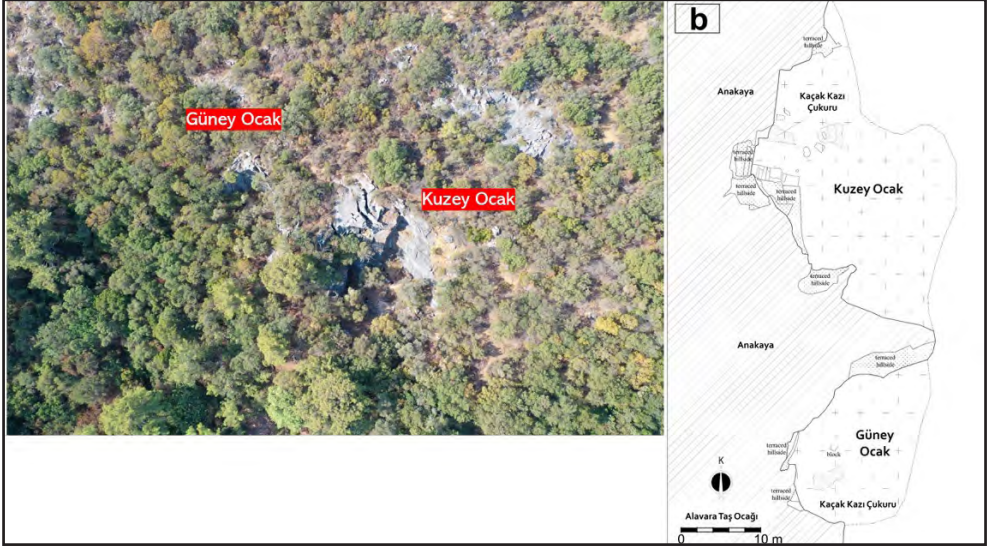
Ana kaya üzerine oturtulmuş yapı güney ve doğuda kısmen yıkılmıştır. Güneydeki kısmi yıkılmış alan 4.55 X 2.15 m. boyutlarında 2.93 m. yüksekliğindedir. Olasılıkla bu bölüm zemin kayması/oturması sebebiyle hafif aşağıya doğru çökmüştür. Doğudaki eksik kısım ise 4.18 X 2.10 m. boyutlarında ve 2.1 m yüksekliğindedir. Bu nedenle yapının özellikle güneyinde bazı bloklar arasında yaklaşık 10 cm genişliğinde ayrılmalar dikkat çekmektedir.

Yapının merkezinde kuzey-güney doğrultulu 2.9 m., doğu-batı doğrultulu 3.6 m. ve 1.6 m. derinliğinde kaçakçı tahribatı görülmektedir.

Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi güney yönünde yapı taç bloklarına kadar korumuştur. Bu bloklar üzerinde dikkat çeken bir husus ise taç blokları üzerine 1.5 m. aralıklarla yerleştirilmiş 4 cm boyutunda ve 4 cm derinliğindeki kare formulu dübel delikleridir. Bahsi geçen bu dübel yuvaları buraya oturacak başka bloklardan ziyade bir korkuluk ya da benzer bir düzenlemeyle ilişkili olmalıdır.

Bağlıbelen Mevkii'nde bulunan dairesel planlı bu yapı güneyinde bulunan Bağlarözü koyuna hakim bir noktada bulunmaktadır. Oldukça yüksek olan boyutu ve konumu dikkate alındığında yapının bir gözetleme kulesi olduğu düşünülmüştür. Ancak bölgede yapıyla ilişkilendirilebilecek ve yapının görüş alanı içerisinde kalan bir başka savunma yapısı henüz keşfedilmemiştir. Dolayısıyla yapının bir gözetleme kulesi olup olmadığı net değildir.

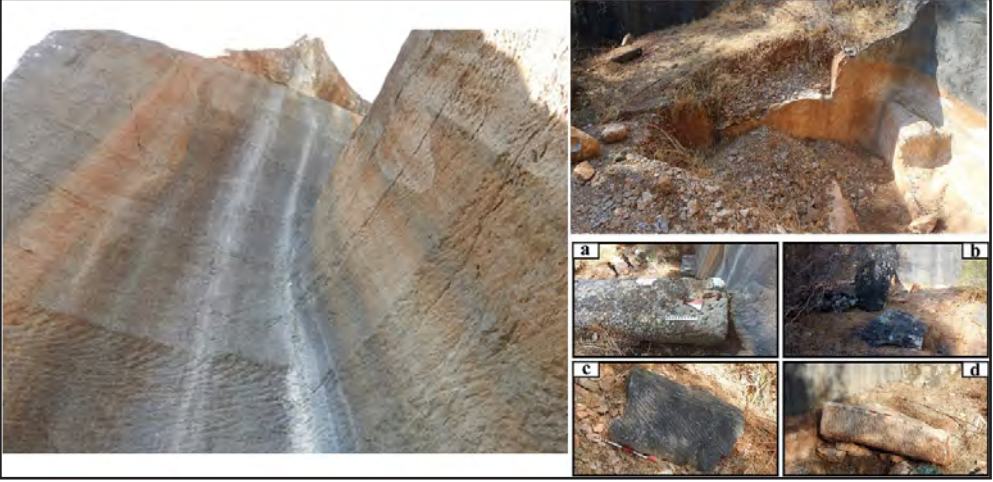
Yapının anıtsal boyutları ve Knidos Doğu Nekropolü sınırları içerisinde kalması dikkate alındığında yapı belki de bir anıtsal mezardır. Bu düşünceyi destekleyen en önemli husus savunma/gözetleme yapılarında görmediğimiz korkuluk yuvalarıdır. Knidos ölü gömme geleneklerinde ve mimarisinde dairesel planlı anıt mezarlar (tümülüsler) rastlanılmaktadır. Ancak Dairesel planlı yapı planı bakımından Knidos tümülüslerinden ayrılır. Büyük bir bölümü hala toprak altında bulunan yapının işlevinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için arkeolojik kazılarının gerçekleşmesi ve tamamlanması gerekmektedir. Yapının duvar tekniği dikkate alındığında MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 3.yüzyılın ortası arasında bir döneme tarihlenmesi uygun olacaktır.

Resim 1: Alavara Taş Ocağı'nın havadan görünümü ve çizimi.

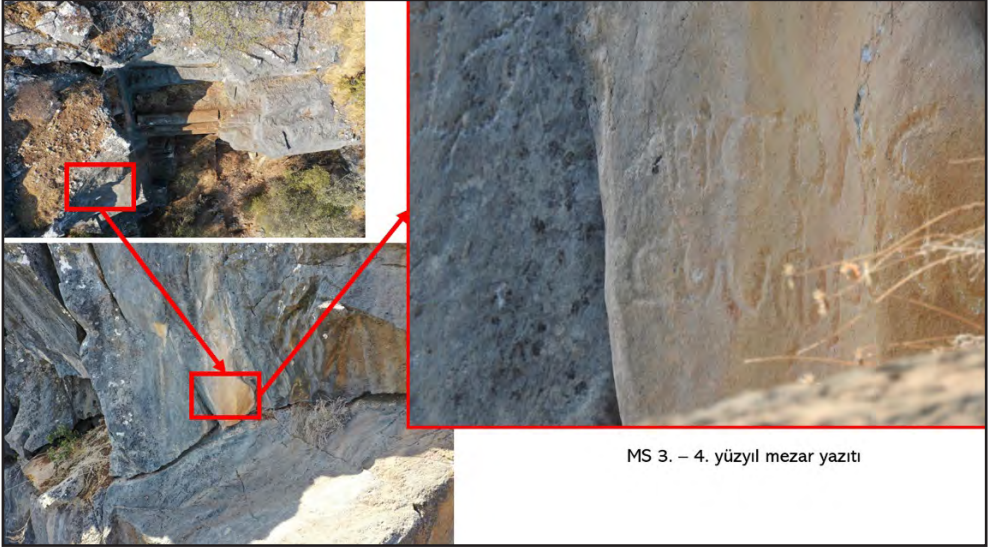
Resim 2: Alavara Taş Ocağı, güney bölümü.

Resim 3: Kuzey taş ocağına ait detaylar.

Resim 4: Kuzey taş ocağında yar mamul olarak bırakılmış sütun.

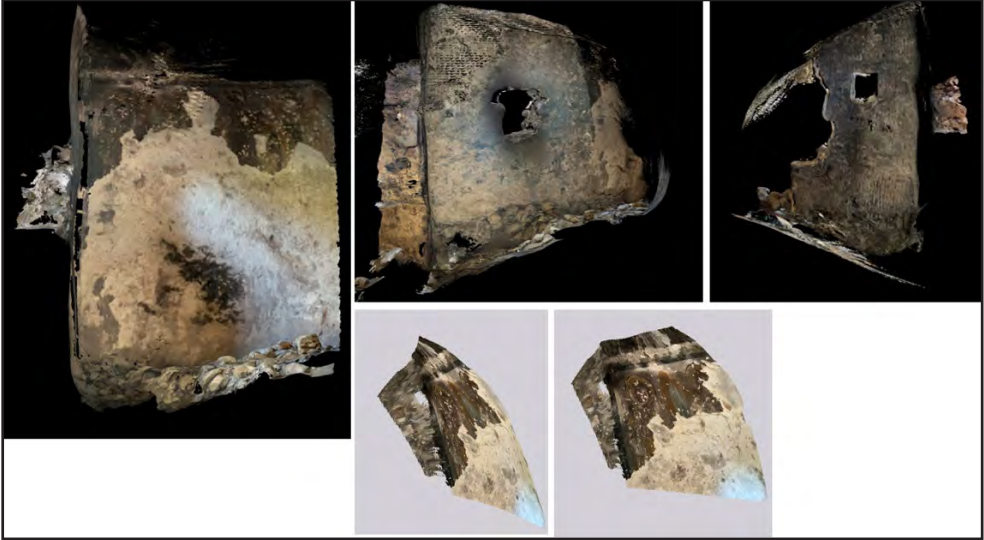
Resim 5: Kuzey taş ocağında bulunan M.S. 3. – 4. yüzyıla tarihlenen mezar yazıtı.

Resim 6: Alavara Taş ocağının konumu ve Çakalini koyu.

Resim 7: Papazini, genel görünümü.

Resim 8: Papazini, iç mekânın 3D taraması.

Resim 9: Thetokos Meryem tasvirli fresk.

Resim 10: Yarıkdag kalesi genel görünüm.

Resim 11: Yarıkdag kalesi sur ve kulelere ait detaylar.

Resim 12: Bağlıbelen Yuvarlak Kule'nin genel görünümü.

Resim 13: Bağlıbelen Yuvarlak Kule.

Resim 14: Yuvarlak Kule'nin detay görüntüleri ve korkuluk yuvaları.

BOZDAĞ YAYLALARINDA AYDINOĞULLARI VE OSMANLI DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (2021)

Eylem Güzel*

Necla Arslan Sevin

Serdar Vardar

A. Sinan Güler

Ege Bölgesi'nin en önemli iki yükseltisi olan Aydın Dağları ve Bozdağlar (Harita: 1) çok sayıda yayla barındırır. Özellikle Bozdağlar (2159 m) (Resim: 1) üzerinde 20 kadar yayla bulunmaktadır. Bunlardan Gölcük ve Bozdağ Yaylaları çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır¹.

Bozdağlar, Türk-İslam döneminden itibaren, klasik yaylacılığın yanı sıra yönetici kesim için özel bir anlam taşımış, Aydınoğlu beyleri ve Osmanlı şehzadeleri sıcak mevsimleri Bozdağlar üzerindeki yaylalarda geçirmişlerdir. Dönem kaynakları Bozdağlar'daki yaylalarda Aydınoğlu Beyliği ve Osmanlı dönemlerinde bazı kralî tesisler bulunduğu konusunda bilgiler verirler; ancak bugüne kadar bu tesislerin yer ve konumları belirlenebilmiş değildir. 2021 yılında bu konuyu aydınlatma amacıyla İzmir ili, Ödemiş ilçesi sınırları içinde kalan Gölcük, Bozdağ, Tekke, Ovacık, Subatan, Başova ve Halkapınar yaylalarında bir yüzey araştırması başlatılmıştır (Harita: 2)². 2021 sezonunda araştırma alanı Gölcük yaylası ile sınırlandırılmıştır.

Bozdağlar üzerindeki yaylaların en büyüğü, 6.5 km²'lik bir alana yayılan, denizden 1050 m yükseklikteki Gölcük Yaylası'dır (Harita: 3; Resim: 2). Yaylanın üzerinde, 7000 yıldır var olduğu bilinen ve antik kaynaklarda *Torrhebia Limne* olarak geçen bir göl bulunur³.

* Doç. Dr. Eylem Güzel, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Bandırma-Balıkesir, Türkiye, ;

Prof. Dr. Necla Arslan Sevin, Emekli Öğretim Üyesi, İzmir, Türkiye,

Doç. Dr. Serdar Vardar, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Balatçık-Çiğli İzmir, Türkiye,

Doç. Dr. A. Sinan Güler, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, FenEdebiyat Fakültesi, Temel Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul/ İstanbul, Türkiye,

1 Arkeolojik verilerle ilgili bkz. Sevin 2021: 217-224; Sevin 2016: 227; Bengisu 1993: 33 vdd.; Meriç 1988: 200 vdd.; Meriç 1983. Bozdağ yaylalarında özellikle Lidya Dönemi ve öncesinden günümüze doğal çevre değişmelerinin insan üzerindeki etkilerinin jeomorfoloji, paleocoğrafya ve jeoarkeoloji disiplinleri çerçevesinde ele alındığı kapsamlı bir çalışma için bkz. Vardar 2018.

2 Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (BAB) (Proje Numarası: BAP-21-1004-002) ve Türk Tarih Kurumu'nun maddi destekleriyle yapılan *Bozdağ Yaylalarında Aydınoğulları ve Osmanlı Dönemleri* konulu yüzey araştırması 1-15 Eylül 2021 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya danışman olarak Prof. Dr. Veli Sevin, fotoğrafçı olarak Selma Arslan katılmış, Bakanlık Temsilciliği görevini Ödemiş Müze Müdürlüğü'nden Uzman Ayşen Gürsel yapmıştır. Çalışmalarımız için gerekli izin ve desteklerinden dolayı Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile maddi destek sağlayan Türk Tarih Kurumu ve Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü (BAB)'ne teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalarımız sırasında ilgi ve yardımlarını esirgemeyen Ödemiş Kaymakamlığı, Ödemiş Jandarma Komutanlığı, Gölcük, Bozdağ ve Ovacık Muhtarlıklarına teşekkür ederiz.

3 Gölün geçtiğimiz bin yıllardaki durumuyla ilgili bkz. Vardar 2013: 393-401; Vardar 2018: 38-40.

AYDINOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİ'NDE GÖLCÜK YAYLASI

Aydinoğlu Beyliği (1308-1426) Birgi başkent olmak üzere Batı Anadolu'da kurulmuş ve 120 yıl kadar İzmir ve Aydın'ı egemenliği altında tutmuştur. Başkent Birgi'de günümüze ulaşmayan büyük bir merkezi saray bulunuyordu⁴. Yöneticiler, yaz aylarını Bozdağlar'daki yaylalarda geçiriyorlardı. İbn Battuta (1304-1369)'nın seyahatnamesi ve Osmanlı arşiv belgeleri ile yayladaki bazı bölgeler, Beyliğin Gölcük Yaylası ile olan ilişkisinin ipuçlarını vermektedir⁵.

İbn Battuta 1333 yılının sıcak bir yaz günü Birgi'ye geldiğinde Aydinoğlu Mehmed Bey Bozdağlar'daki yaylalardan birindedir. Kendisini burada ziyaret eden gezgin, Mehmed Bey'in yayladaki yaşamına ve olaylara şahitlik etmiştir⁶.

Aydinoğlu Beyliği'nin Birgi'nin 20 km kuzeyindeki Gölcük yaylasıyla ilişkisinde çözümlenmesi gereken konu, yöneticilerin ikameti sorunudur. Burada gerçekten de kalıcı bir saray yapısı var mıydı? Yazılı kaynaklar böyle bir yazlık sarayın varlığı konusunda herhangi bir bilgi vermezler. Ancak, Selçuklu ve daha önceki Türk gelenekleri göz önüne alındığında, Aydinoğlu beylerinin yayla yaşamlarını kalıcı saray türü bir yapıda değil aynı zamanda yönetici ikametgâhı olarak da kullanılan büyük ve süslü çadır/otağlarda geçirdiklerini söylemek mümkündür.

2021 yılında gölün doğu yakasındaki, krali yerleşim açısından en uygun görünen Karşıyaka Mevkii'nde sürdürdüğümüz araştırmalarda herhangi bir mimarlık izine rastlayabilmiş değiliz. Buna karşılık önceki yıllarda Gölcük gölünün güney ucundaki Sazlık Mevkii'nde ele geçen ve bugün Bodrum Müzesi'nde sergilenen kestane ağacının gövdesinden oyulmuş 4.4 m x 0.75 m boyutlarındaki kayık, yaylanın Aydinoğlu Beyliği dönemi ya da hemen öncesinde kullanılmış olduğuna işaret eder.

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ'NDE GÖLCÜK YAYLASI

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı şehzadeleri, tahta hazırlanmak için imparatorluk toprakları üzerindeki şehzade sancaklarına gönderilirlerdi. Bunlar arasında Manisa merkezli Saruhan Sancağı payitahta en fazla padişah göndereniydi⁷. Şehzadeler, kavurucu yaz sıcaklarında civardaki yaylalara çıkmışlardır. Belge ve kaynaklardan şehzadelerin yılın üç-dört ayını Manisa'da Susendiraz (antik Sosandra) Yaylası ile Bozdağlar'daki Bozdağ ve Gölcük yaylalarında geçirdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Bozdağ yaylaları, sağlıklı iklimi, yemyeşil ormanları, gölleri ve temiz sularıyla tercih edilen yazlık bir dinlenme mekânı olmuştur. Bu yaylalara çıkan şehzadelerden ilki, II. Mehmed, sonuncusu ise III. Mehmed'tir. Şehzade Murad (III) 4 Temmuz 1546'da Bozdağ yaylasında dünyaya gelmiştir⁸. Hürrem Sultan 1543 yazını Bozdağ

4 İbn Battûta 2004/I: 422. Birgi'nin Hisarlık ya da Asar Tepe olarak bilinen bölgesinde olduğunu düşündüğümüz bu saray, arkeolojik kazılarla gün ışığına çıkarılmayı beklemektedir.

5 BA, TD. nr.166: 429, Mühasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 1995: bkz. İndeks.

6 İbn Battûta 2004/I: 419 vdd.

7 Şehzâde Divânı Defterleri 2017: 22; Uzunçarşılı 1975: 688 vdd.

8 Padişahlığa hazırlanan şehzadelerin belli dönemlerde ikamet ettikleri Bozdağlar'daki yaylalar hakkında Osmanlı belgelerinde ve yazılı kaynaklarda önemli bilgilere rastlanmaktadır. Bu kaynaklar arasında Şehzâde Divânı Defterleri özel bir yer tutar. Gerçek anlamda taşrada tutulmuş, şehzade divânına ait defterler Selim (II) ve

yaylasında geçirmiştir⁹.

Şehzadelerin, ilkbahar sonu ya da yaz başında Manisa'dan yola çıkıp Sart üzerinden Bozdağlar'a ulaştığı anlaşılmaktadır (Harita: 4). Yaklaşık 90 km'lik bu güzergâhı 1586'da bizzat kullanan Âşık Mehmed, Manisa-Sart arasındaki yolun zorlu bir yol olduğunu, Sart ile Bozdağ Yaylası arasındaki güzergâhın 1.5 günde kat edildiğini belirtmiştir¹⁰.

Şehzadelerin yaylalarda nerede ve nasıl yaşadıkları sorunu henüz aydınlatılabilmemiş değildir. 16. yüzyılın ilk yarısında İbn Kemal, Şehzade Süleyman'ın (I) Bozdağ Yaylası'nda *hayme ve otağ*'da ikamet ettiğini¹¹, İbn Zünbül ise havası güzel ve kalabalık olarak tanımlandığı Bozdağ'da, hamam ve mescitlerle birlikte bir sarayın olduğunu ifade ederler¹². Bozdağlar'daki yaylaları 1671'de ziyaret eden Evliya Çelebi de eskiden şehzadelerin Bozdağ Yaylası'nda hanlar, hamamlar ve saraylar yaptıklarını, ancak şimdi harap durumda olduklarını söylemektedir¹³.

Yayla sarayları hakkındaki belgelerin büyük bölümü, Bozdağ Yaylası'ndaki "Bozdağ Saray-ı Amiresi" ile ilgilidir. Gölcük Yaylası söz konusu olduğunda ise, belgeler, Gölcük'te de bir sarayın var olduğunu, sarayın iç ve dış işlerini gören bir saraydar ile bahçelerden sorumlu bir bahçıvanın bulunduğunu, ayrıca şehzadelere bağlı korular ve bostanlar olduğunu söylemektedir¹⁴. Evliya Çelebi de Gölcük Yaylası'nda "bağ, bahçe ve gülistanları büyük saraylar"-dan bahsetmektedir¹⁵.

Manisa'dan Gölcük Yaylası'na, Turgutlu, Ahmetli ve Sart üzerinden bir dağ yolu ile ulaşılabilmektedir (Harita: 4). Yaylaya ise, kuzey-güney yönünde uzanan 1480 m rakımlı bir tepeyi aşarak ulaşmak mümkündür. 1/25 bin ölçekli haritalarda tepe üzerinde kuzeyden güneye doğru Çepeldede *Gediği*, *Pelitli Gedik* ve *Deveçökeği Gediği* adlarında üç doğal geçit işaretlenmiştir (Harita: 3). Bu geçitlerden ulaşımın en uygun olanı güney uçtaki Deveçökeği Geçidi'dir. Bugün 1.50-2.00 m kadar genişliğinde bir patika halindeki bu geçitle gölün doğu kıyısındaki Karşıyaka Mahallesi'ne ulaşılır.

2021 yılında bu geçidin batı yamacı incelenmiştir. Patikanın belli bir yüksekliğe kadar iki tarafında, anıtsal kestane ve ceviz ağaçları arasında uzanır. Yamaçlara rastlayan yerlerde yol büyük taş ve kayalarla desteklenmiştir (Resim: 3). Yol üzerinde, yöresel mikaşist taşlardan

Mehmed'in (III) şehzadelik dönemlerine tanıklık ederler. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde değişik tasniflere dağılmış bulunan Şehzâde Dîvânı defterleri için bkz. Emecen 2015: 213 vdd.; Şehzâde Dîvânı Defterleri 2017: 29 vdd; Ayrıca, Manisa Şerhiye Sicilleri ile İbn Kemal (1469-1534), İbn Zünbül (öl. 1553 sonrası), Âşık Mehmed (1556/57-17.yüzyıl başı), Kâtip Çelebi (1609-1657) ve Evliya Çelebi (1611-1682) Bozdağ ve Gölcük'teki krali yaşam hakkında önemli bilgiler sağlamakta ve genel bir çerçeve çizmektedirler. Bkz. İbn Kemal 1996: 20; Sümer 2018: 139; Âşık Mehmed 2007: 176; Evliyâ Çelebi 2005: IX/91-92; Ayrıca bkz. Uluçay 1941: 12, 14.

9 Uluçay 1941: 7, 13-14.

10 Âşık Mehmed 2007: 359.

11 İbn Kemal 1996: 20.

12 Sümer 2018: 138.

13 Evliyâ Çelebi 2005: IX/91-92.

14 Şehzâde Dîvânı Defterleri 2017: 78,235, 634.

15 Evliyâ Çelebi 2005: IX/93.

harçsız olarak örülmüş ve mevcut haliyle 0.80 m uzunluk, 0.70 m genişlik ve 0.30 m yüksekliğinde bir duvar parçası tespit edilmiştir (Resim:4). Bu güzergâhın, Manisa'dan gelen kervanlar ve belki de şehzadeler tarafından kullanılmış olması ihtimali yüksektir.

Deveçökeği Geçidi'nin batı eteğinde, birbirine yakın konumlanmış, toprağın 1.50 m kadar altında ve iç içe geçmiş mafsallı yapıda, pişmiş topraktan iki adet temiz su künkü sistemi belirlenmiştir (Resim: 5). Kireç karışımı bir harçla tutturulmuş ve modern yerleşim alanlarından uzak bir konumdaki bu temiz su sisteminin Osmanlı Dönemi'ne ait olması ihtimal dahilindedir.

2021 yılı incelemeleri gölün doğu yakasındaki Karşıyaka ve güneydoğudaki Adabaşı bölgelerinde yoğunlaştırılmıştır. Deveçökeği Geçidi'nin eteğinde yer alan bu bölge göl kıyısına teraslar yaparak inen bir topografik yapıya sahiptir. Kıyıda 10 m kadar yüksekteki terasta, bugün çay bahçesi olarak kullanılan alanı çevreleyen 0.70 m genişlik ve 0.60 m yüksekliğinde eski bir taş duvara ait kalıntılar ile duvar temelinin altında, kısmen sağlam durumda kalabilmiş, pişmiş toprak künklerden bir başka temiz su kanal sistemi tespit edilmiştir (Resim: 6). Doğu-batı doğrultusunda göl kıyısına doğru inen ve Osmanlı dönemi özelliği gösteren bu sistem, yüksekteki bir kaynaktan göl kıyısındaki bir tesise temiz su getirilmiş olduğuna tanıklık etmektedir.

Göl kıyısındaki incelemelerimizde kuzey-güney yönünde uzanan ve bugün yalnızca üst yüzeyi görülen 1.00 m kadar kalınlığındaki bir duvar kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 7). Bu duvar kalıntısı civarında ve yukarı terastaki su künkleri çevresinde amorf durumda az sayıda sırlı Osmanlı seramiklerine rastlanmıştır (Resim: 8). Bunlardan, beyaz astar üzerine sır kazıma (sgraffito) tekniğiyle yapılmış bir parça önemlidir.

Gölcük'te dikkat çekici özelliklerden biri, insan eliyle ve belli bir düzenle dikildiği anlaşılan anıtsal ağaçlardır (Resim: 9). Özellikle Karşıyaka ve Adabaşı bölgelerinde yoğunlaşan, kestane ve ceviz ağaçlarından meydana gelmiş bu korulukların Aydınoğlu ve Osmanlı elitleince av, spor, eğlence vb amaçlarla oluşturulmuş ve kullanılmış olduğu düşünülebilir.

Gölcük yaylasında tarihî mezarlıklar bulunmaktadır. Yayladaki Osmanlı varlığının belirgin kanıtları oluşturan ve şimdilik geçmişi en erken 18. yüzyıla uzanan bu mezarlıkların bir bölümü yerleşim ve yol açma çalışmaları nedeniyle ortadan kalkmıştır. Mezarlıklar yaylanın kuzey ucunda Bentderesi (Boğaz-Bayırlı), merkezî bölgede Örselli ve güney uçta Gedikyüzü olmak üzere üç farklı bölümünde toplanmıştır.

SONUÇ

2021 yılı yüzey araştırması sırasında Gölcük'te şimdilik Osmanlı Dönemi'ne ait mimarlık izlerine rastlanmamıştır. Ancak, şehzadelerin yaylalara çıkmaya başladığı ilk yıllarda kalıcı saray binaları yerine, yaşamlarını *hayme ve otağ* gibi portatif yapılarda geçirmiş olmaları ihtimal dahilindedir. İbn Kemal'in anlattığına göre Yavuz Sultan Selim'in vefat haberi Manisa'ya ulaştığı zaman Şehzade Süleyman otağ ve haymesiyle çıktığı Bozdağlar'daki yaylada

bulunuyordu ve bu haber üzerine hemen payitahta hareket edilmişti¹⁶. İbn Kemal'in anlatımı Bozdağlar'daki kralî yapıların 1520'den, yani Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından sonra yapıldığını, daha önceki dönemde şehzadelerin yaylalardaki zamanlarını otağda geçir-diklerini düşündürmektedir.

Kaynaklar, Bozdağ ve Gölcük yaylalarında Osmanlı kralî yaşaminın varlığı konusunda şüpheye mahal vermemekle birlikte buralardaki yapılar ve yaşantıyla ilgili bilgi içermezler. Ancak Bozdağ'daki saraya kıyasla, daha mütevazı bir yapılaşmaya gidildiğini, daha kısa süre yaşanan nispeten küçük, bir ya da birkaç yapı, belki de bir av köşküden ibaret olabileceğini düşünmek mümkündür. Henüz bu yazlık sarayın yerini belirleyememekle birlikte, gölün doğu kıyısına doğru uzanan temiz su sistemleri ve bazı duvar kalıntıları bu yörede bir yapılaşmaya gidilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu bölge, muhtemelen daha önce Aydınoğlu Beylerinin de yaz aylarını geçirdikleri ve belli bir altyapı oluşturdukları alandır.

KAYNAKÇA

Âşık Mehmed 2007: Âşık Mehmed *Menâzirü'l-Avâlim*, M. Ak (Yay. Haz), II, Ankara.

BA, TD. nr.166: 429

Bengisu 1994: R. L. Bengisu, "Torrhebia Limne", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi* V, 2, 33-43.

Emecen 2015: F. M. Emecen, "Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzade Selim'in Kazayâ Defteri", *Osmanlı-Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, XLVI, 213-301.

Evliyâ Çelebi 2005: Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff (Yay. Haz.), C.IX, İstanbul.

İbn Battûta 2004: Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battuta Seyahatnamesi* I, A. S. Aykut (Yay. Haz.), İstanbul.

İbn Kemal 1996: İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osman*, X, Ş. Severcan (Yay. Haz.), Ankara.

Kâtip Çelebi 2013: Kâtip Çelebi, *Cihannüma* II, B. Karlıoğlu, S. Öztürk (Yay. Haz.), İstanbul.

Meriç 1983: R. Meriç, *Küçük Menderes Havzası'nın Tarihi Coğrafyası*, İzmir.

Meriç 1988: R. Meriç, "Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası'nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış", *Ege Coğrafya Dergisi* 4/1, 200-206.

Mûhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri 1995: 166 Numaralı Mûhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: (937/1530) A. Özkılınç-A. Coşkun- M. Karazeybek- A. Sivridağ-M. Yüzbaşıoğlu (Yay. Haz.), Ankara.

16 İbn Kemal 1996: 20.

Sevin 2021: V. Sevin, “Lydia Bölgesi’nin Efsanevi Gölü: Torrhebia Limne”, O. Duman-
kaya (Ed.), Çağlar Boyunca Nehirler, Denizler ve Göller *Prehistorya’dan Bizans Döne-
mine-Rivers, Seas and Lakes Through the Ages: From Prehistory to teh Byzantine Period*,
İstanbul, 717-724.

Sevin 2016: V. Sevin, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara.

Sümer 2018: A. S. Sümer, “Bir Acaib Manisa: Acaib-i Uzmâ’da Manisa Bahsi”, M. Te-
pekaya, Z. Atar (Eds.), *Geçmişten Günümüze Manisa, Şehzade II. Mehmed ve Manisa Tarihi, Kültürü, Ekonomisi I*, Manisa, 129-140.

Şehzâde Dîvânı Defterleri 2017: *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*, F. M. Emecen, Z. Mete, A. Bilgin (Yay. Haz.), Ankara.

Turan 2008: O. Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul.

Uluçay 1941: Ç. Uluçay, *Manisa’daki Sarây-ı Âmire ve Şehzadeler Türbesi “849 H – 1296 H”*, İstanbul.

Uzunçarşılı 1975: İ. H. Uzunçarşılı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, *Belleten* XXXIX/156, 688-691.

Vardar 2013: S. Vardar, “Gölcük Gölünün (İzmir / Ödemiş) Holosen Kıyı Değişmeleri”, *Prof. Dr. Asaf Koçman’a Armağan*, E. Öner (Ed.) Bornova, 393-401.

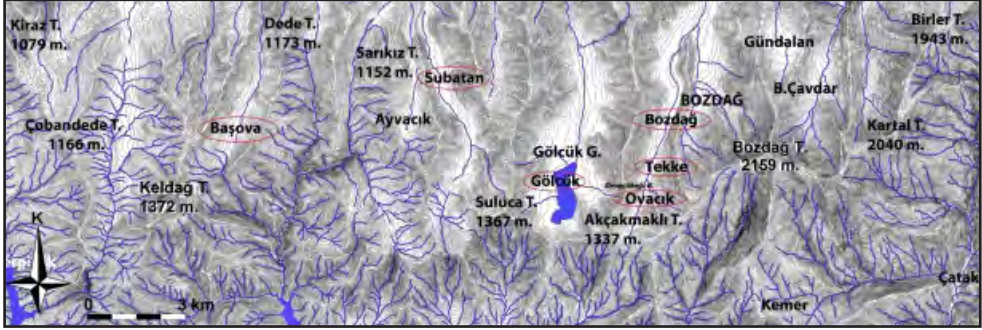
Vardar 2018: S. Vardar, *Lidya’nın Tmolos (Bozdağlar) Yaylalarında Jeomorfoloji, Paleo-coğrafya ve Jeoarkeoloji Araştırmaları*, İstanbul.

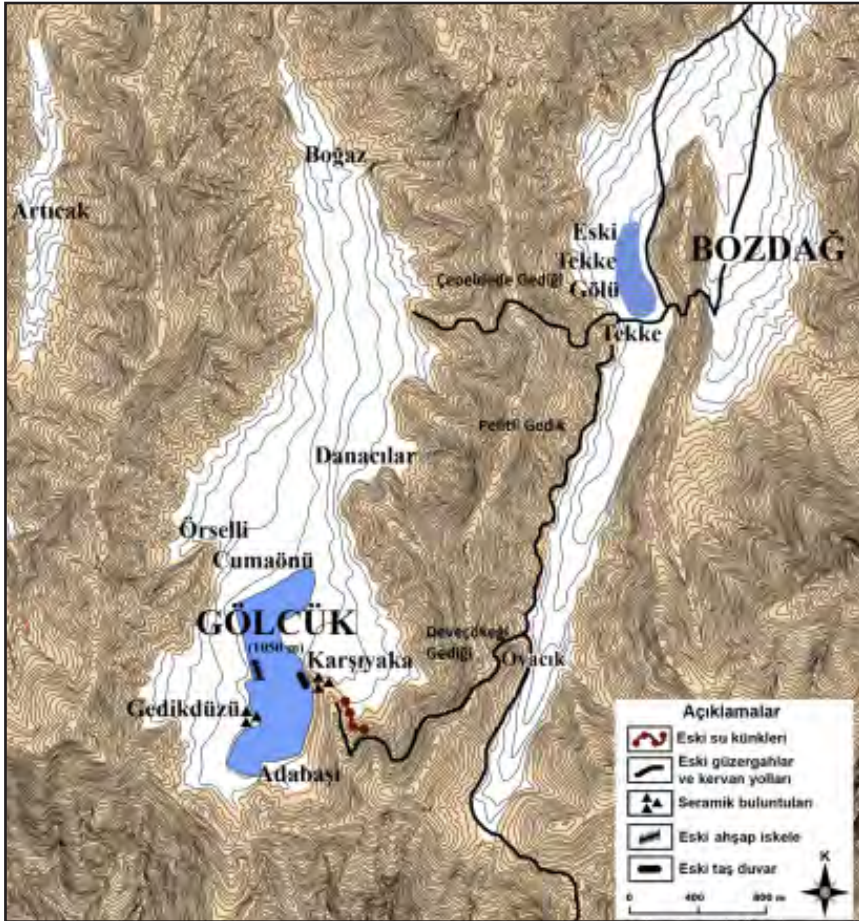
Harita 1: Bozdağlar ve Aydın Dağları, <http://www.maps-for-free.c>.

Resim 1: Bozdağlar, Bozdağ Yaylası yönünden.

Harita 2: YüzeY Araştırması kapsamındaki Bozdağ yaylaları, Serdar Vardar.

Harita 3: Gölcük Yaylası, 2021 yılı buluntu alanları ve Gölcük Yaylası'na ulaşan geçitler.

Resim 2. Gölçük Yaylası ve Gölü.

Harita 4: Manisa-Bozdağ-Gölçük-Birgi güzergâhı, 15-16.yüzyıl, Nilgün Coşkun.

Resim 3: Deveçökeği Geçidi'nden Karşiyaka'ya inen patika.

Resim 4: Taş örgü duvar parçası.

Resim 5. Patika yolun eteğindeki su künkleri.

Resim 6: Çay bahçesini çevreleyen duvar ve su künkü.

Resim 7: Göl alanı içinde kalan duvar parçası.

Resim 8: Bölgede rastlanan seramik parçaları.

Resim 9: Anıtsal kestane ağaçları, Karşıyaka mevki.

2021 YILI (ERKEN KİBYRA) YÜZEY ARAŞTIRMALARI

Eray DÖKÜ*

2021 yılı Uylupınar (Erken Kibyra) yüzeysel araştırmaları Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 1530953 sayılı ve 08 Temmuz 2021 tarihli izni ile 15 Ağustos- 15 Eylül tarihleri arasında, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu ve Kibyra Kazı başkanlığının destekleriyle icra edilmiştir. Bu son araştırma yılımızda yüzeysel araştırmaları bakanlık temsilcisi olan Aydın Müzesinden ekibimize katılan Uzman Arkeolog Yusuf Çorbacıoğlu'nun destekleri ve ekibimizin yıllardır sürdürdüğü uyum ve özveri içinde sürmüştür. Dolayısıyla tüm Uylupınar (Erken Kibyra) yüzeysel araştırmaları çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Yüzeysel araştırmalarımızın bu son sezonu daha çok eksik belgelendirmelerin tamamlanması yanında, tespit edilen kabartmaların ve yazıtların daha net okunabilmesi için ayrıntılı fotogrametrik çekimlerin yapıp 3Boyutlu modellemelerin yapılması hedeflenmiştir. İlk olarak Depo çalışmaları ve sonrasında eksik belgelendirmelerin belirlenmesi ve ardından arazi çalışmaları ile araştırmalarımız tamamlanmıştır.

ALTINYAYLA İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:

Altınyayla İlçesi Merkezi:

Burdur İli Altınyayla ilçesi 2018- 2019 yılları yüzeysel araştırmaları esnasında gezilmiş ve özellikle Balboursa'ya bağlı kırsal yerleşimlerin ve kabartmaların tespiti yapılmıştır¹.

Altınyayla Jandarma bahçesinde yer alan ve 2019 yılında görülmüş olan Nymphes kaya kabartması (Resim: 1) ve iki adet aslanlı lahit kapağı yeniden belgelendirilmiştir.

Altınyayla Kaymakamlığı bahçesi önünde bir adedi yarım işlenmiş iki adet aslanlı lahit kapağı, iki adet sütun parçası, iki adet plinthe ve bir adet yazıtlı arşitrav bloğu belgelendirilmiştir.

Yarım İşçilikli Yatan Aslanlı Lahit Kapağı:

Yatar şekilde betimlenmiş olan aslan yarım bırakılmıştır. Ağız kısmı işlenmemiş düz ve keskin olarak kaba bir işçilik gösterir. Başın arka tarafında yelelerin bir kısmı şeritler halinde bırakılarak rezerv alanı oluşturulmuştur. Başın üzerinde yarım daire şeklinde 0,30m genişliğinde düzleştirilmiş bir alan bulunmaktadır. Bu alanın orta kısmında 3 cm çapında ve 2 cm derinliğinde dübel deliği vardır (Resim: 2). Olasılıkla ya yapım sırasında kırılan kısmın bir montajla tamamlanması için ya da şimdiye kadar araştırmalarda rastlamadığımız bir objenin konulması için yapılmıştır.

* Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü İstiklal Yerleşkesi/ BURDUR eraydoku@mehmetakif.edu.tr

1 Dökü 2018, 260- 267; Dökü 2019, 63-68; Dökü 2020, 217-235; Dökü- Harmanda 2020,20-36; Dökü 2021 (baskıda).

Yatan aslanlı lahit kapakları olasılıkla Balboura Kenti yarataısı olarak tüm kırsal teritoryumunda izlediğimiz bir tiptir². Ayrıca Kabalis/ Kabalia, Pisidia, Milyas ve hatta İsauria bölgelerinde de bu tip lahit kapaklarının tespit edilmiş olması³ dikkate değerdir. Balboura ve teritoryumunda izlenen yatan aslanlı lahit kapaklarının biçim ve biçimde birbirlerine benzemesi yanında, detaya inildiğinde aslında her birinin gezici ustanın elinden çıkmış ve farklı olduklarını görmek şaşırtıcı olmuştur. Yatan aslanlı lahit kapakları Balboura kent merkezinde, hem de kırsalında yerel kayadan kesilerek, gezici yerel ustalarla şekillendirildiği ortak kanıdır⁴.

Altınyayla Kaymakamlığı önünde bu yıl tespit edilen yarım işçilikli yatan aslan kapağı yukarıda sunulan tezle tam olarak örtüşmektedir. Geliş yeri olarak Balboura Kenti olarak belirtilen bu lahit, kentteki lahit ve lahit kapağı üretimine dair en önemli veri olmuştur. Yüzey araştırmalarımız sırasında benzer üretimi Balboura kırsalı olan yüksek yaylada da izlenmiş ve tespiti tarafımızdan yapılmıştır⁵.

Yatan Aslanlı Lahit Kapağı:

İkinci yatan aslanlı lahit kapağı ise, yine kaymakamlık binasının önünde yer almaktadır. Tamamlanmış ve oldukça plastik anlatıma sahiptir. Benzer yatan aslanlı lahit kapakları Altınyayla ilçe merkezinde bulunan park ve meydanın çevresinde yoğun olarak izlenmektedir.

Ballık Köyü Asartepe Taşdibi Mevkii

2019 yılı yüzey araştırmalarında tespit edilen Altınyayla İlçesi Ballık Köyü sınırları içerisindeki yerleşim, antik yol güzergâhı üzerinde sivri bir tepenin yamacında, basit tahkimatın içine moloz taş kuru duvar örgüsü ile izlenen dörtgen mekânlarla oluşturulmuştur⁶. Yerleşimin tepenin hemen altında ki düzlükte de devam ettiği izlenir. 2019 yılında bu alanda izlenen olasılıkla bir anıt mezara ait sunaklar üzerindeki yazıtlar ve bir tane de figüratif bezeme ile süslenmiş yuvarlak sunağın üzerindeki yazıtlar, fotogrametrik çalışmalarla okunabilmiştir. Ayrıca bu alanda yapılan çalışmalarda pişmiş topraktan yapılmış mezar kapakları tespit edilmiştir. Kapaklar kırılmış şekilde bulunmuştur. Tespiti yapılmış 11 adet kapak parçasından 4 adedi nispeten daha iyi korunmuştur. Parçalar 25-50 cm arasında değişen genişliğe ve 45-78cm arasında değişen uzunluğa sahiptir.

Altınyayla- Ballık Köyü/ Oysal Muğarı, Kumdere Mevkii

Bu alanda yapılan çalışmalarda tepe yamaçlarına kurulmuş iki mahalle halinde düzenlen-

2 Money 1990, 29- 54; Küçük 1999; Coulton 2012, 170- 174.

3 Yatan aslanlı lahit kapaklarının diğer bölgelerdeki dağılımı için Bkz. Money 1990, 37- 41; Küçük 1999, Coulton 2012, 170- 174.

4 Money 1990, 29- 54; Küçük1999; Coulton 2012, 170-174.

5 Dökü 2018, 260- 267; Dökü 2019, 63-68; Dökü 2020, 217-235; Dökü- Harmanda 2020,20-36; Dökü 2021, (Baskıda).

6 Dökü 2021 (Baskıda)

miş Roma ve geç antik çağ köy izlerine rastlanmıştır. Yamaç boyunca yan yana sıralanmış 4 adet mekân belgelenmiştir. Alan boyunca Roma ve geç antik çağa ait yoğun kaba seramik parçaları, depolama kapları parçaları ve çatı kiremitleri izlenmiştir.

Mekân 1: Dikdörtgen planlı olan mekânın duvarları çift sıra kuru moloz taş ile örülmüştür. Mekânın kuzey duvarı ana kayaya yaslanmıştır. Görülebilen batı duvarı ve kuzeybatı duvarının ölçülebilen yüksekliği 2,45m'dir. Batı duvarı: kalınlık 1 m. içten içe 5,50m, kuzeybatı duvarı: kalınlık 1 m. içten içe 5,80m.'dir. Mekânın içerisinde günlük kullanım kapları ve çatı kiremidi parçaları tespit edilmiştir (Resim: 3).

Mekân 2: Mekân 1'in güneyinde yer alan mekân, mekân 1 ile benzer bir duvar tekniği kullanılarak yapılmıştır. Yoğun şekilde tahrip olmuş olan bu mekânın güney duvarın ölçülebilen yüksekliği 1,30m'dir. Mekânın içerisinde seramik ve çatı kiremidi parçaları görülmemiştir. Görülebilen duvar kalınlığı 1m, batı duvarının ölçülebilen uzunluğu dışarıdan 7,20m; kuzey duvarı ise içeriden 7,60m'dir.

Mekân 3: Mekân 2'nin kuzeydoğusunda kayalık bir boğaz içerisinde ortak duvarlı iki adet mekân tespit edilmiştir. Diğer mekânlar ile benzer duvar işçiliğine sahip olduğu gözlemlenmektedir. Mekân 3'ün güney duvarının ölçülebilen yüksekliği 1,80m, içeriden ölçülebilen uzunluk 7,10m, kalınlığı 1m'dir. Güneybatı duvarının içeriden ölçülebilen uzunluğu 3,80m'dir.

Mekân 4: Mekân 3'ün güney duvarı ile birleşik şekilde yapılmış olan mekân 4'ün içten içe ölçüleri 10,10x5,20m'dir. Duvarların ölçülebilen yüksekliği 2,30m, duvar kalınlığı ise 1m'dir.

Kalkan Kabartması: Aynı alanda, Oysal Muğarı çeşmesinin 200m kuzeyindeki kayalık alanda yuvarlak bir kalkan kabartması tespit edilmiştir. Kalkan kabartmasının çapı 1,26m'dir. Kalkanın üzerinde 10cm kalınlığında kalkan profili bulunmaktadır (Resim: 4).

Stel Yuvaları: Kalkan kabartmasının 10m. batısında yer alan kayalık alanda olasılıkla stellerin oturtulduğu bir düzenleme bulunmuştur. Kalkan kabartması ve bu kabartmanın etrafındaki düzenlemelere bakıldığında bu alanın kutsal alan- Nekropolis (?) olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Mekân 5: Mekân 1-4'ün bulunduğu alanın 100m kadar doğusunda teraslar hâlinde yan yana sıralanmış daha önce belgelenen mekânlar ile benzer şekilde yapılmış dikdörtgen moloz taş duvar örgülü mekânlar izlenmiştir. Ancak yeni tespit edilen bu mekânların duvarları yoğun şekilde tahrip olmuştur. Bu mekânlardan mekân 5 numarası verilen alanın duvar hattı görece daha iyi korunmuştur. 7,10x6,20m ölçülerindeki mekân 5'in duvar kalınlığı 1 m, ölçülebilen duvar yüksekliği ise 1,30m'dir.

Sarnıç:

Yerleşim alanının üst kotunda, yerleşimin bulunduğu tepeliğin kuzeybatı zirvesinin köşesinde kare formlu bir sarnıç tespit edilmiştir. Sarnıcın duvar örgüsünde moloz taşlar kullanılmış olup duvarın üzerinde ise kalın bir harç tabakası görülmektedir. Sarnıcın içten içe ölçüleri 2,80x2,70 m'dir.

*ÇAVIDIR İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:**Kozağacı Kızılkaya Mevkii Lykia Kaya Mezarı:*

Kozağacı Köyü, Kızılkaya Mevkii'nde bir adet K. A. Gay ve Th. Corsten çalışmalarda belgelenen Lykia tipi kaya mezarını incelenmiştir⁷(Resim 5). Gay ve Th. Corsten'in yayınında bu mezar Klasik Dönem içerisinde değerlendirilir. Kaya mezarı üzerinde iki satırlık yazıt tespit etmiş olup bu yazıt ile birlikte ikinci kullanım olarak Helenistik Dönem'de de kullanıldığını ifade edilmiştir⁸. Gay ve Th. Corsten bu kaya mezarı ve bölgedeki tespit edilen az sayıdaki diğer Lykia kaya mezarlarından yola çıkarak, Likya'nın M.Ö. 4.yy. ikinci çeyreğinde Kral Perikle zamanındaki yayılım alanını olup olmadığını tartışır⁹. Ancak bu Likya tipi kaya mezarları siyasi olarak bölgenin Likya sınırları içerisine girdiğini tek başına göstermez. Roma Dönemi içerisinde yüzey araştırmalarımız sırasında izlenen hareketli ekonominin bir parçası olarak, yaylacılık ve hareketli çiftçi/ çobanların bölgeler arasındaki ilişkilerini ve hareketlerini anlatıyor olmalıdır¹⁰.

Yürüttüğümüz çalışmalarda, burada tespit edilen yazıtta dair Ş. Kileci tarafından yeni bir ekleme sunulmaktadır. Söz konusu yazıt Thomas Corsten tarafından 2003 yılında yayımlanmıştır¹¹. Kaya mezarının üst silmesinin sol yanında iki ve sağ yanında iki satır halinde kazınan yazıtın sağ yanındaki alan Th. Corsten tarafından τοῦ Ἀπολλωνίου [□]A şeklinde kaydedilmiştir. Fotogrametrisi yapılan bu yazıtın ilgili kısmında tek karakterlik olarak belirtilen alanda iki harf tespit edilmiştir. Bu durumda yazıtın son kısmı [□]A yerine IBA olarak değiştirilmiştir.

Yukarıda da kısaca anlatıldığı gibi bu mezarın Perikle Dönemi'ndeki Likya'nın siyasi sınırını göstermesinden ziyade, Klasik Dönem'den beri var olan Likya-Kabalis/Kabalia arasındaki kültürel ilişki ve bağlantıyı belgelediğini düşünmekteyiz¹².

7 Gay, Th. Corsten 2006, 53, 54,fig.16-18.

8 Gay, Th. Corsten 2006, 53, 54,fig.16-18.

9 Gay, Th. Corsten 2006, 47-60.

10 Dökü- Harmanda 2020,20-36.

11 Gay, Th. Corsten 2006, 47-60.

12 Dökü- Harmanda 2020,20-36

Kozağacı Köyü Barajı

Barajın 1 km güneydoğusunda trafonun yanında bir adet yatan aslanlı lahit kapağı bulunmuştur. Lahit kapağının silmesinde yazıt bulunmaktadır.

Yatan aslanlı Lahit Kapağı:

2,06m uzunluğunda, 0,83m yüksekliğinde ve 0,87m genişliğindedir. Silmesinde yer alan yazıtta ekip üyesi Ş. Kileci tarafından “ Troilos oğlu Artemon kendisi için...” okunmuştur.

Yazır Köyü Araştırmaları:

Devam eden çalışmalarda Yazır Köyü Yaylası İnönü Mevkii’nde araştırmalar yapılmıştır. Daha önce İnönü Mevkii’nde belgelenmiş olan Üçlü Tanrılar kabartmalarının önünde hemen yol kenarında bir kayalık alan üzerinde Zeus ve Şimşek Demeti kabartması belgelenmiştir. Ancak Zeus büstü tamamen tahrip edilmiştir.

Şematik bir şekilde yalnızca hatları okunabilen Zeus büstünün genişliği 0,25m, yüksekliği ise 0,30m’dir. Yukarıda dört, aşağıda üç şualı olarak izlenen şimşek demeti ortadan tenie ile bağlanmıştır. Yüksekliği 0,30m, genişliği ise 0,29m’dir (Resim: 6).

Ayrıca bu yüksek yaylada 2017-2019 sezonları boyunca belgelenmiş olan kabartmalar kontrol amaçlı yeniden ziyaret edilmiş ve kaçak kazıların yanında kaya kabartmalarının tahribatı belgelenmiştir.

Daha önceki yıllarda Yazır Köyü’nde yürütülen çalışmalarda tespiti yapılmış olan kabartmalar bu yıl da ziyaret edilmiştir. Yazır Boğazı Mevkii’nde yer alan üçlü tanrı kabartmaları günümüz yayla yolunun kenarında bulunan bir kayalık üzerinde yola bakar şekilde konumlanmaktadır¹³. 3 adet üçlü tanrı kabartma paneli fotogrametrik olarak belgelenmiştir (Resim: 7).

1. *Kabartma:* 41x37cm ölçülerindeki bir çerçeve içerisinde konumlandırılmış 3 adet cep-heden betimlenmiş tanrı kabartması yer almaktadır. Sağ ellerinde balta (?) ile betimlenen figürlerin yanlarında da üç adet köpek (?) kabartması görülmektedir. Kabartmanın alt bölümünde 4 cm kalınlığında bir bordür bulunmaktadır. Tanrı figürlerinin yükseklikleri 37cm, omuzdan alınan genişlikleri 11 cm’dir. Köpeklerin ise yükseklikleri 7,5cm, genişlikleri 5cm olarak ölçülmüştür.

2. *Kabartma:* 45x38cm ölçülerindeki bir çerçeve içerisinde konumlandırılmış 3 adet cep-heden betimlenmiş tanrı kabartması yer almaktadır. Tanrı figürlerinin yükseklikleri 37cm, omuzdan alınan genişlikleri 11 cm’dir. Kabartmanın yüzeyi fazlaca aşındığı için ayrıntılar seçilememektedir.

13 Dökü 2018, 267.

3. *Kabartma*: 38x37cm ölçülerindeki bir çerçeve içerisinde konumlandırılmış 3 adet cep-heden betimlenmiş tanrı kabartması yer almaktadır. Tanrı figürlerinin yükseklikleri 31cm, omuzdan alınan genişlikleri 11 cm'dir. Kabartmanın yüzeyi fazlaca aşındığı için ayrıntılar seçilememektedir. Kabartmanın üst bölümünde 3 cm, yanlarda ise 2 cm kalınlığında bir bordür bulunmaktadır.

Balboursa İncelemeleri: 1985-1990 yılları arasında J.J. Coulton'un yüzey araştırmaları sırasında tespit ettiği Balboursa Kenti ziyaret edilmiştir¹⁴. Bu kentte nekropolis alanları incelenirken derenin kuzey yamacında görülen eski kaçak kazı çukurunda bir adet yazıtlı stel belgelenmiştir. Ayrıca yine kent içerisinde bir adet demir kabara bulunmuştur.

Yazıt: Kaçak kazı sırasında ortaya çıkmış olan mekânın içerisindeki dörtgen formlu olan stel ortadan kırılmıştır. Ölçülebilen yüksekliği 0,55m, genişliği 0,20m'dir. Altı satırı okunabilen yazıtta Ş. Kileci "Demosios Oikonomos olan Hermon yüce tanrı Herakles'e adadı" olarak çevirmiştir (Resim: 8).

Kaçak kazı ile ortaya çıkarılmış olan yazıtın çevresinde bir mekân belgelenmiştir (Resim: 9). Dikdörtgen planlı olan bu mekânın duvarlarının alt sırasında polygonal blok taşlar ile örülmüştür. Duvarın üst sırasında isodomik duvar örgüsü gözlemlenmektedir. Mekân içten içe 6,74x12,40m ölçülerindedir. Mekânın ölçülebilen duvar yüksekliği 1,69m, duvar kalınlığı ise 0,50m'dir. Mekân içerisinde dağınık hâlde konumlanmış arşitrav bloğu ve sütun parçaları belgelenmiştir.

Nekropolislerde bulunan aslanlı lahit kapaklarının yoğunluğu, 2017-2019 yılları arasında Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmasında yaylalarda tespit edilen aslanlı lahit kapağı geleneğinin merkezinin Balboursa olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yatan aslanlı lahit kapaklarının bulunduğu geçici ve kalıcı yerleşimler, Balboursa siyasi sınırlarının genişliğini tam olarak ifade etmese de kültürel sınırın genişliğini gösteren önemli maddi kültür verilerinden biridir. Yine Balboursa nekropolisinde bulunan aslan heykelinin bir anıt mezara ait olduğu söylenilebilir. Serbest duran aslan heykelleri Balboursa nekropolisinin yanı sıra Kibyra nekropolislerinde de tespit edilmiştir. Böylece kent merkezlerinde aslan heykelli anıt mezarlar ve aslanlı lahitler kullanılırken, kentin kırsalında yalnızca aslanlı lahitlerin kullanım gördüğü düşünülmektedir.

Balboursa akropolisi ziyaret edilmiştir. Coulton yayınında geçen Dioskur ve Tanrıça Kabartması ve yine aynı yükseklikte yer alan khamasorionun yanında Üçlü Tanrı kabartmaları görülmüştür¹⁵. Ayrıca akropolise yakın yamaçta geç dönem surun içerisinde ve üst kotta lahit teknesi, osthok ve lahit kapakları izlenmiştir. Bu alanda görülen yatan aslanlı lahit kapaklarının akropolise yakın olması oldukça ilgi çekicidir. Bu kapaklardan yola çıkarak Balboursa nekropolislerinin sadece kentin güney, doğu ve batı eteklerine yayılmış olmadığını aynı zamanda kent akropolisinin yakınlarında, yerleşime ait mekanlarla birlikte, kentsel bir pezaaj

14 Coulton 2012, 1vdd.

15 Coulton 2012,144- 152.

yerine kırsal bir yerleşim şemasında görüldüğü anlaşılmıştır. Nekropolisler ile yerleşim iç içe şekilde konumlanmıştır.

Devam eden çalışmalarda Hellenistik Tiyatronun 10 m doğusunda bir kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Bu çukur içerisinde, parçalanmış şekilde 11 adet kireç taşından yapılmış yazıt bulunabilmiştir (Resim: 10). Yazıtta belirlenebildiği kadarıyla isimlere ilişkin parçalar yer almakta olup Ş. Kileci tarafından çalışmalar devam etmektedir.

Şu ana kadar yapılmış araştırmalar neticesinde, Kabalis/ Kabalia kentlerinde kent merkezi içerisinde herhangi bir kaya kabartması izlenmemiştir. Ancak Balboura kentinde J.J. Coulton, Dioskur ve Ana Tanrıça kabartmaları yanı sıra üçlü tanrı kabartmaları belgelerler¹⁶. Dolayısıyla 2017-2019 yılları Kabalis Bölgesi yaylalarında yaptığımız araştırma süresince belgelenen kalıcı ve geçici yerleşim modelleri, Dioskur ve Ana Tanrıça -Üçlü Tanrı kabartmaları ve de yatan aslanlı lahit kapaklarının bulunduğu alanların sadece Balboura'nın kültürel territoryumu değil aynı zamanda siyasi sınırlarını çizebilecek nitelikte maddi kültür verileri olduğu, anlaşılmıştır.

Çavdır Ambarcık Köyü Ballık Mevkii:

2017 yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Çavdır Ambarcık Köyü Ballık Mevkii orakıl yazıtı ve arkasındaki mağarada yer alan miğfer zırh ve elinde tuttuğu kalkan ile sol elinde mızraktan yola çıkarak Ares olduğunu düşündüğümüz kabartmasının¹⁷ fotoğrafları çekilmiş ve alttaki yazıt okuma çalışmaları sonrasında tamamen çözülmüş ve kabartmanın Ares kabartması olduğu netleşmiştir (Resim: 11).

Göhlisar İlçesi Araştırmaları

Göhlisar- Hisarardı Köyü/ Kocatarla Mevkii

Göhlisar, Hisarardı Köyü, Kocatarla Mevkii'nde yer alan tepelik üzerinde gözetleme ve haberleşme kalesine ait yapı izine rastlanmıştır (Resim: 12). Ana kayadan kesilen faklı boyutlardaki moloz taşlarla örülmüş olan yapı dikdörtgen planlıdır. Yapının batı cephesinin alt bölümü uçurumda yer aldığı için duvarın orta bölümünde herhangi bir duvar örgüsü gözlemlenememiştir. Dikdörtgen planlı mekânın dıştan dışa ölçüleri 27,20x12,60m, içten içe ise 24,90x10,90m'dir. Duvar kalınlığı 1,10-1,35m arasında değişim göstermektedir. Ölçülebilen duvar yüksekliği 1,70m'dir.

Gözetleme ve haberleşme kalesinde daha önce tespit yapılmış haberleşme kalelerinde olduğu gibi herhangi bir arkeolojik materyal tespit edilememiştir¹⁸.

16 Coulton 2012,144- 152.

17 Dökü 2018, 262.

18 Dökü- Baytak 2017, 223-242.

İbecik Köyü Araştırmaları

İbecik Orman İşletme Müdürlüğü bahçesinde, olasılıkla Boubon nekropolünden getirilmiş Yatan aslanlı lahit kapağı izlenmiştir.

Yatan Aslanlı Lahit Kapağı: Uzunluğu 2,05m, genişliği 1 m ve yüksekliği 1,16m'dir. Lahit kapağının üzerinde yer yer yapılmış eklemeler görülmektedir (Resim: 13).

İbecik Köyü içerisinde devam eden araştırma çalışmalarında Çamlık Mahallesi köşesinde çeşme önünde bir adet lahit teknesi ve hemen üzerinde bir adet ostotheke kapağı belgelenmiştir.

Lahit Teknesi: İçten içe 1,54x0,48m, dıştan dışa 1,78x0,64m ölçülerinde olan lahit teknesinin derinliği 0,37m'dir. Lahit teknesinin üst bölümünde 6 cm kalınlığında kapak oturtma profili bulunmaktadır. Lahdin her iki kısa kenarında 25x22 cm ölçülerinde kapı betimlemeleri bulunmaktadır. Daha iyi korunmuş olan kapı betiminin üzerinde dış sırası işlenmiştir. Lahdin uzun kenarında ise kısa kenarlara 27 ve 24 cm uzaklıkta açılmış iki adet kenet deliği görülmektedir (Resim: 14).

Ostotheke Kapağı: Çeşmenin hemen üst bölümünde yuvarlak bir ostotheke kullanılmış bir kapak bulunmaktadır. Çapı 36- 40cm, yüksekliği 30cm'dir. Ostotheke kapağının üzerinde çift sıra şekilde işlenmiş yaprak bezemesi en üst bölümünde ise kozalak bezemesi yer almaktadır. Kapağın oturtma kısmında dörtgen şekilde açılmış iki adet kenet deliği bulunmaktadır. Çeşmenin yapımında kullanılmış bir adet de 44x38cm ölçülerinde blok bulunmaktadır.

Koru Mevkii

İbecik Köyü'nde devam eden çalışmalarda Koru Mevkii'nde-3361 no'lu parselin batısında bir adet aslan heykeli parçası bulunmuştur.

Aslan Heykeli: Gövdenin yalnızca üst bölümü korunabilmiştir. Aslanın yeleleri özenli şekilde işlenmiştir. Aslanın ölçülebilen uzunluğu 68cm, genişliği 38 cm ve yüksekliği 53cm'dir (Resim: 15).

Araştırma sınırlarımızın içerisinde yer alan Boubon Antik Kenti ziyareti yapılmış ve Boubon tiyatrosunun alt kotlarındaki yamaçta bir adet Hellenistik Döneme tarihlenen bronz bir sikke bulunmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2012 yılında başlıya Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey araştırmaları, 2016 yılına kadar Merkez Uylupınar yerleşimi olmak üzere, Gölhisar, Çavdır, Tefenni ve Karamanlı ovalarında devam etmiştir. Çevreleri yüksek dağlarla çerçevelenmiş nispeten büyük ve sulak ovalar alanda prehistorik dönemden kesintisizce geç antik çağa kadar izler sunmuştur. Ancak bu geniş yelpazede dikkati çeken, Geç Demir Çağı sonu ve Orta Demir çağında izlenen hem yerle-

şimler hem de bu dönemin özelliklerini ilk olarak Lydia ve sonrasında kendi yerel kimliğiyle bağlantılı kılan arkeolojik verilerdir. 2017 yılı ile Balboursa teritoryumu içerisinde gösterilen yüksek yayla yerleşimlerinde yaptığımız araştırmalar ise Tunç Çağından itibaren bu yaylaların kullanılmış olduğunu gösterse de, yoğunluğun Roma İmparatorluk döneminde olduğu anlaşılmıştır. Yukarıda da bahsedilen yatan aslanlı lahit kapakları ve girland düzenlemeleri bölgeye dair bir şablon izlenir. Bu lahithler yanında, kaya kabartmaları da hem siyasi hem de kültürel sınırları yoğunluklarıyla çizdikleri anlaşılmıştır. Benzer maddi kültür verilerini bu coğrafyanın yakın komşularında da izlemek aslında bu yayladaki ekonomik hareketliliğin yarattığı dinamizmi ve etkileşim hinterlandını anlattığı düşünülmektedir. Yüksek yaylada izlenen kalıcı ve geçici yerleşimler, bu yerleşimlerin yanında, yakınında izlenen mezarlar ve kaya kabartmaları bütünü, şimdiye kadar arkeologların çok izleyemediği kırsal, yayla yaşamı biçimi ve ekonomisini anlatacak en somut ve önemli bilgiler olarak kayda geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

Coulton 2012, J.J. COULTON, Balboursa Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia, British Institute of Archaeology at Ankara, Monography 43 (2012)

Dökü- Baytak 2017, F. E. DÖKÜ- İ. BAYTAK “Kabalis Bölgesi Demirçag Yerleşim Tip-leri ve Gözetleme/Haberleşme Kaleleri” MJH 7/2, 2017, 223-242.

Dökü 2018, F. E. DÖKÜ “2017 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırması Raporu” ANMED 16, 2018, 260- 267

Dökü 2019, F. E. DÖKÜ “2018 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları Raporu” ANMED 17, 2019, 63- 68.

Dökü 2020, F. Eray DÖKÜ “Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları 2018 Yılı Raporu”, Phaselis VI, 217-235.

Dökü- Harmanda 2020, F. E. DÖKÜ- A. İ. Harmanda “Roma Dönemi Kibyris- Kabalis Kırsal Yerleşimleri Kırsal Yerleşimleri Ekonomisi”, Pisidia ve Yakın Çevresinde Üretim, Ticaret ve Ekonomi 2. Pisidia Araştırmaları II (ed. A. Mörel, G. Kaşka, M. Kaşka, M. Fırat, S.O. Akgönül) 2020, 20-38.

Dökü 2021, F. Eray DÖKÜ “2019 Yılı Uylupınar (Erken Kibyra) Yüzey Araştırmaları” (Baskıda).

Gay, Th. Corsten 2006, K. A. Gay – Th. Corsten “Lycian Tombs in the Kibyris and the Extent of Lycian Culture” Anatolian Studies 56, 2006, 47-60.

Küçük 1999, S. Küçük “Kuzey İlyka Aslanlı Lahit Kapakları” (Akdeniz Üniversitesi SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999).

Money 1990, D. K. Money, “The Sarkophage of Balboursa”, AnatSt 40, 1990, 29- 54.

Resim 1: Nyphe kabartması.

Resim 2: Yarım İşçilikli Yatan Aslan kabartması.

Resim 3: Oysal Muğan Yerleşimi Mekân 1 Duvarı.

Resim 4: Oysal Muğarı Yerleşimi kalkan kabartması.

Resim 5: Kozağacı Köyü Kızılı Mevkii, Likya tipi kaya mezarı.

Resim 6: Yazır Gölü İnönü Mevkii, Zeus ve Şimşek Demeti kabartması.

Resim 7: İnönü Mevkii Üçlü Tanrı kabartmaları.

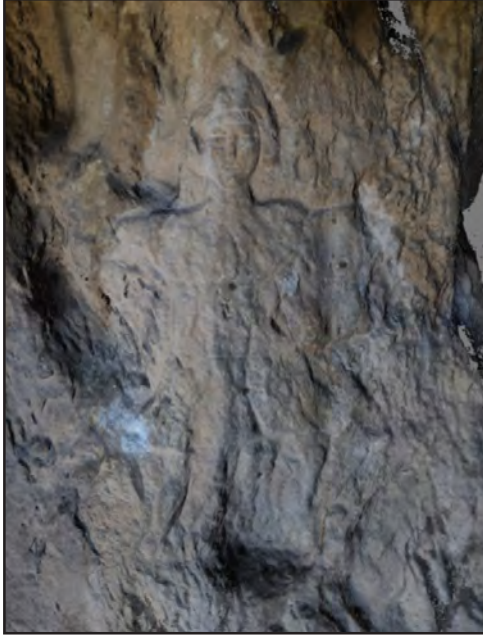
Resim 8: Balboursa Kuzey Nekropol yanr mekan içinde bulunan yazıt.

Resim 9: Balboursa Kuzey Nekropol yanr mekan duvarları.

Resim 10: Balboursa yazıt parçaları.

Resim 11: Ambarcık Köyü Ballık Mevkii, mağara içi ares kabartması ve yazıtı.

Resim 12: Hisarardı Köyü, Kocatarla Mevkii, haberleşme gözetleme kalesi.

Resim 13: İbecik Köy İçi Yatan Aslanlı Lahit kapağı.

Resim 14: İbecik Köyü içerisinde çeşmede kullanılan lahit teknesi ve silindirik ostotek kapağı.

Resim 15: İbecik Köyü aslan heykeli.

AKSARAY TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI (AKYA) 2021 YILI ÇALIŞMALARI

F. Işıl DEMİRTAŞ*

Pınar ÇAYLI

Yalçın KAMIŞ

Nurcan KAYACAN

Mustafa YILDIZ

ÖZ

Volkanik Kapadokya alt bölgesinin batı sınırında yer alan Aksaray, Anadolu'yu birbirine bağlayan yol güzergâhlarının kavşak noktasında bulunmaktadır. Aksaray'da 1950'lerde başlayan araştırmalar, bölgede tarihöncesinin erken dönemlerinden günümüze kadar neredeyse kesintisiz bir iskânla ilin, kültür tarihi içindeki önemini ortaya çıkarmıştır. Önceki çalışmaların da ışığında şekillenen araştırma sorularıyla "Aksaray Tarihöncesi YüzeY Araştırması (AKYA): Kalkolitik Dönem Buluntu Alanları" projesi, 2021 yılında başlatılmıştır¹. Bu araştırmada bölgenin jeolojik ve çevresel özelliklerinin kültürel geçmişi nasıl biçimlendirdiği sorgulanırken, hammadde kaynaklarının kullanımı ve bölgesel etkileşimlerin geçmişi de incelenmektedir. Tarihöncesi kronolojisine bütüncül bir yaklaşımla katkı sunmak için özellikle dönemler arası geçiş süreçlerinin anlaşılmasına odaklanılmıştır. Bu kapsamda ilk yıl çalışmalarından elde edilen veri ve bulgular yazıda yer almaktadır.

AKSARAY TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASININ HEDEFLERİ

Beş yıl içinde tamamlanması öngörülen Aksaray Tarihöncesi YüzeY Araştırması'nda, ilçe sınırları gezetilerle, tarama yapılacak il geneli beş alana ayrılmıştır. Bu planlama doğrul-

* Dr. Öğr. Üyesi, F. Işıl DEMİRTAŞ, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE. e-posta: isildemirtas@hotmail.com.

Dr., Pınar ÇAYLI, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE. pinarkeo@yahoo.com.

Dr. Öğr. Üyesi, Yalçın KAMIŞ, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE. ylnkms@gmail.com.

Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa YILDIZ, Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aksaray/TÜRKİYE. mustafayildiz@aksaray.edu.tr.

Doç. Dr., Nurcan KAYACAN, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE. nurcan_kayacan@yahoo.com.

1 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle 01-14.09.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen 2021 yılı çalışmasında, bakanlık temsilcimiz Aysun Akı'ya, tüm ekip üyelerine özverili katkılarından dolayı ve Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAMIŞ, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ (jeolojik) ile Doç. Dr. Nurcan KAYACAN'a malzeme incelemesi sırasında verdikleri destek için de çok teşekkür ederiz. YüzeY araştırması Prof. Dr. F. Sevil GÜLCÜR, Dr. Öğr. Üyesi Yalçın KAMIŞ, Dr. Pınar ÇAYLI, Devran GÜNER, Özlem SİMİT, Hüseyin Can TÜRKYILMAZ ve Buse AKKOCA'nın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

tusunda 2021 yılı çalışmaları, ilin dağlık bölgesinde doğu kesimindeki görece iyi tanınan Gülağaç ve Güzeyurt ilçelerinde yürütülmüştür. Taranacak alanlar yeni yerleşim alanlarıyla sınırlanmamış, jeolojik yapı veya insan eliyle oluşabilecek aşınma ve/veya tahribatlar nedeniyle literatürden tanınan ve yeniden ziyaret edilecek yerleşmelerle potansiyel hammadde kaynakları ve ışık alanları da çalışma kapsamına alınmıştır. Zaman dizinsel bakımdan projede, özellikle bölgede kazılarla tanınmayan süreçlere odaklanılmıştır. Bu çerçevede, bölgede çok az tanınan Çanak Çömlekli Neolitik - İlk Kalkolitik, Son Kalkolitik - İlk Tunç Çağ öncelikli çalışılacak dönemler olarak belirlenmiştir.

Aksaray'ın kültür geçmişinin bütüncül bir açıdan değerlendirilmesi, bölgede az tanınan süreçlere ilişkin çanak çömlek, sürtme, yontma taş aletler ve hammadde türleriyle birlikte verilerin artırılması, tarihöncesi yerleşmelerin dönemsel ve bölgesel yerleşim biçimlerinin (höyük, yamaç yerleşmesi, düz yerleşme, hammadde kaynağı, ışık/atölye gibi) belirlenmesi projenin başlıca hedefleri arasındadır.

Hammadde dolaşımıyla ilişkili olarak obsidiyen özelinde bölgenin Çanak Çömleksiz Neolitik dönemi iyi bilinmektedir. Proje kapsamında; farklı dönemler ve bölgenin maden, kil ve volkanik kökenli hammadde kaynaklarının kullanımıyla ilişkili dağılım haritaları çıkarılacaktır. Jeolojik ve çevresel diğer koşulların Aksaray'ın kültürel geçmişindeki etkisi zaman dizinsel olarak incelenecektir. Bir bütün olarak çevresel koşulların kültürlerin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimindeki rolü anlaşılmasına çalışılacaktır.

Görelî tarihlendirmede ve bölgesel ilişkilerin izlenmesinde çanak çömlek en önemli buluntular arasındadır. Bu kapsamda Çanak Çömlekli Neolitik dönemde; Koyu Yüzlü Açıklı Mallar, Kırmızı Astarlı-Açıklı Mallar ve Krem Astar Üzeri Kırmızı Boyalı Mallar; bölgesel, kültürel farklılıklarla birlikte karakteristik mal grupları olarak karşımıza çıkar. Bu mal grupları, Volkanik Kapodokya içinde Musular, Tepecik Çiftlik (Niğde), Köşk Höyük (Niğde), daha batıda ise Konya ve Göller Bölgesi Kültürleri aracılığıyla iyi tanınmaktadır.

Kalkolitik dönemde bu mal gruplarından bazıları devam ederken baskın Siyah Açıklı Malların yanı sıra Kabartma, Çizi ve Baskı Bezekli Mallar, Tarazlı Mallar da görülür. İlk-Orta Kalkolitik süreçte bölgede Gelveri ve Güvercinkayası yerleşmelerinden bilinen Çizi-Baskı Bezekli Malların yaygınlık alanının incelenmesi, kültürel etkileşim hakkında bilgi sağlayacaktır. Son Kalkolitik dönemde bölgede şimdilik sadece Güvercinkayası'nın Obeyd evresiyle bilinen, kalıp ve/veya turnet yapımı seri üretim "Coba" kâseleri, sosyal yapılaşmada uzmanlaşmayı da gösteren ilk seri üretim ürünleridir². Seri üretim mallar üzerine yapılacak incelemeler; yaygınlığının izlenmesi, çanak çömlek üretimi ve uzmanlaşmanın anlaşılması, toplumsal tabakalanma ve siyasî yapılanma hakkında da bilgi edinmemizi sağlayacaktır.

Kentleşme ve kent devletlerinin ortaya çıkışında öncü evre olarak nitelenen Obeyd sürecinin bölgeye uzanan etkisinin niteliğinin anlaşılması, bölgedeki Son Kalkolitik sürecin

2 Demirtaş, 2018.

tanımlanmasıyla da bağlantılıdır. Güvercinkayası'ndan tanınan Obeyd kültürünün farklı yerleşmelerdeki olası etkinliği ve yayılımı incelenecektir ki bu sayede Kalkolitik süreçte izlenen toplumsal dönüşümlere de bir bütün olarak, geniş ölçekli bakılabilecektir.

İlk Tunç Çağ kapsamında, kültürel etkileşimi takip etmekte öne çıkan tipik mal gruplarından, dönemin seri üretim çark yapımı mallarını, Boya Bezekli grupları ve yapım teknolojisiyle ayrışan Metalik Malları belirtmek gereklidir. Yüzey araştırmasında karakteristik özellik taşıyan tüm mal gruplarının kronolojik dağılım haritaları oluşturulacak ve bölgesel ilişkileri tanımlanacaktır.

AKSARAY TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASININ 2021 YILI ÇALIŞMALARI

Gülağaç İlçesi: Gülağaç İlçesi'nde ortalama yükseklik 1100 ile 1250 metre arasında değişmektedir. İlçedeki volkanik Nenezi Dağı (1712 m.) tarihöncesi dönemlerden itibaren kullanıldığı bilinen en önemli obsidiyen kaynağıdır. Melendiz ve Karasu kaynaklarının yer aldığı ilçede tarıma elverişli ovalık arazi oranı, komşusu Güzelyurt'a kıyasla oldukça yüksektir. Vadiler, alçak platolar ve ilçenin batısında yoğunlaşan mesalar da coğrafyayı şekillendirmektedir. Nenezi volkan konisinin yamaçlarındaki seyrek meşelikler, ilçe genelinde bugünkü doğal ormanlık alanı oluşturmaktadır. Nenezi'den Bekârlar Köyü üzerinden Gülağaç'a ve buradan Demirci Kasabası'na uzanan antik Hacı Yolu, önceki çalışmalardan kaplamaları yer yer izlenen Roma yolu ilçe sınırlarında yer almaktadır. Nevşehir-Kuyulutlar yönünden, Nenezi'ye ve Bekârlar'dan Gülağaç, Akmezar ve Dügüz yönüne uzanan eski bağlantı yollarının yer yer eski yol döşemeleri de bulunmaktadır³.

Aksaray İli'ndeki aktif beş arkeolojik kazı çalışmasının üçü Gülağaç İlçesinde yürütülmektedir. Aşıklı Höyük, Balıklı ve Büyük Deller yerleşmeleri ilçenin tarihöncesi dönemlerine ışık tutmaktadır. 2021 yılı yüzey araştırmasında Gülağaç İlçesi'nde çalışma amaçları doğrultusunda Çakılbaşı-Yapılı Pınar, Türbe Tepe, Büyük Tepe, Kül Tepe, Bekârlar Höyük, Kayacık Tepe, Höyük Tepe (Geyral), Yoncalıhöyük (Delihebil), Dügüz Höyük, Süleyman Höyük, İki Tepe Mevkii, Malik Tepe, Değirmen Mevkii Tümülsü, Zindanlık Tümülsü, Deştin (Akmezar) Tümülsü, Yamaç Tepe I-II (Tümülsü) ve Kayamahmut Tümülsü Alanı (7 tümülsü) ve olası bakır hammadde kaynağı olarak Dügüz - Bakır Çukuru incelenmiştir (Tablo: 1, Resim: 1). Yüzey taramasında; sürtme ve yontma taş aletlerin, çanak çömlek ve diğer pişmiş toprak buluntuların yanı sıra Bakır Çukuru'ndan kayaç parçalarıyla kil kaynaklarından örnekler detaylı istatistiksel çalışmalar için toplanmıştır.

Yapılan ilk değerlendirmeler ilçedeki hemen tüm yerleşmelerin, görece yükseltisi alçak ovalık ve daha engebeli platolarda, su kaynaklarının yakınında yer alan, çok katmanlı höyükler olduğunu göstermektedir. Yerleşmelerin taban çapı 70-180 metre arasında değişmektedir. Gülağaç ovalık kesiminde yaklaşık 27 hektarlık buluntu yaygınlık alanıyla Çakılbaşı-Yapılı Pınar yerleşmesi dikkati çekmektedir. Yerleşmelerde bulunan çanak çömlek ve yontma taş aletler, Gülağaç'ın M.Ö. 8. Binyıl sonlarından Geç Roma devirlerine kadar kesintisiz iskân edildiğini göstermektedir.

3 Esin vd. 1998.

Balıklı Eski Yerleşim Yeri'nden yaklaşık 500 metre uzaklıktaki Çakılbaşı, Neolitik ve Kalkolitik süreçle ilişkili buluntular vermektedir. Yerleşme, Karasu kaynağının hemen yakınında, bugün tarım arazisi içinde ve eski yol güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Obsidiyen buluntulara ilişkin ilk veriler, yerleşmeye yaklaşık 5 km. uzaklıktaki Nenezi yatağı dışında Göllüdağ Kömürcü ve Kayırlı kaynaklarının da kullanıldığını, Musular ve Sırçalı Tepe'den bilinen alet yapım tekniklerini ve yoğun iki yüzeyli uç üretimini göstermektedir (Resim: 2-d). Bir kalın krem astar üzeri kırmızı geometrik motifli boya bezekli kap kırığının benzerleriyse Son Neolitik-İlk Kalkolitik Göller Bölgesi yerleşmelerinden iyi bilinmektedir (Resim: 3-b). Ayrıca iki natüralist hayvan (boğa?) kabartmalı parçanın en yakın benzerleri Tepecik-Çiftlik ve Köşk Höyük yerleşmelerinden tanınır. Gelveri ve Can Hasan I tarzlı mallarının benzeri bir parça da bulunmuştur (Resim: 3-c).

Orta Kalkolitik dönemle ilişkili siyah açkılı çanak çömlek kırıklarına Çakılbaşı'nda nispeten daha yoğun, Yoncalıhöyük ve Geyral'da ise rastlanmamıştır (Resim: 3-d). Yoncalıhöyük, az sayıda kaba, çömlek ve bir tepsi formuyla Son Kalkolitik dönemle ilişkili örneklerin görüldüğü şimdilik tek yerleşmedir. Geç Obeyd ilişkili çanak çömleğeysel bölgede Çakılbaşı'nda bulunan bir kırık parçayla rastlanmıştır.

M.Ö. 3. Binyılda (İTÇ I-II-III) Türbe Tepe, Büyük Tepe, Kültepe, Malik Tepe, Bekârlar, Düğüz, Yoncalıhöyük, Süleyman Höyük, Kayacık Tepe höyükleri iskân görmüştür. Bunlar arasında özellikle kervan yolu ticaretinin göstergeleri olarak da ele alınan Metalik Mallar ve kültürel etkileşim unsuru Troya tipi A2 tabakları vb. ayırt edici çanak çömlek kırıkları önem taşır (Resim: 4-5). Önceki araştırmalarda Büyük Deller, Sıtma Tepesi ve Malayır'dan tanınan Metalik kaplara Büyük Tepe, Kültepe ve Malik Tepe yerleşmelerinde de rastlanmıştır⁴. Büyük Tepe ve Yoncalıhöyük'te bulunan Acemhöyük benzeri mallar, Gülağaç Ovası'nı İTÇ döneminin bu önemli kent merkeziyle de ilişkilendirmektedir (Resim: 4-b). Büyük Tepe, Türbe Tepe, Kültepe ve Kayacık Tepe çanak çömlek verileri Asur Ticaret Koloni Çağı'nda Gülağaç Ovası'nın önemini koruduğunu da göstermektedir. Plato bölgelerindeki İTÇ dönemi höyüklerdeyse Koloni Çağıyla ilişkili verilere rastlanmamıştır.

Gülağaç höyükleri, Geç Demir Çağ, Helenistik ve Roma dönemlerinde de yoğun iskân görmüştür. M.Ö. 7-8. yüzyıllara tarihlenen boya bezekli amorflarıyla Büyük Tepe, Orta Demir Çağ'da da ovanın yerleşime sahne olduğunu göstermektedir (Resim: 4-f).

Hammadde: Alet endüstrilerinde kullanılan hammaddeler içinde obsidiyene Malik Tepe dışında her yerleşmede az da olsa rastlanmıştır. En yoğun obsidiyen ise Çakılbaşı-Yapılı Pınar alanında toplanmıştır. Bu yerleşmenin farklı dönemlerde işlik alanı olarak da kullanıldığı düşünülmektedir. İlk değerlendirmeler Nenezi dışında Göllüdağ kaynaklarının da kullanıldığını ortaya koymaktadır. Teknolojik incelemeler, alanda en az 4 farklı üretim olduğunu göstermektedir:

4 Hacı, 2016: 87.

“İlki, yonga üzerine yapılan düzeltilemlerle şekillendirilen iki yüzeyle alet yapımıdır (Resim: 2-a). Bu aletler geniş bir tip çeşitliliği gösterirler. Toplanan örnekler dikkate alındığında uzunlukları 6 -13 cm., genişlikleri 2 - 5 cm. arasındadır.

İkinci, iki vurma düzlemlile dilgi üretimidir. Bu üretime ait blok hazırlama parçaları (omurgalı dilgiler, vurma düzlemlile açma parçaları, yan dilgiler), çekirdekler, upsilon dilgiler (Y biçimli) ve merkezi dilgiler kaydedilmiştir (Resim: 2-b). Olasılıkla bu üretim kendi içinde iki alt gruba ayrılabilir. Biri daha uzun, diğeri daha kısa dilgilere ait üretimlerdir. Söz konusu dilgilerin baskı düzeltile oval ok uçları ile ilişkili olduğu ön görülmektedir.

Üçüncü grubu tek vurma düzlemlile sistemde üretilmiş dilgiler oluşturur. Bu dilgiler piramidal dilgi çekirdekleri ile anlaşılmalıdır (Resim: 2-c). Çakılbaşı’nda bu çekirdekler oldukça dikkat çekici miktarda karşımıza çıkmaktadır.

Dördüncü grup ise yonga üretimidir. Bu üretim hem kurs biçimli çekirdekler, hem de düzensiz yongalanmış obsidiyen nodüller ile temsil edilmektedir. Alanda farklı üretim sistemleri ile yongalanmış obsidiyen buluntular tespit edilmiştir. Bu üretimlerin farklı topluluklara ya da dönemlere ait olup olmadıklarıysa ileride yapılacak detaylı çalışmalar ile daha iyi anlaşılacaktır.”

Obsidiyenin yanı sıra Çakılbaşı’nda boşluklu ve ince taneli bazalt, volkanik riyolit, andezit, ignimbrit, volkanik cürufun yapımlarında yoğun kullanıldığı işlenmiş taşlar, bir yassı balta parçası, öğütme taşı parçaları, perdah, sapan ve el taşlarıyla taş kap parçaları da bulunmuştur.

Büyük Tepe’de volkanik cüruftan tıkaç ve oyuklu taş (matkap aracı?), ince taneli bazalt ve ponzadan işlenmiş taşlar ele geçmiştir. Yoncalıhöyük’te bazalt havaneli parçası görülmüştür. Makroskopik incelemeler sürtme taş alet üretiminde bölgenin yerel kaynaklarının kullanıldığını göstermektedir.

Nevşehir-Aksaray ana yolunun 2 km. güneyinde, Düzgöz Köy merkezine ve Camiliören’e yaklaşık 1 km. mesafede, Bağlararası Mevkii olarak adlandırılan bölgede, yoldan 25 m. içeride sürülü tarlalar içindeki Bakır Çukuru’nun tarihöncesi dönemlerde bakır vd. metallerin? çıkarıldığı potansiyel bir hammadde yatağı olabileceği düşünülür. Çukur içinden incelenmek üzere gözle seçilebilen ayırt edici renklerde (yeşil, sarı, kırmızı) kayalardan örnekler alınmıştır. Yüzey buluntuları arasında bir obsidiyen ve 3 parça halinde kaba, el yapımı çanak çömleğe de rastlanmıştır. Alınan bazı örneklerin gerek makroskopik incelemeleri gerekse XRF analiz sonuçları, bu yatağın demiroksit, minerallerinden limonit, hematit, bakır sülfür minerallerinden ikincil ayrışma ürünleri (bakır karbonatlardan) azurit ve malahit minerallerinin bulunduğunu göstermektedir. Bakır Çukuru’nun karışık cevherler içerdiği bununla birlikte bakır bakımından saf bir damarın da bulunduğu anlaşılmalıdır.

Tümülüsler, Kaya Mezar ve Sunak Alanı (Resim: 1): Araştırma odağında bulunmasa da tümülüsler, bölgede izlenen yoğun tahribatın da belgelenebilmesi için literatürden tanınanlar da dahil ziyaret edilmiştir. Yukarıda sıralanan tümülüsler içinde tahrip edilmeyen örnek, Yamaç Tepe I’dır. Bazıları yakın zamanlı tahribatlar, Kayamahmut Tümülüs Alanı’nda sayısı 11

olarak bilinen örneklerin büyük bir kısmından geriye iz bırakmamıştır. Tümülüslerin büyük bir çoğunluğu eski yol güzergâhlarında yüksek tepelerde konumlanmıştır. Değirmen Mevkii Tümülüsü gibi az sayıda örnekse eski yol kenarlarına yapılmıştır. 2016 yılında kazısı yapılarak ziyarete de açılan Zindanlık Tepe Tümülüsü; M.Ö. 7. yüzyıla tarihlenen iyi korunmuş dromoslu oda mezarlı, bölgede bilinen tek örnektir. Eski yol üzerindeki Zindanlık Tümülüsü'nün kuzeyinde Büyük Deller ve Küçük Deller Tümülüsleri, önünde Roma Yolu kalıntısı, güneyinde İki Tepe, kuzeyinde ise Mencilis sunak alanları yer almaktadır. İki Tepe üzerinde bir kaya mezarı (165*55*35 cm.), güneyinde olasılıkla tepeyle ilişkili kaya oyma mekânların kısmen görüldüğü bir yeraltı şehri de bulunur.

Güzelyurt İlçesi (Resim: 1, Tablo: 1): İlçe; Aksaray'ın 45 km. doğusunda, Niğde'nin Çiftlik Ovası'na açılan Sivrihisar Geçidi'nin batısında, Hasandağı'nın uzantısı olarak engebeli bir araziden oluşur ve yüksekliği ortalama 1485 metredir⁵. Ihlara Vadisi, ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Manastır Vadisi çevresini de besleyen Tüngürlü ve Kızıl Dere, Gelveri yerleşmesi önündeki Güzelyurt yapay göletinin de su kaynaklarıdır. Tarıma elverişli arazinin görece kısıtlı, dağlık ve yüksek platoların hâkim olduğu ilçenin özellikle kuzeyi ormanlık (meşe-pelit) alanlar bakımından zengindir. Volkanik kayaç ve volkanitler tuf, ignimbrit, bazalt lavları, pomza ilçe genelinde izlenen potansiyel hammaddeler arasındadır⁶. Ayrıca Güzelyurt kil (kaolin) kaynaklarınca da çok zengindir ki bu yatakların bir kısmı özel şirketlerce açık hava madencililiğiyle işletilmektedir. Güzelyurt İlçesi'nin Helenistik Dönem'den itibaren tarihi dönemleri iyi izlenmektedir⁷. Bölgede yürütülen yüzey araştırmalarıysa ilçenin geçmişi tarihöncesi dönemlerden Epi-palaeolitik'e kadar geriye götürmüştür. Ihlara Vadisi'nin Ilısu Köyü ve Ihlara Kasabası arasında Melendiz nehrinin buklüm yaptığı kesimdeki sırtlardan Çat Mevkii'nde⁸ Epipaleolitik, Neolitik ve Kalkolitik döneme tarihlenen buluntular tespit edilmiştir. Gelveri Yüksek Kilise'de farklı zamanlarda sondaj çalışması yürütülmüş ve yerleşme görelisi olarak İlk ve Orta Kalkolitik dönemlere tarihlenmiştir⁹. Gelveri yerleşmesinin konumlandığı tepenin zirvesindeyse 1894 yılında inşa edilen Analipsis-Yüksek Kilise yer almaktadır. Kilise ve tepenin belirli bir bölümü, 2006 yılında Bakanlar Kurulu tarafından sit alanı ilan edilmiş ve Kilise ziyarete açılmıştır.

Güzelyurt İlçesi'ndeki 2021 yılı yüzey çalışmalarında bölgenin eski çömlekçi ustalarının da kullandığı bilinen kil kaynakları ve İlk-Orta Kalkolitik döneme tarihlenen Gelveri; detaylı incelenmiş ve yüzey toplaması yapılmıştır. Gelveri, ilçe merkezinin batısında, Silla Vadisi güneyinde Analipsis Tepesi olarak da anılan doğal tepenin üzerinde konumlanmış bir yamaç yerleşmesidir. Tepe, Üst Miyosen-Alt Pliyosen Selime Tüfü üzerindeki yer yer yükselen Alt Pliyosen Kızılkaya İgnimbritleri'nce şekillenmiştir¹⁰. Yüzeyde; yoğun obsidiyenden yontma

5 T.C. Güzelyurt Kaymakamlığı, 2020.

6 Beekman, 1966.

7 Konyalı, 1974.

8 Kayacan vd. 2019: 200.

9 Gülçur ve Kiper, 2009; Özbudak, 2012.

10 Baylak, 2019; Beekman 1966; Çiner ve Ayder, 2019; Mouralis vd. 2019.

taş yanı sıra az oranda sürtme taş buluntu ve yoğun çanak çömlek, Tarazlı, Koyu Yüzlü Açıklı Mallar ile daha az sayıda Gelveri Malı olarak da tanınan çizi-baskı bezekli amorf gruplar tespit edilmiştir (Resim: 6). Gelveri'nin İlk Kalkolitik dönem etkileşim alanı hakkında bilgi vermesi bakımından Çizi-Baskı Bezekli Mal grubu önem taşır. Şimdiki bilgilerimiz bu etkileşim alanının Niğde (Tepecik-Çiftlik, Köşk Höyük), Kayseri ve Konya-Karaman (Can Hasan I) bölgelerine kadar uzandığı anlaşılır¹¹. Güvercinkayası bulguları, bu mal grubunun Orta Kalkolitik döneme kadar devam ettiğini göstermektedir. Tarazlı mal gruplarının benzerleri Can Hasan I 2B-A ve çok az oranda Tepecik-Çiftlik 2. tabakasından bilinmektedir¹².

Hammadde: Gelveri'deki yüzey taramasında, özellikle obsidiyenden iri yonga ve çekirdeklerin yanı sıra alet parçalarının yoğunluğu, bu yerleşmenin bir işlik alanı olarak da kullanıldığı düşündürmektedir. Makroskopik ilk incelemeler yerleşmede farklı kaynakların (Göllüdağ ve Nenezi) hammadde temini için kullanıldığını göstermiştir. Sürtme taş aletler de obsidiyen kadar olmasa da sayıca dikkati çekmiştir. Volkanik kökenli kayalardan bazalt en yoğun kullanılan hammaddedir. Bazalttan el taşı, ağırlık, havaneli, ezgi taşları ve oyuklu taşlar tespit edilmiştir. Bir ignimbrit ve gabrodan oyuklu taş, kuvarz ezgi taşı ve volkanik cüruf havaneli parçası yerleşmede tespit edilmiştir.

İlçedeki yerel çömlekçilik zanaatının uzun bir geçmişinin olduğu Güzelyurt, kil bakımından da önemli bir hammadde kaynağıdır. Bölgede yerel çömlekçi ustalarıyla yapılan sözlü tarih çalışmalarından çömlekçiliğin ilçede yaşatıldığı da bilinmektedir¹³. 2021 yılı yüzey çalışmasında yerel ustaların tercih ettiği, eskiden beri kullanıla gelen, bölgenin kil yataklarından veri oluşturma amacıyla analizlik örnekler de alınmıştır. Ustalar, kil hamuru elde etmek için boz ve kara toprak olarak adlandırılan iki farklı toprak kullanmaktadır. Boz toprak; Manastır Vadisi girişinde, Çömlekçi Kilisesi karşında, mezarlık arkasındaki sırta yer almaktadır. Kara Toprak ise meşelik ormanın başladığı yerdedir. İki kaynak birbirinden kuş uçuşu yaklaşık 500 metre uzaklıktadır. Bölgede geleneksel olarak hali hazırda kullanılan bu kil kaynaklarının tercih edilmesindeki en önemli etken, çömlekçi ustası M. Nalbantoğlu'nun verdiği bilgilere göre kara toprağın fırınlanma derecesinin (600°) düşük olmasıdır¹⁴. Alınan örnekler, bölgenin çanak çömleklerinde yapılması planlanan analizlerde yerel kaynak kullanımını incelemek için kullanılacaktır.

İLK BULGULAR

2021 yılı çalışmalarının ilk sonuçlarında, proje amaçları doğrultusunda özellikle Kalkolitik dönem bulgularıyla Çakılbaşı, Büyük Tepe ve Yoncalıhöyük yerleşmelerinin dikkati

11 Özbudak, 2012; Hacı, 2021: 7, 9.

12 Özbudak, 2012: 278.

13 Gülçur vd. 2010.

14 Gelveri/Güzelyurt'ta önceki yıllarda yapılan araştırmalardan tanıdığımız bölge esnafı Kadir Gök'ün yönlendirmesiyle yaklaşık 10 yıldır çömlekçilik yapan Metin Nalbantoğlu ile tanışıldı. M. Nalbantoğlu bölgenin eski çömlekçi ustası merhum Muharrem Vurgun'dan öğrendiği kil kaynakları hakkında bilgiler verdi ve yerinde incelemek üzere ekibimize rehberlik yaptı.

çektığını belirtmek gerekir. Bölgede sadece Musular'dan bilinen Son Neolitik-İlk Kalkolitik dönem çanak çömlek örnekleriyle Çakılbaşı az tanınan bu süreçlerle ilişkili verileri artırmıştır. Çakılbaşı'nda bulunan Geç Obeyd ve Gelveri benzeri çanak çömlek kırıkları çağdaş yerleşmeler arasındaki etkileşimlerin incelenmesi bakımından önem taşımaktadır. Demir Çağ dolguları altında kalan Gülağaç Ovası'ndaki pek çok höyükte, M.Ö. 3. Binyılın başlarından M.Ö. 2. Binyıla geçişin kesintisiz bir dizilimle devam ettiği çanak çömlek verilerine bağlı olarak anlaşılmıştır. Ova, Demir Çağ ortaları (M.Ö. 7. yy.) itibarıyla yoğun iskân görmüştür.

Zaman dizinsel bakımdan ovada Neolitikten itibaren kesintisiz olarak izlenen iskânın en belirgin etmenleri, hammadde kaynakları ve yol güzergâhları elverişliliğidir. 2021 çalışmaları, M.Ö. 3. Binyıl itibarıyla kurulan Anadolu ve Mezopotamya arasındaki “Kervan Yolu” ticaret faaliyetlerine ilişkin Gülağaç Ovası'nın etkinliğini ortaya koyan bulgular vermiştir.

Bölgede ölü gömme uygulamaları bakımından tümülüs türü anıt mezarların yaygın olduğu gözlenmiştir. Araştırma bölgesinde yer alan Zindanlık Tümülüsü, Demir Çağ ortaları itibarıyla görülen oda mezarlı biçimlerin iyi korunmuş bir örneğidir. Tümülüslerin belgelenmesine gerek koruma mevzuatı gerekse insanlık tarihindeki önemi kapsamında yapılacak yeni araştırmalarda da devam edilecektir.

2021 yılı yüzey araştırmasında toplanan buluntular üzerindeki çalışmalar hali hazırda devam etmektedir. Makroskopik incelemeler, yerleşmelerde rastlanan bütün sürtme taş ve yontma taş buluntuların yerel, yakın çevreden elde edilen hammaddelerden üretildiklerini göstermektedir. En uzak kaynak olarak obsidiyen temininde Göllüdağ ve çakmaktaşı içine belki Armutlu çevresi en yakın kaynak olarak görülmektedir. “Çakılbaşı'nda bulunan iki vurma sistemli dilgi üretimlerine ait birkaç çekirdeğin M.Ö. 8. binyıl ortalarına tarihlendirilen Çakılbaşı'nın kuş uçuşu 15 km. güneybatısında yer alan Musular ve 15 km. güneydoğusunda yer alan Sırçalıtepe yerleşmelerinden bilinen çekirdekler ile benzerlikleri dikkat çekicidir”¹⁵. Hammadde ve çanak çömleklerden alınan örneklerin analizlerinin tamamlanmasıyla birlikte çalışma bölgesiyle ilişkili veri ve bulgularımız da çoğalacaktır.

KAYNAKÇA

Baylak, H.M. (2019). “İhlara Vadisi'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Yöre Turizmine Etkisi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 12, sayı 66, s. 303-325.

Beekman, P.H. (1966). “Hasan Dağı - Melendiz Dağı Bölgesinde Pliosen ve Kuaterner Volkanizma Faaliyetleri”, *MTA Dergi*, 66, s. 88-103. <https://dergi.mta.gov.tr/article/show/865.html>

Çiner, A., Aydar, E. (2019). “A Fascinating Gift from Volcanoes: The Fairy Chimneys and Underground Cities of Cappadocia”. *Landscapes and Landforms of Turkey, World Geomorphological Landscapes*, C. Kuzucuoğlu, A. Çiner, N. Kazancı (eds.), Springer Nature Switzerland AG. s. 535- 549.

15 Kayacan 2018.

Demirtaş, I. (2018). “Güvercinkayası “Coba” Tipi Tarazlı Kâseleri”, *OLBA*, XXVI, s. 1-30.

Esin, U., Gülçur, S., Kurar, H. 1998. “Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması”, *AST XV/II*, s. 233-246.

Gülçur, S., Kiper, Y. (2009). “Gelveri Yüksek Kilise 2007 Yılı Sondaj Çalışması”, *KST 30/4*, s. 285-296.

Gülçur, S., Demirtaş, I., Çaylı, P. (2010). “Tarihöncesi Yerleşmeler ile Çevrenin Modelenmesinde Sözlü Tarih ve Etnoarkeolojinin Yeri”, *TÜBAKED 8*, s. 275-300.

Hacar, A. (2016). *Kapadokya Bölgesi İlk Tunç Çağı Çanak Çömleği: Göltepe ve Kestel Kazıları ile Aksaray, Nevşehir, Niğde illeri Yüzey Araştırması Buluntuları*. Dokuz Eylül Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Hacar, A. (2021). “Cultural Exchanges in Cappadocia during the Chalcolithic Period: Recent Results of the Archaeological Survey in South-Western Cappadocia (2017-2019 Seasons)”, *Cultural Exchanges and Current Reseach at Kültepe and its Surroundings*. F. Kulaçoğlu, G. Kryszat, C. Michel (eds.), Subartu XLVI, Brespols, Belgium. s. 7-22.

Kayacan, N. (2018). Oval Points and Cattle-Hunting Practices in Central Anatolia during the 8th Millennium BC. *Adalya 21*, s. 45-61.

Kayacan, N., Goring-Morris, N., Duru, G., Taşkıran, Z.F., Yücel, B. (2019). “Aksaray Yüzey Araştırması 2016 ve 2017 Yılı Çalışmaları: İlk Yerleşik Topluluklar”, *AST 36/3*, s. 195-206.

Konyalı, İ.H. (1975). *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi* (cilt 3), Fatih Kitabevi Matbaası. İstanbul.

Mouralis, D., Aydar, E., Türkecan, A., Kuzucuoğlu, C. (2019). “Quaternary Volcanic Landscapes and Prehistoric Sites in Southern Cappadocia: Göllüdağ, Acıgöl and Hasandağ”, *Landscapes and Landforms of Turkey, World Geomorphological Landscapes*, C. Kuzucuoğlu, A. Çiner, N. Kazancı (eds.), Springer Nature Switzerland AG. s. 551-564. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03515-0_31

Özbudak, O. (2012). “Kapadokya M.Ö. 6. Binyıl Kronolojisinin Kayıp Halkası: Gelveri Çanak Çömleği Üzerine En Son Çalışmalar”, *Colloquium Anatolicum XI*, s. 267-297.

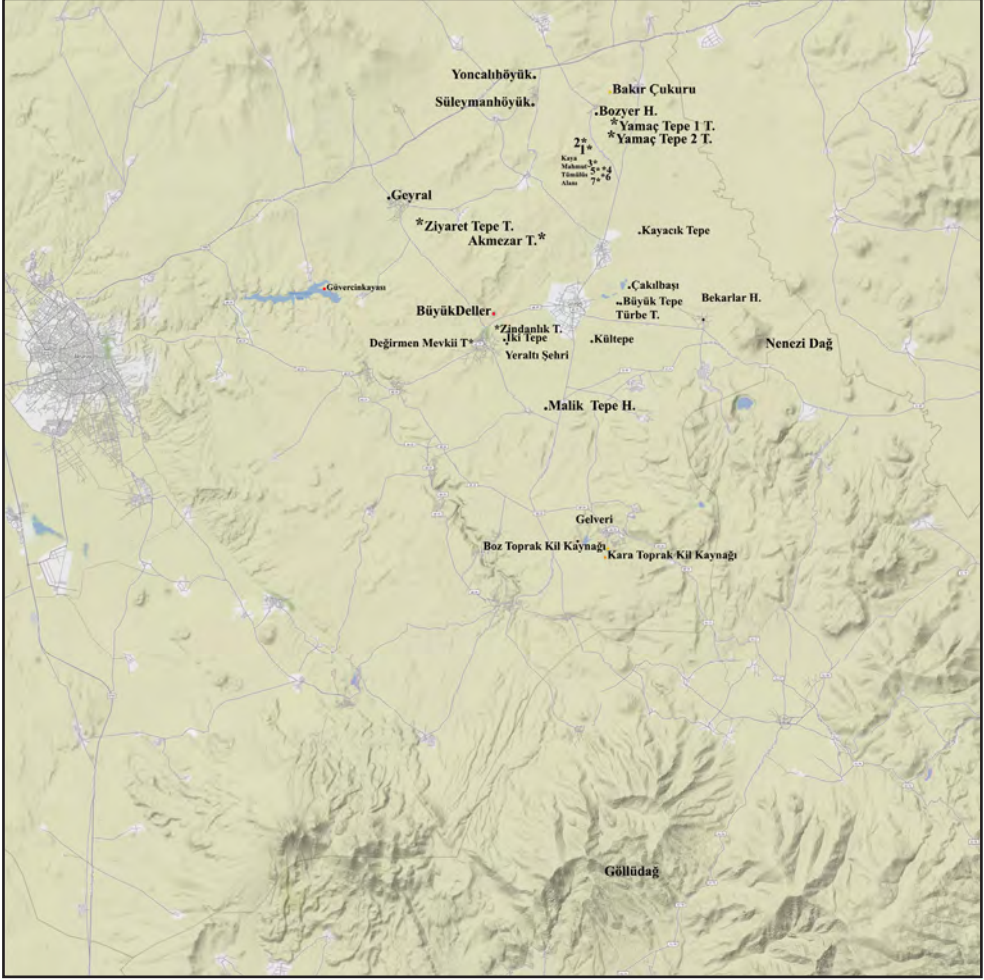
T.C. Güzelyurt Kaymakamlığı, (2020). *Güzelyurt'ta Turizm Eşitliliğinin ve Turizm Sektörüne Yatırım ve İstihdamının Artırılmasına İlişkin Fizibilite Raporu*, Ankara. <https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/aksaray-guzelyurt-turizm-cesitliliğini-artırma-fizibilitesi--revize.pdf>. (Erişim, 20.04.2022)

Tablolar

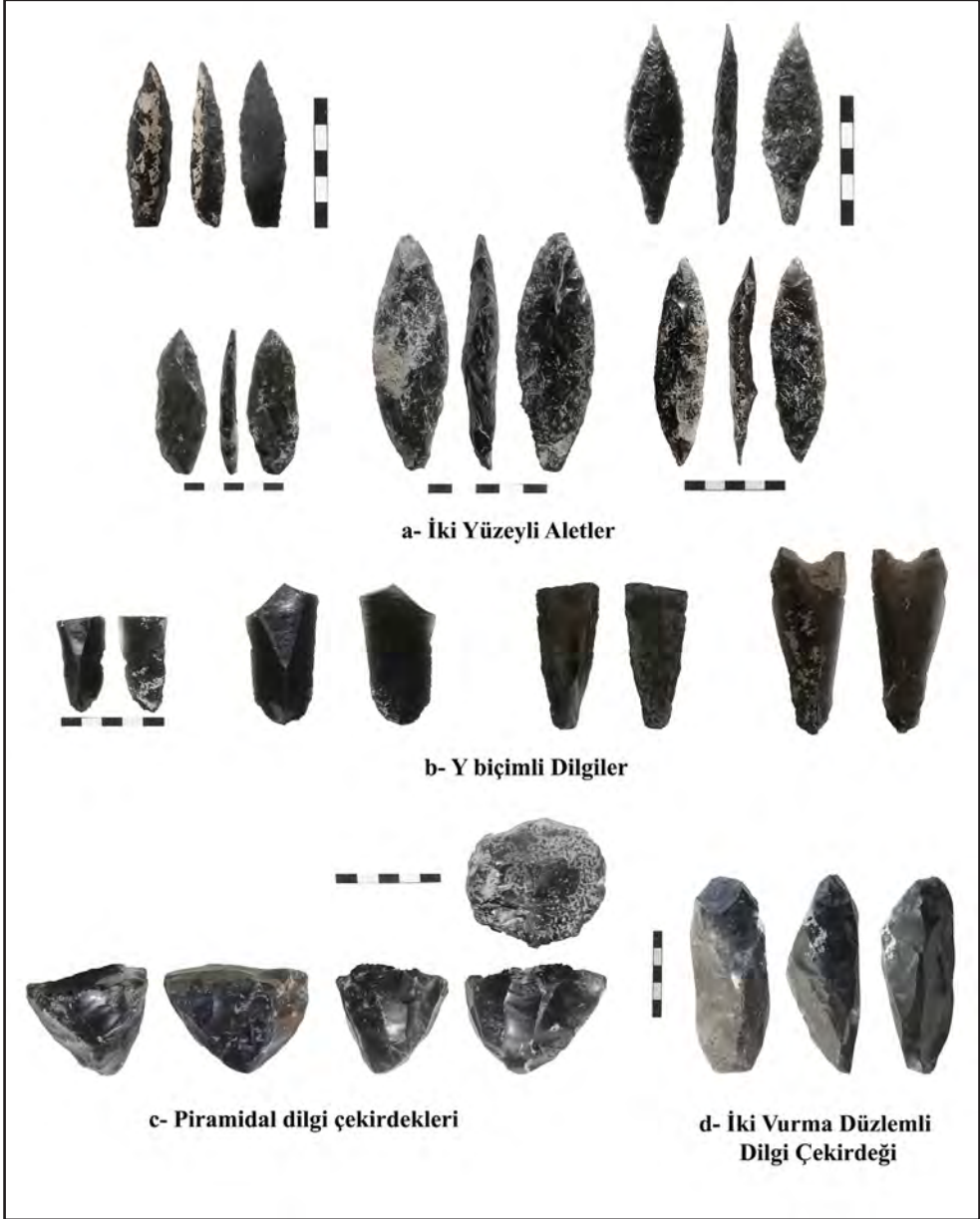
Yerleşmeler	Yerleşim Biçimi	Boyut	Buluntu türü	Bulgular	
				Hammadde Kaynak Kullanımı	İzlenen Dönemler
Çakılbaşı ve Yapılı Pınar (Gülağaç)	Ova-Höyük	Taranan alan 27 hektar	Yoğun sürtme taş ve obsidiyen yontma taş bul., az çç	1-Az sayıda sedimenter kökenli Çakmaktaşı (Armutlu dolaylarından?) 2-Nenezi ve Göllüdağ obsidiyeni 3- Bazalt türleri 4- Volkanik Cüruf 5-Volkanik Riyolit 6- İgnimbrit 7- Kireçtaşı 8- Andezit (ofyolit) 9- Kalsit	8. Binyıl sonu- 5. binyıl başları
Türbe Tepe (Gülağaç, Küçük Tepe)	Ova-Höyük	Taban çapı 70m. Yükseklik: ± 4m	az obsidiyen, yoğun çç		M.Ö. 3. ve 2. Binyıllar, Demir Çağ, Helenistik ve Roma dönemi
Büyük Tepe (Gülağaç)	Ova-Höyük	Taban çapı 184m. Yükseklik: ± 15m	Yaygın halde çanak çömlek ve işlenmiş obsidiyen	1-Göllüdağ (Kömürcü, Kayırlı) ve Nenezi obs. Yerinde üretime işaret eder. 2- Ponza/Tüf 3- Bazalt 4- Volkanik Cüruf	Kalkolitik, M.Ö. 3. ve 2. Binyıllar, Orta ve Geç Demir Çağ, Helenistik ve Geç Roma
Kül Tepe (Gülağaç)	Ova-Höyük	Taban çapı 180m. Yükseklik: ± 20m	az obsidiyen, yoğun çç	Göllüdağ obsidiyeni	M.Ö. 3. ve 2. Binyıllar, Geç Demir Çağ, Helenistik ve Roma dönemlerine
Bekârlar Höyük (Gülağaç)	Ova-Höyük	Taban Çağı 100m Yükseklik: ± 7 m	Yoğun obsidiyen, çç	Nenezi ve daha az Göllüdağ (Kömürcü, Kayırlı) obs. yerinde üretime işaret eder.	İTÇ ve Helenistik ve Roma dönemleri

Kayacık Tepe (Gülağaç)	Ova- Höyük	Yükseklik: ± 5m, Taban çapı 100 m.	az obsidiyen, çç	Göllüdağ (Kömürcü, Kayırlı) ve Nenezi obs.	M.Ö. 3. Binyıl Tunç Çağ sürecinin üzerine Geç Demir Çağ sonu Helenistik ve Roma
Geyral (Gülağaç, Pınarbaşı- Saratlı)	Plato- Höyük	Taban çapı 110m. Yükseklik: ± 20 m	obsidiyen, çç	1-Göllüdağ obsidiyeni-Dilgi, yonga, yonga çekirdek parçaları. 2- Bazalt	Orta Kalkolitik? M.Ö. 3 bin sonlarından başlayarak Hellenistik- Roma
Yoncalıhöyük (Gülağaç, Delihebil)	Plato- Höyük	Yükseklik: ± 5m, Taban çapı 100 m.	az obsidiyen, çç	1-Göllüdağ (Kömürcü, Kayırlı) Yonga, çekirdek ve alet parçaları. 2- Bazalt	Orta- Son? Kalkolitik, M.Ö. 3. Binyıl, Geç Demir Çağ ve Roma dönemi çç
Düğüz (Bozyer) Höyük (Gülağaç- Osmanlı)	Plato- Höyük	Yükseklik: ± 10m, Taban çapı 100 m.	obsidiyen, çç	Göllüdağ (Kayırlı), dilgi ve yonga parçaları.	İlk Tunç 3 öncesi yanı sıra Geç Demir Çağ
Süleyman Höyük (Gülağaç- Süleymanhüyüğü)	Plato- Höyük	Yükseklik: ± 7m, Taban çapı 70 m.	az obsidiyen, az çç		M.Ö. 3. Binyıl ve Geç Demir Çağ
Malik Tepe (Gülağaç- Demirci)	Ova- Höyük	Taban çapı 110 m. Yükseklik: ± 2m	çç		M.Ö. 3. Binyıl ve Geç Demir Çağ
Gelveri-Yüksek Kilise (Güzelyurt)	Yamaç Yerleşmesi	Taban çapı 350 m.	Yoğun sürtme taş ve obsidiyen yontma taş bul., çç	1- Nenezi ve Göllüdağ. Yerinde üretim vardır. 2-İğnimbrit 3- Bazalt Türleri 4-Gabro 5-Kireç taşı 6-Volkanik cüruf 7- Kuvars	İlk-Orta Kalkolitik

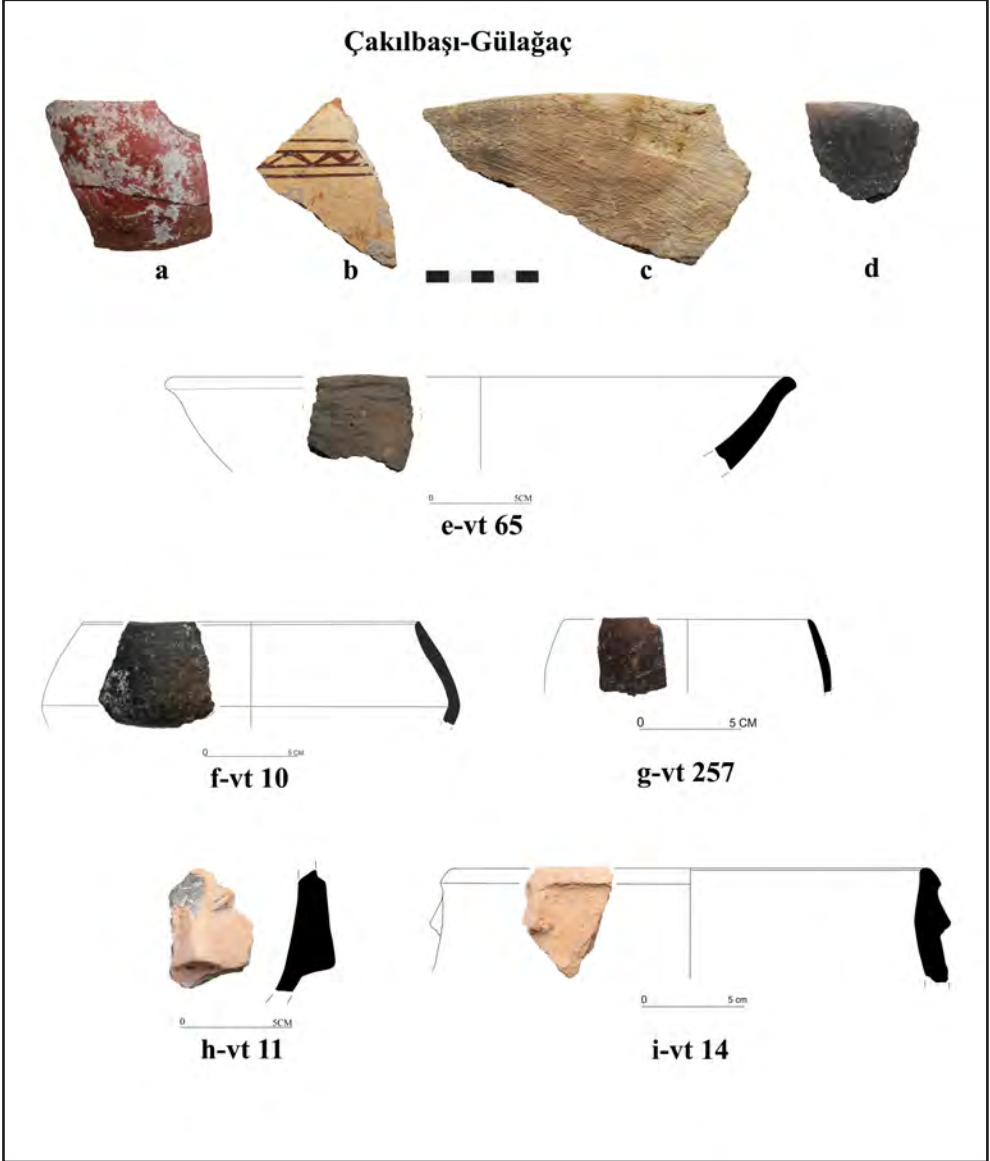
Tablo 1: Yerleşmelere ait veri ve ilk bulgular.

Resim 1: 2021 Yılı Yüzey Araştırmasında ziyaret edilen yerleşmeler.

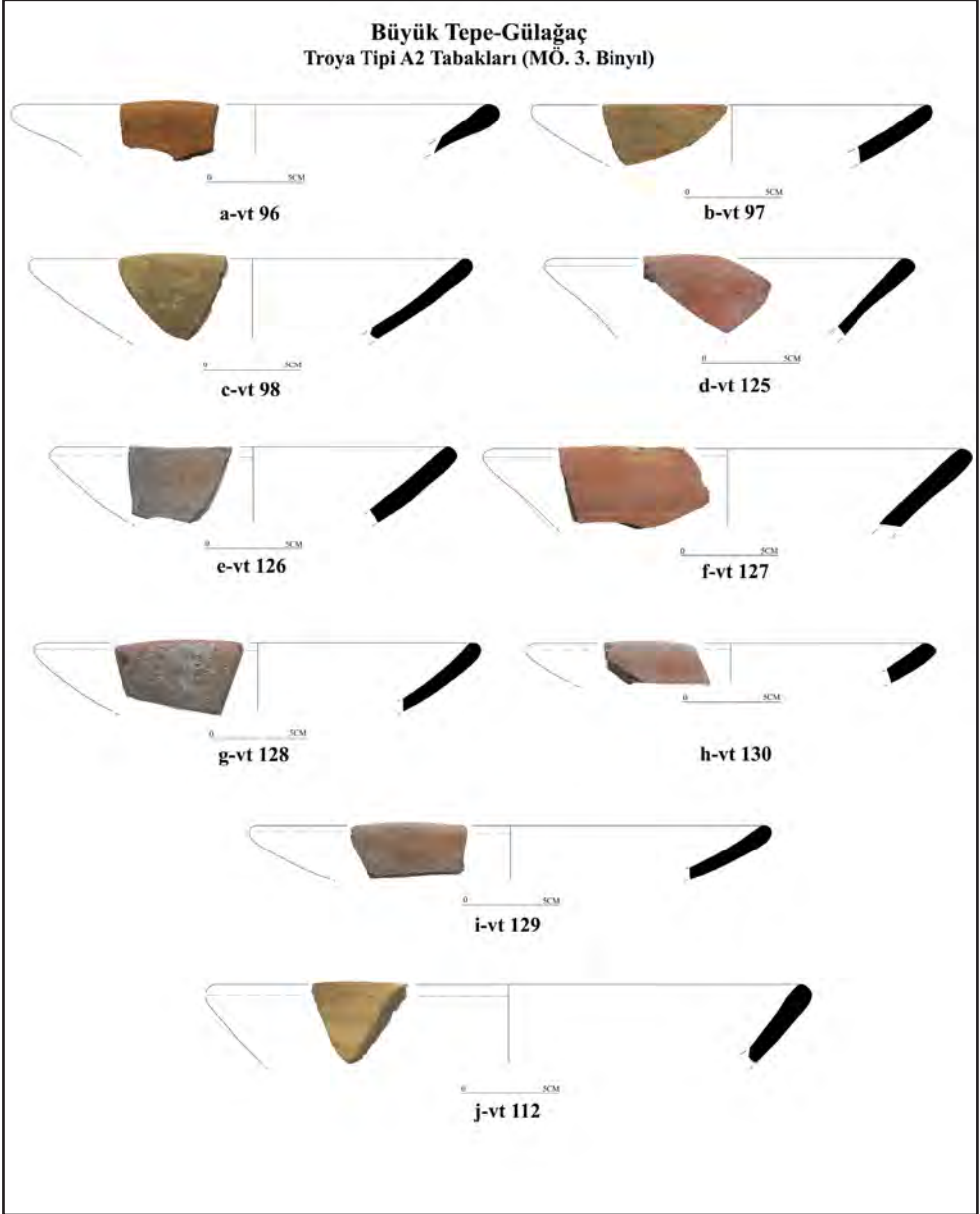
Resim 2: Çakılbaşı, obsidiyen aletler ve çekirdek.

Resim 3: Çakılbaşı, çanak çömlek örnekleri.

Resim 4: Farklı dönemlerden çanak çömlek örnekleri.

Resim 5: Büyük Tepe, M.Ö. 3. binyıl çark yapım tabakları.

Resim 6: Gelveri, çanak çömlek örnekleri.

ŞANLIURFA MERKEZ VE ÇEVRESİ TARİHÖNCESİ DÖNEM ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI (ŞAYA) 2021 YILI İLK SEZON SONUÇLARI

Fatma ŞAHİN*

Celal ULUDAĞ

Kadriye ÖZÇELİK

Yunus Emre SEVİNDİK

GİRİŞ

“Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarihöncesi Dönem Arkeolojik YüzeY Araştırması” (ŞAYA diye anılacaktır) “Şanlıurfa Neolitik Çağ Araştırmaları Projesi” kapsamında 2021 yılında başlayan bir yüzeY araştırması projesidir. Projenin 2021 yılı çalışmaları Şanlıurfa Arkeoloji Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Çukurova Üniversitesinden Doç. Dr. Fatma Şahin’in bilimsel katılımıyla gerçekleştirilmiştir¹.

Araştırmanın ana amacı Şanlıurfa Bölgesinde avcı-toplayıcı toplulukların dağlık alanlarda ve yüksek platolardaki varlığını araştırmaktır. Bölgede şimdiye kadar yapılan araştırmalar, Neolitik Dönem’de avcı-toplayıcı ilk yerleşik toplulukların yüksek platolarda ve yamaçlarda varlığına işaret etmektedir. Özellikle T-biçimli dikilitaşların yer aldığı Göbeklitepe, Karahantepe, Sefertepe, Hamzantepe gibi yerleşmeler bölge de bilinmekle birlikte yüksek noktalardaki insan hareketliliği yeterince araştırılmamıştır. ŞAYA Tarihöncesi dönem yüzeY araştırmaları ile bölgenin yüksek kesimlerinin daha detaylı bir şekilde taranması ve yerleşim dağılımlarında ve

- * Doç. Dr. Fatma ŞAHİN, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Balcalı, Sarıçam-Adana/TÜRKİYE, e-posta: fatmasahin@cu.edu.tr
Celal ULUDAĞ, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi Müdürü, Şanlıurfa/TÜRKİYE, eposta:celaluludag63@hotmail.com
Prof. Dr. Kadriye Özçelik, Ankara Üniversitesi, DTCF, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, Sıhhiye-Ankara/TÜRKİYE, e-posta: kozcelik@ankara.edu.tr
Yunus Emre SEVİNDİK, Yüksek Lisans Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şehitkamil-Gaziantep/TÜRKİYE, posta: sevindikyns@gmail.com
- 1 Şanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarihöncesi Dönem Arkeolojik YüzeY Araştırması (ŞAYA) 2021 yılı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ile Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında 25.05.2021-21.06.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalarda Şanlıurfa Müzesini İbrahim Halil ŞAHİN temsil etmiştir. Yardım ve desteklerinden dolayı kendisine çok teşekkür ederiz. 2021 yılı çalışmalarına Ankara Üniversitesi’nden Prof. Dr. Kadriye ÖZÇELİK, Batman Üniversitesi’nden Dr. Öğr. Üyesi Can Yumni GÜNDEM, Harran Üniversitesi’nden Dr. Öğr. Üyesi Nizar POLAT, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arş. Gör. Yusuf TUNA, İstanbul Üniversitesi doktora öğrencisi Osman DENGİZ, Ege Üniversitesi doktora öğrencisi Ebru TUNA, Hacı Bayram Veli Üniversitesi doktora öğrencisi Nurçin GÖÇMEN, uzman arkeolog F. Gamze ŞAHİN, Gaziantep Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi Yunus Emre SEVİNDİK, Arkeometrist Ebru GÜNDEM, Arkeologlar Nursaç KAYA ve Melike SÜNBUİL, lisans öğrencileri Muhammet DAĞHAN ve Yağmur ALTUNOK katılmıştır. Çalışmalar sırasında İstanbul Üniversitesi’nden Prof. Dr. Necmi KARUL, Hacettepe Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ayşegül AYKURT, Chicago Üniversitesi’nden Dr. Michele MASSA, Harran Üniversitesi’nden Öğr. Gör. Semih MUTLU ve Arş. Gör. S. İrem MUTLU’ya çalışmalar sırasında ve sonrasında sağladıkları katkı ve desteklerinden dolayı şükranlarımızı sunarız. Çalışmalara Şanlıurfa-Eyyübiye Belediyesi maddi destek sağlamıştır. Tüm ilgililerine çok teşekkür ediyoruz.

bağlantılarında büyük oranda mevcut olan boşlukların ve dönemsel çalışmaların eksiklerinin tamamlanması hedeflenmiştir. Disiplinlerarası yaklaşımlarla yapılan yüzey araştırması çalışmaları Tarih öncesine dair bölgenin bütünlüklü bir şekilde ele alınmasını sağlayacaktır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Neolitik, bir başka deyişle yerleşik ve besin üretimine dayalı yeni bir yaşamın ortaya çıkarak geliştiği yerdir². Bereketli Hilal olarak adlandırılan ve coğrafi açıdan Suriye-Mezopotamya'nın kuzey uzantısı olarak kabul edilen bölge, tarih öncesi ve tarihi çağlar boyunca Orta ve Doğu Anadolu ile Suriye-Mezopotamya arasında doğal bir geçiş yolu olmuştur. Bölgede son 40 yıl içinde gerçekleştirilen Nevalı Çori, Göbeklitepe, Hallan Çemi, Hasankeyf Höyük, Gusir Höyük ve Körtik Tepe gibi kazılar, Neolitik dönem gelişiminin Anadolu için yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur³. Fırat Havzası'nın ise Neolitik Çağ'ın çok daha eski aşamalarını yansıtan hatta daha öncesi için yoğun bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Kuşkusuz bu bölgedeki en dikkat çekici yerleşim yeri Nevalı Çori'dir⁴. Şanlıurfa kent merkezinin yakınlarında bulunan Gürcütepe⁵ ve Göbeklitepe'de⁶ yapılan arkeolojik çalışmalar yalnızca Neolitik yaşamın başlangıcı açısından değil, Neolitik kavramına kazandırdığı yeni boyut bakımından da önemlidir. Göbeklitepe'den gelen sonuçlar ile Şanlıurfa kent merkezinde bulunan Yenimahalle Höyüğü⁷ Harran Ovası'nın kuzeyinde Urfa Bölgesi Yüzey Araştırmaları'nın yapılmasını ve Ayanlar Höyük, Hamzantepe, Kurt Tepesi, Taşlı Tepe, Harbetsuvan, Karahantepe ve Sefertepe gibi yeni yerleşmelerin saptanmasını sağlamıştır⁸ (Harita: 1). Bunlardan 2017 yılında Harbetsuvan ile 2019 yılında Karahantepe'de (Keçtepe), 2021 yılında ise Sefer Tepe ve Sayburç'ta kazılar başlamıştır. Araştırma eksikliği olan Harran Ovası'nın batısındaki yüksek kesimlerde de ŞAYA yüzey araştırması çalışmaları planlanmıştır.

Araştırma Yöntemleri

ŞAYA araştırmalarında arkeolojik buluntu yerleri kapsamlı şekilde araştırılmıştır. Arazi çalışmasında ilk olarak uydu görüntüsü analizi ile tespit edilen alanlar ayrıca yöre halkından alınan bilgiler doğrultusunda ziyaret edilmiştir. Topografyanın el verdiği ölçüde gezilen alanlar ve yürünen rotalar "Küresel Konumlandırma Sistemi" (GPS) yardımı ile kaydedilmiş ve alınan bilgiler Coğrafi Bilgi Sistemi" (GIS) veri tabanına aktarılmıştır. Söz konusu veri tabanı aynı zamanda, arkeolojik alanların ölçüleri, dönemleri, malzeme grupları, tahribat ve tescil durumu vs. gibi çeşitli verileri de içerecek detayda hazırlanmıştır.

2 Özdoğan ve Karul 2020

3 Özdoğan 2003; Rosenberg 2007, 2011; Özkaya-Çoşkun 2011

4 Hauptmann 2011

5 Schmidt ve Beile-Bohn 1996 ; Schmidt 2007

6 Benedict 1980; Schmidt 2011

7 Çelik 2011

8 Çelik 2015

Tespit edilen tüm arkeolojik alanlar modern tekniklerden olan uydu fotoğraflarının üzerine doğru bir şekilde konumlandırılarak yayılım alanları ile yerleşmelerin dönemleri de kaydedilmiştir. Tüm bu veriler *ArcGIS* programında haritalanarak çeşitli dağılım haritaları ile detaylı mekansal analizler yapılmıştır. Ayrıca çalışmalar sırasında bulunan bazı eserlerin 3 boyutlu tarama modelleri de oluşturulmuştur. Yürütülen araştırmalar sırasında, çalışmaları merak eden köy sakinleri ile iletişim kurulmuştur. Arkeoloji ve toplum ilişkisi bağlamında arkeoloji konusunda, arkeolojik yerleşmenin güvenliği ve korunması konusunda görüşmeler yapılmıştır. Yöre halkından özellikle ulaşılması güç alanlarda yer alan arkeolojik alanlara dair de bilgiler alınmıştır.

Yüzey Araştırması

ŞAYA yüzey araştırması Harran Ovası'nın batısında Şanlıurfa İli, Eyyubiye, Karaköprü ve Akçakale İlçe sınırları içinde kalan alanda (Resim: 2) planlanmıştır. 2021 yılı ilk sezon çalışmaları çoğunlukla Eyyubiye İlçesi sınırları dahilindeki Eosen kalkerlerden oluşan ve Torosların güney uzantısı olan ve Fatik (Cudi) Dağları olarak adlandırılan⁹ platolar üzerindeki münferit tepelerde gerçekleştirilmiştir. Fatik (Cudi) Dağları Jeomorfolojik yönden Tektek dağları ile benzerdir. Fatik dağlarından Nemrut deresi adıyla doğan ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde ova içinde akan dere Akçakale ilçe merkezinin doğusunda Cüllap ile birleşmektedir.

ŞAYA 2021 yılı çalışmalar yaklaşık bir ay süre ile toplamda 26 köy/mezra sınırlarında gerçekleştirilmiş olup 39 arkeolojik alan ziyaret edilmiştir (Tablo 1). Bu alanlardan iki yerleşme hariç (S.003 Hamzantepe ve S.025 EbuAbit Tepesi) tamamı ŞAYA 2021 yılı çalışmalarında tespit edilmiştir. Saptanan bu arkeolojik alanlardan 15 yerleşme Paleolitik Çağ, 19 yerleşme Neolitik Çağ ve 6 yerleşmede ise hem Paleolitik hem Neolitik Çağ verileri bir arada saptanmıştır. Saptanan bu arkeolojik alanlar;

Paleolitik Dönem

- Açık Hava Kamp/İşlik Alanları
- Tekil Buluntu Alanları
- Mağaralar/Kayaaltı Sığınakları

Akeramik Neolitik Dönem

- Tepe Yerleşmeleri
- Yamaç Yerleşmeleri
- Hayvan Tuzak Alanları
- Geçici Kamp Yerleri gibi farklı yerleşme modelleri sunmaktadır.

9 Sözer 1984; Dinç vd. 1998; Güzel 2012

Paleolitik Çağ

ŞAYA projesi kapsamında ziyaret edilen 39 buluntu alanından toplamda 21 merkezde Paleolitik Çağ'a ait izlerin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmüştür (Tablo: 1).

Yapılan çalışmalarda hemen hemen tüm Paleolitik Çağ alanlarının özellikle çakmaktaşı hammadde yatakları yakınlığında olduğu anlaşılmaktadır. Açık Hava Alanları'nda çok yoğun ele geçen çakmaktaşı bulgular buraların işlik ya da atölye olabileceğini göstermiştir (Resim: 1). Söz konusu bu işliklerin oldukça geniş alanlara yayılım gösterdiği tespit edilmiştir.

ŞAYA 2021 yılı araştırmaları sırasında Açık Hava İşlik alanlarının dışında mağara/kayaaltı sığınakları da tespit edilmiştir. Kızılkuyu Köyü'nün 3 km kuzeydoğusunda Harapkelî/Dede Harabeleri (S. 036) adlı büyük bir vadide yapılan araştırmalarda vadinin her iki yamaçında biri büyük diğeri daha küçük iki kayaaltı sığınağı tespit edilmiştir.

Büyük Mağara/Kayaaltı Sığınağı: kayaaltında 18 m. uzunluğunda ve 5 m. genişliğinde olup ön kısmında yaklaşık 10 m.lik arkeolojik dolguya sahiptir.

Küçük Mağara/Kayaaltı Sığınağı: : kayaaltında 7 m. uzunluğunda ve 5.5 m. genişliğinde olup ön kısmında yaklaşık 5-6 m.lik arkeolojik dolguya sahiptir. Gerek vadiye gerek kayaaltı sığınaklarında dolgu ve yoğun yonmataş malzemeler tespit edilmiştir (Resim: 2). Sadece ilk araştırma sezonunda toplamda 21 arkeolojik alanda saptanan Paleolitik Çağ verileri söz konusu bölgenin bu dönemler için potansiyelinin oldukça yüksek olduğuna işaret etmektedir.

*PALEOLİTİK ÇAĞ Yontma taş BULUNTULARI***Kadriye ÖZÇELİK-Y. Emre SEVİNDİK**

Paleolitik Çağ'ın özellikle erken süreçlerinde bu bölgedeki insan hareketliliklerini (Alt/Orta Paleolitik) ortaya koyan buluntu alanları ve buluntular aşağıdaki gibidir.

S.001 Numaralı Buluntu Alanı, Êrdidefi / Davul Toprağı (Resim: 1)

Araştırma kapsamında Paleolitik Çağ'a ait en zengin yontma taş buluntular Êrdidefi / Davul Toprağı'ndan ele geçmiştir. Yontma taş aletlerin üretiminde kullanılan ve oldukça kaliteli olan çakmaktaşı hammadde kendi kaynağında işlenmiştir. Yontma taş endüstri grubu içinde Geç *Acheuléen* dönemi karakterize eden aletler ve teknolojik parçalar bulunmaktadır. İki yüzeyli aletlerin oranı çok fazladır ve en baskın formları simetrik iki yüzeylilerdir (Resim: 3). Yapımlarında hem sert hem de yumuşak vurgaç kullanılmıştır. *Levallois* olan ve olmayan çekirdekler, endüstri içerisinde bulunur. *Levallois* çekirdekler; uçlu, *lineal* ve merkezci *récurrent* formlardan oluşur. *Levallois* olmayan çekirdeklerin bir kısmı tek kutuptan yongalanmışlardır. *Levallois* olan ve olmayan yongalar ise taşmalık grubunu oluştururlar. Yonga taşmalıklı aletler içindeki en belirgin grup ise düzeltili yonga, çentikli ve dişlemelilerdir.

1. S.002 Buluntu Alanı, İkizce Köyü

İkizce Köyü'nde tespit edilen buluntular arasında en dikkat çekici parça, oldukça iyi şekillendirilmiş bir kazmadır (Resim: 4). Endüstri içerisinde ayrıca, iki yüzeyli bir alet, *levallois* olan ve olmayan taşımaları üzerine yapılmış kısmi düzelteli ve dişlemeliler vardır.

2. S.003 Buluntu Alanı, Hamzan Tepe

Hamzan Tepe buluntu alanında; iki yüzeyli alet, merkezci *récurrent* çekirdek ve *levallois* uç bulunmaktadır.

3. S.004 Buluntu Alanı, Bildim Köyü

Paleolitik buluntular Bildim'in yüksek kesimlerinde yoğunken daha alçak kesimlerde bu yoğunlukta azalma görülmektedir. Buluntular arasında patina ve bozulmanın çok fazla olduğu parçalar vardır. Tek yüzeyli ve iki yüzeyli aletlerle birlikte sonradan alet olarak kullanılmış iri yonga çekirdekleri, merkezci *récurrent levallois* çekirdek, yonga, *levallois* yonga ve dişlemeli aletler de bulunmaktadır. Buluntular genel olarak değerlendirildiğinde Geç *Acheuléen* dönemi karakterize ederler (Resim: 5). Ancak, Paleolitik'in daha sonraki aşamalarına tarihlendirilebilecek birkaç parça da buluntular arasındadır.

4. S.005 Buluntu Alanı, Uğurlu Köyü/Sarnıçlık

Uğurlu Köyü/Sarnıçlık'ta az sayıda buluntu tespit edilmiştir. İki yüzeyli alet, *levallois* uç, yonga, dilgi ve çekirdek gibi parçalar buluntular arasındadır. Paleolitik Dönem sonrasına ait olabilecek bazı yontma taş örnekler de bulunmaktadır.

5. S.006 Buluntu Alanı, Altın Mahallesi

Altın Mahallesi'ndeki buluntular içerisinde; *levallois* çekirdeklerin yanı sıra şekilsiz çekirdekler, yonga, dişlemeli alet ve kenar kazıyı bulunmaktadır.

6. S.007 Buluntu Alanı, Çalışkanlar Köyü

Çalışkanlar Köyü'ndeki yontma taş buluntular içerisinde; *levallois* çekirdekler, şekilsiz çekirdekler, yonga ve dilgi taşımaları, düzelteli alet, dişlemeli alet, ön kazıyıcı, kenar kazıyıcı, iri kesici alet yer almaktadır.

7. S.014 Buluntu Alanı, Tuzak Alanı-3

Tuzak Alanı 3 ve 4 birbirine oldukça yakın konumdadır. Tuzak Alanı 3 buluntu alanında 1 adet *levallois* çekirdek ele geçmiştir.

8. S.015 Buluntu Alanı, Tuzak Alanı-4

Tuzak Alanı 4'deki buluntular arasında; çapraz kutuplu çekirdek, *levallois* çekirdek, yon-

ga, *levallois* yonga, dilgi, düzeltili alet, kenar kazıyıcı yer almaktadır.

9. S.016 *Buluntu Alanı, Cudi Deresi*

Cudi Deresi buluntu alanında Paleolitik ve Paleolitik sonrası dönemleri karakterize eden yontma taşlar vardır. Paleolitik buluntular arasında; iki yüzeyli alet, yonga ve dilgi taşımaları ile kenar kazıyıcı yer almaktadır.

10. S.017 *Buluntu Alanı, Suvaniye*

Suvaniye'nin yontma taş teknolojisi Geç *Acheuléen* dönemi karakterize eden formlardan oluşmaktadır. *Levallois* olan ve olmayan çekirdekler, hem simetrik hem de simetrik olmayan iki yüzeyliler, yonga ve dilgi taşımaları endüstri grubu içinde yer alır.

11. S.019 *Buluntu Alanı, Ceylantepe*

Ceylantepe yontma taş buluntuları arasında; *levallois* çekirdek, yonga, dilgi, düzeltili alet, kenar kazıyıcı yer almaktadır.

12. S.020 *Buluntu Alanı, Yanıkçöğür*

Yanıkçöğür yontma taş buluntuları arasında; yonga, dilgi, düzeltili alet, dişlemeli ve kenar kazıyıcılar yer almaktadır.

13. S.021 *Buluntu Alanı, Mikat*

Yontma taş buluntular içerisinde 1 adet *levallois* çekirdek, yonga ve dilgi taşımaları yer almaktadır.

14. S.030 *Buluntu Alanları, Mendik/Sayar*

Mendik/Sayar buluntu alanındaki yontma taş buluntular arasında *levallois* çekirdek, yonga, *levallois* yonga, iri dilgi, düzeltili alet, çentikli alet ile bir adet *moustérien* uç bulunmaktadır (Resim: 5).

15. S.031 *Buluntu Alanı, Beyaztepe*

Beyaztepe yontma taş buluntuları içerisinde; iki yüzeyliler ve *levallois* yongalar yer almaktadır. İki yüzeyli bir aletin üzerindeki ikincil kullanım izleri patina farkıyla kendini belli etmektedir.

16. S.032 *Buluntu Alanı, Nurtepe*

Yontma taş buluntular içerisinde çekirdek, yonga ve dilgi taşımaları birlikte kenar kazıyıcı ve *levallois* uçlar bulunmaktadır.

17. S.033 Buluntu Alanı, Leştepe

Leştepe buluntu alanı buluntuları içerisinde *levallois* çekirdekler yoğundur. İki yüzeyli aletler, yonga, *levallois* yonga, dilgi, düzeltili alet, çentikli ve dişlemeli aletler de bulunmaktadır. Buluntular genel olarak değerlendirildiğinde Geç *Acheuléen* dönemi işaret ederler (Resim: 5).

18. S.034 Buluntu Alanı, Sanayi Mevkii

Sanayi Mevkii buluntuları arasında, *levallois* çekirdek, yonga, dilgi, düzeltili aletler, çentikli, dişlemeli, ön kazıyıcı, kenar kazıyıcılar yer almaktadır.

19. S.036 Buluntu Alanı, Harapkele

Dede Harabesi buluntu alanında; iki yüzeyli aletler, iri kesici aletler, *levallois* olan ve olmayan çekirdekler yer almaktadır (Resim: 5). Alet grubu içinde ayrıca düzeltili ve düzeltilmiş *levallois* yongalar ile oldukça iri taşımalklar üzerine yapılmış dişlemeli aletler de vardır.

20. S.039 Buluntu Alanı, Sayburç Sanayi Mevkii

Sayburç Sanayi Mevkii'nde bir adet oldukça küçük ve distalden kırılmış iki yüzeyli bulunmuştur.

NEOLİTİK ÇAĞ

ŞAYA 2021 yılı çalışmalarında toplam 25 merkezde (Harita: 3) Neolitik Çağ verilerine rastlanmıştır. Bu merkezlerin tamamı Akeramik Neolitik Dönem A ya da B (PPNA-PPNB) dönemlerine tarihlendirilmiş olup, daha çok dağlık alanların ovaya bakan yamaçlarında ya da ortalama yüksekliği 550-700 m. yüksekliğindeki tepeler de tespit edilmiştir. Neolitik Çağ yerleşmeleri daha çok Yamaç Yerleşmesi ya da Tepe Yerleşmesi karakterindedir. Bu yerleşmelerden Çakmaktepe (S.022) ve Mendik (S.030) diğer yerleşmelere göre yüzeyden izlenebilen mimarisi ve oldukça yoğun çakmaktaşı yontma taş bulguları yönünden farklılık göstermektedir. 2021 yılı sezonunda tespit edilen ve Çanak Çömleksiz Neolitik A (PPNA) ve öncesine tarihlendirilen bu yerleşmelerden Çakmaktepe'de (Resim: 6) 'Şanlıurfa Neolitik Dönem Araştırmaları' Projesi çerçevesinde kazı çalışmaları başlatılmıştır¹⁰. Çakmaktepe'nin yaklaşık 4 km. güneyinde yer alan Mendik yerleşmesi de bir tepe üzerinde yer almaktadır. Tepenin kuzeyinde yaklaşık 400 m. mesafede Çılcım/Kırksarnıç olarak adlandırılan alanda ana kayaya oyulmuş sarnıçlar saptanmıştır. Bölgede Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmelerinden de bilinin benzer sarnıçlardan Çakmaktepe çevresinde de saptanmıştır. Mendik'ten ele geçen yontma taş bulgular (Resim: 7) yerleşmenin Çanak Çömleksiz Neolitik B (PPNB) çağına tarihlendirilmesi gerektiği göstermektedir¹¹. Neolitik Çağ yerleşmeleri incelendiğinde

10 Çakmaktepe kazı çalışmaları Şanlıurfa Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Doç. Dr. Fatma Şahin'in bilimsel danışmanlığında yapılmaktadır. Bkz. 42. KST

11 Akeramik Neolitik Dönem yontma taş endüstrisi hakkında detaylı çalışmalar devam etmektedir. Ön bilgiler

(Harita:3) birbirlerine 3-4 km mesafede yer alan yoğun bir yerleşme dağılımı söz konusudur. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlendirilen yerleşmelerin yoğunluğu yaklaşık 650-700 m. rakıma sahip söz konusu bu bölgenin avcı-toplayıcı topluluklar tarafından özellikle tercih edildiğini ve bu dönem yerleşimleri için uygun bir coğrafya olduğunu akla getirmektedir. Bölge, avcı-toplayıcı yaşam tarzından yerleşikliğe geçişin gerekliliği olan barınma ve beslenme gibi temel olguları, doğal kaynakları sayesinde karşılama potansiyeline sahip bir coğrafik özelliğe sahip olmalıdır. Bu durum yerleşikliğin başlamasında ve sürekliliğinde önemli hususlardan biri gibi görünmektedir. ŞAYA 2021 yılı çalışmalarında sadece birkaç merkezden (S:010 Erken Tepe;S.029 Borbore; S.008 Cudi Zeytini) çok az çanak çömlek parçası ele geçmiştir (Resim 8). Daha çok kırmızı renklerin hakim olduğu oldukça kaba parçalardır. Her ne kadar bu merkezlerden ele geçen yontma taş bulgular PPNB karakterinde yerleşmeler olduklarını göstermekle birlikte çanak çömlek kullanımının yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı dönemin sonlarında da iskan edildiğini göstermektedir. PPNA'nın erken aşamalarını yansıtan Çakmaktape hariç ŞAYA 2021 yılında tespit edilen Neolitik Çağ yerleşmelerinin hemen hemen tamamı PPNB karakterinde yotmataş bulgulara sahiptir.

TUZAK ALANLARI

ŞAYA 2021 yılı çalışmalarında tespit edilen bir başka arkeolojik alan ise Hayvan Tuzak Alanları/Avlaklar'dır. Çalışmalar sırasında 5 tane tuzak alanı saptanmıştır. Tuzak Alanları'ndan 4 tanesi (S. 011, S.013, S.014, S.015) Fatik/Cudi dağlarının doğusunda Harran Ovasına bakan alanda yaklaşık 450-500 m. rakımlarda yer almaktadır (Resim:9). Aynı alanda geçici kamp yerleri/kesimhaneler de tespit edilmiştir. Oldukça iyi korunarak günümüze kadar gelmiş örneklerdir. Anadolu'da şimdiye kadar B. Çelik'in¹² bölgede yaptığı yüzey araştırmaları sırasında tespit ettikleri dışında çok fazla örneği bilinmemektedir. Ancak Levant, Suriye, Arabistan Bölgesi'nde "Çöl Uçurtması"¹³ olarak tanımlanan ve özellikle avcı toplayıcı yerleşik topluluklar ile başladığı düşünülen bu tuzak alanları hayvanları tuzağa düşürerek kitlesel olarak avlanılan alanlardır.

Anadolu'da şimdiye kadar tespit edilmiş korunan en iyi örnekleri oluşturan bu tuzak alanları yıldız, ahtapot ya da uçurtma şeklindeki kanatları ile farklı formlara sahiptir (Resim: 10). Prehistorik dönemde belli mevsimlerde¹⁴ bu alana otlamaya gelen hayvanların yamaçlardan sürülerek kanatlara sıkıştırılması sonucu avlanma gerçekleştirilmiştir. Arazi topografyasına uygun şekilde inşa edilen tuzak alanlarının bazı noktalarında mevziler yer almaktadır (Resim: 11-12). Özellikle bazı kanatlar 15-20 metrelik keskin bir eğime sahiptir. Burada özellikle arazinin topografyası hayvanları yüksek noktadan aşağıya düşürmek için kullanılmıştır. Bu tuzak alanlarında çoğunlukla bölgede önemli popülasyona sahip ceylan avlanmıştır.

Ankara Üniversitesi Arş. Gör. Eşref Erbil tarafından verilmiştir. Kendisine çok teşekkür ediyoruz.

12 Çelik ve Tolon 2018

13 Helms ve Betts 1987; Holzer ve ark. 2010

14 Akkerman ve Schwarta 2033

Tuzak alanları, balıksırtı tekniği ile örülen taş duvarların üzerinin ahşap dal örgü sistemi ile yükseltilmesiyle inşa edilmiştir. Böylece ceylan gibi oldukça yükseğe sıçrayabilen hayvanların tuzak alanlarından çıkışı engellenmiştir.

Tuzak alanlarının hemen yakınında saptanan Kesim Alanları (S.012 ve S.016) av sonrası işlemlerin yapılması için, daha çok avcılarının kurdukları geçici kamp yerleri olmalıdır. Buralar, av sonrası hayvanların kesimlerinin, deri yüzme işlemlerinin ve taşınacak kütleyi hafifletmek için parçalamanın yapıldığı alanlar olmalıdır. Bu tuzak alanlarında başta kitlesel hayvan avı yapılırken süreç içinde hayvanların aynı anda değil de ihtiyaca göre belli zaman aralıklarında kesilmiş olması muhtemeldir. Dolayısıyla tuzak alanlarında belli bir zaman süresince hayvanların canlı tutulması belki de kendiliğinden hayvanların evcilleştirilme sürecini başlatmış olmalıdır. Bu tuzak alanlarından (S.011) ve kesimhaneden (S.012) birer örnek için aşağıda detay bilgiler verilmiştir.

S.011 Cenubiye Tuzak Alanı/Avlak: Cenubiye tuzak alanı ahtapot görünümünde 6 kanata sahip yaklaşık 300x250 m. ölçülerine sahiptir (Resim: 13). Kanatlar 40, 70 ve en uzununu ise 120 m ölçülerindedir. Tuzak alanının güneydoğusunda Cudi deresi yer almaktadır. Büyük taşların art arda dik yada balık pulu şeklinde dizilmesiyle oluşturulmuş duvarların en alt sırası yer yer de iki sırası korunmuştur. Tuzak alanının kanat kısımları arazinin topografyasına uydurulmuştur. Arazi bu kısımda yaklaşık 15 m'lik oldukça sert bir düşüşe sahiptir. Kanatın en dar kısmında yer alan eğimli kısımda ise iki kademeli teras oluşturulmuştur. Söz konusu bu teraslar yerel köylüler tarafından düşme alanı olarak tanımlanmaktadır. Olasılıkla da bu alanda kısıtlanan yabani hayvanların düşmesi sağlanarak kaçışları net olarak engellenmiş olmalıdır. Tuzak alanının kanatlarının bitiş noktalarına mevziler yapılmıştır. Cenubiye tuzak alanında toplam 3-5 m. aralığında yapılmış 5 tane mevzi tespit edilmiştir.

S.012 Tahta Harabesi Kesimhane/Kamp Yerleşmesi: Yerleşme Cenubiye tuzak alanının güney yamacında birbirine yaklaşık 100 m. mesafede iki küçük yerleşme/geçici kamp alanı/kesim alanı tespit edilmiştir (Resim: 13). Aralarından Cudi deresi geçmektedir. Kamp alanları yaklaşık 70x60 m. ölçülerindedir. Büyük olasılıkla prehistoric dönemde de belli mevsimlerde bu alana otlamaya gelen hayvanların avlanması ve av sonrası işlemlerin yapılması için yerleşilmiş olmalıdır. Daha çok avcılarının kurdukları geçici kamp yerleri, av sonrası av hayvanlarının kesimlerinin, derilerinin yüzme işlemlerinin ve taşınacak kütleyi hafifletmek için parçaladırmanın yapıldığı ışık olma ihtimali çok yüksektir. Özellikle dere kenarında kurulmuş olmaları kesim işlemleri sırasında suya ihtiyaç duyulduğunu akla getirmektedir.

ŞAYA 2021 çalışmaları sonucunda toplam 22 envanterlik eser ele geçmiş ve Şanlıurfa Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir. Ayrıca toplam 10 yerleşme için tescil önerisinde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

Akkerman P.M.M.G ve G. Schwarta 2003, *The Archaeology of Syria. 16000-300 BC*, Cambridge.

Benedict, P. 1980, “Güneydoğu Anadolu Yüzey Araştırması”, H. Çambel ve R. J. Brai-wood (yay.) *The Joint Project of İstanbul and Chicago Universities' Prehistoric Research in Southeast Anatolia I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2589: 107-149. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Çelik, B. 2011, “Şanlıurfa Yeni Mahalle”, M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (yay.) *Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research*. The Euphrates Basin: Archaeology and Art Publications, İstanbul:139-164.

Çelik, B. 2015, “New Neolithic cult centres and domestic settlements in the light of Urfa Region Surveys”, *Documenta Praehistorica* XLII: 353- 364.

Çelik B. ve K. Tolon 2018, “Şanlıurfa'dan Neolitik Dönem Tuzak Alanları” *Karadeniz* 37:28-36.

Crassard, R. ve diğ. 2014, *Addressing the Desert Kites Phenomenon and its Global Range Through a Multi-proxy Approach*, J Archaeol Method Theory, Springer, Newyork On-line published.

Dinç, U., Selim Kapur ve diğerleri, 1988, Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toprakları (GAP) I. Harran Ovası, Şanlıurfa. *TÜBİTAK Tarım ve Ormancılık Araştırma Grubu Gündümlü Araştırma Projesi Kesin Raporu*, Proje No: TOAG-534, Ankara.

Güzel, A. 2012, “1927 Tarihli Urfa Salnamesinin Tarihi Coğrafya Özellikleri Bakımından Değerlendirilmesi”, *Gaziantep Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*: 231-262.

Helms, S. ve A. Betts 1987, “The Desert “Kites” of the BadiyatEsh-Sham and North Arabia” *Paléorient* 13/1:41-67.

Hauptmann, H. 2011, “The Urfa Region”, M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm (yay.) *Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research*. The Euphrates Basin: 85-138. Archaeology and Art Publications, İstanbul.

Holzer, A ve ark. 2010, “Desert kites in the Negev desert and northeast Sinai: Their function, chronology and ecology” *Journal of Arid Environments*, Sayı 74, 806-817.

Özdoğan, M. 2003, *Güneydoğu Anadolu'nun Kültür Tarihindeki Yerine Farklı Bir Bakış*. TÜBA, Akademi Formu Dizisi No.14, Tübitak Matbaası, Ankara.

Özdoğan, E. ve N. Karul, 2020, “Neolitik Teriminin Kavramsal Değişimi ve Güneydoğu Anadolu'da Neolitik Araştırmalarının Dünü-Bugünü”, *Arkeoloji ve Sanat* 163, Ocak-Nisan 2020: 1-28.

Özkaya V. ve A. Coşkun, 2011, “Körtik Tepe”, M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm ed., *Neolithic in Turkey I. The Tigris Basin*, Archaeology and Art Publications: 89-127.

Rosenberg, M., 2007, “Hallan Çemi”, Anadolu’da uygarlığın Doğuşu ve Avrupa’ya Yayılımı. Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, M. Özdoğan- N. Başgelen ed., *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul: 1-11.

Rosenberg, M. 2011, “Hallan Çemi”, M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm ed., *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research*, The Tigris Basin Archaeology and Art Publications, İstanbul: 61-78.

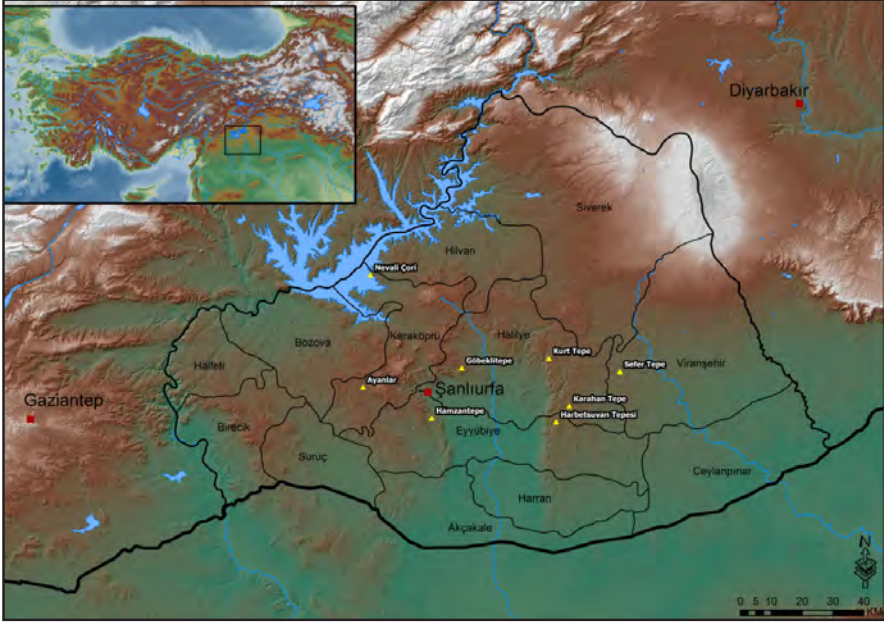
Schmidt, K. ve M. Beile-Bohn 1996. “A LPPNB-Variant of Byblos Points from Gurcutepe II ‘Palmyra Points’?”, *Neo-Lithics* 2/96: 9-11.

Schmidt, K. 2007, Göbekli Tepe- Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

Schmidt, K. 2011, “Göbekli Tepe”, M. Özdoğan, N. Başgelen ve P. Kuniholm ed., *Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research. The Euphrates Basin*, Archaeology and Art Publications, İstanbul: 41-83.

Sözer, A.N. 1984, “G. Doğu Anadolu’nun Doğal Çevre Şartlarına Bir Bakış”, *Ege Üniversitesi Coğ. Dergisi*, Sayı:2, İzmir.

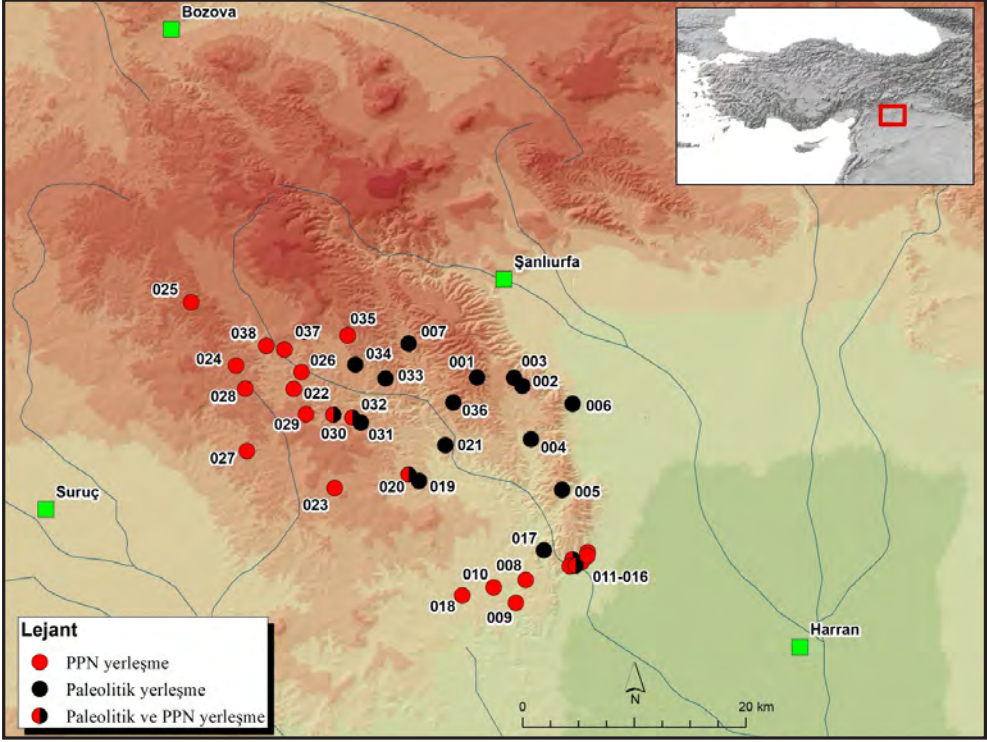
Zeder, M. A. ve ark. 2013, “New perspective on the use of kites in mass-kills of Levantine gazelle: A view from northeastern Syria”, *Quaternary International* 297: 110-125.

Harita 1: Şanlıurfa Bölgesi bazı Neolitik Çağ yerleşmeleri (Harita Y. Tuna).

Harita 2: ŞAYA 2021 yılı araştırma alanı.

Harita 3: ŞAYA 2021 yılı çalışmalarında tespit edilen arkeolojik alanlar ve dönemsel dağılımı(Harita M. Massa).

KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Sanlıurfa Merkez ve Çevresi Tarihöncesi Dönem Arkeolojik Yüzev Arastırması" (ŞAYA) 2021							
ŞAYA No	Yerleşme Adı	Köy	İlçe	WGS1984		Dönem	
				Enlem	Boylam	Paleolitik	Neolitik
001	Davul Toprağı/ Êrdi defî	Şahinler Köyü	Eyyübiye	37° 4'52.28"K	38°46'17.96"D	x	
002	İkizce Açık Hava İstasyonu	İkizce Köyü	Eyyübiye	37° 4'15.63"K	38°48'29.70"D	x	
003	Hamzantepe	İkizce Köyü	Eyyübiye	37° 4'58.62"K	38°48'7.71"D	x	
004	Bildim Açık Hava İstasyonu	Bildim Köyü	Eyyübiye	37°20.13"K	38°47'52.66"D	x	
005	Sarıçlık Açık Hava İstasyonu	Uğurlu Köyü	Eyyübiye	36° 59'29.65"K	38°50'29.26"D	x	
006	Altın Açık Hava İstasyonu	Altın Köyü	Eyyübiye	37° 3'37.34"K	38°50'52.00"D	x	
007	Çalışkanlar Açık Hava İstasyonu	Çalışkanlar Köyü	Eyyübiye	37°6'17.49"K	38°43'1.36"D	x	
008	Cudi Zeytini	Altınbaşak Köyü	Eyyübiye	36° 55'8.07"K	38°48'38.96"D		x
009	İkiz Kuş Yamaç Yerleşmesi	Altınbaşak Köyü	Eyyübiye	36° 53'59.55"K	38°48'7.44"D		x
010	Erken Yamaç Yerleşmesi	Mil Köyü	Akçakale	36° 54'46.14"K	38°47'7.05"D		x
011	Cenubiye Tuzak Alanı	Duruca Köyü	Eyyübiye	36° 56'26.36"K	38°51'39.90"D		x
012	Tahta Harabesi Kesimhane/Kamp Yerleşmesi	Memmer Köyü	Eyyübiye	36° 56'17.38"K	38°51'37.60"D		x
013	Memmer Tuzak Alanı	Memmer Köyü	Akçakale	36° 56'1.95"K	38°51'20.96"D		x
014	Çaykuyu Tuzak Alanı	Yukançaykuyu Köyü	Eyyübiye	36°56'78.77"K	38°50'55.64"D	x	x
015	Dibek Tuzak Alanı	Dibek Köyü	Eyyübiye	36°55'48.29"K	38°50'46.44"D	x	x
016	Cudi Deresi Kesimhane/Kamp Yerleşmesi	Yukançaykuyu Köyü	Eyyübiye	36°55'48.70"K	38°51'2.40"D	x	x
017	Suvanive Açık Hava İstasyonu	Yukançaykuyu Köyü	Eyyübiye	36°56'34.67"K	38°49'33.63"D	x	
018	Hasmezza Yerleşimi	Yusufbey Köyü	Akçakale	36°54'20.47"K	38°45'37.74"D		x
019	Ceylantepe Açık Hava İstasyonu	Dernek Köyü	Eyyübiye	36°59'53.02"K	38°43'25.10"D	x	
020	Yanıkçöğür Açık Hava İstasyonu	Yanıkçöğür Köyü	Eyyübiye	37°0'14.52"K	38°42'58.58"D	x	x
021	Mikat Açık Hava İstasyonu	Dernek Köyü	Eyyübiye	37°1'38.78"K	38°44'48.46"D	x	
022	Çakmaktepe	Koçören Köyü	Eyyübiye	37°5'10.75"K	38°37'48.21"D		x
023	Nergislik Yamaç Yerleşmesi	Çöldere Köyü	Eyyübiye	36°59'33.02"K	38°39'25.09"D		x
024	Eski Harabeler / Xrabete Qewm	Çıralı Köyü	Karaköprü	37°5'24.41"K	38°34'35.22"D		x
025	EbuAbit Tepesi	Yukarı Göbekli Köyü	Karaköprü	37°8'32.40"K	38°32'28.52"D		x
026	İki Ağız	Payamlı Köyü	Eyyübiye	37°42'0.06"K	38°37'26.06"D		x
027	Oluk Yanı	Oluk Yanı Köyü	Eyyübiye	37°1'21.27"K	38°35'10.39"D		x
028	Tül Harabesi	Payamlı Köyü	Eyyübiye	37°4'22.34"K	38°35'4.68"D		x
029	Borbore	Payamlı Köyü	Eyyübiye	37°3'37.36"K	38°38'2.03"D		x
030	Mendik Tepe	Sayar / Mendik Köyü	Eyyübiye	37°3'8.06"K	38°39'20.13"D	x	x
031	Beyaz Tepe / Grespi	Yanıkçöğür Köyü	Eyyübiye	37°2'40.77"K	38°40'37.79"D	x	
032	Nur Tepe	Yanıkçöğür Köyü	Eyyübiye	37°2'59.54"K	38°40'17.27"D	x	x
033	Leş Tepe / Kuçaleşa	Güzelkuyu Köyü	Eyyübiye	37°4'48.71"K	38°41'46.46"D	x	
034	Sanayi Mevkii	Koçören Köyü	Eyyübiye	37°6'31.66"K	38°40'25.33"D	x	
035	Şebeke Harabeleri	Koçören Köyü	Eyyübiye	37°6'56.30"K	38°40'2.81"D		x
036	Harapkelî Kayaaltı Sığmağı	Kızilkuyu Köyü	Eyyübiye	37°3'42.84"K -	38°45'8.42"D	x	
037	Sayburç Tuzak Alanı	Yoğunburç Köyü	Karaköprü	37°6'14.88"K	38°36'59.67"D		x
038	Sayburç Bademli Höyük	Yoğunburç Köyü	Karaköprü	37°6'25.83"K	38°36'6.21"D		x
039	Sayburç Sanayi Mevkii	Yoğunburç Köyü	Karaköprü	37°7'5.84"K	38°37'58.83"D	x	x

Tablo 1: ŞAYA 2021 yerleşme analiz tablosu.

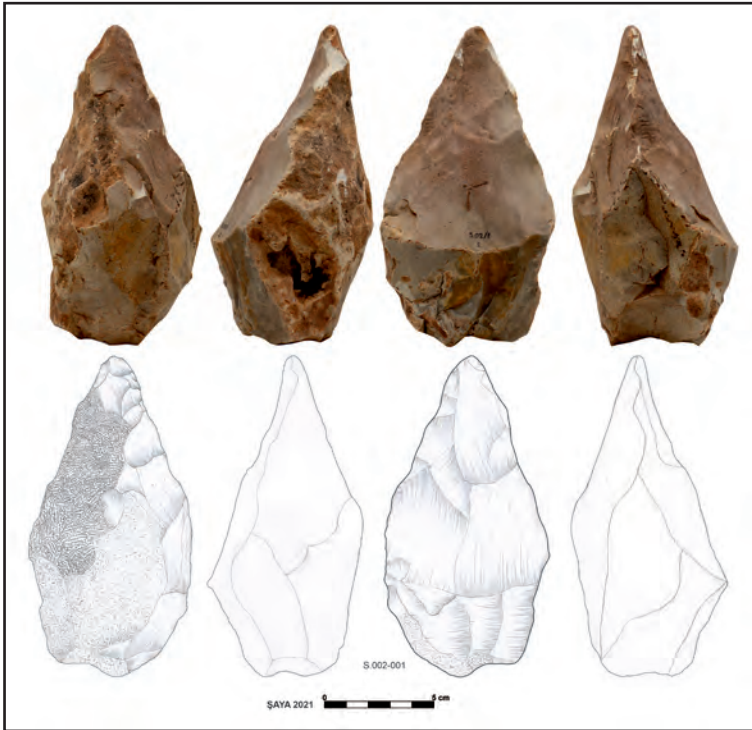
Resim 1: S.001 Davul Toprağı-Êrdi Defi açık hava kamp/işlik alanı.

Resim 2: S.036 Harapkeli Mağara/kayaaltı sığınağı.

Resim 3: İki yüzeyli aletler.

Resim 4: S.002 İkizce Kazma örneği (Çizim. Y. Emre Sevindik).

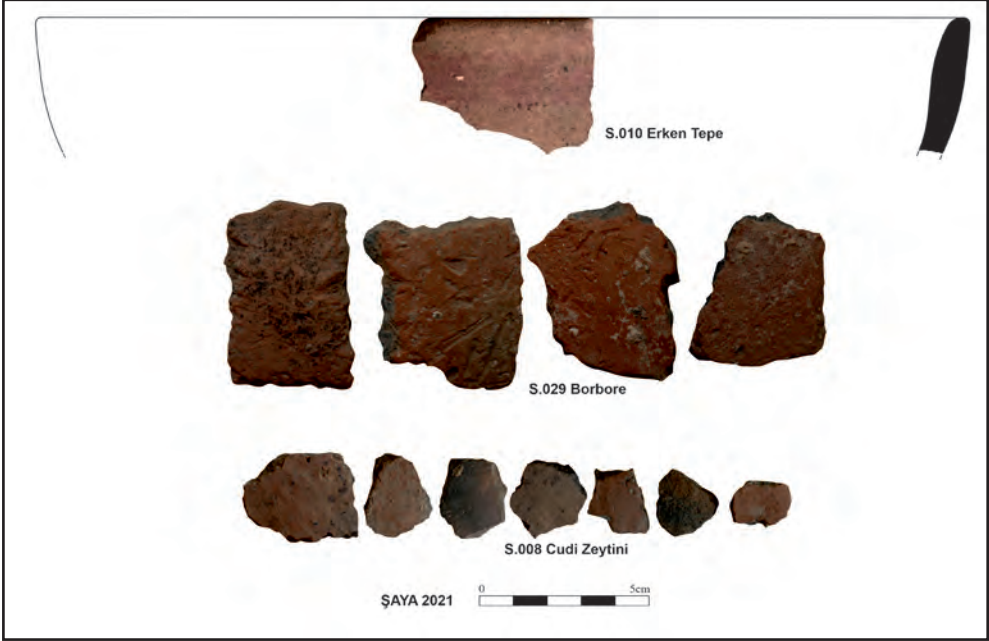
Resim 5: ŞAYA 2021 Paleolitik Dönem yontma taş buluntu örnekleri.

Resim 6: S.022 Çakmaktepe.

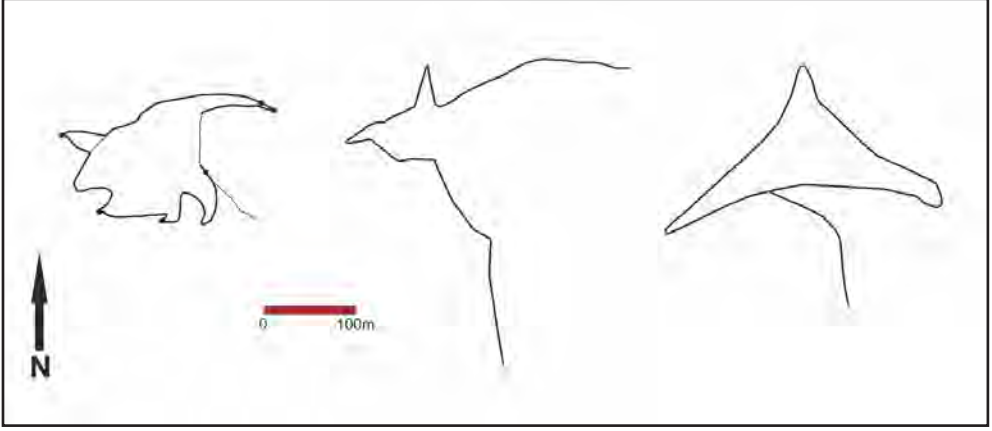
Resim 7: S.030 Mendik yontma taş buluntu örnekleri.

Resim 8: ŞAYA 2021 çanak çömlek buluntu örnekleri.

Resim 9: Tuzak alanları.

Resim 10: Tuzak alanı tipolojisi.

Resim 11: S.011 Cenubiye hayvan tuzak alanı ve kamp yeri.

Resim 12: S.011 Cenubiye hayvan tuzak alanı kanat ve mevziler.

Resim 13: S.011 Cenubiye tuzak alanı ve S.012 Tahta Harabesi geçici kamp/kesimhane.

PERGAMON 2021 YAKIN ÇEVREDE YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALAR

Felix PİRSON*

Bu kısa rapor, Pergamon'un batısında, Bergama ve Dikili ilçelerinde gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar hakkındadır¹. 2019'da başlayan yüzey araştırması, Pergamon çekirdek bölgesinin Helenistik ile Roma dönemlerindeki dönüşümünü inceleyen 12 yıllık uzun vadeli bir araştırma programının parçasıdır². Projenin amacı, insan ve doğal çevresi arasındaki karşılıklı etkileşiminin rekonstrüksiyonunu yapmak ve bunun sosyo-ekolojik bir modelde gösterilmesidir. Bu çerçevede, toplumların yaşam biçimi ve sağlığı, doğal kaynakları kullanımı, üretim ve tüketim ilişkileri kadar, mimari ve inşaat ile yaşam alanlarını nasıl tasarladıkları ve algıladıkları da incelenmektedir. Doğal kaynakların çeşitliliği dikkate alındığında, toprak, su, kereste, taş ve kil gibi malzemelerin insanların ekonomisi ve yaşam alanları için ne anlama geldiği, ancak arkeoloji, mimari araştırmalar ve fiziki coğrafya gibi disiplinlerin birlikte çalışmasıyla açıklığa kavuşturulabilecektir. Her bir evresi üçer yıl olacak şekilde, toplam 4 ayrı finansal evre olarak planlanan proje, şu anda ikinci evresinde bulunmakta, İstanbul, Berlin ve Manisa'dan dört ana ortağın yanı sıra, özellikle Türkiye ve Almanya'dan farklı disiplinlerden çok sayıda başka ortaklarla işbirliği içinde yürütülmektedir.

Bu yaz itibarıyla, Bakırçay Ovası'nın doğu düzlüğünü ve kuzeyini sınırlayan dağlar ile yaylaların kırsal alanında, Helenistik – Roma dönemlerine odaklanan altı yıllık yeni bir yüzey araştırması yürütülecektir. UNESCO Dünya Miras Alanı Pergamon-Bergama'nın tarihsel ve coğrafi bağlamda gelişimini ve işleyişini anlamak ancak çevresinin de araştırılmasıyla mümkün olacaktır.

Bu yılki yüzey araştırmasının odak noktası, kuzeyde Dikili ile güneyde Çandarlı arasında yer alan Karadağ Yarımadası'nın (Kane) doğu eteklerini ve Bakırçay Ovası'nın (Kaikos) batı kenarını içeren bölgenin bir bölümü olmuştur (Resim: 1)³. Amaç, bu spesifik doğal alanda, yerleşim tarihi ile kırsal alanlardaki yerleşim yoğunluğu ve yapısı hakkında bilgi edinmektir. Ayrıca, önceki yıllarda incelenmesi tamamlanamayan çok sayıda buluntu yerine de gidilmiştir. Burada, çalışılan on beş buluntu yerinden yalnızca bir seçki sunulacaktır.

* F. PİRSON., Alman Arkeoloji Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

1 Metnin Türkçe'ye çevrilmesinde emeği geçen Hülya Çatak'a çok teşekkür ederiz.

2021 yılı çalışmaları 10.8. - 19.10.2021 tarihleri arası gerçekleştirilmiştir. Burada sunulan kısa rapor, kısmen proje personelinin gelen raporlara dayanmaktadır. 2021 yılında Pergamon Kazısı'nın tüm faaliyetleri hakkında çok sayıda ortak yazarın katkılarıyla ayrıntılı raporlar Archäologische Anzeiger 2022 ikinci cildinde yer almaktadır. Güncel bilgi için ayrıca bkz. <https://www.dainst.blog/transpergmikro> (25.06. 2022).

2 Aynı adı taşıyan uzun vadeli DFG projesi, Brigitta Schütt (FU Berlin, Coğrafya Bölümü), Thekla Schulz-Brize (TU Berlin, Mimarlık Tarihi Araştırmaları) ve yazar tarafından ortaklaşa yönetilmektedir. Eş yürütücüler Güler Ateş (CBÜ Manisa), Daniel Knitter (CAU Kiel) ve Ulrich Mania'dır (DAI İstanbul). Proje, CBÜ Manisa yanı sıra Türkiye'deki birçok üniversite ve kurumla işbirliği içinde yürütülmektedir.

3 Aşağıdaki bölüm, Bernhard Ludwig'in raporuna dayanmaktadır.

Öncelikle Karadağ'ın doğusunda yaklaşık 2 km²'lik bir alan yoğun olarak taranmıştır. Buluntuların dağılımı farklılık göstermektedir (Resim: 2). Survey alanının batı bölümündeki yamaçlarda buluntu yok denecek kadar azdır. Buluntu dağılımı ve yoğunluğu 02, 03 ve 04 numaralı buluntu yerlerinde belirgindir. Büyük bölümü zeytinliklerden oluşan alanın doğu bölümünde daha fazla buluntu belgelenmiştir. Günümüze benzer şekilde, aşağı kısımlar tarım alanı olarak ayrılmışken yamaçlar daha çok hayvancılık için kullanılıyordu. Yoğun yüzey araştırması alanının doğu ucundaki belirgin buluntu yoğunluğu (buluntu yeri 05), daha büyük bir kırsal yerleşime, belki de bir köye işaret etmektedir.

Mezar yapılarını da kapsayan gömütler ve çok sayıda tümülüs, Zindan Tepe olarak anılan Buluntu Yeri 02 ile bağlantılıdır. Antik Dönemde buraya ait manzara, Buluntu Yeri 03'ün (Dedekırağı Tepe) güneyinde ilerleyen ve olasılıkla daha doğudaki tümülüslerin birinde yenden görülebilen bir yol ile tamamlanmaktadır. Tarama sırasında saptanan buluntular genellikle Roma, Geç Antik ve Geç Bizans dönemlerine aittir. Bunun yanı sıra, Helenistik ve Prehistorik Dönemlerden de buluntular tespit edilmiştir.

Tespit edilen buluntu yerleri arasında özellikle Zindan Kayası'nın önemli bir yer olduğu, çevresinde çok sayıda mezarın yer almasından anlaşılmaktadır (Resim: 3). Yerleşimin kendisi, 100 m uzunluğundaki bir kaya formasyonunu kaplayan bir kaledir. Kale, kayalar üzerinde açılmış birden fazla düzlük üzerine kuruludur ve kaya yüzeyinde çeşitli mekânların varlığına işaret eden işlemler mevcuttur.

Özellikle dikkati çekenler ise, içinde bir sarnıcın da bulunduğu merkezi büyük bir mekân, iki oturaklı yıkanma teknesinin bulunduğu olası bir yıkanma odası (Resim: 4), bir sarnıç ve ana mekânın aşağı kısmına denk gelen yerde, girişinde bir alınlık bulunduğu için bir kült odası olduğu düşünülen küçük bir mekândır. Kaya yüzeyinde görülen insan elinden çıkma izler, burasının bir kale olma ihtimalini güçlendiren iki kulenin varlığına işaret etmektedirler. Buluntu yerinin hem kuzeybatısında hem de güneydoğusundaki yüzeyleri kuvvetli bir şekilde işlenmiş kayalar kule olarak yorumlanabilir.

Mekânların hiyerarşik olarak yerleştirilmiş olduğu bu kale yerleşimini, Pers yönetimi altında bulunan yerel bir hanedanın oturduğu kale olarak yorumlamak istiyoruz; daha sonra burasının Helenistik Dönemde de kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bakırçay Ovası'nın güneyindeki Yukarı Şakran Köyü yakınlarındaki çok benzer bir kompleks için de benzer bir yorum yapmıştık⁴. Burada ele geçirilen az miktardaki buluntu malzemesi, ağırlık noktası Helenistik Dönem olmak üzere, Tunç Devri'nden Roma Dönemi'ne dek uzanan bir zaman dilimine aittir ve burası için yaptığımız yorumla çelişmemektedir. Eğer bu doğruların, Helenistik Dönem Pergamon çekirdek bölgesi hakkındaki önemli bir eksikliğin giderilmesine Zindan Tepe önemli bir katkıda bulunacaktır.

4 F. Pirson vd., *Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2010*, AA 2011/2, 201; ek literatür ve kültür tarihi ile birlikte, *Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2011*, AA 2012/2, 222–225
U. Kelp, *The Taşdam Tepe Necropolis and the Lower Kaikos Valley in Pre-Hellenistic Times*, E.-M. Mohr – K. Rheidt – N. Arslan, *Urbanism and Architecture in Ancient Aiolis. Proceedings of the International Conference from 7th – 9th April 2017 in Çanakkale (Bonn 2020)* 313–333.

Kara Dağ Yarımadası'nın güneydoğu kenarındaki Dedekırağı Tepe ve Hacıosman Tepe'deki tahkimatlı antik yerleşimlerde, kaya yüzeylerine oyulmuş omikron ve beta harflerini içeren yazıtlara rastlanmıştır (Resim: 5). Yazıtların konumu ve biçimi, bunun sınır işareti olduğunu göstermektedir; *O* harfi, sınır taşı ya da sınır işareti anlamına gelen *ō* (ροϚ) sözcüğü olarak yorumlanabilir. Bu durumda, *Beta* harfi de bugüne dek bilinmeyen bir yer adının kısaltması olabilir. Her iki yazıt da antik Hatipler Kalesi yerleşiminin hakim olduğu bir platonun kenarında yer almaktadır. Sınır taşlarının, bu küçük polisin teritoryumu ya da chorası ile güneybatıdaki komşu Pitane (Çandarlı) bölgesinin sınırını oluşturduğu düşünülebilir; bu da kırsal alanın düzenlenişi hakkında bize eşine az rastlanan bir fikir vermektedir.

Pergamon'un doğusunda, Bakırçay Ovası'nın kenarında birden fazla teraslama üzerinde uzanan Roma Dönemi'ne ait kalıntılar bulunmaktadır. Söz konusu kalıntılar, 20. yüzyılın başlarında zaten biliniyordu ve burada ele geçirilen diğer buluntuların yanı sıra üzerinde sahibinin yazıtı olan bir *Herm* de ortaya çıkarılmıştı. Doğal su kaynakları bakımından oldukça zengin olan bir bölgede bulunan bu kalıntılar o zaman, Roma hamamı olarak yorumlanmıştı; bugün bu son derece hakim konumdaki kalıntıların, geniş bir Roma villası olduğunu varsayıyoruz (Resim: 6, 7).

En aşağıdaki teras, yamacın eteğinde Bakırçay Ovası'yla birleşen noktada yer almaktadır. Burada, önünde payandaların olduğu bir istinat duvarı belgelenmiştir. Bir tuğla nişin yanı sıra, kompleksi kesen modern asfalt yolun kenarında, bir kemer başlangıcı ile iyi korunmuş bir kırma taş duvar özellikle dikkat çekicidir. Ortadaki terasın istinat duvarı 72 m boyunca izlenebilmektedir. Bu teras üzerinde, güneyde az sayıda duvar izi saptanabilmiştir. Teras üzerindeki çok sayıda su kaynağın varlığı dikkat çekicidir. Araştırma alanı, kuzeyde, daha yukarıdaki bir teras duvarı ile çevrili olup bu duvarda da destek payandaları bulunmaktadır. Az sayıda küçük buluntu Helenistik, Geç Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlendirilmektedir. Buluntuların büyük bir kısmı Roma Dönemi'ne aittir.

Sindel Köyü'ndeki yapı kompleksi, Pergamon çekirdek bölgesindeki Roma villalarının ne kadar geniş bir alana yayılmış olmalarının bir başka kanıtıdır. Anadolu'daki Roma villaları bugüne kadar çok az bilindiği ve araştırıldığı için, Sindel'deki kalıntılar kültür tarihi bakımından önem taşımaktadır.

Pergamon ve Pitane (Çandarlı) arasında, Bakırçay Ovası'nın batı kenarında, Sazlık adlı bir buluntu alanı yer almaktadır (Resim: 8). Alandaki mermer yapı elemanları bir diğer Roma villasına işaret etmektedir. Buradaki villaya ait olduğu anlaşılan, özellikle amfora üretimine yönelik çok geniş bir seramik üretim atölyesinin varlığı, yüzeyde görülen çok sayıda küçük buluntu yardımıyla tespit edilmiştir.

Villaya ait olduğu anlaşılan buluntu malzemesi Roma Dönemi ve Geç Antik döneme tarihlendirilirken, seramik üretimine ait buluntular Geç Antik ile Erken Bizans Dönemlerine aittir. Yüzeyde yapılan jeomanyetik taramalarda, büyük olasılıkla çömlek fırınlarından kay-

naklanan en az 10 anomali tanımlanmıştır⁵. Buna göre önemli bir üretim hacminin var olduğu anlaşılmış, bunun da ötesinde amforaların sadece villanın ürettiği tarım ürünlerini taşımak için mi yapıldığı yoksa amfora üretiminin bir kısmının da boş olarak mı satıldığı sorusu ortaya çıkmıştır. **Çok** miktarda ele geçen seramik malzemenin incelenmesi henüz tamamlanmamıştır. Ancak bu buluntu yerinin bölgenin ekonomi tarihi araştırmalarına yönelik büyük potansiyele sahip olduğu açıktır. Aynı şekilde Pergamon çekirdek bölgesinin Geç Antik ve Erken Bizans Dönemlerine ait bilgilerimize de katkıda bulunacağı şüphesizdir.

Fiziki Coğrafya Çalışmaları

Fiziki coğrafya çalışmaları iki alanda yoğunlaşmıştır⁶. Bu alanlar, aynı zamanda 2019 ve 2020 yılı yüzey araştırmasındaki arkeolojik çalışmaların da odağını oluşturmuştur: Bunlar, Demirtaş'tan doğuya doğru ilerleyerek Bakırçay Ovası'na akan bir çayın vadisi ve Eğri-göl Tepe ile Molla Mustafa Tepe arasındaki düzlük alandır. Sediman tabakaları fotoğrafla belgelenecek, tanımları ve analizi yapılmıştır (Resim: 9). C14 tarihleme için kömürleşmiş ahşap örnekleri alınmıştır. İlk jeokimya analizleri, Pergamon kazı evinde yapılmıştır. Amaç, çalışma alanındaki her bir tabakadaki paleo ortamı ve örneğin sedimantasyon davranışında gözlemlenen artzamanlı dinamik gelişmeleri yeniden kurgulamaktır. Bu bilgiler daha sonra proje sonuçlarının sosyo-ekolojik yorumuna eklenecektir.

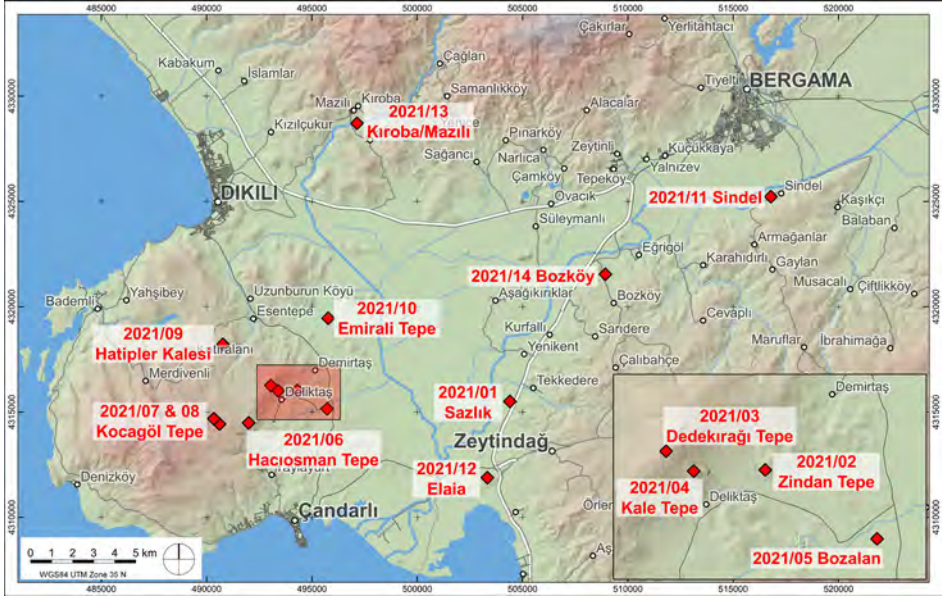
Demirtaş'ın doğusunda ova zemininde beş noktada sediman tabakalarında karot sondajlar açılmıştır (Resim: 10). Sondajların derinliği 4,5 m ile 8 m arasında değişmektedir. Tabakalaşma ince ve kaba tanecikli sediman arasında değişmektedir, daha derin sondajlarda da Demirtaş ile oviden elde edilen sedimanlar arasında farklılık söz konusudur. İki sondajda paleo yüzeyler saptanmıştır. Sediman tabakalarının nihai yorumlanması ve bu havzadaki beşeri yerleşimin yerel jeomorfolojik dinamiğe etkisini yeniden kurgulamak için laboratuvar sonuçlarıyla radyokarbon analizinin sonuçlarının dikkatli bir şekilde yorumlanması gerekmektedir.

Bakırçay Ovası'nda dört noktada sediman tabakalarında karot sondajlarla numuneler alınmıştır. Sondaj derinlikleri 6 m ile 8 m arasındadır. Her biri farklı arazi formasyonundan alınmış sedimanların yerleri önceden uydu fotoğraflarıyla belirlenmiştir: Bunlar, Molla Mustafa Tepesi'nden önceki azmak bölgesinden sedimanlar, Bakırçay sedimanları ile Bakırçay'ın bir kolundan alınmış örneklerdir.

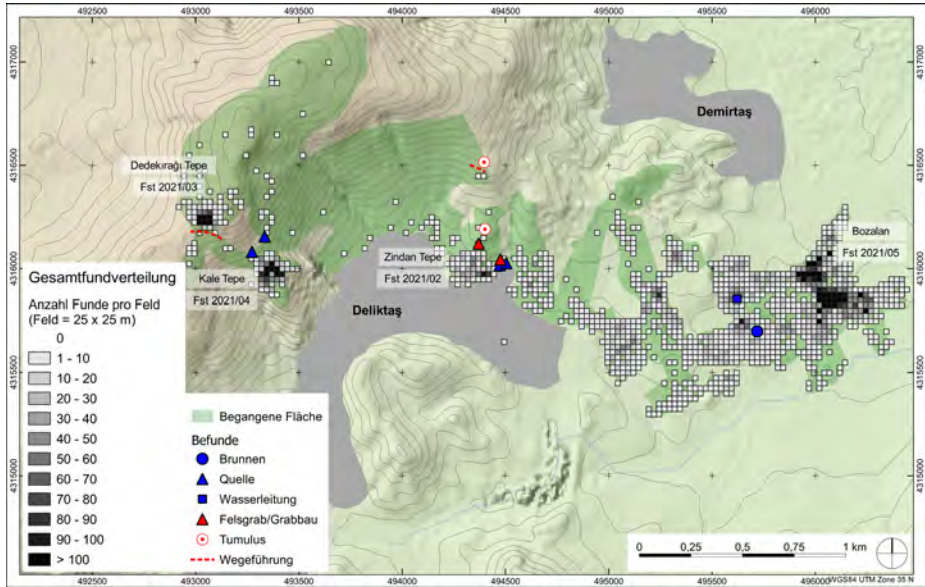
Ön sonuçlara dair ilk yorum, sedimanların yapısının Bakırçay düzlüğünün topografyasına uyduğu yolundadır; arazi şekilleri, olasılıkla antik yerleşimden itibaren değişmemiştir. Elde edilen sonuçlar, 2020 yılında ovanın kuzeyinde açılan dört sondajdan elde edilen güncel verileri tamamlamaktadır. Bakırçay'ın, Holosen boyunca gelişiminin daha iyi anlaşılması için, şu anda yapılmakta olan radyokarbon analizi sonuçlarıyla da örtüşmesi gerekmektedir.

5 Jeofizik tarama CAU Kiel ve Kocaeli Üniversitesi işbirliği içinde yürütülmüştür (çalışmalar W.Rabbel tarafından yönetilmiştir).

6 Aşağıdaki bölüm, F. Becker, M. Nykamp, X. Yang (Berlin) ve B. Schütt'ün raporuna dayanmaktadır.

Resim 1: Yakın çevre, Bakırçay (Kaikos) Ovası'nın batı alt bölümü. 2021 Araştırma sezonu buluntu yerleri genel görünüm (Bernhard Ludwig).

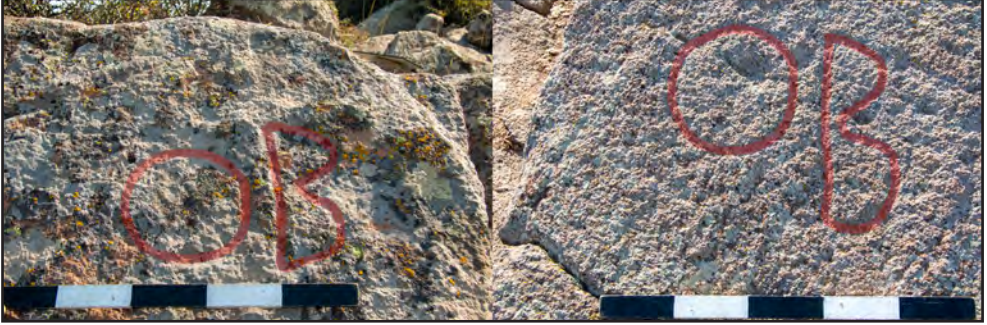
Resim 2: Yakın çevre, Karadağ'ın doğusu, Survey Alanı D. Buluntu dağılımı, genel görünüm, buluntu yerlerinin konumları ve diğer bulgular (Bernhard Ludwig).

Resim 3: Yakın çevre, Zindan Tepe. Kuzeydoğudan hava fotoğrafı (Berslan Korkut).

Resim 4: Yakın çevre, Zindan Tepe. Banyolu bir mekân ve sarnıç (Bernhard Ludwig).

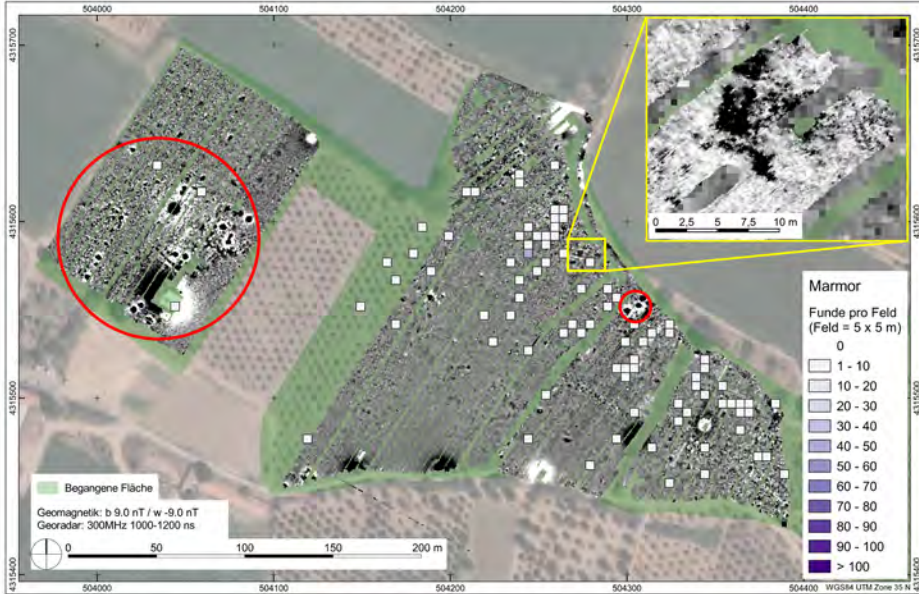
Resim 5: Yakın çevre, Karadağ. Dedekırağı Tepe'deki (solda) ve Hacıosman Tepe'deki (sağda) sınır işareti (Bernhard Ludwig).

Resim 6: Yakın çevre, Sindel. Payanda duvarlarıyla birlikte aşağı terasın havadan görünümü (Berslan Korkut).

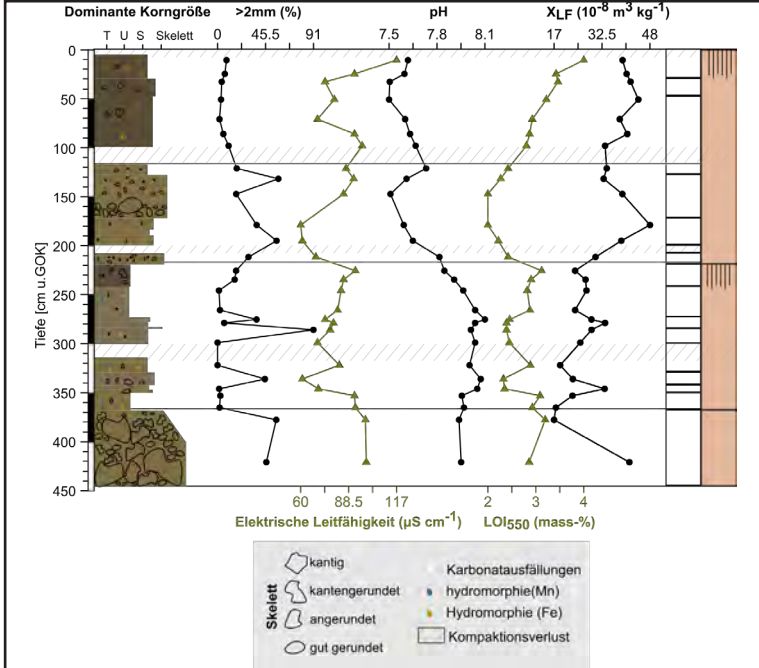
Resim 7: Yakın çevre, Sindel. Buluntu yerinin jeomanyetik ile planı (Bernhard Ludwig).

Resim 8: Yakın çevre, Sazlık. Jeomanyetik, jeoradar ve mermer buluntularının haritalanması. Çömlek fırın anomalileri (kırmızı), bina anomalileri (sarı) (Ercan Erkul - Bernhard Ludwig - Wolfgang Rabbel).

Resim 9: Yakın çevre, fiziki coğrafya. 2021 Araştırma sezonu fiziki coğrafya çalışma alanları (TanDEM-X dijital arazi modeli, 12,5 m yatay çözünürlük) (Fabian Becker).

Resim 10: Yakın çevre, fiziki coğrafya. Profil Dem-5, sedimanter dizinin ve jeokimyasal özelliklerinin gösterimi (Fabian Becker).

NEVŞEHİR İLİ NEOLİTİK ÇAĞ YÜZEY ARAŞTIRMALARI PROJESİ 2021 YILLARI ÇALIŞMALARI

Fevzi Volkan GÜNGÖRDÜ*

NENESU” (Nevşehir Neolitik Survey) projesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi akademisyenleri ve öğrencilerinden oluşan bir ekip ile 2021 yılında, 28.06.2021-14.07.2021 tarihleri arasında, Nevşehir İli, Gülşehir, Avanos, Acıgöl ve Derinkuyu ilçelerinde arkeolojik yüzeysel araştırmaları gerçekleştirmiştir. Nenesu projesinin ana hedefi, Batı Volkanik Kapadokya bölgesi kapsamında, Niğde ve Aksaray illeri çerçevesinde yapılan araştırmalar sonucunda tanımlanan Volkanik Kapadokya’nın erken tarihöncesi kültürlerinin, “Merkezi Volkanik Kapadokya” olarak adlandırılan, Nevşehir İli ve çevresinin de dâhil edilmesiyle daha bütüncül bir bakış açısının oluşturulmasına katkı sağlamaktır.

2021 YILI ÇALIŞMALARI

Yeşilöz Höyük

Yeşilöz Höyük, Kızılırmak Nehri’nin kuzeyinde, Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. 180x180 m boyutlarındaki höyük deniz seviyesinden 1300 m yükseklikte konumlanmaktadır (Resim: 1). Yapılan araştırmalarda höyük yüzeyinde ve çevresindeki tarlalar da çanak çömlek örnekleri ve yontma taş alet endüstrisi kapsamında değerlendirilebilecek buluntular tespit edilmiştir. El yapımı, özlü, taş ve bitkisel katkının kullanıldığı, genelde siyah ve kahverengi renklerde astarlı ve açıklı çanak çömlek örnekleri saptanmıştır. Batı Volkanik Kapadokya yerleşimlerinden edinilen bilgiler ışığında Yeşilöz tarihöncesi çanak çömlek örnekleri Geç Neolitik-Erken Kalkolitik dönemler kapsamında değerlendirilebilir. Yontma taş alet endüstrisinin büyük bir bölümü obsidiyen den oluşmaktadır. Baskı tekniğinde üretilmiş ok uçları (Resim: 2) ve dilgi örnekleri yaygındır. Bu buluntuların yanı sıra höyük üzerinde ve çevresinde Helenistik Dönem kapsamında değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri de saptanmıştır.

Dadağ Höyük

Dadağ Höyük, Kızılırmak Nehri’nin kuzeyinde, Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi sınırları içerisinde, Dadağ Köyü’nün 1 km. doğusunda konumlanmaktadır. 120x105 m. boyutlarında olan höyük, deniz seviyesinden 1300 m yükseklikte bulunmaktadır (Resim: 3). Höyük üzerinde Erken Tunç Çağ, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ve Demir Çağ kapsamında değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri tespit edilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi Fevzi Volkan Güngördü, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. volkangungordu @nevsehir.edu.tr

Gümüşyazı Tarihöncesi Buluntu Yeri

Gümüşyazı Tarihöncesi buluntu yeri, Kızılırmak Nehri'nin kuzeyinde, Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi sınırları içerisinde, Gümüşyazı Köyü'nün 1 km. güneyinde bulunmaktadır. Gümüşyazı Köyü'nün güneyinde bulunan vadinin yamaçlarında obsidiyen den üretilmiş yontma taş alet örnekleri tespit edilmiştir. Yongalar ve dilgi parçalarının ışığında tanımlanan örnekler dışında, özellikle çanak çömlek örnekleri görülmemiştir. Eldeki buluntular ışığında tarihöncesi dönemler içerisinde değerlendirilmesi daha uygun görülmüştür.

Toprak Tepe

Toprak Tepe tarihöncesi buluntu yeri Avanos ilçe merkezinin güneybatısında, Nevşehir-Avanos karayolunun güneyinde konumlanmaktadır (Resim: 4). Toprak Tepe olarak adlandırılan doğal tepenin kuzey-güney yamaçlarında ve eteklerinde arkeoloji literatüründe "Koyu Yüzlü Açıklı Mallar" olarak adlandırılan, el yapımı siyah, kahverengi ve gri tonlarında astarlı ve açıklı çanak çömlek örnekleri saptanmıştır. Yontma taş alet endüstrisi içerisinde değerlendirilebilecek obsidiyen ve çakmaktaşıdan üretilmiş dilgi parçaları, çekirdekler ve yonga parçası örnekleri tespit edilmiştir. Topraktepe çanak çömlek buluntuları ışığında Orta Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmektedir.

Çakıltepe Höyüğü

Çakıltepe Höyüğü, Avanos İlçesi'nin güneybatısında, Avanos ilçe merkezinde 7 km uzaklıktadır. 2.9 hektarlık bir alanı kaplayan höyük üzerinde Erken Tunç Çağ kapsamında değerlendirilebilecek el yapımı, kırmızı astarlı çanak çömlek örnekleri tespit edilmiştir. Höyüğün çevresinde ise Helenistik Döneme ait çanak çömlek parçaları gözlemlenmiştir.

Karayusuf Höyüğü

Karayusuf Höyüğü, Avanos ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, Kalaba Köyü'nün sınırları içerisinde konumlanmaktadır. Yaklaşık olarak 0.5 hektarlık bir alanı kaplayan höyük, çevresinde bulunan günümüz yerleşimine ait evler tarafından zarar görmüştür (Resim: 5). Höyük yüzeyinde Demir Çağ kapsamında değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri saptanmıştır.

Paşalı Höyük

Paşalı Höyüğü, Avanos ilçe merkezinin kuzeyinde, Paşalı Köyü'nün sınırları içerisinde bulunmaktadır. Yaklaşık 0.4 hektarlık bir alanı kaplayan höyük, çevresinde bulunan günümüz yerleşimine ait konutlar tarafından zarar görmüştür. Höyük yüzeyinde Demir Çağ kapsamında değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri saptanmıştır.

Belkuyu Höyük

Belkuyu Höyüğü, Avanos ilçesi, Paşalı Kasabası'nın kuzeybatısında bulunmaktadır. 0.5

hektarlık bir alanı kaplayan höyük üzerinde Demir Çağ içerisinde değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri saptanmıştır.

Topraklı Höyük

Topraklı Höyük, Avanos İlçesi'nin kuzeybatısında, Topraklı Köyü sınırları içerisinde konumlanmaktadır. 5 hektarlık bir alanı kaplayan höyük üzerinde Demir Çağ ve Helenistik Dönem çanak çömlek örnekleri gözlemlenmiştir.

Zank Höyük

Zank Höyük, Avanos İlçesi, Sarılar Kasabası'nın 4 km kuzeybatısında bulunmaktadır. 300 m. lik bir çapa sahip olan höyüğün (Resim: 6) yüzeyinde Erken Tunç Çağ ve Demir Çağ çanak çömlek örnekleri gözlemlenmiştir.

Yazıhöyük

Yazıhöyük, Nevşehir İli, Derinkuyu İlçesi'nin güneybatısında, aynı adı taşıyan kasabanın sınırları içerisinde konumlanmıştır. Yaklaşık olarak 3 hektarlık bir alanı kaplayan höyük üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda Erken Tunç Çağ ve Demir Çağları içerisinde değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri tespit edilmiştir.

Yazıhöyük Obsidiyen Lokasyonu

Derinkuyu İlçesi'nin güneybatısında, Yazıhöyük Kasabası'nın batısında bulunan tarımsal aktivitelerin gerçekleştirildiği tarla arazilerinde işlenmemiş obsidiyen bloklar ve çekirdek olarak tanımlanabilecek birkaç parça tespit edilmiştir. Bahsedilen örnekler dışında, tarihleme açısından fayda sağlayacak buluntuların tespit edilememesi sebebiyle alanın tarihlemesi açısından herhangi bir yorum yapmak güçtür.

Til Höyük

Til Höyük, Nevşehir İli, Derinkuyu İlçesi'nin kuzeydoğusunda Til Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. 2.3 hektarlık bir alanı kaplayan höyük yüzeyinde gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Erken Tunç Çağ ve Demir Çağ çanak çömlek örnekleri gözlemlenmiştir.

Kaleiçi

Kaleiçi, Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi'nin kuzeydoğusunda bulunan doğal bir tepedir. Tepe üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar sonucunda Erken Tunç Çağı kapsamında değerlendirilebilecek az sayıda kırmızı astarlı çanak çömlek örneklerinin yanı sıra obsidiyen parçaları saptanmıştır.

Güneydağ

Güneydağ, Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi'nin güneydoğusunda konumlanmaktadır. Güney-

dağ'ın hemen eteğinde bulunan ve günümüzde kurumuş olan Acıgöl olarak adlandırılan gölün tabanında ve çevresinde obsidiyen bloklar gözlemlenmiştir.

Hotamış Dağ

Hotamış Dağ, Nevşehir İli, Acıgöl İlçesi'nin doğusunda konumlanmaktadır. Dağ üzerinde bulunan vadinin farklı yamaçlarında obsidiyen bloklar saptanmıştır. Ancak alet olarak tanımlanabilecek herhangi bir buluntu gözlemlenmemiştir.

Doğala Yamaç Yerleşimi

Nevşehir İli, Derinkuyu İlçesi'ne bağlı Doğala Köyü merkezinin kuzeyinde bulunan tepelik alanın yamaçlarında 10 herkarlık bir alan içerisinde yoğun obsidiyen buluntular ve tarihöncesi dönemler kapsamında değerlendirilebilecek çanak çömlek örnekleri tespit edilmiştir. Obsidiyen buluntular arasında dilgi parçaları, kazıyıcı örnekleri ve yonga parçası örnekleri görülmüştür. Olasılıkla alanın Neolitik-Kalkolitik Çağlar kapsamında tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

SONUÇ

Nenesu projesi kapsamında 2021 yılında Nevşehir İline bağlı Gülşehir, Avanos, Acıgöl ve Derinkuyu ilçelerinde arkeolojik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Özellikle Avanos ve Derinkuyu ilçelerinde daha önce gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmaları sırasında saptanan yerleşim yerleri olası tarihöncesi buluntuların varlığı açısından ziyaret edilerek güncel durumları ile değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra ilk kez saptanan buluntu yerleri de değerlendirilerek Merkezi Volkanik Kapadokya Bölgesi'nin tarihöncesi kültürleri üzerine güncel veriler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Resim 1: Yeşilöz Höyük.

Resim 2: Yeşil Höyükten obsidiyen ok ucu.

Resim 3: Dadağ Höyük.

Resim 4: Toprak Tepe.

Resim 5: Karayusuf Höyüğü.

Resim 6: Zank Höyük.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü